În

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

au apărut:

G. CĂLINESCU
Scriitori străini,
studii

PAUL VERLAINE
Versuri

•

V. AXIONOV
La jumătatea drumului spre Lună,
nuvele

•

C. MALAPARTE
Soarele e orb,
roman — reportaj

•

C. ALEGRIA
Necuprinsă-i lumea şi vrăjmaşă,
roman

•

M. LALIĆ
Nunta,
roman

Lei 12

JÓKAI MÓR

DIAMANTELE NEGRE

ELU

JÓKAI MÓR

DIAMANTELE NEGRE

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Clubul cărții digitale 2023

Clubul cărții digitale 2023

Clubul cărții digitale 2023

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

JÓKAI MÓR

DIAMANTELE NEGRE

Traducere de
NICOLAE JIANU şi IOSIF CZINCZÁR

Prefaţă de
NAGY MIKLÓS

Bucureşti — 1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

PREFAŢA

Pe vremea dualismului austro-ungar, publicul cititor din Ungaria era surprins de o nouă tematică abordată de Jókai : autorul său preferat — cunoscut pînă atunci prin scrieri oglindind Orientul de basm, zbuciumul unor îndepărtate secole maghiare şi luptele din epoca reformelor — se apucase deodată să scrie despre prezentul cel mai apropiat, despre capitalişti şi panamale, despre viaţa feerică a marilor oraşe. Scriitorul nu mai explora cu predilecţie tainiţele sufletului omenesc, ci căuta trăsăturile noi ale timpului său, folosindu-se de modalităţile proprii psihologului sau moralistului. Era gazetar, şi ca atare îşi concentra atenţia înainte de toate asupra evenimentelor „senzaţionale" din acel deceniu.

În 1870, cînd *Diamantele negre* vedeau lumina tiparului în coloanele revistei *A Hon (Patria)*, condusă chiar de el, scandalul stîrnit de episcopul Danielik János era încă proaspăt în conştiinţa oamenilor. În 1866 Danielik voise să vîndă unui bancher belgian uriaşele moşii ale bisericii catolice maghiare. Subtila afacere ar fi însemnat nu numai scoaterea averilor clericale de sub controlul Adunării Naţionale Maghiare, ci ar fi oferit o nouă şi masivă sursă pentru sprijinirea statului papal periclitat în însăşi existenţa lui de mişcarea de eliberare naţională italiană. Numai că marea lovitură a dat greş. Opinia publică din Ungaria şi-a spus cuvîntul apăsat, iar ciclul de articole demascatoare apărut în *A Hon* sub semnătura lui Ludvigh János, luptător din tabăra emigranţilor politici care l-au urmat pe Kossuth, a avut darul să contribuie masiv la zădărnicirea ei, silindu-l pe Danielik să renunţe, într-un chip la fel de zgomotos !

Scandalosul eveniment de la care a pornit Jókai n-a încătuşat însă imaginaţia marelui scriitor, nu l-a determinat să scrie un roman-reportaj. Cazul concret a fost surprins de scriitor într-o viziune largă, romanul *Diamantele negre* oglindind lupta, cu toate implicaţiile ei democratice, purtată împotriva absolutismului şi a capitalului străin aflat în strînse relaţii cu papalitatea. Cu acest prilej, însă, scriitorul care militase pentru o Ungarie burgheză se pomeneşte deodată în faţa unei noi forţe, în faţa mişcării muncitoreşti. Dar ca purtător de cuvînt al liberalismului şi al dezvoltării paşnice, Jókai nu s-a putut întoarce împotriva capitalismului, n-a putut deveni adeptul revoluţiei proletare.

Clubul cărţii digitale 2023

În zugrăvirea minei din Valea Bondei, a lui Berend Iván, lesne putem recunoaşte semnele preocupărilor de natură reformistă : se profesează grija faţă de traiul şi educaţia muncitorilor pentru ca însuşi proletarul să devină un acţionar, un mărunt coproprietar ! Dacă nu facem asta — pare să ne atragă atenţia Jókai — ne pomenim cu greva (pe care el o numeşte încă „*grève*", cu termenul franţuzesc) şi ne vor înfrunta truditorii de seama lui Szaffrán, muncitorii răsculaţi, cu atît mai dîrzi, cu cît în multe privinţe dreptatea e de partea lor ! Judecate la vremea cînd au fost scrise, şi în contextul ideilor progresiste ale romanului, aceste păreri nu anulează valoarea operei, şi fără îndoială le vom privi, în parte, ca pe nişte documente istorice de acum aproape o sută de ani, şi nu ca pe nişte opinii nestrămutate, oferite prin intermediul unei opere artistice.

O singură viziune a acestui mare artist ne poate provoca o strîngere de inimă, descrierea Ţării Magnetului. Tabloul nu are nimic comun cu socialismul ştiinţific, mai degrabă îi găsim o corespondenţă în miturile, în poveştile romantice emoţionante şi naive ale unui nou secol de aur. Ţara Magnetului e un vis despre o lume în care nu există nici ură de rasă, nici patimi religioase, o utopie despre mari întreprinderi concentrate în mîna statului, o viziune despre minunile electricităţii !

Pentru literatură, utopia secolului al XIX-lea a avut în primul rînd meritul de a fi dat creatorilor imbold să scruteze viitorul, să aibă încredere în el. Dar însuşirea programatică a utopiei s-a dovedit hazardată, cu atît mai mult cu cît utopiştii erau în permanenţă primejduiţi de a se rupe de viaţă, de a o transfigura. Nu e greu să observi caracterul înapoiat al universului de gîndire al autorului în portretizarea Evilei şi a lui Szaffrán. Preluînd motive romantice perimate, cunoscute din opera lui Eugène Sue, Jókai ne pune de pildă în faţa unui fapt surprinzător : după ce cunoaşte lumea de „sus", a celor zece mii, de care a fost profund deziluzionată, Evila rămîne totuşi neîntinată, se întoarce liniştită la vechea ei muncă, se mărită cu Berend, şi tocmai această căsnicie consfinţeşte armonia deplină dintre capital şi muncitor !

De altfel, în general, eroii principali ai lui Jókai sînt excesiv de idealizaţi, deşi majoritatea se fixează adînc în conştiinţa individuală, şi chiar în opinia publică, pentru că ne fac să simţim profunda admiraţie a scriitorului pentru măreţia omului, sentiment atît de propriu şi cititorului de azi. Nu mai puţin simpatici sînt şi acei eroi ai lui Jókai cărora le-a dat naştere nu atît visul şi speranţa, cît simpla fantezie. Figura contradictorie a lui Berend Iván se hrăneşte din ambele izvoare.

Berend, ascetul savant, dă un examen strălucit în palatele aristocraţiei, dovedind măiestrie în toate distracţiile şi jocurile tineretului, stăpîneşte

Clubul cărţii digitale 2023

perfect intrigile mondene bine cunoscute din romanele facile apusene, dar sfîrşeşte prin a se face admirat de noi ca un nou Sfînt Florian, stingător de focuri. Eroii din cărţile scrise anterior — cum ar fi Kárpathy Zoltán din romanul cu acelaşi titlu — erau concepuţi mult mai liniar. În toate scrierile lui Jókai din jurul anului 1867 apar elemente noi, preluate din dramele programatice franţuzeşti şi din pseudorealism, continuări nu prea fericite ale realismului anecdotic din scrierile sale anterioare. Luate în ansamblu, ele constituie mai degrabă frîne decît elemente care să contribuie la dezvoltarea creaţiei sale de mai tîrziu. Motivul cel mai caracteristic al noii tendinţe se poate rezuma la întrebarea : oare dragostea poate înfrînge deosebirile sociale şi în primul rînd spiritul de castă al artistocraţiei ? Figura contesei Angela, întrunind sentimentalismul şi mîndria, este în întregime concepută ca un răspuns afirmativ la această întrebare.

Berend Iván, în care scriitorul şi-a concentrat toate visele legate de acest personaj savant, legat de popor, nu s-a născut fără antecedente. Potrivit mărturiei unui eminent geolog maghiar, „modelul" lui Jókai a fost înainte de toate inginerul minier Zsigmondy Vilmos, iniţiatorul forajelor adînci, apostolul fîntînilor arteziene din pusta Alföldului. Biografia acestui savant se aseamănă în multe privinţe cu cea a lui Berend : a participat la lupta de eliberare naţională, fapt pentru care a suferit şi detenţiune, a creat instituţii pentru îmbunătăţirea stării materiale a muncitorilor, ba mai mult, a făcut şi o descoperire în folosul stingerii incendiilor izbucnite în mină. Scriitorul n-a aflat de Zsigmondy prin intermediul ziarelor. Îl cunoştea încă din adolescenţă, căci în 1835—37, pe vremea cînd era student la Bratislava, stătea în gazdă la tatăl lui Zsigmondy, profesor la un liceu evanghelic.

Dar Zsigmondy n-a fost unicul model al lui Berend, fie şi din motivul că, în general, Jókai avea obiceiul să concentreze caracteristicile mai multor persoane întîlnite în viaţă într-un singur personaj de roman. Geologul şi profesorul Földvári Aladár stabileşte asocieri cu un alt cunoscut geolog şi paleontolog maghiar din secolul trecut, Hantken Miksa, un om asemănător lui Zsigmondy ; de asemenea, se cuvine să amintim şi de ipoteza scriitorului Hegedüs Géza privitoare la Vidats János. Într-adevăr, Vidats, un fabricant de maşini agricole, prieten cu Jókai, nu e străin de Berend. Opoziţionismul, extremismul lui Vidats, simpatia făţişă arătată pe vremuri mişcării muncitoreşti, utopismul său sînt cunoscute, şi nu trebuie să uităm că în timpul luptei pentru libertate a fost căpitan în oastea patriotică ; Vidats era un excelent scrimer şi as la jocul de cărţi.

Clubul cărţii digitale 2023

În acele clipe mitice, cînd Berend înfruntă pustiitorul incendiu de mină, el devine parcă un simbol al uriaşului drum ce porneşte de la strămoşul primitiv şi duce la omul ce stăpîneşte natura. În perioada amintită, Jókai se arată deosebit de interesat de ştiinţele naturii şi depune multă însufleţire în răspîndirea cunoştinţelor evoluţioniste, în opoziţie cu imaginea teologică a lumii. Sub pana lui, istoria pămîntului îşi pierde aridităţea şi cititorul are prilejul să vadă, în toate culorile curcubeului, unul dintre cele mai minunate tablouri din întreaga sa operă : fresca erei pliocenice.

În multe din operele sale anterioare Jókai a înfăţişat personaje surprinse cu mijloacele artistice şi optica socială proprii realismului critic, dar ele nu se pot compara cu Felix Kaulman sau cu abatele Sámuel, personaje categoric predominante în roman, în raport cu figurile romantice. Dintre aceştia doi, abatele este mai complex. În persoana lui vedem nu numai pe omul politic animat de înalte aspiraţii, ci şi pe omul de lume care se complace sub masca savantlîcului uşor şi a fervoarei patriotarde. Jókai se mişcă mai puţin sigur în metropolă decît la Komárom sau în mediul nobilimii săteşti, dar cu toate acestea descrierea mediului monden e cea mai izbutită latură din întreaga sa creaţie. Cîte decoruri, cîtă varietate ! Avem prilejul să asistăm la o serată a contesei Theudelinda, ni se înfăţişează atît secretele vedetelor de teatru, cît şi *high-life*-ul parisian ce se manifestă pentru papă şi împotriva lui Garibaldi.

Romancierul înmănunchează energic acţiunea desfăşurată pe mai multe planuri, în cadrul căreia evenimentele din ţară şi din străinătate se împletesc la fel ca în romanul său *Fiii omului cu inimă de piatră*. Lupta nu e dusă numai pentru cărbunele din Valea Bondei, ci şi pentru cîştigarea Evilei. Adversarii lui Kaulman : prinţul Valdemar, Szaffrán Péter şi Berend Iván sînt în acelaşi timp şi rivalii săi în dragoste, fapt care se integrează în nota romantică a cărţii.

Satira socială care ţinteşte precis, acţiunea trepidantă, excelentele sale descrieri au înălţat *Diamantele negre* în rîndul celor mai îndrăgite scrieri ale lui Jókai. Unul dintre lingviştii maghiari a stabilit că, în ultimii şaizeci-şaptezeci de ani, numelui de familie Berend, foarte ades i se asociază numele de botez Iván ! Din păcate, unii dintre popularizatorii romanului au omis anticlericalismul autorului. De altminteri, însuşi Jókai a înlăturat, în procesul dramatizării, figura abatelui Sámuel, înlocuindu-l cu cavalerul maltez Calamides, iar ecranizarea maghiară făcută în jurul anilor treizeci e lipsită pînă şi de cea mai redusă urmă de critică la adresa politicianismului clerical.

Clubul cărţii digitale 2023

Cele douăsprezece variante ale romanului *Diamantele negre* reprezentate prin tot atîtea ediţii maghiare — fără a pune la socoteală reeditările — se păstrează în Biblioteca Naţională Széchenyi. Pînă în 1926 romanul a fost tradus în cehă, daneză, engleză, germană, letonă, lituaniană, rusă şi suedeză, iar capitolul *Cavalerul Magnetului* a fost editat în lituaniană şi sîrbă. De atunci avem cunoştinţă de alte traduceri, în limbile italiană şi poloneză.

NAGY MIKLÓS

Clubul cărții digitale 2023

ÎNAINTE DE APARIŢIA OMULUI PE PĂMÎNT

Are dreptate Pentateuhul cînd spune că lumea a fost creată în şase zile.

Numai că zilele acestea au fost măsurate de Dumnezeu cu un ceasornic de nisip : fiecare grăunte reprezenta un an. Fiecare zi, o sută de mii de ani.

Începutul este şi el o infinitate cu neputinţă de măsurat în cifre omeneşti, ca şi eternitatea însăşi. Întrebarea : „Cînd ?“ rămîne şi aici un mister umilitor pentru cei trufaşi, o întrebare la care omul de ştiinţă e silit să răspundă : „Nu ştiu nimic !“

Am aflat doar atît, că „ziua de ieri“, cea care premerge existenţei noastre, se află la o depărtare de cel puţin o sută de mii de ani. Ziua de ieri ! Dar prima zi a săptămînii ?

Nu ştim decît ce a fost ieri.

Avem o carte mare : scoarţa Pămîntului, cu file adevărate, ca ale unei cărţi ; strat peste strat, şi fiecare reprezintă zece mii, o sută de mii (cine ştie cîţi ?) ani. Setea de cunoaştere a multîndrăzneţului om a străbătut aceste file cu cazmaua, cu tîrnăcopul, cu dalta, cu sfredelul. Fiecare filă este acoperită cu slove, cu mărturii păstrate de la un mileniu la altul, dovezi veşnic moarte şi veşnic grăitoare. Geniul omului a învăţat să le desluşească.

A numărat filele scoarţei pămînteşti, a ascultat graiul tainic al buchilor, a descifrat secretele stîncilor, ale lavei, ale puzderiei de vietăţi mărunte ce alcătuiesc munţii, a cercetat la microscop rămăşiţele abia vizibile ale animalelor scoase din adîncurile pămîntului, a pătruns cu telescopul în infinitatea bolţii cereşti şi a aflat că nici jos, nici sus nu există „sfîrşit“.

Prima filă a acestei cărţi, pe care omul a desluşit-o, este reprezentată de stratul de granit şi porfir. Sub el n-a putut pătrunde. Ce se găseşte sub acest strat ? Numai vulcanii ar putea spune. Foc... Dar ce fel de foc ? Stratul zămislit de vulcani nu constituie decît cea de a doua filă a cărţii. Focul

vulcanic a dat naştere doar bazaltului ; de altfel, baza de granit este numită „creaţie plutoniană". Şi în înţelesul lui mitologic cel mai înalt, numele lui Pluton reprezintă dumnezeirea subpămînteană.

Şi dincolo de foc domnesc aburii. Aburii care învăluie totul, în care trăiesc laolaltă fierul, granitul, diamantul, aurul. Şi trăiesc într-adevăr. Dar cum ?

Una dintre file a fost făurită de vîlvătaia focului, o alta, de mare, de potop, o a treia, de procesele chimice. O forţă misterioasă a împins granitul la suprafaţă, prin crăpăturile scoarţei, sub forma unei magme clocotitoare, şi această forţă pare a spune : „Nu întreba numele meu ! Eu sînt Dumnezeu !"

Granitul e o pagină albă, nu ne spune nimic. Răspunsul ei e doar atît : „Infinitul". Şi cu această filă se închide cartea.

Totuşi, formaţia vulcanică ne spune cîte ceva : Pămîntul a existat, dar pe el n-a fost viaţă. A avut o existenţă pe care n-a împărţit-o cu nimeni, o viaţă zbuciumată. A purtat bătălii mari ! Cu focul şi cu aerul, cu propria sa rotaţie şi cu forţa de atracţie a Lunii.

Unele file ale straturilor Pămîntului încep apoi să înşire legende nebuloase despre milenii trecute.

Rămăşiţele pietrificate ale lumii animale şi vegetale care a trăit în timpuri de mult apuse zac acolo, pe filele fără moarte. Şi ele se înşiră, înviind trecutul în faţa cercetătorului.

În primul strat nu se găsesc alte plante decît alge şi ferigi, coada-calului şi mătasea-broaştei, cu care nu se hrăneşte nici un animal şi care se înmulţesc în taină. Se mai găsesc acolo, într-o varietate infinită, formele cele mai inferioare ale faunei : melci, scoici.

În cel următor, în stratul silurian, apar peştii, locuitori ai apelor, cu înfăţişări minunate, peste o mie cinci sute de specii, din care astăzi, chiar dacă am cerceta toate mările şi apele curgătoare, nu am mai găsi nici una care să le semene. În stratul de deasupra, devonian, se iveşte lumea saurienilor animale care, pe vremuri, se pare că au domnit peste tot întinsul Pămîntului, monştri de şapte stînjeni, cu oase enorme. În mormintele lor nu găsim decît ferigi şi licopodium. Alte plante, nu. Fiecare animal se hrănea cu carnea celuilalt.

Primul ierbivor, uriaşul iguanodon, apare în perioada jurasică, în stratul de calcar format din mulţimea cochiliilor de gasteropode.

Apoi, în straturile superioare găsim nenumărate rămăşiţe ale marilor mamifere, alături de care zace înmormîntată toată vegetaţia unei lumi apuse, rînduită pe specii, presată, ca între filele unui uriaş ierbar.

Şi deasupra tuturor acestor straturi trăim noi, stăpînii zilei de „astăzi". Ne mişcăm deci călcînd pe lumea de „ieri".

Cum va fi fost această lume ?

Atmosfera se înălţa de două ori mai groasă decît acum, cerul nu era albastru-azuriu, ci de culoarea porţelanului, seara, şi roşu-aprins, dimineaţa. Soarele şi Luna, cînd răsăreau sau apuneau, păreau de două ori mai mari decît astăzi.

Straturile Pămîntului erau calde încă, iar marea era de zece ori mai întinsă decît uscatul ; şi de aceea, între cei doi poli domnea o vară veşnică, păstrată de căldura apei şi de grosimea atmosferei.

Doar polii erau acoperiţi de zăpadă. Acolo razele oblice ale Soarelui nu puteau să mai aţîţe căldura Pămîntului. Acolo Pămîntul trecea dintr-o dată pragul iernii. Aşa cum la poi se vede pe planeta Marte, de un roşu-strălucitor, acea pată albă, care scade la periheliu, ca să crească din nou la afeliu.

Uscatul era alcătuit doar din insule răzleţe ; majoritatea aveau cîte un vulcan, unele chiar mai mulţi. Împrejurul lor zăceau straturi de lavă răcită ; unii vulcani înaintau pînă în regiunile înzăpezite, ca nişte piscuri de gheaţă cu coroană de foc. La picioarele lor se întindea uscatul veşnic roditor, cînd cald, cînd umed, aşa cum s-a născut din sînul mării fierbinţi. Cine poate spune prin cîte transformări a trecut ? Şi încă nu sînt cele din urmă !

Ferigile şi coada-calului, pe care le vedem azi ca nişte tufe pitice, erau atunci copaci înalţi cît brazii noştri, iar coniferele de atunci, colosale, ca nişte turnuri. Şi de-a valma cu coniferele trăiau şi palmierii. Speciile botanice erau nedelimitate ; creşteau trestii ce semănau cu palmierii ; plante ciudate, situate între cycadee şi conifere, sau între conifere şi ferigi. Printre vegetalele uriaşe ale acestei ere nestatornice nu se iviseră încă florile. Podoaba pestriţă a livezilor — parfumul, mulţimea florilor dătătoare de miere — lipsea. Nici n-o visa încă Pămîntul, care abia se înfiripa.

Nefiind flori, nu erau nici albine, nici fluturi. Nu se iviseră încă miile de insecte bîzîitoare care roiesc astăzi în jurul florilor.

Şi nici păsări nu existau. Văzduhul era gol. Cîntătoarele se hrănesc cu insecte. Dacă insecta s-ar fi născut înaintea păsării, toate pădurile ar fi fost nimicite, iar dacă pasărea ar fi apărut mai devreme decît insecta, ar fi murit de foame în prima zi.

Lumea era lipsită de cîntec şi melodie. Era populată doar de uriaşi şi monştri, cu voce de tunet.

În „ziua de ieri" a erei noastre toate acestea s-au schimbat. Iarba are flori, văzduhul, cîmpia, pădurea sînt pline de cîntătoare înaripate şi de fluturi.

Este era creaţiei mai tinere, „pliocenul".

Visul frumos al Dumnezeului creator !

Întreg pămîntul e verde şi veşnic roditor.

Iarba care acoperă şesurile se înalţă, creşte cît porumbul şi n-are moarte. Apa lacurilor şi luciul mlaştinilor sînt acoperite de covoare de flori. Faţa lacurilor tinere, învăluite de verdele lintiţei, este smălţată de florile nufărului şi ale trifoiului-de-baltă. Mai tîrziu, pe marginea apelor stătătoare se ivesc lotuşi şi nuferi, care-şi leagănă corolele roze, albe şi galbene, mari cît o pălărie, deasupra covorului de frunze roşii străbătute de nervuri. În mijlocul lacului strălucesc, ca un mozaic în flăcări, florile galben-roşii ale *Verticulariei.* Vegetaţia pune tot mai mult stăpînire pe oglinda apei. Chiparosul-de-apă s-a şi întins, şi plante cu fructul ca o boabă, lujere căţărătoare se întreţes, se împletesc peste tot. În sfîrşit, apare, pătrunzînd prin acest covor, pandanusul şi trestia, arhitectul lumii vegetale, care dă rădăcini din fiecare rizom al său şi face o tulpină din fiece ram, pînă cuprinde, zideşte şi acoperă ţara apelor cu coloanele sale suple şi zvelte şi cu un covor unic de frunze, cucerind-o pentru imperiul mereu mai întins al uscatului.

Şesurile mai înalte sînt acoperite cu frunziş mereu verde. N-a venit încă Vavilonul lumii vegetale, nu există încă zone deosebite pentru palmieri, stejari sau brazi ; toţi aceşti arbori cresc de-a valma. Din Siberia pînă în Atlas, pietrificate unele lîngă altele, pe aceeaşi rocă de ardezie stau păstaia seminţei de livan, mîţişorii de salcie şi fructul de camfor. Prima e rodul toamnei tîrzii, a doua al primăverii timpurii, ultima, a

miezului de vară. Deci toamna, primăvara şi vara se leagă una de alta. Mereu alte flori, alte fructe, dar frunzele rămîn mereu aceleaşi. Un pom îşi scutură florile, celălalt fructele, dar niciodată frunzele ; şi totul reîncepe de la capăt.

Şi cît de ciudate înfăţişări au aceste plante !

Feriga are o tulpină groasă de un stînjen, înaltă, cu bulbi solzoşi şi coroană, ca un palmier. *Calamites* e un cotor înalt şi gol, fără frunze, în vîrf cu un ciorchine de seminţe cît un buzdugan. *Sphenophyllum* are trunchiul alcătuit numai din inele, şi pe fiecare inel, o coroană de frunze. *Lepidodendron* este o tufă ciudată, compusă parcă din cozi de pisici, groase cît un om. *Phaseolites* nu este decît fasolea pe care o cunoaştem cu toţii, numai că are dimensiunile unui copac şi formează păduri întregi. *Equisetum*, al cărui vîrf se termină cu un fruct ca un cuib, seamănă la înfăţişare cu un brad. *Bankeria* are ramuri lungi, împodobite cu buchete de flori, în care se adăpostesc fructele comestibile : să ne închipuim o căpşună care ar avea fiecare bobiţă de mărimea unui măr. Şi în mijlocul tuturor acestora, minunaţii copaci care cresc astăzi în regiunile sudice : arborele-de-pîine, scorţişoara, bananierul şi livanul, pomi care răspîndesc miresme, dau flori, îmbie cu fructe, varsă miere şi secretă răşină de culoarea chihlimbarului. Cresc des ca iarba şi ca trestia, îngemănaţi şi învîrtejiţi de volburi înflorite şi încărcaţi cu o sumedenie de epifite multicolore, care fac un fel de mărgele. Dedesubt se întinde o pătură catifelată de barba-caprei, şi sub toate acestea, în întunericul nepătruns de lumina zilei, cresc fel de fel de ciuperci, pestriţe, galbene, sau de culoarea coralului. Nu e colţişor de pămînt neîmpodobit de vegetaţie fastuoasă. Dar ce uluitoare este această bogăţie !

Imaginaţia, fantezia poetică nu ajung pentru a înfăţişa toate acestea, trebuie să chemăm în ajutor cifrele. Ştiinţa şi tabla înmulţirii pot lumina mai bine acest tablou. O pădure seculară din zilele noastre oferă mult mai puţin cărbune decît pădurile care zac dedesubtul ei, raportul fiind aproximativ acela dintre unu la patru sute treizeci şi doi. Înmulţind deci codrul de astăzi cu 432, ai în faţă imaginea celui de ieri.

Cu drept cuvînt, pe asemenea meleaguri era nevoie de locuitori uriaşi ; altfel, n-ar fi putut umbla pe ele decît şoa-

recele, care se strecoară printre tufe, sau maimuța, care se cațără pînă în vîrful copacilor ; și lumea aceea avea mamutul.

Pe locuitorii de ieri ai Pămîntului naturaliștii îi numesc animale cu piele groasă (pahidermi). Și azi mai trăiesc cîteva specii din acestea, dar din cele mai mărunțele : elefantul, rinocerul, hipopotamul, tapirul, bivolul și cîinele de Abisinia. Toți sînt negri, cu păr puțin și aspru, blindați cu piele groasă. Adevărații uriași zac sub noi, în stratul de argilă. Sivateriul, cu patru coarne de cîte doi stînjeni, din care două încovoiate înainte și alte două spre spate, megateriul, cu labe mai grele decît capul, dinoteriul, asemănător elefantului, dar cu colții îndreptați în jos, mastodontul, elefantul cu patru colți, dintre care cei de sus, niște adevărate sulițe, lungi de un stînjen, crescute de-a dreptul din craniu, păreau mai degrabă coarne.

Dar peste toți aceștia domnește familia mamutului ! El este regele !

Cu trupul lui de patru sute de măji străbate desișul uriaș de la litoralul siberian, unde se duce să lingă sare, pînă la apele dulci ale Iberiei. Mamutul este pionierul lumii de ieri.

El are chiar un stat organizat, o armată în toată regula ; o familie de douăzeci, treizeci, patruzeci de membri ocupă un teritoriu determinat, acolo e țara lor, acolo se organizează. Cînd sînt în primejdie, se adună cu toții la strigătul căpeteniei, și se apără unii pe alții, călătoresc în cete, trimit cercetași, luptă după un plan anume și sînt mereu treji. Mamuții nu dorm niciodată.

Chiar și epoca aceea îndepărtată își avea răzvrătiții împotriva ordinii : dușmanii sîngeroși ai lumii animale, hiena peșterilor, un fel de cîine uriaș, și ursul de peșteră, acesta din urmă fiind cel mai lacom și răufăcător. Și fiara cea mai îngrozitoare, tigrul-cu-colți *(machairodus)*, de două ori cît tigrul regal, de care trebuie să se apere cei mici și neputincioși, bietul *hylobates*, care, deși are doi stînjeni înălțime și gheare înspăimîntătoare, nu știe decît să se vaiete ; apoi *mylodon*, din neamul leneșilor, al cărui urmaș, hippoteriul, strămoșul calului, va alcătui aristocrația animală a perioadei următoare.

Această lume își are și rebelii săi ! Monștri rămași din mileniile trecute, urmașii tîrzii ai unor epoci dispărute, care tot mai speră că o nouă răsturnare pe Pămînt le va reface seminția. Felurite specii de saurieni, care, deși au dinți destui, nu reușesc să străpungă cu ei platoșele pahidermilor, și de

aceea stau ascunse prin ape. Pterodactilul, cu gît de şarpe, cu capul de crocodil şi cu aripi ca ale liliacului, are patru picioare, cu degetele unite printr-o membrană ca nişte lopeţi. O vreme a fost stăpîn peste ape, în aer şi pe uscat, acum însă nu mai e stăpîn nicăieri, şi nu se ridică în văzduh decît noaptea.

Şi, în sfîrşit, lumea de ieri îşi are şi răufăcătorii neîndemînatici, ca paleoteriul, un necioplit grosolan, care, neputînd ajunge la fructe altfel, se foloseşte de cele două uriaşe coarne de pe bot, ca să smulgă din rădăcini palmierul roditor.

Printre toţi aceştia, le e hărăzit mamuţilor să facă ordine.

. . . . . .
. . . . . .

Dar unde a fost acest tărîm minunat ?

Chiar aici, unde ne aflăm noi. Poate în altă parte. La o sută cincizeci de picioare sub iarba care înverzeşte astăzi !

Prin desişul secular se aude vaietul bietului *bylobates*. *Hylobates* este leneşul vremurilor trecute.

Acelaşi animal trîndav, cu gheare puternice şi cu dinţii slabi, ca şi cel de astăzi, dar lung de doi stînjeni. E o fiinţă inofensivă, se hrăneşte doar cu frunze de copac. Pentru el să se urce într-un copac e o treabă grea ! I-ar trebui o zi. Dar să coboare îi vine şi mai greu. De urcat, urcă el, cînd îi e foame ; dar să se dea jos cu burta plină, îi e peste puteri. De aceea rămîne acolo sus cîtă vreme mai are burta plină şi n-a slăbit de tot ; cu ghearele puternice ale labelor dinainte stă atîrnat pe copacul pustiit, se leagănă şi urlă, parc-ar implora pe cine are inimă bună să-l ia jos.

Dar îi e lene chiar şi să strige, încît poate fi auzit doar în zori şi după apusul soarelui. Pentru că anunţă prin vaietele lui zorile şi amurgul, indienii din ziua de azi îl numesc în batjocură ceasornicul-pădurilor.

Soarele coboară după nişte stînci pleşuve de bazalt, pe care natura nu le-a îmbrăcat încă, şi pînă spre orizontul răsăritean cerul e inundat de o văpaie roşie : acolo, printre vaporii de culoarea oţelului, răsare, ca dintr-o oglindă, Luna, uriaşă şi cu faţa arămie. Poate că pe atunci şi vulcanii ei cloceau : „Ptolemeu“, „Hiparh“ sau „Plato“, pe care astronomii i-au văzut în erupţie pînă acum două sute de ani.

Dar iată că, răspunzînd strigătelor *aaa-iii* ale leneşului, se iveşte o fiinţă filotimă, gata să-l ajute.

Din desişul chiparoşilor-de-apă, în care şi-a petrecut toată ziua, se arată zăngănind paleoteriul, strămoşul rinocerului. Pe corpul lui lung şi diform, pielea groasă, scorţoasă, încărcată cu melci-de-baltă, paraziţii lui, joacă întocmai ca o platoşă prea largă. Dihania e lungă de trei stînjeni, şi pe bot poartă două rînduri de coarne de cîte trei picioare înălţime ; acestea sînt armele lui, şi în acelaşi timp sapa şi cazmaua, care-i sînt foarte trebuincioase, pentru că se hrăneşte cu iarbă şi cu rădăcini de iarbă. Nu dispreţuieşte nici nucile de apă, dar se dă în vînt mai ales după delicatesele uscatului, cum ar fi nucile de cocos. Numai că nu poate urca în copac. N-are nici trompă, ca dinoteriul, ca să poată apleca spre el coroana palmierului. Putere ar avea, dar n-are mînă pe nas ca mamutul, ca să apuce lucrurile de la cinci stînjeni. Slăbiciunea lui cea mare e miopia, nu vede bine, ziua nu suportă lumina, noaptea nu desluşeşte nucile.

Are, în schimb, o minte ageră. Ştie că leneşul nu mănîncă decît frunza pomilor roditori. De unde ştie ? Mister. Nu pot să răspund la această întrebare, după cum nu pot să spun nici de unde află molia-merelor că nu trebuie să-şi depună ouăle pe merii din specia nalivia de Moscova, deoarece aceştia nu dau frunză decît pe la sfîrşitul lunii mai, şi pînă atunci larvele ar muri de foame.

Totuşi, rinocerul ştie din experienţă că leneşul nu mănîncă nuca palmierului : aşa ceva l-ar obosi prea tare.

Şi cînd îl aude pe leneş strigînd din copac, ştie că acolo e de el ; se grăbeşte să-i dea ajutor şi să tragă nişte foloase.

Agăţat cu ghearele de coroana unui curmal, leneşul se leagănă în aer ; rinocerul se apropie de palmier şi la început se freacă de el, voind să se descotorosească de melcii care s-au lipit de el în mlaştină, cum se agaţă ciulinii de părul porcului. Din cauza frecării, palmierul şi leneşul cocoţat în el încep a se legăna repede. Se vede că celui de sus îi place această mişcare pentru care nu depune nici un efort. Apoi, cu ajutorul coarnelor lui ascuţite, rinocerul începe să smulgă din pămînt, una cîte una, rădăcinile răsfirate ale palmierului, urmărind să-l răstoarne cu totul. E o politică economică greşită, care s-ar cuveni dezaprobată.

O astfel de muncă cere timp. Se face noapte, şi la lumina lunii apar făpturile întunericului.

Iese din vizuină şi *ramphorynchus*, care, deoarece are aripi, picioare de pasăre şi un cioc lung, ar fi fost îndreptăţit să se creadă pasăre ; dar are totuşi coadă de crocodil şi cap de cal, cu urechi lungi. Acum nu mai ştie cărui neam îi aparţine şi iese să-şi contemple urmele în argila umedă.

Din mlaştină se iveşte, bălăcindu-se, un urmaş întîrziat al pterodactililor, cu gîtul de lebădă, şi fîlfîindu-şi în aer aripile de piele, ca să vadă dacă poate zbura, deschide o gură uriaşă ca de crocodil. Şi iese pe mal uriaşul trionix, o ţestoasă a lumii apuse ; e mai mult o şopîrlă cu carapace, cu gîtul lung şi coada ascuţită, solzoasă, ce depăşesc mult carapacea. Încearcă să-şi îngroape în nisip oul de mărimea unui cap de om, cu speranţa că i-l va cloci soarele.

Aceştia sînt doar supravieţuitorii mileniilor pliocenului.

Şi dintr-un tufiş de pe mal se iveşte, tîrîndu-se pe burtă, tîlharul de noapte, tigrul-cu-colţi, *machairodus* ; o pisică uriaşă, în stare să ucidă elefantul singuratic şi să tragă pînă în bîrlogul lui un zimbru, şi care noaptea pîndeşte cu ochi de foc prada din desişuri.

Pterodactilul e o bucăţică bună şi grasă. Pielea lui moale ascunde sub ea grăsimea adunată din hrana bogată în peşte. Dar nu se lasă surprins. Are auzul ascuţit. Desluşeşte paşii celui care este copilul erei noi, şi la prima mişcare a tigrului, se aruncă înapoi în mlaştină. Aripile îi folosesc mai mult pentru înot decît pentru zbor.

În schimb, trionixul poate fi uşor surprins, pentru că e surd. Dintr-o săritură, exact în clipa cînd, scurmînd cu picioarele dinapoi, încearcă să-şi îngroape în nisip oul, tigrul se năpusteşte asupra lui.

Din timpuri străvechi pisica a făcut cunoştinţă cu carnea de trionix şi ştie că-i moale şi gustoasă. Şi boierilor le place.

Numai că trionixul nu e o ţestoasă ca oricare alta. Arma lui e coada. Trăgîndu-şi iute capul şi cele patru picioare sub carapacea lată, începe să-şi lovească duşmanul cu coada-i solzoasă, ca un harapnic de fier. Tigrul-cu-colţi nu se aştepta la o astfel de primire. Oricare altă ţestoasă se lasă răsturnată pe spate şi se oferă ca o friptură pe farfurie, pe cînd asta ştie să se şi bată. Şi nu-i poţi întoarce lovitura. Are o platoşă pe care gheara n-o poate străpunge.

Între timp, rinocerul a dezrădăcinat palmierul. Leneşul cade jos, geme şi rămîne nemişcat. Aşteaptă să se facă ziuă, ca să se ridice de jos.

Rinocerul însă înhaţă ciorchinele de curmale al baobabului şi începe să mestece cu nesaţ această delicatesă, zdrobind mulţumit sîmburii tari ca fierul.

Zgomotul acesta atrage atenţia tigrului-cu-colţi. Oare ce-l aşteaptă acolo ? Ce-ar fi să renunţe la broasca-ţestoasă, care costă prea scump, şi să încerce ceva mai ieftin ? Un leneş şi un rinocer. Leneşul e într-adevăr ieftin, dar e un ospăţ neinteresant. E slab, uscat şi fără gust. În schimb, carnea rinocerului e ca de vacă. În special tălpile sînt delicioase. Numai că e cam brutal. Şi are şi pielea cam groasă.

Dar şi rinocerul şi-a văzut duşmanul adulmecînd. Are năravul porcului : dacă zăreşte duşmanul, nu-l lasă să atace el întîi, mai ales atunci cînd stă la masă. Vrea să fie lăsat în pace şi alungă pe orice gură-cască.

Chiar dacă s-ar fi uitat, tot n-ar fi văzut bine. Dar cine poate fi ? Cît de mare să fie jivina asta, care se uită la el cu ochi de pară ? Nu se teme de nici un animal dacă îl întîlneşte faţă în faţă, şi de aceea se repede direct la ea.

Tigrul n-aşteaptă să fie călcat în picioare de acest nebun, şi sare la o parte, ferindu-se din calea lui. Atunci, cel cu cojocul de piele, triumfător şi grohăind voios, se întoarce tropăind la masa întreruptă.

Tigrul n-a fugit însă ; ocoleşte prin tufişuri şi ajunge în spatele rinocerului, şi pe cînd acesta ronţăie cu poftă sîmburii dulci, cu un salt fulgerător i se aşază în cîrcă.

Paleoteriul are el pielea groasă, dar ghearele tigrului-cu-colţi o pot sfîşia, iar colţii lui apucă beregata exact acolo unde e golaşă.

Primejdia încă n-a trecut.

Cu duşmanul în cîrcă, pahidermul se repede în mlaştină, se scufundă în adînc şi, fiind mai obişnuit cu apa decît răpitorul de uscat, tigrul abandonează lupta şi e nevoit să se întoarcă la mal cu stomacul gol.

Toate aceste încercări neizbutite l-au înfuriat. Între timp, i-a scăpat şi trionixul. Nu i-a mai rămas decît leneşul.

Ei, dacă toţi s-au făcut nevăzuţi, atunci hai, pe el ! Şi se repede la leneş.

Acesta nu fuge. Stă culcat pe spate, cu picioarele crăcănate, aşa cum a căzut din palmier.

Dar cînd tigrul l-a muşcat de piept, şi-a strîns dintr-o dată picioarele cu gheare ca de fier, şi cu aceste pîrghii vînjoase l-a prins pe atacator ca într-o menghine.

Tigrul se zbate înnebunit, aruncîndu-se în sus. Prada saltă cu el o dată ; la fiecare muşcătură se simte strîns mai tare, şi îi pîrîie coastele între ghearele leneşului, aşa cum coastele acestuia pîrîie la fiece muşcătură a tigrului. Îngrozitor animal acest leneş, numai că îi place să rămînă în defensivă.

Deodată se aude un sunet fioros, ca un tunet în toiul bătăliei, ca şi cum furtuna ar fi suflat într-o trompetă uriaşă.

Speriaţi, cei doi luptători se descleştează. Tigrul sare în picioare, iar leneşul se ridică şi se sprijină încet de trunchiul unui copac.

Pe cărarea care duce în pădurea seculară, printre palmieri şi pini maritimi, se apropie o făptură majestuoasă : mamutul, regele pliocenului...

Adevărat rege !

O namilă înaltă de patru stînjeni, cu mădulare uriaşe : cap puternic, frunte lată, boltită. Cei doi colţi, ca de elefant, sînt răsuciţi în sus, ca nişte coarne ; trompa seamănă şi ea cu a elefantului, dar la trup este de două ori mai mare decît acesta şi e în întregime acoperit cu un păr surprinzător de des. Începînd de la frunte, tot spatele îi este învelit pe o parte şi pe alta de o coamă deasă, ondulată, care dă întregii sale făpturi o înfăţişare măreaţă şi impunătoare. În această coamă neagră, flocoasă, stau de veghe în permanenţă, ca nişte curteni, bîtlani argintii, care ţin departe de persoana majestăţii-sale insectele sîcîitoare.

Cărarea bătută de mamuţi duce la un pîrîu, care vine din adîncurile pădurii şi se varsă într-un lac. Aici obişnuiau să vină noaptea coloşii lumii apuse.

În frunte păşeşte căpetenia, iar în urma lui, pe drumul bătucit şi îngust, alţi douăzeci şi patru de uriaşi, unul după altul.

Descleştîndu-se din îmbrăţişarea înverşunată a adversarului, *machairodus*-ul îl zăreşte pe mamut şi se repede la el cu furia turbată a foamei, înciudat de înfrîngerile suferite. E însetat de sînge. Pentru toate suferinţele îndurate de la cei

mici şi nenorociţi, vrea să se răzbune pe cel mai mare, pe cel mai odios.

Adunîndu-şi toate puterile, întinzîndu-şi arcurile de oţel ale muşchilor, se repede spre capul colosului încruntat.

Liniştit, fără să se sinchisească, mamutul îşi înalţă trompa în faţa fiarei care-l atacă, şi înainte ca aceasta să-şi ajungă ţinta, cu iuţeala fulgerului, trompa se abate asupra ei, o apucă de mijloc, o învîrte cu uşurinţă în aer şi o trînteşte la pămînt. Apoi pune înspăimîntătorul lui picior pe capul fiarei ameţite şi o ţine imobilizată cîteva clipe. Pe urmă se lasă cu toată greutatea pe trupul ei. După asta păşeşte mai departe. Nici nu se uită înapoi. „S-a zis cu tine!" Craniul strivit al sîngerosului *machairodus*, ca şi urma piciorului de mamut rămîn acolo, cufundate în ţărîna moale.

Turma de coloşi se mişcă mai departe în lumina lunii, pe drumul palmierilor, spre apele dulci.

Cînd au ajuns pe locul bătătorit, unde rinocerul a răsturnat palmierul, unde tigrul s-a luptat cu rinocerul, unde leneşul şi duşmanul său s-au rostogolit în încleştare, pasul căpeteniei mamuţilor s-a împiedicat în trunchiul curmalului smuls.

Cu trompa lui năprasnică îl saltă ca pe o nuieluşă subţirică în faţa celorlalţi, şi în aceeaşi clipă dă un ţipăt.

Strigătele celorlalţi îi răspund ca un ecou.

Tîlharul a fost prins asupra faptului!

Iată cine distruge palmierii şi smulge pomii fructiferi, iată-l pe duşmanul de moarte al obştii.

„Să fie pedepsit!" răsună glasul tuturor.

Înspăimîntătorii giganţi se strîng în locul acela răvăşit şi mormăie ceva laolaltă: îşi fac un plan de luptă.

Apoi, o parte apucă la dreapta, iar ceilalţi o iau la stînga. Cîţiva rămîn pe loc, în jurul căpeteniei.

Peste puţin timp se aude semnalul scurt al celor plecaţi.

Apoi, de pretutindeni năvălesc cu toţii spre mlaştină şi intră în apă pînă la gît.

Duşmanul obştii, pe urmele căruia se află acum mamuţii, dormea pe undeva în mlaştină, printre tufele de bambus, şi gemea în apa călduţă, care-i oblojea spinarea sfîşiată de ghearele tigrului.

Strigătul de luptă care venea de departe ca un vuiet îi atrage atenţia că ceva rău i se pregăteşte.

Dar el nu e prea fricos din fire.

Neamul lui nu e neam de stăpîni, nu e spornic, nici solidar. Nici măcar cu perechea lui nu umblă vreodată. Dar nici singur nu se teme.

Ştie bine că mamutul e de patru ori mai mare decît el. Dar nu-i pasă. Ştie, de asemenea, că obişnuieşte să trăiască în turmă. Treaba lui ! Patruzeci de-ar veni, şi tot s-ar strecura încotro vrea. E de trei ori mai iute de picior ca mamutul. Şi ce dacă-i rege ? Cînd se ciocnesc, tot mamutul e sortit să piară. Se strecoară sub el, îi înfige coarnele în burtă, îl răstoarnă şi trece mai departe. Mamutul nu-l poate doborî nici cu colţii, nici cu trompa.

Dar monstrul care-şi făcea asemenea socoteli se afla în faţa unei stratageme neprevăzute. Mamuţii veneau să-l atace în apă, şi apa schimbă dintr-o dată raporturile.

E drept că pe loc neted fuge mai repede ca duşmanul său, dar în apă înoată amîndoi la fel.

Pe uscat se poate strecura sub el, în apă însă capetele le sînt la acelaşi nivel.

Dacă se scufundă, apa micşorează puterea loviturii, neavînd unde să-şi proptească picioarele ca împunsătura să răzbească adînc.

Şi, pe lîngă toate, mai sînt şi douăzeci şi cinci contra unu !

Paleoteriul îşi dădea seama că e angajat într-o luptă inegală. Duşmanii îl împresuraseră şi înotau spre el cu trompele ridicate. Înota în zigzag, în mijlocul cercului, scoţînd uneori capul cu cele două coarne şi aruncînd apa pe nări, ca o fîntînă arteziană.

La un moment dat a încercat să scape din încercuire. S-a repezit de-a dreptul asupra mamutului celui mai apropiat. Acesta l-a lăsat să înainteze, şi în clipa cînd a ajuns în faţa lui, l-a scufundat dintr-o lovitură de trompă.

Paleoteriul avu acuma prilejul să înveţe cîteva lecţii de hidraulică... Partea de muşchi aflată sub apă i-a fost de-a dreptul paralizată, cea de deasupra rămînînd cu puteri depline. Animalul care înoată îşi pierde mult din greutate.

Îndată ce ieşi din nou la suprafaţă, un alt adversar, care îi stătea înainte, îl scufundă iar dintr-o singură lovitură.

Era obişnuit să petreacă minute întregi sub apă, dar nu putea rămîne necontenit la fund, fără aer. Fiinţa lui nu era adaptată pentru asta.

Duşmanii nu-i dădeau răgaz să stea la suprafaţă nici o clipă, atît de mult strînseseră cercul în jurul lui. Rănit de moarte, paleoteriul se zbătea între ei, şi mamuţii îl trimiteau la fund fără milă. S-au luptat cu el astfel ceasuri de-a rîndul, pînă la ivirea zorilor.

În cele din urmă, cu burta în sus, paleoteriul se ridică la suprafaţă.

Atunci, cu strigăt de izbîndă, mamuţii îşi înălţară capetele şi ieşiră din lac, lăsînd acolo leşul adversarului.

Dinspre pădure se auzi vaietul leneşului *hylobates*, vestind zorile. Se afla în acelaşi loc, cu picioarele dinainte rezemate de acelaşi copac. Nu făcuse nici un pas între timp.

. . . . . .

După ce i-au învins în chip atît de magnific pe duşmanii interni şi externi ai obştii, majestăţile-lor i-au silit pe conspiratorii care pîndeau în întuneric să se retragă în vizuinile lor. Apoi au oficiat un *Te Deum* sărbătoresc, întîmpinînd răsăritul soarelui cu un ţipăt strident, ca dintr-o uriaşă trompetă. Pe urmă îşi potoliră setea cu apa limpede din pîrîu.

Pînă la prînz îşi văzură apoi de gospodărie. Neavînd slugi, smulg ei înşişi frunzişul de pe conifere, rup ei înşişi bulbul plantelor cu care-şi astîmpără zilnic foamea. Nu rămîn niciodată în pierdere.

La prînz, cînd soarele arde prea tare, cînd nici garda permanentă, formată din bîtlani argintii care le stau pe spinare, nu mai e în stare să alunge ceata viespilor şi tăunilor obraznici, majestăţile-lor se întorc să-şi facă siesta pe domeniile regale.

Domeniul acesta răcoros este un loc întins, circular, pe care plimbarea mamuţilor l-a transformat într-o sală spaţioasă, în desişul palmierilor şi al arborilor de cacao. Copaci uriaşi îşi unesc largile coroane, formînd o cupolă verde, care se reazemă pe o mie de stîlpi vii, cu capiteluri corintice şi brahmanice din palmieri şi equisetacee.

Aici se află palatul regal.

Majestăţile-lor trag prin trompele lungi oxigenul înmiresmat care vine din adîncul pădurii : de la ei se pare că au împrumutat sultanii ideea narghilelei.

Şi astfel îşi trec timpul în desfătări.

Se perindă prin faţa lor histrionii lumii străvechi. Pitecii cu patru labe şi cimpanzeii, care, cu săriturile lor năstruşnice, oferă un adevărat spectacol de pantomimă şi de saltimbanci. Acrobaţii cu prăjini şi dansatorii pe frînghie. Sînt printre ei acrobaţi mari şi jongleri vestiţi, care aruncă şi prind nucile din zbor. Clovnii lor sînt de-a dreptul strălucitori. Societatea aceasta are şi un doctor ce uimeşte : cercopitecul, care cunoaşte frunzele arborilor, şi după ce le fărîmiţează, lecuieşte cu ele rănile pricinuite de muşcături.

Artiştilor le e cît se poate de folositor.

Apoi vin cîntăreţii. Filomela lumii străvechi, al cărei penaj îl întrece pe acela al pasării-paradisului, pasărea-cu-flaut şi mierla-cu-coadă-de-păun, al cărei concert îi cufundă pe preadistinşii spectatori într-o dulce somnolenţă. Şi în acest timp, în cuibul lor de pene, printre crengile ce se leagănă, o pereche de porumbei de culoarea cerului, cu creştetul auriu, se iubesc uguind. Iar în lumina de aur a razelor de soare, care se cern printre frunze, mulţimea pestriţă a fluturilor dansează un balet feeric.

Vin la rînd membrii obştilor şi ordinelor de papagali, care, cocoţaţi pe crengi, acoperă cu strigătul lor toate celelalte zgomote. Sînt oratori ce nu pot fi reduşi la tăcere. S-ar putea spune că acolo are loc o adevărată dezbatere parlamentară. Majestăţile-lor îi lasă să vorbească, şi cu toate că dorm de-a-n picioarele, par a asculta cu atenţie discursurile lor de curcani îngîmfaţi.

Mai vine şi cîte un solicitant, care trebuie ascultat. Miorlăind jalnic, halmaturusul, cu desagii lui, se caţără printre crengi ; ce blestem pe capul lui să fie muncitor cu ziua, şi pe deasupra să-şi mai care şi cei doi prunci în desagii de la piept, pînă se fac mari. Înţelegătoare, majestăţile-lor îl consolează că la anul se vor schimba lucrurile.

Pe urmă, se apropie, tîrîndu-se pe burtă, gliptodonul blindat, care trăieşte în cîrduri, şi sărută mîinile şi picioarele majestăţilor-lor, cerîndu-le îngăduinţa să le lingă labele, pe de o parte din profund respect, pe de altă parte pentru că pe labele lor se plimbă furnici frumoase şi mari. Majestăţile-lor încuviinţează cererea gliptodonului şi lasă în jos trompele, în semn de îndurare.

Se pune în discuţie apoi mersul industriei autohtone. Cît a progresat termita la construcţia bazarului-minune ? A şi

ajuns la etajul o sută : lucrează cu argilă fină, durabilă şi cu var ; o mie de culoare, un milion de camere, atîtea va avea, şi va stîrni admiraţia posterităţii. Dar viespea-dulgher cîte acoperişuri a lipit pînă acum la pavilionul ei imens ? Minunat meşteşugar trebuie să fie cine lucrează fără instrumente şi fără mîini ! Merită, fără îndoială, medalia „Mamulites", clasa I.

De asemenea merită să i se confere o cruce păianjenului-ţesător, mare meşter, care ştie să ţească grozave pînze de mătase răsucită, cu care închide intervalele dintre crengile palatului regal, pentru ca muştele şi tăunii obraznici să se încurce în ele. Acest meseriaş merită într-adevăr crucea *honoris causa.*

Şarpele nu exista încă. El e contemporanul nostru. Noi l-am născocit pe Diavol.

Mamutul n-a avut de-a face cu el.

După munca zilei şi după distracţie, majestăţile-lor pornesc din nou, cu întreaga curte, spre izvorul cel sărat, a cărui apă e atît de necesară pentru digestie.

Sarea era, încă de pe atunci, monopol regal. Izvorul îl păzea o gardă puternică. Publicul larg nu se putea aproviziona din lacul sărat decît suportînd drept taxă un anumit număr de ghionturi.

Aici, unde gustă aceste plăceri dulci sau sărate, ei întîmpină seara ; o dată cu ea apar, scînteind în întuneric, şi licuricii, care, în colaborare cu greierii cîntăreţi, execută, la lumina torţelor, un concert pentru cei mai vorbăreţi dintre papagali.

Noaptea pădurii se împînzeşte cu stele căzătoare, care-i par majestăţii-sale mamutul jocuri de artificii după o zi de triumf.

Dar de ce a trebuit să piară această frumoasă lume ?

Pentru că îi lipsea ceva.

Natura îşi are legile ei eterne, împotriva cărora nu-i e îngăduit să păcătuiască nici chiar puterii creatoare.

Această putere creatoare a făcut faţa pămîntului frumoasă, bogată, minunată. Cu plante superbe, cu miraculoase făpturi, era ordine în creaţia ei.

Şi, totuşi, întregul tablou a trebuit şters de pe tablă, pentru că fusese uitată o fiinţă.

O fiinţă care să poată stăpîni copacii.

Această fiinţă e omul.

Mîndria noastră scade considerabil dacă ne gîndim cu seriozitate că a fost nevoie de om pentru ca să aibă cine distruge copacii lumii.

Asta a şi fost cea dintîi faptă a lui.

De cum a învăţat să ascută piatra, făcîndu-şi din ea securе, a şi început să doboare copacii. Primul om, încă în pielea goală, nu ştia să-şi ţeasă obiele, dar îşi clădea casa pe stîlpi.

În pliocen nici un animal nu folosea lemnul. Copacii creşteau unii peste alţii. Codrii azi îngropaţi la o adîncime de şase sute de picioare sub pămînt dovedesc că milenii de-a rîndul o pădure s-a ridicat peste resturile alteia, pentru ca la rîndul ei să fie înmormîntată de alta mai tînără.

Dar abundenţa pădurilor a dus şi la alte consecinţe.

Se ştie că frunza este un plămîn cu funcţii inverse faţă de cel al animalului. Plămînul animalului ia din atmosferă oxigenul şi elimină bioxidul de carbon, pe cînd frunza absoarbe bioxid de carbon şi elimină oxigenul.

În lumea de demult se găsea deci de o mie de ori mai mult oxigen decît acum, atmosfera fiind formată aproape numai din el. Animalele nu reuşeau să-l consume în întregime, activitatea vegetaţiei uriaşe depăşind pe cea a animalelor.

Oxigenul este elixirul vieţii animale. El accelerează circulaţia sîngelui, intensifică simţurile şi produce o adevărată voluptate a nervilor şi fericirea organismului întreg. Consumul exclusiv de oxigen ar provoca extazul permanent al simţurilor umane, ar cufunda trupul şi sufletul într-un veşnic *dolce far niente.*

Poate aţi văzut cu ce flacără arde iasca sub un clopot de sticlă plin cu oxigen. În asemenea condiţii jarul răspîndeşte scîntei, ca un meteorit, fosforul aprins te orbeşte ca lumina soarelui, iar lumina albăstruie a sulfului împrăştie raze de diamant.

Şi acum să ne închipuim întreaga atmosferă, pînă sus la nori, formată numai din oxigen.

În asemenea împrejurări, un singur copac aprins ar incendia lumea întreagă.

Dar animalele nu fac foc ; printre ele nu s-a născut nici un Prometeu ; iar lemnul nu se aprinde de la sine.

Şi atunci, ca şi acum, fulgerul provoca incendii, numai că ploile de atunci nu erau cum sînt cele de acum. Ploaia era

ca o mare ce se revarsă din cer şi stingea imediat focul iscat de fulger.

Focul vulcanilor n-avea ce să aprindă. În jurul lor, pămîntul era încă pustiu.

Dar un incendiu din senin poate fi provocat şi de un „glob de foc".

Adică de unul din meteoriţii cu cozi de foc care străbat în roiuri cerul în mod regulat la 13 noiembrie, în noaptea Sfîntului Laurenţiu, cînd se încrucişează cu Pămîntul, pentru ca apoi din nou să-i iasă în cale.

E drept că doar unul la zece mii de asemenea corpuri aprinse cade pe pămînt. Şi din cele care cad pe pămînt, iar numai unul la zece mii poate să nimerească din întîmplare un obiect care să ia foc.

Totuşi, se întîmplă şi asemenea cazuri, unul la o sută de milioane. Acum treizeci şi patru de ani acoperişurile din Belmont au fost incendiate de o astfel de sferă de foc, şi tot aşa, acum douăzeci şi trei de ani, Szentpálfalva a fost ars pînă la temelii de un asemenea foc ceresc.

Într-unul din ultimele milenii ale pliocenului, o asemenea cădere, a suta milioana cădere, a incendiat pădurile îngrămădite una peste alta, şi în felul acesta tot pămîntul acoperit de plante a luat foc.

Noaptea s-a prefăcut în zi ! Pentru că în oxigen pînă şi rumeguşul arde ca o stea, darămite o pădure întreagă, care secretă răşină şi e înconjurată de o pătură de oxigen înaltă de două mile !

Mările de flăcări se îmbrăţişează şi vîrtejurile de foc înalte pînă la cer ajung de pe un continent pe altul.

Animalele caută scăpare în mlaştini, în apele fluviilor şi ale mărilor, sus, pe podişurile înzăpezite ale Siberiei, sau departe, în pustiurile pietroase, golaşe ale Asiei şi Africii.

Incendiul mondial a ajuns pînă la poli ; vînturile toate, alizeele şi musonii, goneau norii de foc, şi sub vîltoarea de flăcări, aisbergurile formate de-a lungul mileniilor au început să se topească dintr-o dată ca o mare nebună scăpată din mîna Domnului, şi puhoaie uriaşe se revărsau nestăvilit asupra lumii, măturînd în calea lor munţi, inundînd văile, înnămolind adînciturile dintre munţi, zăgăzuind făgaşurile înalte ale dealurilor cu melci-de-mare şi prăvălind stînci peste pădurile care ardeau doborîte la pămînt.

Dacă pe acea vreme, de pe Jupiter — ai cărui locuitori au, cu siguranţă, o cultură mult mai înaintată decît noi — un Tycho Brahe ar fi zărit întîmplător pe bolta întunecată o stea nouă, a cărei luminozitate creşte de la categoria întîi la a doua, care devine mai strălucitoare decît Sirius, luceşte mereu mai puternic, pentru ca apoi să se stingă încet şi, pierzîndu-se în beznă, să ajungă din nou o stea de categoria a treia, atunci nu încape îndoială că de Pămînt era vorba.

Calota glacială topindu-se, a stins focul ce mistuia lumea, înmormîntînd şi acoperind totul cu un strat nou şi neted.

Astronomii de pe Jupiter ar fi putut urmări cu telescoapele lor (căci sînt, de bună seamă, mai avansaţi decît noi în această privinţă) şi desigur ar fi rămas cu gura căscată văzînd cum astrul apropiat, pînă de curînd acoperit cu pete verzi, se transformă, pentru un timp, într-un soare strălucitor, apoi din nou într-o sferă cu reflexe de oţel, complet netedă, încinsă doar din cînd în cînd la poli de coroana aurorelor boreale.

Aceasta este o filă nouă şi cuprinde cea din urmă prefacere a Pămîntului.

Pe această filă este desenată lumea noastră.

Cîţi ani au trecut, oare, pînă cînd în acest nămol nou să încolţească cel dintîi fir de iarbă? Şi la cîţi ani distanţă se află primul om de cel dintîi fir de iarbă? Omul, fiinţa care nu ştia nimic, n-avea nimic, născut gol şi neputincios, cerînd totul cu împrumut.

Sub stratul de argilă zac mamuţii, dinoterii, mastodontii, *machairodus*-ii, tot pămîntul e presărat cu oseminte. Nu există ţară în care paşii să nu ne poarte peste rămăşiţele lor.

Acoperite de nămol, oasele lor zac îngrămădite în peşteri uriaşe, şi oasele ierbivorelor stau de-a valma cu acelea ale duşmanilor lor, şi e limpede că numai groaza de ziua judecăţii de apoi şi de furtuna de foc a putut să-i adune la un loc. În faţa potopului nu s-ar fi refugiat în peşteri.

În adîncuri, sub noi, zace întreg ierbarul lumii apuse. În unele locuri, în straturi groase de cincizeci de picioare. Pădurile uriaşe de odinioară, în care s-a socotit că se aflau patru sute de specii deosebite — palmieri, pini, ferigi, stejari şi altele care nici nu mai au nume. Toate la un loc alcătuiesc „cărbunele de piatră".

Cărbunele este flora pietrificată a lumii de ieri...

Strămoşul nostru

Cîte milenii vor fi trecut pînă cînd, într-o zodie norocoasă, poate în clipa unui sărut divin cu o cometă întîlnită în cale, nămolul cald al celei de a şasea lumi, fecundat de monadele cu puteri creatoare ale cometei, a născut primul om ? Tot aşa cum peste noapte, după o ploaie caldă, răsar ciupercile, aşa cum din rouă se nasc aphidele sau dintr-un pic de mîzgă, bacteriile, care pot fi socotite rudele noastre.

Nu ! Nu vă temeţi ! Strămoşul nostru n-a fost maimuţa. Nu ne tragem din gorilă. Bunicul nostru n-avea patru mîini.

Dar nu încape îndoială că întîia oară cînd s-a trezit în acel desiş, care, potrivit tradiţiei, s-ar fi numit paradis, el nu era decît o biată fiinţă neajutorată : gol puşcă, fără apărare, neştiutor. N-avea nici dinţi potriviţi pentru a muşca pe alţii, nici gheare ca să se poată bate, pielea nu-l apăra împotriva capriciilor vremii, animalele mai puternice îl puteau răpune, iar cele mai slabe fugeau de el ; n-avea mirosul fin al animalelor pentru a recunoaşte ierburile comestibile ; de la leneş a învăţat să se ospăteze cu ghindă, iar bufniţa i-a arătat că şi carnea lăcustei este o mîncare gustoasă.

I-a trebuit desigur mare curaj ca, în asemenea condiţii, să ia hotărîrea de a se căsători.

Nici strămoaşa noastră n-a fost o frumuseţe ideală, aşa cum ne-o înfăţişează pictorii. Avea fruntea teşită, foarte îngustă, dinţii ieşiţi în afară, bărbia ascuţită, nasul cîrn şi pomeţii proeminenţi, picioare strîmbe, cu labe mari şi genunchi noduroşi.

Toate acestea le confirmă în chip neîndoielnic arheologia, geologia şi paleontologia. Există mărturii suficiente care dezmint imaginile idealizate.

Amară trebuie să fi fost viaţa strămoşilor ! La lumina zilei nu cred c-ar fi avut curajul să se arate ; umblau pe-

semne numai noaptea, după provizii : rădăcini, tuberculi, ciuperci, mere pădureţe, ghindă şi alune, măcriş, spanac, ouă culese pe furiş de prin cuiburi, scoici, melci. Asta le era hrana, după cum e şi astăzi pentru multe milioane de urmaşi ai lor. Pe vreme rea, cînd nu puteau umbla, erau siliţi să mănînce pămînt, marnă grasă, cum mănîncă şi în ziua de azi fraţii noştri de pe malurile Nigerului. Cînd pleca după hrană, masculul îşi ascundea femela şi puiul în tufişuri spinoase, la care nu se putea întoarce decît orientîndu-se după glas. Şi glasul lui nu avea pe atunci decît un registru foarte limitat : cam de două ori cît al cocoşului. Fiţi puţin atenţi cînd un cocoş vorbeşte cu găinile sale de ce vocabular bogat dispune. Şi dacă omul în timpul hoinărelilor nocturne întîlnea prin pădure o făptură asemănătoare lui, vai, cum mai ţipau, şi cum mai goneau către vizuini ! Apucase să afle că dacă lupul şi ursul îi sînt duşmani primejdioşi, apoi, dintre toţi duşmanii, cel mai mare e tot semenul şi aproapele său.

Cînd celui dintîi om i-a dat în gînd să ascută o piatră frecînd-o de alta, ca pe tocilă, s-o găurească folosind o piatră mai ascuţită şi să bage în gaură un băţ, el şi-a dat seama că această armă îi va permite să atace zimbrii, urşii şi leii ! Atunci a devenit dintr-o dată cineva ! Rege ! A înţeles deodată că arma e o completare a omului.

Pe urmă n-a mai umblat în pielea goală ; a făcut rost de piei îmblănite pentru el şi nevastă-sa. Nu şi-a mai făcut culcuşul prin tufişuri. Cu toporul lui de piatră a doborît copaci ; cu ajutorul unui mai de piatră a înfipt stîlpi în apa lacurilor şi şi-a construit pe apă o cetate de bîrne, şi aici şi-a mutat tot calabalîcul.

Securea de piatră l-a făcut stăpîn peste lumea întreagă.

Priviţi securile de piatră păstrate în muzee. Ele sînt piese deosebit de valoroase, sînt armele noastre nobiliare.

Domnul cu securea ajunse regele speciei sale. Acela care i se supunea era făcut rob. Pe umerii lui punea prada vînată, şi tot sclavul trebuia să care copacii doborîţi de stăpînul său. Vorbirea s-a perfecţionat şi ea. Dragostea nu-şi descoperise încă graiul. Ea poate trăi şi cu gîngăveli şi ciripituri, cu chicotiri şi strigăte animalice, dar cel care porunceşte are nevoie de cuvinte. Silabele s-au înmulţit.

Dar cu cel care nu s-a supus ce a făcut? Pe acesta strămoşul nostru l-a ucis. Doar pentru asta avea secure de piatră! Şi de ce l-o fi omorît? Pe aproapele său, un om gol, care n-avea nici măcar cizme ca să i le tragă din picior!

Cu adîncă ruşine trebuie să mărturisim că strămoşul nostru şi l-a făcut duşman pe semenul său, omul, şi l-a ucis ca să-l mănînce. Cercetătorii au descoperit că strămoşii noştri au fost antropofagi. Multă vreme s-a crezut că cel care mănîncă inima duşmanului dobîndeşte curaj îndoit, că moşteneşte şi puterea celui omorît.

Iată, excelenţele-voastre, înălţimile-voastre, onorabililor şi multstimaţi domni şi doamne, ce fel de om a fost strămoşul nostru!

Cu toate acestea, merită să-l cinstim şi să-l onorăm, căci ne-a lăsat moştenire această lume frumoasă.

Pămîntul acesta rotund, pe al cărui uscat nu mai încăpem cu toţii, încît milioane de oameni locuiesc pe mări, şi tot atîtea milioane sub pămînt, şi îşi cîştigă pîinea pe apă şi sub pămînt.

Cîte mii de milenii au fost necesare ca din şirul urmaşilor stăpînului primei securi de piatră să se ajungă la această mlădiţă îmbrăcată numai în mătase?

Cel care călătoreşte cu ajutorul maşinii cu aburi, care pictează, folosind razele de lumină, care, cu ajutorul fulgerului, comunică de pe o faţă a globului pe cealaltă, care pătrunde în adîncurile pămîntului şi caută cu ocheanul centrul infinitului; cel care dă lumină nopţii şi încălzeşte iarna; cel care încalecă marea şi leagă continentele despărţite de ape; cel care îi smulge cerului trăsnetele, spre a le folosi în războaiele sale; cel care scoate pîine din noroi, cel care născoceşte maşini ce înlocuiesc munca a miliarde de braţe; cel care prepară elixiruri ce alină supărarea; cel care iscodeşte secretele ierburilor, ca să lupte împotriva morţii; cel care năzuieşte să fie asemenea lui Dumnezeu şi îi preia atributele: iubeşte, construieşte, recompensează, pedepseşte, creează, compune, şi este setos de glorie, de libertate şi de veşnicie, şi cînd moare, cere să trăiască încă o viaţă, cel al cărui crez este puterea, mulţumită căreia îl ţine încătuşat pe Dumnezeu!...

Cîte milenii au fost necesare pentru asta!

În faţa noastră se deschide un gol subteran.

Şi, ca şi cum n-ar fi de ajuns întunericul subpămîntean, pereţii sînt negri, neagră şi talpa şi tavanul. Totul e din cărbune de piatră.

În fund se zăreşte o oglindă mare, neagră. Un fel de lac neted, cu sclipiri de oţel.

Pe această oglindă lucioasă pluteşte o singură lumină, împrăştiind puţin întunericul, lumina unei lămpi „Davy", voalată de sita ei metalică. Un bărbat vîsleşte într-o barcă îngustă.

În această lumină îndoielnică, în timp ce barca lunecă uşor, se văd ivindu-se din apa lacului şi înălţîndu-se pînă sus, sub boltă, nişte stîlpi zvelţi, ca pilaştrii unui palat maur. Aceşti stîlpi sînt pe jumătate albi, pe jumătate negri. Pînă la o înălţime anumită parcă ar fi vopsiţi în negru ; mai sus au o culoare deschisă.

Ce sînt aceşti stîlpi ?

Trunchiuri pietrificate de palmieri şi pini, pe care se mai pot desluşi solzii şi inelele.

Cum au ajuns aici ? De obicei, aceste uriaşe trunchiuri pietrificate sălăşluiesc în straturile aşezate deasupra minelor de cărbuni. Cum au coborît pînă aici ? O lume întreagă le desparte. Cum au ajuns să formeze ele această colonadă în peştera de cărbune ?

Pesemne că stratul de cărbune s-a aprins cîndva, de la sine, şi a ars, pînă ce din stratul superior, din bolta calcinată, au căzut în el aceşti coloşi pietrificaţi. Pe ei focul nu i-a mistuit şi au rămas ca nişte stînci.

Minele de cărbuni se aprindeau adeseori singure, din pricini pe care le cunoaşte oricine. Dar cum se stingeau ? Asta-i întrebarea.

Omul aflat în barca îngustă cîrmeşte încoace şi încolo cu ajutorul ramelor.

Este un bărbat cam de 30 de ani, palid, cu o barbă rară ; buzele subţiri îi dau un aer de seriozitate, iar sprîncenele încruntate şi dese, ca şi fruntea bombată, înaltă, cu arcadele proeminente, sînt semnele unei făpturi profund gînditoare.

E cu capul gol, pentru că sub această boltă căldura e înăbuşitoare, iar părul lui negru şi des nu suportă pălăria.

Ce caută aici ?

Îşi mînă barca jur împrejurul oglinzii negre a lacului şi, cu lampa ridicată, cercetează pereţii întunecaţi, parc-ar căuta nişte semne sau vreo inscripţie secretă, lăsată moştenire de o oarecare perioadă de un miliard de ani alteia următoare.

De altfel, şi găseşte asemenea inscripţii.

De pe peretele negru se detaşează amprenta unei frunze aparţinînd unei lumi apuse. E o comoară preţioasă.

În alte locuri descoperă cristale necunoscute, cărora ştiinţa nu le-a dat încă un nume, sau descoperă conglomerate noi, necercetate, alcătuite din multe minereuri, metale şi roci, un nou-născut al focului, o masă fără nume. Dar şi ea ne destăinuieşte cîte ceva.

Încetul cu încetul, apa lacului a acoperit stîlpii cu o pojghiţă de cristale mărunte. Şi de aici se poate deduce ceva.

Însuşi lacul este un fenomen miraculos. Creşte şi scade. În cuprinsul a douăzeci şi patru de ore seacă de două ori şi, tot de două ori, se umple la loc. La ora obişnuită, vine grohăind şi şuierînd din văgăuni adînci, subterane, şi se varsă zgomotos în bazin, îl umple încet-încet şi se ridică tot mai sus, pînă acolo unde stîlpii încep să devină albi, apoi se opreşte şi stă nemişcat două ceasuri. După aceea începe să scadă din nou, şi peste puţin dispare iarăşi, retrăgîndu-se în vizuinile sale tainice, de unde s-a ivit. În nămolul lăsat se pot găsi adesea bucăţi de chihlimbar şi dinţi de rechin, martorii pădurilor şi ai adîncimii mărilor.

Barcagiul aşteaptă pînă ce lacul scade cu totul şi rămîne cu barca pe fundul bazinului.

Ultimul val negru se retrage încet în scorbura unei stînci de cărbune.

Bărbatul îşi scoate paltonul şi cizmele ; nu rămîne decît într-o cămaşă albastră şi cu o pînză aspră în picioare. Apoi îşi leagă la şold traista de piele, pune în ea o daltă şi un ciocan, agaţă lampa „Davy“ în faţă, de curea, apoi se strecoară în gaura aceea îngustă şi joasă, pe urmele lacului dispărut.

Locul unde pătrunde acest om curajos pare coridorul unui palat al morţii. Trebuie să ai o inimă de oţel şi frunte de piatră ca să te încumeţi să cobori aici, fără călăuză, să

îndrăzneşti să dezlegi secretul secretelor, să baţi la uşa marilor miracole ale naturii veşnice, să deslueşti mimuni care dorm acolo de milenii.

Şi acest om îndrăzneşte s-o facă.

Rămîne mult timp înăuntru. Cîteodată chiar două-trei ore.

Dacă l-ar aştepta cineva, o femeie, un copil, un servitor sau un cîine, ar dispera din cauza întîrzierii lui.

În afară de bezna adîncă, nu-l aşteaptă, însă, nimeni.

Dar lacul care dispare este capricios. Odihna lui n-are limite hotărîte. O dată face o întrerupere de două ore, alteori de trei, iar uneori se întoarce după o oră. Vai de cel îndrăzneţ dacă e surprins în văgăunile strîmte ale labirintului misterios.

Bărbatul cunoaşte însă capriciile lacului. Se ştiu de mult. A aflat semnele după care-şi poate da seama cît va ţine pauza. Simte adierea subterană care precede întoarcerea apelor. Dacă ar aştepta să le audă şi glasul, n-ar mai avea scăpare. Cînd începe să horcăie şi să vuiască văgăuna, mai sînt doar cîteva minute pînă la apariţia fluxului subteran.

Din întuneric se aude un zgomot misterios, ca un oftat prelung, ca un suflu îndepărtat, ca pîrîitul de stîncă al statuilor lui Memnon.

Peste puţină vreme, în deschizătura stîncii apare o lumină ca de vis, şi după cîteva minute iese şi enigmaticul cercetător al adîncurilor.

Faţa îi este şi mai palidă acum, pe frunte îi lucesc broboane de sudoare. Pesemne că jos aerul e şi mai înăbuşitor, sau poate spaima adîncurilor `l-a făcut să asude.

Îşi aruncă în barcă traista plină, apoi se aşază în ea.

Abia a părăsit văgăuna, că, iată, dinăuntrul muntelui se aude iarăşi bolborosirea şi icnitul acela, şi din gura cavităţii ţîşneşte cu putere mare primul val negru, care umple îndată fundul bazinului. Urmează o pauză de un minut, după care începe năvala apei înspumate, care iese clocotindă din bîrlogul ei adînc. Groapa se umple repede, oglinda apei se înalţă. Un timp se mai vede pe suprafaţa ei, lîngă peretele de stîncă, şuvoiul care izbucneşte din adîncuri, apoi oglinda devine complet netedă şi se ridică liniştită, pe nesimţite, pînă la dunga neagră a stîlpilor. Barca şi omul care stă în ea, ca o fantomă a adîncurilor din basme, plutesc, abia cufundîn-

du-se pe sfert. Apa lacului e saturată cu acizi metalici şi este grea ca metalul. Omul şi barca plutesc uşor deasupra ei.

Dar barcagiul nu e atent acum nici la oglinda apei, nici la semnele ascunse ale pereţilor ; se uită în aer cu o nelinişte vădită şi controlează dacă nu s-a deschis cumva sita metalică a lămpii de siguranţă.

Lampa e înconjurată de o aureolă de aburi.

Aerul nopţii subpămîntene devine mai întunecat.

Barcagiul ştie ce înseamnă asta !

În lampa de siguranţă flacăra aruncă mereu scîntei, cîteodată se înalţă, se umflă, sita începe să se înroşească şi aruncă o lumină ca de jăratic.

Îngerii morţii îşi încep raita pe sub pămînt.

În vizuinile minelor de cărbuni sălăşluiesc două fantome, două spirite haine, doi slujitori ai morţii.

Unul e *zuhatar*-ul, celălalt, *viheder*-ul.

Nu inventez cu plăcere cuvinte noi, nu inventez decît atunci cînd n-am încotro. Acum sînt obligat să fac acest lucru.

Trebuie să numesc doi uriaşi pe care nu i-au cunoscut încă : Páriz Pápai şi Márton. Ei sînt spaima galeriilor de mină.

În germană li se spune *das schlagende Wetter* şi *das böse Wetter*.

Primul nume l-am creat din cuvintele *zuhan* şi *zivatar* ; pentru cel de al doilea am împrumutat termenul *viheder*, un vechi cuvînt dialectal. Pe pămînt îl auzim rar, de ce nu l-am folosi în adîncurile lui ?

Aceşti doi monştri sînt stăpînii galeriilor săpate în cărbune.

Viheder-ul vine fără zgomot, se aşază greu pe piept cu aburii lui înăbuşitori, îi însoţeşte pe muncitori, îi amuţeşte ; este prezent cînd ei lucrează, se ţine după ei, se amuză văzîndu-i înfricoşaţi, şi după ce i-a învăţat bine să se roage, pleacă, se retrage în vizuina sa.

În schimb, *zuhatar*-ul este groaznic ! Vine prăvălindu-se ca un vifor, declanşează o vîlvătaie de flăcări, incendiază în jurul lui galeriile, sparge tavanele, aruncă în aer puţurile, surpă pămîntul, îl omoară pe om, fărîmiţîndu-l.

Cel care-şi cîştigă pîinea sub pămînt nu ştie niciodată cînd se poate întîlni cu unul sau cu celălalt.

Taina *zuhatar*-ului n-a fost cercetată încă de nimeni. Se spune că ia naştere din contactul hidrogenului cu oxigenul din atmosferă.

Dar şi *viheder*-ului îi trebuie doar o scînteie ca să devină *zuhatar*. O deschidere uşuratică a lămpii „Davy", un chibrit frecat de cineva care vrea să-şi aprindă pipa. Şi împreună cu pipa se aprinde un întreg vulcan.

Bărbatul cel singuratic vede, cu o neliniştе crescîndă, că aerul din jurul lui devine tot mai dens, capătă culoarea opalului, şi curînd îl învăluie ca într-o ceaţă.

N-aşteaptă ca apa să atingă punctul maxim. În peretele văgăunii e tăiată o platformă îngustă ; cum ajunge barca la marginea de jos, sare din ea, o trage cu un lanţ după el şi, legînd-o de un cîrlig de fier care iese din bordură, înconjoară toată marginea grotei. La un moment dat îi apare în faţă o galerie de refugiu, joasă, închisă cu o uşă grea de fier. O deschide, intră, apoi o închide după el cu grijă.

Duce spre galerii. În stratul de cărbune sînt tăiate ulicioare înguste, regulate, în ale căror ganguri laterale, bărbaţi pe jumătate goi ciocănesc cu tîrnăcoape ascuţite, fărîmiţînd în bucăţele stratul negru.

Nu se aude nimic altceva decît acest ciocănit monoton. În minele de cărbuni nu se aud cîntece, nu glăsuieşte nimeni, nu răsună nici măcar salutul cunoscut al minerilor : „Noroc bun !" Aici nu există decît noroc sau nenorocire.

Toţi muncitorii sînt legaţi la gură cu o basma prin care respiră.

Unele galerii au un strat de cărbune aşa de subţire, prins între două straturi de şist, încît muncitorii pot tăia cu tîrnăcopul cărbunele de deasupra lor, numai stînd culcaţi pe spate ; astfel înaintează tîrîndu-se pe burtă şi împingînd în faţa lor căruciorul încărcat cu cărbune.

Bărbatul care a ieşit din grotă nu se deosebeşte cu nimic de ceilalţi muncitori, îmbrăcămintea lui e tot aşa de îmbîcsită de cărbune ca şi a celorlalţi. Mîinile îi sînt la fel de aspre, şi umblă şi el cu ciocan şi tîrnăcop, totuşi e privit altfel, şi în timp ce străbate galeriile, muncitorii prin faţa cărora trece se opresc o clipă din lucru, lasă jos tîrnăcopul şi şoptesc acest cuvînt scurt : „Umblă *viheder*-ul". „Doamne-ajută !" se aude răspunsul.

Toţi cei care-l întîlnesc, cei ce cară cărbunii, cei care împing la roabe, toţi repetă aceste cuvinte triste : „Umblă *viheder*-ul". Într-adevăr, umblă. Şi aceşti oameni, care se mişcă liniştiţi încoace şi încolo, ciocănind şi împingînd la roabe, trăiesc în gheara unei morţi sigure, ca şi cum ar fi închişi în celula condamnaţilor la moarte. Aerul care le apasă pieptul, al cărui miros îl simt, care face ca lămpile lor să se umple cu un foc neobişnuit pînă în vîrful cilindrului de sîrmă, aerul acesta este duhul lumii de apoi, răsuflarea morţii. E de ajuns o scînteie, şi toţi cei care trăiesc acum vor fi ucişi şi îngropaţi, iar sus, deasupra capului lor, vor plînge o sută de văduve şi de orfani. Lămpile „Davy" stau alături, pline cu o flacără strălucitoare, prin care fitilul de opaiţ se vede incandescent, ca un jar roşu. Această flacără este flacăra primejdiei de moarte, pe care numai cilindrul de sîrmă (închisoarea focului) o ţine încătuşată ; şi sîrma e roşie pînă la incandescenţă, dar ţine închisă stafia de foc, ca şi inelul regelui Solomon pe demon.

Cu toate acestea, ei se mişcă de ici-colo liniştiţi, prin sufletul morţii, şi, călcînd pe piciorul îngerului, îşi văd de treabă, ca şi omul care, sub razele lui Dumnezeu, pe cîmpiile parfumate, coseşte iarbă proaspătă.

Bărbatul care umblă printre ei este însuşi proprietarul minei şi-l cheamă Berend Iván.

El este în acelaşi timp supraveghetorul, directorul, inginerul minei şi contabilul ei. E cît se poate de ocupat.

Dar e o zicală bună : „Dacă trebuie, fă ; dacă nu trebuie, lasă munca pe seama altora !"

Sufletul muncitorului se oţeleşte cînd vede că şi stăpînul trudeşte alături de el.

Cuvintele sună la fel şi în gura proprietarului cînd le spune celor întîlniţi în cale : „Umblă *viheder*-ul !" Înseamnă că mina s-a umplut cu acest gaz periculos. Muncitorii îşi dau seama că nici lui nu-i este viaţa mai scumpă decît altuia.

Proprietarul nu fuge din faţa pericolului. Dă dispoziţii liniştit, cu sînge rece: să se pună în funcţiune pompa, pentru ca să se primenească aerul *(Wetterwechsel)* în galerie, ordonă ca muncitorii să fie schimbaţi din trei în trei ore, în loc de şase, ca înainte, se aşază în burduful din piele de bivol şi porunceşte să fie coborît în puţ, pentru a cerceta dacă noile deschideri nu sînt periculoase. Cu o rangă de fier cercetează sfărîmăturile de

cărbune, să vadă dacă nu cumva s-au încins. Dacă nu cumva s-a format în grămadă acidul sulfuric care produce autoaprinderea. Cînd jos începe să funcţioneze ventilatorul, iar sus, la suprafaţa pămîntului, pompa de aer, el personal se aşază lîngă anemometru, un mecanism fin, asemănător moriştilor de vînt ale copiilor, cu aripi subţiri ca de beteală, cu axele învîrtindu-se în pietre de rubin şi discul care mişcă o roată cu o sută de dinţi. Mişcarea acestei roţi arată cît de tare e curentul de aer în galerii. N-are voie să fie nici mai tare, nici mai slab decît viteza *vibeder*-ului. Are personal grijă de asta, şi după ce a luat toate măsurile, după ce a pus el singur mîna pe toate şi a aşteptat să se termine munca aceasta ordonată, rămîne ultimul, ca să fie ridicat în burduf la lumina zilei.

Lumina zilei ? Unde e aici lumina zilei ?

În Valea Bondei soarele nu obişnuieşte să se arate. De ce ?

Pentru că deasupra văii pluteşte veşnic umbra unui nor de fum.

Este un peisaj negru, mînjit cu funingine.

Drumurile care duc spre vale sînt negre de zgură, casele sînt negre din pricina funinginei ce s-a aşternut peste ele, pădurea şi cîmpia sînt negre de praful fin de cărbune, pe care vîntul îl poartă departe, ridicîndu-l din uriaşele halde de huilă, înălţate cu ajutorul roabelor, apoi aruncate cu lopata în vagoane de marfă ; bărbaţii şi femeile care lucrează acolo sînt şi ei negri de funingine. Dac-ar fi păsări în pădurile din jur, şi ele ar trebui să fie negre.

Mina se deschide în coasta unui deal înconjurat cu grămezi de cărbune cu sclipiri de metal ; ridicîndu-se uşor, dealul formează un platou, pe care se văd în depărtare turnurile unui castel boieresc. Şi acestea sînt negre din cauza vechimii.

La capătul povîrnişului se găseşte o vale, în care se văd nişte cuptoare de cocs. Un grup mare de clădiri, cu patru coşuri înalte. Prin aceste coşuri iese fum zi şi noapte, cînd alb, cînd negru. Aici se elimină din cărbune sulful, altfel n-ar putea fi folosit pentru topirea minereului.

Căci unul dintre principalii consumatori ai minei de cărbune este o forjă situată pe coasta dealului vecin. Forjeria scoate fum numai prin cinci coşuri. Cînd forja scoate fum alb, atunci cuptoarele scot fum negru, şi invers. Atît forja, cît şi cocseria împrăştie în întreaga vale un nor persistent, pe care, străbătîndu-l, şi raza de soare se înnegreşte.

Din forjă se prelinge la vale un pîrîiaş roşu-ruginiu, iar de la mina de cărbune, unul negru ca cerneala. În vale pîrîiaşele se adună într-o singură albie şi aleargă mai departe. Un timp, cel ruginiu se apără de cel negru, dar pînă la urmă se lasă înghiţit, şi doar pîrîul negru curge mai departe victorios prin păduri şi cîmpii negre.

Este desigur un peisaj, trist, mai ales cînd te gîndeşti că omul este sortit să-şi petreacă aici anii cei mai frumoşi ai tinereţii, singuratic, fără bucurii.

Cînd Berend Iván a urcat din adîncul pămîntului la suprafaţă, nu şi-a simţit inima bătînd mai tare nici măcar cu o pulsaţie.

Putea oare să găsească vreo deosebire ?

Jos, hidrogen ; sus, fum de pucioasă. Jos, bolta neagră de cărbune ; sus, bolta neagră a cerului. Aceiaşi oameni jos, ca şi sus.

Era o seară tîrzie de toamnă. Soarele apusese, şi în depărtare, dincolo de castel, printre norii destrămaţi ai amurgului, de-a lungul unei linii ce se întindea între orizont şi nori, se întrezărea cerul scăldat într-o lumină roşie-aurie. În lumina aceasta scăzută turnurile vechiului castel păreau şi mai negre, în timp ce coşurile forjei, lizierele pădurilor şi bolovanii de cărbune aruncaţi pe halde păreau uşor smălţuite cu aur. Peste peisajul negru, zînele cerului ţesuseră un tiv auriu.

Muncitorii îşi vedeau de treburile lor obişnuite. Femeile şi fetele care lucrau la roabe se îndreptau în grupuri spre casă. Una dintre ele a început să cînte. Un cîntec slovac. Un fel de romanţă. O mamă îşi mărită fiica, îşi ia rămas bun de la ea, amintind anii de copilărie ai fetei :

Cînd uşor te-am pieptănat,
Părul ţi l-am răsfirat.
Iar ocări, cînd te-am lăut,
Nu ţi-am spus, am tot tăcut.

Melodia e tristă, melancolică, aşa cum sînt mai toate melodiile slovace, parc-ar fi fost ticluită plîngînd.

Şi vocea care o cîntă e frumoasă, curată, sentimentală.

Iván s-a oprit o clipă în loc, să asculte cîntecul acesta melancolic, înainte de a se pierde pe uliţele satului.

Şi în clipa asta i se pare c-ar fi totuşi o deosebire între ceea ce era jos şi ce e aici, sus, pe pămînt.

Cîntecul a încetat, norii au înăbuşit lumina subţire a amurgului, şi acum totul s-a întunecat. Nici stele, nici case albe nu se mai văd.

Luminate rămîn doar ferestrele forjeriei de peste drum şi par în noapte ochii de foc ai unui miracol treaz, iar fumul cuptoarelor pribegeşte spre cer, desenînd pe el ghemotoace galbene, palide.

ROBUL DIAMANTELOR NEGRE

Nu spunem o noutate dacă destăinuim că prin „diamante negre" înţelegem cărbunele de pămînt. Diamantul nu este altceva decît carbon, cărbune sub formă cristalizată ; huila este acelaşi lucru, numai că e neagră, pe cînd diamantul e transparent.

Şi totuşi diamantul e demonul, iar cărbunele de pămînt, îngerul.

Mai mult decît un înger : demiurg, acel spirit mijlocitor pe care Domnul l-a însărcinat să înfăptuiască marile idei ale creaţiei.

Cărbunele pune în mişcare lumea. Sufletul progresului rapid de la el emană ; locomotivele, vapoarele de la el îşi iau puterea miraculoasă ; orice maşină care produce şi creează, prin cărbune trăieşte ; numai mulţumită lui poate fi locuit Pămîntul, deşi se răceşte necontenit ; cărbunele luminează metropolele noaptea ; el constituie avuţia ţărilor, ultimul dar pe care pămîntul l-a făcut omenirii risipitoare.

De aceea se şi numeşte „diamantul negru".

Berend Iván a moştenit mina de la tatăl său, care a început să scoată cărbuni de unul singur, fără acţionari sau asociaţi.

A fost o afacere liniştită. Forjeria din apropiere şi locuitorii cîtorva oraşe de provincie consumau la preţul pieţei producţia unui an întreg. Să se dea o extindere mai mare întreprinderii, n-ar fi fost rentabil, întrucît mina era departe de capitală, ca şi de drumurile locomotivelor şi vapoarelor, deci nu putea conta pe consumatori mai numeroşi.

Şi aşa, mina aducea un venit mediu anual de zece mii de fiorini. Cîştig frumos obţinut numai prin el, pentru bunul mers al afacerilor sale. În schimb, ştim bine că dacă ar lăsa treaba asta pe seama altora, ar cheltui zece mii de fiorini cu administraţia, şi alţi zece mii de fiorini pentru acoperirea „pierderilor". Cei care au încercat ştiu bine acest lucru.

Astfel fiind, stăpînul îşi rezolvă singur toate treburile, cunoaşte temeinic meseria şi lucrează cu zel. Trei lucruri care, adunate laolaltă, se cheamă „noroc".

Dar nu e „noroc", ci mai degrabă „încredere în sine". Berend Iván face singur totul.

La intrarea în căsuţa acoperită cu funingine, în care locuieşte, nu-l aşteaptă nici soţie, nici copil, nici servitor, nu-l aşteaptă nici măcar un cîine. E singur.

Îşi face totul singur. Domn mare! Se poate lipsi de orice ajutor.

N-are nevoie de nici un servitor pentru treburile casei. Mănîncă, la un loc cu muncitorii lui, aceeaşi mîncare. Socoteşte că timpul folosit pentru mîncare e timp pierdut, totuşi mănîncă mult, pentru că e înalt de statură, şi truda grea a zilei cere o hrană corespunzătoare ; dar nu stă mult să aleagă şi nu-şi pierde vremea cu mîncarea. Înfulecă în grabă mîncarea pregătită de cîrciumarul din sat, şi maşina e alimentată! Deosebirea între felul lui de viaţă şi cel al muncitorului de rînd este că nu bea nici un fel de spirtoase. În vreme ce oamenii lui lucrează numai cu muşchii, el munceşte şi cu muşchii şi cu creierul. Are nevoie de toată puterea nervilor, şi de aceea nu-i amorţeşte cu alcool.

Nici măcar patul n-are nevoie să şi-l facă, pentru că are un culcuş din scoarţă de tei, acoperit cu o pătură, iar ca învelitoare foloseşte un cojoc. Hainele nu şi le curăţă, pentru că praful de cărbune ar intra din nou în ele. Rufele n-au nevoie să fie spălate, pentru că toate sînt de culoare albastră.

Dacă cineva, dorind să-i facă un serviciu, s-ar apuca să-i deretice prin cameră, ar săvîrşi o adevărată crimă. Ar găsi în iatacul lui o sumedenie de cărţi deschise, vraişte, unele peste altele, bucăţi de minereu, instrumente ştiinţifice, desene, tablouri şi retorte. Dar toate se găsesc la locul cuvenit. Ştie unde se află fiecare lucruşor, şi în această harababură aparentă, chiar şi pe întuneric, găseşte cu uşurinţă cea mai mică hîrtiuţă

pe care şi-a însemnat ceva. Nimănui nu-i este îngăduit să clintească un obiect de la locul lui.

Iar în cămăruţa de alături nu lasă pe nimeni s-arunce măcar o privire. Acolo e laboratorul lui de chimie.

De altfel, cine dintre cei care-l înconjoară ar putea să înţeleagă menirea acestor instrumente ? La ce foloseşte lampa lui Locatelli ? Ce măsoară termometrul lui Lavoisier sau indicatorul lui Bérard pentru diferenţele de căldură la gaze ? Ce ne învaţă miraculosul spectru solar ? Ce rost are maşina electrică „Bunsen", care descompune apa în elementele sale ? Ce se ascunde în bateria lui Wollaston ? Ce acţiune are pila termoelectrică ? Şi nenumărate alte obiecte, care pot fi identificate numai de iniţiaţi : căldare, cazan, balon şi cuptor, alambic de sublimare, buzdugane de sticlă transparentă, aşezate pe inele de argilă, balanţa chimică a lui Berzelius, filtrul lui Woulff, lampa de oxigen, răcitorul pentru lichefierea bioxidului de carbon, condensatorul, cuptorul de potasiu, tubul catodic, analizatorul de arsenic al lui Marsh, vasele pentru analize chimice ? Şi între toate acestea, făptura cea mai misterioasă este chiar cea care-şi petrece aici nopţile lungi. La ce i-or fi folosind toate astea ?

Altui muritor, cînd se întoarce acasă trudit de munca zilei, îi place să stea la masă şi să împartă cina gustoasă cu vesela lui soţie şi cu copilul guraliv, sau măcar cu o pisică ce toarce. Şi după ce s-a ospătat, îi place să stea măcar o clipă în faţa casei şi, după o zi petrecută sub pămînt, să respire adînc răcoarea nopţii. Omul acesta, însă, cum s-a întors din mină, se închide în bîrlogul lui tainic, aprinde focul, aţîţă flacăra în cuptoarele cu gaz, stîrneşte o lumină orbitoare sub microscoape, sparge pietre, fierbe soluţii şi produce gaze ucigătoare, din care e suficient să miroşi o singură dată ca să ajungi pe lumea cealaltă.

Oare ce gînduri îl bîntuie ?

Îl frămîntă poate tainele alchimiei ? Îl chinuie spectrul pietrei filozofale ? Renunţă oare la somn şi la visuri ca să obţină diamante din cărbune ? Poate îl urmăreşte efectul drăcesc al unor otrăvuri necunoscute încă ? Poate îşi munceşte creierii să pătrundă secretul navigaţiei aeriene ? Sau, pur şi simplu, nu face decît să se lase biciuit de demonul cunoaşterii, care a pus stăpînire pe el ca o patimă, experi-

mentează, caută, cercetează pînă la nebunie şi, rătăcind în pustiul ştiinţei, lasă să-i scape viaţa, cu bucuriile ei binecuvîntate ?

Nu-l obsedează nimic din toate acestea.

Omul acesta nu fabrică aur, nu umblă după secretul îmbogăţirii miraculoase, nu prepară otrăvuri, nu e înnebunit după mistere deşarte.

Acest om caută dezlegarea unui secret, care ar însemna o adevărată binefacere pentru omenire : cum ar putea fi înfrînţi monştrii minelor de cărbuni. Prin ce mijloc s-ar putea stinge galeriile incendiate ale unei mine cuprinse de flăcări ca un iad ?

Pentru a afla acest secret îşi iroseşte nopţile, se lipseşte de bucuriile tinereţii. Îl pîndeşte poate nebunia sau moartea, dar pentru dezlegarea tainei care-l chinuieşte merită să-şi piardă minţile şi chiar viaţa. Totul trebuie pus în slujba cărbunelui, marele binefăcător al omenirii.

Dar sclavul ştiinţei are şi el plăcerile lui. Plăceri mistuitoare, care macină nervii, dar care aduc desfătări divine. Numai o astfel de desfătare poate explica setea nepotolită de cunoaştere. Cum poate cineva să se închidă într-o cămăruţă cu gaze minerale şi, în loc să-şi petreacă vremea cu fete tinere şi prieteni veseli, să stea de vorbă cu fiinţe de care-l despart milioane de ani şi miliarde de mile, fiinţe cărora nu le poţi da de urmă, care mai întîi trebuie despărţite de semeni de-ai lor spre a putea fi văzute, care încă nu sînt, ci abia „trebuie“ create ? El caută căldura nu în inimi, ci în pămîntul inert, şi sîngele îi fierbe ascultînd declaraţia de dragoste pe care, în căsătoria reuşită a unei operaţii chimice, însăşi natura creatoare i-o face muritorului îndrăzneţ. Petrece cu elementele care alcătuiesc lumea şi procreează cu geniul focului şi al apei !

Şi asta nu e scamatorie, nici vrăjitorie, ci ştiinţă, ştiinţa de a pătrunde tainele dumnezeirii.

În seara asta Berend Iván face o experienţă nouă. Încearcă să-şi explice formarea sistemului planetar.

În mijlocul unui vas adînc şi lat a aşezat o sfîrleză, al cărei ax străbate o sferă de culoare gălbuie. O sferă făcută dintr-un amestec de săpun, ulei şi alcool. Uleiul şi alcoolul sînt mai uşoare decît apa, iar săpunul mai greu ; dacă sînt dozate în proporţii corespunzătoare şi bine frămîntate, cele

trei substanţe se amestecă bine şi se obţine un material moale, care avînd aceeaşi greutate ca apa, pluteşte în poziţia în care a fost aşezat. Rămîne mereu moale şi nu se dizolvă în apă.

Cu ajutorul sfîrlezei, Iván începe să învîrtească în apă sfera moale, care din această cauză începe să se turtească la cele două capete, lîngă ax, şi să se umfle lateral. Aceştia sînt polii şi ecuatorul.

Cu cît sfera se roteşte mai repede, cu atît ecuatorul se umflă mai mult, luînd forma unei muchii de lentilă ; deodată muchia se rupe de sferă, alcătuind un inel care se învîrteşte în jurul sferei. Aceasta îşi reia înfăţişarea iniţială, cu deosebirea că este încinsă de un inel asemănător cu inelul lui Saturn. Sfîrleaza continuă să învîrtească sfera, şi inelul se roteşte şi el cu aceeaşi viteză.

La un moment dat inelul se rupe, şi, după mărime şi greutate, bucăţile sînt proiectate la distanţe mai mari sau mai mici şi iau îndată forma unor mici sfere care continuă să graviteze în jurul globului-mamă, învîrtindu-se în acelaşi timp şi în jurul axelor proprii. Iată Soarele şi planetele !

Iván pune la o parte vasul pentru experienţe şi îşi ia caietul de notiţe.

Îl răsfoieşte şi face cîteva însemnări şi îndreptări pe ultimele file.

Caietul e plin de ştersături. Căci şi cel mai înţelept naturalist poate socoti azi ca o prostie ceea ce a crezut cîndva că e o soluţie divină, şi atunci ipotezele de ieri vor fi şterse de pe tablă, iar locul lor va fi luat de cunoştinţele de mîine. Ştiinţa noastră din astfel de ipoteze anulate creşte. *E pur si mouve.* Şi totuşi se mişcă. Progresează. Progresează cu paşi uriaşi.

Printre însemnările lui Iván se găseau multe teze bizare, prea îndrăzneţe, din care, însă, nu încape îndoială că se puteau trage unele concluzii.

Iată ce spunea :

„Toată lumea trăieşte datorită focului. Însuşi Soarele şi fiecare stea este oare altceva decît foc ? Materie incandescentă..."

„Viaţa, viaţa animală, umană, vegetală, poate dăinui numai pe planete fără lumină proprie, sau pe acei sori întunecaţi care formează un centru invizibil şi în jurul căruia se

rotesc stele una lîngă alta. Cei mai cunoscuţi astronomi atestă că există sori care se învîrt în jurul unor globuri pămînteşti. Însuşi Sirius se roteşte în jurul unui mare corp ceresc fără lumină, care, deşi invizibil, a putut fi identificat cu ajutorul legilor mecanicii..."

„Soarele nu poate avea o scoarţă locuibilă, ca aceea a Pămîntului. Măcar pentru motivul că, datorită forţei de atracţie exercitate de masa uriaşă a Soarelui, nu se poate închipui nici un fel de mişcare a mecanismelor vitale. În Soare, o fiinţă de statura noastră ar avea o greutate de 400 tone şi ar fi necesară o maşină cu aburi de două sute cai putere ca să-i poată ridica un singur picior. Mai mult, nici n-ar putea sta în picioare, ar rămîne lipit de nisip şi nu ni l-am putea închipui decît ca pe un basorelief. O muscă ar trebui să care cincizeci de kilograme cu aripile ei. Dacă în Soare ar fi pomi şi dacă ramurile lor ar fi din fontă, un singur măr care ar creşte pe un astfel de pom l-ar smulge din rădăcini cu greutatea lui de patru tone..."

„Petele solare nu dovedesc că Soarele ar avea o scoarţă întunecoasă. Pete asemănătoare, mai închise şi mai deschise, la fel cu petele solare şi protuberanţele, apar şi pe metalul topit din furnale..."

„Compoziţia Pămîntului e identică celei a Soarelui. Acest lucru a fost descoperit cercetîndu-se spectrul solar de către chimie şi optică..."

„Pămîntul s-a rupt din corpul Soarelui, întocmai ca şi celelalte planete, care s-au desprins din el împreună, întocmai ca şi cele două inele ale lui Saturn..."

„Fiecare a fost o masă incandescentă, cu lumină proprie, ca Soarele..."

„Dar cum s-a stins focul ? Cum a luat naştere în jurul planetelor acea scoarţă solidă şi compactă, care acoperă focul interior ?..."

„Dacă pricina ar fi temperatura scăzută a eterului din univers, atunci şi soarele ar fi căpătat de mult un înveliş tot atît de întunecos..."

„Focul are deci un adversar puternic pe Pămînt şi pe planete.

Odinioară, şi cometele trebuie să fi fost planete, care, ca părţi ale inelului solar rupt, s-au rotit în jurul Soarelui şi al axei lor proprii tot atît de regulat ca şi Pămîntul. Catastrofa

lor s-ar fi putut produce la formarea primei scoarţe, cînd formaţia plutoniană, străpungînd stratul de bazalt, a împins prin el masa de granit. Această primă şi cea mai mare încercare a operaţiei creatoare de lumi a izbutit la o sută de planete, printre care se afla şi Pămîntul nostru, precum şi cei şase tovarăşi cunoscuţi ai săi ; la alte sute de mii ea s-a terminat altfel : puterea care împingea munţii de granit prin porfir şi bazalt a fost mai mare decît scoarţa care se opunea, şi gazul comprimat a ţîşnit prin deschizătură, debarasîndu-se de învelişul creat, şi a împrăştiat în sistemul solar meteori proveniţi din bucăţile scoarţei. Poate grupa aceea de asteroizi cu care pămîntul nostru se întîlneşte la 13 august este rămăşiţa unei astfel de planete destrămate, care îşi continuă, aşa risipită, drumul său în jurul Soarelui, drum hotărît de legile imuabile ale mecanicii, pînă cînd sufletul său eliberat, sufletul său de foc, va pătrunde în spaţiul infinit de dincolo de planete..."

„Traiectoria planetei nu este perfect eliptică, ci are, din cauza eterului din univers, care opune rezistenţă, o formă de spirală, de melc. Cîndva, urmînd această spirală, fiecare cometă va trebui să se întoarcă în Soare, şi ciocnindu-se cu el, îi va reda materia. Marea cometă din anul 1860 a trecut pe lîngă Soare la o distanţă egală cu o şesime de diametrul solar, şi la sfîrşitul următoarei perioade de revoluţie locuitorii Pămîntului vor vedea că se va contopi cu soarele. Este adevărat că asta se va întîmpla peste opt mii de ani..."

„Materia nucleului cometei nu poate fi nici măcar gazoasă. Cînd trece prin faţa stelelor, lumina acestora străbate prin corpul ei..."

„Dacă acest corp ar fi un gaz oarecare, raza stelei ar trebui să sufere o refracţie cînd îl întîlneşte, dar acest fenomen nu se produce. Deci nu poate fi decît o flacără care arde necontenit. Dacă ar fi un gaz, atunci, în timp ce cometa îşi parcurge traiectoria în spaţiul cosmic, într-o perioadă de opt mii de ani, la o distanţă de patruzeci de ori mai mare de Soare ca Uranus, cu o încetineală de zece picioare pe minut, făcînd un drum de şaptesprezece ori o mie de milioane de mile în universul alcătuit doar din stele, printre ele găsindu-se şi Soarele, care exercită forţa de atracţie asupra omului şi de fapt nu apare decît ca o stea de categoria a doua,

atunci acolo, în acel frig enorm, orice gaz trebuie să devină lichid şi orice lichid ar trebui să se cristalizeze..."

„Este adevărat că, potrivit analizelor spectrale ale polariscopului, cometa are o lumină reflectată. Dar şi flacăra poate să aibă o lumină reflectată. Precum Venus, afară de faptul că reflectă lumina Soarelui, are şi radiaţie proprie, şi desigur şi aurora boreală de pe Pămînt luminează pînă la stelele vecine prin lumina împrumutată..."

„În 1842, vreme de două zile, Pămîntul s-a aflat în mijlocul cozii de foc a unei comete, fără ca noi să fi simţit ceva..."

„Dacă Pămîntul ar trece prin mijlocul cometei, aceasta ar dispărea fără urme, cel mult s-ar extinde sfera de vapori a Pămîntului, înghiţind-o, şi prin asta ar creşte temperatura diferitelor zone de pe Pămînt, ca atunci cînd în Siberia creşteau palmieri. Polii de gheaţă topiţi ar ameninţa uscatul cu un nou potop..."

„Dar nici acest lucru nu e posibil. Cometa se apropie de Pămînt fără mişcare proprie, dar Pămîntul nu. El are un ax liber. Dacă aruncăm cu pietricele într-o sfîrlează care se învîrte, aceasta respinge pietricelele şi îşi urmează drumul. Asta se numeşte axă liberă. Dacă însă se întîlnesc două sfîrleze în mişcare, atunci se resping, aruncîndu-se reciproc de pe traiectoria iniţială. Dacă ar avea şi cometa rotaţie proprie, atunci s-ar putea ciocni cu Pămîntul. Cînd ar ajunge la sfera de vapori a Pămîntului, mai deasă decît ea însăşi, această sferă, care împreună cu Pămîntul se învîrte cu o viteză de patru mile pe secundă, ar arunca-o departe de ea..."

„Conform calculelor astronomiei, s-ar putea însă întîmpla o dată ca două comete planetare, care au traiectoria în cercul format de celelalte planete, să se ciocnească, şi muritorii vor asista atunci la o luptă cerească între două planete. Care dintre ele va capta pe cealaltă ? Sau poate se vor contopi şi vor rămîne separate numai cele două cozi de lumină ? Poate că acele comete cu coadă dublă provin din contopirea unor astfel de exilaţi ai Soarelui. În 1846 cometa Biela a fost tăiată în două de către Marte, luînd naştere două comete. Acest fenomen a fost văzut de astronomi..."

„Se mai poate întîmpla ca o cometă să întîlnească Luna. Luna n-are atmosferă care s-o oprească, apoi are şi o viteză de rotaţie mică. Se poate deci întîmpla să vedem ciocnindu-se pe cer Luna şi o cometă. Consecinţele unei asemenea ciocniri

ar putea fi : sau că Luna va fi împinsă de cometă şi îndepărtată de noi cu cîteva mii de mile, sau că ea va fi adusă foarte aproape de noi. În schimb, Luna ar îngloba cometa şi, înconjurîndu-se cu ea, ar dobîndi o atmosferă nouă. Atunci Luna ar învia şi ar avea iarăşi rîuri, mări, vegetaţie, faună, şi am vedea cu ochii noştri albastrul mărilor ei, verdele cîmpiilor, şi poate că, după această întîlnire, Luna ar căpăta şi o viteză de rotaţie mai mare, întorcîndu-şi spre Pămînt şi cealaltă faţă şi ar aprinde din nou în ea focul stins..."

„Dar ce a stins acest foc ?..."

„Există deci unele stări gazoase a căror întîlnire produce focul, şi altele a căror întîlnire îl stinge..."

„Acesta este secretul creaţiei şi al regenerării viitoare..."

„Pentru dezlegarea acestui secret merită să parcurgi drumul cometei, eterul universal, pînă sus, la petele solare, apoi să cobori, prin straturile Pămîntului, prin calcare cu cochilii, prin formaţiuni jurasice, prin cuarţitele Caradoc, prin şisturile argiloase Venlock, prin rocile Ludlow, prin şisturile Llandilo, prin calcarele micafere Aymestry, pînă la zăcămintele de cărbune unde hălăduiesc ca norii, ca uraganul fantomele care împroaşcă şi înăbuşă focul..."

„Merită truda unei vieţi omeneşti ca să ajungi să le cucereşti !..."

CELELALTE DIAMANTE NEGRE

În noaptea asta, lui Iván nu i-au mers bine experienţele ştiinţifice. Mereu se încurca în calcule, şi abia după o muncă de o jumătate de oră a constatat că greşise o literă la teza de bază. Acea literă a încurcat tot lanţul de socoteli. Nu i-au reuşit nici experienţele chimice. Făcea greşeli peste greşeli. S-a fript şi la mînă, pentru că, în loc să apuce coada de sticlă izolantă, a pus mîna pe cleştele fierbinte. Nu putea înţelege ce are în seara asta.

Îi răsuna încă în urechi acel melancolic cîntec ţărănesc auzit pe înserat. Germanii numesc acest musafir, care nu vrea să mai plece din urechi, *Singedl,* noi să-l numim *dudolkálás.*

I se poate întîmpla şi celui mai sobru învăţat. Aude un cîntec şi nu-i iese toată ziua din cap, îl însoţeşte la studii, adoarme cu el, se trezeşte cu el ; şi constată că îşi construieşte pînă şi silogismele cu această melodie. Vrea să scape de ea şi nu poate. O aude în tactul metronomului, o cîntă lampa de spirt, o fluieră ventilul maşinii de aburi, pluteşte peste orice rînd citit.

Cînd uşor te-am pieptănat,
Părul ţi l-am răsfirat.
Iar ocări, cînd te-am lăut,
Nu ţi-am spus, am tot tăcut.

Melodia în sine era simplă, dar vocea avea ceva neobişnuit. O voce tristă, melancolică şi totuşi caldă. De bună seamă, cînta o ţărancă.

Oricum, n-a fost de loc binevenită. Îl tulburase.

Mîine seară va să afle care dintre femei obişnuieşte să cînte. Şi pe loc o va muta la cocserie. De acolo cîntecul nu se aude pînă aici. Dar poate o să-l uite pînă mîine. Nu, nu l-a uitat.

A doua zi dis-de-dimineaţă Iván a pornit grăbit spre mină ; instalaţia de aeraj funcţiona din plin, aerul din galerii nu mai avea decît a zecea parte hidrogen, aşa că supapele puteau fi închise pe jumătate. Iván rămase deci în afara minei.

La prînz, cînd clopotul anunţă încetarea muncii, se auzi iarăşi cîntecul răscolitor. Cînta una dintre ţărăncile care se duceau la masă.

Era o voce minunată, cristalină şi clară, ca a mierlei din pădure, care încă n-a învăţat să cînte acompaniată de flaşnetă şi execută singură melodiile.

O recunoscu lesne pe cea care cînta, în mijlocul cîrdului de fete ce trecea prin faţa lui.

Era o fată tînără, să tot fi avut 16 ani. Pieptarul mic, albastru, scotea în evidenţă linii feciorelnice dintre cele mai desăvîrşite, deşi nu erau strînse în corset. Şi cum, în timp ce lucra, îşi ridica, prinzîndu-l în brîu, unul din colţurile fustei roşii, cămaşa scurtă lăsa să i se vadă picioarele pînă la genunchi. Forme mai perfect sculptate n-a putut avea nici Hebe. Glezne zvelte, subţiri, pulpe rotunde, totul de o mare

frumuseţe. Capul fetei era legat cu o basma pestriţă, de sub care nu ieşea nici un fir de păr. Ca tuturor celorlalte, faţa-i era acoperită cu praf de cărbune, dar şi prin stratul de praf negru i se putea distinge frumuseţea, aşa cum expertul în artă identifică piesa antică chiar dacă-i ruginită. Trăsăturile ei aveau un farmec nedesluşit, blîndeţe şi zburdălnicie, ceva comun şi ceva neobişnuit, sprîncene dese, negre, şerpuitoare, buze roşii, umede şi surîzătoare ; impuritate pămîntească şi aureolă cerească.

Şi mai avea ceva acest chip, ceva de care praful de cărbune nu se putea prinde : doi ochi mari, negri, două diamante, mari şi negre. Beznă adîncă, dar înstelată.

Cînd ochii negri şi-au trimis raza spre ochii lui, Iván a avut senzaţia că aceste diamante au zgîriat scrinul de cristal în care-şi păstra inima, bine păzită şi neatinsă. Cele două diamante negre ar fi putut chiar să străbată pereţii de cristal.

Ţăranca îşi salută stăpînul, dîndu-i bună ziua zîmbind, şi buzele-i zîmbitoare lăsară să i se vadă dinţii ca nişte perle.

Iván s-a simţit ca vrăjit. A uitat de ce venise şi ce voia să spună. S-a oprit în loc şi s-a uitat lung după fata care se îndepărta. Aştepta ca să se uite înapoi. Atunci s-ar fi risipit vraja. Orice fată trebuie să ştie bine, însă, că săgeata pe care o împlîntă în inima unui bărbat o dată cu cea dintîi privire n-are nici un efect dacă întoarce capul după el. Căci atunci bărbatul îşi spune : „Ia, o femeiuşcă oarecare !" Şi vraja s-a dus.

Dar fata nu şi-a întors privirea. Una dintre prietenele care veneau în urmă o strigă pe nume : „Evila !" Dar nici acum nu întoarse capul. Prietena se apropie şi îi şopti la ureche nişte năzbîtii, pesemne. Ea doar ridică din umeri. Apoi, împreună cu celelalte, se aşeză jos, în şopronul lung, deschis, scoase din traistă o bucată de pîine neagră şi un măr şi începu să mănînce.

Iván se întoarse acasă buimăcit. Pentru întîia oară în viaţă îşi dădea seama cît de goală îi e casa. Sistemul astral nu-l mai interesa. Se simţea ca o planetă abătută de la traiectoria ei normală.

Obişnuia să-şi noteze totul. Avea un caiet în care îşi însemna date sumare despre muncitorii lui. O făcea din motive foarte practice. Ştia că un muncitor cu o comportare morală bună şi cinstit, plătit cu un salariu mai mare, este mai

folositor decît unul desfrînat şi dubios, plătit cu un salariu mai mic. De aceea obişnuia să-şi noteze comportarea fiecărui muncitor.

În dreptul numelui Evilei stătea scris : „Tînără, orfană ; ţine din leafa ei un frate infirm, care umblă în cîrje şi se înăbuşe cînd vorbeşte. N-are obiceiul să iasă în oraş."

Era sigur c-o mai văzuse pe fata asta, dar nu-i dăduse atenţie. Doar plătea cu mîna lui salariile muncitorilor în fiecare sîmbătă, atunci însă nu se uita la ochi, ci la socoteală.

Dar cum de-a văzut astăzi aceşti ochi ?

De astă dată în caietul său nu s-a mai adăugat nici o însemnare din domeniul chimiei sau astronomiei. Că doar ştiinţa are nenumărate ramuri. De pildă, misticismul arheologiei.

Pentru un geolog sau un antropolog este foarte important să cunoască şi felul în care vechii învăţaţi şi-au închipuit crearea lumii. Cum au văzut ei perioada premergătoare potopului ?

Despre mamuţi şi saurieni ei nu ştiu încă nimic. Dar aveau cunoştinţe despre îngeri şi draci, despre uriaşi şi fiii Domnului. Misticismul îi numeşte „fii ai Domnului" pe „îngerii căzuţi". Într-o scriere veche, acei îngeri care au părăsit cerul şi au coborît pe pămînt ca să îndulcească păcatul sînt numiţi Egregores. Dacă era un înger bărbat, nici o femeie nu-i putea rezista, iar dacă îngerul era femeie, orice bărbat i se supunea şi se grăbea să cadă cu ea în păcat. Au coborît din cer pe timpul lui Iared, venind de pe muntele Hemon. Şi au fost două sute. Din împerecherea muritorilor cu îngerii decăzuţi s-au născut Eliudii, Nephitimii şi uriaşii. Uriaşii erau antropofagi. Dintre îngerii renegaţi, cel mai păcătos a fost Azael, cel mai seducător, Semiazas ; şi amîndoi zac în mijlocul deşertului Dudael, legaţi şi îngropaţi sub pietre grele de către îngerii Rafael şi Michael. Vor zace acolo timp de şase sute zece generaţii, şi atunci vor fi judecaţi de Domnul. Fiii lui Cain au fost primii care s-au lăsat seduşi de îngerii femeieşti, îmbrăcaţi în haine de foc, şi de atunci, oriunde ajungeau, ardea pămîntul sub picioarele lor.

Ce poveşti naive puteau ticlui cu seriozitate învăţaţii de odinioară !

Înainte de diluviu nici nu trăiau oameni. Tibiile lui Nephitim şi Eliud nu sînt altceva decît resturile rinocerului de

odinioară, iar dacă, împreună cu conducătorul lor Semiazas, Egregores au fost condamnaţi să stea închişi şase sute zece generaţii, acest timp a trecut de mult, şi acum ar fi trebuit să-i vedem.

Dar oare într-adevăr nu-i vedem ? Nu cumva umblă printre noi ? Cine ştie ? Faţa asta, pe care a zărit-o acum, s-ar putea să fie aidoma cu a lor.

Ţi-ai putea închipui uşor că aşa arătau diavolii cînd erau încă îngeri. Lumina cerească şi umbrele iadului care vor să se unească într-o viaţă pămîntească.

Toată povestea lui Nephitim şi Eliud este absurdă, de necrezut. Dar această faţă unică nu poate fi pusă la îndoială de nici o geologie sau argheologie. Asta-i faţa lui Nephitim.

Dar ce se întîmplă în creierul unui om serios, cu concepţii ştiinţifice ? Ce-i cu acest fenomen care aleargă de-a lungul şi de-a latul tuturor sistemelor ? Ce nume are acest produs chimic, care scapă calculelor ?

Dragoste ? Nu poate fi. După definiţia filozofilor, dragostea este simpatia a două contrarii, soarele central al microcosmului, care dă căldura necesară vieţii etc. De fapt, nici filozofii înşişi nu ştiu ce este. Ca să fie vorba de dragoste, e necesară întîlnirea a două suflete.

Este dragostea un instinct animal ? Iar dac-ar fi, cine l-ar lua în seamă ? Un înţelept îşi domină instinctele, nu se lasă stăpînit de ele.

În sfîrşit, s-a dumerit. Este un sentiment întru totul normal şi neutru, fără nici un sublimat îmbătător şi fără nici un precipitat corosiv. Este sentimentul numit milă. Compătimire faţă de un copil tînăr şi sărac, rămas fără tată şi fără mamă şi care, pe deasupra, mai trebuie să-şi întreţină şi fratele infirm şi nenorocit şi nu-l lasă să cerşească din casă în casă, ci împarte cu el bucăţica de pîine, îi cumpără leacuri scumpe de la farmacie, ea mulţumindu-se cu un biet măr şi o bucată de pîine. Şi totuşi e veselă, cuminte şi cinstită, nici măcar nu se uită înapoi. O, bineînţeles, Iván a rămas liniştit atunci cînd a zărit acest chip de fecioară, mînjit cu praf de cărbune, în inima lui însă şi-a făcut loc mila, şi cînd şi-a oprit privirea asupra picioarelor ei ca de nimfă, goale pînă peste genunchi, nu s-a gîndit la nimic altceva decît la faptul că aceste picioare delicate trebuie să umble prin zgura neagră şi grunzuroasă.

Şi şi-a spus că nu trebuie alungat acest sentiment atît de omenesc, ci lăsat să se desfăşoare firesc.

După cum ne învaţă metafizica, binefacerea, mila şi recunoştinţa sînt sentimente înrudite cu dragostea şi cu voluptatea ; dar tocmai pentru că sînt înrudite nu sînt identice, precum nu este identică dragostea între fraţi cu dragostea dintre soţi. Într-adevăr, una e să ajuţi nişte ţărănci sărace şi orfane, şi alta să te îndrăgosteşti de ele.

Sîmbăta următoare, seara, cînd muncitorii au venit să primească leafa săptămînală din mîna stăpînului lor, care în acelaşi timp era şi casier-plătitor, Evila a rămas ultima. Aşa se şi cuvenea, deoarece ea era cea mai tînără.

În cerdacul căsuţei, Iván scosese o masă de lemn, nevopsită, pe care număra banii muncitorilor şi-şi însemna într-un catastif mare, liniat, cît a muncit fiecare şi cîţi bani i se cuvin.

Evila s-a apropiat şi ea de masă. La poartă o aşteptau cîteva din ortacele cu care se ducea de obicei spre casă.

Era îmbrăcată ca şi în restul săptămînii ; numai fusta roşie nu era sumeasă, ca după muncă. Avea şi acum faţa neagră de cărbune.

Cînd fata ajunse în dreptul mesei, Iván vorbi cu liniştea filozofică a generozităţii caritabile :

— Copila mea, am hotărît să-ţi dublez leafa.

— De ce ? întrebă fata, ridicînd spre el cu mirare ochii aceia mari, în stare să împrăştie orice nor.

— Pentru c-am aflat că ai un frate infirm, pe care îl întreţii din cîştigul tău ; cred că nu-ţi mai rămîne nici de îmbrăcăminte. Ştiu că ai purtare bună, eşti cinstită. Îmi place să răsplătesc pe cei care se poartă bine. Începînd de azi primeşti leafa dublă.

— Dar nu vreau ! răspunse fata.

— De ce ?

Era rîndul lui Iván să se mire.

— De ce nu vrei ? repetă el.

— Pentru că, dac-o să-mi daţi leafă mai mare decît ortacilor mei, au să spună că-s ibovnica dumneavoastră, şi atunci n-am să mai pot rămîne aici, toate prietenele au să mă bîrfească.

În faţa acestui răspuns naiv, natural, simplu şi îndrăzneţ, Iván se tulbură de-a binelea.

Nu mai ştiu ce să spună.

îi plăti ce i se cuvenea pe săptămîna aceea.

Ea împături cu indiferenţă fiorinii şi, acolo, în faţa lui, fără nici un gînd de cochetărie, deschise rochia la piept şi îşi vîrî banii în sîn, sub cămaşă. Apoi spuse noapte bună, făcu o plecăciune şi se îndepărtă.

Iván intră ameţit în casă.

Nu cunoştea încă această stare sufletească. Citise mult, umblase destul prin lume, văzuse şi femei multe, dar ceea ce se întîmplase acum nu putea să-şi explice.

„N-ar vrea să se creadă că e ibovnica mea ! Se teme că atunci n-ar mai putea rămîne la mină. Deci habar n-are că amanta unui «domn» nu mai cară cărbune cu roaba. Nici nu ştie ce-i o «amantă». Ştie însă că trebuie să se păzească de acest lucru. Cît de serios vorbea, şi totuşi zîmbea ! Nu era conştientă nici că vorbeşte serios, nici că zîmbeşte. O sălbatică cu chip de înger.

Ştie, desigur, că e frumoasă, dar încă nu ştie cît preţuieşte frumuseţea ei. Vorbeşte despre lucruri pe care a le bănui, este o virtute, a le cunoaşte, este păcat !

Există vreo deosebire între ea şi celelalte femei ? Nu, pentru că deopotrivă sînt cele îmbrăcate în mătase şi cele cu picioarele goale.

Şi cu toate acestea, este o copie fidelă a Evei biblice. Nu aşa cum obişnuiesc s-o reconstituie arheologii, ci aşa cum şi-a închipuit-o cel mai mare poet, Moise. Eva, care încă nu ştie să roşească pentru goliciunea ei, prototipul frumuseţii sălbatice, în forma ei străveche, neatinsă. Care încă nu-şi atîrnă panglici în păr şi scoici la gît. Care se plimbă prin paradis fără gînduri ascunse şi se joacă cu şarpele. Femeie desăvîrşită faţă de bărbatul ei, dar cu totul copil faţă de ea însăşi. Şi totuşi îşi iubeşte fratele infirm cu o dragoste de mamă. Statura ei cu linii sculpturale, chipul ei plin de viaţă, ochii fermecători, vocea duioasă, cu mîinile pe braţele roabei şi cu sufletul plin de grija pîinii de toate zilele ! Pe faţă cu rugina neagră lăsată de muncă şi în cîntec cu naivităţi culese de ici de colo.

„Păcat de ea !“

Apoi adăugă : „Păcat şi pentru alţii !“

Vechea bună dispoziţie a lui Iván se risipi cu totul.

Spiritele înalte, suprapămînteşti, cu care era obişnuit, l-au părăsit şi l-au năpădit altele, pe care pînă atunci nu le

cunoscuse. Demonii care i s-au arătat în deşert sfîntului Anton şi l-au ispitit. Strigoii care se ivesc în somn, spiriduşii sîngelui înfierbîntat pe care asceţii îi alungă din lăcaşurile lor cu curele ghintuite, împotriva cărora pustnicii se supun la cazne punîndu-şi furnici în veşminte.

Între el şi instrumentele reci ale ştiinţei stăruia această fiinţă seducătoare. În timpul experienţelor chimice, cînd punea la topit în cuptor cărbuni negri şi aceştia începeau să se aprindă, vedea în ei ochii aceia negri care strălucesc şi ard. Cînd gazele eliberate din legăturile lor şuierau de-i luau auzul, i se părea c-aude cuvintele ei ; iar cînd apuca tocul ca s-adauge la notele sale cîteva noi formule din ştiinţele naturii, se trezea desenînd chipul ei, şi îl găsea izbutit.

Orice făcea, nu putea să-şi ia gîndul de la ea.

Cartea cu miros de mucegai pe care a luat-o ca să-şi mai schimbe gîndurile vorbea despre bărbaţi renumiţi, înnebuniţi după femei mai prejos de rangul lor. Lordul Douglas s-a îndrăgostit de o ciobăniţă, dar pentru că ea n-a vrut să devină prinţesa lui, s-a făcut el însuşi cioban şi păştea oile cu ea. Contele Pelletier s-a căsătorit cu o ţigancă şi a ajuns ca şi ea cîntăreţ de stradă. Bernadotte, regele Suediei, a cerut în căsătorie o fată care păştea gîştele, dar ea l-a refuzat. Joan Habsburg de Lorena, principe împărătesc, s-a căsătorit cu fiica unui şef de poştă de la ţară ; un alt principe împărătesc austriac s-a însurat cu o actriţă de provincie. Soţia ţarului Petru cel Mare a fost fiica unui preot de ţară. Un membru al familiei lui Napoleon a luat în căsătorie o spălătoreasă, care mai înainte îi fusese amantă.

Şi de ce n-ar fi cu putinţă ? Oare un om îmbrăcat în pănură nu poate avea parte de frumuseţe, de drăgălăşenie, de inimă bună ca unul îmbrăcat în mătase ?

Dimpotrivă ! Cele mai mari păcate bîntuie lumea celor de sus.

Zoraia l-a îndemnat pe Albohacen să-i omoare copiii, deşi era fată de rege. Faustina frecventa des lupanarul şi lua bani de la iubiţii ei, deşi tatăl ei era împărat, iar soţul ei, *divus*. Marchiza de Astorgas a înfipt un ac lung de păr în inima soţului ei în timp ce acesta dormea. Semiramida a umplut un cimitir întreg cu pietrele funerare ale soţilor ei. Pe regele Otto l-a otrăvit soţia cu o mănuşă. Ioana, regina Neapolelui, a împletit singură funia cu care a pus să-l su-

grume pe soţul ei, regele. Jeanne la Folle şi-a torturat bărbatul pînă la moarte. Ţarina Ecaterina l-a înşelat şi a provocat moartea domnitorului, soţul ei. Dar femeile din familiile Borgia, Tudor, Cilley, renumite că purtau brîul Afroditei în jurul coroanei ?

În schimb, aici, în lumea de jos, nu găsim oare virtuţi înalte ?

Gaussin, actriţa care a scris pe cecul în alb primit de la iubitul ei bogat : „Mă iubeşte pe veci !“, în loc de : „Un milion“. Quinsilie, o altă actriţă, care şi-a muşcat în două limba ca să nu poată divulga numele amantului ei cînd au dus-o în camera de tortură. Alice, care acceptă duelul în locul soţului ei şi moare. Abelienele, care se sinucid cu opiu de dragul iubiţilor lor, şi toate celelalte care, aici, în straturile de jos ale societăţii, rabdă, suferă, tac şi iubesc !

Astfel, chiar şi filozofia şi istoria s-au aliat cu Iván.

Darămite visurile !

Visul este o oglindă fermecată, în care omul se vede aşa cum ar fi fost dacă s-ar fi putut crea pe sine însuşi. Chelul tichie de mărgăritar visează.

Chipul iubit, pe care nu-l poţi vedea cît eşti treaz, poate fi silit să apară în somn aşa cum îl doreşti. Visul este cel mai destoinic mijlocitor.

Spre sfîrşitul săptămînii care a urmat, Iván a început să bage de seamă că mintea lui bună şi întreagă şi-a pierdut cu totul virtuţile ei de pînă atunci.

Cu cît îşi chinuia mai mult creierul să se reîntoarcă la teoriile abstracte, cu atît mai aprig se răsculau împotriva lui demonii.

Ultima dată, într-o seară, în timp ce făcea o experienţă cu clor, a încălzit prea tare un balon de sticlă, şi acesta se sparse în bucăţi, împroşcînd faţa lui visătoare cu cioburi de sticlă şi jar. Îşi lipi în grabă plasture englezesc pe răni, fără să se gîndească o clipă măcar că punîndu-şi un plasture negru de-a curmezişul nasului, nu arăta de loc frumos.

O furie oarbă îl cuprinse.

Era ca ieşit din minţi. Trebuie să termine odată. Ori într-un fel, ori într-altul.

„Poţi să înnebuneşti dacă vrei, dar dacă eşti îndrăgostit, nu există decît o singură soluţie. Ia-o în căsătorie. Nu-ţi pasă de nimeni. Eşti singurul reprezentant al familiei. Nu-ţi

porunceşte nimeni. Căsătoreşte-te, şi pe urmă ne apucăm de alte treburi. Aşa nu mai poate merge."

„Mezalianţă ? !"

„Nu există om pe lume care să înţeleagă acest cuvînt."

„Şi dac-ar exista ?"

„Să vină cu mine acolo, sub pămînt, cînd am faţa neagră, mînjită cu cărbune, să vadă dacă roşesc cînd aud acest cuvînt !"

Iván n-o mai văzu pe Evila pînă sîmbăta următoare.

În acea zi, după rînduială, ea apăru la locul lor obişnuit de întîlnire, pe cerdac, în faţa mesei la care le plătea salariile.

De astă dată, cînd puse leafa pe-o săptămînă în mîna Evilei, îi ţinu mult mîna în mîna lui. Fata zîmbea. Poate pentru că se uita la plasturii negri aşezaţi de-a lungul şi de-a latul feţei lui.

— Ascultă, Evila, vreau să-ţi spun ceva.

Fata se uita la el şi tăcea.

— Vreau să fii soţia mea.

Fata clătină din cap.

— Ei ? întrebă Iván, mirat.

— Nu se poate ! răspunse fata.

— Nu se poate ? De ce nu se poate ?

— Pentru că-s logodită ; am un logodnic.

Iván dădu drumul mîinii.

— Cine e ?

— Nu vă spun ! zise fata cu o privire bănuitoare. Dacă v-aş spune, sînt sigură că l-aţi alunga de-aici, sau nu l-aţi mai avansa. Şi pînă nu ajunge calfă, nu mă poate lua.

— Atunci e zilier ?

— Da, sigur !

— Şi îl preţuieşti mai mult decît pe mine, care sînt domn ?

Fata ridică din umeri şi, lăsîndu-şi capul într-o parte, se uită bănuitor, cu coada ochiului, spre Iván, care era din ce în ce mai zăpăcit, apoi îşi luă inima în dinţi şi răspunse la întrebare :

— I-am fost făgăduită de mult, cînd trăiau tata şi mama, şi făgăduiala lor trebuie ţinută.

— Dracul să-i ia pe tatăl şi pe mama ta ! izbucni furios Iván. Ce-mi pasă mie ce i-au făgăduit unui bivol ?

Eu pe tine te întreb : vrei să-l schimbi pe logodnicul tău cu mine ?

Evila clătină iarăşi din cap :

— Nu se poate ! Logodnicul meu e rău la mînie şi sălbatic. Ar fi în stare să mă omoare şi să dea foc minei dumneavoastră cînd urlă *zuhatar*-ul mai tare. Noapte bună.

Cu aceste cuvinte coborî din cerdac şi fugi spre prietenele care o aşteptau în faţa porţii.

Iván trînti catastiful pe masă cu atîta putere, încît acesta se desfăcu în bucăţi.

O ţărancă, o jivină sălbatică, care nu ştie decît să împingă roaba, să-i refuze mîna şi inima !

Şi pentru cine ?

Pentru un ţărănoi murdar, un nenorocit şi un zdrenţăros, care scormoneşte toată ziua sub pămînt ! Pentru o cîrtiţă !

Şi cînd rămase singur cu liniştea nopţii, Iván începu o luptă grea.

Îl aşteptau Asmodai şi Leviatan.

Primul, demonul celor nebuni din dragoste ; celălalt, demonul celor care au ucis din cauza nebuniei.

Pasiunea înăbuşită a ascetului îl cuprinse cu flăcările ei.

Oh ! Feriţi-vă de sfîntul cu faţa rece ca de marmură, de omul calm, blajin, cinstit, care-şi întoarce privirea cînd vede un chip de femeie, care-şi pironeşte ochii în pămînt în faţa gingăşiei altora, care nu rîvneşte ceea ce este al altora ; pentru că dacă în acest om se aprinde o dată flacăra îndelung înăbuşită, ea se răzbună, se despăgubeşte pentru tot ce a pătimit pînă atunci în sclavie. Dragostea fluşturaticului e floare la ureche, pasiunea pustnicului e ca o leoaică rănită !

În inimă cu această sălbăticiune scăpată din laţ, omul ştiinţei s-a învîrtit prin cămăruţa lui strîmtă toată noaptea ; se culcă în pat, dar nu se putu odihni ; demonii dezlănţuiţi îl chinuiau fără încetare.

Îi trecea prin gînd tot ce citise în incunabule rare, povestiri cutremurătoare despre oameni consideraţi sfinţi, respectaţi şi stimaţi de toţi cei din jur, şi care deodată s-au smintit din cauza unei perechi de ochi negri şi au trecut prin cele şapte păcate primordiale şi au săvîrşit cîte şaptezeci şi şapte din fiecare ; despre oameni turbaţi, care, nesocotind mînia Domnului, s-au năpustit să ajungă la obiectul pasiunii lor. Şi-a amintit de întîmplarea Beatricei Cenci, cînd cu

sînge blestemat au fost spălate sărutări şi mai blestemate. De fiul frumoasei Ninon, care, după ce s-a împreunat cu mamă-sa, şi-a luat viaţa, de Edip şi de Myrrha, de Salomeea, de sfîntul Ioan cu hainele-i zdrenţuite, de Dinah, cocoţată pe mormanul de cadavre ale bărbaţilor dintr-un oraş pustiit ; capul surîzînd al sultanei Irène, după ce a fost tăiat de soţul ei iubit... Dar de ce numaidecît aceste poveşti cu sfinţi, cînd îl avem pe Pitaval ? Enigme grozave ale sufletului, cînd trecerea de la sfinţenie la diabolic este fulgerătoare.

Iván putea să înţeleagă şi să simtă tulburarea inimii acelui preot, care, îndrăgostindu-se de o ţărancă frumoasă, a atras-o în casa lui, sub pretextul spovedaniei, a omorît-o pentru un sărut, apoi, nemaiştiind unde să ascundă cadavrul, l-a sfîrtecat şi a ascuns bucăţile în locuri diferite. Pe una a aruncat-o în rîu, pe alta a îngropat-o, iar pe cea de-a treia a ars-o.

Oh, şi el ar fi în stare de aşa ceva ! Şi ar fi chiar mai dibaci decît preotul acela.

Există otrăvuri dulci, misterioase băuturi fermecate, care aprind sîngele şi sting simţul ruşinii. Şi Iván le cunoaşte. Nu numai soţia lui Bánk-bán a fost sedusă în felul acesta. Dar cel care a fost sacrificat cu o astfel de otravă, pentru imperiul misterios al lui Astarte, înnebuneşte, se usucă şi piere.

Şi nu se mai ştie nimic după aceea.

Ce se întîmplă dacă se pierde şi rămîne fără viaţă ? Un simplu cadavru, de la care nu se mai poate afla nimic ! Atunci, şi-ar putea găsi un loc foarte liniştit.

Cînd se retrage lacul în grota de cărbune, în labirintul hrubelor misterioase se găseşte uşor un loc tainic, unde poate fi ascuns cadavrul unei fete. Acolo nu-l poate bănui şi nu-l poate găsi nimeni. Apa acestui lac nu divulgă secretele, şi un asemenea mormînt nu-şi scoate morţii la suprafaţă. Abia după multe secole, cînd aceste stînci vor fi clintite de la locul lor, va fi găsit un cadavru acoperit cu cristale, el însuşi pietrificat, şi savanţii acelor vremi vor scrie tomuri întregi despre împrejurările în care un om a ajuns între formaţiunile carbonifere şi porfirice, sub cele din eocen.

Hahaha !

Rîdea. Iată pînă unde ajunsese !

Ar putea proceda şi altfel ; să extragă, pe cale chimică, într-un cuptor, într-un furnal sau prin distilare în alambic, tot ceea ce era mineral în trupul ei, să topească această materie ca să-şi facă din ea o brăţară, şi astfel s-o poarte în veci la încheietura mîinii.

Asta ar fi o adevărată logodnă, o adevărată căsătorie !

De ce nu ? Dacă mii şi mii de stele au avut putere să se răzvrătească împotriva lui Dumnezeu, împotriva Soarelui, să sară de pe orbită şi s-o ia razna, descriind o parabolă nebună printre stelele fixe, de ce nu i-ar fi îngăduit şi unui om să facă la fel ?

Inima lui Iván se zbuciuma ca şi cum ar fi fost o cometă pe care flacăra ei proprie o poartă spre infinit. Bătea inima asta ca un sclav evadat care-şi calcă în picioare stăpînul şi-i porunceşte.

Vai şi amar de cel care i-ar fi ieşit acum în cale !

Iván zăcea întins pe pat, dar zvîcnirile nebuneşti ale inimii îl siliră să se ridice.

„Dar cine e inima asta ?

Eu sînt «ea», sau este ea «eul meu» ?“

Se înălţă deodată şi, cu pumnul lui greu — avea un pumn năprasnic — se lovi în piept în dreptul inimii, cum ar fi izbit un duşman necruţător.

„Taci odată !

Cine-i stăpîn aici ? Tu sau eu ?

Fă-ţi treaba, slugă ! Eu sînt stăpînul şi regele tău ! Tu n-ai altceva de făcut decît să pompezi bioxidul de carbon din vinele albastre, să-l goneşti în plămîni, să sugi chilul din glandele mamare, să-l prefaci în sînge, să ţii treze arterele, să deschizi stăvilarele vinelor. Boala ta se cheamă atrofie sau hipertrofie, dar nu eşti stăpîn aici ! Stăpînă e voinţa mea !“

Lovindu-se atît de crîncen în piept, i se păru că se vede într-o oglindă fermecată şi că se încaieră cu umbra lui, cu propriul lui eu. Se simţea străin în faţa acestui nelegiuit personaj care-i furase propriile trăsături.

Şi cînd mai ridică o dată pumnii ameninţători, părea că vrea să dea o lovitură iute şi nimicitoare acelei arătări şi să-i strige : „Piei din faţa mea !“

Apoi, asemeni magului care l-a îngenuncheat pe demon, îşi sili inima să se aşeze, calmă, împreună cu el, la masa de scris, să urmărească liniştită rezultatele aride ale calcu-

lelor şi să se aplece cu luare-aminte asupra adevărurilor eterne exprimate de cifrele reci, în timp ce, în jurul lor, atmosfera îmbibată de sînge şi de raze trandafirii se va limpezi şi va deveni transparentă, ca eterul universal, în care planetele, în mersul lor, cîntă muzica sferelor, pe care nu o pot auzi urechile omului.

ANTROPOFAGUL

Zorile l-au găsit pe Iván tot la masa de scris.

Cînd lumina răsăritului şi cea a lămpii au dublat umbrele pe hîrtia din faţa lui, a stins lampa.

Îşi revenise.

În mintea lui se închegase planul pe care trebuia să-l înfăptuiască.

Un plan nobil, binecuvîntat de îngeri.

Era duminică dimineaţă.

Maşinile forjeriei se odihneau. Duminică dimineaţă bazinul cel mare de apă, care alimentează pompele de aburi, stă totdeauna la dispoziţia muncitorilor, ca să se spele de murdăria de peste săptămînă.

De la ora 6 la 7, în valurile călduţe ale bazinului fac baie muncitoarele ; de la 7 jumătate la 9, bărbaţii.

În fiecare sîmbătă seara, mecanicul îi preda lui Iván cheia de la camera pompei de aburi, care folosea apa din acest bazin. Ca nu cumva să intre acolo vreun curios sau unul stăpînit de pofte.

Lui Iván nu-i trecuse niciodată prin cap că această cheie i-ar putea fi de folos.

Din cabina pompei, printr-un gemuleţ, se vedea bazinul. Se putea vedea dacă nivelul apei se menţine sau nu la normal cînd funcţionau pompele.

Dar duminică dimineaţă la 6 trebuia să fie o privelişte olimpiană !

Evila era şi ea acolo !

Iván luă cheia din cui şi o puse în buzunar.

N-avea de gînd să treacă pe acolo între 6 şi 7, ci după 8. Voia să-i pîndească pe bărbaţi.

De ce ?

Pentru că ştia obiceiul minerilor care au ibovnică sau logodnică, de a-şi tatua pe piept numele acesteia. Voia să-l afle pe cel care poartă numele Evilei.

Cum va fi ajuns acest obicei sălbatic, indian, la minerii noştri ? Este un obicei foarte vechi şi poate fi găsit şi la alte popoare europene.

Bărbaţii îşi tatuează cu acul pe umeri şi pe braţe numele iubitelor, apoi, după plac, ung locurile tatuate cu cinabru sau cu albastru-de-Berlin. Tatuajul rămîne acolo pe veci. De obicei, deasupra numelui se mai desenează două inimi una lîngă alta, străpunse de o săgeată, doi porumbei sau emblema minerilor : ciocanul şi tîrnăcopul.

Chiar şi unele femei au luat acest obicei, dar numai acelea care nu se căsătoresc. Şi nu pe braţe îşi tatuează numele şi însemnele.

Uneori îi vine cuiva să şteargă de pe dînsul numele înscris pe veci. E tot atît de simplu ; se aplică un plasture vezicant peste numele tatuat, iar cînd se dezlipeşte plasturele, se scoate şi numele tatuat. În locul tatuajului creşte piele nouă, şi pe ea se poate însemna un alt nume. Un adevărat palimpsest.

Nu toţi sînt însă atît de scrupuloşi. Dedesubtul numelui vechi, unii tatuează un nume nou, şi astfel lista se lungeşte pînă cînd se umple toată pielea disponibilă.

Lui Iván nu i-a trebuit mult ca să-l găsească pe cel care-l căuta. Îndată ce oamenii mînjiţi de cărbune şi-au spălat umerii, a şi văzut scris pe unul numele Evilei. Literele erau scrise cu albastru, iar cele două inimi, vopsite cu roşu.

Era unul dintre muncitorii cei mai pricepuţi şi cei mai harnici. Pe numele lui adevărat îi spunea Szaffrán Péti, dar ortacii săi îl porecliseră „Antropofagul".

Lui Iván acest om îi atrăsese atenţia mai demult prin purtările sale deosebite de-ale altora.

Era tăcut, nu obişnuia să contrazică pe nimeni. Dacă îşi băteau joc de el, sau îl tachinau, se făcea că n-aude, îşi vedea de treburile lui. Nu se plîngea niciodată de necazuri şi nu se ducea cu ceilalţi nici la biserică, nici la cîrciumă.

Avea o repulsie deosebită faţă de copii. Cum vedea vreunul prin preajmă, îl gonea, fugea după el, scrîşnea din dinţi şi arunca cu pietre după el. Copiilor le era frică de dînsul. Iar femeile cînd îl zăreau îşi ascundeau odraslele.

Altfel, toată lumea se înţelegea foarte bine cu el.

Iván aflase ceea ce voia să ştie şi plecă acasă. În poartă se opri şi aşteptă pînă ce minerii se îndreptară în grup spre satul vecin, spre a asculta liturghia. Între ei o văzu şi pe Evila.

O cercetă cu o privire rece, ajungînd în sinea sa, pe cale aproape ştiinţifică, la concluzia că ceea ce era deosebit şi izbitor la această faţă vine din faptul că ea întrunea trăsăturile mai multor rase. După Cuvier, există trei rase şi tipuri de oameni, după Blumenbach — şase, după Prichard — şapte, după Desmoulin — şaisprezece.

Figura acestei fete reprezintă un amestec de trăsături uralo-altaice şi armeneşti cu cîteva caractere ale rasei caucaziene. Mîna şi piciorul mic, trupul zvelt, fruntea îngustă şi bombată, nasul fin ridicat în sus, părul negru şi subţire sînt particularităţi ale tipului indo-european ; dar buza de sus ridicată, sprînceana frumos arcuită trădează influenţe slave şi scitice ; ochii mari, plini de foc, ca şi ai malaiezilor, şi peste toate putinţa de a roşi, privilegiu exclusiv al rasei caucaziene, însuşire care se explică prin structura ţesuturilor dermice.

Iván încerca să-şi explice toate acestea, în timp ce Evila trecea prin faţa lui.

Dar logodnicul de ce n-o însoţea oare la biserică ?

Acesta sta jos în faţa puţului de aeraj al minei şi, cu capul sprijinit în mîini, privea în gol.

Iván se apropie de el.

— Bună dimineaţa, Péti !

— Bună dimineaţa.

— Ce faci aici ?

— Ascult curentul care vine de sub pămînt.

— De ce nu te duci şi tu la biserică ?

Muncitorul se uită la stăpînul său şi-i răspunse :

— Dar dumneavoastră de ce nu vă duceţi ?

— Sînt protestant şi n-avem biserică protestantă pe aici.

— Atunci sînteţi sortit afuriseniei.

— Mă rog şi eu cînd sînt singur.

— Eu nu obişnuiesc să mă rog niciodată.

— De ce ?

— Pentru că nu fac nimănui nici un rău, nu fur nimic, şi, dacă există Dumnezeu, apoi ştie el mai bine decît mine ce mi se cuvine şi ce nu.

— N-ai dreptate, Péter ! În privinţa asta omul învăţat se deosebeşte de cel necioplit. Pe mine, orice necaz şi orice îndoieli aş avea, mă linişteşte ştiinţa, filozofia ; mintea experimentată mă fereşte de orice ispită, căci pot să prevăd consecinţele, dar cu oamenii de felul tău nu-i aşa ; cine n-are alte cunoştinţe decît cele adunate în munca fizică, acela are nevoie de credinţă şi de speranţă, de consolare şi iertare.

— Toate astea tot nu mi le poate da popa, spuse muncitorul ursuz şi, culcîndu-şi un obraz pe mîinile sprijinite de genunchi, se uită încruntat la Iván.

Iván se aşeză lîngă el pe o grindă şi-i puse mîna pe umăr.

— Tu trebuie că ai un necaz mare, Péter.

— Am.

— Te apasă ceva pe suflet ?

— Pe suflet, pe trup, pe tot.

— N-ai putea să-mi spui ce anume ?

— Ba da. Dacă vreţi să ştiţi, vă spun.

— Ai omorît pe cineva ?

— Mai mult.

— Nu e primejdios pentru tine să-mi spui ?

— Aş putea să spun totul în gura mare, pînă şi în piaţă ; puterea omenească nu-mi poate face nici un rău pentru aşa ceva. Cunosc mulţi povestea mea. Dacă vreţi să vă plictisesc eu ea...

— Hai, spune.

— E o întîmplare scurtă. Cînd eram flăcăiandru de douăzeci de ani, am plecat să-mi caut norocul pe mare ; m-am angajat fochist pe un vapor, la Triest. Am plecat în Brazilia cu o încărcătură de făină. Drumul nostru pînă acolo a fost norocos ; la întoarcere am încărcat cafea şi bumbac. Dincoace de Ecuator am fost surprinşi de un ciclon, care, după ce ne-a distrus maşinile şi ne-a smuls catargele, a aruncat vaporul pe un banc de nisip, unde s-a şi scufundat. O parte din călători s-a salvat cu şalupa, dar n-au ajuns departe, şi şalupa s-a scufundat. Toţi s-au înecat. Ceilalţi şi-au înjghebat o plută din rămăşiţele vasului. Pe această plută am fost şi eu. Eram în total treizeci şi nouă ; printre

noi se aflau căpitanul, timonierul, un tînăr negustor din Rio de Janeiro cu soţia şi cu băieţelul lor ca de trei ani. Alte femei şi alţi copii nu erau cu noi, pentru că se înghesuiseră cu toţii în şalupă, ducîndu-se la moarte. Ah, şi ce moarte! Spre fericirea lor, au terminat repede. Din treizeci şi nouă, am scăpat nouă. Mai bine nu scăpam. Opt zile am rătăcit cu pluta pe mare. În zare treceau vase, dar nu ne vedeau. Apoi vîntul a scăzut şi am stat nemişcaţi, ca bătuţi în cuie, pe marea liniştită, fără nici o picătură de apă, fără nici o fărîmă de pîine. Nimeni nu mîncase nimic de două zile. Şi zece dintre noi au şi murit de foame sau seceraţi de boală. Nici ziua a noua nu ne-a adus scăpare; soarele ne săgeta cu razele lui fierbinţi şi ne ardea creierii. Seara am hotărît ca unul dintre noi să fie sacrificat, să fie mîncat de ceilalţi. Am pus într-o pălărie hîrtiuţe pe care ne-am scris numele şi l-am pus pe băieţel, nevinovăţia întruchipată, să tragă una. Şi băieţelul şi-a tras singur numele. Daţi-mi voie să nu mai povestesc ce a urmat. Cînd revăd în vis această întîmplare şi ajung la scena în care mama copilului ne-a blestemat să nu mai avem nici unul parte de linişte după acest crîncen ospăţ, sar din pat, alerg în pădure şi aştept clipa cînd am să mă preschimb în lup. Poate că pentru mine ar fi mai bine. Dintre cei care au luat parte la acel ospăţ blestemat n-am supravieţuit decît nouă inşi... Lucrul acesta mă apasă, mă arde, trăieşte veşnic în mine. În afară de sîngele meu, curge în mine şi sîngele unui alt om, străin. Mă chinuiesc gînduri cumplite. În ziua judecăţii de apoi cineva va cere de la douăzeci şi opt de oameni, şi de la fiecare în parte, viaţa care i-a fost răpită. E înfiorător! Bucăţica aceea de carne omenească suferă aici, înăuntru, de foame. Am ajuns să înţeleg plăcerea canibalilor! Nu pot să văd un copil rumen la faţă fără să-mi treacă prin gînd: ei, ce bucăţică bună mi-ar fi umărul lui grăsuţ. Iar cînd văd un copil sfrijit, bolnăvicios, mă cuprinde mînia: ăsta de ce trebuie să trăiască? Nu s-ar putea chiar acum să-l...

Péter aproape că nu mai avea glas, şi doar din mişcarea buzelor, din felul cum scrîşnea din dinţi şi scutura din cap, ca şi cum ar sfîşia, se ghicea ce vrea să spună. Deodată scoase un răget ca de fiară, şi apoi, înfiorîndu-se, se ridică şi-şi duse mîinile la piept. După cîtva timp oftă şi zise:

— Acu, spuneţi şi dumneavoastră, domnule, dacă se află biserică, preot sau farmacie care să-mi dea iertare, medic care să ştie să lecuiască necazul ăsta al meu. M-am spovedit şi preotului. M-a lăsat cu nenorocirea mea, mi-a spus doar să postesc şi să ispăşesc. I-am povestit şi medicului. M-a sfătuit să nu mai beau rachiu şi să-mi pun ventuze. Şi toate astea n-au nici un efect, ba, dimpotrivă, îmi măresc durerea.

— Îţi dau un sfat, zise Iván. Însoară-te.

Szaffrán se uită surprins la stăpînul său şi schiţă un zîmbet.

— M-am gîndit şi eu la treaba asta. Poate, dac-aş avea copii, ar dispărea repulsia mea faţă de ei.

— Atunci de ce nu te-nsori ?

— Ah ! „Săracului numai Dumnezeu poate să-i dea ce-şi doreşte." Cînd doi cerşetori fac o pereche, atunci fiecare dintre ei este de două ori cerşetor. Mai întîi trebuie să am grijă de pîinea de toate zilele.

— O s-o ai şi pe asta. Eşti un muncitor sîrguincios şi priceput. De mult voiam să te trec în rîndul calfelor ; aşteptam doar să te însori. Am un principiu : nu angajez în posturi cu salarii mai mari decît oameni căsătoriţi. Am constatat că de obicei un burlac, dacă ajunge într-o slujbă mai bine plătită, îşi bea banii care-i prisosesc şi ajunge beţiv. Într-un muncitor căsătorit poţi avea mai multă încredere. Nici nu-şi părăseşte aşa uşor locul. Atunci, gîndeşte-te bine. Dacă mă înştiinţezi că în cutare duminică se fac în biserică strigările pentru căsătoria ta, începînd de a doua zi, de luni, te trec în rîndul calfelor şi am să-ţi dau o locuinţă separată.

Pe faţa muncitorului se iviră şiroaie de lacrimi. Căzu în genunchi la picioarele lui Iván şi, cuprinzîndu-i genunchii, îl apucă un plîns cu hohote şi începu să scoată sunete care din cauza sughiţurilor erau de neînţeles.

— Ei, hai ! zise Iván binevoitor. E duminică şi azi. Nu-ţi dă nimic prin gînd ?

Muncitorul sări în picioare, îşi şterse ochii, ca şi cum ar fi vrut să-şi vadă gîndurile şi nu şi le putea aduna.

Iván îl ajută.

— Încă n-a început slujba şi încă n-au ajuns la biserică. Dacă te-ai grăbi, i-ai putea ajunge din urmă chiar la uşa bisericii şi ai putea să mai vorbeşti cu logodnica ta şi cu preotul.

Muncitorul nu-i răspunse şi, subit, se puse pe fugă. Nu pe drum, ci peste cîmp, de-a dreptul către biserică. Şi-a uitat şi pălăria. Iván a luat-o cu el, ca să nu se piardă.

Iván privi lung după cel care fugea, pînă cînd sălciile ce mărgineau drumul l-au ascuns privirilor lui.

„Ce fericit e !" îşi spuse el.

Apoi s-a întors acasă. Îşi notă în catastif că începînd din săptămîna următoare Szaffrán Péter, fost muncitor miner, va primi leafă de calfă şi că în locul lui va trebui angajat alt muncitor.

„Ei, eşti mulţumit de mine ? îl întrebă inima. Tu, stăpînul meu, nemilos şi autoritar."

Şi Iván îi răspunse astfel, cu bănuială :

„De cînd ai vrut să mă păcăleşti, nu te mai cred. De acum încolo am să fiu mai circumspect. Poate chibzuieşti acum că fata aceea tot frumoasă o să rămînă şi că mai lesne o să poţi ajunge la ea cînd se va fi măritat ! Dar îţi încurc eu socotelile. N-ai să mă mai înşeli tu, ai să aştepţi mult şi bine !"

Şi din nou Iván se cufundă în catastifele sale şi constată că încasările brute din anul acesta i-ar permite să angajeze la mină un supraveghetor cu un salariu de o mie cinci sute de fiorini.

Şi numaidecît s-a apucat să scrie un anunţ pe care l-a trimis cîtorva ziare din străinătate, nemţeşti şi franţuzeşti.

În felul acesta avea să fie scutit să ia zilnic contact direct cu muncitorii.

CEL CARE FACE BANI

Într-o sîmbătă dimineaţă, la vreo două săptămîni după ce anunţul lui Iván apăruse în ziarele străine, Péter veni să-l anunţe că sosiseră doi domni necunoscuţi, care vor să viziteze mina. Păreau a fi străini, pentru că vorbeau franţuzeşte între ei. Péter prinsese a învăţa franceza în anii peregrinărilor lui marinăreşti.

— Voi fi îndată la dispoziţia lor, zise Iván, care tocmai trecea un fel de licoare verde printr-un filtru de pîslă. Pînă

atunci daţi-le salopete de miner. Mina nu-i făcută pentru haine alese.

— Le-am dat şi sînt gata îmbrăcaţi, vă aşteaptă doar pe dumneavoastră.

— Vin acum. Dar cu treaba aia a ta cum mai stai ? întrebă Iván după ce porniră.

— Cu căsătoria ? Merge totul ca pe roate. Mîine se face a treia strigare la biserică.

— Şi cînd vă cununaţi ?

— Sîntem în postul Crăciunului. În vremea asta popa opreşte căsătoriile, dar în prima duminică după Bobotează facem şi cununia. Şi mie îmi convine amînarea, că, de, mai strîng ceva bani pînă atunci. Cînd un om se însoară, îi trebuie şi lui niscai vase de lemn sau de lut, ceva untură pentru iarnă.

— Păi tu pînă acum n-ai agonisit nimic din leafă ?

— Ba da, domnule ! Am avut odată o sută cincizeci de fiorini adunaţi grămadă. I-am rupt de la gură. M-am lipsit şi de tutun ca să pot aduna cîteva hîrtii de zece una peste alta. Taman atunci a adus dracul comisia de recrutare şi am fost silit să pun în palma felcerului toţi cei o sută cincizeci de fiorini, ca să-mi dea un certificat de reformă, pentru că mă uit cruciş. Ştiţi, eu, cînd mă forţez puţin, mă pot uita cruciş cîteva minute în şir, dacă vreau. De aceea am fost scutit de serviciul militar. Aşa mi s-au dus cei o sută cincizeci de fiorini. Şi la cununie o să trebuiască să mă uit mereu cruciş, pentru că popa mă cunună ca reformat. Asta-i porunca dată de Dumnezeu pe muntele Horev.

— Bine, Péter. Cu ceva bani pot să te ajut şi eu.

— Mulţumesc ! Dar nu-mi place să iau avans ; asta-i ca şi cum ai mînca la prînz mîncarea pregătită pentru cină.

Între timp ajunseră la locul unde îi aşteptau cei doi domni.

— Ah, Félix, tu erai ? exclamă Iván, recunoscînd în persoana unuia dintre cei doi vizitatori o veche cunoştinţă, şi îi strînse cordial mîna.

Acest vechi cunoscut, căruia i se adresase, era cam de o vîrstă cu el ; avea o faţă fină, mustăţi negre, răsucite în sus cu măiestrie, barbişon după moda franţuzească şi ochi albaştri, scînteietori şi pătimaşi. Toate acestea îl trădau pe omul de lume, chiar dacă peste costumul elegant trăsese o salopetă

de miner. Chiar şi după felul cum îşi ţinea capul se vedea cît de colo că ai de-a face cu un „domn“ ! Cînd îl auzeai vorbind, te uimea vocea lui de copil, catifelată ca a unei femei şi sonoră ca aceea a coriştilor bisericilor din Vatican.

Félix se grăbi să vină în ajutorul prietenului său în punctul cel mai delicat.

— Mă ierţi că n-am tras la tine. Tu eşti un om închinat muncii, iar eu, afacerilor. Tu nu stai aici ca să faci pe domnul, iar eu n-am venit să mă distrez. Şi pe urmă restaurantul minei e cît se poate de onorabil. Dar dă-mi voie să-ţi prezint pe tovarăşul meu de drum, domnul Gustave Rauné, inginer de mine.

Iván îi era cît se poate de recunoscător că nu-i ceruseră ospitalitate. E drept că în casa lui avea destule aşternuturi de pe vremuri, în care de ani de zile nu mai dormise nimeni ; s-ar fi putut încălzi şi vreuna din sobele aflate în camerele nelocuite. Totuşi, dacă ar fi fost nevoit să primească doi oameni deodată, tabieturile lui ar fi fost tulburate. Că i-ar fi putut cădea pe cap o asemenea năpastă, nici nu se gîndise pînă acum.

— E adevărat, spuse foarte deschis, casa mea nu e tocmai pregătită pentru musafiri, dar şi restaurantul e tot al meu, aşa că vă rog să-mi faceţi cinstea să fiţi oaspeţii mei acolo.

— Primim bucuroşi, răspunse degajat Félix, cu atît mai mult cu cît, ca să zicem aşa, am venit aici în interesul tău, la chemarea ta ! Zilele trecute am citit printre anunţurile din ziare şi anunţul prin care cauţi un supraveghetor la mină.

— Da, zise Iván, uitîndu-se întrebător cînd la unul, cînd la celălalt.

— Eu, în orice caz, nu mă angajez, nu mă pricep de loc, spuse Félix rîzînd. În schimb, domnul Rauné, tovarăşul meu de drum, dacă va găsi întreprinderea ta la nivelul talentului său, ar fi dispus să stea de vorbă cu tine. Domnul Rauné e un vechi cunoscut al meu ; a învăţat la întreprinderile „Creuzot“ şi are o pregătire foarte temeinică.

Domnul Rauné era un om tăcut din fire, şi cu atît mai mult n-avea ce spune acum, cînd ceilalţi doi vorbeau între ei o limbă pe care n-o auzise în viaţa lui. Era slab şi mic de statură şi avea o faţă pămîntie, ascuţită şi un cioc mare, de te băga în sperieţi.

— Îţi mulţumesc pentru grija prietenească ce-mi arăţi, spuse Iván.

Apoi, întorcîndu-se spre domnul Rauné, îi comunică într-o franceză foarte curgătoare că este bucuros să-i arate personal toate colţişoarele minei.

Apoi au coborît în mină tustrei. Au stat pînă tîrziu. Cei doi specialişti treceau un adevărat examen de maturitate fiecare în faţa celuilalt. Domnul Rauné l-a examinat pe Iván, şi Iván, pe domnul Rauné. Fiecare în parte s-a convins că celălalt îşi cunoaşte temeinic meseria. În ce priveşte unele măsuri de luat, aveau păreri deosebite, asupra cărora au discutat îndelung, comparînd avantajele metodelor mai vechi şi mai noi. Pînă la urmă s-au convins amîndoi că nu prea au să-şi spună cine ştie ce noutăţi.

Mărturia cea mai elocventă asupra capacităţii ştiinţifice a domnului Rauné a fost faptul că, fără să fi văzut încă planul minei lui Iván şi judecînd numai după forma straturilor, a reuşit să aprecieze cam cîţi metri cubi promite această mină şi cam pînă unde, dincolo de moşia lui Iván, se întinde zăcămîntul. În această privinţă, aproximaţiile sale coincideau în cele mai mici amănunte cu calculele lui Iván.

Cît despre calitate, a găsit că huila poate fi considerată printre cele mai bune.

La prînz, după o scurtă pauză pentru spălat şi schimbatul îmbrăcămintei, s-au dus să ia masa la restaurant. Vizitarea unei mine de cărbuni nu-i chiar o simplă distracţie.

După-masă era programată vizitarea cocseriei şi a forjei.

După ce s-au întors de la forjă, trăsura a oprit în faţa casei lui Iván ; Félix a fost poftit înăuntru, iar domnul Rauné a intrat în restaurant.

Iván îşi conduse musafirul în camera de lucru, unde domnea o dezordine cumplită. Îi oferi un scaun scos de undeva dintre grămezile de cărţi şi îl invită să-şi aprindă ţigara de foi de la o lampă utilizată pentru experienţe chimice.

— Tu, Iván, ai fost toată viaţa un pasionat cercetător ştiinţific, la şcoală erai primul dintre noi, eu nu făceam decît diletantism pe lîngă tine ; spune-mi acum sincer, după atîta învăţătură, sîrguinţă şi oboseală fizică, ce venit net îţi aduce această mină ?

— Zece mii de fiorini anual.

— Cu alte cuvinte, mina propriu-zis nu-ţi aduce nimic. Singur eşti director, administrator, casier, inginer de mină, secretar, contabil şi expeditor. Deci primeşti exact cît ar trebui să plăteşti dacă n-ai face singur muncile astea. Cu alte cuvinte, munca ta, talentul tău, studiile tale, sîrguinţa ta, toate astea ţi le răsplăteşte propria ta mină, aşa cum ţi le-ar plăti cel mai sever proprietar ; dar în realitate, la valoarea ei de sute de mii, această mină nu-ţi aduce nici o para chioară.

— De asta nu sîntem vinovaţi nici eu, nici mina. Ci doar faptul că, îngrădind *consumo*-ul, nici producţia nu se poate extinde fără rost.

— Să-ţi spun eu unde e buba. În lumea de astăzi toate forţele tind spre centralizare. În lumea politică nu mai pot dăinui statele mici ; ele sînt obligate să se contopească într-unul mai mare, deoarece economia unui stat mic nu poate fi organizată. În lumea industrială, de asemenea, întreprinderile mărunte nu pot supravieţui, pentru că, potrivit noilor cerinţe, întreprinderile mici au aceleaşi cheltuieli de regie ca şi cele mari. O maşină cu aburi de o sută de cai putere are nevoie de supraveghere la fel ca una de patru cai, şi întreprinderile mici cer acelaşi volum de lucrări administrative şi contabile ca una mare ; şi într-o afacere oricît de rentabilă, întreprinderile mici, care duc lipsă de „fonduri de rulment", sînt sortite să piară, înăbuşite de cele mai mari, care posedă asemenea fonduri.

— Totuşi, întreprinderile mici nu sînt atît de primejduite cînd vrei să duci o existenţă liniştită.

— Cum să nu fie ? De pildă, în ce priveşte mina ta, este suficient ca într-o bună zi ministrul comerţului de la Viena să aprobe oferta unui metalurgist englez de a importa fontă, şi a doua zi forja de alături poate să-şi stingă cuptoarele ; iar tu n-ai decît să umbli cu coşul să-ţi vinzi cărbunele ţiganilor fierari.

— Am trecut odată şi prin asta. Fonta noastră a rezistat în întrecerea cu cea străină şi n-am fost nevoiţi nici să stingem focul în cuptoarele forjei, nici să închidem mina. Fierul şi cărbunele nostru şi-au cîştigat un loc din care nu pot fi alungate.

— Iată încă un motiv care justifică scopul pentru care am venit aici. Să nu-ţi închipui c-am venit în Valea Bondei

numai aşa, ca să-l conduc pe domnul Rauné, să nu se plictisească pe drum. Ar fi nimerit el aici şi singur. Am o propunere straşnică pentru tine. Vreau să te fac om bogat. Lucru din care, firește, sper să trag şi eu unele foloase.

— Ei ! Cum aşa ?

— Nu mai ţin minte în ce carte de anecdote am citit că popoarele au diferite expresii cu privire la obţinerea banilor. Ungurul „caută“ bani *(keres)*, neamţul îi „merită“ *(Geld verdienen)*, francezul îi „cîştigă“ *(gagner l'argent)*, iar americanul „face“ bani *(to make money)*. Expresiile sînt foarte semnificative. Bietul maghiar, parcă-l vezi cum caută banii, nădăjduind să-i găsească ascunşi într-un tufiş. Neamţul blajin asudă, munceşte cu mîinile şi cu picioarele pînă cînd merită banul. Francezul uşuratic riscă şi cîştigă, dacă găseşte pe unul dispus să piardă. În timp ce yancheul, domol, stă, îşi scobeşte unghiile şi face bani. Nenumărate milioane mai zac încă şi aşteaptă să fie „făcute“. Unde zac ? În întreprinderi viabile, care nu ştiu să trăiască. Într-un loc zace în comorile ascunse ale pămîntului, pentru exploatarea cărora nu există capital, în altul, în capitalurile strînse grămadă, pentru folosirea cărora ar trebui o întreprindere, zac în invenţiile noi, în teritoriile nevalorificate încă din punct de vedere industrial şi comercial ; în răspîndirea mijloacelor de transport ; în luxul mereu crescînd ; în nebuniile oamenilor şi în cuceririle ştiinţei, şi în special în lăzile micilor capitalişti fricoşi. A scoate la suprafaţă toate aceste comori virtuale, a croi căi pe care să poată circula rapid capitalurile care stagnează, a uni micile capitaluri într-unul mare, a găsi pieţe de desfacere pentru industrie şi a asigura profituri ; a face ca prin credit fiecare fiorin să devină productiv în două-trei locuri : toate acestea înseamnă astăzi să faci bani. Frumoasă ştiinţă, şi cinstită. Şi se pare că poţi trăi bine cu ea !

După care, plin de sine, Félix îşi vîrî vîrful degetelor în buzunarele vestonului, fiind sigur că prietenul său Iván cunoştea foarte bine firma „Félix Kaulman“, care învîrtea afaceri de bancă la Viena şi Paris. Un nume frumos, care, după cum poftea, era francez sau german.

Într-adevăr, Iván cunoştea firma. Félix îi fusese coleg de şcoală şi era fiu de bancher. A moştenit banca tatălui său. Numele lui era pomenit adesea în legătură cu lansarea unor întreprinderi noi şi cu încheierea unor importante tranzacţii.

— Dar cum crezi că ai putea scoate mai mulţi bani din mina mea ?

— Am un plan formidabil.

— Dar nu chiar aşa de formidabil ca mina mea întreagă.

— Pentru că n-o vezi de la înălţimea de la care o văd eu... Calci pe diamante, şi cînd ai putea să ceri pămîntului să-ţi dea aur, te mulţumeşti să-ţi dea fier. După cum mi-ai spus, mina asta îţi aduce un venit de zece mii de fiorini. Asta reprezintă dobînda unui capital de două sute de mii de fiorini. Eu pot deci să înfiinţez un consorţiu care să cumpere toată mina ta, cu toate instalaţiile, aşa cum sînt, cu două sute de mii de fiorini.

— Dar eu pentru nimic în lume nu mă despart de mina mea. E elementul meu de viaţă, cum e nămolul pentru ţipar.

— Dar nici nu-i nevoie să te desparţi. N-ai să te desparţi de loc. Şi după aceea vei fi legat de ea mai mult decît crezi. Chiar dacă ai vrea, nu te-aş lăsa să fugi. Deocamdată consorţiul va lua fiinţă cu un capital de patru milioane şi va întemeia un *établissement* formidabil, care, pe de o parte, va înlătura concurenţa cărbunelui prusac, iar pe de altă parte, va alunga de pe piaţa austriacă şinele de cale ferată şi fierul englez. Tu rămîi directorul general al *établissement*-ului, cu un salariu de zece mii de fiorini, vei primi drept tantieme doi la sută din venitul net şi vei avea dreptul ca din suma pe care o vei primi în acţiuni să reţii o parte *al pari* pentru tine, şi după ce întreprinderea va aduce un venit sigur de douăzeci la sută, te asigur că în loc de zece mii de fiorini venit, vei avea un venit anual sigur de treizeci de mii, şi capitalul tău va spori cu cincizeci la sută. Şi nu vei avea de muncit decît a şasea parte din cît munceşti acum.

Iván l-a ascultat fără să-l întrerupă. Apoi îi răspunse liniştit :

— Dragă Félix, dacă aş spune unui consorţiu care are patru milioane : „Daţi-mi mie banii voştri, şi eu voi face dintr-o întreprindere care îmi aducea numai zece mii de fiorini una care la anul va aduce opt sute de mii de fiorini", atunci aş fi cel puţin un nemernic ; dar dacă, pe deasupra, aş mai investi şi bani în acţiunile acestei societăţi, ar trebui să mă recunosc nebun.

Auzind aceste cuvinte, Félix începu să rîdă. I se părea că Iván are haz. Apoi, agăţîndu-şi bastonul de gît şi prinzîndu-l în mîini, îi spuse lui Iván cu un aer de superioritate :

— Încă nu ţi-am spus tot ce voiam să-ţi spun. Nu e vorba numai de mina ta. Ştii bine că se exploatează doar un colţ al uriaşului zăcămînt de cărbuni din Valea Bondei şi că el se întinde pe un teritoriu de multe mile, în strate tot mai groase, dincolo de Bondavár, pînă în valea vecină. Intenţionez să cumpăr tot acest bazin carbonifer, al cărui preţ este o bagatelă acum, dar se pot cîştiga milioane cu el, pe cale cinstită, înţeleaptă, rezonabilă, fără să furi banii nimănui sau să înşeli pe cineva. Vreau să valorific o comoară care zace în pămînt, o comoară care există, care se oferă singură ; o comoară a cărei valorificare nu cere decît o forţă corespunzătoare cu greutatea ei.

— Asta-i altceva. Acum înţeleg planul tău. Şi nu voi tăgădui că este grandios. Dar tocmai pentru că-i minunat, conţine şi greşeli uriaşe. E drept că comoara pe care o ascunde Valea Bondei este colosală. Cel puţin o sută de milioane. Nici nu se poate calcula cît de mare e. Numai că nu te poţi atinge de ea, în primul rînd, pentru că domeniul Bondavár nu este de vînzare.

— De ce ?

— De ce nu ţi-aş spune ? În primul rînd, moşia este proprietatea bătrînului prinţ de Bondavár, în prezent cel mai bogat om din ţară.

— Cît este cineva de bogat, asta ştim noi mai bine.

— Dar e şi cel mai mîndru, asta-i sigur, şi n-aş avea îndrăzneala să vin în faţa lui cu propunerea ca să vîndă cuibul străvechii sale familii, să vîndă moşia al cărei nume îl poartă, pentru a face din ea o mină de cărbuni.

— Oho ! Am văzut noi oameni mai mîndri luînd astfel de hotărîri. Regele Italiei este un cap încoronat, şi totuşi a vîndut Savoia, de la care se trage numele neamului său şi a cărei cruce figurează pe blazonul lui.

— Eu am să-ţi fac dovada contrarie : am cunoscut o familie maghiară care avea pe vremuri o moşie atît de întinsă, încît putea să călătorească de la Dunăre pînă la Tisa numai pe pămînturile ei şi care mai tîrziu, prin risipă nesăbuită, a pierdut această moşie, dar din domeniul de la Bánkháza, deşi trăia în mizerie cruntă, n-a vîndut nici un petic, nici măcar

o pădurice cu plopi, pentru că de la acesta îşi trăgea numele.

— Păi problema asta aş putea s-o rezolv.

— În al doilea rînd... Chiar dacă bătrînul prinţ ar fi dispus să-şi vîndă moşia, n-ar putea s-o facă atîta timp cît trăieşte sora lui, domnişoara Theudelinda, contesă de Bondavár. Tatăl lor a lăsat moştenire castelul şi moşia, ca *vitalicium*, fiicei sale, şi dînsa poate să aibă astăzi vreo cincizeci şi opt de ani, şi mai are de gînd să trăiască vreo treizeci. E lipită de castelul ei ; după cîte ştiu, n-a lipsit de acolo nici o singură zi. Urăşte pe toată lumea. Nici o putere omenească n-ar putea-o convinge să vîndă domeniul Bondavár unui consorţiu care zăpăceşte lumea, nici chiar dac-ar şti că acolo se află ultimele rezerve de cărbuni şi că, de nu l-ar da, s-ar prăpădi tot pămîntul.

Félix rîse iar.

— Am făcut eu să capituleze fortăreţe mai puternice ca asta. Inimile femeilor nu sînt zăvorîte cu lăcate.

— Bine, zise Iván. Să presupunem că reuşeşti să-i convingi şi pe prinţ şi pe contesă să vîndă moşia ; nici atunci nu vei avea premisele pentru crearea unui *établissement* corespunzător. Vor urma greutăţile tehnice. Ce este în primul rînd necesar pentru o astfel de întreprindere ?

— Bani gheaţă.

— Da' de unde ? Oameni.

— Unde sînt bani, sînt şi oameni.

— Între om şi om e deosebire mare. În privinţa asta te poţi înşela foarte lesne. Întîi şi-ntîi ne lipsesc muncitorii.

— Aducem din Belgia sau din Franţa.

— Da, numai că muncitorul din Belgia sau din Franţa care s-ar angaja la noi nu face acest lucru ca să primească aici un salariu mai mic decît acolo, ci invers. La o asemenea întreprindere, înfiinţată de sus în jos, cheltuielile de regie sînt mai mari decît la cele vechi. După mine, fiecare întreprindere industrială trebuie să se dezvolte pe drumul ei firesc. Să începem pe măsura forţelor noastre şi a necesităţilor pieţei, să educăm, să atragem, să instruim muncitorii cum să lucreze pentru noi, să ne extindem încet, dar sigur, să experimentăm în mic, să ne tocmim asupra a ceea ce există, şi mai bine să rezistăm cu dîrzenie decît să lucrăm în asalt. Ăsta-i principiul meu.

— Concepţii învechite, din secolul trecut. Cu asemenea principii America n-ar fi întrecut Europa niciodată.

— Un alt bucluc cu muncitorii străini este că cei veniţi din alte părţi constituie de obicei o pătură nestabilă, nelegată de locul de muncă ; sînt membri în fel de fel de asociaţii secrete, şi cum pun piciorul aici, îi strică şi pe muncitorii noştri, care au încă un spirit sănătos, şi o dată cu venirea străinilor, prind rădăcini şi grevele.

— Ce, aici, la voi nu se fac greve ?

— Nu, niciodată.

— Cum reuşeşti să eviţi grevele ?

— E secretul meu. Ar dura prea mult să-ţi povestesc. Atîta pot să-ţi spun cu siguranţă, că o uzină organizată în mod artificial va avea de înfruntat ca prim obstacol scumpetea mîinii de lucru. Al doilea obstacol va fi lipsa unui conducător tehnic competent.

— Găsim noi în străinătate.

— Tot ce se poate. Eu, ca particular, dacă am pe cine alege şi din ce plăti, ştiu sigur că găsesc ; pentru că umblu şi caut, aleg pe cel mai bun, şi după ce l-am găsit, îl plătesc aşa cum înţeleg eu c-ar merita. Nu aceeaşi e situaţia cînd e vorba de un consorţiu constituit în scopuri lucrative ; aici rolul principal îl joacă nepotismul. Membrii consiliului de administraţie sînt fondatorii, care deţin majoritatea acţiunilor. În cele mai multe cazuri aceştia habar n-au de problemele ramurii economice de care se ocupă. Cuvîntul hotărîtor îl au preşedintele şi directorul. Şi de obicei aceştia au un protejat care este în căutarea unei slujbe. A fost cumva tinichigiu ? Nu se poate să nu se priceapă şi la turnarea fontei. În cel mai bun caz au în vedere, în primul rînd, economiile, şi dintre zece candidaţi îl aleg pe cel cu pretenţiile cele mai modeste. Primul an stă mai totdeauna sub semnul experienţei. Jumătate din materia primă intrată în producţie se iroseşte. Iese la iveală faptul că nimeni nu se pricepe la munca pentru care s-a angajat. Comenzile prost executate dau naştere la pretenţii şi atrag un potop de procese. În cele din urmă, consiliul de administraţie constată că pierderile sînt mai mici în zilele de sărbătoare, cînd maşinile stau, decît în zilele de lucru. Apoi, tîrziu de tot, se observă că volumul întreprinderii e mai mare decît puterea ei, şi nu se poate mişca. Sînt multe clă-

diri, maşini, materiale, stocuri, dar fondul de rulment este neîndestulător. Se cer atunci noi vărsăminte, dar nimeni nu plăteşte. Se vînd acţiunile cu miile. Urmează o emisiune de obligaţii garantate, cu privilegiu asupra averii imobile a întreprinderii. Aceasta salvează întreprinderea de la faliment pentru un timp. Se găsesc cămătari care pentru o obligaţie privilegiată de o sută de fiorini să dea şaizeci. Atunci membrii consiliului de administraţie se străduiesc să scape basma curată, şi demisiile curg una după alta, şi administratorul delegat rămîne singur, să facă ce-o vrea. Cîtă vreme mai sînt stocuri, acesta vinde tot ce se poate vinde, la deştepţi, la proşti, numai ca să poată plăti muncitorii şi ca să trăiască şi el. Pînă la urmă dă şi el bir cu fugiţii, iar în faţa *établissement*-ului se înfiinţează portărelul în uniformă care bate toba : „Cine cumpără cărămizi ?“ Aceasta este povestea oricărei întreprinderi măreţe, înjghebată în pripă, care n-a crescut trecînd prin stadiile normale de dezvoltare, în condiţiile epocii şi ale necesităţilor date.

În timp ce Iván vorbea, Félix rîdea neîncetat.

— Ai dreptate ! Într-adevăr, aşa este ! Vorbeşti ca din carte ! Dar tocmai ca să evit asemenea neajunsuri vreau să pun în fruntea acestei întreprinderi un om care s-o cunoască pînă în cele mai mici amănunte, şi anume pe tine.

— Nu, aici faci o greşeală foarte periculoasă. Eu, unul, înţeleg şi cunosc sarcinile modeste ale întreprinderii mele în cadrul strîmt în care există acum, dar nu cunosc nici piaţa mondială, nici subtilităţile comerţului de mare anvergură. Mulţi şi-au frînt gîtul alergînd după himera unei ascensiuni rapide, de la situaţia de mic industriaş sau mic comerciant la aceea de mare industriaş sau mare comerciant ; în realitate e vorba de talente şi pregătiri *opuse*. Unul trebuie să înhaţe orice cîştig, cît de mărunt, celălalt nici nu trebuie să-l observe. Unul trebuie să meargă totdeauna la sigur, celălalt este tentat să rişte la miză mare. Unul este obligat să se adapteze la condiţiile locale, celălalt trebuie să speculeze pe plan mondial ; dacă a fost dat afară dintr-un loc, să-şi facă loc în altă parte. Pentru toate astea n-am nici destulă pregătire, nici suficiente cunoştinţe şi nu e menirea mea să fac aşa ceva.

— Eşti prea modest. Te conving eu că nu-i aşa.

— Să presupunem că totul se desfăşoară aşa cum îţi închipui. Uzina minunată există, funcţionează, dă produse

bune, ieftine, destule ; acum abia urmează buclucul cel mai mare : obstacolele topografice. Mina din Valea Bondei se află la douăzeci de mile de cea mai apropiată gară şi de douăzeci şi cinci de mile de cea mai apropiată cale navigabilă. Ai putut vedea, venind încoace, ce fel de drumuri sînt pe aici. Patru luni pe an nu se poate face nici un fel de transport la distanţe mai mari, dar chiar în perioadele cele mai favorabile ale anului, pînă ce ajung cu căruţele la cel mai apropiat punct, unde s-ar găsi o piaţă de desfacere, din cauza cheltuielilor mari de transport, cărbunii şi fierul nostru se scumpesc în aşa măsură, încît nu mai pot concura cu cărbunii şi fierul aduşi de la Liverpool sau din Prusia.

— Ştiu toate astea, spuse Félix, netezindu-şi mustăcioara răsucită cu mînerul de mărgean al bastonului. Numai că totul se poate rezolva cu o linie secundară, care ar lega Valea Bondei cu linia principală.

— O cale ferată în Valea Bondei ! strigă Iván mirat. Crezi oare că un capital de patru milioane ajunge şi la construirea unei căi ferate de douăzeci de mile ?

— Oh, nu ! Asta ar fi treaba altei întreprinderi.

— Şi susţii că se va găsi un capitalist care numai de dragul uzinei din Valea Bondei să se angajeze să construiască o cale ferată într-un loc înfundat şi fără vreun trafic comercial ?

— Cum să nu se angajeze ! spuse Félix, trecînd mînerul de mărgean al bastonului prin faţa gurii, de parcă ar fi vrut să-şi împartă cuvintele în două. Dacă statul va acorda garanţiile prevăzute de lege privind această cale ferată...

(În acel timp organul constituţional era *Reichsrat*-ul.)

Iván făcu ochii şi mai mari şi, apăsînd pe fiecare cuvînt, zise :

— Statul... să asigure... garanţii acestei linii ferate ! Dar asta ar însemna frustrarea vădită a statului. Nu pot crede că acest lucru este posibil !

Félix răspunse prudent :

— Există chei cu care putem deschide uşile birourilor domnilor sus-puşi.

Nu şi-a îngăduit să spună mai mult, îndesîndu-şi parcă înapoi în gură, cu mînerul de mărgean al bastonului, restul argumentelor.

Iván trase sertarul mesei şi scoase din el o bucată de pîine neagră.

— Vezi pîinea asta ? Cei care trăiesc cu o astfel de pîine neagră n-au să-i incomodeze pe excelenţele lor.

Rîzînd forţat, Félix dădu capul pe spate şi începu să învîrtă bastonul între degete ca pe o morişcă.

— Ei, *n'en parlons plus !* Ai să te poţi asocia cu noi şi mai tîrziu. Cînd îmi pun ceva în minte, fac. Mă angajez să smulg moşia din Valea Bondei de sub picioarele prinţului şi de sub scăunelul de rugăciune al contesei, ca să ridic aici cea mai minunată uzină a imperiului şi s-o plasez definitiv în inima pieţei mondiale. Sînt atît de sigur de asta, cum sînt sigur că mă cheamă Félix Kaulman.

— Ei, îţi urez mult noroc în această expediţie, dar eu, unul, prefer să rămîn acasă.

Sosirea domnului Rauné întrerupse convorbirea.

Francezul le spuse că a luat cunoştinţă de sarcinile lui, primeşte condiţiile puse de Iván şi poate lua postul în primire chiar acum.

Iván bătu palma şi apoi semnară contractul, şi pe loc i-a predat casa de bani şi lista muncitorilor şi l-a rugat ca, seara, plata salariilor s-o facă în antreul restaurantului, în clădirea căruia avea să-i pună la dispoziţie şi o locuinţă permanentă.

Restaurantul era peste drum de locuinţa lui Iván.

Grupurile de muncitori se adunau în fiecare sîmbătă seara acolo, pe spaţiul dintre cele două case. Iván se duse la fereastră să vadă cum se va desfăşura plata salariilor de către supraveghetorul nou angajat. Félix se aşeză şi el alături şi începu să examineze muncitorii prin lornionul miniatural, atîrnat de lanţul ceasului.

— *Ah, ça !* spuse deodată, plescăind din limbă. Această *cendrillon* cu fusta roşie n-ar fi o urîtă figură de bronz ! Va trebui să învăţ de la ea cum se zice în limba slovacă : „Mă iubeşti ?“

— Bagă de seamă, spuse Iván glumind pe jumătate, are un logodnic poreclit Antropofagul.

Plata salariilor decurse în ordine. Szaffrán Péter aduse din restaurant şi banii care i se cuveneau Evilei, voi să i-i dea, dar ea îi lăsă în mîna lui. Apoi plecară voioşi spre casă. Fata începu să cînte, cu mîna pe umărul lui Péter.

— Extraordinar ! Ce voce ! exclamă bancherul. Dacă ar fi la Paris, ar da-o gata pe Thérèse !

Iván îşi aprinse o ţigară de foi, se aşeză într-un colţ şi tăcu.

DOMNUL DOCTOR

A doua zi era duminică. Dis-de-dimineaţă Iván conduse pe Félix şi pe domnul Rauné la uzină, ca să le arate locuinţele muncitorilor, care alcătuiau un mic sat. Aşezarea fusese înfiinţată de tatăl lui Iván. Pe atunci ţinutul era locuit de oameni săraci şi zdrenţăroşi, care se hrăneau doar cu cartofi. După descoperirea cărbunelui, îşi făcu apariţia o populaţie nouă, bine îmbrăcată, cu un trai mulţumitor. Orice muncitor cu familie avea o căsuţă proprie şi cîte o mică livadă.

Cînd trecură prin faţa casei în care stătea Evila, toţi trei se simţiră îndemnaţi să arunce o privire spre curtea ei. În primul rînd, pentru că uşa casei era deschisă ; în al doilea, pentru că le-a fost dat să fie martorii unui spectacol care ar fi reţinut pe oricine.

În curte Szaffrán Péter o bătea pe Evila.

Logodnicul îşi înfăşurase pe după braţul stîng părul negru, lung şi des al Evilei, şi cu cureaua pe care o ţinea în mîna dreaptă o plesnea peste spate şi peste umeri.

Înfăţişarea flăcăului îndreptăţea întru totul porecla de Antropofag : sub gene i se vedea partea de sus din albul ochilor, sprîncenele i se împreunau la începutul cutei adînci care-i brăzda fruntea, faţa îi era palidă, iar buzele întredeschise lăsau să i se zărească dinţii în scrîşnire.

La fiecare lovitură îi punea fetei cîte o întrebare scurtă şi răstită, cam astfel : „Ai să te mai împotriveşti ?“ „Te mai încăpăţînezi ?“ „Mă mai înfrunţi ?“

Fata nu plîngea, nu se ruga, ci doar îşi apăsa gura cu poalele şorţului, şi cînd flăcăul o trase cu brutalitate de păr şi îi smuci cu violenţă capul, se uită la el rugător, cu ochii plini de blîndeţe. Brontes nu pricepea însă limbajul ochilor ei.

— Ei, ia uite ! strigă Félix. Cenuşăreasa şi logodnicul într-o scenă pastorală !

— Aşa e, răspunse Iván cu indiferenţă.

— Cum poţi să-l laşi pe banditul ăsta să bată o fată atît de frumoasă ?

Iván dădu din umeri.

— Are tot dreptul. E a lui. Îi e logodnică. Dacă mă amestec, o bate şi mai tare. După cum văd, flăcăiaşul e bine băut. În cazuri de astea n-o poţi scoate la capăt cu el.

— Am să-ţi arăt că-i vin de hac, spuse Félix. Nu pot să mă uit cum o bate în faţa mea pe copila asta frumoasă.

— Nu-i bine să te duci acolo, îl preveni Iván. Oamenii care lucrează sub pămînt nu-i prea respectă pe cei în haine de mătase.

— Vedem noi. Tu să faci doar atît : cînd am să-l apuc de braţ pe acest ciclop, tu să mă strigi : „Domnule doctor !"

Şi rostind aceste cuvinte, domnul cel elegant de la oraş trecu şanţul şi, foarte sigur de sine, se îndreptă spre curte.

Szaffrán Péti nici nu-l băgă în seamă pe cel ce se apropia. Ba, dimpotrivă, o trăgea şi mai tare de păr pe Evila.

— Ei, băiete, îl apostrofă Félix, de ce baţi fata ?

Szaffrán răspunse cu obrăznicie :

— Ce vă pasă ? E doar logodnica mea !

Într-adevăr, duhnea grozav a rachiu.

— Nu cumva vrei să te însori ? spuse Félix, oprindu-se în faţa flăcăului cu statură herculeană, căruia nu-i ajungea nici pînă la umeri. Te pomeneşti că vrei să te însori ? Cum de nu eşti bun pentru armată ?

La aceste cuvinte, Szaffrán Péti lăsă în jos, cu greu, cureaua, de parcă ar fi avut în mînă un baros de o mie de kilograme.

— Sînt inapt pentru serviciul militar, mormăi printre dinţi. Am certificat.

— A, eşti inapt ? Un bătăuş aşa de grozav ! Şi care-a fost doctorul prea vrednic şi prea cinstit care ţi-a eliberat certificat ? Ia priveşte ce mai braţe ai ! Poftim !

Şi spunînd acestea, pipăi muşchii proeminenţi ai tînărului.

— Domnule doctor ! se auzi în clipa aceea vocea lui Iván.

Auzind aceste cuvinte şi simţind degetele lui Félix pe braţul său, Péter desfăcu părul Evilei de pe braţ şi-i dădu drumul fetei.

— Aha, ia stai puţin, spuse Félix, trecînd bastonul cu mîner de mărgean pe sub nasul flăcăului. Mîine la inspecţie am să văd ce meteahnă ai de nu poţi fi luat la armată. Pentru asta am şi venit aici.

Lui Szaffrán Péti îi veni deodată o idee salvatoare şi începu să se uite saşiu.

Pe Félix îl pufni rîsul.

— Ha-ha, băiete, dar aşa pot să fac şi eu ! şi îl privi între ochi tot saşiu. Am să te examinez eu mîine !

La aceste cuvinte, Szaffrán Péti se întoarse pe călcîie şi o luă la fugă spre celălalt capăt al curţii ; îşi făcu vînt peste gard, şi pînă nu ajunse la marginea pădurii, nici nu s-a uitat înapoi.

Iván rămase uluit de acest succes minunat. El, cu puterea trupului său şi cu îndrăzneala persoanei lui, n-avusese curajul să se amestece în treburile flăcăului, pe cînd Félix ăsta, cu înfăţişarea lui delicată, într-o clipă l-a şi dat pe uriaş peste gard şi l-a pus pe fugă.

Iván se simţea umilit şi cuprins de ruşine. Văzu bine că Félix are chef să mai rămînă în curte şi să intre în vorbă cu fata. La aşa ceva chiar că nu mai avea rost să caşte gura.

— Hai să mergem, îi spuse lui Rauné. Domnul Kaulman ne va ajunge din urmă.

Şi au plecat mai departe. Au colindat peste tot, dar cu domnul Kaulman s-au întîlnit abia peste vreo oră, cînd se întorceau. El le spuse că-i căutase, dar că nu reuşise să le dea de urmă.

După ce rămăsese singur cu fata, Félix o întrebase pe un ton plin de milă şi de înţelegere :

— Cu ce ai greşit faţă de acest om de te-a bătut aşa ?

Fata îşi şterse repede ochii cu şorţul şi încercă să zîmbească. Zîmbetul acela strecurat printre durere şi amărăciune avea ceva caracteristic. Era şi prefăcătorie, dar şi sinceritate.

— Oh, domnule, a fost o glumă. Aşa glumeşte el cu mine.

— *Merçi* de-aşa glumă ! Ia uită-te cum s-a umflat carnea pe unde te-a croit cu cureaua !

Félix îi întinse o oglinjoară de buzunar. Şi ea cînd se văzu în oglindă, se roşi toată. Urma lăsată de lovitură părea c-o înfurie.

— Să vedeţi, domnule, spuse fata, luînd un aer serios, pentru ce s-au întîmplat toate astea. Am un frate mai mic, care-i schilod. Sîntem născuţi din acelaşi tată şi din aceeaşi mamă. După moartea tatălui nostru, mama s-a remăritat cu un beţivan, care ne bătea într-una şi ne alunga. Odată, pe fratele ăsta al meu, cînd avea numai trei anişori, l-a zvîrlit de pe masă, unde-l aşezase mama. Era furios nu ştiu de ce. În căzătură fratele şi-a rupt mijlocul. Şi a rămas schilod : pieptul şi spatele i s-au strîmbat, nu-şi poate mişca picioarele şi i se împleticeşte limba cînd vorbeşte. De vină e numai tatăl meu vitreg. După ce l-a schilodit, se ţinea de el şi mai rău, îl chinuia şi mai tare. Cîte bătăi n-am înghiţit eu în locul lui ! Mai ales după ce-a murit mama. Dar şi el, tatăl meu vitreg, a murit curînd după aceea : beat fiind, a căzut într-un puţ de mină şi şi-a frînt gîtul. De atunci sîntem singuri. Trăim amîndoi din ce cîştig eu ca zilieră. Acum Péter vrea să mă ia de nevastă. Dar nu-l poate suferi pe nenorocitul ăsta mic. Mă întreabă mereu de ce nu merge să cerşească. Un monstru ca el, mergînd în cîrje, ar putea aduna bani frumoşi la oraş, pe la uşile bisericilor. Azi tot pentru asta ne-am certat. A venit să mă ia la biserică. Azi se face strigarea a treia. I-am spus că sînt gata numaidecît, dar aş vrea mai întîi să-i încălzesc frăţiorului nişte cartofi în lapte. Copilul şedea în prag şi aştepta mîncarea. „Ce ? Îi dai cartofi cu lapte broscoiului ăstuia ? s-a răstit la mine Péter. Lături să-i dai, cu asta se îngraşă broaştele-ţestoase.“ Şi spunînd aceste cuvinte, s-a repezit la el, l-a apucat de urechi şi l-a tras de-i trosnea capul. Copilul are obicei de nu plînge cînd i se face ceva, îşi mişcă doar ochii şi deschide gura, de parcă s-ar ruga, dar fără vorbe. I-am spus lui Péter să-l lase în pace, că nu pot răbda să-l văd chinuit. „De ce nu se duce la cerşit, broscoiul rîios ? De ce nu stă la uşa bisericii ? De ce nu umblă prin sat cu traista ? Niciodată n-a umblat din poartă în poartă un schilod mai pocit ca ăsta ! Vrea să trîndăvească aici ? Strigoiul !“ Fata începu să plîngă : Dar ce vină are el, săracul, că-i aşa urît ? Nu Dumnezeu, ci tatăl meu vitreg l-a făcut să fie aşa. I-am spus cu frumosul lui Péter să-l lase în pace, e sînge din sîngele tatălui meu şi al mamei mele ; dacă îl supără, e ca şi cum m-ar supăra pe mine. Mai bine să mă bată pe mine. „Şi pe tine te bat, a ţipat atunci la mine, dacă mai scoţi un cuvînt !“

Apoi a început să-l tragă pe copil de urechi pînă în curte : „Haide, pui de buhai, haide la uşa bisericii, sau te mănînc !“ Şi se strîmba la el, de ţipa copilul de frică. Supărată cum eram, văzînd eu asta, m-am repezit la el şi i-am smuls băiatul din mînă. „N-ai voie să-l chinuieşti, altfel se termină totul între noi doi !“ Copilul s-a ascuns în cuptor. Péter s-a supărat că nu l-am lăsat să chinuie copilul, m-a apucat de păr şi m-a bătut măr. De-aci înainte fiecare zi o să fie aşa...

— Nu, fata mea, spuse Félix, n-o să fie aşa în fiecare zi, pentru că flăcăul tău trebuie să-şi facă mai întîi serviciul militar. Nu se poate ca un băiat atît de puternic şi de vînjos să tragă chiulul de la armată. Dacă toţi ar face-aşa, cine dracu ar mai apăra împăratul şi ţara ? Nu se poate admite aşa ceva.

— Dumneavoastră sînteţi într-adevăr medic ? întrebă fata cu îndoială în glas.

— Cum să nu fiu ? Dacă-ţi spun !

— Atunci poate-mi puteţi spune dacă frăţiorul meu se mai poate vindeca sau nu.

— Sigur că-ţi pot spune. Ia adu-l încoace.

Evila intră în bucătărie şi, cu multe rugăminţi şi vorbe bune, reuşi să-l scoată pe schilod din cuptor, unde se ascunsese de prigonitorul său.

Într-adevăr, era un exemplar neobişnuit de material uman irosit anapoda. Parcă natura n-ar mai fi avut destulă plămadă şi l-ar fi făcut din rămăşiţe. Membrele lui nu se ajutau între ele şi nu se supuneau aceleiaşi voinţe.

Evila îl luă în braţe pe acest monstru înfricoşat care scîncea şi, sărutîndu-i faţa ca de pergament, îl tot îndemna să nu-i fie frică de domnul acela.

Félix îi pipăi membrele schiloade cu seriozitatea unui doctor, apoi, pe un ton sfătos şi sigur pe sine, îi zise :

— O, dar boala asta se poate vindeca. Numai că durează mult şi e nevoie de multă îngrijire. Există la Viena un institut, se numeşte Institutul ortopedic, unde din astfel de infirmi ies flăcăi ca bradul.

— Adevărat ? întrebă fata, apucîndu-l pe Félix de mînă. L-ar primi acolo pe Jánoska ? Ar costa mult ? Nu s-ar putea să mă duc să lucrez acolo, în institutul acela care îndreaptă oasele, şi pentru cît muncesc să-l facă sănătos pe Jánoska ?

— Cum să nu se poată ? răspunse Félix cu seriozitate. Mai ales dacă te recomand eu, care am influenţă mare acolo. Un singur cuvînt de-al meu ajunge.

— O, vă rog, faceţi asta pentru mine, şi Dumnezeu o să vă binecuvînteze ! şopti fata şi, aruncîndu-se la picioarele lui Félix şi acoperindu-i mîna cu sărutări, începu să plîngă din adîncul inimii. Am să slujesc, am să muncesc zi şi noapte. Nici cîine n-o să vă trebuiască, am să fiu eu şi cîine, numai să-l facă bine pe Jánoska, să iasă om din el, să nu fie nevoit să cerşească la uşa bisericii. Viena e departe ?

Félix rîse.

— Nu cumva crezi c-ai putea să mergi pe jos, ducînd pe frate-tău în braţe pînă acolo ? Să n-ai nici o grijă. O dată ce mi-am dat cuvîntul, mă ţin de el. Am trăsura mea cu care am venit aici. Dacă vrei, vă duc pe amîndoi.

— Oh, eu am să stau cu Jánoska în braţe în faţă, lîngă vizitiu.

— Bine, fata mea, spuse Félix, cu aerul unui protector milostiv, mie îmi place să fac bine săracilor. Dacă eşti hotărîtă să vii la Viena, de dragul fratelui tău, şi să-l lecuieşti acolo, acum ai ocazia. Numai să fiţi gata o dată cu zorile, cînd se aude cornul poştalionului, ca să vă pot lua. Iar pe bruta aceea scoate-ţi-o din cap. Săptămîna viitoare o să fie încorporat într-un regiment de pionieri, şi patru ani nu mai scapă de acolo. Şi acum ia banii ăştia, fă rost pentru drum de o pătură caldă pentru fratele tău. Noaptea e răcoare, şi eu călătoresc zi şi noapte.

Fata rămase atît de uluită că-i dăduse şi bani, încît uită să-i mulţumească. Erau două bancnote de cîte zece. Sumă mare în mîna unei fete sărace ! Domnul ăsta nu glumeşte ! E desigur un domn foarte mare ! Un domn foarte milostiv ! Şi-aduse aminte c-ar fi trebuit să-i mulţumească pentru bani abia după ce Félix plecase. Dar nu se cuvenea să fugă după el pe uliţă.

Evila se bucura ca un copil (doar era încă copil) ; şi rîzînd şi cîntînd, prinse a sări în jurul fratelui său. Îl aşează pe laviţă, îngenunche în faţa lui şi îi îmbrăţişă mijlocul schilod.

— Plecăm, Jánoska scumpule ! Cu trăsura, la Viena ! Hop, căluţule, hop, cu trăsura cu patru cai, cu clopoţei la

gît. Di, calule, di, vîntule! Cu Jánoska în braţele mele. Jánoska o să aibă medicamente bune, care o să-i întărească mîinile şi picioarele, o să-i îndrepte pieptul şi spatele; are să fie un flăcău ca toţi ceilalţi. Venim acasă pe jos, uite-aşa! „A plecat cu căruţa şi a venit pe jos?" Fără cîrje!

Pînă la urmă îl făcu să rîdă şi pe micul infirm.

Apoi dădu fuga la prăvălie, cumpără o haină caldă, o şapcă şi pîslari, dar n-a cheltuit nici jumătate din banii primiţi. Se gîndi ca restul să-l dea înapoi domnului aceluia atît de milostiv.

Se duse apoi la biserică. Cunoscuţii au întrebat-o de ce venise singură, unde rămăsese Péter? Evila le răspunse că nu-l văzuse toată ziua. E drept că nu se cuvenea să mintă duminică, înainte de liturghie. Dar în cazul de faţă minciuna era o datorie. Femeia sau fata pe care a bătut-o soţul sau logodnicul e datoare s-ascundă că a fost bătută.

Dumnezeu este iertător, iar oamenii cer această minciună.

Szaffrán Péter nu s-a arătat nici la biserică.

Spre ruşinea ei, Evila trebui s-asculte singură cînd de pe amvon preotul vesti pentru a trei oară căsătoria lor. Tot nu se mai alege nimic din ea!

Dar după-amiază au apucat-o părerile de rău: cum să lase ea pentru totdeauna aceste meleaguri, pe logodnicul ei, cunoscuţii, lucrurile pe care le cunoştea atît de bine, şi să plece în lume, acolo unde nu ajunge nici măcar o pasăre de pe-aici?

Spre seară acest regret o îndemnă să o pornească spre pădure, în căutarea lui Szaffrán Péter.

Oare bănuia unde o să-l găsească?

În adîncul pădurilor, în fundul unei văgăuni, se afla un bordei ascuns, unde, la vremea recrutării, flăcăii chemaţi în armată obişnuiesc să se adune şi stau acolo săptămîni întregi, pînă ce comisia pleacă în altă parte. Nimeni nu-i trădează.

Evila rătăcea orbeşte prin tufişuri şi mărăcini. Noaptea era întunecoasă, iar pădurea era şi mai întunecoasă. Aproape, pe coasta muntelui, lupii vorbeau între ei cu urlete prelungi. Fata tremura, totuşi rămînea hotărîtă să-şi caute logodnicul. Deşi ştia că o s-o bată din nou. Pe drum găsi un ciomag şi începu să lovească cu el în fiece tufă, strigînd: „Ieşi, lupule!"

Şi cînd, trezită de zgomot, vreo jivină o lua la fugă, inima îi zvîcnea foarte tare. Valea se făcea tot mai adîncă şi tot mai întunecoasă, dar ea nu se temea. În sfîrşit, în întunericul văii zări o lumină singuratică. Era bordeiul.

Se grăbi spre acel loc. Ajungînd mai aproape, auzi sunete de cimpoi şi chiuituri. Cei din bordei erau veseli.

Se furişă lîngă fereastra luminată şi aruncă o privire înăuntru.

În bordei, flăcăii jucau cu cîteva fete cunoscute, pe care, din pricina gurii lor spurcate, Evila le ocolea. Cimpoierul şedea pe prichiciul sobei şi cînta.

Printre băieţi, Evila îl recunoscu pe Szaffrán Péter. Era vesel, juca şi sărea uneori atît de sus, încît lovea grinda cu pumnul. Dansa cu o fată care avea obrajii făcuţi cu pudră roză de Viena.

Szaffrán Péter, cu mîinile lui vînjoase, apucă fata de mijloc, o aruncă în aer, o apucă din nou, sărutînd-o pe obraji.

Oare ce găseşte el de sărutat la aceşti doi obraji spoiţi cu pudră roză de Viena ? !

Împleticindu-se, se depărtă de fereastră şi se afundă în pădure, prin tufişuri, unde lupii urlau, răspunzîndu-şi unii altora, şi acum nu mai avea ciomagul, ca să lovească în tufe, şi nu mai striga : „Ieşi, lupule !“

. . . . . .

Spre seară Kaulman Félix se duse din nou la Iván.

— Prietene, am venit să te întreb din nou, participi la afacerea despre care ţi-am vorbit ?

— Îţi spun înc-o dată : nu.

— Deci refuzi, pur şi simplu ?

— Nu obişnuiesc să-mi schimb uşor părerile.

— Buun ! Eu ţi-am propus, *en bon enfant,* alianţa, şi acum din nou, *cavalièrement,* te anunţ că, deoarece nu vrei să participi, am să-mi înfăptuiesc planul şi fără tine, lăsînd uşa deschisă, în eventualitatea că mai tîrziu, în caz de succes, ai vrea să mi te alături. Şi pînă atunci să rămînem buni prieteni. Să mă ierţi dac-am să culeg eu diamantele pe care le calci în picioare şi-am să le descopăr secretele.

— Îţi dau mînă liberă.

— Am să profit de această încuviinţare, şi-o să vină timpul cînd ai să-ţi aminteşti că mi-ai dat-o.

Iván îşi încreţi fruntea şi o clipă se întrebă în gînd : „Oare

ce mi-ar putea lua ? Ce-i al meu ? Mina, în nici un caz ; dreptul meu asupra ei este garantat de legea minelor. O să exploateze perimetrul vecin ? N-are decît ! Mie al meu mi-ajunge."

— Îţi urez mult noroc în toate afacerile pe care le întreprinzi ! Şi îţi mulţumesc pentru supraveghetor.

Şi după aceea s-au despărţit.

A doua zi în zori, Iván fu trezit doar pentru o clipă de sunetul de corn care vestea plecarea lui Félix.

Îi ură drum bun şi se culcă la loc.

Mai tîrziu, cînd, după ce se îmbrăcă, ieşi din casă, îl găsi pe Szaffrán Péter la uşă.

Părea complet năucit. Pe fiecare trăsătură a feţei se puteau vedea urmele unei nopţi de chef şi ale unor porniri nebuneşti. Avea ochii injectaţi şi părul răvăşit.

— Ei, ce mai doreşti ? întrebă Iván indispus.

— Domnule, spuse tînărul cu glas răguşit, cum îl cheamă pe doctorul cu care aţi umblat ieri ?

— Ce-ai cu el ?

— A răpit-o pe Evila ! urlă Péter ca scos din minţi şi dădu cu pălăria de pămînt, se apucă de păr, smulgîndu-şi-l, după care, cu pumnii strînşi, ameninţă spre cer.

În primul moment lui Iván îi păru grozav de bine auzind acest lucru.

— Aşa-ţi trebuie, animal turbat ce eşti ! Îţi place ? Ţi-a trebuit să-ţi baţi logodnica chiar în ziua celei de-a treia strigări ?

— O, domnule, scrîşni Péter, frecîndu-şi fruntea cu pumnii, am fost beat. Mai ştiu eu ce-am făcut ? Şi pe urmă, ce fel de bătaie a fost aceea ? Cu o curea subţire ! Eu un lucru obişnuit la noi, ţăranii. Ţăranca nu crede c-o iubeşte bărbatul pînă cînd n-o bate o dată bine. Pentru atîta lucru să mă părăsească ! Să fugă cu un domn !

Iván ridică din umeri şi dădu să treacă mai departe, dar muncitorul îl prinse de pulpana hainei.

— Ce să fac acum ? Ce să fac ?

Iván era amărît şi furios.

Îl împinse pe Péter deoparte şi îi dădu pe scurt aceste sfaturi :

— Du-te la dracu ! Intră la o cîrciumă ! Bea încă un pahar de rachiu ! Pe urmă caută-ţi altă logodnică printre cele cu călcîiele crăpate, care se bucură dacă le baţi în fiecare zi.

Péter îşi luă pălăria de jos, apoi zise cu voce domoală :

— Eu, nu, domnule ! Nu mai beau rachiu în viaţa mea ! Numai o dată, o singură dată, tot o să beau. Să ţineţi minte ce vă spun. Cînd o să mă simţiţi duhnind a rachiu, sau o să mă vedeţi ieşind din cîrciumă sau o să auziţi c-am fost acolo, în ziua ceea să staţi în casă, pentru că în ziua ceea nimeni n-o să poată şti de ce, cum şi de la ce i se poate trage moartea.

Iván îl lăsă pe flăcău, se întoarse în casă şi închise uşa după el cu cheia.

Abia acum îşi dădu seama cît de mult îl tulburaseră aceste întîmplări.

În primele clipe, vestea îl trezi din starea lui de apatie ; îi părea bine că acest ţăran ticălos, pe care fata îl preferase, n-a putut pune mîna pe comoara invidiată, îi părea bine că prostul scăpase din mînă perla pe care n-o preţuise. Mai tîrziu, însă, în inima lui se căscă o prăpastie între aceste gînduri şi deveni conştient că şi perla însăşi îşi pierduse valoarea. Fata asta, pe care o credea virtuoasă, căreia îi admira fidelitatea şi de a cărei naivitate era îndrăgostit, iată că nu rezistase primului cuvînt de linguşire ! A fost în stare să refuze un soţ, un om care, în mod cinstit, o ceruse de soţie, dorind să-şi împartă casa cu ea ; acest om este şi el muncitor şi serios, şi casa lui e o locuinţă simplă, de ţară ; şi acum fuge cu un altul, mîndru şi ferchezuit, care o linguşeşte cu îndrăzneală şi-i promite zorzoane, fast, casă mare, nu numai trai liniştit şi un nume onorabil.

Femeia e o pasăre sălbatică ! Are dreptate mahomedanul să creadă că femeia n-are suflet pe pămînt şi nici altă viaţă pe lumea cealaltă.

CONTESA THEUDELINDA

Pe vremea aceea stăpîna domeniului Bondavár avea într-adevăr 58 de ani, aşa cum spusese Iván. Credem că n-o vom jigni divulgînd, cu indiscreţia unui statistician, acest secret atît de greu de dezlegat la alte femei.

Contesa Theudelinda a renunţat de mult la bucuriile vieţii. De fapt, nici nu le-a cunoscut vreodată.

Pînă la vîrsta de 14 ani a fost crescută în casa prinţului, tatăl ei. Atunci o pierdu pe mamă-sa, prinţesa. Guvernanta era frumoasă, prinţul era bătrîn, şi contesa (numai primulnăscut avea dreptul să poarte titlul de prinţ, ceilalţi membri ai familiei fiind doar conţi) nu mai putu rămîne în casa părintească. Era dè dorit să înveţe un timp la mănăstire.

Înainte de plecare au logodit-o, însă, cu marchizul *don* Antonio di Padua, fiul unic al marchizului de Calomirano. Logodnicul avea pe atunci 18 ani.

Cuscrii s-au înţeles ca atunci cînd *don* Antonio va avea 24 de ani, iar contesa Theudelinda, 20, ea să iasă din mănăstire, şi cei doi să se unească prin sfînta taină a căsătoriei.

Contesa Theudelinda a stat şase ani la mănăstire, apoi a fost adusă acasă pentru a se mărita.

Dar, vai, ce oroare ! Cînd şi-a văzut logodnicul, contesa dădu un ţipăt şi fugi. Nu cu un astfel de bărbat a fost ea logodită ! Ăsta are mustăţi ! (Bineînţeles că avea, fiind ofiţer de cavalerie.)

Cu şase ani în urmă, cît timp trăise la casa părintească, nu văzuse nici un bărbat cu mustăţi. Magnaţii, ambasadorii şi ceilalţi oaspeţi, chiar şi servitorii şi vizitiii, umblau bărbieriţi ; la mănăstire, de asemenea, nu văzuse decît duhovnici bărbieriţi. Şi acum, deodată, îi apărea în faţă un mustăcios, şi pretindea s-o ia de soţie.

Într-adevăr, de nesuportat !

Mustăţi şi barbă purtau doar sfinţii şi profeţii, aşa cum se vede din tablourile sacre. Dar numai mustăţi, fără barbă, de-ai căuta oricît, în toate tablourile reprezentînd episoadele Calvarului, n-ai să găseşti mustăţi decît la călăii din oastea lui Ponţiu Pilat.

Aceştia, pe schiţele înfăţişînd Patimile, sînt arătaţi cu mustăţi.

Sfinţii zugrăviţi pe icoane se mai pot bucura de evlavia credincioşilor atunci cînd au mustăţi şi barbă ; închipuiţi-vă însă că, dintr-o pornire ciudată, un pictor ar comite sacrilegiul de a înlătura de pe chipul lui Isus, Domnul şi Mîntuitorul nostru, barba şi l-ar picta doar cu mustăţi. Ar fi de-a dreptul straniu. Creştinilor care s-ar uita la el le-ar sta rugăciunea în gît. Contesa Theudelinda nici n-a mai vrut să audă de că-

sătorie ; nici în ruptul capului nu va fi soţia unui călău din oastea lui Ponţiu Pilat ! Şi-au dat înapoi inelele de logodnă, şi praf s-a ales de sfînta legătură a logodnei.

Contesa ocolea şi distracţiile lumeşti, nu putea fi convinsă în nici un chip să meargă la baluri sau la teatru. Pentru ea acestea erau petreceri frivole, ce duc la păcat.

Totuşi, nu s-a hotărît să se călugărească, dimpotrivă, avea cerinţe mari faţă de lumea asta. Ar fi vrut ca lumea întreagă să se transforme astfel încît să găsească în ea numai plăceri. Ar fi vrut ca din haos să se ivească un bărbat ideal, aşa cum şi-l închipuise ea ; să aibă faţa netedă, vocea sonoră, să fie afectuos, docil, fidel, să nu bea, să nu fumeze, să nu joace cărţi, să nu fie certăreţ, să fie sentimental, spiritual, răbdător, amabil, blajin, visător, să stea acasă, să ţină sărbătorile, să fie milostiv, religios, neprihănit ; apoi, să fie inteligent, citit, atotştiutor, cu renume, cu rang mare, stimat de toţi, să aibă titluri şi decoraţii, să fie loial, viteaz şi bogat. Toate aceste frumoase însuşiri, întrunite în număr atît de mare, vor fi existat ele pe undeva, numai că erau foarte greu de descoperit.

Tot căutîndu-şi idealul, contesa Theudelinda şi-a pierdut anii cei mai frumoşi. Cu cît anii treceau, cu atît îi creşteau şi exigenţele, şi cu cît creşteau exigenţele, cu atît era mai greu de găsit omul care să le corespundă.

Fratele său, prinţul Gustav, avea o vorbă, care caracteriza foarte bine starea de spirit a contesei :

„Surorii mele, Theudelinda, cu greu îi vom găsi un soţ, şi asta numai dacă vreun conciliu ecumenic ar hotărî să desfiinţeze celibatul."

Şi nu i-au găsit un soţ.

Contesa a trecut de 30 de ani, şi idealul ei n-a apărut, ba, mai mult, a ajuns în situaţia nenorocită de a avea pretenţii excesive faţă de lume şi de a refuza să accepte lumea aşa cum era. Şi nu s-a putut hotărî nici pentru mănăstire, nici pentru plăcerile lumeşti.

Bătrînul prinţ muri şi îi lăsă prin testament moşia Bondavár, cu castelul strămoşesc. Încă de mult contesa se refugia cu cea mai mare plăcere în aceste locuri, sperînd să scape de iluziile ei rănite. Moşia îi fusese lăsată în uzufruct pe viaţă, şi fratele ei, care nu avea decît nuda proprietate, nu se putea amesteca în treburile contesei cîtă vreme ea se găsea în viaţă.

În singurătatea de la Bondavár, contesa Theudelinda lăsă frîu liber pornirilor ei faţă de mustăţi şi bărbi.

Purtătorii unor astfel de podoabe nu puteau ajunge în raza ei vizuală.

Mai tîrziu, *a minori ad majus*, după cei cu mustăţi, au fost expulzaţi de la curte toţi cei care aparţineau sexului masculin. Nu suferea lîngă ea decît femei. Slujbele de bucătar, grădinar, ajutor de bucătar, sau îngrijitor al focurilor erau ocupate numai de fete ; cu atît mai mult cele de servitoare, cameristă, fată în casă, croitoreasă. Toate erau femei nemăritate ; nimeni n-avea voie să se gîndească la căsătorie ; cea care ar fi avut astfel de tentaţii putea să-şi ia catrafusele. Chiar şi vizitiul era o femeie, admisă prin excepţie la curte, fiindcă provenea din categoria văduvelor. Avînd în vedere că pe capră nu se cuvine să stai în haine femeieşti, această femeie avea voie, prin derogare de la toate regulile, să poarte, pe lîngă cojocul specific vizitiilor, şi o pălărie bărbătească, precum şi un alt obiect de îmbrăcăminte, la numele căruia o englezoaică ar striga *shocking* şi ar leşina. Această îmbrăcăminte nu era purtată de vechii romani, scoţienii n-o poartă nici astăzi ; dar în anii povestirii noastre juca un rol important în Ungaria, fiind semnul distinctiv şi simbolul vizibil al devotamentului faţă de constituţie şi al îndoielii, neştiindu-se dacă cracii acestui obiect de îmbrăcăminte ce nu se poate numi se poartă înăuntrul sau în afara carîmbilor.

Dar lelea Örzsik avea voie să poarte acest obiect de îmbrăcăminte, singurul în tot castelul. Lelea Örzsik putea să bea şi vin, putea să fumeze şi din pipă. Le şi făcea pe toate.

Contesa mai avea şi o doamnă de companie, pe domnişoara Emerencia, care o completa perfect pe stăpîna ei. Contesa era înaltă, uscăţivă, cu trăsături fine, faţa albă, cu un nas aproape subţire, aproape străveziu. Buzele ei neobişnuit de roşii, tăiate în formă de arc, păreau să fi fost frumoase cîndva. Avea trupul slab, încovoiat şi aplecat înainte, iar genele veşnic coborîte. Din cauza felului de viaţă dus atîta vreme, părea a avea nu una, ci două feţe, fiecare cu o altă expresie şi, deşi nu e prea politicos să o spunem, cu alte riduri. Purta şi acum o coafură de pe vremea logodnei Carolinei Pia, şi dacă avea să mai rămînă vreo cîţiva ani la aceeaşi coafură, avea s-ajungă din nou la modă ; îmbrăcămintea ei de asemenea avea caracteristicile acelei epoci : crinolină, rikiki, bufanţi, volane, vertu-

gadine. Mîinile îi erau fine, extrem de subţiri, nervoase ; nu era în stare să taie cu ele nici o hîrtie ; tresărea la orice zgomot, avea spasme, convulsii şi o aversiune nestăpînită faţă de unele obiecte, animale, mirosuri, gesturi, mîncăruri, senzaţii tactile ; cum vedea o pisică, leşina ; cînd întîlnea o floare de culoarea pielii, îi fierbea sîngele ; simţea gustul argintului nepoleit, de aceea toate lingurile trebuiau să fie aurite ; dacă cineva sta picior peste picior în faţa ei, îl dădea afară ; nu se aşeza la masă dacă cuţitul, furculiţa sau lingura erau puse în cruce, unele peste altele ; dacă la vreo femeie din anturajul ei vedea ceva de catifea, o apucau spasme nervoase la gîndul c-ar putea atinge cu mîna această stofă vrăjită, foarte moale, totuşi lipicioasă şi încărcată cu o electricitate nesuferită.

Noroc că măcar noaptea nu-i chinuia pe cei din jur cu capriciile ei enervante, căci sta zăvorîtă în camera cea mai dosnică, şi n-ar fi deschis uşa pînă dimineaţă nici dac-ar fi ars casa.

Domnişoara Emerencia, despre care am spus că o completa perfect pe contesă, într-adevăr reuşea să facă acest lucru, pentru că avea toate însuşirile ce-i lipseau stăpînei. Emerencia era mică de statură, rotofeie, grasă, bucălată, cu pielea feţei albă, ca şi a contesei, dar fără cute, şi avea nas cîrn, căruia pe ascuns îi plăcea tabacul. Îmbrăcămintea şi coafura erau exact ca ale contesei, rochia strîmtă avea pe corpul ei o oarecare notă umoristică. Era tot aşa de nervoasă ca şi contesa. Mîinile ei, fără putere, nu puteau frînge nici măcar o aripă de pui, ochii îi erau sensibili la lumină, şi avea nenumărate idiosincrasii, nervii ei, aidoma ca ai contesei, expunînd-o la tot felul de ticuri şi leşinuri. Mai mult, din acest punct de vedere o depăşea chiar pe stăpîna ei, deoarece, cum se anunţa ceva în stare s-o sperie pe contesă, ea ştia să i-o ia înainte cu un minut, speriindu-se şi îngrozindu-se ea cea dintîi. Începea să tremure, sau încremenea, ca şi contesa, şi dacă aceasta leşina pe un divan, ea îşi pierdea cunoştinţa pe cel de alături. Şi stăteau aşa, culcate, faţă în faţă. Însă contesa trebuia să-şi revină cea dintîi.

Noaptea, domnişoara Emerencia avea un somn deosebit de adînc ; între camera ei şi camera contesei nu erau decît două alte camere, dar dormea aşa de profund, încît Theudelinda, chiar de-ar fi rupt toate cordoanele soneriei, tot n-ar fi reuşit s-o ademenească pînă la uşa ei.

Emerencia susţinea că ar suferi de un fel de boală a somnului.

Un singur bărbat avea acces în castelul Bondavár.

Dar ce spun ? Nu-i de loc bărbat. Nu e de gen masculin. Vocabularul canonic a născocit oamenii *neutri generis*. Cum sînt preoţii. Ei sînt şi mai mult şi mai puţin decît făpturile de sex masculin : sînt părinţi sufleteşti. Fiziceşte, preotul nu e tatăl nimănui, dar e tatăl spiritual a mii de oameni.

Să nu se aştepte nimeni să încep cu bîrfeli, înţepături şi bănuieli. Părintele Mahók este într-adevăr un om voinic şi cinstit. Îşi îndeplineşte funcţia aşa cum trebuie : slujeşte cu evlavie, botează, cunună, înmormîntează, aşa cum scrie la carte ; se scoală chiar şi noaptea cînd e chemat la vreun muribund, şi pentru asta nu-l ceartă pe ţîrcovnic, reproşîndu-i că-l scoală din pat chiar cînd ştie că e bolnav. Soră-sa, care-i duce gospodăria, este cu zece ani mai în vîrstă decît el şi e mai presus de orice bănuieli. Părintele nu publică articole polemice prin ziarele arţăgoase. Nici nu le citeşte măcar. Uneori, totuşi, cere administratorului să-i împrumute ziarul *Pesti Napló*. Cînd cantorul a adunat ceva mărunţiş în cutia Sfîntului Petru, atunci, adăugînd un fiorin, trimite toată suma, ca din partea lui, publicaţiei *Idök Tanúja*. Seara se duce cu toate astea la cîte o partidă de taroc cu preotul luteran şi cu scepticul administrator. Preţuieşte beciurile bune şi îi place curtea cu păsăret ; e un desăvîrşit apicultor şi se pricepe la altoitul pomilor. În politică e loial şi centrist ; ceea ce la ţară înseamnă că votăm pentru monopolul tutunului, dar noi fumăm tutun crud ; pentru că e bun şi pentru că se găseşte din belşug.

Din cele spuse mai înainte, toată lumea poate bănui că sfinţia-sa nu va face nimănui vreun rău în tot cursul acestei povestiri. Şi nici nouă nu ne-ar sta în cale, după cum atîtea mii de preoţi cinstiţi de la ţară nu ne-au stat în cale niciodată, dacă în fiecare zi la orele 11 n-ar fi invitat la castelul din Bondavár, pentru a o spovedi pe domnişoara contesă. După aceea e reţinut la masă, şi reuşeşte să facă faţă cu cinste ambelor sarcini. Se şi observă binecuvîntarea cerului pe statura lui de bondoc, pe bărbia dublă şi pe culoarea veşnic roşie a obrajilor lui.

Sfinţia-sa este foarte punctual, contesa însă nu e. Cum se aude bătînd ceasul 11, duhovnicul ciocăneşte la uşa salonului, dar *herein*-ul subţire se aude din gura domnişoarei Emerencia, care primeşte salutul zîmbitor al celui care intră de asemeni

zîmbind. E ca şi cum luna ar avea în faţă o altă lună şi s-ar lumina reciproc !

— Contesa e încă în camera ei, cu uşa încuiată, şopteşte domnişoara Emerencia, temîndu-se parcă să nu fie auzită pînă în a treia încăpere.

Cu o mişcare domoală a mîinii şi cu o ridicare din sprîncene, sfinţia-sa face semn că nu trebuie întrerupt somnul contesei. Şi mai ales nu trebuie s-o zoreşti cînd îşi face toaleta. Contesa s-a sculat şi se îmbracă. Se îmbracă singură, nu lasă pe nimeni să se apropie de ea pînă nu intră complet în teacă. De aceea fiecare rochie a ei se încheie în faţă.

Sfinţia-sa, folosind aceste clipe de singurătate, bagă mîna în buzunarul de la spate al reverendei, scoate pe ascuns un obiect tainic şi, uitîndu-se împrejur, ca să se convingă dacă nu cumva vine cineva, îl strecoară în mîna grăsuţă a domnişoarei, care tot atît de repede îl ascunde în buzunarul rochiei. După ce îl pune în acest loc sigur, îşi exprimă mulţumirea mută cu un compliment plin de recunoştinţă, la care sfinţia-sa răspunde tot fără cuvinte, cu un gest politicos al mîinii, vrînd parcă să spună că acest fleac nu merită atîtea mulţumiri. Apoi domnişoara Emerencia se întoarce pudic într-o parte şi, scoţînd din buzunar, cu prudenţă, obiectul misterios primit mai înainte, îl duce foarte aproape de nas, aspiră adînc şi, pătrunsă de voluptate, ridică ochii spre cer şi spre preotul care, lipindu-şi degetul mare de arătătorul mîinii stîngi, încearcă să exprime aceeaşi idee : „Minunat ! Excelent !“ În sfîrşit, domnişoara introduce degetul mare şi cel arătător al mîinii drepte în acest obiect misterios, le duce apoi mai întîi la una, apoi la cealaltă nară şi aspiră într-un extaz liniştit tabacul spaniol cu miros divin.

Sfinţia-sa umple de obicei tabachera domnişoarei cu tabac galben, de origine spaniolă. Există între ei această legătură platonică. Aspiraţia a două organe olfactive de a-şi vedea împlinit visul comun.

De altfel, tabacul galben nu e un vis. Se poate găsi oricînd la tutungerie, cu optzeci şi cinci de creiţari sfertul de pfund, cu cutia de tablă cu tot. Dar, vai, ce deosebire e între acesta şi tabacul preoţilor ! Cum ar fi lichiorul faţă de rachiu sau un „Grand vin de Cliquot“ faţă de „Pressburger Mussirender“. Acest lucru îl înţeleg numai cunoscătorii.

De unde procură preoţii acest tabac îmbibat cu toate aromele ? Cum îl prepară ? Unde îl prepară ? etc. Toate astea sînt întrebări pe care un liberal nu trebuie să le pună. Dar chiar dacă am putea răspunde, n-am denunţa pe nimeni. Un lucru e sigur : preoţii au tabac. Un episcop foarte recent decedat a lăsat moştenire, printre altele, şi o sută cincizeci de kilograme din acest praf cefesc, şi fericit a fost cine a putut cumpăra patru uncii cu un galben.

Cunoscînd toate acestea, nimeni nu va socoti paradoxale cuvintele părintelui Mahók către un capelan al său, care îl pizmuia că trăieşte bine, mănîncă şi bea bine, fumează tutun bun şi are şi tabac de calitate pentru prizat : „Într-adevăr, fiule ! Măcar de-aş cunoaşte ceva bun de băgat şi în urechi !"

Întrevederea asta *nez à nez (vide : tête-à-tête)* e tulburată deodată de sunetul cunoscut al unei sonerii, şi la uşa ce dă în camera contesei s-a deschis un gemuleţ acoperit cu o placă de aramă şi s-a ivit, pe o tavă, o ceaşcă de ceai, goală.

Asta însemna că contesa şi-a terminat dejunul.

Fiecare uşă a castelului e prevăzută cu fel de fel de plăci, mai mari sau mai mici, care se pot deschide. Plăcile sînt de aramă, uşile de lemn tare, cu ciocănaşe de fier. Uşa dormitorului domnişoarei contese e din fier forjat, căptuşită pe dinăuntru cu un covor gros. La castel nefiind bărbaţi, trebuia perfecţionat sistemul de apărare împotriva unor eventuale tentative de pătrundere. Acest sistem e completat cu un mecanism care, la o singură apăsare de picior din camera contesei, poate să transforme într-o clipă pardoseala din faţa uşii într-un pod al suspinelor din Veneţia, şi astfel, îndrăzneţul vizitator să cadă într-o taniţă întunecoasă, fără ieşire. Din alcov, în schimb, printr-un sistem electric, avînd legătură cu foişorul, la cea mai slabă apăsare de deget poţi da un semnal la care să sune clopotele, astfel că, în caz de pericol, toţi bărbaţii de la fermă şi de la castelul de vînătoare să poată alerga imediat într-ajutor.

O asemenea sonerie electrică există şi în camera domnişoarei Emerencia, care semnalizează printr-o ferestruică mişcătoare *(tourniquet)* cine este chemat.

O ceaşcă înseamnă că e chemată camerista.

O carte, dama de companie.

Emerencia o trimise mai întîi pe cameristă. După ce a ieşit aceasta, se auzi soneria a doua oară şi apăru o carte. Intră

dama de companie. După puţin timp, aceasta reveni, deschise uşa şi îi şopti sfinţiei-sale :

— A avut vedenii azi-noapte. Are multe de spus.

Să-l urmăm pe preot în camera contesei. Nu vă speriaţi de această idee ! Să fii de faţă la spovedania unei doamne ! Cei care au avut tăria să parcurgă cu mine lumea fantomatică a erei mamuţilor, să aibă curajul să mă urmeze şi în acest domeniu necunoscut, fiind convinşi dinainte că, deşi lucrez uneori cu fantome, sînt fantome bine dresate şi am eu grijă de nervii cititorilor cînd îi port prin locuri misterioase. Că pînă la urmă trebuie să aflăm totul, nu-i aşa ?

Deci, după ce a închis uşa cu grijă, preotul s-a apropiat de contesă şi a dat mîna cu dînsa. Contesa şedea într-un fotoliu mare şi părea moleşită din cale-afară. Îi făcu semn să se aşeze în fotoliul din faţa ei.

— Le-aţi văzut din nou ? întrebă preotul.

— Da, din nou, şopti contesa. A început la fel ca şi altă dată. Cum a bătut miezul nopţii orologiul din turn, de jos, din adîncuri, parcă din fundul criptelor, s-a auzit un *De profundis*. Un cîntec de fantome, înfiorător. Se auzea glasul singuratic al preotului care intona antifonul, apoi se auzea şi corul. Şi în vremea asta răsuna un rîs puternic, se auzeau strigăte desfrînate, femei chicotind, clinchet de pahare, urlete sălbatice şi batjocoritoare. Apoi s-a auzit din nou corul, liniştit şi evlavios. Şi aşa, cînd una, cînd alta. M-am ciupit singură de braţ, să văd dacă nu cumva visez. Urma se vede şi acum pe braţul meu, uite-o. N-am visat. M-am sculat, am vrut să mă conving încă o dată dacă nu cumva visez. Am luat un creion şi o foaie de hîrtie cu portative. Şi cum ajungea pînă la mine o cadenţă sau un acord ce se putea desluşi mai clar din acel urlet de fantomă, îl puneam pe hîrtie. Iată. Dumneavoastră vă pricepeţi la note.

Preotul citi misterioasele note însemnate pe hîrtie şi recunoscu imediat cîntecul *Mazăriche cu păstăi, nu-s ochi negri ca ai tăi !*

Într-adevăr, e înspăimîntător să auzi un asemenea cîntec după miezul nopţii, din fundul unei cripte !

— Şi domnişoara contesă n-a auzit niciodată cîntecul acesta, cîntat de ţărani, la cîmp ?

Contesa răspunse cu demnitate :

— Umblu eu vreodată pe unde cîntă ţăranii ? Apoi continuă să povestească : Iată, dovada clară c-am fost trează. Nici n-aş mai fi putut adormi. Ceva mă chema să cobor şi eu acolo unde se auzeau acele voci. M-am îmbrăcat. Sînt sigură c-am luat pe mine rochia de *gros de Naples* de culoarea ierbii, tivită cu caşmir de culoarea frunzei de palmier. M-a cuprins un curaj miraculos ; am coborît singură pe scări pînă la cripta familiei. Cum am ajuns la uşă, canaturile ei s-au deschis în faţa mea şi m-am trezit în acea societate în care am mai fost de atîtea ori, printre membrii familiei noastre, de mult decedaţi. Toate pietrele funerare erau urnite de la locul lor, toate lăcaşurile erau goale. Răposaţii şedeau toţi în jurul unei mese lungi, aşezată în mijlocul criptei. Toţi erau îmbrăcaţi în costumele cu care sînt pictaţi în ramele de aur din sala blazoanelor şi toţi se prezentau în aceleaşi funcţii pe care le-au avut în viaţă. Unchiul meu, episcopul, încărcat cu toate odoarele sale, slujea în faţa altarului criptei. *Grand-aïeul*-ul meu, cancelarul, stătea în fruntea mesei şi punea pecetea ţării pe documente mari de pergament. Îmbrăcat în zale şi purtînd o perucă cu *allonge*, unchiul-mare, mareşalul, dădea ordine, sprijinindu-se cu şoldul în bastonul său de mareşal. Străbunica mea, Katharina, damă de onoare, care era de o frumuseţe răpitoare, îşi rotea şi acum ochii, şi pe faţa ei nu se mişca nimic decît aceşti ochi ce luceau cuceritori. Mătuşa-mea, superioara Ordinului Ursulinelor, psalmodia împreună cu unchiul, în timp ce ceilalţi, pe care i-am pomenit, îi acompaniau în cor.

— Dar rîsetele, chicotelile, cîntecele de batjocură ? întrebă preotul.

— Ajung şi acolo. La un capăt al mesei stăteau celelalte rude ale mele. Verişoara Clarisse, decedată de tînără, care a dansat pînă în clipa morţii, şi un alt văr, flautist vestit ; apoi unchiul Otto, care avea patima jocurilor de noroc şi care şi acum scutura nişte zaruri într-un pahar de tablă şi înjura cînd nu-i cădeau bine. Apoi o altă străbună, care a murit îmbrăcată ca mireasă în ajunul căsătoriei, stătea şi acum cu cununa pe cap. În sfîrşit, la celălalt capăt al mesei şedea străbunicul László, cel a cărui ramă stă goală în sala blazoanelor deoarece a fost repudiat de familie încă la începutul secolului al şaisprezecelea.

— Atunci, cum de l-aţi recunoscut, domnişoară contesă ? o întrebă preotul, crezînd că astfel ar putea s-o încurce în relatarea viziunilor.

— Am să vă spun, zise Theudelinda, sigură de sine. Străbunicul László şi-a părăsit familia, a devenit un răzvrătit, un eretic, a fost anatemizat şi stigmatizat. Apoi a fost prins, osîndit şi decapitat. De aceea portretul nici nu-i reprezintă chipul. L-am recunoscut după craniu, şi iată cum : străbunicul László a fost cel dintîi care a îndrăznit să introducă în ţară fumatul cu pipa, în ciuda ordinului *peremtorius* al regelui ; pentru asta i s-a aplicat supliciul rezervat fumătorilor de pipă, şi anume străpungerea nasului cu muştiucul. Acum se afla printre ceilalţi, ţinea între dinţi luleaua fatală din spumă de mare şi din ea ieşea un fum îngrozitor care umplea cripta.

Preotul era convins că toate astea erau doar visurile contesei.

— Între cele două străbunici ale mele, călugăriţa şi mireasa, era un scaun liber, şi eu trebuia să stau pe el. Miresei îi plăcea să vorbească mamei despre modă şi-mi lăuda toaleta ; în special îmi pipăia rochia verde de *gros de Naples*, ridicînd în slăvi calitatea materialului. Îi simţeam degetele reci cînd mă atingea. Fruntea mesei era acoperită cu postav verde, iar coada, cu o faţă de masă din mătase galbenă înflorată. Aici, în coada mesei, se mînca, se petrecea, se rîdea, se cîntau cuplete vesele, iar în fruntea ei se rosteau psalmii antifonului ; alăturarea asta mi se părea stranie. Erau şi tăvi încărcate cu fazani, găinuşe-de-munte, cu capetele lăsate întregi, cu pene cu tot, paharele erau pline cu vin de culoarea granatului. Mi-au oferit de toate, mîncare şi băutură, dar nimic n-avea gust. Deodată, aşa cum obişnuiesc fetele tinere să glumească, străbuna mea, mireasa, apucă cu două degete iadeşul de la pieptul fazanului şi mi-l întinse spunînd : „Hai să-l rupem, dragă, să vedem care dintre noi se mărită mai întîi". Am luat unul din capetele osului şi am tras de el pînă s-a rupt : partea mai mare a rămas la mine. Rîzînd, străbuna strigă : „Theudelinda se mărită mai repede !" Eu roşisem toată. Aşa-i că nu se cade ca sufletele străbunilor să facă astfel de glume uşuratice ?

Sfinţia-sa a fost şi el de părere că răposaţii şi-ar fi putut găsi pe lumea cealaltă şi alte preocupări decît să le pună pe

rudele lor de gen feminin, nemăritate, să rupă un iadeş de fazan.

— Dar ceea ce m-a revoltat cel mai mult a fost purtarea unchiului László. Într-una rîdea, strigînd şi urlînd cîntece triviale ; înjura, îşi bătea joc de sfinţi, de papă, de sfintele taine, debita glume la auzul cărora orice doamnă ar fi roşit şi sufla spre mine tot fumul care-i ieşea pe nări. Eu îmi scuturam faldurile rochiei verzi de mătase, ca să nu se lipească fumul de ele ; totuşi, simţeam că parcă trece prin ea. Unchiul László m-a învinuit c-aş fi ascuns în buzunarul rochiei, ca pe o relicvă, osul care îmi prezicea nunta. Mie mi s-a făcut ruşine, căci ce spunea era adevărat. Dar am tăgăduit totul, spunînd că nu-i. Atunci a început să înjure ca păgînii şi să bată cu pumnii în masă, de se cutremura bolta. *Neveux*-ii mei i-au astupat gura, şi atunci a început a vorbi cu orbitele ; era de nestăpînit. Înjura sfinţii şi împăraţii. În vremea asta, unchiul meu, episcopul, a întins spre el mîinile în semn de blestem ; *grand-aïeul*-ul meu, cancelarul, a pecetluit osînda, iar unchiul meu, mareşalul, şi-a tras paloşul lung şi, fără să se ridice, a zdrobit craniul unchiului László. Capul se rostogoli pînă la picioarele mele, suflînd încă spre mine fumul de tutun. Atunci am fugit.

Preotul îşi dădu seama că avea de-a face cu un vis isteric.

I se păru totuşi curios că visul se repetase de cîteva ori şi totdeauna începea la fel.

— Şi după ce mi-am scos rochia verde, încă mai simţeam pe ea mirosul amar de fum.

— Unde e acum rochia verde ? Dacă-mi permiteţi să întreb acest lucru.

Contesa arătă o oarecare jenă faţă de această întrebare.

— Asta, într-adevăr, nu ştiu. Garderoba e sub supravegherea domnişoarei Emerencia.

— Dar, dacă-mi permiteţi, nu aici aţi dezbrăcat-o ?

— Asta nu mai ştiu. Domnişoara Emerencia a umblat pe aici, poate ştie ea mai bine.

— Îmi permiteţi s-o chem ?

— O să vină numaidecît.

Contesa sună de două ori cu soneria electrică, după care intră dama de companie.

— Domnişoară, spuse contesa, vă aduceţi aminte de rochia aia a mea *gros de Naples*, de culoarea ierbii, cu tiv de caşmir de culoarea frunzei de palmier ?

— Da. O rochie largă, cu croiala japoneză, pe care domnişoara contesă obişnuia s-o poarte cu un cordon de mătase cu ciucuri.

— Da, aceea, zise contesa. Unde e acum ?

— Am pus-o chiar eu în garderob şi i-am pus şi paciuli în mînecă, să nu mănînce moliile tivul de caşmir.

— Cînd ai pus-o în garderob ?

— Vara trecută.

Preotul începu să zîmbească. Contesa se va convinge, în sfîrşit, că totul n-a fost decît un vis.

— Şi de atunci n-am mai purtat această rochie ?

— Niciodată, nici n-aţi putea-o purta pe timpul ăsta, deoarece are mîneci largi, japoneze, pentru vară, cînd e foarte cald.

— Imposibil !

— Dar puteţi să vă convingeţi, domnişoară contesă, spuse preotul, dacă veţi vedea cu ochii dumneavoastră proprii garderobul. La cine este cheia ?

— La domnişoara Emerencia.

— Vreţi să v-o dau, domnişoară contesă ? întrebă domnişoara.

— Vreau s-o văd ! zise contesa şi, ridicîndu-se de pe scaun, îi făcu semn preotului s-o urmeze.

Cu vioiciune, dar foarte îmbufnată, şi zăngănindu-şi legătura cu chei, domnişoara Emerencia porni să deschidă unul din dulapurile vechi, înzorzonate cu sculpturi mari, aliniate unul lîngă altul în camera de alături.

Se găseau acolo cel puţin cincizeci de fuste de mătase agăţate pe două rînduri. Contesa nu îngăduia ca vreuna din rochiile ei să fie atinse de mîini străine, să nu-i fie pîngărite de fiinţe profane.

Cu o desăvîrşită cunoaştere a locului, Emerencia bagă mîna în mulţimea de rochii atîrnate ca într-un muzeu şi scoase de undeva, de la fund, un colţ al acelei rochii verzi, tivită cu caşmir de culoarea frunzei de palmier.

— Iat-o !

Preotul se vedea triumfător, dar contesa, ai cărei nervi erau mai slabi şi mai sensibili decît ai oamenilor de rînd, cu

pielea groasă, păli deodată, simţi că are să se întîmple ceva şi începu să tremure.

— Scoate, te rog, rochia asta de-acolo !

Emerencia se aplecă şi scoase rochia de la locul ei, neînţelegînd ce legătură poate avea duhovnicul cu o rochie chimono.

Contesa i-o smulse din mînă şi, întorcînd capul, o aruncă sub nasul preotului.

— Mirosiţi-o !

Sfinţia-sa rămase uluit. Rochia aceea de mătase avea într-adevăr un miros foarte puternic de tutun prost, parc-ar fi stat o noapte întreagă într-un local de petrecere. Contesa simţise mirosul încă de departe.

— Nu e miros de pipă ?

— Într-adevăr !

Contesa îşi mai aduse aminte de ceva. Băgă mîna în buzunarul rochiei japoneze de culoarea ierbii şi scoase din el... osul rupt dintr-un iadeş de fazan.

— Dar ăsta ?

În clipa aceea contesa leşină, prăbuşindu-se într-un fotoliu. Domnişoara Emerencia scoase un strigăt şi leşină în celălalt fotoliu, iar părintele se zăpăci aşa de tare, încît, pînă găsi uşa adevărată, acoperită cu un covor, care ducea în camera alăturată, dădu să intre în vreo trei dulapuri. Dădu alarma să vină toată servitorimea. Aici nu era lucru curat !

ALBUMUL

Părintele Mahók socoti că misterul rochiei îmbîcsite de fum de tutun nu putea fi dezlegat complet în cadrul firesc al legilor naturii. Atît din punct de vedere al funcţiei sale oficiale, cît şi din cel al educaţiei sale, se vedea obligat să considere fenomenele diavoleşti demne de o mai serioasă chibzuire.

În timpul mesei nu vorbi nimic despre treaba asta cu domnişoara Emerencia. Erau numai ei doi la masă. Aşa cum făcea de obicei cînd avea crize spastice, contesa rămăsese în camera ei, căci nu mînca altceva decît o supă uşoară.

După masă îl chemă la dînsa pe preot.

Stătea lungită pe un şezlong şi părea extenuată.

— Cred că sfinţia-voastră s-a convins acuma că tot ce v-am povestit nu e vis, ci realitate.

— Într-adevăr, e ceva neobişnuit în tot ce s-a întîmplat.

— Să fie oare opera spiritelor bune, sau a celor rele ? întrebă contesa, privind pe deasupra degetului arătător ridicat în sus.

— Acest lucru l-am putea afla numai după ce le vom supune la o probă.

— La ce probă vă referiţi sfinţia-voastră ?

— Proba purificării bisericeşti. Dacă sînt spirite bune, din acelea care noaptea îşi părăsesc mormintele, atunci puterea cuvintelor cucernice ale exorcismului le va face să se întoarcă la locul de odihnă pînă la judecata de apoi.

— Şi dacă nu se întorc ? întrebă contesa neliniştită.

— Atunci nu sînt spirite bune.

— Adică sînt blestemate, rosti contesa descurajată. Cum am putea afla treaba asta ?

În sufletul părintelui Mahók parcă se ducea o luptă între noţiunile învăţate şi firea lui sănătoasă. La această întrebare răspunse fără a şovăi :

— Noaptea asta voi sta de veghe la castel.

— Şi dacă veţi auzi cîntecul acela subpămîntean ?

— Atunci am să cobor în criptă şi am să împrăştii stafiile stropindu-le cu agheasmă.

Contesa se înfierbîntă.

— Merg şi eu cu sfinţia-voastră.

— Nu, nu dumneavoastră mă veţi însoţi, ci paracliserul.

— Paracliserul ! exclamă contesa. Un bărbat ! Cum să intre un bărbat în castel ?

— Vă rog, doar şi eu sînt bărbat ! se scuză preotul. Paracliserul meu este ca şi mine, faţă bisericească. E ajutorul meu nelipsit la orice ceremonie sfîntă ; el duce înaintea mea felinarul, cădelniţa, agheasmatarul şi crucifixul. El este omul meu de încredere la toate slujbele.

Cu mare greutate contesa aprobă ca în mod excepţional diseară să poată intra în castel şi paracliserul ; dar numai la parter, la etaj n-avea voie să urce. Preotul făgădui că mai bine rămîne şi el jos, în seră, după ce se va încuia pentru noapte grilajul de la scara de intrare.

Conform înţelegerii, părintele Mahók se întoarse seara la castel, însoţit de paracliser, un bărbat de vreo 40 de ani, cu mustaţa rasă şi foarte oacheş la faţă.

Luă cina sus, împreună cu contesa, care însă nu prea mîncă. S-a plîns şi el de lipsă de poftă de mîncare. Şi domnişoara Emerencia, la fel. Doar se petreceau lucruri mari!

După cină contesa se retrase imediat în dormitorul ei, iar preotul coborî în seră, unde paracliserul, avînd în faţă o sticlă de vin şi o bucată de friptură, se străduia să întreţină focul într-o sobă de tuci.

Din personalul curţii nimeni nu era informat asupra celor ce se vor întîmpla. Contesa îl rugase mult pe părinte să nu sperie inimile feciorelnice şi nevinovate, divulgînd ceea ce se petrecea sub pămînt, mai cu seamă că nimeni nu auzise despre aceste lucruri. Nici unul dintre servitori nu auzise acea liturghie nocturnă din criptă, pentru că altfel i-ar fi povestit contesei.

Aşadar, sfinţia-sa rămase singur, cu paracliserul, s-aştepte ce avea să se întîmple, şi încercă să-şi mai omoare timpul cu lectura unei cărţi vechi, oarecare. Se lupta din greu cu pleoapele ca de plumb, care dădeau să se închidă la ora obişnuită. Îi era teamă că dac-ar adormi, neapărat va visa tot ce-i povestise contesa, şi lucrurile pe care le credea şi cele pe care nu le credea.

De obicei, bravului domn lectura îi servea de pregătire în vederea somnului. Un mic aperitiv înainte de a adormi.

Deci, lăsă cititul şi începu să discute cu paracliserul.

În aceste ceasuri de aşteptare, „omul de încredere" n-avea altceva mai bun de făcut decît să vorbească despre întîmplări cu fantome, roata blestemată, despre călugărul fără cap, despre vedenia lui Luca, cu scaunul, despre priculiciul adevărat, despre Márcze Záre, zgripţuroaica, despre banii fierarului dansator, aduşi cu grămada de strigoi, şi despre alte asemenea istorii, pe care, în bună parte, le văzuse cu proprii-i ochi, iar despre altele auzise cu urechile lui din gura altora.

— Prostii, minciuni! spunea sfinţia-sa despre toate.

Totuşi, din aceste poveşti auzite înainte de miezul nopţii, *tamen aliquid haeret*, se lipeşte ceva de tine.

Măcar de s-ar putea fuma! Dar în acest castel nu-i voie. Stăpîna casei simte fumul şi prin duşumea, aşa cum simte zmeul mirosul de om.

Văzînd paracliserul că toate acele întîmplări adevărate sînt categorisite drept „minciuni", hotărî să nu mai spună nimic. Acest lucru n-a rămas fără urmări, pentru că îndată ce-a tăcut, a adormit. Se pricepea să doarmă chiar în scaun, aşa de frumos, cu capul sprijinit de spătar, cu gura deschisă, încît preotul îl invidia.

Dar invidia nu ţinu mult, deoarece viteazul paracliser, cum adormi, începu să şi sforăie. Şi sforăitul lui se manifesta în acorduri atît de fantastice, în variaţiuni atît de felurite, de la „tîrşitul pieii pe gheaţă" pînă la „suflatul în păsat", cum se spune, încît preotul se văzu obligat să-l admonesteze din cînd în cînd, ca să nu mai sforăie aşa de urît.

În sfîrşit, orologiul din turnul castelului bătu miezul nopţii. Atunci preotul îl trezi pe paracliser de-a binelea.

— Nu dormi, frate, doar nu te-am adus aici ca să dormi.

Paracliserul se frecă somnoros la ochi ; preotul scoase tabachera ca să-şi alunge mahmureala cu puţin tabac. Deodată, însă, celor doi bărbaţi le pieri somnul. Abia încetă a douăsprezecea bătaie a orologiului, că la urechile lor ajunseră sunetele tainice ale liturghiei subpămîntene.

Sfîşiind liniştea adîncă a nopţii, corul preoţilor se auzea limpede, dînd glas în pioase versete latineşti unor îndelung învăţate cîntări, apoi unor sonuri năvalnice şi din cînd în cînd unei muzici asemuitoare sunetelor de orgă, dar mult mai pătrunzătoare, ca o parodie a orgii, ca o orgă cu timbru nazal.

La auzul acestor sunete, sfinţia-sa Mahók simţi cum i se înfioară tot trupul.

— Ah, auzi, frate ? îl întrebă sfinţia-sa pe paracliser.

— Cum să n-aud ? Undeva se slujeşte liturghia.

— Aici, sub noi ?

— În criptă.

— Cine-o fi ?

— Diavolul.

— Lăudat fie numele Domnului de toate sufletele bune ! mormăi sfinţia-sa, făcîndu-şi de trei ori cruce.

— După cum se vede, îl laudă şi cele rele.

Dar buna lui părere despre sufletele cele rele fu pe loc dezmințită, pentru că, după sunetele cele mai solemne ale antifonului, din criptă răzbătu deodată un cîntec îndrăcit :

„Vină, puică, vin' la mine,
Să fiu numai eu cu tine.
Zi țigane mai cu foc,
S-o iau pe puicuța-n joc.“

Sfîrșitul cîntecului se pierdu în rîsete, chiuituri, chicoteli muierești și hohote groase bărbătești, într-o hărmălaie infernală.

Dacă în timpul cît a răsunat melodia aceea evlavioasă preotul a tremurat doar, la auzul *ensemble*-ului monstruos a căzut jos amețit, din cauza fricii. Membrele îi erau amorțite, pe frunte i se iviseră broboane reci de sudoare.

— Asta-i mîna Satanei !

Era întocmai precum îi povestise contesa.

— Mihály... ! bolborosi preotul, clănțănind din dinți. Ai auzit ? Dumneata ai auzit, frate Mihály ?

— Cum să n-aud ? Doar nu-s surd. E sabatul sufletelor rele acolo, sub pămînt.

Atunci se auzi un sunet de clopoțel, larma încetă, și vocea de mai înainte continua liturghia.

— Ce ne facem ? întrebă părintele Mahók.

— Ce să facem ! Coborîm în criptă și rostim anatema asupra sufletelor păcătoase.

— Cum ? Singuri ?

— Singuri, făcu Mihály, grozăvindu-se. În numele Domnului celor credincioși. Și pe urmă sîntem doi. Dac-aș fi preot și aș avea pe mine o stolă, și mitră pe cap, m-aș duce singur printre ei, cu crucea, și aș striga o dată : *Apage satanas !* de-ar fugi toate legiunile iadului.

Părintele se cam jena că paracliserul are mai mult curaj decît el și mai multă credință ca să înceapă lupta cu Necuratul.

— Ca să spun drept, aș merge cu plăcere, dar am o criză de artrită că nici nu mai pot îndoi genunchiul.

— Mare rușine ar fi pentru noi dacă, auzindu-le cum se zbenguie, n-am avea curaj să coborîm la stafiile astea.

— Dar dacă nu mai pot de picioare!

— Iată ce spun eu: vă urcați în spatele meu, luați în mînă sfintele odoare, iar eu duc felinarul.

Față de o asemenea propunere nu mai era scăpare.

Rosti deci o rugăciune, își încredință sufletul Domnului și se hotărî să se avînte cu armele sfinte ale credinței în această luptă a iadului.

— N-ar fi bine să mai trezim pe încă cineva din casă? Sau pe toți. Să întîmpinăm dușmanul cu procesiune.

— Dac-or auzi de stafii, nu ies slujnicele astea fricoase de sub plapumă nici dacă le dăm tot castelul. Iar bărbații de la fermă nu pot veni, pentru că toate porțile sînt ferecate.

Iată cum părintele Mahók se văzu silit să pornească singur, cu ajutorul său, spre crîncena bătălie.

— Să mergem dar!

Mihály se aplecă în fața sfinției-sale și luă pe umeri povara prețioasă.

— Să nu mă scapi cumva! îl preveni preotul cînd se văzu pe spatele lui ca Anchise pe Enea.

— N-aveți nici o grijă. Mă mai țin încă bine șalele.

Rostind aceste cuvinte, Mihály luă felinarul în mînă, îi dădu preotului sfintele odoare și porni cu el spre ieșire.

Ajungînd pe teresa castelului, părintele Mahók simți că aici era mai frig decît în seră. Felinarul mic și anemic, pe care-l ținea Mihály, nu putea să lumineze coridorul lung, ci numai pereții cei mai apropiați pe lîngă care treceau și pe care apăreau și dispăreau, în stînga și în dreapta, portretele cu rame înnegrite ale unor războinici în zale. Erau locotenenții și subalternii comandaților eroi din Bondavár, care conduseseră odinioară oștile împotriva turcilor, veneților și curuților. Și chipurile lor făceau semn celor doi luptători spirituali, îndemnîndu-i să meargă înainte, să se întîlnească cu toții acolo jos, lîngă spătarele stăpînilor lor.

La mijlocul coridorului se găsea scara care ducea spre subteranele castelului. Aici se afla, însă, o ușă de fier. Domnul părinte abia acum își aduse aminte că ușa are și cheie, iar cheia o uitase în seră. Au trebuit deci să facă drumul întors călare. În ușa serei Mihály îndrăzni să observe că un obiect tare îl lovește mereu în coastă. N-o fi cumva cheia despre care e vorba în buzunarul sfinției-sale? Părintele Mahók bagă mîna în buzunar și într-adevăr constată că se afla la el. Deci

a trecut călare pentru a treia oară pe sub furcile caudine, drumul pînă la scară defilînd printre tablourile amenințătoare ale luptătorilor de demult.

Cheia se răsuci scîrțîind în broască, și cei doi fură izbiți deodată de mirosul greu, de mucegai, care se simte de obicei în încăperile subpămîntene neaerisite.

— Să lăsăm ușa deschisă, își dădu cu părerea preotul, gîndindu-se la posibilitatea unei grabnice întoarceri.

Apoi începură să coboare scara.

Cu fiecare treaptă, sfinția-sa începu să bage de seamă tot mai bine că bidiviul se teme mai tare decît călărețul ; drept care apucă și mai bine cu mîna stîngă gulerul paracliserului și-i strînse zdravăn grumazul cu pulpele.

— Vai, părinte, nu mă mai strînge așa tare cu genunchii, că mă înăbuș.

Uhu ! Ce-a fost asta ? Peste creștetul lor trecu iute ceva negru.

Un liliac ! Prevestitorul stafiilor !

— Numaidecît ajungem ! îl încurajă Mihály pe călăreț, deși îi clănțăneau dinții în gură.

În timp ce coborau scările în spirală, zgomotul din adîncuri se auzea mai slab, dar cum ajunseră pe culoarul pivniței, larma răbufni cu o tărie înspăimîntătoare, infernală.

Culoarul era lung, și o aripă a lui, cea din stînga scării, ducea la beci, cealaltă la cripte. În fața scării era un culoar transversal, care, după ce urcai opt trepte, ducea la suprafață. Culoarul era închis cu o ușă cu gratii, prin care aerul de afară năvălea în coridor.

— Aoleu, era cît pe-aci să se stingă felinarul ! observă preotul.

Curent ? Bine-ar fi să fie doar curent, dar cum mai făcu Mihály trei pași spre ușa criptei, își dădură deodată seama cam ce-i așteaptă acolo.

La celălalt capăt al coridorului fîlfîia o flacără albăstruie, asemeni văpăilor ce țîșnesc din pămînt în noaptea Sfîntului Gheorghe pe locurile unde se află îngropată o comoară, cînd „se curăță banii". Iar în fața flăcării albăstrii stătea, se apleca, se ghemuia, sau nu se știe ce naiba făcea o făptură albă, micuță. N-avea mai mult de trei picioare înălțime, dar capul îi era mare și diform.

Îndată ce acea fantomă de pitic îi văzu pe cei care se apropiau, subit flacăra se înălţă, aprinzîndu-se puternic, şi inundă tot coridorul cu o lumină palidă, ca de mort. Lîngă această lumină piticul începu să se lungească încet, ajungînd mai întîi de şase picioare, apoi de opt, apoi de doi stînjeni. Umbra lui, tot mai lungă, dansa ca un şarpe negru pe pardoseala de marmură a coridorului, în lumina cenuşie tot mai vie, în vreme ce capul lui, care se înălţa tot mai sus, stîrni ecoul boltei cu un muget înfiorător ca de taur.

Atît i-a trebuit lui Mihály. S-a întors cu povară cu tot şi a luat-o la goană înapoi. Dar pe la mijlocul coridorului se găsea o treaptă, care le-a fost fatală. Se împiedică de ea şi căzu cît era de lung. Noroc că nu şi-a muşcat limba izbindu-se de pietre, cu preotul deasupra lui. În cădere, felinarul se sparse şi se stinse, şi, rămaşi în întuneric, au început să alerge în vîrful picioarelor. De văzut ceva, nici vorbă nu putea fi în întunericul acela de infern, aşa că umblau pe bîjbîite. Cît despre scara care ducea sus, nici pomeneală, în schimb au dat peste coridorul transversal, luminat cu dărnicie de razele lunii care pătrundeau prin gratii. Se repeziră într-acolo, dar drumul le era închis de uşa cu gratii. Cum, necum, Mihály o deschise şi o zbughiră afară.

Uşa subteranei dădea în grădină, iar de aici, pe poartă, ajungea afară, în cîmp. Aşa s-a făcut că cei doi bărbaţi, care fuseseră în căutarea Diavolului, goneau acum cu cea mai mare viteză peste tarlalele acoperite de scaieţi şi mărăcini. Pe sfinţia-sa nu-l mai durea piciorul ! Se lecuise de artrită şi, luîndu-se la întrecere cu paracliserul uscăţiv, ajunse cu trei secunde mai repede decît el în pat. Trei zile nevasta paracliserului n-a putut scoate o vorbă din gura bărbatului ei. A doua zi, cu mare strîngere de inimă, părintele Mahók urcă la castelul grofesc.

Era un om cinstit şi simplu, care credea mai degrabă în Diavol decît în oamenii răi şi avea încredere în tot ce vedea cu ochii, fără sa mai cerceteze cauzele. Nu mai avea nici o îndoială că pe la castel umblau suflete necurate, care, la ospeţele de la miezul nopţii, rup oase din pieptul fazanilor ca să-şi răspundă la întrebarea : „Cine se mărită mai repede ?“

O găsi deosebit de bine dispusă pe contesă. Era amabilă, afectuoasă, rîdea şi-l primi pe vizitator oarecum exaltată ; aceste manifestări contradictorii din partea contesei nu-l sur-

prindeau pe părintele Mahók, deoarece se obişnuise de mult s-o găsească azi prost dispusă, şi mîine cu chef.

— Toată noaptea am stat de veghe aici, spuse preotul, intrînd direct în inima lucrurilor.

— Oh, mii de mulţumiri şi recunoştinţe, reverendisime. Simpla prezenţă a sfinţiei-voastre a alungat fantomele din castel. În noaptea asta nu s-a auzit nici un zgomot subpămîntean.

— Cum n-a fost nici un fel de zgomot ? întrebă surprins preotul, ridicîndu-se de pe scaun. Azi-noapte domnişoara contesă n-a auzit chiar nimic ?

— În toată casa, sus şi jos, a domnit o linişte biblică şi o pace ca în Arcadia.

— Doar n-oi fi visat eu, şi dacă e nevoie de dovezi, apoi uite ici vînătăile şi coatele mele zdrelite, ca să nu mai vorbesc de paracliserul care zace în pat şi tremură şi mai şi decît varga. El poate să ateste că niciodată şi nicăieri nu s-a auzit o larmă mai infernală decît s-a auzit noaptea asta în cripta castelului, unde am şi coborît eu, personal, şi m-am întîlnit cu Necuratul însuşi. Am fost nevoit să încetez lupta din cauza paracliserului, şi iată am venit aici în faţa dumneavoastră, să vă înştiinţez că cercetările mele s-au încheiat. Acest castel e blestemat. Eu nu pot să vă dau decît un singur sfat : părăsiţi cît mai repede aceste locuri, mutaţi-vă la oraş, acolo, fantomele n-o să vă mai urmărească.

Apăsîndu-şi pieptul cu degetul mijlociu al mîinii stîngi, contesa vorbi cu ifose şi mîndrie :

— Să părăsesc eu castelul pentru că fantomele străbunilor mei învie noaptea între zidurile lui ? Ah ! Nu mă cunoaşteţi ! Acesta e chiar un motiv în plus ca să rămîn. Aici, în casa unde mă întîlnesc cu strămoşii şi străbunele mele, care mă cunosc, îmi vorbesc, binevoiesc să mă viziteze şi mă invită la ei. Dimpotrivă, pentru mine, castelul de la Bondavár îmi este cu atît mai drag. Prezenţa fantomelor străbune este tocmai *pretium affectionis* care însuţeşte valoarea castelului.

Părintelui Mahók îi stătea pe limbă să-i răspundă : „Domnişoara contesă poate să rămînă aici, dar eu, unul, nu mai rămîn, să-şi caute alt duhovnic". Dar şi-a adus aminte de altceva. *Ad vocem*, duhovnice !

— Dar spuneţi-mi, vă rog, dacă există o legătură aşa de strînsă şi intimă între dumneavoastră şi acele fantome, cum

se poate că tocmai noaptea trecută n-aţi auzit hărmălaia lor diavolească, sabatul lor satanic ?

La această întrebare pe faţa contesei se iviră două pete roşii şi, tulburată, lăsă ochii în pămînt.

Preotul era însă cu privirea aţintită asupra ei şi nu avea scăpare.

Domnişoara contesă se lăsă încet în genunchi în faţa lui şi, lovindu-se cu mîna în piept, şopti :

— *Pater, peccavi !* Există un lucru pe care nu vi l-am spus la mărturisire niciodată şi care de mult mă apasă pe suflet.

— Ce poate fi ?

— Oh, mi-e frică...

— Nu te teme, fata mea ! spuse preotul onctuos. Dumnezeu este iertător.

— Cred. Dar mi-e frică... mi-e frică să nu rîdeţi de mine.

— Ah ! exclamă preotul, lăsîndu-se pe spate, în scaun, cînd auzi această ciudată declaraţie.

Contesa se ridică în picioare şi se grăbi spre masa de scris. Deschise un sertar secret şi scoase de acolo un album. Era legat splendid, cu coperte de fildeş, cu închizători şi montură suflate cu aur.

— Răsfoiţi acest album.

Sfinţia-sa desfăcu copcile, deschise albumul şi văzu o colecţie obişnuită de fotografii, din cele care se văd curent pe mesele de prin budoare.

Preotul nu-şi prea dădea seama ce interes prezentau toate acele fotografii. Doar erau numai fotografii de oameni destoinici, renumiţi, de mari oameni de stat, de muzicanţi, de poeţi şi de actori, pe care merită să-i cunoşti. Între ei nu se afla nici un scandalagiu. O singură observaţie putea să facă, şi anume, că toţi bărbaţii din album aveau faţa complet rasă. Printre celebrităţi străine, care nu purtau nici mustăţi, nici barbă, găsi şi cîţiva cunoscuţi : Liszt Ferenc, Lendvay, Reményi, Vadnay Károly, Szerdahelyi.

Şi a mai remarcat ceva, şi anume, că pe unele file, în locul destinat fotografiei, pe locul gol, era lipită o bucată de voal negru. Asta te putea face să cazi pe gînduri.

— Într-adevăr, interesantă colecţie, spuse preotul, răsfoind albumul. Dar, de fapt, ce importanţă au toate astea ?

— Mă spovedesc, şopti contesa la urechea preotului. Acest album e bazarul cu nebuniile şi păcatele mele. Un negustor de obiecte de preţ din Viena are dispoziţii din partea mea ca atunci cînd apare fotografia vreunui bărbat cu faţa rasă, să mi-o trimită fără întîrziere. Îmi caut idealul. Îl caut de ani îndelungaţi. Cîteodată mi se pare că l-am găsit, şi atunci mi se aprinde sufletul. Devin a lui. Îl numesc logodnicul meu. Îl aşez în faţa mea şi îl visez ceasuri întregi. Îmi închipui că vorbesc cu el. Ne spunem lucruri minunate, cuvinte dulci, şi inima mi se îmbată de fericirea asta născută dintr-o închipuire înşelătoare. E o prostie, dar ceva îmi spune că e şi un păcat. Nu m-am putut hotărî pînă acum să mărturisesc la spovedanie acest lucru ca pe un păcat sau să-l ascund ca pe o nebunie. Ce părere aveţi, sfinţia-voastră ?

Părintele Mahók nu ştia ce să zică. Explicînd cele zece porunci, *Biblia* pomeneşte ceva despre „căderea în păcat" prin privirea unor lucruri interzise, dar nu aminteşte nimic de fotografii. Acest lucru ar trebui lămurit de către Sinod.

— Spune mai departe, fata mea.

Şi contesa se spovedi în continuare :

— Şi cum stau şi visez mult în faţa uneia dintre aceste fotografii alese, o determin să-mi apară în somn. Figura mult rîvnită îmi apare ca un fenomen ceresc şi umblăm amîndoi, braţ la braţ, pe cîmpii scăldate în lumină cerească, prin lunci, unde frunzele aruncă umbre uşoare şi omul e tînăr şi fericit.

Contesa plîngea.

— Nu e păcat ?

Părintele Mahók răsuflă uşurat. Găsise numele acestui păcat neobişnuit.

— Dimpotrivă. E vrajă.

Dar nu ştia ce ispăşire să recomande pentru aşa ceva.

— Şi eu cred la fel, se grăbi să sublinieze contesa, şi uite cum ispăşesc pentru aceste viziuni vrăjite : iau fotografia celui care mi-a apărut în vis şi o ard în cămin, iar în locul ei pun o bucată de voal.

Va să zică aşa se explicau filele libere din album.

Părintele Mahók găsi că ispăşirea fusese bine aleasă. Jertfă prin ardere ! Scriptura recomandă, e drept, să fie ars un ied, dar merge şi o fotografie. Theudelinda continuă :

— În timpul acestor viziuni cad de obicei într-un somn adînc, sufletul meu nu mai umblă pe pămînt, sînt în cer, nici

un sentiment pămîntesc nu mă mai stăpîneşte, devin spirit. De aceea nu aud nici un fel de zgomot, nici pe cel de aici de jos, oricît de mare ar fi.

— De asta n-ai auzit azi-noapte zgomotul fanţomelor. Erai în lumea somnului, într-o altă lume...

— *Confiteor*, şopti ea, plecîndu-şi capul.

„Halal castel ! gîndi în sine părintele Mahók. Străbunii se scoală din morminte şi se ţin de liturghii şi de chefuri, iar strănepoata lor umblă prin rai, fiind încă în viaţă. La urma urmei, pot să facă ce vor : sînt grofi. Omului sărac nu-i trec prin cap astfel de extravaganţe. Dar ce să facă în această situaţie un preot blajin de ţară, la care vin să se spovedească doar oameni simpli, îmbrăcaţi în pănură, cu păcate de toate zilele ?“ Nu i-ar fi părut rău de loc dacă s-ar fi ivit cineva mai priceput ca să facă lumină în acest caz complicat. Lui nu-i dădea prin minte ce era de făcut cu aceste fantome care o chinuiesc, sau o ademenesc pe contesă. De cele dintîi se speriase şi el, pe celelalte nu le putea ajunge din urmă. Cel mai bine ar fi fost să lase lucrurile aşa cum dorea dînsa.

— Fata mea, ispăşirea pe care ţi-ai ales-o singură pentru viziunile provocate de farmece este cît se poate de potrivită şi bine inspirată. Ai ars şi fotografia figurii vrăjite care ţi-a apărut ultima dată ?

— Nu, răspunse contesa.

— Şi de ce nu ? întrebă preotul cu severitate.

Spera că totuşi poate descoperi la penitentă vreun păcat în legătură cu care se va putea recurge la absolvire.

— E imposibil să arunc în foc acea fotografie.

— Şi de ce e imposibil ?

În loc de răspuns, contesa deschise o ascunzătoare aflată în album şi arătă preotului ceea ce se găsea în ea.

— Ah ! exclamă părintele, recunoscînd imediat pe cel înfăţişat de fotografie.

Era abatele Sámuel, superiorul unui ordin fără nume, mai bine zis cu nume multe.

— I-am cerut agentului, spuse contesa, ca să-mi trimită fotografia tuturor bărbaţilor chipeşi, cu faţa rasă ; el a comis fără să vrea greşeala de a-mi trimite fotografia unei feţe bisericeşti. Păcatul e al meu.

— În visurile tale te-ai plimbat şi cu el de braţ prin paradis ?

— *Mea culpa...* gemu contesa, apăsîndu-şi pieptul cu pumnii.

Preotului îi veni o idee salvatoare.

— Să ştii că cerul te-a îndemnat să nu arunci în foc această fotografie, ca pe celelalte ; căci prin asta ai găsit leacul bolii sufleteşti de care suferi. Faptul că această fotografie a ajuns la tine este opera providenţei, căci, iată, după deşartele iluzii pămînteşti, ai găsit idealul adevărat sub a cărui îndrumare poţi afla fericirea şi pe această lume ; caracterul său sublim şi fruntea lui sfîntă înlătură din inima ta orice zgură a sentimentelor pămînteşti şi este capabil să te conducă nu în vis, ci în realitate pe ţărmurile fericite ale unei cucernicii curate şi are o putere sufletească îndeajuns de mare ca să alunge orice fantomă din castelul tău, fie că te chinuie, fie că te ademeneşte, pentru că toate provin din acelaşi izvor.

DUŞMANUL DIAVOLILOR

La îndemnul părintelui Mahók, contesa a hotărît să dea împuternicire duhovnicului ei să ia măsurile pe care le va socoti necesare. Chiar în aceeaşi zi preotul i-a scris abatelui Sámuel, care tocmai se găsea la Pesta.

Abatele Sámuel era un bărbat cu renume, unul dintre preoţii consideraţi liber-cugetători. Era în relaţii prieteneşti cu notabilităţile liberale, şi cei iniţiaţi ştiau că articolele de fond cu tendinţe opoziţioniste, semnate „S", erau scrise de pana lui. În societate era jovial şi spiritual, veşnic bine dispus. Strălucea şi în cercurile ştiinţifice, prelegerile sale erau frecventate de elită. E drept, erau superficial pregătite, dar întotdeauna cu mult spirit. Şi pe lîngă toate acestea, era permanent ţinta atacurilor ziarelor ultramontane. Ba chiar şi poliţia îi făcuse cîndva o percheziţie la domiciliu, neştiind probabil nici ea ce căuta. Toate acestea puneau într-o lumină deosebit de favorabilă numele abatelui Sámuel, a cărui fotografie apăruse şi într-o revistă ilustrată, cîştigînd definitiv de partea sa opinia publică prin figura lui distinsă : avea o frunte înaltă şi senină, linii bărbăteşti, expresive, cu sprîncene groase şi ochi pătrunzători ; o singură trăsătură, caracteristică oricărui preot, îi trăda şi lui funcţia : o arcuire specifică a colţurilor gurii, care împrumută feţei

o oarecare bunăvoinţă şi imprimă trăsăturilor ei expresia unei graţii permanente, încît, cu o astfel de gură, toţi par a fi nişte amoraşi bătrînîori. În rest, n-avea nimic tipic preoţesc. Statura sa puternică i-ar fi stat bine şi unui gladiator.

Era cunoscut în toată ţara ca un preot liberal, care cutează să spună adevărul chiar şi în faţa autorităţilor.

Pentru acest motiv, părintele Mahók îi arăta un mare respect. El, ca preot sărac de ţară, nu putea face mare lucru pentru patrie. Poate doar atunci, demult. Însoţise un batalion de honvezi în vreo douăzeci de bătălii şi le ţinea predici, în acel timp, despre patriotism ; din această cauză şi fusese condamnat la moarte cîndva, dar ulterior pedeapsa îi fusese comutată în zece ani de temniţă grea. Zăcuse în fiare vreo cinci ani şi mai avea şi azi cicatrice la picioare. Dar toate astea sînt nimicuri, cu care părintelui Mahók nu-i place să se mîndrească şi pe care nici nu se gîndeşte să le compare cu meritele unui om ca abatele Sámuel, care cutează să-şi pună iniţialele sub nişte articole cu principii libere. Şi încă în vremea noastră ! Să te legi de Haynau, să te iei la harţă cu muscalii, să te uiţi în gura tunului, să stai sub spînzurătoare, toate astea-s fleacuri ; dar să te pui rău cu poliţia, în zilele noastre, este mare lucru.

Părintele Mahók avea, deci, o consideraţiune deosebită faţă de capacităţile alese ale abatelui Sámuel, în vreme ce el însuşi se simţea destul de vlăguit. Ei, da, cincisprezece ani reprezintă ceva, nu glumă. Mai ales cînd cinci din ei s-au consumat într-o dublă capitulare.

Invitatul sosi după cîteva zile la parohia părintelui Mahók. Acesta îl puse la curent, atît cît putea s-o facă fără să divulge nimic din ce ţine de taina spovedaniei, cu frămîntările contesei. Îi povesti şi întîmplarea cu stafiile. Aici se amestecară şi propriile sale păţanii.

Abatele Sámuel primi relatarea cu un rîs suveran.

— Puteţi rîde de mine, excelenţă, dar de contesă să nu vă bateţi joc, căci ea ţine foarte mult la fantomele ei, îl sfătui Mahók cu umilinţă.

Abatele îl rugă să-i descrie cît mai amănunţit aşezarea castelului, legăturile dintre diferite camere şi scări, şi în mod special stărui asupra felului în care părintele Mahók, împreună cu paracliserul, scăpase pe uşa cu gratii.

La ora stabilită, caleaşca contesei veni să-i ducă la castel pe distinşii oaspeţi. Satul era destul de departe.

Fu cît se poate de firesc ca, îndată ce-l văzu pe abatele Sámuel, contesa să fie cuprinsă de un acces de plîns cu spasme, care nu trecu pînă cînd abatele nu-i atinse fruntea cu mîna. După obiceiul casei, în aceeaşi clipă o cuprinse şi pe domnişoara Emerencia un spasm, şi de dragul simetriei, s-ar fi cuvenit ca plînsul să fie oprit de sfinţia-sa părintele Mahók, dar acesta nu prea se sinchisi, lăsînd ca spasmele să rămînă spasme, pînă vor înceta de la sine.

Abia după acest acces, contesa şi-a adus aminte să facă mărturisirea : pe domnul abate cerul îl trimisese acolo în ziua aceea.

În timpul mesei, care, prin belşugul ei, amintea de ospeţele lui Lucullus, domnul abate se interesă de amănunte cu totul prozaice, cum ar fi : numărul servitoarelor, etatea aproximativă a personalului, administraţia pivniţelor, vremea culesului de vie, şi se ocupă mai mult de domnişoara Emerencia decît de contesă. O întrebă dacă-i îngăduie să-i toarne un pahar şi primi cu mirare răspunsul că ea nu bea vin niciodată, şi rămase de-a dreptul uluit cînd văzu că-şi acoperă paharul cu palma. Dori să mai ştie dacă inelul de pe mîna ei nu era cumva inel de logodnă. Roşind, domnişoara protestă, afirmînd că nici prin gînd nu i-a trecut vreodată să se mărite.

După masă părintele Mahók rămase în sufragerie s-o distreze pe domnişoara Emerencia. Se aşeză într-un fotoliu lîngă cămin şi, împreunîndu-şi mîinile peste pîntecele rotund, ca pentru rugăciune, închise ochii şi adormi ca un copil, izbutind să pară că ascultă ce-i povestea domnişoara Emerencia.

Domnul abate se retrase cu contesa într-una din camerele din fund, şi acolo ea aşteptă tremurînd sentinţa autorităţii superioare în procesul fantomelor.

— V-a relatat duhovnicul meu secretul fantomelor din castel ?

— Mi-a spus şi el atîta cît ştie.

— Care sînt părerile sfîntului Augustin şi ale autorităţilor ecleziastice cu privire la acest caz senzaţional ?

— Părerea mea personală este că nu e vorba decît de o farsă ordinară, pusă la cale de oameni.

— De oameni ? întrebă contesa îngrozită. Viziunile mele...

— Ele au o legătură de ordin psihic cu această farsă. Dumneavoastră, pe de o parte, auziţi, pe de altă parte, visaţi aceste întîmplări. La început sînt nişte senzaţii, restul e pură halucinaţie, idiosincrazie. Spirite vizibile nu există, pentru că

ceea ce nu e materie n-are nici formă. Cine a murit o dată nu se mai mişcă ; organismul lui s-a descompus.

Contesa scutură din cap dezamăgită.

Nu se aştepta să primească o astfel de explicaţie de la o înaltă faţă bisericească.

Ca să afle atîta lucru, nu era nevoie să cheme un abate.

Abatele Sámuel citi pe faţa contesei impresia produsă de cuvintele lui şi se grăbi s-o remedieze radical.

— Cunosc, domnişoară contesă, îndoielile şi credinţa dumneavoastră fermă în ceea ce vi se pare că vedeţi şi auziţi. Aveţi convingerea că aţi coborît de nenumărate ori în cripta cu vrăji, unde se adună străbunii dumneavoastră.

— Noaptea trecută au fost foarte gălăgioşi şi mi-au promis că diseară se adună din nou şi aşteaptă să vin la ei.

— Şi dumneavoastră le-aţi promis că o să vă duceţi ?

— Ziua mă îngrozesc, dar noaptea atracţia este atît de puternică, încît îmi înving frica şi nu pot rezista să nu mă duc.

— Bun. Noaptea asta am să cobor eu însumi, împreună cu dumneavoastră, în criptă.

La aceste cuvinte pe obrajii contesei se iviră din nou acei trandafiri de foc. Avea în faţă idealul ei în carne şi oase. O poftea să coboare cu el. Unde ? Poate în iad ? După cîteva minute, însă, îşi recăpătă stăpînirea de sine şi întrebă cu îndoială :

— Cum am putea face una ca asta ? Să împărtăşesc întregii servitorimi cele mai intime dintre secretele mele ?

Domnul abate înţelese întrebarea şi-şi dădu seama de toate urmările ce puteau decurge din răspunsul pe care-l va da.

— Nu, dimpotrivă, nici una dintre servitoare nu trebuie să afle ceva. Nimeni, în afară de noi doi, nu trebuie să bănuiască ce avem de gînd.

Contesa s-a uitat la el tulburată. În acest caz era inevitabil ca domnul abate să rămînă toată noaptea în camerele ei, alături de ea.

Domnul abate citi acest gînd pe faţa Theudelindei.

— Acum mă retrag cu parohul, urmă el, şi nu mă întorc decît exact la ora fixată, adică la miezul nopţii, şi bat la uşa dumneavoastră.

Contesa dădu din cap cu neîncredere.

— Cum se poate una ca asta ? Gîndiţi-vă că acum, iarna, după ora şapte, toate porţile şi uşile castelului meu se încuie,

şi ca să ajungeţi pînă la camera mea din fund ar trebui să deschideţi în taină cel puţin şapte uşi. Mai întîi e poarta castelului. Aceasta e păzită în primul rînd de portăreasă, o femeie mai în vîrstă, care doarme foarte rar, pe urmă de doi cîini, nişte dulăi uriaşi, care în timpul nopţii sînt scoşi din coteţ şi se plimbă legaţi de nişte lanţuri lungi. Apoi urmează uşa coridorului, încuiată cu două chei, din care una se găseşte la clucereasă, cealaltă la supraveghetoare, deci n-aţi putea deschide fără să se trezească amîndouă. A treia uşă e cea de la scară. Cheia ei o ţine bucătăreasa, care doarme aşa adînc, că pînă o s-o treziţi din somn se ridică în picioare toată casa. Vine apoi grilajul coridorului, pe care ar trebui să-l deschidă fata din casă, care e o fiinţă atît de fricoasă, că nu s-ar duce singură noaptea nici pînă în camera vecină. A cincea e uşa cameristei mele, care-i atît de pudică, încît n-ar deschide unui bărbat nici dac-ar fi un sfînt sau un profet. A şasea e uşa camerei domnişoarei Emerencia, dama mea de companie, pe care, dacă atinge cineva clanţa de la uşă în timpul nopţii, o cuprind spasmele şi leşină. În sfîrşit, a şaptea este cea de la budoarul meu, care nu se deschide decît printr-un mecanism pus în funcţiune de mine. În felul acesta, cum ar putea pătrunde preasfinţia-voastră, în toiul nopţii, pînă aici, fără să fie văzută ?

— Permiteţi-mi, domnişoară contesă, să vă pun o întrebare. Dumneavoastră, care de aici, din camera din fund, aţi coborît de atîtea ori noaptea în criptă, cum aţi putut să străbateţi atîtea uşi încuiate ?

Pe faţa contesei se ivi un surîs triumfător. Şi superstiţioasa izbuti să pareze victorios lovitura dată de un om înţelept :

— Oh, dar eu nu cobor pe acest drum. Din dormitorul meu porneşte o scară secretă, care duce mai întîi în bibliotecă şi de acolo mai jos, în capela criptei. Pe această scară folosită numai de familie obişnuiesc eu să umblu.

Ar fi fost firesc din partea domnului abate să propună ca el să se ascundă în bibliotecă şi, în acest caz, dacă contesa i-ar fi dat cheia de la scară, s-ar fi găsit în imediata ei apropiere. Cunoscînd însă caracterul contesei, îşi dădu seama că numai de-ar fi pomenit un asemenea procedeu, în aşa măsură ar fi rănit-o în amorul ei propriu, încît ar fi fost în stare să întrerupă imediat tratativele cu abatele. Pe calea raţionamentelor omeneşti obişnuite (deci nici pe calea raţionamentelor fe-

meieşti) nu ţi-o puteai apropia. Domnul abate ştia bine acest lucru.

— Domnişoară contesă, eu rămîn la ceea ce-am spus. În noaptea asta, la începutul zilei astronomice, voi bate la uşa dumneavoastră.

Contesa scutură din umeri îngrozită.

— Poate credeţi dumneavoastră, continuă abatele, că există fiinţe pămînteşti cu o putere care biruie legile naturii şi care pot trece prin uşi încuiate ? Există oare uşi vizibile pentru unii şi invizibile pentru alţii ? Dacă există, pot avea şi eu puteri supraomeneşti. Dacă sînteţi însă convinsă că eu, ca om alcătuit din ţărînă, nu pot să fac altceva decît ceea ce îngăduie legile eterne ale naturii, atunci pentru orice lucru obişnuit veţi găsi explicaţia lui firească. Scamatoria în lumea de astăzi nu mai e vrăjitorie. Pe Bosco şi pe Caluche nu-i mai ardem pe rug. Deci, fie că mă consideraţi un Bosco, fie că mă luaţi drept un Paracelsus, eu repet angajamentul meu. La ceasul în care fantomele castelului îşi vor începe orgia, voi bate la uşa dumneavoastră cu aceste cuvinte : „*In nomine Domini, aperiantur portae fidelium !* În numele Domnului, deschidă-se uşile credincioşilor !“ Dar nimeni, afară de noi doi, să nu ştie despre acest lucru. Pînă atunci, Domnul fie cu dumneavoastră !

Theudelinda era uimită şi fascinată de siguranţa de sine a acestui om deosebit. Îi vorbea de la o înălţime aşa de mare, încît ar fi fost un sacrilegiu să te îndoieşti de cuvintele lui. Şi totuşi spunea enormităţi. Cum s-ar putea întîmpla toate astea ? Sau era într-adevăr o fiinţă cu puteri supranaturale ?

Contesa văzu de la fereastră caleaşca cu cei doi ecleziaşti părăsind castelul. Din caleaşcă, domnul abate salută cu mîna spre ea. Contesa rămase la fereastră pînă ce caleaşca se întoarse goală.

Femeia-vizitiu se lăudă tuturor cu bacşişul primit, pe care îl scoase dintr-unul din buzunare. Era un fiorin de argint nounouţ. Servitorimea adunată acolo îl trecu din mînă în mînă, cu mirare. Era o minune ceea ce vedeau ! Din cincisprezece milioane de locuitori ai Ungariei, patrusprezece milioane cinci sute de mii nu văzuseră niciodată un fiorin de argint.

Ăsta da, preot adevărat ! Nu ca ăstălalt, care duminica împărţea drept bacşiş patru creiţari înveliţi în hîrtie !

Nesfîrşite i se părură contesei minutele pînă la căderea serii. Se plimba neliniştită dintr-o cameră în alta, îşi frămînta

mintea, întrebîndu-se pe ce cale, pe ce gaură ar putea pătrunde acolo cineva care nu e spirit. Apoi, cînd auzi bătînd ora 7, verifică personal dacă toate uşile apartamentului sînt bine încuiate, şi numai după aceea s-a întors în iatacul ei. Acolo scoase planurile castelului, întocmite de un arhitect florentin. Nu era întîia oară că cerceta aceste planuri. Prima dată le studiase îndelung, cînd moştenise castelul după moartea tatălui ei. Întreaga clădire era de trei ori mai mare decît aripa unde dorea să-şi aranjeze locuinţa, de aceea trebuise să aleagă în care parte să se mute. În partea centrală erau săli enorme, săli mari de primire sau de ospăţ, săli de arme, adevărate muzee de tablouri şi antichităţi. Acelea nu erau locuibile.

Se putea şi din această parte coborî printr-o dosnică scară în spirală, spre un coridor subteran. Scopul acestei ieşiri era probabil acela de a da posibilitatea străjilor să fugă neobservate în cazul în care castelul ar fi fost atacat de turci ; dar treptele acestei scări fuseseră de mult demontate, încă de pe vremea bunicului, ca fiind cu totul nefolositoare, iar ieşirea fusese astupată. Pe acolo n-ar fi putut urca nimeni. Aripa stîngă, din partea opusă, fusese locul preferat al strămoşilor în goană după plăceri. Se găseau acolo fel şi fel de ascunzişuri, firide secrete, coridoare tainice care duceau, de-a lungul unor ziduri groase, dintr-o cameră într-alta, de la un etaj la altul ; cazemate, uşi ascunse după tablouri şi guri de sobă care permiteau să se asculte ce se vorbea într-o cameră sau alta. Toate acestea erau arătate amănunţit în planurile arhitectului. Theudelinda bănuia, cu înfiorare de fecioară, că acest apartament plin de mistere nu putea corespunde concepţiilor sale înalte. De aceea a ales pînă la urmă acea aripă a castelului care fusese construită cît mai simplu : sus, camere modeste care dădeau dintr-una în alta, la parter biblioteca, iar jos cripta. Potrivit planurilor executate cît se poate de fidel, această aripă nu avea nici un fel de ascunzătoare, afară de scara secretă despre care s-a vorbit mai sus şi care, în scopuri cucernice, ducea numai în bibliotecă şi în capela cavoului.

Construit în felul acesta, castelul asigura întreaga metamorfoză a vieţii castelanului. Tînăr — era iubitor de plăceri, adult — era om de stat, iar ca om în vîrstă — ascet.

Contesa Theudelinda a zidit însă toate trecerile care duceau din apartamentul al treilea în cel din mijloc, astfel că de

acolo nu se mai putea pătrunde în locuinţa ei. Rămăsese doar o ieşire spre curte.

În apartamentul ei nu se aflau deci nici coridoare secrete, nici statui mobile, nici trape mecanice, nici firide cu deschizături ascunse, nici stîlpi goi pe dinăuntru, care se desfac în două, nici lespezi de marmură care se pot scoate din pardoseală, în schimb fiecare fereastră şi fiecare horn era prevăzut cu gratii. Nimeni nu putea pătrunde aici cu tertipuri.

Rămînea o singură posibilitate, şi asta numai conform regulilor naturii, nu şi ale psihologiei, şi anume : dacă domnul abate s-ar înţelege cu întregul personal de serviciu al castelului. Folosirea unei asemenea posibilităţi era exclusă, avînd în vedere caracterul ales al domnului abate şi faptul că, mai ales în prezenţa unui martor, cum era părintele Mahók, n-a putut avea timp să mituiască fiecare servitoare în parte. Ar fi fost necesar ca şi părintele să fie de acord cu un asemenea procedeu.

Aşa ceva ar fi fost cu totul imposibil.

Dar, în definitiv, de ce-ar fi avut nevoie domnul abate să recurgă la asemenea viclenii? Dacă poate fi vorba de viclenii!!

Theudelinda îşi trimise servitoarele devreme la culcare ; i se plînse domnişoarei Emerencia că o doare o parte a capului. Domnişoara Emerencia declară îndată că pe dînsa o doare cealaltă parte a capului, şi cînd contesa se duse la culcare, dama de companie, gemînd de moarte, se obloji cu perniţe calde, umplute cu floare de soc.

Contesa s-a încuiat în dormitor şi a început să numere clipele. Se apucă să facă o pasienţă, dar nu-i ieşea de loc, probabil nu se putea concentra îndeajuns. A luat o *Biblie* şi a privit îndelung minunatele gravuri ale lui Doré. Numără cîte figuri de femei şi cîte chipuri de bărbaţi erau înfăţişate pe cele două sute treizeci de planşe ilustrate. Apoi, cîţi cai şi cîte cămile. Cîte crime sînt pomenite. Pe urmă îşi petrecu vremea cu textul. Numără care vocală se găseşte de cele mai multe ori pe o pagină. Cea mai frecventă era vocala *a*, apoi *e*, apoi *o*, apoi *u* ; cea mai puţin frecventă era vocala *i*. Asta în textul francez. Comparîndu-l cu textul maghiar, găsi că în acesta din urmă cea mai frecventă era vocala *e*, apoi *a*, apoi *o*, apoi *i*, în sfîrşit *u*, *ö* şi *ü*.

O irita şi această numărătoare. Se aşeză la pian şi încercă să se liniştească executînd fanteziile preferate pe care le repetase de atîtea ori. Nici asta nu-i mergea. Mîinile îi tremurau,

şi într-una îi alunecau moleşite de pe clape. Cînd se apropiase ora fatală, nu se mai putea gîndi decît la obsedantele chipuri fantomatice. Era sclava lor, era vrăjită de ele, şi aşteptarea clipei cînd avea să răsune zgomotele fantomelor îi era insuportabilă.

De obicei, în timpul orgiei misterioaselor fantome o cuprindeau frigurile ; se dezbrăca repede şi se băga în pat sub plapumă, îşi astupa urechile pînă cînd adormea în somn greu, transpirată toată. Dimineaţa tîrziu, cînd se deştepta, era convinsă că fusese prin toate locurile pe care le visase. În seara asta scoase talismanul, de la care spera să capete putere : era portretul domnului abate. Îl puse pe măsuţă şi se lăsă furată de gînduri. Oare era el într-adevăr o fiinţă supraomenească, al cărei cuvînt deschidea toate lacătele şi făcea să fugă toate fantomele şi să se închidă porţile iadului ? Fără urmă de îndoială, îi vorbise serios şi hotărît. Şi totuşi era greu de crezut că tot ce-i spusese se va îndeplini întocmai.

Clipă de clipă, inima îi bătea mai neliniştită. Nu palpita din cauza vechilor fantome, ci din cauza celei noi.

Era posibil oare să bată la uşa ei la o asemenea oră ? Ce-ar trebui să fie atunci ? Un scamator ? Un sfînt ?

Veni şi miezul nopţii. Bătăile orologiului din turn se auzeau prelung în liniştea din jur.

Potrivit obiceiului, îndată după cea de-a douăsprezecea bătaie a orologiului, începu liturghia fantomelor. De astă dată însă contesa era cu urechile în altă parte. Asculta dacă nu cumva se aude de prin camerele vecine scîrţîit de uşi, sau de clanţe, chei răsucite în broască, zgomote de paşi care se apropie.

Nimic.

Ascultă cu urechea lipită de uşă. Nici un zgomot prin camere.

Trecu mai bine de un sfert de oră după miezul nopţii.

Între timp, liturghia evlavioasă, intonată de glasurile diavolilor de sub pămînt, degenerase într-un vacarm îngrozitor. Urlau, ţipau, rîdeau, nechezau pe-ntrecute.

„Nu va veni“, îşi zise contesa, şi frigul îi cuprinse toate mădularele.

Era absurd să se aştepte ca un om să facă ceea ce numai unei fantome îi este cu putinţă. Porni spre iatac să se culce.

În clipa aceea se auzi o bătaie în uşă, şi vocea cunoscută rosti încet, dar ferm, parola convenită :

— *In nomine Domini, aperiantur portae fidelium!*

Contesa dădu un ţipăt. Îşi adună toate puterile, ca să nu-şi piardă cunoştinţa.

E pură realitate! Nu e vis! Nu e halucinaţie.

Era acolo, în faţa uşii.

Înainte!

Contesa fugi la uşă şi i-o deschise.

Importanţa acestei clipe dădea sufletului ei o putere plină de cucernicie.

Indiferent dacă acela care răzbătuse pînă la uşa ei era un hoţ, un vrăjitor, sau un sfînt, voia să-l vadă la faţă. Pardoseala pe care acesta aştepta în faţa uşii era de fapt podul suspinelor peste o hrubă adîncă, şi ar fi fost de ajuns să apese pe butonul resortului secret, şi respectivul s-ar fi prăbuşit în abisul întunecat. Contesa puse piciorul pe acest resort şi trase uşa.

În faţa ei se afla domnul abate. Purta un palton negru, simplu, care-i ajungea pînă la genunchi, şi nu adusese cu el nici un obiect sfînt, nici chivotul, nici cădelniţa, ci un bici zdravăn, din piele de rinocer, pe care-l ţinea în mîna dreaptă, şi un felinar stins, în mîna stîngă.

— Staţi pe loc! îl somă contesa. Înainte de-a trece pragul, spuneţi-mi cum aţi ajuns pînă aici. Cu ajutorul lui Dumnezeu, cu sprijin omenesc, sau adus de Diavol?

— Domnişoară contesă, răspunse abatele, cercetaţi toate camerele. Toate uşile sînt deschise. Am intrat în castel numai pe uşi deschise. Iar cum am ajuns în curte, am să vă spun după ce terminăm.

— Şi servitoarele mele? întrebă mirată contesa. Ele dorm în aceste camere.

— Perdelele sînt lăsate la toate paturile. După perdele nu m-am uitat. Dar dacă dorm, apoi pot spune că slugile dumneavoastră au un somn bun şi adînc.

De neconceput.

Pe contesă o părăsiră puterile.

— Vă rog să intraţi, îi zise.

Şi se prăbuşi într-un fotoliu.

Vacarmul ce se auzea din criptă se înteţise peste orice închipuire.

— Auziţi ce tărăboi?

— Îl aud şi-l înţeleg! Am venit să-i pun capăt.

— V-a dat oare credinţa arme potrivite pentru asta ?

— Nici o altă armă decît acest bici ! răspunse abatele, strîngînd în mînă coada biciului.

— N-auziţi cum domină aceste zgomote glasul strămoşului meu, László ? întrebă contesa, apucînd cu ambele mîini braţul domnului abate. N-auziţi rîsul groaznic al străbunei mele ?

— Aflăm noi îndată ale cui sînt aceste voci, îi răspunse preotul cu calm şi hotărîre.

— Cum ? Ce vreţi să faceţi ?

— Mă duc la ei.

— Acolo ? De ce ?

— Să-i judec. Mi-aţi promis că mă însoţiţi.

— Am promis eu ? făcu speriată contesa, apăsîndu-şi pieptul cu mîinile.

— Dumneavoastră aţi dorit aşa.

— Adevărat, adevărat ! Dar sînt atît de tulburată acum, simt că-mi pierd minţile. Prezenţa dumneavoastră, şi zgomotul ăsta groaznic. Mi-e frică !

— Cum ? Dumneavoastră, care de atîtea ori v-aţi dus singură jos între fantome, vă temeţi să le înfruntaţi alături de mine ? Daţi-mi mîna !

Tremurînd, contesa îşi lăsă mîna fără vlagă în mîna abatelui, şi cum simţi strîngerea lui bărbătească, o pătrunse o căldură neobişnuită, îşi recăpătă încrederea în sine şi simţi puteri noi. Încetă să mai tremure, ochii nu-i mai sticleau, inima nu-i mai bătea atît de puternic. Mîna bărbatului o înviorase.

— Veniţi cu mine, spuse preotul, luînd biciul sub braţul stîng, în vreme ce cu mîna dreaptă o trase pe contesă după el. Unde sînt cheile de la casa scării şi ale încăperilor prin care trebuie să trecem ?

Contesa îşi dădu seama că nu poate lăsa mîna bărbatului. N-avea nici putere fizică, nici tărie sufletească ca să i se împotrivească. N-avea încotro, era obligată să-l urmeze în locurile cele mai groaznice, chiar şi în iad.

În tăcere, arătă spre cuierul cu lucrătură antică, unde erau atîrnate cîteva legături de chei.

Dintr-o privire, preotul alese legătura potrivită. Nu era nici o minune. Legătura avea drept semn distinctiv o cruce. Erau cheile capelei.

Perdeaua ce acoperea uşa fu dată într-o parte şi, de la primul pas, preotul avu dovada unui fapt pe care îl bănuise. O pînză de păianjen i se prinse de faţă. Contesa nu coborîse niciodată pe aceste scări.

Ea încă nu-şi revenise complet. Sînt unii nevropaţi cărora în vis le apar atît de viu locurile pe care le vizitează, încît atunci cînd se întîmplă să le vadă cu adevărat, sînt încredinţaţi că au mai fost acolo o dată.

Coborînd scările în urma lui, contesa şopti :

— E un geam spart colo sus, prin el şuieră vîntul.

Într-adevăr, după o cotitură a scării în spirală era un geam spart la o mică firidă, prin care ziua se strecura o rază de lumină.

Contesa totuşi nu văzuse niciodată această ferestruică.

Au ajuns la uşa bibliotecii.

— Cel mai îngrozitor lucru pentru mine este cînd trec prin bibliotecă, spuse contesa. Cînd străbat prin pătratele de sticlă ale luminatorului, razele lunii desenează figuri albe pe pardoseala de marmură, şi mozaicul pare acoperit cu o scriere enigmatică.

Într-un colţ, într-o vitrină flancată de două dulapuri, se afla un schelet. În dulăpiorul cu uşi de sticlă din stînga se găsea o mască mortuară a sfîntului Ignaţiu de Loyola.

Pesemne că toate acestea le ştia contesa din copilărie, de la vreo dădacă.

Şi era întocmai precum spunea. Razele lunii se strecurau prin luminator, scheletul se afla la locul lui în dulapul de sticlă, iar măştile mortuare zăceau la rînd sub o placă transparentă.

Dar contesa nu trecuse pe aici niciodată. Pardoseala camerei era acoperită cu acea pulbere fină care se numeşte „praf de soare", ale cărui particule joacă în razele de lumină care pătrund prin fereastră. De-a lungul deceniilor se aşezase un strat de asemenea praf pe podea şi pe mobilă. Pe acest strat nu se vedea nici o urmă de picior.

Din clipa în care contesa şi abatele intrară în bibliotecă, nu se mai auzi nici un glas din capela criptei vecine. Fantomele tăceau. Totuşi, nu încetase orice mişcare. Dincolo de uşa capelei se auzea un sunet ca de orgă, anunţînd liturghia. Numai că erau nişte sunete emise în batjocură, ca şi cum orga ar fi fost mînuită de spirite blestemate care cîntau în derîdere.

Sufocîndu-se, contesa se sprijini de usciorul porţii ce ducea în capelă şi, cu o mişcare spasmodică a mîinii, îl opri pe domnul abate să deschidă uşa. Tremura toată.

Ce voci blestemate sînt acestea ?

Dinăuntru răsunară apoi *vesperae*-le.

O voce care imita intonaţiile vocii diaconului începu :

— *Bacche ad haustum intende !*

O altă voce îi răspunse în aceeaşi tonalitate :

— *Et ad potandum festina !*

Apoi parcă cineva citea repede textul unei cărţi sfinte :

— *Gloria Baccho, et filiae eius Cerevisiae et Spiritui Vini, sicut erat in Baccho natus, et nunc et semper et per omnia pocula poculorum, Stramen !*

Contesa îşi simţea membrele reci ca gheaţa ; frica de pînă acum se transformase în groază.

Cunoştea limba latină şi auzi, intonîndu-se, acompaniat de orgă, antifonul :

— *Date nobis de Cerevisia vestra ; quia sitiunt guttura nostra !*

Urmă psalmul :

Dixit frater fratri suo :
Potes ne ebibere pocula duo ?
Haec duo, tria, et adhuc quinque,
Nec sufficiant meae sitienti linguae.
Beati sint Bacchus, cum Cerere in uva,
Ut non cruciet nos sitis saeva.
A solis ortu usque ad noctem potabo,
Et nullos nummos curabo.
Nisi quis biberit, ut ruat ter quater,
Non poterit dici noster sincerus frater.
Nos enim subinde tempore matutino,
Solemus bibere more palatino.
A meridie etiam bene facimus,
Ut Baccho grati simus,
Dicimur fratres esse bibaces.
Diu noctuque bibere capaces,
Et ideo, qui vult ad nos venire,
Debet sicut nos generose haurire.
Gloria Baccho.

Contesa înţelese suferinţa celor blestemaţi în clipa asta, cînd auzea pentru prima dată ce vorbesc diavolii între ei.

Răsună apoi *Capitulum :*

— *Fratres attendite, et sollicitemini, ut ex popina redeuntes omnes amphoras visitetis, et quid in illis invenietis, illico epotetis, ne in vanum veniat vinum, et hoc facite per omnia pocula poculorum, Stramen ! Baccho Gratias.*

Acum, un cor infernal format din diavoli şi diavoliţe atacă un imn batjocoritor :

Bacche, genitor Cereris,
Deus haustum diceris,
De tua clementia
Potum in abundantia,
Et bibemus alacriter
Tuam laudem jugiter
In haustu propagabimus,
Quandocunque potabimus,
Sit tibi Bacche Gloria !

Se auzi apoi clopoţelul.

După care urmă binecuvîntarea evlavioasă a preotului :

Bacchus vobiscum !

Şi corul îi răspunse :

Et cum cantharo tuo !

Urmă urarea :

— *Voremus ! Vomipotens Bacche ! Qui sodalitatem nostram in tuum honorem erigere constituisti, da quaesumus, ut eadem sodalitas, ab omni persecutione libera, strenuis potatoribus augeatur. Per omnia pocula poculorum...*

Iar corul răspunse : „*Stramen !*“*

Contesa nu se mai putu ţine pe picioare, se prăbuşi în genunchi şi, ieşită din fire, se uită la faţa abatelui, luminată de razele lunii, care păreau a-i înconjura capul mîndru cu un fel de nimb.

---

* Vezi traducerea acestor „imnuri“ la sfîrşitul volumului, în nota de la pp. 445—448.

Domnul abate vîrî cheia în broasca porţii de la intrarea capelei.

Contesa ridică mîna ca să-l oprească şi, cuprinsă de oroare şi groază, strigă :

— Nu deschideţi ! Nu deschideţi ! Acolo e iadul.

Curajos, mîndru şi iritat, domnul abate îi răspunse :

— *Nec portae Inferi !...*

Şi cu aceste cuvinte întoarse cheia în broască şi deschise poarta grea de fier.

Prin poarta deschisă puteai cuprinde dintr-o privire capela şi cavoul în întregimea lor. Patru trepte duceau din bibliotecă la capelă, iar de la altarul capelei, alte opt trepte duceau în cavou.

Lumînările aprinse pe altar luminau întreaga criptă.

Şi aici, ce să vezi ? !

În jurul unei mese, care se întindea pe toată lungimea cavoului, şedeau şi se înfruptau nu străbunii şi străbunele contesei, ci tot personalul castelului.

Servitoarele zăvorîte în castel petreceau cu bărbaţii alungaţi din el.

În momentul în care abatele deschise uşa, liturghia monstruoasă luă sfîrşit, şi întregul *coetus* începu dintr-o dată cîntecul orgiac. Contesa văzu acum ce fel de fantome adăpostea în castelul său.

Fiecare servitoare era cu iubitul ei : mici funcţionari, lucrători şi pădurari de pe moşia vecină.

Fata din casă, care se temea grozav să iasă noaptea pe coridor, umplea paharul copistului de la moşie, camerista cea pudică se îmbrăţişa cu servitorul vechilului ; portăreasa, bătrîna matroană veşnic trează, cînta şi juca pe masă, ţinînd în mîinile sale o cană cu vin ; toţi zbierau, chiuiau, chicoteau şi băteau în masă ca într-o darabană. Ciobanul şedea călare pe piatra funerară a cancelarului, străbunicul contesei, cu picioarele sprijinite de cruce, şi sufla din cimpoi. (El era acela care imita orga în timpul glumeţelor *vesperae.)* Şi pe lespedea de mormînt a episcopului era aşezată butia căreia îi dăduseră cep.

Toate femeile erau îmbrăcate în rochiile de mătase ale contesei. Doar aceea care făcea pe vizitiul, ca să păstreze deosebirea firească, purta costum bărbătesc şi îşi îmbrăcase ibovnicul, vizitiu la fermă, în haine femeieşti. Pe capul flă-

căului mustăcios contesa îşi recunoscu boneta, iar pe trupul lui, capotul de dantelă pe care îl îmbrăca zilnic cînd se pieptăna.

Dar ceea ce întrecea orice închipuire era că în capul mesei, în compania cît se poate de apropiată a unui student, o văzu tronînd pe domnişoara Emerencia. Purta o rochie de mătase purpurie, a contesei. (Contesa era slabă ; domnişoara, grasă.) Aprinsă la faţă de multă băutură, domnişoara trăgea fără milă dintr-o pîntecoasă pipă din spumă-de-mare.

Bărbaţii beţi urlau, femeile ţipau ca nebune, cimpoiul guiţa un cîntec : răsunau izbiturile în masă, iar în faţa altarului capelei, cu braţele deschise, un bărbat travestit în preot intona binecuvîntarea finală : „*Bacchus vobiscum !*“, în timp ce paracliserul scutura din răsputeri clopoţelul.

Dar ăştia cine mai erau ?

Falsul preot era paracliserul însuşi, îmbrăcat în odăjdiile preotului, pe care acesta i le dăduse în păstrare ; pe cap avea o mitră improvizată. Paracliserul era însuşi clopotarul.

Pe contesă o cuprinse o întreită furie. În primul rînd, sufletul îi era otrăvit din pricina ingratitudinii. Ea ţinea la aceste fete ca la copiii ei, le socotea ca pe nişte îngeri nevinovaţi. Duminica le cînta la orgă în capela castelului, şi se rugau împreună. Mînca din aceeaşi mîncare cu ele şi nu le adresase niciodată vreun cuvînt jignitor. Şi ele, drept mulţumire, profanau cavoul străbunilor ei, o speriau noapte de noapte pe stăpîna lor nervoasă cu acele zgomote stranii, datorită cărora ajunsese o adevărată somnambulă, pe jumătate nebună. Dar păcatul lor cel mai mare era că la orgiile lor îi purtau rochiile, pentru ca apoi să îmbrace pe trupul ei de fecioară imaculată aceste veşminte pîngărite de mîinile bărbaţilor, pătate de vin, îmbîcsite de fum de tutun !

Dar mai cumplită decît această amărăciune era groaza ce o cuprinse văzînd profanarea care se desfăşura acolo. Ce idee diabolică, să transformi ceremoniile cucernice ale religiei în bacanale abominabile. Să spurci odăjdiile, altarul, mitra şi sfintele taine, să prefaci în cîntece de pahar cuvîntul *Evangheliei,* litaniile şi psalmii. Ce durere pentru cel silit să asiste la un asemenea sacrilegiu ! Această suferinţă, acest VAI despre care vorbeşte şi *Scriptura,* e cea mai mare dintre durerile omeneşti, pentru că nu are leac.

Şi, în sfîrşit, spaima ! O adunătură de beţivi şi de scorpii. Surprinşi asupra acestui cumplit păcat, ei ar fi fost în stare să sfîşie în bucăţi pe oricine. Douăzeci de smintiţi, douăzeci de suflete păcătoase, vîndute Diavolului, împotriva unui singur bărbat şi a unei femei !

În ochii domnului abate contesa văzu fulgerele mîniei apostolice şi se sperie şi mai tare. Îl prinse cu mîinile de braţ, încercînd să-l reţină.

Smucindu-se, abatele făcu un salt peste cele patru trepte, se repezi la falsul preot şi, în clipa cînd acesta, cu intenţii de parodie, îşi desfăcea braţele spre ceilalţi desfrînaţi, rostind ironic : „*Stramen !*", îi arse vreo două bice de rinocer pe spinare, de-i despică sutana înflorată ; clopotarului-paracliser îi repezi o lovitură de picior de se rostogoli pe trepte pînă sub masa din criptă.

Ceea ce văzu contesa pe urmă a fost într-adevăr o scenă de vis.

Un bărbat singur se năpusti cu biciul în mînă asupra acelei adunături de diavoli, apucă cu o mînă masa lungă şi, dintr-o singură mişcare, o răsturnă cu căni cu tot, cu mîncarea de pe ea, şi începu să croiască cu biciul în dreapta şi în stînga.

Parc-ar fi venit ziua judecăţii de apoi, parc-ar fi căzut din nori minunile Apocalipsului, aşa au sărit de la locurile lor, îngroziţi, înnebuniţi, cei adunaţi acolo, şi ţipînd şi urlînd s-au îmbulzit spre uşa criptei. Vajnicul abate dădea iama în ei, ca sfîntul Gheorghe printre balauri. Biciul şuiera pe spinările lor, vaietele şi urletele creşteau ; îmbrîncindu-se unii pe alţii, bărbaţii şi femeile încercau să urce scările care duceau spre coridorul criptei, iar cei rămaşi mai la urmă urlau de parcă s-ar fi temut să nu fie duşi de-a dreptul în iad ; cimpoierul fugea în patru labe, spre nenorocul celor care se împiedicau de el. Abatele se arătă necruţător, şi fiecare se alese cu cîte o amintire. Nici unul din şleahta îngrozită nu se mai gîndea să se apere. Păcătosul prins asupra faptului e laş ; surpriza fusese totală ; iar pumnii abatelui erau năprasnici ; ideea disperată de a apuca biciul din mîna preotului nu-i veni decît unui pădurar înghesuit într-un colţ. Primi însă o palmă aşa de zdravănă, încît preferă să-şi acopere retragerea cu propriul spate.

— Arde-o ! Arde-o ! şopti contesa, cînd îşi văzu alintatele servitoare dînd buzna spre uşă.

Emerencia nu ştia cum să-şi ascundă capul ca să n-o ajungă biciul peste faţă. Cel din urmă rămăsese paracliserul, care, din cauza sutanei, nu putea să fugă, şi abatele îl lovea cu atîta sete, încît haina alunecă ferfeniţă de pe el.

După ce ultimul petrecăreţ fu zvîrlit peste prag, abatele trînti în urma lor poarta criptei şi se întoarse la contesă.

Faţa lui era luminată ca de o aureolă. Era întruchiparea forţei bărbăteşti.

Cînd se opri în faţa contesei, aceasta se prăbuşi în faţa lui şi-i sărută picioarele. Plîngea, nu putea scoate o vorbă.

Preotul o ridică de jos.

— Reveniţi-vă, domnişoară contesă. Învingeţi această slăbiciune. Situaţia în care vă găsiţi cere să vă încordaţi toate puterile fizice şi sufleteşti. Gîndiţi-vă că în acest moment la castel nu se află nimeni în afară de noi doi, deoarece am încuiat uşa care duce în curte. Păstraţi-vă judecata limpede, fiţi lucidă. Nebunia s-a sfîrşit. Puteţi să vă convingeţi că spiritele rele nu ispitesc decît trupurile oamenilor şi că acestea au fost alungate.

— Ce să fac ? întrebă contesa, încercînd să-şi stăpînească tremurul.

— Ţineţi, vă rog, felinarul, pînă mă duc să încui poarta zăbrelită a criptei, să nu rămînă castelul deschis în partea asta. Pe acelaşi drum pe care am venit, întoarceţi-vă în dormitor, luaţi ceainicul şi faceţi-vă un ceai, văd că tremuraţi de frig.

— Singură ?

— Spuneţi-vă : „Dacă Dumnezeu e cu mine, cine poate fi împotriva mea ?“ şi nu veţi mai fi singură. A avea vedenii e o boală grea, dar remediul a fost eroic. Vreau să ştiu dacă v-a fost de folos ?

Contesa se cutremură.

— De ce vă mai e frică ? De scheletul din colţ ? Poftiţi cu mine acolo.

Şi spunînd acestea, luă felinarul de pe scaun, o apucă pe contesă de mînă şi o conduse în faţa scheletului. Apoi deschise uşa dulapului de sticlă.

— Priviţi, vă rog. Acest schelet nu reprezintă o oroare, ci, dimpotrivă, o dovadă a înţelepciunii dumnezeieşti. Fiecare

părticică a acestei construcţii explică un mister, şi anume, cum l-a făcut Dumnezeu pe omul muritor stăpîn al pămîntului. Priviţi acest craniu. Pe fruntea asta boltită este înscris dreptul speciei umane de a stăpîni lumea. Şi acest profil demonstrează superioritatea rasei albe asupra celorlalte rase. Acest craniu ne spune cît datorăm noi nesfîrşitei îndurări a lui Dumnezeu, care ne-a creat cu acest schelet şi ne-a înălţat deasupra tuturor făpturilor şi tuturor raselor omeneşti. În inima noastră, vederea unui craniu trebuie să stîrnească nu groaza, ci sentimente de evlavie ; pentru că el este un semn al dragostei celui atotputernic faţă de copiii lui aleşi.

Preotul puse mîna contesei pe craniul scheletului.

Theudelinda nu mai tremura acum, ca şi cum cuvintele acestui om i-ar fi turnat sînge proaspăt în vine.

— Acum întoarceţi-vă în camera dumneavoastră, vin şi eu numaidecît. Rămîn să sting lumînările din altar, ca să nu se aprindă ceva.

— Bine. Mă duc singură, spuse contesa. Nu mă mai tem, dar sînt îngrijorată pentru viaţa dumneavoastră. Dacă ieşiţi acum pe coridorul ăsta întunecos, s-ar putea ca blestemaţii aceia să se răzbune ; de bună seamă că şi-au revenit între timp şi stau la pîndă, gata să vă atace.

— M-am gîndit eu şi la treaba asta, spuse domnul abate, scoţînd un revolver din buzunar. Sînt pregătit şi pentru o eventuală întîlnire cu ucigaşii. Luaţi-o înainte, contesă, cu binecuvîntarea lui Dumnezeu.

Theudelinda luă felinarul şi traversă biblioteca.

Preotul o urmări cu privirea pînă cînd ieşi pe uşă. Contesa se vindecase.

Abatele Sámuel se întoarse grăbit în criptă ; de acolo, urcă scara şi ajunse pe coridor. Aici, într-o farfurie de cositor, mai ardea flacăra aceea fantomatică.

„Spirt amestecat cu praf de ţipirig", mormăi pentru sine abatele. Asta-l înspăimîntase aşa de tare pe părintele Mahók. Alături zăcea un cearceaf cu un cap mare de fantomă. Abatele trase într-un colţ farfuria cu lichidul arzînd. Ştia că în cazul unei întîlniri nu ar fi fost avantajos pentru nici una din părţi să stea în lumină ; păşi cu grijă înainte pe coridorul întunecat. Nu se întîlni cu nimeni. Fugiseră chefliii, nu glumă, poate mai fugeau şi-acum. Poarta zăbrelită rămăsese larg deschisă. O încuie şi scoase cheia din broască. Apoi se întoarse în criptă şi

o încuie pe dinăuntru. După aceea stinse toate lumînările ce ardeau în altar, cu excepţia uneia, pe care o luă din sfeşnic, şi cu ea îşi lumină calea pînă în camera contesei.

O găsi şezînd la masă, în faţa ceainicului aburind.

Îl ascultase deci întocmai.

Cînd a intrat abatele Sámuel, contesa îşi împreună mîinile cu evlavie şi şopti :

— Sfîntul meu ! Apostolul meu !

— Nu mi se cuvin asemenea titluri înalte, domnişoară contesă ! spuse abatele. Sînt mulţumit să fiu vrednic de numele de „om" ! Aţi văzut bine că n-am făcut minuni, pentru că n-am avut de-a face decît cu muritori de rînd, ceea ce, de fapt, ştiam dinainte ; şi ca să risipesc orice urmă de mister şi supranatural, am să vă destăinuiesc cum am ajuns pînă aici prin atîtea uşi deschise. Înainte de asta, însă, vă rog, domnişoară contesă, să vă turnaţi un ceai, şi dacă vreţi să-mi acordaţi şi mie o fărîmă din ospitalitatea dumneavoastră, turnaţi-mi şi mie unul. Mai sînt puţin agitat din cauza acestor întîmplări, pe urmă discutăm, ca într-o seară plicticoasă de iarnă, despre tot ce s-a întîmplat.

Contesa îşi turnă un ceai, puse şi în ceaşca musafirului, apoi se aşeză comod în fotoliu, strîngîndu-şi pe ea burnuzul de mătase. Tot îi mai era frig.

— Aşadar, pe baza informaţiilor pe care le aveam, eram convins de la început de faptul că aici e vorba de o farsă ordinară, omenească. Din relatarea prietenului meu, părintele Mahók, un om simplu, am ajuns la următoarele concluzii : cei care provocau aici acele zgomote nocturne, subterane, nu puteau fi decît servitorii casei. De ce ? Asta se explică prin situaţia pe care aţi creat-o dumneavoastră în castel, înconjurîndu-vă numai cu femei, de care bărbaţii nu se puteau apropia în mod făţiş. Ele au căutat şi au găsit alte căi, păcătoase, pentru a se întîlni, şi pentru ca dumneavoastră, domnişoară contesă, să nu le puteţi descoperi, le-au camuflat, dîndu-le un caracter supranatural. Dacă aceste nesăbuite destrăbălări ar fi avut loc în linişte, pe înfundate, aţi fi aflat-o de mult. După ce am auzit că părintele Mahók, împreună cu paracliserul, au fugit prin poarta zăbrelită, am înţeles pe unde intrau bărbaţii în castel, şi în acelaşi timp am înţeles că paracliserul cunoştea ţesătura acestui complot. Apoi mi-am făcut socoteala că servitorimea nu putea ajunge din castel

în criptă decît coborînd prin pivniţă. Servitoarele trebuiau să lase toate uşile deschise în urma lor, ca nu cumva mai tîrziu, la întoarcere, deschizîndu-le, să vă atragă atenţia. În ce priveşte dama dumneavoastră de companie, se citeşte pe faţa ei, în ochii ei şi se vede şi după culoarea pielii că este lacomă de bere, avidă de plăceri şi pofticioasă. Cînd am luat masa, am observat că este şi ipocrită. Protestează cînd i se oferă băuturi spirtoase. Pentru mine era totul limpede. N-am avut nici un dubiu că voi găsi drumul deschis. Ca să nu fac gălăgie, am venit pe jos pînă la portiţa grădinii. Pe zăpada proaspătă, o mulţime de urme bărbăteşti duceau înăuntru ; puteam fi sigur că se adunaseră din nou. De la portiţa deschisă a grădinii urmele duceau drept la poarta zăbrelită de la capătul coridorului criptei. Aceasta era doar proptită. Aripa dreaptă a coridorului duce la criptă, cea stîngă, la intrarea pivniţei. Am urcat pe scara de aici şi am găsit uşa deschisă. Eram sigur că voi găsi toate uşile deschise. Aşa a şi fost. Mai rămîne o singură problemă mare de lămurit. Camera de alături e garderoba dumneavoastră. Uşa ei nu se încuie cu cheia, ci cu o piedică al cărei mecanism îl puneţi în funcţiune direct din camera asta. Or, şi garderoba trebuia să fie deschisă. La această concluzie m-a dus rochia îmbibată cu fum de tutun. Pentru a le folosi la orgiile lor, femeile sustrăgeau rochiile dumneavoastră de mătase. Le place luxul. Dar cum putea să rămînă uşa deschisă ? Explicaţia e simplă. Cînd dumneavoastră vă retrăgeaţi în dormitor, cineva băga un cuţit în faţa piedicii care blochează uşa garderobei. Cînd apăsaţi pe resort, piedica întîlnea lama cuţitului, sărea înapoi, şi uşa rămînea neîncuiată. Cuţitul era şi acum băgat în uşă. Şi astfel, contesă, aţi dormit noapte de noapte cu uşile care duc pînă la dormitorul dumneavoastră larg deschise, permanent expusă unui atac banditesc ; aţi fost lăsată singură şi înfricoşată de larma aceea fantastică, pentru ca să vă împiedice să ieşiţi din cameră, ca să nu încercaţi măcar să chemaţi servitoarele. A fost o pedeapsă grea pentru dumneavoastră, domnişoară contesă.

— Pedeapsă... şopti contesa, uimită.

— Da, pedeapsă, pentru că dumneavoastră aţi meritat această suferinţă.

Theudelinda privi îngrozită la abate.

— Domnişoară contesă ! urmă sever abatele. Purtaţi o mare parte de vină că cei din anturajul dumneavoastră au alunecat pe panta păcatului. Dumneavoastră i-aţi împins. Capriciile dumneavoastră, încăpăţînarea, ideile bizare le-au silit pe femeile de serviciu să ducă o viaţă plină de minciuni. Şi natura îi pedepseşte pe cei care i se împotrivesc. Această împotrivire venea din partea dumneavoastră, care ani lungi de-a rîndul aţi fugit de lume şi aţi crezut că-i puteţi trage şi pe alţii după dumneavoastră. Asta a fost marea greşeală, şi n-a rămas nepedepsită. Acum în faţa dumneavoastră stau doi judecători. Primul e cerul, al doilea e lumea. Cerul e gata să se mînieze, lumea e gata să rîdă. Atît tunetul, cît şi rîsul batjocoritor ar fi un supliciu pentru dumneavoastră. Cum vă puteţi apăra ?

Contesa căzu ca paralizată pe spătarul fotoliului. După spaima încercată cu ocazia alungării „fantomelor", după atîta indignare şi repulsie, iat-o acum nevoită să treacă şi prin suferinţa provocată de propria-i conştiinţă, în urma învinuirilor ce i le aducea abatele. Acest chin, această strîngere de inimă întreceau toate emoţiile de pînă acum. Se aşternu o tăcere adîncă.

În răstimpul acesta, în sufletul contesei răsuna mereu, ca un dangăt de clopot, întrebarea : „Cum vă puteţi apăra de mînia cerului şi de rîsul batjocoritor al lumii ?"

În cele din urmă, străfulgerată de o idee şi socotind că a găsit mijlocul să se apere, se ridică şi-i spuse :

— Mă voi retrage într-o mănăstire, unde rîsul batjocoritor al lumii nu se aude. Acolo, stînd în genunchi pe piatra rece şi rugîndu-mă zi şi noapte, voi împăca mînia cerului. Dumneavoastră veţi binevoi să interveniţi pentru mine la una din superioarele care conduc mănăstirile ce aparţin cinurilor celor mai severe. Acolo mă înmormîntez de vie, şi nimeni nu-şi va mai aminti de numele meu. Toată averea pe care am agonisit-o cu multă zgîrcenie, precum şi uzufructul întregii moşii strămoşeşti le donez, pînă la moartea mea, ordinului monahal pe care-l conduceţi dumneavoastră. Am o singură rugăminte, ca atîta timp cît veţi fi în posesia castelului, în capela cavoului familial profanat să se slujească zilnic la miezul nopţii *vesperae*-le.

Contesa şoptea aceste cuvinte cu o tristă resemnare, şi glasul ei uneori abia se auzea şi se stingea chiar atunci cînd încerca să-i dea putere.

Domnul abate se sculă de la locul lui, contesa îi întinse mîna-i tremurîndă, albă ca ceara, şi el i-o strînse. Apoi, înălţîndu-şi capul cu mîndrie, zise :

— Staţi jos, domnişoară contesă, şi ascultaţi ce am de spus. În primul rînd, referitor la ceea ce aţi afirmat la urmă vreau să fie clar : nici eu, nici ordinul meu nu avem nevoie de castelul, moşia sau banii dumneavoastră. Nu ţine de datoria noastră să punem mîna pe averea lumească a oamenilor cu inima slabă, în clipele lor de prăbuşire sufletească. Nu vrem să fim priviţi cu ură că am acceptat o moştenire medievală folosindu-ne de tulburarea sufletească a cuiva. Nu e treaba noastră nici să slujim în picioarele goale, la miezul nopţii, *vesperae*-le în cripta familiei dumneavoastră, iar restul zilei să-l petrecem consumînd veniturile moşiei, transformate pe gustul nostru prin arta bucătarilor şi-a pivnicerilor. Deci, la această idee trebuie să renunţaţi pentru totdeauna, domnişoară contesă.

Pe Theudelinda o surprinseră aceste cuvinte. Trăise pînă acum toată gama bunelor sentimente faţă de acest om, şi în faţa acestei noi laturi, a altruismului său, a dispreţului său pentru averile lumeşti, îi rămase doar să-l respecte şi mai mult, şi astfel să se supună în întregime dominaţiei lui spirituale.

— Renunţaţi, domnişoară contesă, şi la ideea de a vă înmormînta în vreo mănăstire, urmă abatele. Acolo nu veţi afla odihna pe care o căutaţi. Ia gîndiţi-vă puţin. Fiind predispusă la obsesii, care vor fi şi mai accentuate de singurătatea enervantă a mănăstirii, aţi putea, de pildă, să asistaţi pînă la sfîrşit la o liturghie ? Cînd o să ascultaţi psalmul, în timpul rugăciunii, nu v-ar veni în minte mereu cuvinte de ocară ? În timpul celor mai evlavioase cîntări, nu s-ar apropia oare de urechile dumneavoastră demonul acela care urlă cîntece de pahar ? Şi de cîte ori o să vedeţi vreo călugăriţă îngenunchind cu pietate în faţa altarului, nu v-aţi aduce mereu aminte că şi favoritele dumneavoastră, tot atît de pioase, minţeau, rugîndu-se nu lui Dumnezeu, ci Diavolului ? Nu, domnişoară contesă, ar fi nepotrivit refugiul la mănăstire, lîngă altar. Pentru alţii ar putea fi un refugiu, dar pentru dumneavoastră ar fi un loc al pierzării şi al suferinţei, zi de zi v-aţi revolta în sufletul dumneavoastră şi aţi păţi la fel ca sihastrul cîntat

de poet, care, uitînd rugăciunea, în locul ei îl blestema pe Dumnezeu.

Ochii contesei se aprinseră în timpul acestei înspăimîntătoare evocări.

— Adevărat, adevărat! şopti ea, văzînd aievea tot ceea ce-i spunea abatele.

— Amintirea chinuitoare a scandalului v-a îndepărtat de biserică şi v-a lipsit de dreptul de a vă ruga... urmă necruţător abatele.

— Adevărat, aşa e...! bolborosi contesa, lovindu-se cu pumnii în piept. Eu nu mai pot intra în biserică, şi nu mai pot avea rugăciune pe buzele mele! Şi cu aceste cuvinte se aruncă la picioarele lui, îl apucă de mîini cu disperarea unui osîndit şi, ca ieşită din minţi, strigă : Dar unde să mă refugiez dacă nu în sînul bisericii ? Şi cu ce să mă apăr dacă nu cu rugăciuni ?

Preotul răspunse mieros :

— Refugiaţi-vă, domnişoară contesă, în propria dumneavoastră inimă, acolo se află limanul de scăpare. Şi apăraţi-vă săvîrşind fapte bune. Faptele bune se vor ruga pentru dumneavoastră.

Theudelinda duse mîna abatelui la fruntea ei fierbinte. Apoi se ridică istovită şi, cu braţele întinse, spuse :

— Dispuneţi cum vreţi de mine. Porunciţi-mi, ce să fac ?

— Întoarceţi-vă în lume şi ocupaţi-vă locul care vi se cuvine.

Contesa se dădu înapoi speriată şi se uită ţintă la abate.

— Să mă întorc în lumea asta plină de deşertăciuni, pe care am părăsit-o acum douăzeci şi cinci de ani ? După ce i-am refuzat de bunăvoie bucuriile ? Să chem acum batjocura acestei lumi asupra mea ?

— Domnişoară contesă, dumneavoastră aţi pierdut fără rost acea parte a vieţii care v-ar fi adus bucurii. Aţi procedat greşit, fără înţelepciune. Aveţi în faţă încă o bună parte a vieţii, în care vă puteţi cîştiga respectul lumii întregi! Mai aveţi destul timp să reveniţi.

— Părinte, gîndiţi-vă că cercurile în care mă siliţi să apar pentru mine înseamnă numai batjocură şi înjosire. Pe mine generaţia nouă nu mă cunoaşte, iar rudele mele îşi bat joc de mine.

— Dar există un cerc magic, în interiorul căruia oricine este numaidecît recunoscut şi nu e nimeni batjocorit. Nu vreţi să creaţi acest cerc magic în jurul dumneavoastră ?

— Aşezaţi-mă dumneavoastră în el. Despre ce fel de cerc magic este vorba ?

— Vă spun, domnişoară contesă. Naţiunea trece acum printr-o mare luptă : o luptă a spiritului. Fiecare tinde să ajungă din urmă naţiunile mari, avansate : savantul, poetul, filozoful, economistul, industriaşul şi educatorul ; bărbatul, femeia, tînărul, bătrînul, boierul, cetăţeanul de rînd. Dacă ar şti cu toţii că tind spre acelaşi ţel, ar putea face minuni, dar sînt rupţi unii de alţii, şi fiecare se străduieşte singur şi se oboseşte fără folos.

Contesa asculta cu încredere, căci nu înţelegea încă unde voia să ajungă preotul.

— Ce-i lipseşte acestei străduinţe uriaşe ? Un centru. Ţara nu are un centru. Debrecenul e un oraş locuit în întregime de unguri, dar exclusivismul său religios îl lipseşte de universalitate. Szeged e aşezat într-un loc potrivit, dar se află într-un stadiu primitiv şi este în întregime un oraş democrat. Deci Pesta ar fi singurul centru. E o aşezare neobişnuită ! Am călătorit de-a curmezişul celor cinci continente, dar n-am văzut în toată lumea o aşezare care să-i semene. Acolo totul se prezintă de parcă nici unui om nu i-ar păsa de ceilalţi şi fiecare crede că reprezintă lumea întreagă. Cel care soseşte pe Dunăre e întîmpinat de superba linie a malurilor, cu spaţii largi, pe care acum încep să se înalţe clădiri mari, cu cîte şase etaje, desigur, fiecare în alt stil. Vedem ridicîndu-se palate romane, alături de construcţii hispano-maure, sau în stilul Renaşterii, în contrast izbitor cu o clădire publică construită pe jumătate în stil olandez, pe jumătate în stil gotic. Tabloul acesta e întregit cu cîteva clopotniţe de ţară. Peste drum de monumentalul pod numit Lánchid se ridică o cutie de piatră cu patru turnuri, despre care se spune că ar fi o „bazilică", dar arată ca un eşafod ; în centrul oraşului se ridică spre cer coşuri uriaşe care răspîndesc fum în permanenţă. Fabrici, rampe de descărcare, palatul Academiei, săli de bal, case ca din cărţi de joc, mori mecanice, claie peste grămadă. Colţul clădirii Academiei stînjeneşte circulaţia pe chei, şi zgomotul de pe chei împiedică discuţiile savanţilor, fumul morii înăbuşă pe toată lumea, iar minaretul primăriei, construit

după un vechi prototip, cu adevărat musulman, parcă strigă străinilor : „Veniţi mai încoa', aici e Constantinopole !"

Ascultînd expunerea abatelui, contesa prinse să zîmbească.

— Aşa este, urmă el. Centrul oraşului e un labirint de uliţe croite pe vremea cînd în Piaţa Sfatului se întindeau încă băltoacele în care se lăfăiau porcii negustorilor sîrbi, nişte uliţe înguste şi întortocheate ; vitrinele sînt însă modern luminate şi luxoase ; vîntul ne spulberă în ochi fire de gunoi, dar îmbrăcămintea trecătorilor rivalizează cu aceea a parizienilor. Nicăieri nu întîlneşti la fiecare pas atîtea femei frumoase şi atîţia cerşetori în zdrenţe. Pe uliţele înguste caleştile bogătaşilor se întrec cu căruţele încărcate cu piei crude. Mahalalele răsar cu repeziciune, ca în basme, o casă mică ici, una mare colo, după gustul proprietarilor. Din cauză că se construieşte mult, praful se ridică la cea mai mică bătaie a vîntului. Ici-colo, cîte o mică oază, verde, cît grădina unui conac boieresc, restul mormane de bolovani ca în deşert. În jurul Pestei se întinde o Sahară, pe care oamenii o ară foarte sîrguincios, ca vîntul siroco să aibă de lucru. Acesta este aspectul exterior al oraşului. Încă nu se ştie dacă va fi un oraş industrial, un centru comercial sau un focar al ştiinţelor şi al artelor. Va fi oare un municipiu, sau numai o aşezare de tip american, spre care converg în grabă oameni de toate neamurile, din toate părţile lumii, ca să cîştige bani, şi după ce s-au îmbogăţit, o părăsesc, refugiindu-se la ţară sau în străinătate ?

Pe contesă o interesa această descriere.

— Stările sociale corespund aspectului exterior. Fiecare clasă e înconjurată de un zid chinezesc al ei. Comerţul, afacerile de la bursă sînt în mîinile nemţilor şi ale evreilor. Asta n-ar fi rău, dar la orice capriciu al pieţei financiare de la Viena, totul oscilează şi se prăbuşeşte. Maghiari se găsesc în rîndurile consilierilor de la curtea de apel şi în industrie. La numărul maghiarilor se adaugă vreo douăzeci de mii de slovaci de curînd veniţi din Slovacia şi care se ocupă cu munci manuale inferioare. Fiecare naţie are arta ei, dar nu e de *bon ton* să te ocupi de ea ; are ştiinţă şi literatură, dar puţini ştiu că ele există ; are şi oameni aleşi, are şi aristocraţie, dar casele acesteia rămîn închise în faţa oricărui cetăţean de altă naţionalitate, dacă nu e invitat. Fiecare om munceşte singur şi din greu, rupt de celălalt, şi, lăsat de izbelişte, duce o luptă de zi cu zi, oftează şi plînge ; ideile, oricît de bune, se pierd din

cauză că nu le înţelege nimeni. Lipseşte un loc de întîlnire. Viaţa publică este paralizată : legile excepţionale interzic în ţară orice întrunire. Prefectura judeţului şi Dieta sînt închise. Au mai rămas doar saloanele societăţii, singurul loc unde s-ar putea întîlni unele tendinţe nobile. Dar cine-şi deschide saloanele în acest scop ? Aristocraţia noastră, pe de o parte, e indiferentă, pe de altă parte, aleargă după plăceri, fără alt scop decît să se distreze ; ar fi destui din cei care îşi cunosc îndatoririle şi care şi le-ar îndeplini cu plăcere, dar schimbările din ultimul deceniu le-au secătuit averile într-atît încît nu mai sînt în stare să suporte cheltuielile unei recepţii. În sfîrşit, cel care ar putea să facă şi ar face să cadă barierele societăţii înalte în propriile sale apartamente este alungat din capitală de amintirea tristă a unui doliu tragic, încît pentru vecie nu mai e cu putinţă să se audă zarva bunei dispoziţii în sălile cu tablouri îndoliate. Şi astfel, în potopul care ne îneacă, nu se poate afla nici un loc ferit unde să se poată întîlni cei buni, cei deştepţi şi cei drepţi. Nu există un asemenea loc !

— Va exista ! spuse contesa, ridicîndu-se de la locul ei, cu faţa radioasă.

Sufletul i se încălzise la această idee, pe care abatele izbutise să i-o înfăţişeze în culori vii.

— M-aţi înţeles ! Acest refugiu este şi scăparea dumneavoastră. Dacă vă mutaţi la Pesta, dacă veţi ţine acolo o casă la nivelul rangului şi averii dumneavoastră, dacă veţi deschide saloanele dumneavoastră pentru „crema“ naţiunii, din care fac parte nu numai cei de viţă nobilă, dar toţi oamenii culţi, somităţile ştiinţei, ale artei, ale politicii şi bisericii, dacă va exista un loc unde savantul şi arhiereul, poetul şi magnatul se vor putea întîlni ca egali, dacă aristocraţia averii şi cea a spiritului se vor uni, ca să transforme ideile sănătoase în fapte rodnice, dacă va lua fiinţă un salon din mijlocul căruia vor porni misiunile apostolice ale educaţiei publice, ale fericirii poporului şi ale ajutorării, nu credeţi oare că stăpîna acestui salon va fi înconjurată de binecuvîntarea şi stima publică, iar în jurul capului ei va străluci aureola proslăvirii cetăţeneşti ?

Contesa luă mîna domnului abate într-ale sale şi o acoperi cu sărutări, hohotind :

— Mulţumesc, mulţumesc, mulţumesc !

— Mă credeţi acum, domnişoară contesă, că există şi altă cale care duce la rai decît uşa mănăstirii ?

— Sînteţi un profet !

— Permiteţi-mi acum, domnişoară contesă, să vă pun o întrebare prozaică. Pentru realizarea acestui ţel, pe care l-aţi îmbrăţişat cu atîta entuziasm, sînt necesare şi mijloace materiale. Pentru realizarea acestui scop e nevoie de un venit mare. Aş putea să cer încrederea dumneavoastră deplină în această problemă gingaşă ?

— Eu sînt bogată, îi răspunse contesa. Din veniturile mele am cumpărat la Pesta o casă boierească, care e închiriată acum. Am şi capitaluri investite în afaceri rentabile.

— Casa, contesă, o veţi transforma pentru scopurile dumneavoastră, pentru că nu veţi mai putea ţine chiriaşi, iar capitalurile, în actualele condiţii financiare tulburi, trebuie lăsate acolo unde sînt. Ce venit vă aduce moşia Bondavár ?

— Vreo douăzeci de mii de fiorini.

— Ce întindere are moşia ?

— Vreo nouă-zece mii de pogoane.

— Atunci, venitul e cam mic. Pesemne din cauza proastei administraţii. E mic în raport cu întinderea moşiei şi e mic în raport cu cheltuielile casei pe care v-aţi hotărît s-o ţineţi. Cu un venit de douăzeci de mii de fiorini nu se poate deschide un salon la Pesta.

Pe contesă o prinse mirarea.

— Şi eu care credeam că aceştia sînt bani foarte mulţi.

— Mulţi, la ţară. Dar la Pesta totul e la fel de scump ca la Paris. Dacă vreţi ca saloanele să fie la nivelul cerinţelor rangului şi culturii dumneavoastră, aveţi nevoie de un venit anual de cel puţin patruzeci de mii de fiorini.

Contesa îl privi tulburată.

— Dar cum ?

Domnul abate îi răspunse printr-o strîmbătură indiferentă :

— Nu e lucru greu. Trebuie schimbat sistemul de gospodărire. În locul exploatării în regie proprie, trebuie introdusă exploatarea prin arendaşi. Nu mă prea pricep la afaceri, dar am cîţiva prieteni de încredere în rîndurile aristocraţiei financiare, cu care veţi putea să discutaţi cînd vom fi la Pesta. Dar pot să vă asigur că, aplicînd sistemul de exploatare în arendă,

veţi scoate patruzeci de mii de fiorini anual. Atîtea cunoştinţe am şi eu în domeniul economiei !

Contesa era încîntată. Abatele devenea din ce în ce mai vrednic de stimă. Acum îi dubla şi venitul moşiei. Era un om nemaipomenit de simpatic.

— Dispuneţi cu puteri depline de toate afacerile mele, îi spuse contesa în extaz.

— Dacă-mi daţi împuternicire, pot să vă aduc un contract gata semnat, prin care vi se va asigura dinainte dublarea venitului dumneavoastră actual. Aşa economisiţi şi cheltuielile eventuale cu misitul.

Theudelinda era beată de bucurie. Se uita la abate ca la un părinte. Ca la unul pe care firea lui nobilă îl arată ca pe singurul om ce poate fi iubit, pe care se cuvine şi e necesar să-l iubeşti.

Pesemne că şi merita abatele acest lucru.

Sigur e însă faptul că moşia de la Bondavár scăpase din mîna unuia dintre proprietari !...

UN OM DEZAGREABIL

Bucuria o scosese din fire pe contesa Theudelinda. Nu mai ştia ce să facă. Se repezi la soneria electrică şi începu să apese pe arc.

— Ce faceţi, domnişoară contesă ? o întrebă abatele uimit.

— Vreau să-l chem imediat pe vechilul meu.

— Dar cine să-l cheme ?

Contesa abia acum îşi aminti că nu mai era nici ţipenie de om la castel. Şi se posomorî.

— Asta e într-adevăr una dintre problemele cele mai spinoase, spuse abatele. Cum veţi face să părăsiţi castelul în cel mai scurt timp ?

— Cum ?

Contesa avea o judecată atît de slabă, încît nu reuşea să-şi închipuie singură situaţia ce se va crea într-un viitor apropiat.

— Păi, în castel nu sîntem acum decît noi doi. Şi dacă eu aş pleca să caut pe cineva care să vă servească, să vă înhame

caii, să vă facă bagajele pentru drum, pe cineva căruia să-i puteţi încredinţa grija castelului, dumneavoastră rămîneţi singură.

— Oh, nu rămîn singură aici pentru nimic în lume!

— Atunci, n-aveţi altă alternativă decît să mergeţi cu mine pe jos pînă la casa boierească cea mai apropiată.

Chiar atunci lapoviţa începu să bată în ferestre.

— Dar am caii.

— Numai că eu nu mă pricep nici să înham, nici să mîn caii.

— Oh, nici n-aş admite una ca asta!

Şi iarăşi se ivi o dilemă: ori rămîne singură la castel pînă ce domnul abate va găsi un ajutor, ori se duce cu el pe jos, prin ploaie şi lapoviţă, prin păduri şi cîmpii.

Deodată cei doi dulăi începură să latre ca turbaţi în curte.

— Bate cineva în poartă, spuse abatele.

— Trebuie să fie vechilul, zise contesa. A aflat probabil de la servitori că s-a întîmplat ceva aici şi vine degrabă să vadă ce este.

— Dar n-are cine să-i deschidă poarta, cred că şi portăreasa e printre fugiţi.

— Aşa-i. Ea era zgripţuroaica cea bătrînă, care juca pe masă.

— Nu mai aveţi, domnişoară contesă, vreo altă cheie de la poarta castelului?

— Ba da. Cheia ceea mare, de colo, din cuier. Ce vreţi cu ea?

— Mă duc să deschid.

— Cîinii nu vă cunosc şi-au să vă sfîşie. Sînt nişte cîini ciobăneşti sălbatici.

— Am să-i strig pe nume. Cum îi cheamă?

— Habar n-am.

Parcă se ocupase vreodată contesa cu amănunte atît de vulgare, ca numele unor cîini ciobăneşti?

— Atunci nu-mi rămîne altceva de făcut decît să-i împuşc.

— Dar, vă rog, nu prea tare...

Contesa nu voia să spună ca dulăii să nu moară prea tare, ci doar că împuşcătura să nu se audă prea tare.

Domnul abate luă deci revolverul şi coborî în curte. Nu mai avea nevoie de felinar, pentru că începuseră să se ivească zorile.

Cei doi dulăi erau în aşa fel legaţi de o parte şi de alta a porţii, încît să nu se poată muşca unul pe altul, însă cel care ar fi vrut să treacă printre ei s-ar fi aflat între Scila şi Caribda.

Abatele nu avu altă ieşire decît să-l împuşte pe unul dintre cîini, şi astfel s-a putut strecura pe lîngă celălalt pînă la poartă. Învăţînd din trista experienţă a tovarăşului său, al doilea se ascunse în cuşcă, lăsîndu-l pe abate să descuie poarta.

Cînd deschise poarta, abatele Sámuel văzu în faţa lui un bărbat care ţinea şi el un pistol în mînă.

— Cine sînteţi şi ce vreţi ? îl întrebă abatele.

— Dar dumneavoastră cine sînteţi şi ce căutaţi aici ? îi întoarse necunoscutul.

— Sînt abatele Sámuel, duhovnicul contesei.

— Eu sînt Berend Iván, vecinul contesei.

Abatele lăsă în jos revolverul şi spuse cu voce mai domoală :

— Nu credeţi că e o oră cam neobişnuită ?

— *Honni soit quit mat y pense*, replică Iván şi băgă pistolul în buzunar. Venirea mea la o oră atît de neobişnuită îşi are tîlcul ei, şi anume : în noaptea asta am primit o scrisoare prin care mi se face cunoscut că la castel s-au petrecut mari tulburări şi să vin în ajutorul domnişoarei contese.

— Tulburările astea sînt...

— Din scrisoare ştiu tot ce s-a întîmplat ; totuşi, stau la dispoziţia domnişoarei contese. Deşi ştiu că nu primeşte bărbaţi, mai ales la ore atît de matinale.

— Pe dumneavoastră o să vă primească. Daţi-mi voie să închid poarta, pentru că portarul a fugit, şi aveţi grijă să nu treceţi pe lîngă zidul din stînga, căci dincolo s-ar putea să mai fie un cîine viu.

— Pe celălalt l-aţi împuşcat dumneavoastră ?

— Da. Aţi auzit probabil împuşcătura. Atunci aţi scos şi dumneavoastră revolverul ?

— Firește. Nu puteam şti ce rost are o detunătură de armă aici în curte.

Cei doi bărbaţi urcară în saloanele contesei. Abatele Sámuel intră la dînsa şi-i spuse :

— Domnişoară contesă, ne-a sosit un ajutor neaşteptat, un vecin de-al dumneavoastră, Berend Iván.

— Ah ! zise contesa. Un nesuferit ! Un ateu.

— Poate fi şi thug, mormon sau maniheu, căci în aceste clipe avem mare nevoie de dînsul. Cineva l-a informat printr-o scrisoare de situaţia dumneavoastră, şi în problema aceasta doreşte să vă vorbească.

— Nu vreau să vorbesc cu el ! Vă rog discutaţi dumneavoastră în locul meu.

— Domnişoară contesă, s-ar putea ca acest om să fie într-adevăr aşa de eretic încît să-mi arunce în faţă că nu sînt decît duhovnicul contèsei, dar nu şi al lui.

— Bine, am să ies în salon să-l primesc. Vă rog să fiţi de faţă şi dumneavoastră.

— Dacă este absolut necesar...

Contesa îşi puse un şal şi ieşi în salonul de primire, în care tocmai pătrundeau cele dintîi raze ale soarelui. Totuşi, abatele Sámuel consideră util să aducă acolo un candelabru cu două lumînări.

Contesa îl invită cu răceală pe Iván să ia loc şi căută să se aşeze cît mai departe de el.

— Domnul meu ?

— Domnişoară contesă ! Astă-noapte, în timp ce eram treaz şi lucram, cineva a bătut la geamul meu şi mi-a înmînat o scrisoare. E de la vechilul dumneavoastră.

— De la vechilul meu ? făcu contesa cu mirare.

— Dat fiind stilul ei, nu e potrivit să fie citită de dumneavoastră ; iar din conţinut vă interesează doar atît : vechilul vă face cunoscut că azi-noapte a fugit întreaga servitorime a domnişoarei contese, şi că şi el, vechilul, nu se mai întoarce.

— Şi vechilul ? Dar de ce ?

— În scrisoare se precizează şi cauza acestei fugi, dar cred că e doar un pretext menit să acopere o vină mare. Cred c-aţi fost prădată.

— Eu ?

— Nu vă speriaţi. Nu v-au jefuit ca nişte hoţi ordinari, ci aşa cum sînt de obicei jefuiţi moşierii naivi de către administratorii necredincioşi, prin înşelăciune şi sustrageri. Şi acum şarlatanii aceştia vor să pună fuga lor într-o lumină hazlie,

ca lumea să rîdă de nelegiuirile lor, să rîdă pe socoteala păgubaşilor. Asta-i părerea mea.

Contesa fu nevoită să admită că vecinul său era în primul rînd un om deştept, şi în al doilea, un om fin.

— Vechilul mai scrie că, după cele întîmplate, nu mai îndrăzneşte să se înfăţişeze în faţa dumneavoastră, deoarece dumneavoastră, domnişoară contesă, nu-l veţi crede niciodată că aici la castel s-au putut întîmpla anumite nereguli fără cunoştinţa sa. Consider că acesta e doar un pretext. Îmi închipui că dumneavoastră, într-un acces de mînie trecătoare, după ce v-aţi dat seama că au profitat de indulgenţa dumneavoastră, aţi alungat toate slugile; ca atare, după ce am primit scrisoarea, întîia mea grijă a fost să poruncesc unui om de-al meu să încalece şi să se ducă la cel mai apropiat oficiu telegrafic. Am trimis o telegramă bancherilor dumneavoastră din Pesta, care ştiu că vechilul dumneavoastră are depline puteri să încheie orice operaţiuni de vînzare şi să semneze dispoziţii de plată, şi i-am înştiinţat că deoarece acesta a părăsit pe neaşteptate castelul, să nu i se elibereze nici un ban.

— Asta-i o măsură practică şi binevenită, spuse, în locul gazdei, abatele. Domnişoara contesă are să vă fie foarte recunoscătoare.

Theudelinda dădu din cap cu bunăvoinţă.

— Acesta e primul motiv al venirii mele aici, adică să cer domnişoarei contese ratificarea măsurii luate de mine, urmă Iván. În al doilea rînd, avînd în vedere că domnişoara contesă a rămas fără personal de serviciu şi că probabil nu doreşte să rămînă aici, aş putea s-o ajut să se mute în altă parte şi, între timp, să pun castelul sub paza unor oameni pentru care îmi asum toată răspunderea.

— Este într-adevăr o atenţie foarte delicată, de bun vecin, din partea dumneavoastră, spuse abatele, şi contesa vă rămîne foarte îndatorată pentru grija arătată.

— E de datoria mea să procedez astfel, spuse Iván. Şi acum, un al treilea motiv. Contesa nu va mai locui la ţară, ştiu bine. N-am nici o îndoială că, pe cît e de bogată, contesa e tot atît de econoamă. Dar sînt aproape sigur că din cauza plecării precipitate a slugilor şi vechilului, în acest moment seifurile domnişoarei contese sînt goale. Deci, sper că n-o jignesc pe domnişoara contesă dacă, în acest caz, am să-i pun

la dispoziție seifurile mele. Pentru un timp, scurt, pînă ce domnișoara contesă va reuși să pună ordine în afacerile ei financiare, sînt gata să-i împrumut zece mii de fiorini.

Abatele Sámuel se apropie de contesă și îi șopti la ureche ca nu cumva să propună vreo dobîndă ofertantului. Cu o mișcare grațioasă, contesa întinse mîna spre Iván, în semn de aprobare, iar acesta scoase din portmoneu zece hîrtii de cîte o mie. Contesa voi să-i dea o chitanță, dar Iván spuse că nu e nevoie, de vreme ce nu era vorba decît de un împrumut pe termen scurt. Atunci dînsa îl rugă pe abate să ia în păstrare banii.

— Și acum, dacă îmi permiteți să vă întreb, domnișoară contesă, spuse Iván, cînd aveți intenția să părăsiți castelul?

— Chiar în clipa asta! Imediat! se grăbi să răspundă contesa.

— În acest caz, îmi permit să propun un plan cu privire la primul stadiu al plecării, care nu se va desfășura fără oarecare greutăți. Mai întîi, trebuie împachetate cele necesare. Să-mi spuneți doar ce anume și în care geamantan să pun. Apoi voi înhăma caii la caleașca dumneavoastră. În sfîrșit, vom încuia și vom sigila intrările principale ale castelului, doi oameni de încredere ai mei vor sta de pază la porți. Pe urmă pornim la drum. Vom trece pe la locuința vechilului, să încercăm să punem mîna măcar pe o parte din registre.

— Nu, nu, acolo nu merg! Nu-mi trebuie nici un registru! protestă contesa.

— Bine. Atunci mînăm direct la restaurant.

— De ce la restaurant?

— Pentru că peste drum e și poșta și acolo se vor înhăma caii de poștă la caleașca contesei.

— De ce cai de poștă? Nu pot să călătoresc cu caii mei?

— Nu.

— De ce nu?

— Pentru că sînt slabi. Nu v-ar putea duce nici pînă la primul popas.

— Dar de ce sînt atît de slabi caii? întrebă contesa, înfuriată.

— Pentru că sînt rău ținuți.

„Dezagreabil om, gîndi contesa, la toate răspunde ca un necioplit."

— Eu nu mă duc la restaurant, zise bosumflată, nu intru niciodată într-un local unde se vinde vin. N-aş putea să mă adăpostesc la dumneavoastră pînă se înhamă caii la caleaşcă ?

— Ar fi mare cinste pentru mine, deşi casa mea e prea puţin primitoare. Locuiesc singur şi sînt burlac.

— N-are importanţă.

— Deci, în primul rînd, hotărîţi ce rochii să împachetez şi în care geamantan.

— Ce rochii ? spuse contesa, şi ochii i se deschiseră larg, cu o expresie ciudată. În care geamantan ? Staţi puţin. Am să vă spun îndată. Fiţi bun şi aţîţaţi focul în cămin pînă mă duc în budoar. S-a făcut frig aici.

În mijlocul salonului se afla un cămin de marmură verde, în care mai pîlpîia jeraticul de cu seară ; Iván puse o bucată de lemn în cămin, şi îndată focul începu să ardă cu vioiciune. Contesa se întoarse repede. Aduse un maldăr de haine de tot felul, atît cît putea duce în braţe.

— Ah ! Pe toate vreţi să le împachetez, domnişoară contesă ?

— Tot, tot ! Şi tot ce mai este.

— Şi unde ?

— Uite-aici ! rosti contesa şi aruncă pe foc întregul maldăr de haine, care fu cuprins pe loc de o flacără uriaşă.

Ardeau mătasea, muselina, crepul. Şi dantela, foşnind şi pîrîind.

Cei doi bărbaţi se uitară uluiţi la ea, dar nu scoaseră nici un cuvînt.

Contesa se duse din nou în budoar şi se-ntoarse cu un alt maldăr de rochii şifonate şi le aruncă unele după altele în foc ; rochiile se aprindeau iute şi aruncau flăcări mari, făcînd un zgomot ca şi cum din fiecare ar fi ieşit şi ar fi zburat pe coş cîte un drăcuşor. Cu obrajii încinşi, ca doi bujori, şi gîfîind, Theudelinda făcu de zece ori drumul pînă la garderoba din budoar, şi aruncă totul în flăcări. După rochii, urmă lenjeria, care fu azvîrlită pe rug, fără nici o milă. O garderobă domnească, scumpă, fină, cu broderie. Toată arsă.

„Uite o metodă foarte simplă de inventariat şi împachetat", gîndi Iván, dar nu spuse nimic.

Abatele stătea cu mîinile la spate şi o lăsă cu bonomie pe contesă să-şi astîmpere furia prin acest *autodafé* al garderobei proprii.

După ce totul se sfîrşi, Iván zise :

— Cu asta s-a terminat, dar acum cu ce va călători domnişoara contesă ?

— Cu rochia care-i pe mine şi cu mantoul de blană pentru călătorii.

— Cum doriţi. Mă duc să înham caii.

În timp ce Iván cobora în curte, contesa îl rugă pe abate s-o ajute să-şi îmbrace blana de jder, şi cu asta era gata de drum. N-a luat cu ea nici unul dintre lucrurile pînă atunci socotite că sînt proprietatea ei inalienabilă.

Cînd Iván se întoarse să anunţe c-a înhămat caii la caleaşcă, domnişoara contesă era de mult gata. Au încuiat şi au sigilat pe rînd toate uşile. Ajungînd în curte şi văzînd cîinele mort, contesa şi-a adus aminte de cel viu. Ce se va întîmpla cu el ? Ar trebui împuşcat şi el, ca să nu moară de foame.

— E păcat, spuse Iván, îl dezleg şi-o să vină cu noi. Poate rămîne la mine.

Contesa se aştepta ca dulăul să-l muşte pe Iván în timp ce-l dezlega, dar nu se întîmplă aşa.

Iván îi vorbi frumos, aşa cum se cuvine să vorbeşti animalelor cu suflet. Cîinele stătu liniştit şi-l lăsă să-i desfacă zgarda de la gît, apoi îi linse mîna.

Caleaşca părăsi curtea. Iván dădu cheia de la poartă în mîna domnului abate, care se aşezase în caleaşcă alături de contesă, iar el, urcîndu-se pe capră, apucă hăţurile celor două mîrţoage, numite de contesă echipaj şi cumpărate cu nu ştiu cîte mii de fiorini de vechilii ei. Erau două gloabe bătrîne şi cu hachiţe.

Pe şosea, cînd cotiră spre mină, zăriră o trîmbă de fum înălţîndu-se spre cer în lumina cenuşie a zorilor. Iván văzu ieşind din mină un grup de muncitori, cu unelte pompiereşti, îndreptîndu-se cu grabă înspre curte. Îi întrebă ce se întîmplase şi unde se duceau. Îi răspunseră că arde hambarul contesei, dar că incendiul poate fi stins repede.

— Mi-am închipuit, zise Iván. Nici nu se putea să nu facă vechilii o asemenea treabă, ca să nu se poată şti cît grîu era în hambar şi cît a fost vîndut.

Contesa se scandalizâ văzînd pînă unde poate să decadă cineva. Vorbind foarte reţinut, Iván îşi dădu cu părerea că de agricultură nu trebuie să se ocupe decît oamenii care pot

controla singuri totul, iar nu cei care vor să stea închişi în camera lor.

Ah, ce om dezagreabil !

Se lumină de-a binelea pînă cînd cele două mîrţoage izbutiră să tîrască prin glodul amestecat cu zăpadă, pînă la mină, nobila caleaşcă. Cînd au ajuns acolo, gloabele nădușiseră şi abureau.

Iván băgă caleaşca în curtea casei sale ; dădu în grija şefului de poştă, care îi întîmpină, pregătirea atelajului şi adăpostirea cailor contesei, iar pînă atunci conduse pe înalţii oaspeţi în camera lui de lucru. În celelalte camere era un frig de-ţi secau oasele, pentru că nu fuseseră niciodată încălzite, aşa că distinşii oaspeţi nu puteau fi adăpostiţi decît în camera lui Iván.

În cameră dezordinea nu era mai mare ca de obicei ; dar pînă să se aprindă focul şi să se aşeze musafirii, a fost tevatură, nu glumă.

Contesa se uită acru la lucrurile care zăceau risipite pe scaune, pe masă, pe rafturi în această cameră de lucru. Ce instrumente drăceşti ! Abia stăpînindu-şi groaza, privi spre laborator, unde într-un căzănel în formă de căciulă mai licărea jăraticul rămas de la experienţa chimică întreruptă.

— *Officina* lui Cagliostro, şopti contesa către domnul abate, înfiorîndu-se.

Aici clocea ceva rău, ceva ascuns, ce nu putea fi înţeles.

Dar această înaltă înfiorare era dominată de sentimentul penibil că era oaspetele acestui troglodit, că ea, cea bogată, cea cu titluri nobiliare, cea evlavioasă, este îndatorată acestui muncitor, acestui necunoscut, acestui necredincios. I-ar fi plătit bucuroasă dobînda pentru banii lui, i-ar fi dat şi o răsplată pentru serviciile ce i le făcuse, numai să nu fie nevoită să pronunţe cuvîntul „mulţumesc". N-ar fi pregetat să-i arunce din caleaşcă, la plecare, cea mai frumoasă dintre nestematele ei, dar îi părea rău că va trebui să-şi ia rămas bun de la el cu cuvintele : „Domnul să vă ajute !" Să fii obligată să saluţi astfel un ateu ! De şi-ar putea plăti într-alt fel datoria !

Iván ieşi din cameră, şi peste cîteva clipe se întoarse urmat de o servitoare care le aducea micul dejun aburind pe o tavă. Întinse o faţă de masă albă pe o măsuţă şi puse pe ea ceştile şi ibricele pentru contesă şi domnul abate.

În timp ce contesa căuta un pretext ca să ascundă adevăratele motive pentru care nu voia să se atingă de micul dejun, domnul abate se şi aşează la masă şi o invită pe contesă să-i urmeze exemplul.

— Pînă diseară nu mai întîlnim alt restaurant cu mîncare caldă, şi dumneavoastră, domnişoară contesă, aveţi nevoie de întăritoare.

Văzînd că, deşi gustase din cafeaua vrăjitorului, domnul abate nu e apucat de draci, se înduplecă şi ea. Nu prea era bună cafeaua cu lapte. Laptele mai mergea, dar cafeaua neagră era groaznică !

Iván începu să vorbească despre mersul vremii. Subiect de conversaţie banal. Totuşi, era mai interesant decît curtezanul care nu mai ştie ce să spună ; vorbea despre vreme ca un adevărat meteorolog. O asigură pe contesă că atît barometrul, cît şi *stormglass*-ul englezesc arătau timp favorabil ; soarele ardea ca în mai ; vor avea vreme bună în timpul călătoriei.

Şi ca să se bucure din plin de căldura soarelui, Iván dădu deoparte perdeaua verde de pe geam, lăsînd razele prietenoase să inunde camera mohorîtă.

Contesa tresări cu nervozitate din cauza unui fenomen pe care nu-l observase pînă acum.

O uriaşă oglindă concavă ce se găsea în faţa ei îi reflectă faţa.

Este bine ştiut că nu există om care să nu dorească să se privească într-o oglindă. Să strecurăm o oglindă în faţa celui mai serios orator, cînd e înfierbîntat la culme, şi vom constata că după o clipă el nu se mai vede decît pe sine însuşi în oglindă ; se va adresa imaginii sale, va gesticula pentru ea. Dar să se vadă omul într-o oglindă care măreşte, este un lucru groaznic. Să vezi un cap cît un butoi, nişte trăsături enorme, ca ale unui uriaş din basme, şi cînd în cele din urmă recunoşti că acest monstru înfricoşător eşti tu însuţi, e cam neplăcut.

— Ce fel de oglindă e asta de măreşte aşa ? se adresă contesa lui Iván, pe jumătate supărată, pe jumătate glumind şi întorcîndu-se cu spatele la oglindă.

— Domnişoară contesă, această oglindă nu-mi serveşte pentru toaleta mea, ci este o oglindă concavă, pe care o întrebuinţăm în unele experienţe chimice, de pildă cînd vrem să obţinem un foc intens.

Domnul abate voi să arate că şi el este cunoscător în ale ştiinţelor naturii şi interveni :

— De pildă la arderea diamantului.

— Da, confirmă Iván, şi pentru asta întrebuinţăm oglinda ; diamantul arde numai la temperaturile pe care le obţinem cu ajutorul ei sau în flacăra unui gaz exploziv.

Contesa îi datora domnului abate recunoştinţă pentru vorbele rostite de el, pentru că îi venise o idee bună. Omul acesta îi poate lumina şi gîndurile.

— Cum, se adresă contesa lui Iván, prefăcîndu-se că ar fi mirată, dumneavoastră susţineţi că diamantul arde ?

— Sigur că da, domnişoară contesă, pentru că diamantul nu este altceva decît cărbune cristalizat, şi într-un foc puternic, diamantul cel mai nobil, care costă nouăzeci de fiorini caratul şi a cărui valoare creşte în proporţie cubică cu fiecare carat în plus, va deveni, ca şi cărbunele comun, oxid de carbon. Focarul oglinzii poate opera această transformare.

— Ah, eu nu cred ! spuse contesa, dîndu-şi cu distincţie capul pe spate.

Iván îşi plecă fruntea.

— Îmi pare rău că nu pot să vă dovedesc chiar acum, pentru că nu folosim diamante drept combustibil tocmai pentru că se ard, experienţele le facem numai cu ţăndări de diamant, dar acum nu am nici una.

— Totuşi, aş vrea să văd cum arde, pentru că nu vă cred, spuse contesa. Şi scoţîndu-şi agrafa cu care-i era prins şalul, i-o întinse lui Iván : Încercaţi cu aceasta.

Piatra care împodobea agrafa era un briliant superb de vreo două carate.

Contesa era sigură că nu putea primi de la Iván decît un singur răspuns : „Ah, ar fi păcat de această piatră frumoasă". În acest caz, ea avea răspunsul pregătit : „Atunci păstraţi-o dumneavoastră ca amintire", şi astfel acest om dezagreabil şi-ar fi primit darul cuvenit, şi omul de toate zilele ar fi fost uitat. Dar contesa constată cu mirare că se înşelase.

Fără nici o urmă de ironie şi fără afectare, Iván luă broşa cu calmul unui savant şi cu politeţea unui *gentleman.*

— Dar broşa propriu-zisă nu vreţi s-o topim, nu-i aşa, contesă ? Atunci scot piatra din montură. Dacă nu arde, o pun la loc.

Cu ajutorul unui cleşte mic, Iván scoase piatra din montura ei de filigran şi o aşeză pe fundul concav al unui creuzet de lut, *gros şi plat*. Apoi deschise geamul, ca razele soarelui să poată pătrunde direct. Aşeză creuzetul cu diamantul pe un mic stativ de metal, pe care-l fixă în mijlocul camerei, în faţa contesei. Luă apoi oglinda şi ieşi cu ea afară din casă, deoarece din cauza cercevelelor razele solare n-ar fi căzut în întregime pe oglinda focală.

Contesa tot mai credea că scamatoria se va termina fără ca diamantul să ardă, şi atunci, cu atît mai mult, i-l va putea dărui lui Iván, ca să repete experienţa la vară, cînd razele soarelui sînt mai puternice.

Afară, în dreptul geamului, Iván găsi cel mai potrivit unghi de reflexie şi îndreptă spre creuzet vîrful conului de raze reflectate de oglindă. Diamantul aruncă mii de scîntei în focul razelor solare care tindeau să-l nimicească, şi cîteva secunde s-a părut că va ieşi biruitor din această luptă, zdrobind toate săgeţile soarelui care ajungeau pînă la el în cele şapte culori ale curcubeului. Dar punctul de concentrare al razelor reflectate se concentra tot mai mult în jurul diamantului, şi deodată mica încăpere fu cuprinsă de o lumină orbitoare, atît de strălucitoare, încît toate obiectele păreau de argint şi se mistuiră pe loc toate umbrele.

Din creuzet izbucni un cerc de foc aruncînd în jurul lui suliţe de lumină mai orbitoare ca fulgerele, iar în clipa următoare oglinda încetă să mai funcţioneze.

Iván mai rămase la geam, şi de acolo o întrebă pe contesă.

— Ce-a rămas în creuzet ?

— Nimic.

Iván se întoarse în cameră, agăţă oglinda la loc şi îi întinse contesei agrafa goală.

Domnul abate nu se putu abţine să facă o observaţie :

— A fost un spectacol pe care nu şi-l pot permite decît regii.

Se auzi goarna poştei. Contesa lăsă să-i fie pus pe umeri mantoul de voiaj, şi cînd Iván o ajută să se urce în caleaşcă, neavînd încotro, îi întinse mîna şi rosti în vînt, fără a se adresa cuiva anume, aceste cuvinte :

— Domnul să vă ajute !

După ce se îndepărtară puţin, contesa îl întrebă pe abate :

— Nu-i aşa că acest om e un scamator ?

— Nu, răspunse preotul. Mai rău decît atît. E un naturalist.

— Hm ! E un nesuferit !

SUBLIMIOR MATHESIS

Uşa birourilor casei „Kaulman“ este şi astăzi în acelaşi loc ca şi acum cincizeci de ani. Uşa însăşi este aceeaşi şi, dacă s-ar putea crede, şi geamurile sînt aceleaşi, prin care, în 1811, fondatorul casei studia, ca dintr-un foişor, feţele funcţionarilor superiori care treceau pe stradă, voind să descifreze dacă era iminentă o mişcare de *hausse* sau de *baisse*. Ştia de mult că fizionomia străzii este un excelent barometru, şi cîte o vorbă scăpată de trecători cuprinde uneori o profeţie. Numai omul surprins şi vorba scăpată spun adevărul.

Firma veche şi ştearsă, cu inscripţia ei abia vizibilă, a fost lăsată la locul ei de către urmaşi. Această firmă ştearsă, veche de o jumătate de secol, este simboiul aristocraţiei bancare, al nobleţei ereditare ! Între firmele noi şi strălucitoare, între vitrinele cu litere de o şchioapă şi ornamentaţii aurite, această inscripţie veche şi spălăcită străluceşte mai viu. Casă puternică, acoperită de rugina a cincizeci de ani.

Înăuntru, în încăperile casei de schimb, se află şi acum aceleaşi scaune tapisate cu piele, aceleaşi birouri vopsite în negru şi mîncate de cari, aceleaşi boxe de lemn, şi în cuşca lui, stă încovoiat şi acum acelaşi contabil cărunt, de modă veche, cu vizieră verde pe frunte şi cu mînecuţe ; pe rafturi strălucesc, puse la şir, registre legate prost, dar pe cotoarele cărora se pot citi cifre şi date de acum cincizeci de ani. Nobil arbore genealogic !

Firma „Kaulman“ învîrteşte şi acum vechile ei afaceri de lombard şi se bucură de o faimă întinsă.

Poate pe drept, poate pe nedrept.

Stăpînul cel tînăr nu mai pune mult preţ pe afacerile de scont şi lombard, el are planuri mai mari. Locuinţa lui se află

la primul etaj al aceleiaşi clădiri, dar acolo întîlnim o strălucire şi un confort boieresc.

Camera lui de lucru este un adevărat muzeu, iar biroul, o expoziţie de bibelouri, majolică, bronzuri şi antichităţi. Călimara lui, o capodoperă de Benvenuto Cellini (dacă n-o fi cumva vreo galvanoplastie), e plină cu cerneală albastră şi roşu carmin, vîrful penei lui e din gheară de aguti, cu peniţă de aur şi vîrf de diamant, nisipul e praf de aur, linguriţa cu care-l împrăştie e din alabastru, suportul pentru toc e din mărgean, tamponul din mozaic de Pompei, candelabrul din cristal-de-stîncă veritabil, coperta *portefeuille*-ului e din haliotys chinezesc, cuţitul de tăiat hîrtie seamănă cu un hanger turcesc, mînerul sigiliului e o sculptură de malahit, în cutia de marochin pentru hîrtii stau plicuri colorate cu miros de roză, hîrtie transparentă de paie, hîrtie velină *ivoire*, bristol, regal, *bath*, dar nimeni n-a fost văzut vreodată scriind la această masă.

Ştiinţa cu care se ocupă domnul Félix nu cere scriptologie : doar e o muncă cerebrală ; de aceea lucrează zi şi noapte, poate şi în somn, numai că munca asta nu lasă urme pe hîrtie.

Cînd lumea îşi închipuie că se distrează, dansează, face orgii, călăreşte, călătoreşte sau face curte, în realitate el lucrează, avînd în faţă un scop precis, cu acesta se distrează, acesta îi procură plăcerile, lui îi face curte, cu el dansează, călăreşte sau călătoreşte şi niciodată nu-l pierde din ochi.

Dumnealui nu lucrează cu condeiul, ci cu oamenii.

La cîteva zile după ce castelul Bondavár fusese lăsat în părăsire, iată-l pe domnul Félix în camera lui de lucru, întins pe o sofa dublă, iar în faţa lui, pe perna cealaltă, stă abatele Sámuel, cu fruntea lui serioasă. Cei doi poartă o discuţie confidenţială, pe care pare-se au angajat-o înainte de venirea noastră.

În faţa lor, în porţelanuri splendide de Sèvres, aburește o mocca parfumată, a cărei aromă se amestecă cu fumul tutunului scump de Latakia, pe care abatele îl fumează dintr-un ciubuc ornat cu peruzea, iar domnul Félix dintr-un ţigaret lung şi subţire ca un toc.

— Ei, ai încheiat aşa cum ai dorit contractul cu contesa ! Pe treizeci şi doi de ani ! Iată-l semnat, în toată regula ! Acum, însă, vreau să ştiu, ce folos îţi aduce asta ţie şi consorţiului tău ? Nu ajunge semnătura contesei, trebuie s-o obţii şi pe a

prinţului. Pentru că contesa nu dispune de moşia Bondavár decît pînă la moarte, iar după aceea ea va trece în proprietatea deplină a prinţului sau a nepotului acestuia, şi astfel contractul vostru încetează.

— Ştiu... spuse Félix, scuturînd scrumul ţigării. Tocmai de aceea vom avea grijă ca domnişoara contesă să trăiască mult, să-i devină dragă viaţa. Oh, află de la mine că dacă unei fete bătrîne ca ea începe să-i placă viaţa şi are şi bani destui, poate să trăiască mult şi bine. Şi pe urmă nu sînt eu chiar atît de neprevăzător cum mă crezi. Cunosc testamentul prinţului decedat în care e cuprinsă clauza că dacă va muri contesa Theudelinda, fratele ei sau urmaşii acestuia sînt obligaţi să restituie eventualilor legatari, chiriaşi sau creditori ai contesei cheltuielile pentru toate construcţiile executate de ei pe moşia Bondavár. Bunul prinţ s-a gîndit că dacă fata lui, într-un moment de elan evlavios, va ridica pe moşia ei un templu sau o mănăstire, acestea să fie achitate, urmaşii să nu rămînă datori la nimeni. Numai că prinţul nu s-a gîndit la posibilitatea ca, pe baza aceleiaşi clauze, să se deschidă cîndva pe domeniul Bondavár o mină sau să se construiască o fabrică sau o rafinărie. Dacă eu investesc în această moşie două milioane, moştenitorii nu-mi vor putea oferi niciodată o răscumpărare.

— Afară de cazul că le-ar veni cumva într-ajutor un alt consorţiu.

— Nu-i aşa uşor. Acest lucru l-ar putea face numai un consorţiu care s-ar angaja să pună la punct afacerile materiale ale întregii familii a Bondavárilor, şi pentru aşa ceva trebuie multe. Multă minte, mulţi bani şi multă îndrăzneală ca să iei asupră-ţi un asemenea risc. De altfel, eu văd şi mai departe, şi încă nu mă opresc. Nu mi-am cheltuit banii pe o singură carte.

— Ai dreptate. Dar cu pisica aceea sălbatică pe care ai răpit-o de la mina de cărbuni din Bondavár ce-ai făcut ?

— Păi deocamdată am dat-o la institutul lui *madame* Risan, să se instruiască. Are talent, însă e tare necioplită. Posedă o voce minunată, dar nu ştie să cînte. E plină de bunăvoinţă, dar nu cunoaşte nici o altă limbă în afară de cea învăţată de la maică-sa.

— Vrei să faci din ea o actriţă ?

— Asta în primul rînd.

— Şi pe urmă ?
— S-o iau de nevastă.
Abatele rîse cu poftă.
— Nu rîde, vorbesc serios.
— Bine, atunci să vorbim serios. În primul rînd nu înţeleg ce nevoie ai tu să te căsătoreşti. Şi chiar dacă am înţeles bine, nu pricep de ce ai dat-o pe femeia sortită să-ţi devină nevastă la institutul lui *madame* Risan, unde sînt educate elemente excepţionale pentru teatrele de periferie, dar nu şi soţii modeste pentru bărbaţii care se feresc de supărări.
— Treaba mea ! sări Félix, arogant. Tu nu înţelegi. E *sublimior mathesis.* Nu-i pentru preoţi. Am nevoie de o soţie legitimă care şi-a făcut studiile chiar în institutul lui *madame* Risan. Ce se va întîmpla cu mine, mă priveşte. Acum însă vreau să te întreb un lucru pe care tu într-adevăr îl ştii mai bine ca mine, pentru că de astă dată e treabă de preot. Vreau să mă însor cu fata, vreau să-mi devină soţie legitimă, să fie legată de mine, şi eu să-i pot porunci. Dar aş vrea să aranjez lucrurile în aşa fel încît să nu fiu legat de ea, să nu-mi poruncească ea mie. Cu un cuvînt, să-mi fie soţie numai cît vreau eu, cînd nu mai vreau, să se termine totul. În această privinţă îţi cer sfatul. Cunoşti toate tertipurile cu care unele căsătorii pot fi desfăcute într-o clipită, fără proces de divorţ ; pentru că un proces de divorţ atrage după sine daune, sacrificii şi, pînă la urmă, dacă una din părţi se încăpăţînează şi vrea să fie rea, nu se face nimic. Îmi trebuie altceva, pe alte căi, repezi, sigure, infailibile.
— Da, ştiu o astfel de cale, dar numai una singură, spuse Sámuel. Te cununi cu cine vrei, conform prescripţiilor obişnuite ale religiei, aici, la Viena. Cînd ai să vrei ca această căsătorie să fie desfiinţată, lichidezi sediul din Viena al băncii, îţi iei firma şi te muţi în casa ta de la Paris. Firma ta e valabilă şi acolo ; tatăl tău a fost cetăţean francez, şi tu eşti la fel. Dacă acolo ai să vrei să scapi de soţie, îi aduci pur şi simplu la cunoştinţă acea prevedere a legilor franceze după care nici o căsătorie nu este valabilă dacă n-a fost încheiată în faţa autorităţilor civile. Chiar zilele astea s-a terminat în felul ăsta procesul unei familii de conţi francezi. Fiul provenit din căsătoria încheiată în faţa altarului în Spania a fost dezmoştenit prin lege pentru că părintele lui a omis să se căsătorească cu soţia sa *şi* în Franţa, în faţa autorităţilor ci-

vile. Legea franceză o va declara pe soţia ta fată, iar pe tine *garçon,* şi puteţi s-o luaţi unul la dreapta şi altul la stînga.

Félix se ridică de la locul lui şi, foarte afectuos, îl sărută pe frunte pe domnul abate.

— Mulţumesc.

Merita să-l sărute pentru acest sfat bun.

— Într-adevăr, îţi datorez o deosebită recunoştinţă, şi dacă amintirea prieteniei noastre din copilărie nu mi-ar şopti că de fapt îmi eşti drag, ar trebui să îmi dau seama că această recunoştinţă nu se poate plăti în bani.

— O, nici eu nu uit cît datorez casei tatălui tău. Am fost un elev sărac din Slovacia cînd tatăl tău m-a luat la el ; aşa am devenit educatorul tău şi astfel am putut să-mi urmez studiile. N-am uitat toate acestea. Dar să nu mai vorbim de datoriile trecutului.

— Da. Şi viitorul ne va găsi împreună. Acum te mai rog să fii bun ca, în calitate de împuternicit al contesei, să preiei actele necesare. Acesta este contractul. Uite şi garanţia în hîrtii de stat. Aici este cecul reprezentînd arenda pe o jumătate de an şi un alt cec către casierul meu, pînă la suma de patruzeci de mii de fiorini.

— Ăsta pentru cine e ?

Mijindu-şi blajin ochii, Félix puse cu de-a sila cecul în mîna domnului abate, şoptindu-i cu delicateţe :

— Pentru norocosul intermediar.

Preotul scutură din cap cu mirare :

— Vrei să-mi faci un cadou ?

— Să nu mă înţelegi greşit. Nu eu. Sînt spezele consorţiului, prevăzute la rubrica „cheltuieli de constituire".

Vorbind astfel, Félix duse la gură altă ţigară, şi cu o încredere de sine plină de viclenie, se uită bănuitor la prietenul său peste flacăra chibritului.

Abatele Sámuel, schiţînd un surîs de compătimire, rupse în patru cecul de patruzeci de mii de fiorini, apoi, cu o superioritate liniştită, îl bătu pe umăr pe bancher.

— Dragul meu prieten ! Mi s-a oferit moşia de la Bondavár, şi dac-aş voi, chiar acum ar fi a mea. Şi cu moşia am procedat cum fac cu cecul ăsta acum, zise, împrăştiind bucăţelele de hîrtie. Cunoaşte-mă, în sfîrşit, aşa cum sînt ! Nu sînt un prieten care cerşeşte, ci unul care pretinde ! Nu umblu după un *dominium,* ci după un imperiu.

Privirea lui pătrunzătoare îl sperie în aşa hal pe bancher, încît acesta îşi scoase din gură ţigara pe care tocmai o aprinsese. Era prea mult ceea ce-i auzeau urechile.

— Acum stai jos şi ascultă ce vreau să-ţi spun, zise abatele.

Punîndu-şi mîinile la spate, începu să se plimbe prin cameră. Vorbea cînd mergînd, cînd oprindu-se în faţa bancherului, care-l privea uimit.

— Omenirea e acum în durerile facerii şi naşte mereu şoareci, deoarece leii sînt leneşi şi nu se hotărăsc să vină pe lume. Peste tot e haos : pe tărîm financiar, în diplomaţie, în biserică, şi cele trei haosuri se ajută reciproc ca să sporească zăpăceala. Un singur om clarvăzător ar putea stăpîni acest *tohuvabohu*. Dacă s-ar găsi careva să folosească această împrejurare ! Lumea e condusă de clovni în haine brodate. Avem în faţa noastră o ţară ai cărei conducători nu ştiu ce să înceapă cu ea. Unde este chemată, nu merge, ar vrea s-o constrîngă, dar nu îndrăznesc, o apasă, dar le e frică de ea, şi ea însăşi nu ştie ce va face mîine : să se predea, să ajungă la un compromis, să plătească sau să ia arma în mînă ; cu care dintre inamici să se alieze şi împotriva căruia ? Să mai aştepte, sau să cedeze, să izbucnească în rîs, sau în blesteme ? Afară de asta, în această ţară mai există un element care stă la mijloc între cei doi adversari aflaţi în luptă : preoţimea. Şi în această ţară biserica mai posedă mari averi !

Félix se încruntă, deoarece nu vedea nici o legătură între ceea ce auzea şi cele discutate mai înainte.

— Ce crezi, fiule ? spuse deodată abatele, oprindu-se în faţa lui. Pe ce-ar putea să conteze omul care ar cuceri mai întîi unele regiuni, apoi unele clase ale acestei ţări, în folosul irealizabilei idei de stat ? Nu crezi, oare, că nimic n-ar ajuta mai mult construirii căii ferate la Bondavár decît o umilă delegaţie, formată din populaţia satelor şi preoţii săi, care s-ar înfăţişa în faţa ministrului spre a-i jura credinţă ? O mînă spală pe alta. Poporul acestei regiuni, care a aderat la ideea de stat, trebuie recompensat. Înţelegi ce folos ai putea trage din toate acestea ?

— Încep să văd.

— Şi ce crezi, pe ce post ar putea să pună mîna omul care ar introduce pănura în corpurile legiuitoare şi mitra în Senatul de la Viena ?

De mirare, Félix îşi lovi palmele una de alta. Mai mult nu putu face.

Abatele se mai plimbă o dată în josul şi în susul camerei, apoi, strîngîndu-şi buzele, spuse :

— Primatul este om bătrîn.

Félix se trînti pe sofa cu faţa în sus, ca şi cum aşa ar fi putut să vadă mai bine decît dacă ar fi stat în picioare.

— Papa e şi mai bătrîn, mormăi abatele.

Bancherul se uită acum şi mai mirat la abatele Sámuel.

Acesta izbucni deodată cu patimă :

— Stau piticii la cîrma corăbiilor, fiule, şi ei cred că vor putea rezista furtunii. Şi ce mijloace sărace au ! Se prăbuşeşte biserica ! Şi ei cred că o pot sprijini cu proptele vechi. Lucrurile se petrec la fel ca în celula condamnaţilor la moarte. Cu blesteme epileptice vor să spargă zidurile. Ascultă-mă cu atenţie. Orice efort al preoţilor italieni nu e decît un certificat de paupertare. Ei susţin scaunul sfîntului Petru cu bănuţi, deşi au avut în mînă miliarde, pe care le-au lăsat să piară. Numai în Ungaria mai există proprietăţi însemnate care aparţin bisericii. Ştiu bine că în sertarul ministrului stă gata proiectul de lege pentru secularizarea lor. Vienei îi trebuie doar un mic pretext ca să se certe cu clerul maghiar. Ei vor lupta de pe poziţii liberale, iar adversarilor lor le va rămîne antipatia lumii. Nu-i nevoie de cine ştie ce pretext. Deficitul creşte, guvernul e strîmtorat. Ar fi de ajuns o mică opoziţie în *Reichsrat,* care să ceară reducerea bugetului sau un mic război. Vistieria e goală, împrumuturi nu se mai găsesc. „Dracul, la nevoie, mănîncă şi mere pădureţe." Dar dacă le ia cineva înainte ? Scaunul sfîntului Petru e în pericol. Biserica maghiară are proprietăţi mari. Şi acestea sînt în pericol. Dacă cineva ar lansa ideea : să ne ridicăm deasupra mişcărilor ! Să fim mai patrioţi decît juzii tabulari, mai loiali ca miniştrii, mai liberali ca revoluţionarii, mai catolici ca prelaţii, să salvăm averea bisericilor maghiare de mîna guvernului, şi prin aceasta, biserica de revoluţie. Şi am lansa pe piaţa mondială un împrumut uriaş de o sută de milioane, garantate cu bunurile bisericii maghiare, pentru salvarea scaunului sfîntului Petru ! Ce crezi c-ar putea deveni omul, care ar realiza toate acestea ?

— Totul ! rosti Félix cu îngîmfare, încîntat de această fantezie, şi dădu să sărute mîna prietenului său.

— Te-am ales pe tine pentru realizarea acestei opere mari, spuse abatele şi-l lăsă să-i sărute mîna. Întreprinderea ta de la Bondavár este necesară ca să te arunci într-o bătălie norocoasă şi să cîştigi dintr-o dată un renume mondial, să fii amintit alături de Strousberg, Pereira, poate cîndva şi alături de Rotschild. Pentru această cauză sînt gata să te ajut. Cîndva, după ce te vei fi consolidat bine, îţi voi spune: „Acum ţine umărul, să mă urc pe el!"

Félix căzu în extaz după această revelaţie. Îi şi apăru în faţa ochilor împrumutul cel mare, şi în lumina acestei glorii juca figura slăvită a prietenului său.

SOIRÉES AMALGAMANTES

Într-o zi frumoasă de iarnă, Berend Iván primi o scrisoare oficială din partea preşedintelui Academiei Maghiare de Ştiinţe prin care i se aducea la cunoştinţă că, la recomandarea făcută de Secţia de matematică şi ştiinţe naturale, în ultima ei şedinţă, fusese ales membru corespondent al acestei secţii.

Într-o altă scrisoare, tot de la Academia Maghiară de Ştiinţe, secretarul Academiei îl anunţa în mod oficial că, fiind ales membru al Academiei, pe baza cutărui paragraf al statutului (nu mai ştiu al cîtelea), trebuie să-şi rostească discursul de recepţie, perfectînd astfel alegerea sa.

Iván rămase cu gura căscată.

„Cum de am ajuns la asemenea onoruri? În viaţa mea n-am scris o literă în nici o publicaţie ştiinţifică, şi nici măcar într-una neştiinţifică. Nu sînt ruda nici apropiată, nici îndepărtată a vreunui membru al Academiei. Magnat nu sînt. Pe arena politică n-am jucat nici un rol. De unde vine, dar, renumele pe baza căruia am fost ales membru al Academiei? S-o fi dus cumva vestea laboratorului meu de chimie? Dar atunci ar trebui declarat om de ştiinţă orice director de mină sau orice inspector de la fabricile de locomotive, pentru că au şi ei tot atîtea cunoştinţe într-ale fizicii şi mecanicii ca şi mine!"

Totuşi, cinstea trebuia primită. Cine ştie, poate ţara are nevoie de toţi cei care au învăţat ceva mai mult decît alţii,

pentru a se mîndri cu numărul lor mare ? Iván mulţumi pentru alegerea sa şi comunică domnului secretar că, potrivit statutului, va veni la Pesta în cursul anului, pentru a-şi rosti discursul.

Apoi, luînd în serios sarcina primită, căută un subiect pentru discursul său de recepţie.

Se opri la descrierea crustaceelor microscopice, pe care le studia şi le sistematiza de zece ani încoace pe baza unor cercetări efectuate cu ocazia forării unui puţ artezian. Pînă toamna tîrziu a lucrat la sistematizarea notelor sale cu privire la acest subiect.

Este adevărat că referatul său, care se întindea pe o coală de tipar, ar fi provocat senzaţie în orice parte a lumii unde oamenii se ocupă cu probleme similare. Nu e însă mai puţin adevărat că niciodată lumea n-a căscat mai mult la vreo *hora canonica* a unei conferinţe academice (se admite doar o lectură de şapte ore, după care preşedintele retrage cuvîntul conferenţiarului) decît atunci cînd crustaceele microscopice ale lui Iván au fost prezentate publicului. Totuşi, să fim drepţi şi să spunem că, pentru disertaţia sa, tipărită în *Buletinul Academiei*, lui Iván i s-a plătit la termen o sumă de douăzeci de fiorini austrieci.

Dar asta nu face parte din roman.

După prelegere, cel dintîi care l-a felicitat pe neofit, strîngîndu-i mîna şi lăudîndu-i disertaţia, „de un larg interes", a fost abatele Sámuel.

„Eşti un savant. Nici vorbă că eşti un savant !"

Deodată se făcu lumină în mintea lui Iván.

Îşi dădu seama pe baza căror merite fusese ales membru al Academiei !

Acesta era protectorul şi descoperitorul său anonim ! Toate aceste onoruri le datora prieteniei sale cu abatele Sámuel. E bine şi aşa. Micile daruri întăresc prietenia.

Iván fu nevoit să mai întîrzie la Pesta cîteva zile, să-şi rezolve unele probleme. În acest timp, ziarele, obligate fiind, au publicat relatări despre prelegerea sa la Academie. Cel mai generos a fost ziarul care a susţinut că el a vorbit destul de temeinic... despre originea vulcanică a stalactitelor.

Singura consolare a lui Iván era gîndul că în cercul savanţilor nimeni nu citeşte referatele, iar în afara acestui cerc, nimeni nu le înţelege.

Totuşi, cineva le citea, şi înăuntrul şi în afara cercului.

Într-o zi, tocmai cînd se pregătea să se întoarcă în vizuina sa îndepărtată, Iván primi din partea contesei Theudelinda de Bondavár o invitaţie la o serată care urma să aibă loc peste trei zile.

„Aha, uite încă un caz de achitare a obligaţiilor, se gîndi Iván. Bine c-a venit la timp."

S-a aşezat numaidecît la masă ca să-i răspundă contesei şi, mulţumind politicos pentru marea cinste ce i-o făcuse, înfăţişă motivele care-l împiedicau să accepte invitaţia. Trebuia să plece a doua zi, toate lucrurile erau pregătite, avea îndatoriri ce nu puteau fi amînate şi aşa mai departe.

Nici nu apucase să sigileze scrisoarea, că se pomeni cu un musafir : abatele Sámuel.

Iván se bucură mult că-l vede pe acest bărbat distins şi era încîntat de această cinste neaşteptată.

Se purtau ca două cunoştinţe foarte vechi.

— N-am vrut să pierd ocazia de a vă vedea cît sînteţi încă la Pesta. Nu fac asta doar ca să înapoiez vizita plăcută pe care ne-aţi făcut-o la Bondavár, ci mai ales pentru că doresc să-mi exprim bucuria că am avut prilejul să cunosc un atît de tînăr şi excelent savant de-al nostru.

Iván ar fi vrut să-i spună că el nu e nici excelent, nici tînăr şi nici savant, dar pînă la urmă tăcu.

— Sper că vă vom avea pentru mai lung timp aici în capitală, urmă preotul, aşezîndu-se pe canapea lîngă Iván.

— Voi sta aici cît mai puţin posibil, răspunse Iván sec. Mîine trebuie să mă întorc acasă.

— Asta nu se va întîmpla, nu vă lăsăm noi să plecaţi chiar aşa, cu una, cu două. După cîte ştiu, aţi fost şi dumneavoastră invitat de contesa Theudelinda la serata ce va avea loc în curînd.

— Îmi pare rău că trebuie să renunţ la această plăcere, dar am treburi care nu suferă amînare şi care mă cheamă acasă.

— Nu se poate. Vorbiţi sincer ? Să nu-i spuneţi plăcere. Mai bine aţi face să recunoaşteţi că fugiţi de această petrecere, pentru că vă plictiseşte pînă şi gîndul de a lua parte la ea.

— Dacă preferaţi adevărul, recunosc, aşa este. Pentru mine, obligaţia de a lua parte la serata unei contese oarecare reprezintă o perspectivă nesuferită.

— Dar trebuie să vă spun mai întîi despre ce e vorba. Seratele astea nu sînt ca obişnuitele *cercles* exclusiviste, unde un ne-*habitué* nu s-ar simţi de loc bine. Este ceva nou. Theudelinda şi-a deschis saloanele pentru eleganţa şi pentru crema *esprit*-ului. Cele mai de seamă personalităţi ale elitei sociale se întîlnesc cu celebrităţile politicii, artei, ştiinţei şi poeziei. Adevărat *high-life* ! Aristocraţia elocinţei, frumuseţii şi spiritului.

Iván dădu din cap cu neîncredere.

— Şi ce fac toţi aceşti oameni, atît de diferiţi unul de altul, adunaţi într-un salon ?

Abatele se încruntă puţin şi se scărpină la nas.

— Adevărat. E adevărat că pînă ajung să se cunoască, domneşte o atmosferă cam rigidă. Nimeni nu ştie cum să înceapă o conversaţie cu un om venit ca dintr-o altă planetă. Numai că, din fericire, există un intermediar care reuşeşte să facă un amalgam din toţi aceşti reprezentanţi ai societăţii. Acesta e spiritul. Unde se găsesc adunaţi numai oameni de spirit, este imposibil ca societatea să nu se omogenizeze. Totul e să ştii cum să începi. Nu e greu nici asta. Se începe cu arta. Artiştii invitaţi acolo, ca şi diletanţii din cercurile mai selecte, organizează concerte, montează scurte piese de teatru, unul cîntă la vioară, altul la pian, altul din gură. Frumoasele contese recită poezii patriotice, apoi poeţi vestiţi ţin prelegeri distractive, organizează şezători literare, şi astfel întîlnirea, eterogenă la început, devine încetul cu încetul plăcută.

— Dar vedeţi că eu, unul, nici nu cînt la vioară, nici nu recit şi nici nu dezleg şarade...

— Dimpotrivă ! îi tăie vorba abatele. Dumneavoastră aveţi darul vorbirii ; v-am admirat cu ocazia discursului dumneavoastră de recepţie la Academie.

— Ce ? Nu cumva credeţi că la serata contesei Theudelinda am de gînd să citesc prelegerea mea cu privire la crustaceele microscopice ? !

— Ha-ha-ha ! Nu. În nici un caz. Prelegerea a fost bună pentru Academie. Puţini o înţelegem, şi cei care o înţelegem o preţuim mult. Dar nu e pentru femei. Dumneavoastră însă ştiţi şi altceva. O să ţineţi în faţa adunării o prelegere despre

altceva, despre ceva care să fie în acelaşi timp şi ştiinţă, şi poezie. Ceva care să intereseze auditoriul şi să-l surprindă prin noutate. Să aibă un conţinut mai profund, şi totuşi să poată fi savurat de toţi. Să aprindă şi fantezia, dar să fie valoroasă şi din punct de vedere al cercetării ştiinţifice. Cam aşa ceva.

A fost rîndul lui Iván să rîdă.

— Dar, domnule abate, eu încă n-am văzut şi n-am auzit despre o astfel de prelegere, nu cunosc o asemenea prelegere nici tipărită, nici în manuscris.

Începu să rîdă şi abatele.

În acest moment servitorul îi aduse lui Iván o scrisoare „expres", deci trebuia indicat pe adeverinţă minutul primirii.

Iván îi ceru musafirului său permisiunea să citească acea scrisoare urgentă.

Abatele îl rugă insistent s-o citească fără a se sinchisi cîtuşi de puţin de prezenţa lui.

În timp ce citea scrisoarea, pe faţa lui Iván se petrecu o schimbare vizibilă. Întîi păli, apoi îşi încruntă sprîncenele ; pentru cîteva clipe i se aprinseră obrajii şi, în sfîrşit, căzu pe gînduri, cu scrisoarea în mînă, parcă ar fi vrut să o citească încă o dată şi încă o dată. Apoi privirea lui îngîndurată rămase fixată în gol, dincolo de marginea hîrtiei.

Deodată începu să rîdă.

Îşi aduse aminte că aici se întrerupsese conversaţia.

Împături scrisoarea şi o vîrî în buzunarul de la piept.

— Ei bine, spuse rîzînd, am să vin la serata contesei Theudelinda ! Şi am să ţin o prelegere. Una cum n-am auzit eu însumi niciodată. Ştiinţă amestecată cu poezie, fapte şi fantezie în aşa hal învălmăşite, încît nici un savant n-ar fi în stare să le pună în ordine. O prelegere prin care voi transforma pe orice geolog în prinţ şi pe orice prinţ în geolog.

— Aşa, aşa, foarte bine ! îl îndemna abatele.

— Ce părere aveţi ? O expunere privind lumina electromagnetică, ilustrată cu proiecţii !

— Minunat ! Şi distractiv ! Va fi foarte interesant.

— Aş putea să vă rog să interveniţi ca să obţin încuviinţarea contesei ? Voi avea nevoie de multe aparate.

— Vă pot asigura că contesa va fi încîntată de propunerea dumneavoastră. În ce priveşte transportul aparaturii

tehnice, iau asupra mea această sarcină. Contesa va fi bucuroasă din cale-afară cînd va afla.

Domnul abate parcă prinsese aripi. Îmbrăţişîndu-l pe multstimatul său „coleg“ („hai să ne spunem aşa de-acum înainte“) şi foarte mulţumit de succesul acestei vizite, se grăbi să plece.

Iván scoase din nou scrisoarea de la piept şi, despăturind-o, continuă să citească de unde se oprise şi rămăsese cu privirea pierdută în gol.

. . . . . .

A fost într-adevăr un sezon nemaipomenit. Ca prin farmec, toţi ungurii şi-au pus în gînd ca de acum încolo să fie într-adevăr unguri.

Bizară idee !

Poftim, traduceţi asta într-o altă limbă.

Ziarele publicau articole ditirambice despre minunatul port maghiar, şi acesta deveni numaidecît modă în rîndul tuturor păturilor populaţiei ; scriau despre Attila, despre dolmane şi centiroane cu cataramă ; foarte mult despre marame cu dantele de aur şi despre partea multvisată.

„Toate femeile s-au făcut de o sută de ori mai frumoase !“

„*N'en parlons plus !*“ „*S'is scho' vorbei !*“

Pe stradă răsunau pintenii cu rozete mari, mijlocii şi foarte mari ; vitrinele bijutierilor erau pline cu nasturi şi catarame străvechi, la pălării erau înfipte pene de vultur şi de cocor, şi nu erau în Somogy suman scurt, zeghe în Secuime, în Debrecen sarică flocoasă, sau în Gyöngyös manta cu bumbi, în Kecskemét tichii şi marame, cuşmă în tîrg la Túr, dolman-victoria la Körös despre care să existe vreo îndoială că nu va fi imitat şi prezentat la Pesta la baluri, reuniuni şi în cercurile înalte. Strămoşii — Attila şi Buda — ajunseseră la modă cu îmbrăcămintea lor, poeţi de mult decedaţi, ca Csokonai sau Kazinczy, au trebuit să accepte să fie imortalizaţi în dolmane cu brandenburguri. Aceste brandenburguri aveau ele tîlcul lor !

Găitanele cusute în spirală exprimau un protest vădit, care, neputînd fi scris şi tipărit, era ţesut.

În cercurile cele mai distinse se dăduse cuvîntul de ordine ca toţi musafirii să se prezinte în costume naţionale, iar dacă

cineva apărea totuşi la o serată în frac negru, risca să fie oprit şi interpelat : „Desigur, *lieber Johann, bringen Sie mir ein Glas Wasser*".

În chip firesc, portul popular a amestecat clasele. Contele se îmbrăca la fel cu vizitiul său. Oamenii se simţeau îndemnaţi să facă cunoştinţă unii cu alţii.

Această dorinţă era împlinită de seratele aristocratice, printre care aşa-numitele *soirées amalgamantes* ale contesei Theudelinda erau caracteristice pentru epoca aceea. Acolo se întîlneau aristocratul şi poetul, academicianul şi prelatul, artistul, violonistul, pianistul, pictorul, sculptorul, actorul, criticul şi mecenatul, profesorul, medicul, publicistul, ziaristul, *sportsman*-ul şi politicianul de orice nuanţă.

Era o societate strălucitoare — *in thesi*.

Tot ce era frumuseţe şi farmec în cercurile aristocratice, femeile cele mai chipeşe şi mai elegante veneau gătite ca la o serată dansantă dată de majestatea-sa ; dar mai strălucitor decît fastul era nimbul de tinereţe, de graţie şi de cultură care le dădea atîta distincţie ; toate numele istorice din cartea de aur a aristocraţiei şi toate numele cunoscute ale intelectualităţii se găseau laolaltă, unul aproape de altul.

Amalgamul se închega însă cu greu, deşi Dumnezeu e martor că bunăvoinţă a existat din partea tuturor.

Bătrînul şi simpaticul conte Emmanuel, îndată ce izbutea să pună mîna pe o celebritate a presei, depunea o nobilă străduinţă să-i vorbească în limba maghiară, pe care o învăţa abia acum. Trebuia să recunoşti că hotărîrea sa fermă de a vorbi de acum încolo numai în limba maghiară — chiar dacă mergea greu — era întrecută doar de cealaltă hotărîre a sa, şi anume că toată viaţa nu va purta decît cizme ungureşti, a căror încălţare dura de obicei o oră.

În schimb, un tînăr publicist asuda din greu încercînd să răspundă în limba franceză la întrebările — neînţelese de el — ale unei contese de origine străină, subit cuprinsă de entuziasm pentru Ungaria. Publicistul înţelegea perfect limba franceză, însă numai cînd era tipărită.

Dificultăţile lingvistice erau departe de a constitui cele mai mari obstacole... Dificultatea principală era tema discuţiilor !

E vorba de oameni care se vedeau pentru întîia oară, care se învîrtiseră în cercuri cu totul diferite şi care acum căutau o cale de a pătrunde în lumea semenilor lor.

Contele Leo laudă o piesă a dramaturgului Nándori, pe care o văzuse acum zece ani şi care fusese criticată cumplit. Era prima lucrare a lui Nándori, şi el însuşi o considerase nereuşită. Următoarele fuseseră desigur mai bune, dar acum interlocutorul lui crede că ori contele n-a văzut celelalte piese ale sale, ori îl ia peste picior.

În schimb, Kinizsi, savantul, vrea să-l convingă pe baronul Oszkár că îi recunoaşte merite însemnate în domeniul sportului şi discută cu el despre viitorul concurs hipic, voind de fapt să afle ce pariuri va face. Cei prezenţi îşi întorc feţele pentru că ştiu cu toţii că Oszkár şi-a vîndut caii din cauza pierderilor suferite în anul trecut şi s-a retras de la curse. Acum e doar spectator.

Tînărul Kákori, adevărată cronică ambulantă, face eforturi să se simtă ca acasă în această societate străină, flecăreşte *sans gêne* cu oricine se întîlneşte. E doldora de subiecte şi bîrfeli la zi. În faţa unui domn frumos, cu nas acvilin, cu trăsături caracteristice magnaţilor, începe să sporovăiască despre seratele ce vor avea loc şi în cetatea din Buda, fiind sigur că aristocraţii maghiari vor fi invitaţi şi acolo. „Crezi că se duce cineva ?“ întrebă aristocratul. „Cel mult contele Guidó !“ „Nu mă duc în ruptul capului !“ Tînărul îşi dădu seama că i-a spus de la obraz o mare *sottise* acestui om pe care nu-l cunoştea. Dar cine ştie cu cîţi necunoscuţi nu fusese grosolan incognito de cînd era acolo !

Contele István, vărul contesei Theudelinda, este un om desăvîrşit, instruit şi cult, care-i cunoaşte pe toţi poeţii lumii, aşa că se distrează foarte bine cu acest tînăr poet, devenit repede popular cu poeziile sale patriotice. Îl înghesuie într-un colţ şi începe să discute despre literatura universală. Îi citează din Burns, din Shelley, îi pune mereu întrebări : Cunoaşte opera *Fairy Queen* a lui Spenser ? Consideră că e o lucrare terminată *Paradisul pierdut* a lui Milton ? Ce părere are despre şcoala lui Dryden ? Ce-i place mai mult, Wordsworth sau Byron ? Găseşte vreo înrudire de idei între *Frithiofs saga* şi legendele lui Ossian ? Ce părere are despre *Légende des siècles ?* Se ridică oare Victor Hugo prin această operă deasupra

lui Dante ? Nu e păcat că a apus genul romanelor *amadisse* ? Dintre italieni îi dă întîietate lui Tasso sau lui Ariosto ? Ce părere are despre improvizaţiile lui Metastasio ? Ce crede despre influenţa exercitată de *Commedia erudita* italiană ? Cunoaşte cumva în traducere franceză poezia arabă a lui Hariri, sau *Viaţa lui Antar ?* Dar *Sacuntala* hindusă a citit-o în traducerea engleză ? Pe neaşteptate îl întreabă dacă nu cumva *Odiseea* e mai frumoasă în originalul grec decît în traducere latină.

În tot acest timp bietul versificator se perpeleşte ca într-un foc vrăjit, deoarece el nu obişnuieşte să citească altceva decît propriile versuri. E un om genial, dar nu cunoaşte nimic în afară de ritmurile proprii. În consecinţă, cum scapă din această *rencontre*, se hotărăşte să-l evite ca pe un şarpe cu clopoţei pe acest conte nesăţios într-ale culturii.

Dar dintre toţi participanţii la „expediţia japoneză" mai rău au păţit-o cei care au avut cinstea să fie prezentaţi contesei Angela de Bondavár.

Contesa Angela este de o frumuseţe clasică.

Bunicul ei este o celebritate politică, un nume mare, învăluit în fel de fel de nimburi — şi bune, şi rele.

Deci, nimic mai firesc ca, de la al treilea cuvînt, muritorul de rînd, cetăţean al lumii intelectuale, prezentat frumoasei contese, să se simtă obligat să se intereseze de contele Tibald de Bondavár, bunicul ei.

Din acest moment, însă, contesa Angela nu mai scoate o vorbă, îl lasă pe cel care îi vorbeşte să termine şi să plece. O vorbă nu mai poţi auzi din gura ei.

Pînă şi pe un savant l-ar durea sufletul dacă acesti ochi frumoşi, care doar cu o clipă înainte îl priveau cu căldura cerului de primăvară, l-ar străpunge dintr-o dată cu raze ca de gheaţă.

Contesa Angela e o frumuseţe ideală. Am mai spus-o, dar trebuie s-o repet. Cine nu se întoarce ca s-o mai admire ? O faţă curată, nobilă, cu trăsături de o perfecţiune antică : nas frumos modelat, buze cu o tăietură fină, sprîncene lungi, subtiri şi gene umbroase, care ocrotesc nişte ochi de zeită. Cînd acestia scînteiază sau se ascund, par negri, dar cînd încep să zîmbească, vedem că sînt albaştri. Părul bogat e de un castaniu-închis, cu reflexe aurii. Şi de pe faţa ei se re-

varsă un farmec de care e conştientă : simte că se află în centrul atenţiei unei anumite lumi, şi nu este nemulţumită de acest lucru. Ştie că frumuseţea înseamnă putere.

Dar de ce aceşti ochi frumoşi aruncă sclipiri atît de reci asupra acelora care consideră firesc şi cuminte ca în introducerea conversaţiei cu contesa Angela de Bondavár să amintească meritele contelui Tibald de Bondavár ?

Motivul e bine cunoscut membrilor înaltei societăţi, dar lumea intelectuală nu-l ştie. Secretul e simplu. Contele Tibald voia s-o mărite pe Angela, unica lui nepoată, cu prinţul german Sondersheim. Acest proiect n-a fost pe placul contesei Angela şi s-a certat aşa de rău cu bunicul ei, încît s-a jurat să nu mai vorbească niciodată cu el. Deoarece tocmai în acea vreme contesa Theudelinda şi-a deschis saloanele la Pesta, contesa Angela veni la mătuşă-sa şi rămase acolo. De atunci n-a deschis nici măcar o scrisoare din cele trimise de bunicul ei.

Acesta e secretul. Îl cunosc toţi membrii înaltei societăţi, care ştie să-şi păstreze tainele atît de bine, încît nici una din ele nu poate ajunge la urechile celor dinafara ei. Aceşti oameni sînt comunicativi între ei, dar în faţa străinilor devin toţi *knownothing* ca un *yankee* sadea.

Ideea abatelui Sámuel de a căuta o distracţie comună pentru această societate eterogenă era bună. Doar cu conversaţia nu se ajunge departe. La reuniuni, într-un salon se concentraseră fetele nemăritate, în altul, domnii, iar într-un al treilea, doamnele căsătorite, alcătuind parcă adevărate clase diferenţiate după sex şi vîrstă.

De aceea au început să organizeze reprezentaţii artistice, conferinţe literare şi ştiinţifice. Acestea au avut darul să mai învioreze atmosfera, să-i mai apropie pe „străini". În felul acesta se vedeau şi la repetiţii în ţinută de stradă şi îndrăzneau să-şi dea mîna. Şi-au învăţat numele, au început să se recunoască chiar şi pe stradă şi să se bucure cînd se întîlneau. Mai tîrziu au găsit şi subiecte asupra cărora discutau cu plăcere.

Totuşi, trebuie să mărturisim un adevăr. Concertele sau reprezentaţiile date de amatori se terminau cam spre miezul

nopţii, şi atunci savanţii, artiştii şi poeţii considerau că e vremea să plece acasă. Membrii înaltei societăţi rămîneau singuri, şi se simţeau foarte bine şi cei care plecau, şi cei care rămîneau.

După asta, cei rămaşi începeau să se distreze cu adevărat. Tinerii se apucau să danseze, vîrstnicii să joace *whist* şi alte jocuri pînă în zori.

Probabil c-ar fi făcut la fel chiar dacă savanţii şi poeţii ar fi rămas ! De ce plecaseră ? Ar fi putut lua parte la aceste distracţii, numai că nu-s de nasul lor. Mai bine că s-au dus acasă.

Abatele Sámuel se pricepea de minune să facă reclamă. Dacă în saloanele contesei Theudelinda urma să aibă loc vreo reprezentaţie mai deosebită, de la el afla toată lumea acest lucru. Aducea la cunoştinţa tuturor biografia şi amănuntele carierei actorului, scriitorului, savantului, violonistului sau scamatorului respectiv, aşa încît oricine să poată şti ce să discute cu eroii serii.

Cele trei zile care mai rămăseseră, pînă la serata contesei Theudelinda au fost de ajuns ca şi cariera lui Berend Iván să devină cunoscută, în cele mai mici amănunte, şi ca în discuţiile dinaintea prelegerii să se vorbească despre viaţa şi însuşirile lui.

„Este adevărat că locuieşte tot anul în fundul unei mine de cărbuni ?“

„Şi că se spală numai o dată pe lună, cînd e lună nouă ?“

„*Parbleu !* Acum sîntem chiar în ultimul pătrar !“

„De cînd e, n-a vorbit niciodată cu o femeie.“

„Nu discută decît cu dinţii de mamut.“

„În prelegerea lui vor fi presărate patru sute cincizeci de cuvinte greceşti, latineşti, arabe şi ebraice.“

„O fi adevărat că, sub cuvînt că face o experienţă, a ars un briliant de trei carate al contesei Theudelinda, în valoare de opt sute de fiorini ?“

„De patru carate, în valoare de o mie cinci sute de fiorini.“

„Bine de el că poate face diamante !“

„Poate oare într-adevăr ?“

„Şi nu mănîncă nimic altceva decît usturoi.“

„Azi sper că n-a mîncat !“

„În sfîrşit, se va produce cu maşina electrică.“

„Va cînta cu ea ?“

„Nu, dragă, ne va electriza pe toţi.“

„A nimerit-o, avem mare nevoie de aşa ceva.“

„O să fie grozav cînd o să-l pună pe bătrînul baron Stefi în faţa maşinii, şi din cauza electricităţii o să i se zburlească părul şi-o să-i zboare cît colo peruca.“

„Unde e maşina aia diabolică ?“

„Colo, în spatele pupitrului, dar nu-i voie s-o atingi. Cui o atinge i se strîmbă gura şi rămîne cu ea strîmbă.“

„Aş, nu-i adevărat, e un proiector electric, îl cunosc, am văzut unul la Paris. Dacă apare cineva fardat, maşina asta înnegreşte dintr-o dată fardurile.“

„*Diable !* Asta trebuia să se afişeze la intrare.“

„Oare ştie contesa Theudelinda ?“

„Azi e deosebit de palidă.“

„Cu diadema asta mare, bătută cu diamante, pe cap, arată ca mireasa de marmură din Zampa.“

„Verişoara Angela e fermecătoare azi.“

„Găseşti ?“

„Diadema aceea cu perle îi proiectează un fel de blîndeţe pe faţă.“

„Să fie oare vina diademei ?“

„Ei, cînd o vedea sălbaticul nostru atîta strălucire feminină, nu ştiu dacă n-o să uite de electricitatea şi de magnetismul lui !“

„Îl obişnuim noi, încetul cu încetul. Să-l primim cu amabilitate, ca să nu se simtă stingherit. Uite-l că vine, escortat de domnul abate.“

Cavalerul care rostise aceste ultime vorbe, cel care i se adresase contesei Angela spunîndu-i „verişoară“, era un tînăr de vreo 20 de ani, cu o figură delicată şi o ţinută impecabilă. Îl întîmpină pe Iván, care intrase în sală însoţit de abatele Sámuel, şi i se prezentă drept contele Ödön, vărul gazdei. Apoi îl luă pe Iván de braţ şi îl conduse la un alt văr al gazdei, mai mare, contele István, un om foarte citit. Îl prezentă şi îi lăsă să schimbe cîteva cuvinte convenţionale, pentru ca Iván să se convingă că aici se afla în mijlocul unor oameni cunoscători în ale artei, apoi îl prezentă şi altor cîţiva

prieteni. Şi aceştia se arătară foarte amabili faţă de Iván. O astfel de primire într-o societate e cel mai încurajator lucru. Apoi domnul abate îl conduse pe Iván în celălalt salon, unde erau adunate doamnele, şi-l înfăţişă gazdei. Contesa îi întinse mîna şi spuse cîteva cuvinte amabile. După care, contele Ödön îl luă din nou de braţ, îl conduse spre grupul fetelor tinere, care se adunaseră în uşa salonului vecin, şi îl prezentă contesei Angela.

Iván era puţin distrat, dar nu era nici melancolic, nici tulburat.

— Sînteţi un oaspete rar la Pesta ! se adresă contesa Angela lui Iván.

— E drept, e cam mult de cînd am fost aici ultima oară. Dar după cîte ştiu, şi domnişoara contesă se află pentru prima oară aici. Înainte nu locuiaţi la Pesta.

Privirea Angelei păru să se răcească. „Acum vor începe întrebările cu privire la contele Tibald", îşi zise. Apoi îi răspunse sec :

— Da, aşa e. Şi cu o voce tăioasă adăugă : Şi ce-are a face dacă sînt pentru prima dată la Pesta ?

— Firește, e un lucru obişnuit ca omul să ajungă într-un loc în care n-a mai fost, dar cînd mai mulţi oameni se întîlnesc într-un asemenea loc, e o adevărată „minune". Şi cînd în acest loc îşi dau întîlnire atîtea strălucite personalităţi, singura mea scuză e că sînt şi eu prezent aici, ca un mic punct negru. Poate că providenţa îi adună pe oameni în locuri neobişnuite.

Auzind aceste cuvinte, ochii Angelei se luminară.

— Aşa-i ? Dumneavoastră credeţi în providenţă ? Credeţi în „predestinare" ?

— Cred.

— Atunci, eu, una, vă iubesc.

Şi după asta, se uită în altă parte, şi Iván consideră acest lucru drept un semn că poate pleca mai departe.

După un sfert de oră de prezentări, Ödön îl înştiinţă că sala de lectură era aranjată şi că toată lumea trecuse dincolo. Iván se urcă pe podiumul pregătit în fundul sălii, îşi scoase însemnările din servietă şi începu să citească.

Avea o voce atrăgătoare, un fel de a expune calm, fără pretenţii, şi toată lumea îl asculta cu atenţie.

Al şaselea continent

Cinci continente sînt de mult cunoscute, despre cel de al şaselea ştim doar că „există".

Dar că „există", ştim cu siguranţă.

Unde se află ?

La Polul Nord.

Un întreg continent, plin cu plante şi animale necunoscute, şi, deci, probabil şi cu oameni.

Existenţa lui e atestată de savanţii cei mai celebri, iar, de mai bine de un secol, marinari îndrăzneţi se străduie să ajungă la el, strecurîndu-se printre munţii plutitori pe mările de gheaţă.

S-ar putea să existe şi un al şaptelea, la Polul Sud. Căpitanul Maury a stăruit pe lîngă guvernul englez să trimită acolo o expediţie şi a prezentat dovezi ştiinţifice concludente că, după indicaţiile barometrului, care nu se schimbă în perioada ploilor permanente de la Polul Sud, acolo atmosfera trebuie să fie mai rară, şi că presiunea atmosferei superioare mai dese asupra celei inferioare mai rare provoacă o temperatură înaltă, care, în mod necesar, favorizează existenţa vieţii dincolo de munţii de gheaţă.

Acestea sînt simple presupuneri, dar despre lumea de la Polul Nord posedăm date pozitive de pe acum.

În căutarea acestui continent au pierit Franklin şi eroicii săi tovarăşi. Exemplul lor nu numai că n-a oprit, ci, dimpotrivă, a stimulat cercetările. Bărbaţi cu inimă de fier şi voinţă de foc au trecut la ofensivă pe acelaşi drum, căutînd cadavrele celor pierduţi şi comoara însemnărilor lor pe nesfîrşitele cîmpii de gheaţă.

Au pătruns pînă în ţara iernii veşnice, cutreierată doar de vînătorii eschimoşi.

Doi navigatori irlandezi au descoperit Canalul Wellington, care se strecoară în voie printre aisbergurile mării, iar ultimei insule pe care au găsit-o i-au dat numele de Ochiul Irlandei. Canalul acela este numit de ruşi Polinia, ceea ce în limba noastră înseamnă „drum de apă".

Se găseşte la 77° 49' latitudine nordică şi 115° 35' longitudine vestică.

Nenumăraţi navigatori au degerat acolo pe corăbiile lor, între coloşii eterni ai mării de gheaţă, şi au fugit înapoi pe sănii, pierzînd totul, în afară de însemnările lor.

Astfel, în 1852, căpitanul Belcher a fost obligat să-şi părăsească, în Strîmtoarea Barrow, cele patru vase înţepenite între aisberguri mari cît nişte munţi de pe uscat.

În primăvara următoare unul dintre aceste patru vase, „Resolute", a scăpat de lîngă celelalte şi a început să navigheze de capul lui. Şi a mers aşa şaisprezece luni, fără vele, fără cîrmaci, fără căpitan, fără vreun matroz, purtat doar de tainicele curente ale mării. În sfîrşit, la o distanţă de o mie două sute de mile marine de Strîmtoarea Barrow, în Hogarth Sund, aproape pe cealaltă parte a pămîntului, a fost găsit şi remorcat de căpitanul american Buddington.

Deci acest vas „năuc" îşi găsise singur drumul către Marea Liberă şi, fără îndoială, a trebuit să străbată o bună parte din „marea caldă".

Dacă vasul acesta ar fi putut vorbi !

Totuşi, a mărturisit ceva.

Bordul stîng al vasului era încrustat cu melci marini. Probabil, o bucată de vreme a stat împotmolit undeva, şi pînă l-a salvat fluxul, melcii s-au înfipt în coastele lui. Erau din genul Murex. Aceştia trăiesc laolaltă cu algele marine, deci prin locurile pe unde a navigat acest vas există melci şi plante. Marea nu-ngheaţă niciodată pe-acolo.

Şi a mai adus o mărturie. Un cuib în care se aflau pasărea-mamă şi doi pui. Se deosebea de berzele noastre prin penajul ei albastru-deschis şi prin moţul de pe cap. Nu semăna cu nici o specie cunoscută pînă atunci.

Cînd îi văzu pe străinii aceia urcînd pe punte, pasărea a luat-deodată cu ciocul ei lung pe unul din pui şi a zburat cu el. Căpitanul n-a lăsat pe nimeni s-o împuşte. Viteza păsării era mai mare decît cea a unei berze obişnuite ; zbura cu o viteză de treizeci de stînjeni pe minut, ceea ce face douăzeci şi şapte de mile pe oră.

Puiul părăsit, rămas în grija marinarilor, nu voi să mai mănînce nimic. Peste treizeci de ore maică-sa se întoarse. Tot atîtea ore vasul plutise spre sud, remorcat de vapor. Deci, ţinînd seama şi de drumul făcut de vas, pasărea, ca să se fi

putut întoarce de pe pămîntul cel mai apropiat, trebuie să fi străbătut şapte sute optzeci de mile.

Că fusese pe uscat, o dovedea faptul că aducea în cioc un soi de broască, pe care o lăsă să cadă din zbor pe punte, pentru puiul ei. Nimeni încă nu văzuse pînă atunci o asemenea broască. Pe spate avea nişte solzi ce aminteau carapacea lui *Chiton squamosus*.

Puiul o înghiţi cu lăcomie.

După alte patruzeci de ore pasărea se întoarse iară, aducînd odraslei sale o broască asemănătoare, dar puiul nu mai era în viaţă. Navigatorii l-au împăiat, au pus broasca în spirt şi le-au donat pe amîndouă unui muzeu din New York. Toţi naturaliştii care le-au văzut au confirmat că sînt exemplare din specii încă necunoscute, deosebite de ale noastre, ca fauna Australiei de cea a Europei.

Socotind după durata de zbor a păsării, uscatul pe care trăiau aceste animale trebuia să înceapă la 85° latitudine nordică, iar marea care ducea la el, cu cîteva grade şi mai aproape, deci într-o climă caldă.

Dar cum se încălzeşte cerul acelor locuri? Se ştie că la —72° şi mercurul îngheaţă şi poate fi prelucrat ca orice metal.

Peripeţiile trăite de exploratorii Polului Nord sînt cumplite şi devin şi mai înfiorătoare cu cît te apropii de polul propriu-zis.

Dintre exploratorii Polului Nord, cel mai cutezător, cel mai norocos, cel care a îndurat cel mai mult a fost căpitanul Kane.

Ceea ce a întîlnit el la 80° latitudine nordică este de domeniul fanteziei, al irealului, este visul miraculos al naturii adormite.

Acolo iarna e veşnică, avînd doar diferite trepte de intensitate. Vara însăşi este o iarnă ceva mai îndurătoare.

Într-o seară, toamna, Soarele coboară pentru ultima oară sub orizont, apoi timp de şase luni nu se mai iveşte pe cer. Este o noapte lungă de o jumătate de an. Doar întinderile de zăpadă şi Luna mai dau lumină, iar în zile ca de mare sărbătoare, aurora boreală, tainică.

Termometrul arată 40° sub zero.

Nici un organism animal sau vegetal nu poate trăi aici.

Ultimul pescăruş a dispărut din văzduh, nici o morsă nu se mai zăreşte în apă, şi planta cea mai încăpăţînată, lichenul, a pierit de pe stîncile de piatră. Omul a rămas singur.

A rămas într-o singurătate aşa de cumplită, încît o dată, cînd un fir de păr l-a gîdilat pe gît, Kane a întins degrabă mîna ca să-l prindă, crezînd că e un purice. S-ar fi bucurat să constate că în afară de el mai există o altă vietate pe aceste meleaguri pustii. Bucurie deşartă ! Chiar şi acest ultim prieten îl părăseşte pe om. Aici sălăşluieşte doar Nimicul !

Şi ce substanţe ciudate face acest Nimic din acel Ceva adus în ţara lui de către oamenii îndrăzneţi !

Merele uscate se prefac în felioare de calcedonie. Ai putea foarte uşor strunji din ele peceţi pentru inele. Varza-acră adusă într-o putină devine un fel nou de metal, care se poate tăia în felii ca mica şi are străluciri de sidef. În schimb, zahărul, cunoscut la noi sub formă cristalizată, acolo e ca o gumă îngheţată, amestecată cu rumeguş ; nu poate fi spart sau tăiat cu cuţitul, ci doar tăiat cu fierăstrăul. Din unt se pot ciopli figurine de fildeş, cu strălucire de feldspat. Carnea e cel mai frumos mozaic de marmură, concurîndu-l pe cel de Florenţa ; muchia toporului se rupe în ea, şi nu poate fi spartă decît cu ranga de fier. Un butoi cu ulei lampant, de pe care doagele au fost descojite cu mare greutate, seamănă cu tăvălugii grei folosiţi la construcţia şoselelor pietruite.

Şi toate astea se întîmplă în cabina vaporului, unde se face focul şi unde temperatura se ridică pînă la 34° sub zero.

Oamenii din această cameră încălzită stau înecaţi în ceaţa propriei lor transpiraţii, şi nu mai pot vedea nici la şase paşi. Dacă unul din ei îşi scoate pălăria, ies aburi din ea ca dintr-o oală în care fierb nişte cartofi. Celui care strigă şi nu vorbeşte doar printre dinţi îi ies din gură aburi ca dintr-un tun, iar dacă lucrează făcînd un efort oarecare, aburii îi izbucnesc de după guler ca dintr-un adevărat gheizer. Cuţitele şi furculiţele sînt aşa de reci, încît, dacă cei care mănîncă nu sînt atenţi, li se lipesc de limbă sau de buze şi le jupoaie pielea. Dacă adoarme vreunul fără să-şi tragă căciula pe ochi, nu-i mai poate deschide, pentru că îi îngheaţă pleoapele.

Afară, în noapte, în deşertul de gheaţă, temperatura e cu şase grade mai scăzută decît înăuntru.

Şi în această noapte înfricoşătoare, oameni cu inimă de fier s-au avîntat spre locuri pline de primejdii, ca să ajungă mai aproape de Polul Nord.

Corăbiile lor au fost prinse în cleşte de gheţuri, dar ei fuseseră prevăzători : îşi aduseseră săniuţe, iar pe săniuţe încărcaseră luntri din fier şi cauciuc pentru şase oameni. Erau hotărîţi ca, de acolo de unde gheaţa n-o să-i mai lase să înainteze, să meargă mai departe pe sănii, iar unde vor întîlni Marea Liberă, să se urce în luntri şi să ajungă totuşi la Pol. Dar încă de la latitudinea de 79°, toţi cîinii au căzut în catalepsie şi au pierit. Nu le rămînea decît să tragă ei înşişi săniile, lucru de care nu s-au speriat. Pe un frig de 40° au mers în chinuri cincisprezece zile de-a rîndul, şi s-au apropiat cu două grade de Polul Nord.

În ziua a şaisprezecea, cînd au ajuns la 82°, termometrul a început să se ridice. În ziua aceea s-a ridicat cu vreo 10°.

Presimţirea victoriei le-a redat buna dispoziţie. Nu s-au oprit pentru odihnă, ci şi-au continuat drumul mai departe spre nord. În ziua următoare mercurul s-a ridicat pînă a ajuns la 0°.

Era de-a dreptul cald.

Stînca pe care stăteau era de gheaţă, dar în faţa lor se întindea Marea Liberă.

Şi, parcă spre a-i saluta pe aceşti oameni curajoşi, pe cer se iviră deodată Zorile Nordului, aurora boreală, cea cu coroana de fulgere, cu snopi de lumină galbenă şi trandafirie. Ţîşnind în jurul unui con mare, rotund şi întunecos, şi străbătînd cupola cerului pînă sus, în înălţimi, ea le prezintă călătorilor cel mai fascinant spectacol pe care şi l-ar fi dorit, dar pe care nu şi-l puteau imagina.

În faţa lor se întindea marea, pe o suprafaţă de trei mii de mile pătrate. Liberă, curată, fără gheaţă, pînă la orizont. La mijloc, unde se reflecta conul central, întunecos, al aurorei, era albastră ca oţelul, în rest era scăldat de o lumină trandafirie.

Şi această mare era cuprinsă ca într-un arc de cerc lung şi întins de ţărmul de gheaţă pe care se aflau Kane şi tovarăşii săi. Pretutindeni se vedeau stînci de gheaţă de cincizeci, şaizeci de stînjeni înălţime, aurite de zorile miraculoase ale Nordului.

Cincizeci şi şase de ore au stat acei oameni pe malul de gheaţă ; cincizeci şi şase de ore au simţit dinspre Polul Nord

adierea vîntului „cald" care sileşte gheţarii să se retragă încet, dar fără încetare. În acest timp vîntul n-a mînat spre ei nici o bucată de gheaţă dinspre miazănoapte. Acolo e un ţinut cald şi trebuie să fie viaţă.

Dar de ce n-au pornit cu şalupele lor pe Marea Liberă, de mult căutată ? De ce oare nu s-au străduit să ajungă vîslind la continentul a cărui existenţă o presupuneau ?

Răspunsul la această întrebare îl dă marea.

Această mare nu e ca celelalte, cu flux şi reflux la intervale de douăsprezece ore. Fluxul ei este provocat de o altă forţă, mai puternică, mai violentă decît puterea de atracţie a lunii. Valurile acestei mări se ridică şi scad din oră în oră, cu o putere atît de mare, încît nici o şalupă n-ar rezista pe spinarea lor. Iar cînd fluxul se retrage, e vijelios, se ridică dintr-o dată cu şaisprezece picioare, şi coasta mării răsună izbită de valuri pe toată lungimea ei. E un tunet lovind în clopote de sticlă.

S-ar părea că acea mare călduţă topeşte mereu stîncile de gheaţă din faţa ei.

Numai corabia lui Belcher ar fi în stare să ne povestească cum a izbutit să ajungă pe acest ocean neîndurător, unde l-au prins curenţii care l-au împins pînă la cealaltă intrare a Poliniei, fără să fie sfărîmată de malurile de gheaţă.

Kane a fost silit să se mulţumească doar cu acea privelişte ce se înfăţişa pentru prima oară ochilor unui muritor, şi cu convingerea că ceea ce căuta exista aievea, precum şi cu scoicile şi resturile de plante necunoscute pe care marea le aruncase la mal ca pe nişte cărţi de vizită ale unei lumi necunoscute, lăsate la poarta lumii vechi. Deasupra mării zburau pîlcuri de păsări nemaivăzute.

Savanţii au dat acestui loc numele geografic de Golful Peabody, iar vîna de apă care duce la golf, trecînd prin gheaţă, au numit-o Canalul Kennedy. Punctul acesta, descoperit de Kane şi tovarăşii lui, se află la 82°2' latitudine nordică, la mai puţin de 8° de Polul Nord. Şi pentru că pămîntul este turtit la poli, şi deci lungimea gradelor e mai mică, polul pămîntesc se află la o distanţă de numai zece zile !

Puneţi-vă în situaţia acestui om, care, entuziasmat de această privelişte, în imaginaţia sa înfierbîntată, se şi vedea ajuns acolo unde nu-l putuşeră duce nici vîslele, nici velele, nici picioarele !

Cum ar putea fi lumea de la Polul Nord ?

Pămîntul este turtit la cei doi poli.

Lucrul acesta e dovedit cu precizie matematică de mişcarea mai rapidă a pendulului.

La extremităţile axului său Pămîntul este turtit, aşa cum este turtită portocala la cele două capete. Celelalte planete la fel. Au luat această formă pe vremea cînd încă nu se solidificaseră.

Ca urmare, cel care stă la poli are în faţă un orizont de şase ori mai mare ca noi, deoarece suprafaţa pămîntului nu se curbează aşa repede. Să ne închipuim că de aici, de la Pesta, am putea vedea la apus turnul Sfîntul Ştefan din Viena, spre răsărit Debrecenul, spre miazănoapte Košice, iar spre miazăzi Belgradul, cu tot ce se iveşte pînă acolo !

Şi deasupra acestui orizont ameţitor, înălţat doar pe jumătate, şi strălucind în atmosfera de un albastru-închis, o cupolă incandescentă : Soarele !

Ziua toată străluceşte acolo în zare. Nu se ridică mai sus, ci înconjoară de jur împrejur linia zării. Şi deoarece cercul orizontului se întinde pe o lungime de douăzeci de ori mai mare decît la noi, se poate urmări cu ochiul liber cît de repede îl parcurge. Uneori cîte un deal îi taie drumul şi-l acoperă, dar peste cîteva minute reapare. La miezul nopţii străluceşte în cealaltă extremitate întocmai ca la prînz ; iar toată ziua, seara şi noaptea, rămîne la aceeaşi înălţime, numai cu jumătate din globul său deasupra orizontului. Asta se întîmplă la vremea echinocţiului.

Vara, la amiază, se ridică cu 2° deasupra orizontului, şi la miezul nopţii coboară sub el ca să se odihnească o oră, dar niciodată nu se ridică atît de sus încît să treacă deasupra atmosferei. Aici soarele nu radiază lumină şi nu dă căldură niciodată. De multe ori ceea ce se vede nici nu e Soarele, ci doar imaginea lui, deplasată prin refracţie în straturile atmosferei. Un uriaş ceasornic al lumii polare, al cărui arătător este însuşi globul solar.

Un astfel de soare este doar un miracol incandescent al cerului, un fenomen, ca şi Luna, nu e spiritul creator al lumii, nu e sufletul care menţine viaţa pe pămînt. Pămîntul însuşi domneşte aici.

Dar ar fi o idee cumplită şi ateistă a susţine că această lume, lumea noastră, este condamnată să piară de o moarte crîncenă, calculată matematic, dacă n-ar mai fi încălzită decît de focul său interior, pe cale de stingere, şi de nepăsătoarea rază a Soarelui, care, fără acel foc dinăuntrul Pămîntului, ar rămîne neputincioasă. Un milion de ani de-ar trebui să treacă, şi tot vom ajunge acolo, odată şi odată. Doar se ştie bine că în perioada formării straturilor de cărbune, temperatura medie a pămîntului a fost de 22°, iar acum e de 8°. Urmărind procesul de răcire a bazaltului topit, s-a calculat în cîte secole temperatura medie va mai coborî cu încă 14°. Să însemne asta sfîrşitul ? Să moară Pămîntul ?

Dar Pămîntul răspunde : „Nu ! Voi trăi în vecii vecilor !"

Pămîntul are puteri proprii, pe care nu le împrumută nici de la Soare, nici de la cer : magnetismul şi electricitatea.

Sînt proprietăţile lui şi ale altor planete, ca Jupiter şi Venus, ale căror emanaţii magnetice au fost de mult observate de telescoapele noastre, iar polariscopul le-a confirmat fără putinţă de tăgadă.

Şi cu cît se răceşte mai mult, cu atît se dezvoltă puterea magnetică a Pămîntului. Fierul incandescent nu are magnetism, dar cum se răceşte, acesta apare.

Magnetismul dezvoltă o căldură mai mare decît focul Soarelui. În razele solare concentrate diamantul arde, dar în focul magnetic se naşte diamantul. Oriunde se foloseşte iluminaţia cu electromagneţi, acest lucru este bine ştiut. La focul arcului voltaic vîrful cărbunelui din lemn de tei care formează polii se preface în diamant.

Puterea magnetică a Pămîntului este aceea care dă viaţă tărîmurilor de la Polul Nord.

Linia infinită a orizontului rareori e întreruptă de cîte o creastă mai înaltă.

Nu se îmbulzesc lanţurile muntoase. Pînă hăt-departe se întinde un şes neted, uşor ondulat. În mijlocul acestui şes se ridică un uriaş masiv muntos, parcă s-ar fi adunat la un loc o sumedenie de vulcani ; conuri înalte, prăpăstioase sau netede, cu marginile de o strălucire cafeniu-roşiatică, cu vîrfurile emailate de un albastru-închis, bătînd spre violet.

Pe o rază întinsă în jurul acestei diademe de munţi se întind locuri pustii, alcătuite parcă din fier meteoric. Un lac înconioară acea aglomerare de munţi. Acest lac adună apele

fluviilor şi pîraielor de pe toată întinderea cîmpiei, dovedind că aici este văgăuna cea mai mare a Pămîntului. Aici este Polul Nord.

În părţile mai adăpostite se ascund deltele, formate la gura fluviilor.

Sus, deasupra crestelor muntoase, la zenit, pe un mare spaţiu circular se înalţă zorile veşnice ale Nordului, o coroană de raze împletită din mii de curcubeie, luminînd cînd mai puternic, cînd mai slab. Este iradiaţia magnetismului pămîntesc, raze calde orbitoare şi dătătoare de viaţă. Spaţiul cuprins între ele e cufundat într-o noapte veşnică, iar în centru plutesc Steaua Polară şi punctele luminoase ale Carului-Mare, care se deplasează mereu. În schimb, spaţiul exterior străluceşte în toate culorile lumii : albastrul-deschis, galbenul, verdele şi trandafiriul străbat cerul în fîşii, se reflectă pe pămînt, iar printre ele se zăresc stelele lucitoare.

Dedesubt, pînă la orizont şi chiar dincolo de el, totul pluteşte într-un şuvoi de lumină. Nu e lumina fierbinte, dogoritoare a Soarelui, ci strălucirea dulce, caldă şi schimbătoare a unui cer ca în basme. Părţile mai înalte ale insulelor din deltele aflate în jurul Polului Nord sînt încununate de păduri înfloritoare. Frunzişul e de-un verde mai deschis decît în lumea veche, crîngurile sînt colorate de florile şi fructele arborilor ; păduricile învăluite într-un nimb albastru alternează cu crînguri roşii ca rubinul, cu tufe de ienuperi, cu fructe albastre şi arbuşti cu bobiţe roşii ; în alte părţi pădurile par galbene-aurii din pricina lăstarilor fragezi, iar ici-colo, copacii uriaşi atît sînt de albi sub haina florilor, că par cotropiţi de armate de fluturi. Mai departe, unde încep să onduleze colinele şi dealurile, tăpşane verzi alternează cu pîlcuri de flori violete şi răzoare arămii, printre care, ca nişte panglici colorate, şerpuiesc pîraiele tivite cu tufe verzi-argintii, reflectînd albastrul cerului.

Aici iarna nu e friguroasă, iar vara nu e fierbinte, cununile primăverii şi toamnei, împletite din flori şi fructe, aproape că se întîlnesc. Iarna, pe cîmpie, mişună animalele, în crînguri se aude ciripitul păsărilor, şi în valurile apelor se zbenguie peştii. Viaţa palpită pretutindeni.

La mamifere nu vei găsi monotonia unei singure culori roşiatice, iar păsările nu au pene pestriţe ca în lumea veche. Aici animalele sînt pestriţe, iar păsările au cîte o singură cu-

loare : sînt albe, gri sau albastre. Aceste fenomene sînt mărturii ale îmblînzirii.

Dar omul ?

Să nu-l fi zămislit pe om această regiune, care a născut atîtea fiinţe ?

Există şi om, fără îndoială, şi este chiar mai desăvîrşit decît noi.

Cum a putut el ajunge oare acolo ?

Celui care îmi va spune cum au ajuns aztecul şi pieleroşii în America, hotentoţii în Polinezia, indienii în Marea Caraibilor, cine i-a adus acolo şi de unde, aceluia îi voi spune şi eu cum a ajuns omul pe insula de la Polul Nord, unde locuieşte acum. Pentru că orice bucăţică de pămînt de pe această planetă este o insulă, suprafaţa globului este apa.

Iar dacă omul de acolo este mai perfect decît noi, se datoreşte în primul rînd faptului că este mai vechi decît noi.

După marea distrugere urmată de construcţie, din pliocen, primele meleaguri locuibile trebuie să fi fost la poli, căci acolo s-a răcit mai întîi scoarţa, aşa că, într-o vreme cînd în Europa de azi vulcanii se mai luptau cu marea, cînd Elveţia era încă o insulă, şesul rusesc, un fund de mare, iar Italia mai făcea parte din Africa, la pol domnea o climă temperată.

Pe timpul cînd mlaştinile stătătoare, din care s-au format Elada şi Assiria, erau dogorite de Soarele care face astăzi ca savanele Americii de Sud să fie de nelocuit, savanţii ridicaţi dintre locuitorii Polului Nord făceau pesemne calcule ca să afle, aşa cum vrem şi noi astăzi să aflăm, ce se va întîmpla cu lumea dacă Pămîntul se răceşte din mileniu în mileniu, dacă iernile devin tot mai lungi, verile tot mai scurte, şi rezervele de combustibil se isprăvesc. Şi au calculat aşa, zeci de milenii de-a rîndul.

Căci pe vremea aceea şi la Polul Nord era iarnă şi vară.

Dar îndată după ce pămîntul de acolo s-a răcit, a început acţiunea magnetismului, şi aurora boreală, cu căldura ei blîndă, a luat locul Soarelui.

Lucrul acesta e dovedit de devierea acului busolei.

Locuitorii de la Polul Nord şi-au început viaţa cu zeci de milenii înaintea noastră, după cum noi i-am precedat cu zeci de milenii pe insulari. În măsura în care noi le sîntem superiori acestora, cei de la pol ne erau superiori nouă. Cel dintîi privilegiu al lor e vechimea.

Al doilea, magnetismul.

Magnetismul îşi exercită forţa asupra tuturor elementelor: asupra ierbii, asupra animalelor, asupra aerului. El imprimă o forţă miraculoasă fierului şi inimii omeneşti, care rivalizează cu fierul.

Vom analiza mai tîrziu acest aspect. Acum să vedem ce înfăţişare ar fi putut avea omul de la Polul Nord.

În primul rînd, era fără culoare. Faţa lui era ca alabastrul, pentru că nu era niciodată atinsă de razele Soarelui. Avea trăsături nespus de fine şi, din cauza conţinutului mare de fier al firelor, părul îi era aproape negru, cu reflexe albăstrii, ca oţelul. La fel îi erau ochii şi sprîncenele. Avea o statură mică, dar zveltă, nervoasă şi plină de forţă. Se hrănea cu plante şi nu folosea decît laptele animalelor. Se ferea să mănînce carne în această zonă magnetică. Din pricina asta, muşchii îi erau mai elastici, avea o dispoziţie mai bună şi nu era niciodată bolnav.

Graiul lui era mai perfecţionat ca al nostru. Pe o întindere atît de mare de pămînt a fost normal să se diferenţieze mai multe dialecte, dar fiecare dialect avea ceva muzical, şi oamenii se înţelegeau între ei ca păsările cîntătoare.

Îmbrăcămintea lor era mai uşoară decît a noastră, n-aveau nevoie de postav sau de piei de animale, pentru că anotimpurile erau identice. Moda nu era cunoscută la ei. De ce? Voi reveni şi asupra acestui lucru.

Planeta cerului lor este Pămîntul, steaua cu adevărat dominantă. Pămîntul bun, mereu plin de putere, ca o mamă iubitoare. Cununa aceea de raze care le luminează cerul, le încălzeşte aerul şi le fecundează ţărîna este dragostea maternă a Pămîntului.

Erau mult mai avansaţi în domeniul ştiinţei decît noi, care abia tatonăm. Ei ştiau de mult că forţa magnetică este o energie care se poate împrumuta, se poate lua din cer şi din pămînt şi cu ajutorul ei se poate făuri totul.

Ştim şi noi că dacă înălţăm un zmeu şi pe sfoara lui întindem o sîrmă de oţel, putem provoca fulgere de jumătate de stînjen. Şi Franklin ştia acest lucru.

Numai că ei de mult au învăţat cum să concentreze într-un singur punct forţa magnetică a cerului şi a pămîntului care pluteşte pretutindeni şi să provoace o flacără în stare să topească colosi de piatră, prefăcîndu-i în sticlă, şi să pună în

mişcare o maşină fără foc şi fără aburi, iar în caz de primejdie, oamenii au învăţat să folosească forţa magnetică drept armă şi lovesc cu ea mai departe şi mai sigur decît cu tunul lui Armstrong sau cu racheta lui Congrève.

Ştiinţa i-a înălţat deasupra Pămîntului. Au descoperit taina zborului, care nu se află în aerostatul neputincios, ci în mişcare. Rîndunica nu poartă un balon în spate. Ei au avut maşini puse în mişcare de electricitate, şi astfel se pot ridica în aer. Ştiau să folosească sticla şi ca metal, şi ca pene pentru aripi. Chiar şi noi am ajuns să ştim că sticla rigidă subţiată ca firul de mătase se poate depăna, se poate ţese şi se poate împleti.

Avînd la îndemînă aerul dat de Dumnezeu, pentru călătorii, pentru transporturi, ei nu-şi pierd vremea să aşeze pe pămîntul binecuvîntat acele lungi şiruri de pietre pe care le numim drumuri, şi lasă orice petic să înverzească, să producă pîine.

Prin cucerirea aerului, prin descoperirea zborului, orice fel de război a devenit imposibil. O armată, oricît de puternică, dacă, cu ajutorul trenurilor sau monitoarelor, ar trece graniţele acestui popor, ar fi îndată nimicită, înecată în mare, fulgerată din aer, fără să fie nevoie de un singur ostaş. La ei sînt necunoscute gloria militară, moartea pe cîmpul de luptă, invalizii de război, văduvele sau orfanii celor căzuţi.

După toate acestea se poate deduce că nu există nici tirani care să-i subjuge pe alţii. Oare cine ar putea oprima un popor care zboară ?

La ei a dispărut şi robia animalelor de tracţiune. Magnetul electric pune în mişcare plugul, transportă acasă snopii de pe cîmp fără să se tîrască pe drumuri, pune la îndemîna omului forţă mecanică în proporţii mici sau mari ; de aceea, la ei, jugul a fost de mult înlăturat, ca un mijloc barbar şi inutil.

Nu sînt necesare nici arme împotriva animalelor dăunătoare sau fiarelor sălbatice. Toate acestea au fost stîrpite. Dinafară nu mai poate pătrunde nici una. Un zid puternic apără această ţară.

Nu este cunoscută acolo urmărirea oamenilor răi sau a hoţilor. La ce i-ar folosi cuiva să fure, la ce bun să-l păgubească pe semenul său ? Doar pămîntul dă fiecăruia atît cît îi trebuie. Toţi muncesc şi trăiesc din munca lor.

Agricultura nu merge la noroc, ca la noi. Sămînța e aruncată în pămînt la sigur. Nu se știe ce înseamnă un an bun sau un an prost.

Oamenii nu imploră cerul să le trimită ploaie, sau soare, ieșind cu prapuri și cruci, ci determină ei singuri aceste binefaceri.

Ori de cîte ori au nevoie de ploaie, printr-un sistem de cabluri în derivă, îndrumă magnetismul terestru spre apa lacurilor și a mării, ridicînd astfel norii, pentru ca apoi, cu ajutorul științei lor, să provoace ciocnirea norilor încărcați cu electricitate exact unde vor ei și udă regiunile lovite de secetă. Dacă vegetația are nevoie de mai multă căldură, conduc magnetismul înapoi spre centru, îi dau o concentrație mai mare, și atunci locuitorii Pămîntului văd ridicîndu-se în înaltul cerului minunata aurora boreală și se întreabă : „Oare ce înseamnă asta ?“ Nimic altceva decît că în țara de la Polul Nord se fac pregătiri pentru secerat și pentru culesul viilor.

Așa se procedează acolo și noaptea, cînd planetele au nevoie de somn. Ceața ridicată din lacuri acoperă lumina cerului și lumea se duce la odihnă.

Întrucît toate acestea trebuie făcute dintr-o dată, cu voința unită a țării întregi, acolo domnește totdeauna înțelegerea. Nu se pomenesc conflicte între națiuni sau incidente de frontieră, nu au loc lupte între cei de dreapta și cei de stînga, nu există decît dragoste de patrie.

Aristocrația este de neconceput, iar privilegiile ereditare sînt necunoscute. Fiecare om trăiește din munca lui și după capacitatea sa intelectuală. Și pentru agricultură e nevoie de minte, pentru că și ea este o știință, ca și astronomia.

Dar guvernul ? A, da. Există și un guvern, dar guvernul acesta merită mai curînd numele de providență. Pentru că nu-și bate capul să instruiască și să facă soldați din supușii săi, să le perceapă impozite, să-și vîre nasul în oala lor ca să vadă ce gătesc, să reverse asupra lor un potop de paragrafe pentru a-i învăța cum să se poarte, să-i bage la pușcărie, să-i tîmpească în școli, să-i oblige să cînte prin biserici, să-i silească să depună jurăminte de credință, să-i supună la interogatorii, să-i chinuiască, să-i condamne, să umple orașele cu trîntori cu atribuții oficiale, mereu gata de gîlceavă, care-și fac un merit din avalanșa de cifre, sau să ațîțe un popor împotriva altuia și să dea porunci : cînd să lucreze

omul, cînd să se odihnească, cînd să se distreze şi cînd nu, sau cînd să ne dea grînele, mătăsurile şi metalul produse de ei în schimbul unor petice de hîrtie. Nu, guvernul lor nu se ocupă cu astfel de lucruri. Misiunea lui este să centralizeze observaţiile meteorologice din toată lumea. Ia cunoştinţă de fenomenele atmosferice şi electrice, urmăreşte direcţia curenţilor de aer şi ţine ţara la curent cu aceste stări. Cetăţile ţării nu sînt forturile, ci observatoarele, aliatul guvernului nu e religia de stat, ci ştiinţa. Guvernul ţine în mîinile sale cercetările ştiinţifice, perfecţionarea invenţiilor, culegerea observaţiilor, rapida punere în aplicare a descoperirilor. Toate acestea sînt sarcini multiple şi mari şi altceva poporul Polului Nord nici nu cere de la guvernul său.

Dar dacă guvernul acesta nu încasează impozite, oare cu ce întreţine aparatul de stat, cu ce-i plăteşte pe savanţii cercetători care nu se pot ocupa de arat ? Din ce trăieşte acest organism, cum se finanţează reţeaua meteorologică, experienţele, invenţiile, instituţiile de învăţămînt, academiile ? Răspunsul e simplu. Statul face comerţ. Mijloacele electrice cu care se transportă produsele de pe ţărmurile unei lumi pe ţărmurile lumii celeilalte sînt proprietatea sa. Comerţul este pus în slujba statului. Bineînţeles, acest sistem este cunoscut şi dincoace de cercul magnetic, în lumea nouă, şi e practicat cu frumoase succese de către guverne (vezi : monopolul tutunului). Numai că guvernul Ţării Magnetului nu cumpără cu zece fiorini tutunul crescut pe pămîntul lui Ion, pentru ca peste o oră să-l vîndă cu cincizeci aceluiaşi Ion, ci ia produsele de unde e belşug şi le duce acolo unde este lipsă, iar de acolo ia alte produse, şi astfel cîştigă atît cît să nu rămînă în pierdere.

Pe de altă parte, toate fabricile, minele şi atelierele care au nevoie de o conducere centrală sînt proprietatea statului, care este astfel puternic, după cum la noi bogat şi puternic e Rotschild, dar veniturile lui nu sînt urmărite de nici o lege.

Aşa încît acolo nu se fac escrocherii la bursă, nu există falimente şi nici milionari care să facă afaceri imorale cu bănetul lor, să-şi ţină femeile în lux şi să aţîţe lăcomia bărbaţilor. Dar nu există nici cerşetori. Milionar e doar statul şi sărac e numai ministrul.

Dar cum vor fi fiind casele lor ? Construiesc şi ei ?

Şi încă cum ! Arhitectura noastră, a lumii vechi, acolo e de rîs. Noi adunăm laolaltă o sută de feluri de materiale,

folosim zece feluri de meseriaşi, cîrpim cu lemn, piatră, fier, nisip şi sticlă. Pînă la urmă camerele noastre sînt întunecoase, fluieră vîntul prin ele, şi e mult dacă într-un veac o casă nu arde cel puţin o dată. Asemenea calamităţi nu există în Ţara Magnetului. Acolo se construieşte altfel. Pietriş au destul, pentru că nu fac din el drumuri, sodă obţin din belşug din lacuri şi de pe ţărmurile mării. Deci la ei sticla e un lucru obişnuit. Focul uriaş al magnetismului electric transformă pietrişul şi soda într-o masă topită, şi după ce aceasta devine fluidă, în două ore e gata şi casa. Cum ? Cine nu s-a jucat în copilărie cu apă cu săpun şi cu un pai ? Băgam paiul în apa cu săpun, suflam şi, deodată, din masa fluidă se ridicau baloane colorate, legate unele de altele, cu unul mai mare la mijloc. Aşa fac şi cei de la Polul Nord : introduc o maşină de suflat în lava de sticlă, şi în cîteva minute răsare o casă, cu totul şi cu totul de sticlă, cu pereţi rotunzi, cu acoperiş, iar de jur împrejur cu camere mai mici : la mijloc se află o cupolă mare, care este, desigur, sufrageria familiei. Clădirea fiind gata, constructorul nu face altceva decît să taie uşi între camerele transparente. Aceste camere se potrivesc perfect unele cu altele, nu crapă, nu au nevoie de renovare, nu sînt nici umede, nici întunecoase, în ele nu există curent, nu ard şi sînt veşnice ! Principalul avantaj de care se bucură locuitorii Ţării Magnetului este că sticla, fiind izolantă, asigură odihna nervilor excitaţi de magnetismul exterior.

Aşa se construieşte la sate. De fapt, a vorbi aici despre sate e un nonsens, pentru că neexistînd drumuri, nu există nici străzi, casa fiecăruia e aşezată în mijlocul unei grădini, cum există la noi pe malul lacului Balaton în partea dinspre Veszprémzala.

În schimb, capitala lor e o construcţie colosală. Şi acolo tot sticla e materialul de construcţie dominant. Deoarece maşinile electrice ale fabricilor trebuie izolate de influenţa electricităţii din exterior, care are un efect de frînare, pereţii clădirilor uriaşe sînt acoperiţi cu un strat de sticlă.

În centrul capitalei se găseşte o uriaşă clădire circulară, cu două sute de turnuri ; este gara electrică. Turnurile înalte sînt folosite pentru aterizarea dirijabilelor care pleacă şi vin şi care pornesc uneori într-o lungă călătorie, legate cîte o sută unele de altele ca un stol de gîşte-sălbatice, fîlfîind în acelaşi ritm cu aripile lor ca nişte vele flexibile şi trecînd uşor

prin văzduhul liniştit, mai puţin înşelător decît marea. Cerul Polului Nord nu cunoaşte furtuni, pe acolo nu suflă nici musonul, nici alizeele, nu se dezlănţuie nici cicloane. Căldura Soarelui nu provoacă furtuni de grindină, iar aerul nefiind supraîncărcat cu electricitate, nu se nasc vîrtejuri electrice, îngheţurile de la pol nu stîrnesc vînturi reci, burianul, nemira şi simunul cel fierbinte al pustiurilor africane sînt necunoscute. În aer domneşte ordine, şi ştiinţa omenească dirijează curenţi de aer. În unele locuri se ridică pînă la cer nişte turnuri colosale. Sînt observatoarele. În marile pieţe publice, pe mii de stîlpi de bazalt turnat, sînt aşezate acoperişuri de sticlă, bazare, magazii şi alte clădiri bizare şi pestriţe, de proporţii titanice, capodopere ale artei encaustice. Cupolele uriaşei aşezări strălucesc într-o lumină feerică sub razele de curcubeu ale eternelor zori polare.

Dar cu ce se îmbracă oamenii de la Polul Nord ? Hainele lor sînt şi ele adaptate climei magnetice. Toţi oamenii se îmbracă în mătase. Copacii sînt plini de omizi care torc fel de fel de fire de mătase, mai fine, sau mai dure, şi de toate culorile. Mătasea îi apără pe locuitori de excitaţiile magnetismului electric. Ea se obţine gratis, fără oboseală şi în cantităţi atît de mari, încît înlocuieşte tot ce s-ar fabrica la noi din in, cînepă, lînă şi bumbac. Poate înlocui chiar şi hîrtia.

Aşadar, acolo se scrie şi se tipăreşte ? Da, se scrie şi se tipăreşte. Dar în Ţara Magnetului e de mult depăşită etapa în care unul scrie şi alţi zece culeg literă cu literă cele scrise. Acolo se tipăreşte direct de pe manuscris.

Atunci, înseamnă că există şi poeţi care scriu piese, şi actori care le joacă ? Există, dar actorii sînt înşişi poeţii, a dispărut acel obicei din lumea veche, ca un om să scrie o piesă, alţi zece s-o înveţe şi s-o reprezinte cu ajutorul suflerului. La ei regizorul le povesteşte actorilor conţinutul piesei respective, le repartizează rolurile, şi poezia sau drama se naşte acolo, în faţa spectatorului, nu din gura suflerului, ci din inspiraţia actorului-poet. Cuvinte învăţate pe de rost nu se rostesc acolo nici măcar în Parlament.

Au probabil şi o artă muzicală ? Şi încă ce fel de artă ! Registrul cîntăreţilor lor este de trei octave şi jumătate, şi toţi au voci metalice şi clare. Niciodată nu sînt răguşiţi. Melodiile lor sînt sentimentale, auzul absolut, şi compozitorii în-

şişi îşi execută cîntecele ivite din pasiune, nu din note. Instrumentele lor de sticlă dau melodiilor un farmec ceresc.

Şi cît de avansaţi sînt faţă de noi în cunoaşterea fenomenelor naturii ! În vreme ce turnătoriile noastre nu sînt în stare cu ajutorul neputinciosului foc de cărbuni să construiască măcar o lentilă cu care să putem vedea obiectele de mărimea unui om pe Lună, care se află la o distanţă de numai cincizeci de mii de mile, ei cu focul lor electric, ce poate fi intensificat la infinit, au construit oglinzi care măresc şi prin care Sirius se vede ca Soarele la amiază, nebuloasele stelare, ca tot atîtea sisteme planetare noi, iar suprafaţa planetelor vecine se apropie într-atît, încît seamănă cu bolta pămîntească. Şi cînd aceşti oameni, cu oglinzile lor uriaşe, văd planeta vecină populată, cu oameni ca noi, împodobită cu parcuri ca ale noastre, cînd văd că viaţa începută de noi aici e continuată în alte stele şi e trăită pe măsura perfecţiunii la care s-a ajuns acolo, pe acele tărîmuri aflate la o distanţă de patrusprezece milioane de mile, mai au ei nevoie de preoţi, de biserici, de credinţă, de revelaţie ?

Ei nu „cred“ că există Dumnezeu, suflet, lume de apoi, sau viaţă veşnică, ei „ştiu“ că există !

Are oare vreun rost ca acolo „să predici“ virtutea, sîrguinţa, credinţa şi bunătatea ?

Nu. La Polul Nord nu există preoţi.

Însuşi pămîntul îţi uşurează drumul spre cer.

Tot ce cade sub influenţa magnetismului, tot ce se află între pămînt şi cer este cuprins de o forţă miraculoasă. Inima omului însăşi se supune acestei forţe.

Omul încălzit de aurora boreală este un om adevărat, şi de cuvînt, veselia lui e fără extaz, patima lui, ca o flacără fără funingine şi fără cenuşă. E mîndru de cinstea lui, găseşte desfătare în muncă, se bucură de bunăstarea celuilalt, este alături de cel întristat, ştie cît preţuieşte el însuşi şi respectă pe cel cu un spirit mai înzestrat, e neastîmpărat şi emotiv şi de aceea e şi comunicativ ; îi trece uşor supărarea, e totdeauna bine dispus, spiritual şi glumeţ, nu vrea să se răzbune cu orice preţ cînd i-a fost atinsă onoarea. Sub cerul polar oamenii nu se bat.

Şi, în sfîrşit, sub un asemenea cer poate fi găsită adevărata dragoste. Dacă magnetismele a două inimi se întîlnesc, nu se mai desfac niciodată, şi nu le poate despărţi decît

moartea ; şi chiar în acest caz, cel care moare primul nu renaşte în alte constelaţii fără tovarăşul său de viaţă, ci rămîne în apropierea lui şi trăieşte mai departe în amintirea inimii sale, în raza magnetică a Pămîntului, şi îl aşteaptă pînă moare şi el şi pot pleca amîndoi în patria nouă. Aceasta e dragostea oamenilor de la pol.

Acolo nu există infidelitate şi nici o constituţie a infidelităţii : nu există „modă". Nimeni nu rîvneşte să pară frumos pentru altcineva decît pentru cel pe care-l iubeşte.

În consecinţă, oamenii de la Polul Nord trăiesc mult, pentru că sînt mereu fericiţi. Nu sînt bîntuiţi de boli şi molimi. Pămîntul lor nu poate fi bolnav, ca la noi cînd e holeră, aerul nu devine contagios, ca la noi cînd e epidemie de tifos ; nu e cunoscută răceala, pentru că nu se produc schimbări de vreme în mod brusc ; oamenii mor doar cînd îmbătrînesc. De acest privilegiu se bucură şi florile şi păsările pădurii. Ele nu sînt bolnave niciodată şi trăiesc cîte zile le-au fost date. Oamenii lumii vechi au lungit lista bolilor şi au eternizat-o.

Acolo nu se pomenesc medici.

Nici chiar bătrîneţea nu e ca la noi, feţele nu se zbîrcesc din cauza patimilor, mizeriei, a durerilor şi a plăcerilor deşarte. Părul nu albeşte, dinţii nu cad. Viaţa se stinge încet ca un opaiţ care nu mai are ulei.

Dar dacă oamenii trăiesc aşa de mult şi nu sînt decimaţi nici de boli, nici de războaie, cum de mai încap pe un spaţiu limitat ?

În primul rînd, pentru că rasa nobilă nu se înmulţeşte repede. Apoi, continentul pe care locuiesc se întinde mereu.

Pe măsură ce se răceşte suprafaţa Pămîntului, cresc şi radiaţiile magnetismului său şi topesc încetul cu încetul brîul de gheaţă din jurul Polului Nord.

Acest brîu se lărgeşte tot mai mult, ţărmurile lui sînt în permanenţă spălate de marea caldă a polului, care înaintează neîncetat, lăsînd în urma ei uscaturi noi care măresc Ţara Magnetului, se unesc cu ea, apoi sînt plantate şi populate.

Brîul de gheaţă alungat de mare se întinde tot mai jos spre hotarele lumii cunoscute şi le îngustează mereu. Pămîntul se scufundă zi şi noapte cu noi. Asia Centrală se află de pe acum mult sub nivelul Oceanului Pacific, şi este apărată doar de malurile ei muntoase. S-a calculat că peste zece mii

de ani, ultimii munţi ai Franţei vor ajunge nişte insule în Marea Mediterană.

Rasele omeneşti imperfecte ale lumii cunoscute se înghesuie tot mai mult în ultima zonă caldă meridională şi, luptîndu-se pentru această bucată de pămînt, se decimează una pe alta.

Cînd Franklin, Kane, Mackintosh, Kennedy şi ceilalţi navigatori curajoşi au cutezat să pătrundă prin brîul de gheaţă al Pămîntului şi să ajungă pe continentele bănuite şi dovedite că există dincolo, au ştiut, au calculat că acest dublu brîu de gheaţă ne va strînge cîndva ca într-o menghine şi va şterge această omenire imperfectă de pe suprafaţa Pămîntului, o va strivi în braţele lui, aşa cum o altă catastrofă a nimicit lumea mamuţilor. Dar noi nu sîntem capabili să pătrundem în lumea aceea.

Ştiu ceva despre noi oamenii de la Polul Nord ?

Eu cred că da.

De unde ştiu dacă n-au fost niciodată pe la noi şi n-au trăit printre noi ?

Tot cu ajutorul magnetismului.

Dacă acum treizeci de ani ar fi afirmat cineva că va veni o vreme cînd mesajul tronului, rostit la Londra, la ora prînzului, de regina Angliei, va putea fi citit după-amiaza la ora 2 la Pesta, Petersburg, Constantinopole şi în aceeaşi zi în America, peste mii şi mii de mile marine, i s-ar fi spus : „Eşti un poet !“

Şi dacă acum douăzeci de ani cineva ar fi susţinut că se va ivi o maşină în care pe o parte se introduce o operă de artă, cizelată în argint de Benvenuto Cellini timp de jumătate de an, şi că peste două ore, din cealaltă parte a maşinii, va ieşi o operă de artă identică cu prima, încît nu le vei mai putea deosebi, i s-ar fi spus : „Eşti un diletant !“ Şi totuşi aşa ceva există. Magnetismul este cel care face posibile astfel de minuni.

N-ar fi oare cu putinţă ca, după un mileniu de perfecţionare, aceeaşi forţă să provoace într-un creier omenesc, pătruns şi întărit de ea, o minune asemănătoare cu cea săvîrşită pe o bucată de aramă sau zinc ? Nu s-ar putea ca magnetismul electric să transporte însăşi conştiinţa de pe un continent pe altul şi să provoace transformări galvanoplastice în creierul omenesc ?

Strigaţi, doamnelor şi domnilor : „Eşti un poet ! Eşti un diletant !“

Dar dacă semenii noştri cu daruri mai mari ne cunosc atît de bine, de ce nu vin aici, între noi, de vreme ce ştiu să zboare şi nu-i împiedică zidul de zăpadă ? De ce nu zboară încoace, de ce nu ne cuceresc ?

Pentru că nu le putem fi de nici un folos, n-au ce face cu noi.

Cu sîngele nostru otrăvit, care poartă în el sămînţa atîtor boli, cu noţiunile noastre absurde, cu rasismul nostru greţos, cu setea noastră de bani, cu moda noastră nebună, cu fanatismul sutelor de credinţe mitologice, cu babilonia miilor de limbi diferite, cu milioanele de ucigaşi privilegiaţi ai armatelor noastre, cu mizeria noastră zgribulită, cu bogăţia noastră îmbuibată, cu ambiţia noastră deşartă, cu veşnicele noastre gîlcevi despre „al meu“ şi „al tău“, cu băuturile noastre ameţitoare, cu legile noastre nedrepte, cu judecătorii noştri părtinitori, cu tineretul nostru desfrînat, cu bătrîneţea noastră artritică, cu agricultura noastră în care chinuim animalele, cu dreptatea noastră cu care chinuim oamenii, cu spînzurătorile noastre, cu plăcerile noastre cumpărate pe bani, cu frumoasele noastre la modă, cu perucile, cu preoţii şi medicii noştri, cu avocaţii şi generalii noştri, cu ziariştii şi miniştrii, cu regii şi sclavii noştri ! În toate acestea sîntem desăvîrşiţi.

Aşadar, la ce le-am putea fi noi de folos ?

Dacă ştiu, totuşi, ceva despre noi, cred că ne compătimesc.

Contemplîndu-ne în linişte, ne lasă să ne împlinim soarta.

Lumea lor este viitorul.

Ţara de la Polul Nord creşte mereu ; lumina, căldura polară luminează şi încălzesc un teritoriu din ce în ce mai mare ; brîurile de gheaţă lărgindu-se spre sud şi spre nord, cuprind zone tot mai întinse. Pămîntul se răceşte fără încetare, şi media temperaturii verii se apropie încontinuu de punctul de îngheţ.

Odată şi odată va ajunge acolo, la punctul de îngheţ. Se vor termina cărbunii de piatră şi lemnele din pădure, şi nici focul artificial nu va mai da căldură.

Dar pe măsură ce straturile interioare se răcesc, creşte forţa electromagnetică, şi cînd Pămîntul va fi părăsit de Soarele cel vitreg, care s-a purtat şi aşa destul de rău cu el,

atunci va străluci în lumina lui proprie, va cuprinde tot cerul cu coroana lui de raze şi va încălzi atmosfera deasupra popoarelor lui veşnic fericite. Atunci va fi „o turmă care nu are nevoie de păstor !“

CAVALERUL MAGNETIC

După prelegere, toate lămpile au fost scoase din sală, au rămas aprinse doar lumînările candelabrului din mijlocul încăperii. Iván se pregătea să le arate iluminatul electromagnetic.

Multora li s-a părut nou şi surprinzător faptul că deodată se aprinde o stea strălucitoare, ca şi cum, de hatîrul cuiva, Venus ar fi coborît din cer ca să ilumineze cu razele ei albe toată sala aceea. În acest val de lumină, flacăra lumînărilor de pe candelabru dansa cu o pîlpîire albăstruie, aruncînd umbre.

Scăldate în lumina aceasta, toate feţele îşi pierdură culoarea firească. „Ia uită-te, oamenii din Ţara Magnetului !“ şuşoteau cei din sală. Pe podium, Iván părea un vrăjitor inundat de lumină, cu o faţă statuară şi cu ochi adînc umbriţi.

Minunatele costume naţionale, vechile bijuterii ale doamnelor, agrafele, paftalele, brăţările, găitanele, băierile, ceaprazurile îmbrăcau într-un email feeric aleasa adunare.

Dar lumina aceea mai puternică decît a soarelui a dat naştere la două fenomene care au stîrnit exclamaţiile de mirare ale celor de faţă. Cel dintîi i s-a întîmplat contesei Angela. Lumina cea nouă şterse de pe faţa ei obişnuita şi mîndra strălucire, pentru cîteva clipe îşi pierdu farmecul ei pămîntesc, paradisiac, şi a căpătat înfăţişarea unei viziuni cereşti : o faţă transfigurată, care, părăsind pămîntul, se ridică spre stele la braţ cu îngerul ei păzitor, iar lumina îi învăluie faţa, pătrunzînd parcă prin ea, fără a face umbră. Părea o faţă de cristal, fără nici o urmă de patimă, bucurie, tristeţe, ironie, încăpăţînare sau mîndrie. Iată primul miracol săvîrşit de lumina magnetică.

Al doilea fenomen s-a petrecut cu contesa Theudelinda. Stătea pe o mică platformă, în fotoliul ei înalt, ceea ce o de-

taşa de restul grupului. Fermecata lumină magnetică dădea obrazului ei o măreţie feerică. Din palidă, cum era de obicei, se făcuse strălucitoare. Trăsăturile ei nobile erau transfigurate. Atinse de lumină, briliantele minunatei diademe făceau să se reverse un adevărat potop de stele de pe fruntea ei. Era sublimă. Timp de cinci minute ea a fost figura cea mai seducătoare, cea mai frumoasă dintre cele mai frumoase, cu toate că era departe vremea cînd oglinda îi spunea : „Eşti frumoasă, o, regină frumoasă !"

Pereţii celor două încăperi ce alcătuiau sala de lectură erau acoperiţi în toată lungimea lor cu oglinzi, care reflectau de cîte trei ori chipurile celor de faţă, şi fiecare se putea vedea bine. Theudelinda se văzu cîteva clipe frumoasă ca o zînă şi gîndi în sinea ei : „Sînt ca regina Mab !"

Dar steaua feerică se stinse brusc, lăsîndu-i în întunericul punctat de lumînări.

Se auzi atunci un oftat de regret general. Păcat că n-a durat mai mult ! Oamenii se frecau la ochi şi începeau să se recunoască. Nu se mai află printre ei nici Ariel, nici crăiasa zînelor, nici sfinţii în drum spre rai, nici reginele cerurilor coborînd din nouri, nici eroii legendelor hunice. N-au rămas decît conţi şi savanţi obişnuiţi şi contese dichisite. Faţa contesei Angela e din nou seducătoare şi mîndră ; Theudelinda e iarăşi rigidă şi acră !

Iván coborî de pe podium ca să primească felicitări şi observaţii din partea celor care-i ieşeau în întîmpinare.

Părerile cu privire la prelegere erau, firește, diferite.

Cel mai încîntat părea contele Géza, care, îndată ce Iván coborî de pe *rostrum*, îl opri, spunîndu-i c-ar vrea să pătrundă în această lume polară şi că nu-l lasă pînă cînd nu-i va destăinui cum ar putea afla ceva mai mult în această privinţă. Iván îl sfătui să caute în dulapul nr. 9 al bibliotecii Cazinoului Naţional o serie de cărţi care îi vor furniza date mai precise şi în care va afla răspuns la orice alte întrebări.

Baronul Eduárd, în schimb, exprimîndu-se în dialectul transilvan, făcu o observaţie cu totul sceptică :

— Dumneata ne crezi puţin scrîntiţi, nu-i aşa ?

Zîmbind ironic, unul din membrii cei mai de vază ai lumii ştiinţifice se arătă mirat că stimatul său coleg reuşise să îmbrace în atîta poezie acest subiect ştiinţific. Iar un poet, de asemenea cu mult prestigiu, şi-a mărturisit părerea de rău

că Iván şi-a îngrădit fantezia cu date ştiinţifice seci în tratarea unui subiect atît de poetic.

Dar contele István, un om foarte citit, a înţeles prelegerea cu totul altfel.

— Trebuie să-i sesizezi aluziile. Întreaga prelegere a fost o satiră puternică la adresa relaţiilor noastre de stat şi sociale, învăluită în culorile ştiinţei şi ale poeziei, ca să nu fie înţeleasă decît de cei aleşi. O lucrare asemănătoare din vremuri mai îndepărtate este romanul despre călătoria lui Niels Klim, pe care copiii îl pot citi ca pe un roman de aventuri, dar în care o minte înclinată spre filozofie va găsi o satiră amară îndreptată contra cîrmuirilor bisericeşti şi lumeşti. Nu-i aşa că v-am ghicit intenţia ?

Iván mulţumi cu modestie pentru aceste observaţii binevoitoare. Apoi se duse să mulţumească gazdei pentru atenţia ce i-o acordase.

Contesa Theudelinda îl primi cu faţa zîmbitoare. Stătea rezemată în fotoliul ei, avînd-o alături pe contesa Angela.

Aceasta tocmai se apropiase în grabă de mătuşa ei şi-i spusese aceste cuvinte :

— Ai fost splendidă. Ca regina Mab !

Cînd se apropie Iván, Theudelinda mai păstra încă pe faţă zîmbetul cu care ascultase această observaţie măgulitoare. Pentru cele cinci minute în care s-a văzut atît de frumoasă îi va fi veşnic recunoscătoare.

— Vă mulţumesc foarte mult pentru plăcerea ce ne-aţi făcut-o tuturor, spuse ea, întinzîndu-i mîna lui Iván.

— Vă eram dator, zise Iván. Cînd dumneavoastră, domnişoară contesă, aţi fost în locuinţa mea modestă, mi-aţi dat un diamant ca să-l ard. Acum vă dau în schimb un diamant născut chiar sub ochii dumneavoastră.

Şi cu aceste cuvinte îi înmînă diamantul format la capătul arcului voltaic.

— După cum am amintit şi în prelegerea mea, cărbunele se cristalizează în focul magnetic şi capătă proprietăţile diamantului, încît zgîrie sticla.

— Ah, să încercăm, spuse contesa Angela cu o licărire în ochi. Unde-i o sticlă pe-aici ? Ah, uite oglinda asta ! Poftiţi.

Contesa Theudelinda voia să se încredinţeze. Se sculă şi porniră cu toţii spre peretele acoperit cu oglinzi.

— Scrieţi ceva pe oglindă, spuse contesa Angela, uitîndu-se cu atenţie la Iván.

Oare ce literă va alege ? Dacă-i vanitos, va scrie propria sa iniţială : *I* ; dacă e un linguşitor obişnuit, va scrie iniţiala gazdei : *T* ; dacă e un nătărău oarecare, va zgîria litera *A*. Orice va scrie, va provoca o grimasă ironică din partea zeiţei.

Iván luă bucata de cărbune şi scrise cu vîrful pe oglindă un *X*. Nici un nume înscris în calendarul romano-catolic nu începe cu litera asta, poate doar în Spania, unde a fost cîndva un Ximene, dar la noi nimănui nu i se dă acest nume de botez.

Au admirat litera şi cărbunele, după care contesa Theudelinda luă diamantul, asigurîndu-l pe Iván că îl va păstra în colecţia ei de bijuterii.

Contesa Angela stătea în faţa lui Iván atît de aproape, încît volanele rochiei ei îl atingeau.

— Să ştiţi că eu, una, cred tot ce ne-aţi povestit. Să nu-mi spuneţi că toată conferinţa a avut drept unic scop să atragă publicul ignorant spre datele seci ale ştiinţei, cu ajutorul unor imagini fantastice, sau să-i stîrnească pe toţi aceşti tineri plictisiţi să dea fuga mîine dimineaţă pe la biblioteci şi pe la profesori, ca să afle ce e adevărat şi ce nu în descrierea dumneavoastră ; sau că n-aţi vrut altceva decît să le învederaţi însemnătatea cercetărilor ştiinţifice şi, mai mult chiar, să le deschideţi pofta pentru asemenea cercetări. Cred absolut tot ce ne-aţi povestit. Dar aş vrea să aflu mai multe despre lumea aceea. Ce ar mai fi de spus ? Ce mai ştiţi dumneavoastră ? Fără îndoială, un cercetător al magnetismului trebuie să ştie totul.

Într-adevăr, ochii contesei Angela aveau o atît de mare putere magnetică, încît cel care cădea sub influenţa lor trebuia să vadă lucruri minunate. Mulţi fuseseră hipnotizaţi de razele ochilor ei.

— Dumneavoastră aţi spus, urmă Angela, că oamenii de acolo iubesc cu multă ardoare, cu o mare intensitate, dar că acest lucru nu e o virtute a lor, ci un efect al magnetismului. Cred. Dar magnetul are doi poli. Am citit undeva că polii de sens contrar se atrag, cei de acelaşi sens se resping. Aşadar, în Ţara Magnetului, inimile care se atrag se şi găsesc, asta se numeşte dragoste, şi ea nu se schimbă niciodată. Dar atunci trebuie să existe şi ura, care de asemeni este neschimbătoare,

şi din pricina ei oamenii se ocolesc, fugind pînă la capătul lumii. Fiind neputincioşi faţă de această forţă, înseamnă că ei nu săvîrşesc vreun păcat.

Iván se simţi strîns cu uşa. Înţelesese bine întrebarea contesei Angela, şi, la rîndul ei, tînăra contesă bănuia că întrebarea ei a fost înţeleasă. Pentru a scăpa din această capcană fermecată, Iván se văzu nevoit să apeleze din nou la fizică.

— Este drept, domnişoară contesă, că unde există viaţă, există simpatie şi antipatie. Dumneavoastră aţi studiat magnetismul. Aţi citit despre polii lui. Tot acolo aţi citit, desigur, că orice magnet are şi un ecuator. Ecuatorul magnetic. Acolo magnetul nici nu atrage, nici nu respinge. Rămîne calm. Orice om poartă în inima sa un astfel de ecuator magnetic, şi chiar dacă ura sau dragostea dezlănţuie pasiunile sale, această linie rămîne la locul ei. Cel care se menţine pe această linie trăieşte liniştit.

— Dar cine poate trăi la acest ecuator magnetic ? întrebă contesa Angela.

— De pildă, părinţii unui copil şi copiii unui părinte.

Obrazul contesei Angela se aprinse ca focul, ochii ei frumoşi aruncau spre ochii lui Iván mănunchiuri de fulgere, dar faţa lui rămînea calmă.

— O să vorbim noi mai mult despre asta, îl ameninţă contesa Angela şi se depărtă, îndreptîndu-se spre mijlocul salonului.

Iván se înclină în faţa acestei frumuseţi mîndre şi se îndreptă spre grupul bărbaţilor.

Conform programului, după prelegere, fu servit bufetul. Aici nu mai era de găsit nici urmă de intelectual. Nicăieri mai uşor ca la bufet nu se trădează omul că e un modest consilier la curtea de apel. Cînd vrea să mănînce, intelectualul obişnuieşte să se aşeze frumos într-un loc anume, fără să deranjeze, fără să fie deranjat. Dacă-şi poate pune coatele pe masă, cu atît mai bine. Masa lui de acasă e locul cel mai bun. Acolo îşi are cuţitul, furculiţa şi lingura lui. Le cunoaşte de cum le ia în mînă. Nimeni nu-i cere să mănînce cu două mîini. Fără nici o tocmeală, soţia îi alege din castron ce e mai bun.

Dacă i-a plăcut, îl mai îmbie, chiar îl sileşte să mai mănînce. Dacă mănîncă în silă, îl întreabă pricina. Dacă mîncarea e de vină, bucătăreasa e aspru dojenită. Şi dacă nu-i

place nimic, îi vine în minte prietenul de totdeauna al casei, gata oricînd să-i sară într-ajutor : „Puţină pîine prăjită !“ Oh, ce grozavă e pîinea prăjită, mai cu seamă dacă îi adaugi puţin-puţin usturoi, să se simtă abia. Dar să mănînci la acest bufet grofesc e cu totul altceva. Ici o grămadă de farfurii, colo alta, de cuţite şi furculiţe, din acelea *via facti*. Trebuie să apuci tot ce doreşti, să rechiziţionezi pe seama ta una din farfuriile împodobite, să calci pe bătături vreo doi-trei alţi flămînzi, să te împiedici în cîteva crinoline, să-ţi faci loc cu coatele pînă la celălalt capăt al mesei, unde ai putea găsi un pahar, să alegi de pe tavă cea mai proastă bucăţică de fazan, ca nu cumva cei care vin după tine să spună : „Ia te uită la necioplitul ăsta, a luat tocmai pieptul ! La alţii nici nu se gîndeşte !“ Apoi trebuie să te refugiezi într-un colţ, cu pulpa de fazan smulsă din faţa altora. Într-o mînă trebuie să ţii farfuria, în cealaltă cuţitul, şi în a treia, dacă ai mai avea mîini, o furculiţă. Barem de-ar fi aici vreun cîine, să-i poţi arunca osul care ţi-a rămas în mînă şi nu ştii ce să faci cu el. Apoi, cu o furculiţă de argint cu patru dinţi, mai degrabă o lopată, trebuie să împungi într-un fel de piftie, căznindu-te să n-o scapi pe jos. Şi între timp mai trebuie să fii cu ochii mereu la pahar, să nu ţi-l şterpelească cineva de sub nas. Trebuie să te rogi de vecini ca nu cumva să-ţi toarne niscai zeamă de compot în buzunare şi să tai cu nişte cuţite imposibile pieliţa caltaboşului, care nu se cuvine mîncată, deşi, cînd e prăjită, e grozavă ! Să-ţi mai torni din cînd în cînd, dintr-o sticluţă, crezînd că este cu ulei, şi ea să fie cu oţet ; să constaţi cu groază că piftia pe care ai înghiţit-o era o broască-ţestoasă ! La sfîrşit, să nu ştii cui să-i mulţumeşti pentru cină. Şi în loc să stai în tihnă în căminul tău, scobindu-ţi dinţii, te vezi nevoit să-ţi clăteşti gura *palam et publice*.

E mai bine acasă ! Iar cine n-are cămin se poate duce foarte bine într-un restaurant cunoscut, unde poate să poruncească, să critice şi să-l tutuiască pe chelner.

Iván nu era printre cei care preferau să dispară. S-a amestecat printre cei rămaşi, prefăcîndu-se că se simte bine.

Grupul de domni şi de cavaleri îl primi foarte cordial, toţi cei sub 40 de ani îl tutuiau. Era, aşadar, primit în societatea lor. Nu-l costa nimic. Poimîine avea să plece înapoi în Mesopotamia lui, şi îi vor pierde urma.

S-au apucat să-l piseze în legătură cu prelegerea. Şi atunci a ieşit la iveală că acest savant troglodit poate fi un amic extrem de afabil. Ştie de glumă, rîde cu poftă cînd i se adresează o înţepătură, dar o şi întoarce la cel dintîi prilej, tot atît de jovial, fără să jignească.

Atacul deschis împotriva lui a fost pornit de o uniformă de husar. Cel care o purta era marchizul Salista, un nobil venit de pe alte meleaguri şi împămîntenit, căruia prietenii îi spuneau „Căpitanul". Avea umeri largi, pieptul bombat şi o statură de boxer ; capul dat pe spate, părul buclat, o faţă rumenă, surîzătoare, şi mustăţi negre răsucite. Se apropie de Iván şchiopătînd, ca unul care ar avea un picior mai scurt. Îi întinse mîna şi se prezentă.

— Marchizul Salista, căpitan de husari. Să nu cumva să credeţi că sînt şchiop pentru c-aş fi fost împuşcat în picior. Umblu şontîc pentru că un foarte blajin poet m-a călcat pe pinten şi mi-a rupt tocul cu ştaif cu tot.

Amuzat, Iván începu să rîdă şi zise :

— *Poetica licentia !* Ai fost hexametru şi te-a făcut iamb.

— Hahaha ! izbucni strident căpitanul. Bună glumă ! Auziţi, am fost hexametru, cavalerist, adică cu şase picioare, şi am devenit iamb, cu două, unul lung şi altul scurt. Acum să-ţi spun eu o glumă : Ziceai că în Ţara Magnetului oamenii au părul albastru, deci şi barba li-i albastră ; înseamnă deci că n-au numai cîte o singură soţie, pentru că unui barbă-albastră i se cuvin şapte neveste.

— Sau şapte coate, răspunse Iván.

— *Ah ! Ich bin erkannt !* strigă căpitanul cu jovialitate, stîrnind hohote de rîs frenetic în rîndurile tinerilor.

Îi mersese vestea că îşi caută de mult o soţie, dar că nu reuşise încă niciodată să încheie asemenea tîrg.

De obicei, în societate e bine primit acela care se lasă înţepat şi zeflemiseşte la rîndu-i pe alţii.

— Trebuie să fie o ţară interesantă, urmă marchizul Salista glumeţ. Fiecare locuitor e o butelie de Leyda, care scapără într-una scîntei. Cînd se duce careva la un duel, nu mai ia cu el pistoale. Întinde spre adversar doar mîna.

— Şi astfel se adevereşte zicătoarea : „Nu-ţi băga mîna unde nu-ţi fierbe butelia".

— Zicătoarea de fapt vorbeşte clar despre „nas" şi „oală", spuse rîzînd căpitanul, dar suport calamburul, pentru

care v-am oferit eu însumi *Aufsitzer*-ul. Dar şi mai interesantă trebuie să fie acolo scena cînd un bărbat, vrînd să-şi aprindă o ţigară, îi spune unei femei : „Vă rog, domnişoară, daţi-mi un sărut, ca să-mi aprind cu el ţigara."

Acum începură să rîdă pe socoteala lui Iván, dar el nu se supără de loc, deşi este ştiut că savanţii şi poeţii sînt foarte sensibili cînd le sînt luate în derîdere ideile. El însă continua să glumească.

— Nu, nu, acolo nu se mai fumează ţigări. Dar ce anume se fumează ? Se procedează cam aşa cum procedăm noi cu iluminatul cu gaz aerian. Statul ia tutunul şi-l pune să ardă zi şi noapte într-un cazan mare, şi fumul este condus în case cu ajutorul unor conducte, ca gazul aerian. În toate camerele se află un robinet, la care se adaptează prin înşurubare un ţigaret de chihlimbar, aşa că orice om poate să tragă cît poftеşte din narghileaua asta a statului.

— *Grossartig !* strigă marchizul Salista.

— Un singur lucru nu-mi place în ţara ta, se amestecă în vorbă baronul Oszkár, anume că pe acolo nu sînt cai, aşadar, nici hipodroame.

— Da, dar treaba asta are un mare avantaj, nu există *bettinghouse*.

Rîseră cu toţii, întorcîndu-şi faţa. Baronul Oszkár pierduse mulţi bani la curse.

— Totuşi, nici mie nu-mi place ţara ta, reluă căpitanul. Ce-aş putea face eu acolo dacă nu există soldaţi ?

— Nimeni nu are soldaţi, întări Iván. Nici măcar sanctitatea-sa, papa.

La aceste cuvinte izbucniră din nou în rîs cu toţii, iar căpitanul, roşind, se dădu puţin înapoi. Pînă la urmă însă începu să rîdă şi el.

— Ia te uită, Paracelsus, astronomul ! Ce mutră serioasă face, deşi ştie tot atît de bine ca şi mine c-am fost cîndva zuav pontifical şi că m-au pus pe fugă la Castelfidardo ; am fugit aşa de tare, că nu m-am oprit pînă acasă. Hahaha !

În acest moment interveni şi abatele Sámuel :

— Eu sînt şi mai supărat pe dumneavoastră, pentru că din Ţara Magnetului pur şi simplu aţi eliminat clerul.

— Ei, în privinţa asta nu-i totul pierdut, spuse Iván prietenos. Dacă vor ajunge să cunoască şi ei textul *vesperae*-lor noastre, s-ar putea să le vină şi lor gustul.

Această ironie a lui Iván le puse capac la toate. Episodul *vesperae*-lor era cunoscut de toţi, deoarece contesa Theudelinda, avînd bun-simţ, preferase să le povestească ea tuturor cunoştinţelor ce se întîmplase decît să se audă de la alţii. Dar nimeni n-avusese curajul să glumească pe această temă de faţă cu abatele. Acum, cînd văzură toţi că pînă şi abatele rîde cu lacrimi de apropoul făcut de Iván, şi-au dat seama că acesta era un om de viaţă, cu care se putea glumi.

Se arăta un adevărat *adeptus*.

Era iniţiat în tainele jargonului lor, rîdeau cu toţii, şi străinii nu puteau pricepe de ce rîdeau.

— Al nostru e : *ciau !*

— Bun băiat savantul ăsta ! Hai să-i facem una bună !

— Adevărat e că nu bei vin niciodată ? îl întrebă căpitanul pe Iván.

— O dată pe an.

— Şi anul acesta încă n-ai sărbătorit evenimentul ?

— Încă nu.

— Ei, atunci să bem astăzi pentru tot anul. Cine bea cu noi ?

O parte dintre bărbaţi se întoarseră în saloane. Cîţiva tineri şi cîţiva dansatori care aveau obligaţii. După ceai, femeile obişnuiau, dacă erau mai cu chef, să mai danseze nişte cadriluri în sunetele pianului, chiar şi un mic ceardaş. Contele István nu se urni pînă cînd nu-l văzu dispărînd pe ultimul savant şi poet, şi plecă acasă doar cînd întreaga adunare se destrămase. De fapt, nu întreaga adunare, pentru că o parte dintre musafiri se strămutaseră în locuinţa contelui István, care ocupa etajul al doilea al palatului contesei Theudelinda. Acolo puteau petrece cum pofteau.

Într-o cameră lăturalnică, de unde zgomotul nu ajungea pînă jos, se purta o conversaţie veselă, se rosteau toasturi, se ciocneau cupe de şampanie.

Iván îşi dezvălui aici o altă trăsătură a sa. Ştia să bea. Toasturile lui aveau miez, glumele-i erau scînteietoare, anecdotele-i erau noi şi interesante. Şi oricît ar fi băut, buna lui dispoziţie era nealterată. Rămînea blînd ca un mieluşel.

— *Bruder !* îi spuse contele Géza cam spre orele 2, îmbleticindu-i-se limba în gură. Ne-am înţeles că dacă te îmbeţi, eu şi căpitanul te ducem frumuşel acasă şi te culcăm. Dar să ne ierţi, dragă prietene, cavalere-magnet, nu prea văd

cum ar putea un om să se rostogolească în sus pe scări. Sînt criţă. Aşa că pune-ţi aripile, dă-i şi căpitanului o pereche şi zburaţi fără mine.

După care, se întinse pe o canapea şi adormi îndată.

Rîseră cu toţii de sinceritatea lui. Rîse şi Iván, căruia îi rămase porecla de Cavaler-Magnet.

— *Nomen est omen!* spuse Iván. Numele meu, Iván, înseamnă de fapt *getrunken* ★.

— Să recunoaştem un adevăr, spuse căpitanul, dacă-i vorba de zburat, apoi la dimensiunile mele nu se zboară nici în Ţara Magnetului.

— Nu prea ştiu la cît te preţuieşti dumneata, spuse Iván, dar după cît am aflat, numai *skiz*-ul nu se supune lui *volat.*

(Pentru cei neştiutori, şi neştiutori trebuie să fie mulţi, arătăm că *skiz*-ul este o personalitate cu o putere supremă, care, deşi are o oarecare infailibilitate, se situează totuşi deasupra tuturor regilor şi se bucură de un respect general datorită treptei ierarhice pe care stă ; *volat* este o lozincă francmasonică, care exprimă situaţia în care pentru un timp dreptul călcat în picioare este obligat să se supună puterii brute.)

— Ah, exclamă căpitanul, te pricepi şi la de-astea ? ! Obişnuieşti să joci şi cărţi, savantule ?

— La trei ani o dată.

— Nu-i destul.

De ce nu era destul, nu mai reuşi să-i spună, pentru că tocmai atunci veni de jos contele István, care îi anunţă că invitaţii se retrăseseră şi că, întrucît domnişoara contesă se duce să se odihnească, a venit vremea să se pună capăt şi zgomotoasei lor petreceri. Propunerea a fost acceptată ca un lucru firesc.

— Dar de plecat acasă nici vorbă nu poate fi, spuse marchizul Salista. Să jucăm taroc ! Să nu pierdem timpul destinat muncii.

Cine-i de acord ?

În primul rînd domnul abate, care de mult studiază acest joc. Apoi, baronul Oszkár, un pasionat. Al treilea e căpitanul, că e de *métier.* Cine e al patrulea ?

★ Joc de cuvinte : pe ungureşte *iván* înseamnă „bînd" (de la *inni* — a bea) ; în germană : *getrunken* — băut.

— Ei, dumneata, prietene savant ?

Contele István nu socoti de prisos să atragă atenţia musafirului că domnii joacă la miză mare.

— A, ce ? sări marchizul Salista. Un creiţar *point*-ul.

— Da... da... însă la miza asta de un creiţar se pot pierde şapte, opt sute de fiorini într-o singură partidă. Ăştia au transformat jocul de societate într-un joc de hazard.

Iván zîmbi.

— Eu în fiecare zi practic jocul de hazard cu un partener foarte distins : cu natura ; zilnic îmi pun toată averea pe o singură carte, pentru un cîştig de unu la mie.

Şi spunînd acestea, îşi trase scaunul lîngă masa verde.

E frumos jocul pe care îl practică aceşti domni. Se joacă şi la ţară, numai că acolo nici nu se ştie cum se poate transforma într-un joc de hazard. La un joc de hazard obişnuit n-ai nevoie decît de noroc şi de îndrăzneală oarbă. Chiar beat mort poţi cîştiga, din întîmplare. Dar aici trebuie să combini norocul, întîmplarea oarbă şi incidentalul cu calculul, cu previziunea, precauţiunea şi îndrăzneala. Jucătorul de taroc se orientează nu numai după cărţi, ci şi după trăsăturile adversarilor. Fiecare jucător e un Lavater care studiază feţele celorlalţi şi un Tartuffe cu propria lui faţă. Mare actor e acela care se arată disperat cînd de fapt se bucură, şi face pe grozavul cînd se teme cel mai mult. Strateg e cel care ştie să-şi reorganizeze planul de luptă la fiecare lovitură suferită ; un adevărat Bosco e cel care de la prima carte deduce situaţia cărţilor în ansamblu ; şi e mărinimos cel care ştie cînd „trebuie“ să se sacrifice pentru „viitor“, pentru salvarea „cauzei comune“.

Cei de faţă l-au compătimit din suflet pe Iván cînd s-a aşezat la masă cu trei mari maeştri ai jocului de cărţi. Această îndeletnicire nu-i făcută pentru unul care nu ia în mînă cărţile decît la trei ani o dată şi sticla cu vin o dată pe an, exceptînd ziua de azi, cînd a băut.

Cînd cei patru domni s-au ridicat de la masa de joc, era ora 7 dimineaţa.

Dîndu-şi scaunul la o parte, marchizul Salista îi spuse lui Iván :

— Mare noroc că bei numai o dată pe an şi joci o dată la trei, căci dacă ai face-o zilnic, n-ar rămîne vin în pivniţa lui Jalici şi bani în casa lui Rotschild.

Iván îi scuturase *ad peram et saccum* pe cei trei domni.

— Pe toate le ştie omul acesta ! oftă domnul abate.

— Ei, dar înainte de a ne despărţi, să mai bem ceva ! spuse marchizul. Unde-i absintul ?

Şi îndată turnă în două pahare de şampanie otrava aceea cu licăriri verzi, mînioase, pe care oamenii deştepţi, parcă sfioşi că au minte prea multă, obişnuiesc s-o soarbă din păhărele cît degetarul.

— Să bem ceva spre a ne lua la revedere.

Contele István clătină din cap, dar Iván luă paharul oferit şi, ciocnind cu căpitanul, dădu pe gît lichidul tare, cu gust de pelin.

Apoi, ca unul care şi-a îndeplinit toate îndatoririle, îşi luă rămas bun cu multă curtoazie de la contele István, care îl rugă să se considere un musafir binevenit în casa lui. Îl aşteptă apoi pe domnul abate şi plecară împreună.

Dar marchizul Salista abia reuşi să iasă pînă în antreu. Porţia de pelin fusese totuşi prea mare. În vestibul le făcu prietenilor săi o nouă surpriză : luă cu forţa căciula cu blană de astrahan a lui Iván, susţinînd că îi aparţine. Pînă la urmă Iván fu obligat să plece acasă cu casca militară a marchizului, care avea o măciulie de aur în vîrf.

Ajungînd pe scară, căpitanul voi să le dovedească neapărat că el ştie să zboare, că el e adică un om din Ţara Magnetului, om cu aripi. Depunînd mari eforturi, Iván şi abatele l-au cărat pînă la etajul întîi. Acolo căpitanului îi dădu prin cap să intre la contesa Theudelinda, să-i mulţumească pentru bunăvoinţa cu care-i ascultase conferinţa, pentru că, de fapt, el era savantul care ţinuse prelegerea, şi era în stare să spargă capul oricui ar spune că nu era. Şi n-au reuşit să-l urnească de acolo pînă cînd o servitoare nu i-a întins mîna de după o uşă ca să i-o sărute. Abia l-au silit să se urce într-o trăsură, şi cînd au ajuns la hotel, Salista nici nu se mai putea ţine pe picioare, aşa că Iván fu nevoit să-l tîrască pe scări.

La prînz domnul abate îi spuse contelui István ce ştia despre musafirii săi. Marchizul Salista se afla la el acasă şi dormea buştean, iar Iván stă la birou şi scrie scrisori.

— Afurisit om ! E rezistent, piatră, nu altceva ! zise contele István.

— O forţă odihnită... remarcă abatele, căutînd cu teamă în jur, să nu-l audă cineva din *sequioris sexus*.

Şi de atunci înainte, Iván în societate a fost cunoscut sub porecla de „Cavalerul-Magnetic".

Cavalerul-Magnetic putea fi văzut peste tot : făcea vizite şi deveni şi membru al clubului. De fapt, se ducea şi pînă acum pe-acolo, recomandat de domnul abate. Dar clubul, ca şi pămîntul, are cinci continente, şi locuitorii săi se împart, ca şi lepidopterele, în trei clase : fluturi de zi, de seară şi de noapte. Ziua vin savanţii, care sînt membri ai clubului, ca să cerceteze biblioteca, una dintre cele mai interesante şi preţioase ; seara, de la 6 la 8, îşi fac apariţia septemvirii şi avocaţii, care joacă *whist* şi fac politică ; şi, în sfîrşit, de la 8 pînă după miezul nopţii, clubul e ocupat de înalta societate. Astfel se explică de ce se poate întîmpla ca doi oameni să frecventeze zilnic acelaşi club fără să se întîlnească niciodată.

Iván se cufundă mai întîi în bibliotecă, iar mai tîrziu se alătură clasei *noctua*.

Nu se mai grăbea să plece acasă. Dimpotrivă, lua parte la toate petrecerile, iar la teatru era unul dintre cei care în pauze se duceau în loja conteselor de Bondavár.

În săptămîna următoare a avut loc un bal la contesa Theudelinda. Iván fu invitat şi acceptă invitaţia. Mai mult chiar, se duse la bal.

— Dansezi ? îl întrebă căpitanul.

— Cîndva, pe vremuri, dansam ; acum vreo cincisprezece ani.

— Ne stă mai bine să privim. Un om deştept, după ce a trecut de treizeci şi cinci de ani, nu mai dansează.

Într-adevăr, aveai ce privi ; graţia şi supleţea incomparabile cu care dansează doamnele din înalta societate ofereau un spectacol ca pentru zei.

Contesa Angela era nespus de frumoasă. Într-o rochie roz, strînsă cu o cingătoare împodobită cu motive ungureşti lucrate în mărgele, cu mîneci dantelate şi cu fundulițe, care-i lăsau umerii goi, spre a fi admiraţi de oricine. Cele două codiţe dese, împletite cu panglici, ca la ţară, îi căzeau pe umeri, făcînd şi mai atrăgătoare figura ei majestuoasă.

Dar omul se plictiseşte la un moment dat chiar de spectacolele pentru zei. După cină, „ca să nu ne pierdem timpul", ne apucăm să jucăm cărţi.

Iván juca în fiecare zi. Juca elegant, nu se certa cu partenerii. Ştia să piardă cu degajare, cînd cîştiga era flegmatic,

mergea cavalereşte la miză mare, cînd nu-i intra carte, nu trăgea o alta pentru loc şi nu făcea greşeli. Era considerat ca o excelentă achiziţie. Un om de ispravă,. ascuns într-un savant !

După cină, bătrînii şi bărbaţii maturi jucau într-o cameră alăturată ; în timp ce tineretul zvăpăiat *(Blitzjung)* dansa în salon.

Iván avea din nou o zi norocoasă. Dar deodată năvăli în cameră contele Ödön şi-i şopti :

— Lasă repede cărţile, verişoara mea Angela vrea să danseze cu tine un cotilion maghiar.

— Joacă tu în locul meu, spuse Iván şi-i dădu lui Ödön cărţile şi banii, şi se repezi în sală, ca să danseze cu contesa Angela.

Cotilion maghiar ! Fenomenale timpuri !

Că avem o curte regală maghiară, miniştri şi honvezi maghiari, monede maghiare de argint şi de aur, e ceva foarte firesc, soarta ne datora toate astea. Dar şi cotilion maghiar ! Trebuie să mărturisim că faptul că dansăm cotilionul pe muzică de ceardaş e o cucerire a noastră.

Iván se îndreptă spre contesa Angela şi se înclină în faţa ei.

— Dacă n-aş fi trimis după dumneavoastră, n-aţi fi venit la mine, îl mustră ea glumind.

— La o regină nu te duci decît invitat.

— Vreţi să mă măguliţi, la asta se pricep mulţi. Dacă aţi fi început prin a mă linguşi, nu v-aş fi adresat niciodată vreun cuvînt, dar aţi început printr-o jignire, şi asta îmi place.

— Nu-mi aduc aminte.

— Pentru că şi acuma aveţi aceeaşi atitudine jignitoare. Ştiţi foarte bine acest lucru.

Tocmai atunci le veni rîndul şi intrară în dans. Nu se observa că Iván nu mai dansase cincisprezece ani — se pricepea încă destul de bine.

În timp ce făcea cărţile, contele Ödön le spuse celor rămaşi în sala de joc :

— Aţi auzit ? Verişoara mea Angela e înnebunită după acest cavaler-magnetic !

— Ah ! După Cavalerul-Magnetic ! exclamă cu îndoială marchizul.

— Să nu-l credeţi, intră în vorbă contele István, o cunosc eu pe frumoasa noastră verişoară. E tare afurisită. Dacă bănuieşte că unul i-ar putea fi cal de bătaie, îl joacă şi îl face

să sară, îl trece prin *haute école* cum nici madam Slezák nu s-ar pricepe s-o facă. Aşa procedează cu toţi, cum dă de un bărbat care-i place, îl amăgeşte cu figura ei serioasă, joacă perfect o mare pasiune, pe urmă îşi bate joc de el. Aşa a păţit şi săracul Sondersheim, care e un băiat foarte de treabă, dar a comis o singură mare greşeală, i s-a supus întru totul Angelei, şi din cauza asta dînsa s-a săturat de el. Îşi bate joc de oricine se lasă dresat de ea.

— Adevărat ! Dar pe Iván nu-l laudă în faţă, ci îmi spune mie că-i place, şi nu pentru că e academician şi geolog, ci pentru că-i un bărbat vrednic.

— E şi ăsta un tertip magistral ! Căci ştie bine că momeala cea mai ademenitoare sînt cuvintele de laudă spuse unui străin.

— Numai că asta n-am să i-o spun lui Iván.

— Îi faci un mare serviciu, încheie, rîzînd, marchizul Salista.

Între timp cei doi dansatori se întoarseră la locurile lor.

— Vă pregăteaţi, mi se pare, să plecaţi din Pesta. Aşa mi-a spus domnul abate, îi zise Angela lui Iván.

— De atunci s-au ivit unele treburi care mă reţin aici pentru mai mult timp.

— Aveţi familie ?

— Nu am pe nimeni.

— De ce ?

Grea întrebare.

— Aţi auzit cumva, domnişoară contesă, cu ce mă ocup eu acasă ? Sînt miner într-o mină de cărbuni. Cît e soarele pe cer stau sub pămînt.

— Aveţi dreptate, acum îmi explic uşor, spuse Angela. Groaznică trebuie să fie situaţia unei femei, al cărei soţ este miner, mai ales într-o mină de cărbuni. E insuportabil. Să-ţi iei în fiecare zi rămas bun de la el, ştiind că coboară sub pămînt, să ştii în fiecare zi că e ca şi înmormîntat, să te rogi cu fiecare gînd al tău ca să învie, să ştii că cel pe care-l iubeşti mai mult se află adînc sub pămînt, de unde nici strigătul nu i se aude, şi să ştii că adîncul acela e populat de fantome duşmănoase, că îl înconjoară un aer mortal, căruia îi ajunge o scînteie ca să se prefacă în iad şi să îngroape pe veci inima iubită. Înţeleg că la asemenea emoţii nu se angajează o inimă de femeie. Ah, parcă aud cum strigă o mamă după copilul ei care

aleargă : „Nu fugi așa tare, o să-i cadă tatălui tău, acolo, sub pămînt o piatră în cap !“ Dar de ce locuiți dumneavoastră în mină ?

(Întrebarea fu însoțită de o grimasă contrariată.)

— Pentru că mina e elementul meu, cum e cîmpul de luptă pentru un soldat, marea pentru marinar și deșertul pentru călător. Ceea ce-i poartă pe ei acolo mă poartă și pe mine : pasiunea ! Îmi plac întunecimile de sub pămînt !

Felul în care Iván rostea aceste cuvinte parcă te încălzea.

— Toate pasiunile sînt mărețe, încuviință Angela. Mai ales pasiunea de a crea și de a distruge. Eu înțeleg femeia care își petrece bărbatul pînă pe cîmpul de luptă, pot concepe chiar să-l însoțească și în luptă, deși felul cum decurg azi bătăliile este destul de prozaic și murdar, lipsit de orice ideal, dar nu pot de loc să mă transpun în starea sufletească a cercetătorului eroic din adîncul pămîntului. Omul care stă de vorbă cu pietrele nemișcate îmi aduce aminte de prințul Badrul Budur, care s-a transformat pe jumătate în piatră și deasupra căruia soția sa a decorat un sclav. Cu mult mai mult îmi place cel care cercetează întinderea nesfîrșită a pămîntului ! Oh ! Pot s-o înțeleg pe soția unui *sir* Samuel Baker, care, alături de soțul ei, a plecat în deșerturile Africii de Sud, ținînd arma într-o mînă, și cu cealaltă, mîna bărbatului ei ; îndură laolaltă căldura ce te înnebunește, se strecoară împreună printre fiarele ucigătoare ; pășesc mînă în mînă în fața regelui negru al bandiților, și unde brațul soțului e paralizat, învinge ochii femeii. Pot să mă închipui și în situația acelei femei lăsate în părăsire în pădurea Mangave, care a ținut în brațele ei capul călătorului rănit, a vegheat cu arma în mînă în nopțile lui de chin și a căutat alinare durerilor lui, i-a făcut mîncare în pustiu, lîngă leșul cămilei. În ținuturi prin care n-a călcat vreodată un european, el era singurul bărbat, și dînsa singura femeie, cu conștiința că în toată țara ea e cea mai frumoasă, e *femeia*, și-și merită acest nume.

Le veni din nou rîndul la dans și întrerupseră conversația.

Cînd s-au întors la locurile lor, Angela reveni la subiect.

— Tot ce v-am spus mai înainte n-a fost decît o izbucnire de vanitate. O închipuire nesăbuită ! Să rătăcești într-o țară în care femeia se deosebește de animal numai pentru că merge în două picioare, unde idealul de frumusețe pentru o femeie este să aibă în buza de sus un orificiu destul de mare ca

atunci cînd rîde să i se vadă nasul prin ea. Ridicol ! Aici să mă mîndresc că sînt cea mai frumoasă ! Aici să ne lăudăm că sîntem fideli unul faţă de altul. Dar între monştri, între stîrpituri, în împărăţia celor urîţi ! Nu ! Nu ! Totuşi, există lucruri într-adevăr îndrăzneţe. O femeie, domnişoara Christiani, a săvîrşit o asemenea faptă : a străbătut singură, călare, deşerturile Rusiei asiatice. Sau dacă un bărbat ar avea îndrăzneala să pătrundă în Canalul Polinia şi să intre în golful Mării Calde, descoperită de Kane ! Ce-ar fi dacă o femeie şi un bărbat din lumea veche ar avea atîta curaj ca să debarce pe malurile ţării de la Polul Nord ? Şi acolo să spună cu îndrăzneală oamenilor magnetului : „Hai, luaţi-vă la întrecere cu noi ! Noi sîntem mai frumoşi decît voi şi mai puternici, mai devotaţi şi mai fericiţi decît voi !“ Asta ar fi în adevăr o victorie ! La un aşa drum aş fi capabilă să pornesc şi eu !

Şi în timp ce vorbea, ochii Angelei străluceau ca lumina aurorei boreale.

Iván se hotărî să facă o declaraţie îndrăzneaţă :

— Domnişoară contesă ! Dacă vă stăpîneşte pasiunea de a descoperi continente necunoscute şi să-i chemaţi la întrecere pe locuitorii lor, „care e mai bun, mai devotat, mai demn de iubire“, eu vă pot recomanda o ţară care se află mult mai aproape.

— Care e ?

— Ungaria.

— Ah ! Dar nu sîntem în ţara asta ?

— Dumneavoastră, domnişoară contesă, nu sînteţi aici. Sînteţi numai musafir. Şi nu ştiţi nimic despre noi. N-aveţi ce căuta în Abisinia, domnişoară contesă, nici la poli, chiar în faţa dumneavoastră se află o lume nouă, unde ar avea ce construi pasiunea creatoare.

Cu indiferenţă, Angela îşi desfăcu evantaiul şi îşi răcori pieptul.

— Ce pot face eu ? Nu sînt o femeie independentă.

— Independentă, nu, dar suverană sînteţi.

— Peste cine ?

— Domnişoară contesă, ar fi de ajuns un singur cuvînt de-al dumneavoastră, şi Palatul Verde din Viena s-ar muta *cu totul* la Pesta. Lumea de aici ar avea nevoie de o figură mare de conducător, care, unde se află acum, nu e decît ceva

inert. Este bunicul dumneavoastră, care vă adoră. Un cuvînt de-al dumneavoastră ar putea schimba din rădăcini întreaga noastră existenţă. La un cuvînt de-al dumneavoastră, contele Tibald ar veni să locuiască la Pesta.

Contesa Angela se înfurie, îşi strînse cu zgomot evantaiul şi, lăsînd mîinile în poală, îi aruncă lui Iván o privire fulgerătoare.

— Să ştiţi că urăsc acest subiect despre care aţi vorbit atît de mult. Oricine a adus vorba despre el şi-a atras ura mea.

— Ştiu, domnişoară contesă.

— Dacă ştiţi, cum de aveţi totuşi curajul să discutaţi această problemă ?

— Am să vă spun, domnişoară contesă. Între familia dumneavoastră şi a mea există o oarecare legătură mai veche.

— Ah, dar asta e ceva nou, nu mi s-a vorbit niciodată despre aşa ceva.

— Cred. Un străbun de-al dumneavoastră a fost cardinal în aceeaşi vreme în care un străbun de-al meu era predicator la Patak. Nu vă spun în ce a constat diferendul dintre cei doi. Din pricina acestui diferend cardinalul l-a trimis pe predicatorul din Patak la galere. Un singur cuvînt trebuia să pronunţe predicatorul, un cuvînt pe care i-l ceruse cardinalul, şi ar fi scăpat ! Acest cuvînt era : *abrenuntio*. Nu l-a pronunţat. Cînd i-au pus arcanul de fier la gît, deoarece aşa sînt legaţi condamnaţii la galere, de gît, străbunul dumneavoastră, cardinalul, i-a cerut predicatorului, mai întîi cu o privire fulgerătoare, apoi implorîndu-l cu lacrimi în ochi, să pronunţe acest cuvînt : *abrenuntio*. Străbunul meu a refuzat şi i-a răspuns : „*Non abrenuntio*". Stau în faţa aceloraşi fulgere, contesă, şi spun acelaşi cuvînt : *Non abrenuntio*. Aceasta este legătura dintre cele două familii ale noastre. Veţi face oare şi dumneavoastră cu mine ceea ce a făcut cardinalul cu strămoşul meu ?

Strîngînd în pumni evantaiul şifonat, cu ochii mari deschişi, strîngîndu-şi sălbatic dinţii albi ca perlele, contesa şopti :

— Păcat că nu trăim acele timpuri ! Dacă aş fi în situaţia strămoşului meu, aş pune să vi se bată cuie de fier sub unghii !

Iván izbucni în hohote la auzul acestui răspuns. Dar în clipa următoare contesa Angela făcu la fel.

Era o mare îndrăzneală să întîmpini mînia ei în acest fel, dar fusese un răspuns bun. Contesa însăşi nu-şi putuse stăpîni

rîsul. Întoarse îmbufnată capul şi se aşează pe scaun. Iván n-o părăsi.

E bun cotilionul ăsta, chiar maghiar fiind, pentru că nu-ţi poţi părăsi perechea atunci cînd vrei.

Spre Iván se îndreptă un tînăr *gentleman*, una din persoanele mute de lîngă masa de joc, şi îi şopti :

— Ödön te roagă să vii numaidecît înapoi, a pierdut toţi banii pe care i-ai lăsat.

— Bine-a făcut, spuse Iván şi, scoţînd portmoneul din buzunar, îl întinse tînărului *gentleman*. Dă-i, te rog, portmoneul, ca să-i piardă şi pe ăştia.

Şi el rămase acolo.

Angela nici nu se uita la el.

Cotilionul a durat mult. Contele Géza, care deschidea dansul, voia să arate că în cotilionul maghiar se pot introduce figuri de vals, şi această demonstraţie dură aproape două ore. Iván nu se clinti din loc, şi Angela nu-i adresă nici un singur cuvînt.

Cînd le veni rîndul iar la dans, ea îşi lăsă capul pe umărul lui, îi ţinu strîns mîna, Iván îi simţi respiraţia pe obrazul lui, dar cînd au revenit la locurile lor, dînsa se aşează şi îşi întoarse capul de la dînsul.

Cînd se termină cotilionul, apăru contele Ödön şi-i spuse lui Iván că acest lung dans îl costase exact o mie de fiorini. Iván dădu din umeri.

Ödön îi şopti frumoasei lui verişoare :

— Se pare că-l păstrezi doar pentru tine pe „Cavalerul-Magnetic".

Scuturînd iritată din umeri, Angela zise :

— Eh ! A început să mă incomodeze.

O dată pronunţate aceste cuvinte, atitudinea societăţii faţă de Iván s-a schimbat cu totul.

Cavalerul-Magnetic nu mai fu privit ca un prieten devotat, ci ca un parvenit intrus.

Angela nu spusese nimic mai mult, dar restul se putea ghici.

Sînt oameni de origine modestă, îndreptăţiţi să primească foarte puţin, dar care interpretează greşit favorurile acordate de către cei mari şi puternici, socotind că li se cuvin. Aceştia trebuie pedepsiţi. Dorinţele grandioase n-au fost născocite pentru ei.

Iván a fost şi el judecat în felul acesta.

Un om ridicol, care nu poate aprecia favorurile ce i s-au acordat lui — savant provincial — de către o patriotă şi confundă acest gest cu raporturile dintre o femeie şi un bărbat care ar fi egali între ei.

Acest om trebuia să zboare de-aici.

O spusese destul de clar contesa Angela : „A început să mă incomodeze !"

Deci trebuia să plece !

Prima metodă de a face pe cineva să plece este de a-l ridiculiza. Se manifestă în multe feluri. Cel atacat observă că i se caută cusururi, că e sîcîit, că e pus mereu sub focul unei critici necruţătoare. Nimeni nu-i rîde în faţă, toţi îl laudă, dar din felul cum fac acest lucru, el îşi dă seama că îşi bat joc de el. Îşi dă seama că în preajma lui nimeni nu-i e prieten bun. Nu-i face nimeni vreun rău, nu-l jigneşte nimeni, dar un anume fel inexplicabil de a glumi cu el, aproape ca o alintare, îi dă de veste că dacă are puţină minte, să-şi ia pălăria şi să plece cît mai repede.

Aşa s-a întîmplat şi cu Iván. Noii săi cunoscuţi studiaseră cu multă sîrguinţă volumul al doilea din *Don Quijotte* şi cînd erau între ei nu o dată venea vorba despre memorabilele întîmplări din insula Barataria.

Numai că Iván primea totul cu un fel de atitudine flegmatică, caracteristică lui, lua lucrurile în serios chiar cînd în realitate era vorba de o glumă.

La o reprezentaţie de amatori, improvizată de membrii înaltei societăţi din X, l-au îndemnat să cînte *a vistă* rolul regelui din *Hernani*. A primit. Le-a cîntat, dovedind că are o voce splendidă de bariton. A cîntat imperfect, dar vocea lui a provocat mirare. Rolul Elvirei a fost cîntat de Angela, cel al lui Hernani de marchizul Salista. Dar regele a ieşit învingător, şi marchizul şopti : „Să mă ia dracu dacă acest om n-a fost cîndva comediant !"

Altă dată l-au chemat la o vînătoare de vulpi. Moşia contelui István se afla la cîteva ore de Pesta şi avea un somptuos castel de vînătoare. Cînd se organizau primăvara vînătorile cu gonaci, se aduna acolo elita unei jumătăţi de ţară. Iván era invitat în mod special la astfel de vînători. Dintre toţi caii contelui István, i-au ales cel mai focos armăsar arab.

O să fie ceva foarte caraghios ! O molie de bibliotecă, cocoţată în şa. În şaua unui cal, care-şi alesese singur călăreţul !

Numai că nici de astă dată n-a avut loc o scenă comică. Iván se ţinea pe calul pursînge anume ales pentru el parcă era crescut din trupul animalului.

Cînd îl văzu pentru prima oară în şa, cu pintenii lipiţi de cal, marchizul Salista spuse : „Să mor eu dacă individul ăsta n-a fost cîndva husar !“

Zău aşa, în aceste timpuri anapoda, cine mai ştie ce-a fost fiecare ? !

La prima goană de vulpi, desfăşurată pe domeniul contelui István, a luat parte şi contesa Angela.

Călărea minunat. Pe cal se simţea „ca acasă“.

Se angajaseră vreo zece călăreţi. Din fericire, cîinii adulmecară repede urma vulpilor, şi călăreţii porniră după ele în goana cailor.

O vulpe scoasă din tufiş se îndreptă spre coasta unui deal unde ştia că se deschide o prăpastie, pe fundul căreia se prăvălea la vale un pîrîu de munte. În valea asta credea ea că-şi va găsi salvarea. Credea, pesemne, că se va putea ascunde undeva, într-o vizuină goală. Oricum, putea să scape de călăreţi, deoarece n-o puteau urmări acolo peste grohotiş, în cel mai rău caz, dacă s-ar fi urcat pe unul din maluri, n-ar mai fi putut s-o ajungă şi astfel le-ar fi dejucat planurile.

Vulpea avea şanse să scape. Dacă cîinii o vor scoate din prăpastie, putea să scape prin dreapta, pentru că vînătorii rămîneau la stînga.

— Să-i tăiem calea ! strigă cu îndrăzneală contesa Angela şi, biciuindu-şi calul, se avîntă la vale.

Era o glumă cu care îţi puteai rupe uşor gîtul ! Oare cîţi o vor urma ?

Cînd ajunse pe partea cealaltă a prăpastiei, se uită înapoi, să vadă cine o urmase. Iván, singur.

Cîinii goneau în jos de-a lungul pîrîului, ceilalţi călăreţi alergau în sus, pe partea stîngă a lanţului deluros.

Angela nu era atentă la ceilalţi, după cum nici ei n-o urmăreau pe ea. Toţi erau preocupaţi doar de soarta vulpii.

Contesa galopa pe buza prăpastiei, izbutind să întoarcă vulpea care voia să scape, pînă ce, dintr-o dată, distanţîndu-se de cîini, vulpea se urcă brusc pe malul stîng şi, tăind calea călăreţilor, se întoarse şi începu să fugă înapoi spre desişul de unde fusese alungată.

— După ea ! răsună strigătul gonacilor în depărtare, şi peste puţin, desişul îi înghiţi pe călăreţi, şi contesa îi pierdu din vedere.

Atunci îşi întoarse şi ea calul, şi ca să se întîlnească mai repede cu ceilalţi, apucă drept pe o scurtătură.

Nu-i păsa dacă o mai însoţeşte cineva.

Dar cum ajunse în pădure, pe făgaş, un iepure sări pe neaşteptate prin faţa calului, acesta se sperie, sări într-o parte, şi contesa căzu din şa.

În cădere, trena lungă se agăţă de oblînc, şi Angela rămase atîrnată de calul speriat. Capul femeii leşinate se tîra pe pămînt cu părul desfăcut. Înspăimîntat, calul se repezi spre făgaşul din pădure ; dacă îşi tîrăşte stăpîna pînă acolo, îi va zdrobi capul de buşteni.

Dar Iván se repezi şi opri calul. Apoi desprinse rochia contesei de şa.

Angela era în nesimţire.

Iván o culcă pe iarba moale şi-i sprijini capul de un butuc acoperit cu muşchi. De la jiletca contesei lipseau trei bumbi de malahit săriţi în cădere, iar vestonul se deschisese, lăsînd să i se vadă bustul. Iván îşi scoase acul de la cravată şi prinse cu grijă jiletca contesei.

Cînd îşi reveni, Angela se văzu singură ; cei doi cai erau legaţi cu dîrlogii de trunchiul unui copac. Din depărtare, luminat de soarele care scăpăta la orizont, se apropia un bărbat venind dinspre vale. Era Iván, care în cornul său îi aducea apă de la pîrîu.

Contesa nu-l aşteptă să se apropie şi se ridică singură.

Cum sosi, Iván o pofti să bea puţină apă.

— Mulţumesc, n-am nimic, spuse contesa.

Iván zvîrli apa din corn peste umăr.

— Ar fi bine, domnişoară contesă, să vă întoarceţi la castel.

— Chiar aşa am să fac.

— Nu-i departe. Cunosc o scurtătură prin pădure. Pînă acolo putem duce caii de căpăstru.

— Bine.

Şi porniră pe jos, alături, cu caii de căpăstru.

Cînd, aruncînd o privire în jos, văzu acul cu care era prinsă jiletca, obrajii contesei se aprinseră.

Dar nu scoase nici un singur cuvînt.

Cînd ajunseră în pădure şi intrară sub umbra copacilor rămuroşi, deodată, din senin, îl întrebă pe Iván :

— Cunoaşteţi istoria Giuliei de Gonzaga ?

— Nu, domnişoară contesă.

— A fost stăpînă la Fondi. Barbarossa a atacat noaptea domeniul Fondi, ca s-o răpească pe Giulia de Gonzaga. Un nobil cavaler a ajuns mai repede decît banditul şi-a salvat-o pe marchiză. Ea era în picioarele goale, aşa cum sărise din pat. Ştiţi dumneavoastră cu ce şi-a răsplătit ea salvatorul ?

— Cu ce ?

— I-a împlîntat în inimă cel dintîi pumnal care i-a căzut în mînă.

— Doamna a avut dreptate, răspunse Iván. Bărbatul nu avea voie să-i vadă picioarele goale.

— Şi bărbatul ? întrebă Angela.

— A avut nenorocul să fie prea norocos.

O MICĂ *NIAISERIE*

Pînă la urmă vulpea a fost prinsă. Din adîncul pădurii se auzi glasul unui corn victorios, apoi acela al goarnei care suna adunarea vînătorilor. Contesa Angela şi însoţitorul ei ajunseseră acum la marginea pădurii. Iván răspunse din cornul său, anunţînd că cea pe care o căutau se află în drum spre casă.

Ajunseră la castel cu vreun sfert de oră înaintea celorlalţi vînători.

Contesa Angela şi Iván nu se mai văzură apoi pînă la ora cinei. Vînătorii îşi împărtăşeau felurite versiuni ale evenimentelor trăite, iar doamnele îşi făceau toaleta.

Contesa Angela îi povesti mătuşii sale ce i se întîmplase. Nu ştia să mintă. Această trăsătură proprie sufletelor plebeie era străină de simţămintele ei. Dacă nu voia să spună ceva, prefera să tacă, dar altceva decît adevărul nu spunea niciodată.

Oare Iván va povesti şi el bărbaţilor cele întîmplate ? Bărbaţilor le place să se distreze cu astfel de aventuri. Cum

să nu valorifici un asemenea subiect gras ? O doamnă salvată ! O frumusețe răvășită !

La cină, oricine ar fi putut băga de seamă o oarecare stînjeneală în purtarea contesei Angela și că privirea ei îl ocolea în mod ostentativ pe Iván. Paloarea ei neobișnuită era accentuată de rochia neagră de mătase. Și era foarte tăcută.

Se întreba mereu : „Oare toți ăștia știu ceea ce știe Iván ?"

Bărbații se străduiau s-o distreze. Îi povestiră despre avîntul grozav cu care urmăriseră vulpea, cum fusese gata-gata să le scape și cum, în cele din urmă, o înhățaseră. Le părea rău că contesa n-a fost de față și că rămăsese dincolo de prăpastie. Într-adevăr, mai bine că s-a întors acasă, se putea rătăci prin pădure pe noul făgaș și ar fi putut să i se întîmple vreun accident.

Că i s-ar fi întîmplat aievea, parcă nu știa nimeni nimic. Dar acești fini interlocutori se pricep să facă o mutră atît de indiferentă, încît niciodată nu poți să fii convins că într-adevăr nu știu nimic.

Cel care o convinse pe contesă că Iván într-adevăr nu vorbise nimănui despre accident a fost vărul ei, contele Ödön.

— Berend te-a condus acasă ?

(Nu-l mai numeau Cavalerul-Magnetic, și nu mai glumeau cu el.)

— Da.

— Ți-a fost neplăcută prezența lui ?

— De unde tragi această concluzie ? întrebă Angela, aprinsă.

— Din atitudinea lui. De cînd ne-am întors, n-a scos un singur cuvînt. Nu ia parte la conversație. E sfios. Privirea lui o evită pe a ta. Parc-ar dori să nu mai fie între noi. Am ghicit ?

— Ai ghicit.

— Să-l ajut să plece de aici ?

— N-am nimic împotrivă. Dar fără grosolănie.

— Mă crezi în stare de așa ceva ? Am un plan foarte isteț.

— Aș vrea să-l cunosc și eu. Nu sînt supărată pe acest om, dar mă incomodează. N-aș vrea să fie atins nici cu un deget. Dar dacă ar sta departe de noi, undeva, pe partea cealaltă a izotermelor, mi-ar părea bine.

— Să-ți expun planul meu. Iván e savant și filozof. Are o concepție cu totul diferită de a noastră despre normele vieții

de societate. În special urăşte duelul. Hai, nu-ţi mai strîmba mutrişoara ta frumoasă ! Nu e vorba despre el. N-o să-l provoace nimeni. Ar fi o glumă prea grosolană. Dar voi face în aşa fel ca astă-seară după cină eu şi cu Salista să ne certăm din pricina unei mici *niaiserie*. Această nerozie va avea ca rezultat că ne vom provoca la duel. Eu îi voi alege ca martori pe Berend şi pe Géza. Dacă Berend nu primeşte acest rol, atunci va fi obligat să părăsească imediat cercul nostru şi nu vom mai avea de-a face cu el. Dacă primeşte, atunci cei patru martori se vor lua la harţă cu privire la condiţiile duelului dintre mine şi Salista şi, conform convenţiei, cei patru vor trebui să se provoace reciproc. Atunci savantul în mod sigur îşi va face bagajele, va mulţumi pentru prietenia arătată şi va pleca acasă ca să-şi vadă de treabă. Mi se pare că, dacă e jignit, chiar un filozof ar putea să strige : „Unde mi-e pistolul ?“ Dar pentru ca să se dueleze cineva numai din respect pentru regulile de politeţe şi de etichetă, trebuie să fie un *gentleman* veritabil.

— Şi dacă se va întîmpla totuşi să facă faţă şi acestei etichete ?

Atunci planul meu va eşua. Se va constitui un juriu de onoare, care va hotărî că nu s-a produs nici un fel de jignire şi că prin urmare n-are nimeni nici un motiv de duel, şi cu asta mica noastră *dramolette* s-a încheiat.

Angela ridică din umeri.

— Nu-mi pasă, faceţi cu el ce vreţi. Dar, băgaţi de seamă, omul acesta are colţi, *ça mord !*

— Lasă-l pe mine !

În timpul mesei, în mod deliberat au adus vorba despre duel, ca s-o liniştească pe Angela cu privire la concepţiile deosebite ale lui Iván. Pretextul fu o noutate a zilei : un duel în care singurul vlăstar al unei familii distinse îşi dăduse viaţa pentru „o mică *niaiserie*“.

— Eu consider duelul nu numai ca un păcat, ci, mai mult, o greşeală a societăţii noastre ! spuse Iván. În general, orice pricină în care judecata lui Dumnezeu este lăsată în sarcina armelor, nu e altceva decît ateism. *Te Deum*-ul pe care îl cîntă partea cîştigătoare pentru că a reuşit să împuşte o grămadă mai mare de oameni înseamnă a pîngări cerul. Dar a face dreptate cu arma este o greşeală şi mai mare în societate, pentru că se înăbuşă critica justă. Cel care ne spune

în faţă greşelile se cheamă că este binefăcătorul nostru, dar regulile sociale ne obligă să-l omorîm pe un astfel de binefăcător. N-ai de ales, ori îi zîmbeşti adversarului, ori tragi în el ; sau faci complimente, sau te baţi.

Contele Ödön interveni :

— Eu sînt de altă părere. Dacă în societate duelul n-ar avea caracter de lege, atunci ar fi ateism. De faptul că un om s-a născut slab, altul muşchiulos şi puternic, într-adevăr, cine altcineva e răspunzător decît Creatorul ? Şi astfel, în plină civilizaţie, cel cu oase mai firave ar deveni sclavul celui cu oase mai tari ; acesta ar putea să-l pălmuiască, să-l insulte şi la urmă să-l plătească conform legii, să-i dea, în raport cu gradul insultei, o despăgubire care variază între cinci şi o sută de fiorini. Această contradicţie dintre dreptatea omenească şi cea dumnezeiască este rezolvată de un singur glonte de plumb, care-l face pe cel slab egal cu cel puternic. Acel glonte nu e un judecător, pentru că adesea dă decizii greşite, dar e o lege pe care, respectînd-o, brutalitatea şi cultura se pot înţelege.

— Vinovată de această situaţie e tot societatea, răspunse Iván. Pentru că o asemenea lege exclusivistă este dictată de un fals simţ al onoarei. Normal ar fi ca societatea înaltă să nu-şi aibă legile ei separate, ci să le accepte pe acelea prescrise de cod, pentru bogaţi şi pentru săraci deopotrivă. Nu-i aşa că acuma cel care e pălmuit în văzul lumii şi nu cere satisfacţie pe calea armelor este exclus din sînul societăţii ? Ar trebui ca această societate să procedeze tocmai invers, adică să-l excludă pe cel care a comis ofensa, şi atunci ea ar fi judecătorul, şi nu un glonte haotic.

— Totul e frumos în teorie, dragul meu prieten, dar ia pune-te în situaţia în care, fie că dai, fie că ceri satisfacţie, eşti obligat să pui mîna pe armă.

— În ce mă priveşte, nu-mi pot închipui o astfel de situaţie, spuse Iván. Eu nu jignesc pe nimeni cu bună-ştiinţă. Şi dacă se întîmplă s-o fac fără voie, atunci pot cu destulă seriozitate să-i cer iertare celui ofensat. Nimeni n-are prilej să mă jignească punînd la îndoială cinstea mea, iar dacă ar face-o, aş apela la toţi cei care mă cunosc şi ar fi vai de capul meu dacă acest for nu m-ar achita

— Dar dacă ar fi insultat cineva care ţi-e drag ?

— Nu am aşa ceva.

Cu aceasta firul convorbirii se întrerupse.

Şi totuşi exista cineva, pentru că după cină marchizul Salista îi demonstră chiar acolo la masă că pînă şi el, Iván, poate să aibă pe cineva drag.

A început să vorbească în faţa Angelei despre campania din 1848, făcînd pe grozavul. Era pe atunci sublocotenent cuirasier şi se lăuda cu mulţimea de husari pe care-i secerase. Împreună cu alţi nouăsprezece, pusese pe fugă la Isaszeg întregul regiment de husari „Lehel", iar la O-Szöny căsăpise pînă la ultimul pe husarii din Regimentul Wilhelmian.

Lui Iván nu-i tresări nici un muşchi al feţei. Chiar şi Angela era sătulă de atîta lăudăroşenie şi de defăimarea armelor maghiare. Uitîndu-se drept la Iván, îl întrebă :

— Toate astea sînt adevărate ?

Iván ridică din umeri.

— De unde să ştiu eu, un biet miner care trăieşte sub pămînt, ce se întîmplă aici, sus, pe suprafaţa acestui pămînt glorios ?

Angela se linişti. Îşi da seama că Iván e într-adevăr un filozof. Nu trebuia să se teamă că se va înfierbînta prea tare.

După cină, mesenii se risipiră. Contele István, contesa Theudelinda şi cîteva invitate s-au retras în salon. Prin balcon pătrundeau razele frumoase ale lunii, şi în timp ce contesa Theudelinda cînta la pian, Angela se mai văzu o clipă cu Iván.

— Vreau să vă dau înapoi acul, spuse ea. Credinţa populară susţine că prietenilor buni nu e bine să le dăruieşti obiecte înţepătoare sau ascuţite, ca să nu se strice prietenia.

— Dar tot credinţa populară adaugă, spuse Iván, şi antidotul care spulberă acest farmec rău. El nu mai are nici un efect dacă cei doi rîd cînd îşi dau darul.

— Ah, de asta aţi rîs şi dumneavoastră cînd v-am oferit un obiect ascuţit ! Atunci luaţi-vă acul înapoi şi să zîmbim, din superstiţie.

Şi zîmbiră amîndoi din superstiţie.

Contesa Angela ieşi apoi pe balcon şi stătu la sfat cu vîntul cald al serii de mai.

Contele Ödön îi făgăduise că o va informa încă azi despre consecinţele stratagemei lui.

Nobila adunare rămase încă multă vreme trează ; pentru ea viaţa e mai frumoasă noaptea decît ziua.

Luna plutea peste vîrful plopilor cînd Angela auzi pe sală paşii contelui Ődön, care se apropia de uşa balconului.

Dincolo se mai auzeau încă sunetele pianului ; puteau vorbi în linişte, nu-i stingherea nimeni.

— Ei, ce s-a întîmplat ? întrebă Angela.

— Eh, a ieşit o prostie cît toate zilele din fleacurile noastre, îi răspunse, cu un oftat, contele Ődön.

— Cum aşa ?

— Ascultă-mă. De fapt, n-ar trebui să-ţi vorbesc despre asta, dar situaţia e de aşa natură că nu ţi-o pot ascunde. Am procedat aşa cum ţi-am spus. Ajungînd în salonul unde erau adunaţi bărbaţii, am început să glumim, şi cineva a spus că prezenţa ta în Ungaria e un prilej de mare plăcere.

— Ah, dar asta a fost o prostie ! strigă mîniată Angela.

— Ştiu c-a fost o nerozie. Acum ştiu şi eu. După ce se întîmplă buclucul, oricui îi vine mintea la cap.

— De ce-aţi amestecat numele meu în treaba asta ? Nu v-am îngăduit s-o faceţi.

— E drept, dar bărbaţii de mult au prostul obicei de a nu cere aprobarea unei femei nostime înainte de a vorbi despre ea. Tocmai eu, vărul tău, am rolul să protestez la orice zvon legat de numele tău ; de pildă, cînd Salista ar spune că ştie el pentru ai cui ochi frumoşi eşti tu aici, mie îmi revine sarcina să-i interzic să comenteze acest lucru, şi pe chestia asta să ne certăm.

— Ah, dar astea sînt mofturi şcolăreşti ! spuse Angela, tremurînd de mînie.

— N-ar fi fost rău dacă rămîneau simple coţcării. Deşi te-am anunţat de la bun început că pregătim o mică *niaiserie* şi ai fost de acord. Numai că din treaba asta a ieşit altceva decît am vrut noi. Berend se afla în faţa lui Salista, lîngă masa de şah. Salista se sprijinea de cămin. Deodată Salista a spus : „Eu ştiu ce fel de ochi au făcut-o pe frumoasa contesă să plece din Viena", sau cam aşa ceva. Înainte de a-i putea răspunde, Berend izbucni pe neaşteptate : „Asta-i o minciună !"

— Ah ! exclamă Angela, ca şi cum un curent electric i-ar fi trecut prin toţi nervii.

— Am sărit în picioare, uluiţi. Gluma luase o întorsătură proastă, şi Salista păli. Nu se aşteptase la aşa ceva. „Domnul

meu ! îi spuse lui Berend. Vă rog să retrageţi acest cuvînt. Nimeni, de cînd mă ştiu, nu mi-a spus un asemenea cuvînt."

— Şi Berend ? întrebă Angela, apucînd mîna contelui Ödön.

— Berend s-a ridicat de la masă şi, cu o voce calmă, rece, i-a răspuns : „Se prea poate ca pînă acum să nu fi dat nimănui ocazia să vă spună acest cuvînt, dar acum aţi minţit !" După care a părăsit liniştit camera.

În acel moment Ödön simţi că degetele contesei Angela îi strîngeau mîna să i-o rupă. Angela îşi închipuia că s-au spus şi alte lucruri, mai rele, despre ea, dacă discuţia a avut acest ton !

— Am fugit după el numaidecît, ca să aplanez cu binişorul această afacere atît de penibilă. L-am ajuns din urmă pe coridor. Acolo, cu o linişte desăvîrşită, el se opri în faţa mea şi spuse : „Dragă prietene ! Ştii ce trebuie să urmeze. Te rog cheamă-l, în numele meu, pe contele Géza, să fiţi martorii mei în această afacere. Să-mi spuneţi ce-aţi hotărît. Restul vă priveşte." Şi astfel mi-a dat mie rolul pe care i-l rezervasem lui, eu sînt martorul lui, şi el cel care se bate. Am vrut să-l pun în încurcătură şi l-am întrebat ce anume îi dă dreptul să arunce cuiva mănuşa din cauza contesei Angela ? Atunci mi-a răspuns : „Datoria pe care o are orice *gentleman* de a apăra pe femeia al cărei musafir este". Răspunsul era cît se poate de corect din punct de vedere „cavaleresc", dar radical diferit de concepţiile filozofului, care declarase : „Eu unul, n-am pentru cine să mă bat".

Angela se prăbuşi într-un fotoliu.

— Oh, ce prostie uriaşă am făcut cu toţii ! Nu ! Acest duel nu trebuie să aibă loc. Îi voi interzice acest lucru.

— Mi-ar părea bine să găseşti o modalitate de a-i interzice să se bată.

— Vreau să vorbesc chiar acum cu Berend !

— Cu el nu mai ai cum să vorbeşti ! Chiar după ce ne-am despărţit, a coborît să-şi înhame caii. N-auzi zgomotul trăsurilor care pleacă ? A plecat şi Géza cu el, şi noi patru ne vom duce în scurt timp după ei. Pentru că o astfel de problemă nu poate fi rezolvată într-o casă străină. Aşa se întîmplă numai la teatru. Părţile trebuie să aştepte acasă hotărîrea noastră.

— Dar, Dumnezeule, nu vreau să se întîmple aşa ceva ! Am să vorbesc cu unchiul István.

— De asta ţi-am povestit totul, ca să-l lămureşti în privinţa plecării noastre. Pot să-ţi spun dinainte care va fi părerea lui în aceste chestiuni : „Să lăsăm lucrurile să decurgă cît mai liniştit şi cît mai repede, pentru ca să nu se agraveze. Şi pe urmă martorii să aibă cap."

— Cum adică, martorii să aibă cap ?

— În măsura în care depinde de ei, să uşureze sau să agraveze desfăşurarea posibilă a duelului. Noi o vom uşura. Dintre motivele insultei numele tău va lipsi. Îl vom face pe Berend să declare că a calificat drept minciună insinuările lui Salista cu privire la oastea maghiară. Acest motiv plauzibil va fi acceptat de ambele părţi. Tu nu vei fi amestecată în nici un fel.

— Nu e vorba de mine, ci de faptul că din cauza mea ar putea fi ucis cineva.

— Şi în privinţa asta să fii liniştită. De aceea au cap martorii. Vom fixa distanţa la treizeci de paşi şi le vom da nişte pistoale militare, grele şi păcătoase, cu care nu poţi să ţinteşti mai mult de un minut ; şi chiar dacă ar fi mari cît nişte elefanţi şi dacă ar fi nişte ţintaşi ca Robin Hood, poţi fi sigură că tot nu se vor nimeri unul pe altul. Aşa că te rog fii cuminte. Cînd ai să ai un soţ, ai să vezi că, pentru ochii tăi frumoşi, şi el o să treacă peste o treabă ca asta. Aud trăsura mea, mă duc, că terminăm abia în zori.

Şi Ődön plecă grăbit.

Mica *niaiserie* le stricase tot cheful. Din cauza ei, întregul sezon de vînătoare părea compromis. Plecînd dintr-o dată şase bărbaţi, ceilalţi au rămas stingheri. Şi invitaţii au hotărît ca a doua zi de dimineaţă, în zori, să se întoarcă la Pesta, cu ce vor apuca.

Pentru mulţi dintre ei noaptea a fost neliniştită.

Dama de companie, care a dormit cu contesa Angela într-o cameră, a spus despre ea că s-a sculat de şase ori în timpul nopţii ca să aprindă lumînarea, zicînd că s-a făcut dimineaţă şi că trebuie să se pregătească de drum. Pesemne c-a avut un somn tare agitat.

A doua zi la ora 10 ajunseseră acasă, la Pesta, nu numai oaspeţii, ci şi contesa Theudelinda, cu familia ei.

Contesa Angela se plimba neliniştită prin cameră.

În jurul orei 11, fiind anunţată c-a venit contele Ődön, îl pofti la dînsa.

Ődön, palid, indispus, cu privirea stinsă, se prezentă în faţa Angelei, care căuta să citească pe faţa lui ce se mai întîmplase.

— Ei, cum s-au petrecut lucrurile ? întrebă Angela. S-a întîmplat vreo nenorocire ?

— Nimeni n-a păţit nimic, răspunse Ődön acru. Totuşi, situaţia s-a agravat.

— A avut loc duelul ?

— Da şi nu. A avut loc, dar nu în întregime.

— Asta n-o mai pricep.

— Nici eu n-am înţeles încă. Un duel care are loc, dar nu complet. Şi pentru mine e ceva nou. Dacă vrei, îţi povestesc cum a fost.

— Te rog foarte mult.

Dimineaţă la şase, după cum ne-a fost vorba, m-am prezentat la locuinţa lui Berend, ca să-l iau cu mine. Géza şi cu medicul s-au dus înainte. După cum ne-am înţeles, cele două părţi trebuiau să se întîlnească la ferma Laszlovzky, şi de acolo să se ducă cu trăsura la Lipótmező, unde trebuia să aibă loc duelul. Pe Berend Iván l-am găsit gata de drum.

— În ce dispoziţie era ?

— Neobişnuit de bine dispus. Tot drumul a spus anecdote. Cînd am ajuns la ferma Laszlovszky, tocmai cobora şi Salista din trăsură. Iván îi dădu bună dimineaţa, ridicîndu-şi pălăria. Poate nu ştia că nu se obişnuieşte. Părţile care dueleză nu se salută înainte de duel. Salista nu-i răspunse la salut. Deşi, dacă Berend s-a abătut de la obicei, putea să facă şi el la fel. Pe urmă ne-am dus toţi cu trăsura la Lipótmező, acolo am coborît şi am intrat pe jos în pădure. Cum am ajuns la luminiş, conform regulamentului, am făcut apel la cele două părţi să se împace. Amîndoi au răspuns cu un refuz net. După aceea am măsurat distanţa dintre poziţii, marcînd cu batiste cei treizeci de paşi, şi am încărcat pistoalele. Părţile au tras la sorţ locurile, s-au aşezat pe poziţiile marcate şi le-am înmînat pistoalele. Apoi, am bătut din palme anunţîndu-i că pot începe. Salista a făcut doi paşi şi a tras. După cum presupuneam, n-a nimerit. Atunci s-a auzit vocea înfundată a lui Iván : „Pe poziţii !“ Salista se opri în dreptul

batistei albe, iar Iván se îndreptă spre locul lui. Cînd a ajuns, i-a spus lui Salista : „Dumneavoastră n-aţi primit salutul meu, dar să ştiţi că atunci cînd eu îmi scot pălăria, trebuie s-o scoateţi şi dumneavoastră !“ Apoi a ochit. Jumătatea aceea de minut cît a stat cu pistolul întins, ne-a convins că mîna nu-i tremura. Împuşcătura a răsunat, şi Salista a rămas cu capul gol. Cuşma lui de husar a zburat la doi stînjeni, iar rozeta de aur i-a sărit de pe cuşmă.

— Ah ! oftă Angela cu mirare.

— Omul ăsta ţinteşte ca Robin Hood ! Am încărcat din nou pistoalele, căci după înţelegere trebuiau să tragă trei focuri fiecare.

— Trei focuri ! strigă contesa.

— Am socotit că putem pune aceste condiţii, deoarece treizeci de paşi e o distanţă mare şi pistoalele sînt mizerabile. Amîndoi erau încheiaţi pînă la gît, unul îmbrăcat în costum negru, celălalt în manta militară gri ; erau amîndoi nişte ţinte destul de proaste, şi le-am băgat înăuntru şi gulerele de la cămaşă, ca să nu rămînă nici un punct de reper. Dar povestea cu chipiul a înveninat situaţia. Era limpede acum că Berend e un ţintaş excepţional. Şi acest lucru a trezit în Salista mîndria lui de militar. Al doilea foc trebuia tras de pe poziţii. Salista îşi scoase mantaua lui gri, îşi descheie dolmanul de husar şi-i desfăcu reverele, încît ieşeau la iveală vesta roşie şi cămaşa albă ; şi în loc să stea întors într-o parte, cum se obişnuieşte la duel, a rămas cu faţa la adversar. Albul şi roşul sînt culorile care oferă ţinta cea mai bună. Mai mult, în timp ce se încărcau pistoalele, şi-a scos tabachera şi şi-a aprins arogant o ţigară de foi. La al doilea foc, tot el trebuia să tragă primul. Acum luă atent linia de ochire, ţintindu-şi adversarul. Ochi cam mult, aşa că m-am văzut obligat să-l somez ca să tragă mai iute. Nu nimeri nici acum. Cîteva frunze din clocotişul de deasupra capului lui Iván îi căzură pe pălărie. Acolo nimerise glontele.

Angela se înfioră, şi Ődön povesti mai departe :

— Atunci Iván îi spuse adversarului : „Domnul meu, nu se cuvine să fumaţi în aceste clipe“. Salista nu răspunse nimic, ci îşi umflă pieptul şi, întorcîndu-şi puţin faţa, pufăi vîrtos mai departe. De data asta Iván ochi un minut întreg, cu o privire ascuţită, cu seriozitate. Împuşcătura răsună şi, aruncînd scîntei, ţigara zbură din gura lui Salista.

Faţa contesei fu luminată de un zîmbet involuntar, atît de iute, încît n-ar fi putut fi observat decît de cineva foarte atent ; în clipa următoare faţa ei era din nou neclintită, ca de statuie.

Contele Ődön urmă :

— Turbat, Salista trînti pistolul de pămînt. „Să mă ia dracu,,strigă el, dacă mai stau să duelez cu acest om ! Ăsta-i un adevărat Belzebut ! Îmi împuşcă mai întîi chipiul, apoi îmi scoate cu glontele trabucul din gură, a treia oară o să-mi tragă în pinten. Mă împresoară cu gloanţe ca un jongler chinez ! Îşi bate joc de mine. Nu mai duelez cu el !“ Martorii au alergat la el să-l liniştească, ne-am dus şi noi să-l potolim, dar era furios. Striga că nu vrea s-ajungă de rîsul lumii. Că dacă cineva face pe Wilhelm Tell, lui să nu-i împuşte mărul de pe cap, ci să-l împuşte în inimă ; el nu se mai expune glontelui unui nebun. Dacă vrem să facem o treabă serioasă, să-i dăm o sabie, să-l lăsăm să lupte cu sabia, atunci o să se vadă cine-i mai tare ! Noi stăruiam mereu să nu facă scene. Era obligat să mai tragă o dată, indiferent dacă îl costă un pinten, sau capul. Părţile n-au nici un cuvînt în treaba asta, martorii sînt cei care hotărăsc. În cele din urmă, Berend s-a plictisit de atîta gălăgie şi ne-a chemat să ne întrebe ce s-a întîmplat. I-am comunicat că Salista nu vrea să tragă a treia oară şi îşi invită adversarul să se bată cu sabia. Iván răspunse cu sînge rece : „Atunci, daţi-ne săbii !“ „Cum, eşti de acord ?“ „Chiar dacă m-ar invita să luptăm cu coasa, n-am nimic împotrivă.“ Martorii lui Salista au luat de bună această declaraţie. Erau foarte jenaţi de izbucnirile lui Salista. Dacă Iván n-ar fi primit schimbarea armelor, ar fi ieşit scandal, deoarece nu se obişnuieşte să schimbi pistolul cu sabia.

— Şi voi aţi acceptat sabia ? întrebă Angela, uitîndu-se încruntat la Ődön.

— Numai după ce a acceptat cel provocat.

— Dar a fost o nebunie din partea voastră ! răbufni Angela. Să-l pui pe un om a cărui meserie toată viaţa lui a fost mînuirea săbiei în faţa unuia care n-a avut sabie în mînă de cînd este.

— Lupta se va da pînă la prima picătură de sînge, o linişti Ődön.

— Dar n-aveaţi dreptul să acceptaţi. Aţi încălcat obligaţiile ce revin martorilor. Trebuia să spuneţi celeilalte părţi,

lui Salista, că ori se termină în felul în care s-a început, ori nu se mai termină niciodată.

— E drept. Dacă Berend n-ar fi consimţit, aşa am fi procedat.

— Nu trebuia să cereţi consimţămîntul lui. Cînd va avea loc acest duel ?

— Deoarece n-am avut la noi săbii şi întrucît după-masă nu se obişnuieşte, am fost nevoiţi să amînăm duelul pînă mîine dimineaţă.

— Pînă mîine dimineaţă voi face ca acest duel să nu aibă loc !

— Cum ?

— Vorbesc cu Berend. Îl conving eu.

— Dacă-i destăinuieşti că toată această afacere se trage din gluma noastră, n-ai să obţii alt rezultat decît că în loc de unul, o să aibă şase adversari.

— Am să-l lămuresc în aşa fel încît n-o să se bată cu nici unul din voi.

— Atunci îl distrugi pe Salista.

— Cum aşa ?

— Foarte bine. Dacă întîlnirea se întrerupe acolo unde el n-a mai vrut să tragă a treia oară, atunci va fi pus în imposibilitate de a se mai arăta în societate, va trebui să renunţe la cariera ofiţerească, să fugă din Pesta şi să se facă din nou zuav al papii.

— Facă-se şi zuavul lui Belzebut ! Ce-mi pasă ? ! Să se facă conducător de oşti la sultanul din Dahomey ! Să piară, dacă a pornit spre pierzanie. Cui îi pasă ce se va întîmpla cu el ? Datoria ta este să-l aperi pe omul tău, nu pe el !

Ődön rămase uluit de patima care scăpăra în cuvintele Angelei.

— Asta-i altceva, spuse, făcînd o plecăciune în faţa verişoarei lui. Dacă vorbeşti aşa, mă predau. Ai întru totul dreptate. Mă duc să-l caut pe Géza, pe urmă ne ducem la Iván să-i facem cunoscută părerea noastră.

Peste o oră Ődön se înfăţişă din nou contesei.

— Ei, aţi terminat ?

— Ascultă cum ! Chiar atunci m-am dus împreună cu Géza la Iván. I-am adus la cunoştinţă că în conformitate cu obligaţiile noastre nu putem renunţa la condiţiile stabilite de noi şi nu putem primi duelul cu săbii. La aceste

cuvinte el ne strînse mîna şi ne spuse : „Mulţumesc pentru serviciul vostru prietenesc de pînă acum. Şi deoarece din cauza convingerilor voastre nu-mi puteţi fi de ajutor, nu mai vreau nimic de la voi. Am să mă duc însă la cazinoul ofiţerilor din cazarma «Carol» şi am să-i rog pe primii doi ofiţeri care mi-or ieşi în cale să-mi fie martori în lichidarea cu sabia a unei afaceri, eu fiind străin în acest oraş."

Contesa Angela bătu din palme cu mirare.

— Bine-ai spus că omul ăsta are colţi, zise Ődön. *Ça mord !* Şi ce apucă o dată cu dinţii, ţine bine. Noi i-am arătat că Salista e un scrimer vestit şi un renumit mînuitor al săbiei ! Dar el strigă înfierbîntat : „Chiar dacă ar avea pe dracul în el, vreau să-l privesc în ochi !" Într-adevăr, omul ăsta muşcă !

Contesa Angela se aşeză la masă şi-şi sprijini capul în mîini.

Ődön mai adăugă :

— Noi n-am avut altceva de făcut decît să-l asigurăm pe Berend că dacă doreşte, îi vom sta la dispoziţie în toate problemele. Iar mîine se vor bate. Ce va ieşi din asta, Dumnezeu ştie.

Contesa Angela nici nu băgă de seamă cînd Ődön părăsi camera.

În noaptea care a urmat contesa Angela nu s-a culcat. S-a plimbat ore întregi de-a lungul şi de-a latul camerei ei şi, în sfîrşit, cînd căzu de oboseală, îşi şopti : „Am procedat cu el cum a procedat Giulia de Gonzaga".

Abia spre zori se întinse pe pat îmbrăcată, iar dimineaţa, camerista constată că pe locul unde îşi odihnise capul perna era încă umedă.

PARTEA A TREIA

TREIZECI ŞI TREI DE FELURI DE FEMEI

Oricine l-ar putea întreba pe filozoful nostru : „Oh ! Tu, înţeleptule, savantule, nebun fără seamăn pe pămînt ! Ţi-ai părăsit meseria pentru care trăiai, locuinţa ta simplă de la ţară unde te simţeai bine, tainicele duhuri ale focurilor şi apelor, prieteni atît de dragi ţie, şi ai ieşit, ca peştele pe uscat, într-o lume care nu-i croită pentru tine ; transformi ştiinţa în comedie şi te apuci să ţii prelegeri fantastice ca un şarlatan, faci pe figurantul în piese de teatru, cînţi arii de operă, dansezi cotilion maghiar, joci cărţi pînă dimineaţa şi arunci banii în vînt, alergi după vulpi şi iepuri, gata să-ţi rupi gîtul, te întreci la băutură şi la orgii, faci curte doamnelor din înalta societate, te amesteci în chestiunile personale ale unor distinse familii străine, te certi cu ofiţerii din pricina conteselor frumoase, te apuci să tragi cu pistolul, te expui glontelui, împuşti ţigara şi cuşma de pe capul adversarului şi, în sfîrşit, mai iei în mînă şi sabia, ca un barbar masaget ! Ce ai tu de-a face cu oamenii palizi de la cei doi poli şi cu domnii din saloanele Pestei, cu concertele organizate în folosul «fraţilor croaţi», cu figurile cotilionului maghiar, cu jocurile de cărţi din cazinouri, cu *steeple chase*-ul *sportsmen*-ilor, cu bumbii căzuţi de la jiletcile domnişoarelor contese, cu săbiile căpitanilor de husari, şi, în special, ce naiba ai tu de-a face cu faptul că una din contesele de Bondavár este certată cu babalîcul ei de bunic, că nu ştie cum să se împace, să se ducă la el la Viena, sau să-l ademenească pe el la Pesta ? În general, ce cauţi şi ce rost ai tu aici ? Dacă nu poţi să răspunzi la toate aceste întrebări, atunci eşti cel mai mare nebun din lume care a făcut să se scrie despre el un roman şi habar nu are el însuşi cum de figurează în carte !“

Dar vă vom spune noi motivele pentru care Iván a trecut prin toate acestea, şi pe urmă să judecaţi dumneavoastră dacă a fost nebun sau înţelept, sau ceva între aceste două extreme.

A fost un om cu sentimente obişnuite, care a făcut ceea ce i-a dictat inima. Că doar şi inima are drepturile ei!

Să ne amintim că atunci cînd abatele Sámuel a venit să-l invite la serata contesei Theudelinda, Berend Iván avea terminată scrisoarea de mulţumire către contesă şi era cu un picior pe drumul spre casă. Numai că între timp a primit o misivă care-i schimbă hotărîrea.

Scrisoarea era din Viena şi fusese scrisă de un tînăr pianist care figura de cîţiva ani printre cele mai simpatizate nume ale lumii muzicale : Belényi Árpád.

Cu vreo paisprezece ani în urmă, Berend Iván locuise timp mai îndelungat la familia Belényi. De ce fusese acolo, vom afla cînd va fi cazul. Belényi Árpád era pe atunci un băieţel de 5 ani, singurul copil la părinţi. Încă de atunci era considerat un copil-minune, ştia să cînte la pian marşuri întregi. Pe vremea aceea erau la modă marşurile războinice.

Într-o zi capul familiei muri subit. În ce împrejurări a murit? Vom spune şi asta la timpul potrivit. Văduva era disperată, mai ales din pricina copilului, care rămăsese orfan. Iván o încurajă, spunîndu-i că-l va ajuta el pe copil, că se va îngriji de educarea lui. După cîteva luni, din cauza unor anume împrejurări, Iván trebui să părăsească în grabă casa familiei Belényi, neştiind dacă îi va mai vedea sau nu vreodată. La despărţire îi dădu văduvei toţi banii de aur pe care-i avea, spunîndu-i să-l dea pe Árpád la învăţătură, să-l pună să înveţe pianul, să devină artist, să ajungă celebru, şi atunci va putea trăi bine.

Iván nu fusese nici prietenul lui Belényi-tatăl, nici amantul soţiei sale, nici rudă, nici îndatoratul lui. Pe vremea aceea însă s-au întîmplat lucruri ciudate.

Mult timp membrii familiei Belényi n-au mai auzit nimic despre Iván şi nici el despre ei. Într-un rînd a aflat că se mutaseră din oraşul acela, căci îşi pierduseră casa într-un proces şi că mama şi fiul plecaseră în lume.

Vom afla şi despre aceste peripeţii cînd va veni vremea.

După aceea ani întregi n-au mai ştiut unii de alţii. Pînă ce, într-o bună zi, gazetele au început să scrie despre Belényi Árpád ca despre o tînără şi promiţătoare personalitate artistică. Din acest moment Iván începu să-şi procure publicaţii muzicale şi urmări cu atenţie evoluţia copilului său de suflet.

Pianistul însă nu ştia dacă mai trăieşte pe undeva tatăl său adoptiv.

Pînă ce, la un moment dat, Iván făcu şi el ceva care intrase în gura ziarelor. Debutul său academic îi înlesni lui Belényi să-i dea de urmă ; şi îi scrise îndată o scrisoare, care începea cu cuvintele : „Bunul meu tată !"

Scrisoarea era plină de un sentimentalism naiv, firesc, de copil, prin care străbătea umorul neastîmpărat al artistului.

Îi relata lui Iván pe unde umblase, că stă în permanenţă alături de maică-sa, căreia şi acum trebuie să-i dea socoteală pînă în cele mai mici amănunte despre ce face, fără ca s-o mintă, căci pe mincinos îl aşteaptă nuiaua... A dat pînă acum concerte în faţa domnitorilor, a primit şi decoraţii, dar n-are voie să le poarte decît duminica, în celelalte zile mămica nu i le dă. A cîştigat şi mulţi bani, dar n-are voie să-i cheltuiască, mămica nu-i dă pe zi decît 25 de creiţari ; restul îl pune deoparte, ca, odată şi odată, să poată răscumpăra casa pe care o scosese la mezat „bătrînul sîrb". De aceea nu se ocupă numai cu arta, ci dă şi meditaţii. Dă lecţii de pian şi acompaniază la canto. E bine plătită şi munca asta. Se află acolo cu deosebire o artistă care plăteşte ca-n poveşti. E *soi-disant* soţia unui oarecare bancher Kaulman, şi solistă lirică.

Aici inima lui Iván începu să bată mai tare.

Se schimbă la faţă şi începu să citească cu şi mai mare atenţie.

„Este o muză desăvîrşită, refugiată într-o monadă. Un copil zglobiu, dublat de o amazoană energică. Artistă înnăscută, un geniu care niciodată nu va cădea în mediocritate. Ar avea un noroc formidabil dacă nu s-ar teme de norocul ei, are o minte înflăcărată, şi totuşi e proastă ca pămîntul. Se poartă ca o curtezană, dar pot să jur că nu şi-a descălţat încă pantofii de copil. Zburdă în faţa mea ca o elevă, iar eu o dojenesc şi o cert ca un profesor. Dacă ai vedea, dragă tată, cît de serios sînt ! Acum m-am fotografiat anume pentru tine. Să nu crezi că vorbesc atît de mult despre o elevă de-a mea pentru că n-aş putea să scriu despre ceva mai inteligent, ci pentru că prin ea am descoperit un lucru care te interesează. Acest înger neastîmpărat îmi povesteşte totul, ca unui duhovnic. Uneori, întreaga oră ne trece cu poveştile ei, pe unde-a fost, ce-a făcut, şi cîteodată îmi spune lucruri pe care eu, în locul ei, nu le-aş destăinui niciodată.

Aşteaptă puţin, dragă tată, trec numaidecît la ceea ce te interesează pe tine.

Iată ce fac eu cu această doamnă. Ea are treizeci şi trei de roluri, în genuri cu totul diferite. Nu sînt roluri de scenă, ci doar de caracter. Un oarecare poet a scris versurile şi un compozitor le-a pus pe note. Repetăm totul împreună, eu cînt variaţiunile, ea joacă rolurile.

Trec numaidecît la esenţa problemei, nu-ţi pierde răbdarea. Dă-mi voie să-ţi înşir mai jos rolurile :

1. Loreley
2. Cleopatra
3. Regina Soarelui
4. Sclava greacă
5. Bacanta
6. Sultana Nourmahal
7. Mireasa
8. Prima scufie
9. Baiadera
10. Claudia Leta, vestala
11. Amalazuntha
12. Magdalena
13. Ninon
14. Lunatica
15. Medeea
16. Salomeea
17. Houri
18. Disperarea lui Hero
19. Boneta frigiană
20. Turandot
21. Ţăranca
22. Mama
23. Jeanne la Folle
24. Ofelia
25. Judit
26. Zuleika, soţia lui Putifar
27. Vivandiera
28. Grisette
29. Creola

30. Lucrezia
31. Zîna rea
32. Giulia Gonzaga

Cel de al treizeci şi treilea rol nu-l cunosc. Încă nu l-am repetat niciodată.

Dar la ce îi trebuie toate aceste roluri ciudate dacă nu apare pe scenă niciodată ?

Mie mi se spune că sînt necesare tocmai pentru ca talentul scenic al doamnei să se dezvolte multilateral, deoarece urmăresc să-i obţină un contract la Operă.

Dar totul trebuie explicat şi înţeles bine. Soţia unui bancher milionar, care locuieşte într-un apartament închiriat cu patru mii de fiorini pe an, vrea totuşi să ajungă pe scenă, unde i se vor plăti cel mult şaisprezece mii. Din aceştia, şase mii trebuie date maestrului de canto, care a recomandat-o, două mii, dirijorului de cor, patru mii, ziariştilor, ca s-o laude mereu, trei mii, persoanelor plătite s-o aplaude şi să-i ofere buchete de flori ; îi rămîne o mie, adică atît cît cheltuieşte pe parfumuri.

Dar asta nu e totul. O femeie frumoasă, care mai e şi artistă, are curtezani, care îi sînt cu atît mai accesibili cu cît locuieşte separat de soţul ei. Asta mi se pare firesc, doar n-o să se lase bancherul deranjat în afacerile lui, zi şi noapte, de solfegiile doamnei.

Există deci indivizi aleşi, numiţi *Kunstmecen*, protectori ai artei. Domni cu poziţie înaltă, al căror cuvînt este decisiv în faţa intendanturii şi mareşalatului curţii imperiale.

Mă rog, totul se petrece cu decenţă. La reprezentaţiile doamnei sînt de faţă eu şi soţul ei.

Printre amatorii de artă care asistă se numără conţi, prinţi, domnitori. Jos pălăria-n faţa lor !

Ăstora le spunem între noi : Frici, Náci, Muki, Mancsi.

Printre mulţi alţii se găsesc şi doi prinţi, prinţul Mári şi prinţul Baldi, pe numele lor de botez Waldemar, şi Tibald.

Alaltăieri, Eveline (acesta e numele doamnei) a fost tare rău dispusă la lecţie. Fără s-o întreb ce necazuri are, le-a mărturisit singură :

— Închipuieşte-ţi ce nesuferit poate fi acest prinţ Waldemar ; ieri, în lojă, mi-a spus că dacă nu-l primesc la re-

petiţiile mele, o să-l ruineze pe Lixi ! (Ăsta-i numele de alintare al soţului ei, Félix.)

— Dar de ce nu-l lăsaţi să vină ? am spus eu. Ar căsca şi el gura, ca atîţia alţii.

— Pentru că nu-l pot suferi ! I-am comunicat lui Lixi ce-a spus Waldemar, iar Lixi a spus că o să-l ruineze el pe prinţ, o să vadă el ! Şi tot atunci mi-a comunicat că voi face repetiţiile în faţa prinţului Tibald. Acesta e un bătrîn cumsecade, căruia i-ai putea fi nepot. Eveline îşi muşcă buzele şi adăugă : Trebuie să aflu ceva de la el...

— Cred că ştiu ce !

— Ah, nu poţi să ştii. E vorba doar de o semnătură, în legătură cu un lucru care nu-l costă nimic, în timp ce pe Lixi îl poate face atotputernic. Ştii, Lixi are o întreprindere mare, o societate de exploatarea cărbunelui, afacere de mai multe milioane, dar locul pe care se află mina, moşia Bondavár, este proprietatea prinţului Tibald ; contesa Theudelinda a şi cedat-o, dar fără aprobarea prinţului acţiunile nu se vor putea vinde la bursă. Waldemar acţionează împotriva acestei aprobări, deci trebuie neapărat cîştigat prinţul Tibald. Lixi spune că a sosit momentul, deoarece prinţul Tibald s-a certat cu unica lui nepoată, contesa Angela, şi aceasta l-a părăsit. Prinţul e trist, iar cel care l-ar înveseli ar putea să obţină foarte mult de la el. Şi cărbunele de la Bondavár e cel mai bun cărbune din lume !

Eu nu m-am putut abţine să nu rîd. Atunci dînsa m-a tras de păr şi mi-a spus :

— Eşti un măgar ! De ce rîzi ? Eu ştiu bine ce înseamnă cărbunele, zece ani l-am cărat cu roaba, cînd munceam în mina domnului Berend Iván.

Eu am sărit mirat de pe scaun.

— Ei vezi, nu-ţi vine să crezi că am transportat cărbune cu roaba. Şi încă în picioarele goale !

— Nu asta m-a surprins, doamnă, spun eu, ci numele : Berend Iván. Ce ştiţi despre el ?

— Este actualul proprietar al minei din Valea Bondei, pe unde Félix vrea să deschidă o nouă exploatare, modernă, care să înglobeze toată moşia Bondavár. El e fostul meu stăpîn, Dumnezeu să-l binecuvînteze pe unde o fi acum !

Ei, dragă tată, am ajuns la sfîrşitul acestui lung preludiu, pe care l-ai ascultat. Eu, cu mintea mea de muzician, am

văzut lucrurile astfel : va să zică, bunul meu tată are o întreprindere minieră în Valea Bondei. O societate cu multe milioane vrea să înfiinţeze acolo o exploatare uriaşă. Despre asta ar fi bine să ştie şi bunul meu tată. Cine poate şti dacă stă să piardă sau să cîştige în legătură cu treaba asta ? Aici totul înseamnă speculaţie.

Uite că m-am molipsit şi eu ! Să-mi aduci la cunoştinţă dacă te interesează această afacere şi în ce măsură. După aceea am să-ţi scriu cum merg treburile în culise, deoarece această fiinţă zglobie îmi spune totul."

Aceasta a fost scrisoarea care l-a determinat pe Iván să accepte invitaţia la serata contesei Theudelinda, să ţină prelegeri minunate, să frecventeze elita societăţii pestane. I-a răspuns lui Árpád imediat, rugîndu-l să-l ţină zilnic la curent cu tot ce va afla de la Eveline în problema minei de cărbuni.

Şi începînd din acel moment, Iván a primit zilnic trei-patru scrisori din Viena.

„Bătrînul prinţ a început să se prindă în undiţă. Însuşi Kaulman l-a adus la repetiţiile doamnei.

Evelina joacă şi cîntă atît de cuceritor cînd e între patru pereţi şi o văd numai două-trei persoane, că dac-ar face tot aşa şi pe scenă, ar ajunge o artistă mare. Dar cum se trezeşte în faţă cu luminile rampei, are trac, uită totul, se mişcă greu ca o bucată de lemn şi cîntă fals.

Scopul repetiţiilor este ca prinţul, cunoscător în artă, să se convingă de talentul ei şi să intervină pentru angajarea ei la Operă.

Dar eu ştiu care e scopul adevărat !

Prinţul nu e numai cunoscător în artă, ci chiar specialist.

El ştie ce preţ pot avea două diamante negre şi frumoase ca ochii Evelinei.

Situaţia devine şi mai palpitantă prin faptul că prinţul Waldemar e îndrăgostit nebuneşte de această femeie, iar prinţul Tibald, din cauzele cunoscute, are tot interesul să n-o lase pe Eveline pe mîna lui, chiar dacă ar fi obligat să i-o sufle şi s-o ia dînsul.

Mai zilele trecute prinţul Waldemar a năvălit la mine şi mi-a oferit cîte o sută de galbeni pentru fiecare fotografie din albumul cu personajele întruchipate de doamna Kaulman.

Trebuie să ştii că în fiecare zi repetăm *en famille* o scenă cu acompaniament de pian, pe urmă vine fotograful şi o prinde pe artistă în atitudinea cea mai de efect. Este obligat să facă totul acolo în casă şi nu i se permite să scoată mai mult de patru copii. Una îi este dăruită prinţului Tibald, pe una o păstrează doamna, cu a treia mă fericeşte pe mine, iar ultima ajunge la prietenul meu, Félix. Fotografului i se ia negativul.

Dar eu nu i-am vîndut prinţului Waldemar fotografiile, ci ţi le trimit ţie, aşa cum vin la rînd. Mamei tot nu-i plac astfel de poze prin casă."

. . . . . .

Aşadar, în fiecare scrisoare Iván primea şi o fotografie reprezentînd-o pe Eveline în noi şi noi înfăţişări, care de care mai minunată.

Árpád nici nu putea bănui ce plăceri infernale îi procură tatălui său iubit cu această otravă oferită picătură cu picătură.

Prima poză o întruchipa pe Loreley, sirena, care îşi cîntă cîntecul vrăjit deasupra vîltorii Rinului, pieptănîndu-şi părul lung cu un pieptene de aur ; rochia de spumă i-a alunecat de pe umărul drept, şi ochii ei seducători se uită la cel pe care-l aşteaptă pierzania.

A doua poză era a Cleopatrei în momentul cînd se duce la Tarsus, în faţa cuceritorului, ca să-l înduplece cu farmecele ei femeieşti. Era o fotografie de o bogăţie strălucitoare, reprezentînd pe regina ambiţioasă şi totodată pe femeia avidă de plăceri, întruchipare a tandreţei şi a mîndriei.

Fotografia a treia e a Reginei Soarelui, soţia lui Atahualpa, ultimul rege al incaşilor, cu privirea ei îndrăzneaţă şi mîndră, de o măreţie surprinzătoare în rochia din care ies braţele rotunde şi goale. Cu unul din ele înalţă spre cer jertfa oferită Soarelui, o inimă omenească, pe care regina o priveşte cu anumită răceală. Toată faţa ei pare a reflecta răceala cerului.

A patra imagine înfăţişa o sclavă greacă. Frumuseţea chinuită, pudoarea lezată, care vrea să rupă lanţurile care-i leagă mîinile. O îndrăzneaţă statuie de marmură, a cărei concepţie neobişnuită s-a născut în capul lui Pradier şi s-a perfecţionat prin idealizarea dată de Thorwaldsen.

Cea de-a cincea este o bacantă, inspirată dintr-un vechi basorelief roman, reprezentînd cortegiul lui Bacchus. O expresie zglobie, îndrăzneață, provocătoare și extaziată. Îmbrăcăminte surprinzătoare. Piele de leopard, un tirs și o cupă. Beția însăși, idealizată în forme sălbatice, cu mișcări fulgerătoare.

A șasea o reprezintă pe sultana Nourmahal. O făptură statică, cu membrele și trăsăturile fetei încremenite ; dar cine se pricepe în artă își dă seama că privirile ei întunecate ascund taine pe care doar cunoscătorul le pătrunde și sînt dătătoare de fericire și desfătare pentru cel care înțelege.

Fotografia a șaptea înfățișează o mireasă. În rochie albă de dantelă, pe cap cu o cunună albă, cu trupul înfășurat într-un văl. Pe față, o expresie tremurătoare, frica de fericirea necunoscută, cu lacrimi în ochi și pe buze cu un surîs părelnic. Cu o grație nespusă întinde mîna ca să primească inelul de logodnă.

Urmează poza a opta, care reprezintă o femeie tînără purtînd pentru prima oară o scufie. Roșeața pudorii și a mîndriei, un sentiment de supunere triumfătoare îi apar pe față. Știe că scufia de pe capul ei e o coroană meritată pentru care a dat în schimb o cunună.

O, ce bucurii amare i-a dăruit copilul său scump lui Iván trimițîndu-i aceste fotografii !

Pe cea de-a noua fotografie este înfățișată o baiaderă. În costumul pitoresc al dansatoarelor hinduse, bate tamburina răsunătoare deasupra capului. Mijlocul suplu îi este înfășurat într-un șal cu țesătură de aur, pe gît îi atîrnă o salbă de aur, picioarele îi sînt acoperite pînă la genunchi cu șiruri de mărgele.

Poza a zecea este opusul celei precedente. O reprezintă pe Claudia Leta, vestala, în clipa cînd e dusă la moarte, pentru că a rezistat ademenirilor lui Caracalla. Pe fața ei e întipărită temerea că și-ar putea pierde fecioria, și își acoperă obrazul cu mantia, parcă spre a se apăra de privirile jignitoare.

Cum se mai pricep femeile să joace orice rol !

Și ce explicații a dat Árpád la fiecare fotografie !

Dar ce ieșise din toate acestea ?

Prinţul Tibald s-a lăsat prins într-un cerc vrăjit. După fiecare repetiţie îşi mărturisea convingerea că este vorba de o comoară pe care arta nu trebuie s-o piardă.

Măria-sa prinţul ar putea descoperi şi alte comori dacă n-ar avea 68 de ani şi dacă nu s-ar bucura de o bogată experienţă în materie de astfel de comori.

Există şi comori foarte „scumpe".

Cînd ajunge omul la 68 de ani şi mai are şi o nepoată de măritat, simte nevoia să se uite puţin şi în registrele bancherului său, ca să vadă ce diferenţă mai este între activul său, care se ridică la douăzeci de milioane, şi cifra pasivului, şi apoi, în funcţie de asta, să vadă dacă îşi poate mărita nepoata şi în acelaşi timp să scoată în lume o femeie frumoasă.

Nu demult prinţul şi-a renovat palatul din Maximilianstrasse, care era destinat contesei Angela, în cazul în care s-ar mărita după placul lui. Acest palat a fost împodobit cu un fast într-adevăr princiar.

Numai că domnişoara contesă s-a certat cu prinţul şi nu vrea să ştie de logodnicul ei din anumite motive. Şi în timp ce, cu o încăpăţînare aristocratică, dînsa îşi chinuieşte bunicul, Eveline strînge tot mai mult în jurul lui un cerc de vrajă, şi n-ar fi exclus ca, în cazul în care contesa Angela nu se va muta la timp în palatul din Maximilianstrasse, acolo să se instaleze doamna Kaulman.

Toate astea le-a aflat Iván din scrisoarea pianistului.

De asta şi-a făcut el loc în saloanele aristocratice, de asta s-a vîrît în chestiunile personale ale familiilor de elită, renunţînd la viaţa lui dinainte. A făcut tot ceea ce sînt nevoiţi să facă cei care vor să supravieţuiască într-un mediu străin. Pentru a o apăra pe *ea*. Pe aceea pe care nu reuşise s-o salveze de la căsătoria cu altul, trebuia s-o apere acum ca măcar să nu ajungă amanta unui al treilea.

Se împăcase cu ideea că fata pe care nu încetase nici o clipă s-o iubească se măritase. Să fie fericită ! Dar s-o ştie căzută orbeşte în dezonoare, nu putea îndura. Dacă a devenit soţie, să rămînă soţie. Dar dacă însuşi soţul o face de ruşine, atunci trebuie s-o salveze el, cel care a iubit-o cu adevărat.

Să fi fost oare nebunesc acest fel de a gîndi al lui Iván ? Să judece cei cu sînge rece ; dar avea şi el o inimă, şi inima îşi are drepturile ei.

Şi pe urmă, cine ştie, poate că-şi apăra şi existenţa ? ! Dacă vor reuşi să-l convingă pe prinţ să cedeze consorţiului moşia sa de la Bondavár, mica întreprindere a lui Iván avea să fie strivită. Poate că voia să împiedice asta. Un om cu meseria lui speculează mereu.

Deci, celor cu sînge cald le spunem că Iván a vrut s-o salveze pe Eveline de la infamie ; celor cu sînge rece le spunem că a speculat, voind să-şi apere mina din Valea Bondei de o concurenţă periculoasă, şi atunci *duplex libelli dos est.*

Urmau şi celelalte fotografii. Árpád le trimise, una după alta, tatălui său adoptiv. Amalazuntha, regina amazoanelor, pocăita Magdalena, Ninon, într-o fastuoasă rochie rococo, somnambula cu expresia lunatică, Medeea, cu furia ucigătoare a geloziei răzbunătoare, Salomeea, fata Irodiadei, cu dansul ei seducător şi aducător de moarte sfîntă, Houri, în feericul ei costum oriental, revoluţionara cu bonetă frigiană şi cu suliţă, Turandot, chinezoaica tirană, disperarea lui Hero, rîsul lui Jeanne La Folle, demenţa Ofeliei, cruzimea Juditei, soţia nesătulă de plăceri a lui Putifar, apoi o vivandieră fercheşă, o grizetă cochetă, o călugăriţă care se roagă, o creolă obosită, o zînă la care Iván găsi mai mult goana după efect şi artificiu decît o expresie firească. Acestea erau roadele şcolii lui *madame* Grissac, unde Félix o trimisese pe Evila pentru educaţie. Două fotografii, sosite mai tîrziu, i-au făcut o impresie proastă lui Iván. Prima înfăţişa o mamă care-şi leagănă copilul, cealaltă, o ţărancă cu cozi, îmbrăcată cu o fustă roşie, cu poalele prinse în brîu, cărînd cărbuni.

Iván era dezamăgit. De ce trebuiau profanate şi aceste figuri ? De ce să faci un joc din iubirea de mamă ? Ar fi putut renunţa la această poză ! Iar pe fata cu fusta roşie de ce n-a lăsat-o celui care a iubit-o „aşa cum era" ?

Într-o bună zi artistul îi scrise iar lui Iván :

„Acest Kaulman, patronul meu, e un ticălos fără pereche. Pînă acum venea împreună cu prinţul Tibald la repetiţiile noastre. Astăzi prinţul Tibald a fost foarte bine dispus, ceea

ce a observat uşor şi Kaulman. La început prinţul a spus că a primit o scrisoare de la contesa Angela, şi că de asta se bucură. Nepoata lui îi scria cu multă dragoste, îl anunţa că i-a ieşit în cale, ca din pămînt, un anume Berend Iván, care a avut îndrăzneala să-i ţină o lecţie şi să-i spună în faţă că aristocraţii maghiari au şi obligaţii faţă de patrie, pe care nu şi le îndeplinesc, că prinţul Tibald ar trebui să se mute acum la Pesta, că acolo e locul fiecărui nobil maghiar. Atunci contesa Angela s-ar împăca cu bunicul ei. Prinţul era fericit, povestind toate astea, dar Kaulman făcuse o mutră acră. Prinţul a spus că o să se mai gîndească. Dacă contesei Angela îi place aşa de mult Pesta, atunci se va duce şi el acolo. Kaulman s-a strîmbat de-a binelea. Dar de zis a zis că se bucura şi el (!) că contesa a spart gheaţa. Ăsta era un semn neîndoielnic că voia să se împace. Dar dacă ar fi el în locul prinţului, ar mai încerca măcar cu încă o scrisoare s-o înduplece să vină ea la Viena şi să nu-l invite pe prinţ la Pesta. Prinţul găsi bună această idee şi hotărî ca deocamdată să nu plece la Pesta, ci să încerce s-o ademenească pe contesă.

Apoi am trecut la ultimele două repetiţii.

Figura a treizeci şi doua este cea a Giuliei de Gonzaga. Întîmplarea o poţi găsi în orice culegere de nuvele.

La acest personaj numai costumul este interesant, şi constă dintr-o cămaşă de noapte din muselină care lasă picioarele neacoperite.

Altfel, sub acest costum sălăşluieşte virtutea feminină cea mai severă, după cum spune istoria, iar Giulia gesticulează cu un cuţit în mînă, gata să-i ucidă pe toţi cei care îndrăznesc să-i privească picioarele. Anexez fotografia.

La repetiţiile de pînă acum a fost prezent şi Kaulman. La proba scenei cu Giulia de Gonzaga, a anunţat dinainte că nu poate participa, trebuind să plece undeva, cerîndu-mi să rămîn să îndeplinesc rolul de *garde des dames*.

Dar nici eu n-am putut participa la repetiţie.

Cînd i-am arătat mamei această fotografie, dînsa s-a îngrozit şi s-a opus categoric ca puştiul ei să acompanieze o artistă îmbrăcată într-un asemenea costum. S-o anunţ pe doamna că sînt bolnav, sau să născocesc altceva. Dar eu nu

m-am încurcat cu minciuni şi i-am spus de-a dreptul zînei mărinimoase: «Ascultă, doamnă, mama nu mă lasă să te acompaniez cînd eşti cu picioarele goale; or, cum în acest rol are haz tocmai faptul că umbli fără ciorapi, eu mîine nu mai cînt!» Nebuna a început să rîdă de mine şi mi-a spus că se descurcă ea şi singură.

Nu-mi pasă, poate să facă orice. De altfel, mama are perfectă dreptate să nu mă lase, şi am şi eu dreptate cînd îi spun asta doamnei."

Iván rămase foarte abătut după citirea acestei scrisori.

Se uită mult timp la fotografie. O femeie strîngîndu-şi la piept îmbrăcămintea uşoară de noapte, cu o privire ucigătoare, cu părul răvăşit, în mîna dreaptă întinsă ţinînd un pumnal şi cu piciorul gol pe ceva care pare a fi cadavrul unui bărbat acoperit cu un covor. Îmbrăcămintea-i uşoară se mulează pe formele ei sculpturale.

În aceeaşi zi Iván a aflat de la o doamnă istoria Giuliei de Gonzaga.

Iar a doua zi a primit o altă scrisoare de la Árpád.

Plicul sosi tocmai pe cînd se întorcea de la duelul cu pistoalele.

Tînărul artist îi comunica ce se întîmplase mai departe.

„Eveline s-a produs în faţa prinţului, fără acompaniament muzical şi fără acompaniament conjugal. Fotografia o dovedeşte. În faţa unei frumuseţi atît de surprinzătoare, principiile prinţului s-au năruit. Se duse la ea şi găsi curajul să-i apuce mîna. Femeia ucigaşă a început să rîdă:

— Nu vedeţi că am cuţitul în mînă?

— Eu pot să vi-l iau.

Femeia rîdea, şi din mîna unei femei care rîde poţi să smulgi uşor un cuţit. În această clipă rîsul Evelinei îşi găsi ecoul. Dacă ecoul unui cîntec de filomelă poate fi un orăcăit de broască. Şi în faţa prinţului încremenit se ivi, dintre tufele de azalee şi mirt care decorau sala, un monstru pitic, un schilod în cîrje, şchiop, cu un cap lung cufundat între umerii gheboşi, cu rînjetul pocit al infirmilor pe faţa de satir. Şi arătarea cu patru picioare oloage ajunse cu paşi mărunţi la perechea care se tachina.

— Nu sîntem singuri! spuse rîzînd Eveline.

— Ia te uită ce exemplar de broască-rîioasă ! strigă uluit prinţul.

— E unicul meu frăţior drăguţ şi iubit ! strigă Eveline şi alergă la monstru, îl strînse la piept, îi acoperi faţa cu sărutări, îl mîngîie pe cap. Acesta e iubitul meu, singurul meu frate, tot ce am mai scump pe lume. Tiranul meu, stăpînul meu urît şi certăreţ, care vine la mine cînd îi place lui.

— Un monstru ! strigă prinţul. Pe lîngă el, strigoiul care face de strajă la poarta vrăjitoarei din Endor e un heruvim ! Nu-l mai săruta pe faţă, Eveline ! Oh, îţi trece pe veci pofta de buzele unei femei frumoase.

După asta Eveline îşi aruncă pe umeri un burnus, încălţă nişte papucei şi îi spuse prinţului că a mai rămas rolul al treizeci şi treilea.

Prinţul întrebă care era acest rol, şi Eveline şopti :

— Îl veţi afla poimîine.

— Şi cine-l mai află ?

— Nimeni altul.

— Nici măcar acest Caliban ?

— Nici el.

Cu totul vrăjit, prinţul îşi luă ziua bună de la Eveline, la a cărei ultimă repetiţie avea să participe singur poimîine. Ea avea nevoie de o zi pentru pregătiri.

Am aflat această întîmplare chiar de la infirmul care mă iubeşte foarte mult şi vine în fiecare zi la noi la dejun. Deşi Eveline îi dă tot ce-i trebuie, el nu se simte bine pînă nu capătă ceva. Prinţ de-ar fi acest copil, şi tot ar coborî din caleaşcă să cerşească cîţiva creiţari, aşa e de stăpînit de această patimă. Mie îmi spune orice pentru o acadea. În special i-a plăcut că prinţul l-a numit «exemplar de broască rîioasă». Mi-a şi arătat cum s-a tîrît în cele două cîrje şi cum a rîs cu vocea lui răguşită cînd domnul acela mare a dat să ia cuţitul din mîna surorii sale.

Poimîine am să-ţi scriu mai mult."

Poimîine ?

Dar Iván nu voia să mai apuce acest poimîine.

Totuşi, dacă îl va apuca, vă asigur că va lăsa în urma lui asemenea muşcături, încît au să-l ţină minte toţi.

În acea noapte, treaz fiind, a visat-o pe Giulia de Gonzaga în două exemplare, care amîndouă au vrut să-l ucidă, cu toate că nu merita aşa ceva din partea nici uneia.

Duelurile cu sabia au avantajul amuzant că nu trebuie ţinute în secret. În ajun se vorbeşte despre ele ca despre o prinsoare interesantă. S-au întîmplat recent cîteva cazuri care s-au soldat cu morţi în urma duelului cu sabia, totuşi ele nu sînt înconjurate de atîta mister ca duelurile cu pistolul. Apoi, nici martorii nu sînt în pericol aşa mare. Dacă una din părţi moare în urma rănilor primite, expertiza medicală poate dovedi foarte frumos că n-a murit din cauza acestor răni, ci că a avut o altă boală organică, care şi aşa l-ar fi ucis în următoarele două zile. Cine mai face tărăboi pentru patruzeci şi opt de ore de viaţă în lumea de astăzi ?

Despre duelul ce urma să aibă loc între marchizul Salista şi Iván se vorbea prin cazărmi ca despre premiera unei opere.

Însuşi Salista vorbea foarte mult despre acest duel la cazinoul ofiţerilor, în faţa celor care la ora 6 după amiază se strînseseră în jurul căminului.

De faţă erau şi cei patru martori.

Tineretul îi cunoştea bine calităţile de scrimer de la exerciţiile comune ce le făceau cu maestrul de scrimă. Oricare avea deci posibilitatea să prezică cine va ieşi învingător în această întîlnire.

Salista era considerat ca un duelgiu excepţional. Nu o dată se bătuse în duel, şi de fiecare dată îşi făcuse de rîs adversarii.

Avea el o anumită lovitură pe care puţini reuşeau s-o pareze. O mişcare rapidă de jos, care ocoleşte vîrful săbiei adversarului şi-i spintecă partea inferioară a corpului. Dacă adversarul reuşeşte totuşi s-o pareze cu abilitate, îşi pierde echilibrul şi în mod necesar faţa îi rămîne descoperită pentru lovitura următoare.

Salista nu era de fel îngrijorat de duelul de a doua zi.

În situaţii asemănătoare, cel în cauză nu s-ar arăta cel puţin cîteva săptămîni în societate, iar dacă s-ar arăta, lumea l-ar face să simtă că atitudinea lui n-a fost tocmai corectă. Dar în anumite conjuncturi totul e posibil, şi apoi nu trebuie să fim chiar atît de severi.

Marchizul Salista avea tot dreptul să facă pe grozavul în legătură cu ceea ce avea să se întîmple a doua zi.

— Vedem noi ce ştie savantul. Trasul cu pistolul nu e matematică. O să-l întrebăm cum se poate para terţa de jos cînd sabia ţîşneşte o dată de jos în sus, hîrşt !

Contele Géza îl dojenea pentru lăudăroşenia lui.

— Prietene, trebuie să iei în considerare că Iván s-a purtat loial cu tine acceptînd sabia după pistol. Apoi, s-ar cuveni să recunoşti că este o personalitate ştiinţifică foarte respectată, pe care ţara întreagă o stimează şi se foloseşte de serviciile ei.

— Bine, bine ! Nu vă temeţi ! Nu-l ucid. Îi tai doar o bucăţică din nas, aşa, ca amintire. Dă-o dracului ! Poţi să fii un bun savant şi fără nas. Doar nu cu nasul se face ştiinţă. Cel puţin n-o să se mai împiedice de nas cînd se uită cu telescopul la stele.

Atunci luă cuvîntul şi contele Ődön, perorînd vehement în favoarea nasului clientului său.

În sfîrşit, marchizul trebui să se mulţumească numai cu o ureche de-a lui Iván. Căci pentru mai mult n-a primit încuviinţare.

Dar contele Ődön protestă şi de data asta.

— Mulţumeşte-te cu o tăietură cumsecade la mînă. Nu merită mai mult toată afacerea.

Contelui István însă îi scăpă următoarea observaţie :

— Dragă Salista ! Dar dacă se întîmplă ca acest om de sub pămînt să te căsăpească el pe tine ?

— Ce ? sări ca ars căpitanul, oprindu-se cu picioarele crăcănate în faţa căminului. Îi dau două *vor*. Îi dau voie înainte să-mi facă două tăieturi la braţ, pe urmă îl stîrpesc ! Pariem ? Cine face pariu ?

Această lăudăroşenie nemaipomenită închise discuţia, şi lumea se risipi.

Problema era acum ca martorii să fie destul de abili şi să intervină înainte ca zuavul *çi-devant* să-l spintece pe savant.

A doua zi de dimineaţă părţile s-au întîlnit în Zugliget.

Au ales ca loc pentru duel marea sală de dans a restaurantului „La Fazan".

Mai întîi, martorii au presărat pe toată podeaua praf de cretă, pentru ca adversarii să nu lunece.

Apoi, părţile au fost rugate să se dezbrace pînă la brîu într-o cămăruţă alăturată.

Pe urmă au fost conduşi în sală.

Să se tragă locurile n-a fost necesar, deoarece sala avea geamuri de jur împrejur.

Cînd s-au adus săbiile, li s-au comunicat şi condiţiile:

— Prima picătură de sînge. Împunsătura e interzisă.

Salista protestă. Ce-i asta „pînă la prima picătură"? Să se bată pînă cînd unul din ei va deveni incapabil să lupte mai departe.

Toţi s-au repezit la el ca să-l calmeze, dar nu se lăsa.

— Hai, daţi-ne odată săbiile celea! strigă Iván. Mă mai aleg şi cu un guturai, gol pe jumătate cum sînt!

Apostrofa asta întrerupse discuţia. Martorii le-au înmînat săbiile alese. Apoi cei doi adversari au fost aşezaţi în spaţiul rezervat duelului.

Dezbrăcat pînă la brîu, Salista arăta nişte muşchi ca de Hercule. Dar şi Iván părea muşchiulos, cu tendoane puternice. N-avea carne multă, dar avea oase mari şi era vînos, cu braţe lungi şi torace bombat.

Amîndoi şi-au aplecat capul sub braţele ridicate, îndreptînd vîrfurile săbiilor unul spre celălalt şi ţinînd mîna stîngă la spate. Cîteva minute, cele două vîrfuri de sabie s-au ocolit cu viclenie, încercînd o tăietură la mînă, apoi s-au ciocnit uşor, abia auzit. Cei doi se fulgerau cu privirile, voind parcă să afle, în acest fel, ce intenţii are adversarul.

Intenţia lui Salista era, într-adevăr, de a lăsa o amintire pe faţa adversarului. Era o tăietură grea, pentru că faţa este cea mai bine apărată de braţ.

Dar în acest timp, Iván îi aplică o tăietură „dublă", care presupune o iuţeală deosebită, şi nimeri. Muşchiul superior al braţului lui Salista fu crestat în lung.

După o asemenea tăietură, sîngele nu curge imediat, din cauza structurii deosebite a ţesutului muscular.

— Mai departe! strigă Salista. Nu văd sînge!

Renunţase la intenţia de a face un semn pe faţa adversarului; îşi pregătea lovitura sa magistrală, tăietura la abdomen, care foarte greu se poate para, dar dacă reuşeşte, deseori se dovedeşte mortală. Cel care nu se apără cum trebuie e spintecat, iar cel care o parează, în clipa următoare, se alege cu o lovitură la cap.

Iván făcu ce făcu şi nu pară lovitura aceea, nici bine, nici rău.

Salista nu se gîndise la faptul că săbiile pentru scrimă sînt de obicei mai scurte decît săbiile de exerciţiu şi spada de luptă a cavaleriei, sau a uitat să măsoare din ochi că adversarul său are nişte braţe neobişnuit de lungi.

Iván nu pară lovitura la abdomen, ridică sabia în faţa lui, lăsă ca sabia adversarului să-i treacă pe dinainte la cîţiva milimetri depărtare de piele, şi în aceeaşi clipă răspunse cu o nouă tăietură pe braţ, de data asta în cruciş, peste cealaltă.

Aici erau cele două „înainte".

Prin această tăietură în cruciş, diferenţa de forţă muşchiulară între cei doi bărbaţi era lichidată în mare măsură.

Numai că pe Salista această a doua tăietură l-a scos din sărite.

Turbat, ca o fiară rănită, se repezi urlînd asupra adversarului şi încercă cu toată puterea două lovituri spre capul acestuia. Lovea ca măcelarul cu satîrul. E de mirare că nu s-au rupt în bucăţi amîndouă săbiile.

Iván pară reglementar amîndouă loviturile cu mînerul săbiei ridicat în sus, încît sabia adversarului nici nu ajunse deasupra capului lui, şi înainte ca acesta să fi putut schiţa o a treia ofensivă, îi aplică, fulgerător, o contralovitură înainte, şi sabia se abătu cu toată greutatea peste capul şi faţa lui Salista.

Noroc că sabia era uşoară, altfel i-ar fi despicat craniul în două.

Salista se clătină un moment după lovitura primită, ridicînd instinctiv mîna stîngă ca să-şi apere capul, apoi se înclină într-o parte şi, sprijinindu-se în mînerul săbiei, se prăbuşi. Martorii lui alergară să-l ridice şi să-l tragă deoparte.

Cu vîrful săbiei lăsat în jos, Iván rămăsese pe loc, cu faţa ca de marmură, nepăsător.

Martorii săi se grăbiră să-l felicite.

— Sînt mulţumiţi domnii ? întrebă el.

— Sper că sînt mulţumiţi, spuse contele Ődön. Nici nu se putea mai bine. Chestiunea este închisă.

Şi cu asta Iván fu lăsat să treacă în cămăruţa de alături ca să se îmbrace.

Cînd se întoarse, adversarul îşi revenise. Amîndoi medicii se ocupau de el. Unul îi pansa rănile de la cap, celălalt cele de la braţ.

După obiceiul cavaleresc, Iván se apropie de el ca să se împace :

— Iartă-mă, camarade !

Salista îi întinse în mod cordial mîna stîngă :

— Ah, nu-i nimic. A fost o tăietură grozavă. Asta din urmă. Primele două nu contează. Am spus că-ţi dau două *vor*. Dar a treia a fost o lovitură zdravănă. Nu face nimic. Într-o săptămînă se vindecă.

Iván îi întrebă pe medici dacă nu cumva rănile sînt periculoase.

— Fără importanţă, răspunse Salista în locul lor. Din astea le-am dat eu cu sutele altora. Era timpul să primesc şi eu una. Nici nu-mi pasă. Totuşi, am o durere care nu poate fi alinată nici cu arnică, nici cu pungă de gheaţă. Numai tu poţi să mă vindeci, tu, care mi-ai pricinuit-o. Răspunde, pe conştiinţa ta, ai fost vreodată soldat ?

— Cum să nu fi fost ! spuse Iván. Am fost locotenent de husari în timpul revoluţiei.

— Ei, să te ia dracul, n-ai putut să-mi spui asta mai devreme ? La ce regiment ai fost ?

— La husarii wilhelmieni. Pesemne că eu sînt acel ultim om pe care l-ai lăsat de sămînţă cînd i-ai căsăpit pe toţi.

Toţi rîdeau în hohote, dar cel mai tare rîdea însuşi rănitul.

Medicii îl rugau să nu rîdă, căci i se dezlipeau plasturii de pe faţă.

— Bine, se învoi Salista, am să rîd doar cu jumătate de gură. Domnul să te binecuvînteze, camarade ! Nici nu-mi pasă de tăietură. Bine c-am primit-o de la un soldat şi nu m-a tăiat vreun mizerabil de civil. Hai, sărută-mă pe obrazul ăsta pe care nu mi l-ai crestat. Aşa ! Un sărut, *Bruder*. Nu pot să-ţi întind dreapta, căci mi-ai desenat pe ea ordinul crucii. Şi asta a fost bună. Tăietură de husar. Nici că-mi pasă !

După asta adversarii s-au sărutat.

Dar o clipă mai tîrziu, Salista leşină din nou din cauza pierderii de sînge, şi Iván îi luă capul în mîini, i-l ţinu aşa pînă l-au legat şi ajută să fie dus la caleaşca lui.

„Un flăcău de treabă !“ îşi spuneau distinşii *gentlemen*-i.

La locuinţa contelui István, amicii aşteptau ştiri despre rezultatul duelului. Martorii ambelor părţi promiseseră că după luptă vor veni cu toţii aici.

Erau de faţă obişnuiţii saloanelor.

Se făcuseră pariuri. Cine va fi rănit ? Se va alege şi Salista cu vreo amintire ? Vor fi şi răni grave, sau numai nişte zgîrieturi convenţionale ?

Contele István a avut destulă îndrăzneală ca să pună rămăşag zece contra unu că „şi" Salista va fi rănit ; riscă chiar unu la unu, afirmînd că s-ar putea ca Salista să capete rana cea mai grea.

În ce priveşte eventualitatea ca Iván să scape fără nici o zgîrietură, chiar de-ar fi pus o sută contra unu, tot n-ar fi găsit pe careva să ţină un asemenea pariu.

Ca nişte adevărate iscoade, cîţiva pîndeau necontenit la geam trăsurile care urmau să sosească.

În sfîrşit, o birjă se opri în faţa porţii.

Se anunţă ca într-o tabără :

— Au sosit Ődön şi Géza !

— Atunci am cîştigat, spuse contele István. Cel rănit mai uşor poate fi părăsit mai repede de martorii lui.

Contele Ődön se duse să le anunţe pe doamne, în timp ce contele Géza alerga spre locuinţa contelui István.

Deschise cu violenţă uşa şi, ca un secundant victorios, dădu buzna în încăperea unde se aflau adunaţi prietenii şi strigă :

— Praf l-a făcut !

— Pe cine ? Cine ? Salista pe Iván ? îl întrebară, venindu-i în întîmpinare.

— Nici vorbă ! Iván pe Salista.

Se auziră atunci cîteva exclamaţii neîncrezătoare.

— Ăsta-i adevărul ! insistă înfocat tînărul conte. L-a tocat ca pe-o varză, l-a tăiat bucăţi, cum se taie carne pentru gulaş.

— Şi Iván ?

— N-a păţit nimic, cum n-am păţit nici eu.

— Ah ! Îţi baţi joc de noi !

— Cum aş putea să-mi bat joc de asemenea lucruri ? Întrebaţi-l pe Salista.

— Dar Iván unde e ?

— Cum era normal, mai întîi l-a dus acasă pe medicul său ; amîndoi medicii au avut de furcă, nu glumă, cu Salista, pînă au izbutit să-l coasă la loc. Iván va veni în curînd, şi cei neîncrezători nu vor găsi nici o rană pe care să pună degetul.

Apoi le povesti de-a fir-a-păr cum a fost şi ce s-a întîmplat. Baronului Eduárd, care considera de neconceput acest rezultat, îi demonstră cu două bastoane cum s-au petrecut lucrurile. Aşa a realizat Iván îndoita tăietură, aşa a parat primul asalt, aşa i-a aplicat fulgerător contralovitura. Iar lui nu i s-a întîmplat absolut nimic.

— Ah, e o adevărată minune !

— Nici o minune ! protestă contele Géza. Doar a fost militar ! A fost căpitan de husari ! (Îl şi făcuse căpitan !) A luptat în vremea revoluţiei, a participat la nouăsprezece bătălii, s-a bătut şi cu cazacii. A primit şi o decoraţie.

(Toate astea nu le aflase de la Iván, ci le născocise el, dîndu-le drept reale ; omul iubit poate fi împodobit cu toate virtuţile.)

— Minunat om ! oftă baronul Oszkár. Stă trei luni cu noi, şi nu l-am auzit niciodată lăudîndu-se cu faptele lui ostăşeşti. Îi aude pe alţii vorbind despre cele întîmplate în 49, şi nu pomeneşte un cuvînt că ar şti cîte ceva despre aceste lucruri.

— Ai, acum ni l-am cocoţat în cap, se văită baronul Eduárd. Am vrut să-l luăm peste picior, şi l-am suit în şa. De acum rămîne definitiv printre noi. Să mai vorbească cineva cu el !

— Doamne-Dumnezeule ! exclamă baronul Oszkár, alăturîndu-se corului de vaiete. Cum o să se mai laude şi ce pretenţii o să aibă ! Ce-o să-l mai admire femeile şi ce-o să-l respecte bărbaţii ! *Sacrebleu !* Ştie să mînuiască armele ! Totuşi, aş îndrăzni să pariez că n-a fost decît o întîmplare.

— Mă tem că se va întîmpla tocmai contrariul, spuse contele István. Cred că Iván o să vă lase în plata Domnului, ne va mulţumi pentru prietenie şi nici nu va mai trece pe la noi.

— Ah, nu face el prostia asta ! Pun rămăşag o sută contra unu !

— Plăteşte mai întîi pariul pierdut !

Baronul Eduárd bägă mîna în buzunar, dar înainte de a scoate portofelul, îi veni o idee salvatoare :

— Ia stai, dar dacă Géza şi Ődön îşi bat joc de noi ? Au inventat, anume, o poveste frumoasă şi poate că duelul nici n-a avut loc, poate că adversarii s-au împăcat şi se întorc acum de la *lunch*, unde n-a fost alt sînge decît „Cliquot"-ul.

— Dacă nu crezi, du-te la Salista. Ia trăsura mea, şi convinge-te singur.

Baronul Eduárd ieşi în fugă. În lipsa lui veni contele Ődön de la doamne. Întrebă unde plecase Eduárd.

— Nu crede cele povestite de Géza.

— Înseamnă că a păţit cu voi ce-am păţit eu cu doamnele. Nu mă cred. Mă întreabă unde e Iván, dacă nu cumva i s-a întîmplat ceva. Mătuşa Theudelinda plînge, parc-ar ploua, ne blestemă, fiind sigură c-am făcut în aşa fel ca Iván să fie ucis. Dracu ştie, una din ele e probabil îndrăgostită de el. Bănuiam eu ceva, dar nu ştiu precis despre care e vorba.

După puţin timp se întoarse baronul Eduárd.

Fără o vorbă, îşi scoase portmoneul şi-i plăti contelui István rămăşagul.

Era un răspuns cît se poate de elocvent.

— Ei ? Cum se simte Salista ? întrebară ceilalţi.

— L-a pus la punct. (E cu totul altceva să fii pus la punct decît să pui punctul pe *i*.)

După aceste cuvinte, numărînd banii cu o mutră acră, fiecare plăti rămăşagul pierdut. Firește, ar fi fost mai bine ca lovitura aceea la cap s-o fi primit Cavalerul-Magnetic.

În clipa aceea sosi Iván.

Toate mutrele acre se ridicară spre el, şi, zîmbind dulce, îl salutară pe rînd, strîngîndu-i mîna.

Iván avea o faţă gravă şi blîndă.

Contele István îi întinse mîna ultimul, spunîndu-i :

— Mă bucur din toată inima că vă văd teafăr.

Doi domni tineri începură să şuşotească în spatele lui :

— Îi convine să se bucure dacă m-a golit de bani la acest „handicap". De fapt, se bucură şi cei care-au pierdut.

Se bucură toţi.

— Toţi, afară, poate, de Iván.

— Vă mulţumesc foarte mult pentru sentimentele dumneavoastră, spuse Iván fără urmă de ironie. Trebuie să-i mulţumesc în mod deosebit domnului conte pentru primire, pentru acea

prietenie cordială cu care a fost copleşită persoana mea neînsemnată. Totdeauna îmi voi aminti de el cu recunoştinţă. Vă rog să mă păstraţi şi de-acum încolo în graţiile dumneavoastră. Cu această ocazie vreau să-mi iau şi rămas bun. Mîine plec acasă.

Contele îi făcu semn din sprîncene baronului Eduárd : „Nu ţi-am spus eu ?“

Şi nu suflă nici un cuvînt ca să-l convingă pe Iván să rămînă.

— Să fiţi convins, îi spuse strîngîndu-i mîna, că vă preţuiesc în mod deosebit şi sincer, şi oriunde ne vom întîlni, vă rog să mă consideraţi ca pe un vechi prieten. Domnul să vă binecuvînteze.

Baronul Eduárd însă vedea altfel lucrurile. Apucă braţul lui Iván cu ambele mîini, zicînd :

— Hotărîrea ta de a fugi dintre noi e inutilă. Aşa de uşor nu lăsăm noi să plece un prieten atît de bun. Tocmai acum, cînd ai devenit şi tu „leu“ ! N-ai să pleci de-aici. Tu eşti acum printre noi *Ehren Praeses.*

Iván zîmbi, şi în acest zîmbet se citea un sarcasm blînd, o tristeţe liniştită, ironică, o amărăciune bărbătească. Îi spuse încet lui Eduárd :

— Mulţumesc pentru cinste. Dar nu sînt bun de „guvernator al Barataríei“. Mi-e mai bine acasă. Mă duc să pun şaua pe surul meu şi plec călare spre casă.

(Cei care au răsfoit *Don Quijote* îşi aduc desigur aminte de glumele din insula Barataria şi de stăpînul bunului cal „sur“, zorind la întîlnirile lui sentimentale.)

Apoi se înclină în faţa celor prezenţi şi plecă.

Contele István se duse după el. Făcea asta în mod demonstrativ, şi, cu toate protestele lui Iván, îl conduse în jos pe trepte pînă la uşa contesei Theudelinda. Pe dînsul nu-l priveau ultimele cuvinte ale lui Iván.

Cînd se întoarse, îi găsi pe toţi indispuşi din pricina scenei finale.

— Care dintre noi, izbucni în cele din urmă baronul Eduárd, i-a divulgat glumele noastre cu privire la întîmplările din insula Barataria ?

Toţi îşi dădură cuvîntul de onoare că n-au vorbit.

— Să mor eu dacă n-a trăncănit domnul abate ! îşi dădu cu părerea contele Géza.

— Dar, prieteni, omul ăsta deduce şi singur, spuse contele István, pricepe tot, numai că nu lasă să se vadă ce gîndeşte.

— Pot să jur că abatele i-a suflat ceva la ureche !

(Noi nu jurăm nimic, dar sigur e că în urmă cu cîteva zile abatele Sámuel primise de la Viena o scrisoare cu următorul cuprins : „Ce prostii faci acolo ? Strici totul ! Berend o împacă pe contesă cu bătrînul. Fă-l s-o şteargă de acolo, că lucrează împotriva noastră ! Félix.“)

— Asta-i ! Am reuşit să-l alungăm de-aici ! spuse contele Ödön. De fapt, frumoasa mea verişoară a dorit să-l vadă plecînd ; şi iată că pleacă.

— Bine, bine, interveni contele István, dar eu prevăd şi altceva : acum, cînd le va anunţa pe doamne că pleacă, frumoasa ta verişoară se va ridica şi va spuse : „Atunci plecăm amîndoi !“

— Oh, asta nu ! se auziră voci neîncrezătoare.

Dar Ődön ridică din umeri :

— Se poate şi asta.

— Se poate ?

Ődön făcu o mutră ca Ponţiu Pilat. Venise vremea *fait accompli*-urilor. În acele zile Europa se resemnase şi în faţa unor cuceriri mai mari. Dacă Regatul celor două Sicilii a putut fi cucerit de un om care n-avea decît o cămaşă roşie, de ce n-ar putea fi cucerit principatul de la Bondavár de unul cu cămaşă neagră ?

— *Enfin,* ce se va întîmpla cu el ? Băiatul e un *gentleman* destul de interesant. A fost soldat. E nobil. Are o proprietate în vecinătatea moşiei Bondavár. Proprietatea valorează două sute de mii de fiorini, pe nepoata mea Angela o aşteaptă o moştenire de douăzeci de milioane. Dar dacă pronia cerească îl mai ţine pe unchiul nostru Tibald şi-l lasă să gospodărească în continuare cu mult succes în favoarea nepoatei sale Angela, atunci s-ar putea ca între starea materială a lui Iván şi Angela să se facă o *partie égale.* În ce priveşte titlul, dacă ministerul jonglează mai departe cu prerogativele noastre nobiliare şi va ridica în aşa măsură preţul pănurii, am să mă hotărăsc şi eu să fac o petiţie : *Mich in den Bauernstand zu erheben.*

Fiind un intim al casei, Iván fu primit de contese în iatacul Theudelindei.

Cînd intră, Iván părea foarte tulburat. Trăsăturile lui dure se îndulciseră deodată din cauza palorii şi a unei mari emoţii, toate acestea făcîndu-l interesant.

Theudelinda îl întîmpină, întinzînd încă de departe braţele, apoi îi strînse tare mîinile. Buzele îi tremurau, nu reuşea să vorbească, se lupta cu lacrimile, apoi îi făcu semn să ia loc la masă. Pe placa de marmură, într-un minunat vas de majolică, se afla un splendid buchet de flori. Theudelinda se aşează lîngă el pe divan, iar în faţa lui stătea contesa Angela.

În dimineaţa aceea, contesa Angela era îmbrăcată neobişnuit de simplu.

Nu-i dăduse prin minte nici măcar să-şi pună o floricică în păr, cum făcea altă dată şi-i venea atît de bine. Era posomorîtă şi nici nu-şi ridică măcar ochii spre Iván.

— Ce îngrijorate am fost din cauza dumneavoastră ! începu, în sfîrşit, contesa Theudelinda după ce îşi recăpătă glasul. Nici nu vă închipuiţi ce spaimă am tras în aceste două zile.

Angela îşi lăsă ochii în jos. Era vorba şi despre ea.

— Niciodată, domnişoară contesă, spuse Iván, nu-mi voi ierta că în parte sînt şi eu cauza acestei emoţii, şi chiar acum voi trece la ispăşirea osîndei pe care mi-am ales-o pentru păcatul meu. Mîine mă exilez în Valea Bondei.

— Ah ! oftă surprinsă contesa. Vreţi să ne părăsiţi ? Şi ce aveţi de gînd să faceţi în Valea Bondei ?

— Să-mi reiau meseria.

— Şi vă place în Valea Bondei ?

— Acolo sînt liniştit.

— Aveţi rude acolo ?

— N-am pe nimeni.

— Gospodărie ?

— Ceea ce pot face eu singur.

— Cunoscuţi după care duceţi dorul ?

— Numai muncitorii şi maşinile mele.

— Acolo duceţi o viaţă de sihastru ?

— Nu, contesă ! Sihaştrii sînt totdeauna singuri.

— Şi dumneavoastră ?

— Sîntem totdeauna doi : eu şi munca mea.

Contesa îşi adună puterile ca să facă o declaraţie solemnă :

— Domnule Berend, daţi-mi mîna ! Rămîneţi aici.

Iván se ridică de pe scaun şi făcu o reverenţă adîncă.

— Domnişoară contesă, nu voi uita niciodată bunăvoinţa cuvintelor cu care mă reţineţi. E dovada nesfîrşitei dumneavoastră amabilităţi. Recunoştinţa mea e singura răsplată.

— Deci, cît mai rămîneţi ?

— Pînă mîine dimineaţă, domnişoară contesă.

— Ah ! exclamă, furioasă, contesa. Dar dacă eu vă rog să rămîneţi ? !

Furia ei era atît de sinceră, atît de reală, încît Iván îndată băgă de seamă. Theudelinda se uită la contesa Angela, parcă aşteptînd să-i sară şi ea într-ajutor. Dar Angela nu-şi ridică genele lungi mătăsoase, rupea mai departe petale roşii dintr-un potir de Rudbeckia, ca şi cum ar fi stat de vorbă cu acea floare.

— Domnişoară contesă, răspunse Iván, dînd scaunul la o parte, îmi dau seama că refuzînd invitaţia dumneavoastră de a rămîne, trebuie să caut un temei care să cîntărească mai mult decît bunăvoinţa cu care mă copleşiţi. Dumneavoastră, domnişoară contesă, nu vă pot răspunde, aşa cum am răspuns celorlalte cunoştinţe ale mele, că am treburi, că sînt aici de prea multă vreme şi că am intenţia să mă întorc. Dumneavoastră trebuie să vă spun că plec pentru că nu pot rămîne aici, plec ca să nu mă mai întorc niciodată. Domnişoară contesă ! Aceasta nu este lumea mea, nu este lumea în care eu aş putea trăi. De trei luni, zi de zi, particip la reuniunile înaltei societăţi, am trăit împreună cu membrii ei, am făcut ce au făcut şi ei. Recunosc că ei au dreptul şi temeiurile lor să trăiască aşa cum trăiesc. Dar eu nu le am. M-am obişnuit cu altă lume, existenţa mea are alte condiţii. Dumneavoastră, cei de sus, sînteţi nişte inele separate, dar noi, cei de-acolo de jos, sîntem legaţi ca verigile unui lanţ. Pe dumneavoastră situaţia vă face independenţi ; de aceea trăiţi ca nişte oameni care se conduc după voinţa lor proprie. Pe noi viaţa ne face să atîrnăm unul de altul, la noi egoismul şi generozitatea înseamnă altceva decît la dumneavoastră. Nu sînt făcut să trăiesc aici. Mi-e ruşine să mă arăt mîndru în faţa acelora pe care dumneavoastră îi disprețuiţi, şi nu pot să mă plec în faţa celor pe care dumneavoastră îi admiraţi. Nu pot să-l zăresc pe Dumnezeu acolo unde dumneavoastră îl adoraţi, şi nu pot să-l uit acolo unde îl batjocoriţi. Deasupra lumii dumneavoastră pluteşte un fel de vrajă, dar în spatele fiecărui lucru e doar batjocură şi negare. Cine cutează aici să spună cuiva adevărul în faţă ? Şi cine se bucură de iubire chiar cînd nu e văzut ? Cît sînt prieteni la cataramă,

umblă împreună, unde vrei şi unde nu vrei. Cînd unul cade şi-şi frînge gîtul, s-a zis ! S-a sfîrşit cu prietenia. Cel care nu-şi rupe gîtul alergînd, ci îşi risipeşte fără rost averea, este lăsat să meargă înainte, şi nimeni nu-i spune : „Stai, opreşte-te, ai să te prăpădeşti !“ La un moment dat se prăbuşeşte, pierzîndu-şi averea şi onoarea, călcată în picioare. S-a zis ! Numele lui va fi şters de pe lista vizitatorilor obişnuiţi ai cazinoului. Nu există prieten bun. De fapt, ştiam de ieri că se va poticni şi că va pieri în acest fel ; alţii, e drept, n-au ştiut, dar noi nu le-am spus nici un cuvînt. Astăzi ştiu şi alţii, dar nu-l mai cunoaştem pe cel dispărut. Dacă un prieten se codeşte să vină cu noi, dacă vrea să rămînă acasă, spunem : e laş, avar, e sub papuc. Şi ce concepţii despre femei ! Ce viaţă de familie ! Ce drame în sînul acestei societăţi şi ce comedii în afara ei ! Cîtă virtute în păcat ! Ce idolatrizare a bucuriei efemere. Iar cînd aceasta încetează, ce plictiseală, ce deşertăciune ! Ce apatie, care împinge la sinucidere ! Nu, domnişoară contesă ! Nu pot să mai respir în această atmosferă. Au dreptate, pe ei toate acestea îi fac fericiţi, dar eu, unul, simt c-am să înnebunesc ! De asta plec de-aici, domnişoară contesă ! Iertaţi-mi aceste cuvinte îndrăzneţe ! Am fost neîndemînatic. Am vorbit fără milă despre chipul societăţii în mijlocul căreia mă mai găsesc. Am fost nerecunoscător, pentru că mi-am dat pe faţă aversiunea acolo unde alţii au trecut cu vederea greşelile, stîngăciile celor de-un neam cu mine şi ne-au condus cu amabilitate pînă la uşă, după ce tot timpul ne-am făcut de rîs ; dar nu ne-au batjocorit pe faţă ! Am fost însă obligat, contesă, bunătatea dumneavoastră m-a obligat. Căci amabilitatea cu care m-aţi invitat să rămîn a fost nemărginită şi trebuia să vă spun că, pentru mine, ceea ce mă face să plec de-aici reprezintă infinit mai mult.

În timp ce vorbea Iván, contesa Theudelinda se ridică ; ochii începură să-i strălucească, faţa i se transfigură ; buzele i se mişcau ca şi cum ar fi repetat fiecare cuvînt al lui. După ce el isprăvi de vorbit, îi strînse amîndouă mîinile şi bolborosi transportată :

— Aşa e ! Aşa cum spuneţi ! Dumneavoastră gîndiţi exact cum gîndeam şi eu... acum patruzeci de ani... cînd m-am exilat din lume. Lumea mai e şi acum tot ca atunci ! Vorbind astfel, scutură energic mîinile lui Iván. Duceţi-vă ! Duceţi-vă acasă. Duceţi-vă sub pămînt. În mină. Domnul să vă binecuvînteze.

Oriunde... mereu... Dumnezeu să vă ajute. Cu adevărat... Să vă ajute Dumnezeu !

Nu băgaseră de seamă că şi Angela se ridicase de la locul ei.

Cînd, înclinîndu-se, Iván dădu să-şi ia rămas bun, ea făcu un pas înainte.

— Dacă plecaţi de aici, n-o să plecaţi singur ! spuse ea cu o voce hotărîtă. Plec şi eu !

Şi faţa i se îmbujoră.

Iván era triumfător. Cucerise situaţia.

Privind lucrurile de sus, cu prezenţă de spirit, îi spuse contesei Angela :

— Bine faceţi, domnişoară contesă ! Mîine e ziua de naştere a prinţului Tibald. Pînă mîine dimineaţă puteţi ajunge la el, vă aşteaptă cu braţele deschise.

Contesa Angela se făcu albă ca varul şi se prăbuşi pe-un fotoliu. Petalele trandafirii din poală îi căzură pe jos.

Iván se aplecă respectuos, sărută mîna Theudelindei şi plecă.

Ah, şi dincoace de Ţara Magnetului există oameni care dacă iubesc ceva sau pe cineva, nu uită niciodată.

. . . . . .

După plecarea lui Iván, contele Ődön făcu o nouă vizită mătuşii şi verişoarei sale. Curiozitatea îl împingea într-acolo.

Contesa Angela era mai bine dispusă ca oricînd.

Cînd se despărţiră, îi spuse vărului ei :

— Du-te la Salista şi spune-i că vreau să ştiu cum se simte.

Contele Ődön avea destul calm actoricesc ca să-şi ascundă mirarea, şi cînd urcă scările, începu să fredoneze aria lui Figaro din *Bărbierul din Sevilla :*

Femeia-i înşelătoare,
N-o poţi cunoaşte,
N-o poţi cunoaşte.

. . . . . .

...Chiar în aceeaşi zi contesa Angela îi scrise prinţului Tibald. (A doua zi era ziua lui de naştere.)

Conţinutul scrisorii era următorul :

„Nu vin acasă. *Adieu !*"

...A doua zi lumea încă mai discuta despre Iván şi despre duel.

...Dar a treia zi îl şi uitaseră !

„Adieu !"

A TREISPREZECEA REPETIŢIE

Prinţul Tibald primi de la singura sa nepoată scrisoarea care se încheia cu cuvîntul *„Adieu !"* tocmai în dimineaţa zilei sale de naştere.

În fiecare an această zi era pentru el o adevărată sărbătoare : la fiecare aniversare a naşterii sale, de cînd Angela era în faşă şi pînă anul trecut, prinţul Tibald primise de la ea cîte un sărut.

Cel de azi era un sărut amar.

Printre amintirile prinţului, într-un album cu coperţi aurite, în care se păstrează doar vestigiile duioase de familie, se găsesc şi lucrurile legate de această aniversare. Buchetul uscat de flori pe care Angela i l-a întins cu mînuţele ei cînd avea numai 1 an, drăgălaşa mîzgălitură ce reprezenta primul ei exerciţiu de scriere pe o bucată de hîrtie Bristol, şi foaia fin brodată cu mărgele şi fir de aur pe care Angela o lucrase chiar cu mîinile ei cu ocazia ultimei sale aniversări. Toate erau legate de ziua de naştere a prinţului Tibald.

Şi acum această ultimă scrisoare : *„Adieu !"*

Prinţul era sensibil şi iritabil.

Şi oricîte eforturi făcea ca să-şi păstreze sîngele rece şi să judece situaţia cu luciditate, ajungea la aceeaşi concluzie, că dreptatea era de partea lui, nu de partea nepoatei.

Contesa Angela îşi era datoare sieşi, era datoare familiei sale princiare cu ceea ce i se cerea. Dacă de vină ar fi fost inima ei, n-ar putea s-o condamne ; dar Angela nu iubea pe nimeni. Atunci de ce face deosebiri între cei pe care nu-i iubeşte ?

Prost dispus, prinţul Tibald plecă la repetiţia Evelinei.

Ceea ce îl amărîse îi dădea şi o stare de furie.

Ei bine, acelui *adieu* îi poate găsi el un răspuns.

Ajuns la locuinţa Evelinei, valetul îl conduse pe musafir în salonul unde artista prezumtivă obişnuia să-şi ţină repetiţiile.

Prinţul se văzu singur în această încăpere.

Perdelele trandafirii erau lăsate, iar în colţurile salonului erau grupate flori orientale ca nişte boschete şi se simţea o mireasmă crudă, naturală. Într-un colţ uguia o pereche de turturele, iar undeva, sus, ascunsă între arborii în floare, o privighetoare îşi cînta viersul vrăjit, tînguitor şi totuşi mîndru. Iatacul amintea lăcaşul unei zîne în adînc de codru.

Negăsind pe nimeni, prinţul se aşează pe canapea şi se apucă să răsfoiască albumul care zăcea pe masă. Era colecţia personajelor întruchipate de Eveline. Îl răsfoi, privind fotografiile, şi în timp ce se uita la aceste imagini, în conştiinţa sa se perindau filele albumului de acasă, în care se aflau desenele şi broderiile Angelei.

Îşi concentră atenţia asupra ultimei poze. Cît e de ademenitoare, de sentimentală, cu toată idealizarea ei, această făptură îmbrăcată în muselină.

Privighetoarea cînta, turturelele uguiau, mirosul portocalelor era ameţitor. Oare sub ce înfăţişare va apărea acum această femeie ?

Şi atunci i se păru că aude de undeva, din depărtări, un cîntec auzit cîndva de demult, şi de demult uitat, pe care-l fredóna încet cineva. Melodia îi străbătu nervii ca o stihie, ca o vrajă.

Era un cîntec popular pe care odinioară îl cînta dădaca deasupra leagănului nepoatei, ca s-o adoarmă. Un cîntec slovac, cu text necunoscut.

După cîteva minute cîntecul încetă.

Şi nu după mult timp se deschise o uşă lăturalnică ce ducea în budoarul Evelinei.

Venea ea.

Cum va fi ? Oare ce costum seducător va fi purtînd ? Şi cu ce cordon vrăjit al Citerei fi-va oare încinsă ?

Era îmbrăcată într-o rochie simplă de crepon, cu pătrăţele albe şi negre. Purta părul strîns şi legat în coc şi un guleraş alb, îngust, brodat îi înconjura gîtul.

Se apropie de prinţul Tibald, cu încredere şi modestie, şi cînd ajunse la el, îi întinse un portofel de atlaz, pe care era o broderie fină din crep negru, înfăţişînd un copil îngenuncheat în faţa unui mormînt.

Apoi, ridicîndu-şi ochii în care străluceau lacrimi sincere, îi şopti cu o voce întretăiată, înăbuşită şi tremurătoare :

— Primiţi, domnul meu, darul acesta din partea mea, cu prilejul zilei de astăzi, ziua dumneavoastră de naştere. Cerul să vă dăruiască viaţă lungă !

Era atîta naturaleţe, atîta nevinovăţie şi sinceritate în această scenă, încît prinţul Tibald uită de sine şi, în loc să-i spună : „Doamnă !", îi spuse : „Fata mea !"

Plîngînd în hohote, frumoasa doamnă se aruncă la pieptul prinţului şi, prelingîndu-i-se din ochi mărgăritarele durerii, îl rugă :

— O, domnul meu, să nu retrageţi acest cuvînt ! Nu există fiinţă mai orfană ca mine pe lumea asta !

Prinţul Tibald puse mîna pe capul femeii care plîngea şi o sărută pe frunte.

— Fii deci fata mea. Uită-te la mine, Eveline. Zîmbeşte. Dumneata eşti copil încă, deci fii fata mea. Eu am să-ţi fiu tată. Nu ! Bunic am să-ţi fiu. Taţii cîteodată nu-şi iubesc copiii, dar bunicilor le sînt dragi nepoţii totdeauna. Vei fi nepoţica mea mică. Să sporovăieşti în urechile mele fel de fel de caraghioslîcuri cînd am să fiu încruntat, să-mi citeşti cînd nu voi avea somn, vei avea grijă de mine cînd voi fi bolnav. Ai să primeşti darurile mele, ai să-ţi ţii casa deschisă pentru mine şi mă vei aşeza la masa dumitale. Să mă asculţi cînd voi avea vreo plîngere şi să-mi împărtăşeşti necazurile dumitale. Să nu-mi satisfaci capriciile extravagante, dar să cauţi să-mi faci pe plac. Şi eu am să mă port la fel cu dumneata. Vei fi stăpîna celor cărora eu le sînt stăpîn. Vei străluci acolo unde voi dori să-ţi admir strălucirea. Şi mă vei asculta totdeauna.

Eveline răspunse la toate acestea sărutîndu-i în tăcere mîna.

— Îţi place ce ţi-am spus ? Te bucură ? întrebă prinţul.

Drept răspuns, femeia izbucni într-un rîs vesel, sări în picioare, începu să danseze, ca ieşită din fire, se repezi din nou la prinţ şi-i acoperi mîna cu sărutări.

— Oh, dragule, oh, scumpul meu bunic !

Prinţul se trînti pe canapea şi rîse cu ironie.

Eveline se opri speriată din zbenguiala ei de copil. Rîsul lui avea ceva înfricoşător, ceva distonant, nelalocul lui.

— Nu era pentru dumneata, draga mea, nu. Vino şi stai aici lîngă mine, frumoasa mea nepoţică.

(Rîsul lui fusese un răspuns la *adieu.)*

Prinţul mîngîie cu tandreţe părul Evelinei.

— Şi acum am să-ţi spun cîteva cuvinte foarte serioase. Fii atentă, pentru că ceea ce îţi spun, de azi înainte e ordin pentru dumneata. În familia noastră unul singur porunceşte, ceilalţi se supun.

Cîtă îngîmfare era în cuvîntul acesta : „familia noastră" !

— Te muţi imediat în palatul meu din Maximilianstrasse, şi de-acum încolo nu mai primeşti pe nimeni fără aprobarea mea. Voi aranja ca şi domnul Kaulman să-şi dea consimţămîntul la această măsură a mea. De acum încolo nu va fi necesar să mai ai legături cu domnul Kaulman decît dacă are probleme de afaceri cu dumneata. Îţi pare rău că pierzi prietenia lui Kaulman ?

— Nu poţi pierde ceea ce nu există.

— Voi interveni ca să fii angajată membru permanent al Operei. Trebuie să ai un post care să-ţi dea dreptul să apari în lume. Titlul de artist este ca o mantie regală, deschide toate saloanele. În ce priveşte succesul, să n-ai nici o grijă. Ai un talent deosebit. Învaţă, şi ai să ajungi departe. Fă-ţi un renume. Pe urmă poţi trăi singură, chiar dacă eu aş muri.

— Numai de nu mi-ar fi frică pe scenă !

— Ai să te obişnuieşti. Şi-apoi vei constata că şi pe scenă un om se bucură de atîta preţuire cît îşi acordă el însuşi. Cine se preţuieşte puţin este ieftin şi pentru alţii. Apoi, să nu accepţi veneraţia oricui. Dacă simţi pentru cineva prietenie, să-mi mărturiseşti sincer, ca să-ţi pot spune şi eu părerea despre el !

— Nu, domnule, se înfierbîntă Eveline, ţin numai la dumneavoastră !

— Nu, nu, Eveline ! De ce să faci într-un moment de slăbiciune promisiuni care vor fi date uitării în clipa cînd inima-ţi va bate plină de iubire ? Dumneata eşti încă un copil. Nu uita niciodată că noi sîntem ca bunicul cu nepoţica. Despre Kaulman să nu mai vorbim, el e un speculant ordinar. Şi-a atins scopul cu dumneata. Va obţine ceea ce a urmărit. În schimb, ţi-a dat numele lui şi nu-l mai poate lua înapoi. Ai să vezi mai tîrziu ce comoară nemărginită este pentru o femeie numele bărbatului ! Fie că vrea să strălucească cu el, fie că tinde să-şi acopere cu el turpitudinea. Pentru femeia care a primit un nume de la un bărbat nu mai au nici o valoare „cele zece porunci" ! Acest lucru îţi va deveni clar mai tîrziu.

— N-am să-l învăţ, domnule !

— Nu-mi făgădui lucruri pe care nu ţi le cer, căci atunci am să cred că n-ai să le ţii nici pe acelea ce ţi le-am cerut cu adevărat. Un lucru vreau să-mi promiţi. Pe un singur om n-ai voie să-l vezi, n-ai voie să deschizi scrisorile ce ţi-ar trimite, nici să primeşti daruri, nici să accepţi jerbe de flori de la el, nici să-i bagi în seamă aplauzele. Un singur om nu trebuie să existe pentru dumneata, ca şi cum ar purta pe cap scufia lui Teofrast şi ar fi invizibil. Acest om este prinţul Waldemar.

— O, îl urăsc pe omul ăsta, îl urăsc, îl detest, mă îngrozeşte !

— Îmi place să aud această izbucnire din partea dumitale. Numai că acest om e bogat. Şi e un bărbat frumos. Şi e înnebunit după dumneata. Şi pînă la urmă femeile sînt măgulite cînd ştiu că un bărbat e nebun după ele. Pot să intervină circumstanţe care să te constrîngă. Bogăţia e un mare seducător, iar sărăcia, o mare codoaşă. Va veni timpul cînd n-am să mai fiu. Vreau ca nici atunci cînd voi fi pulbere să nu primeşti ceva de la Waldemar şi nici să-i dai ceva.

— Vă jur pe ce am mai sfînt : pe memoria mamei mele !

— Atunci lasă-mă să te sărut pe frunte. Am să mă duc la Kaulman şi termin cu el. Iţi mulţumesc că ţi-ai adus aminte de ziua mea. Şi alţii ar putea afla asta dacă mi-ar căuta numele şi biografia într-un *Konversations-lexikon.* Cu portmoneul acela mic, brodat, m-ai făcut foarte bogat. Am venit aici într-o dispoziţie foarte proastă şi plec cu sufletul liniştit. Am să te răsplătesc pentru asta. Dumnezeu cu tine, dragă Eveline !

. . . . . .

Peste cîteva zile Eveline se mută în apartamentul fastuos din Maximilianstrasse, şi prinţul Tibald de Bondavár a înconjurat-o cu o strălucire princiară.

Lumea a crezut că e amanta prinţului ; prinţul trăia cu iluzia că este nepoata lui ; iar Eveline era convinsă că-şi îndeplineşte îndatoririle sale conjugale, executînd tot ceea ce îi porunceşte stăpînul şi soţul ei.

. . . . . .

Aproape în acelaşi timp contractul încheiat de consorţiul carbonifer şi metalurgic cu contesa Theudelinda a fost ratificat de prinţul Tibald de Bondavár.

Şi astfel, domeniul Bondavár fu scos din mîinile ambilor proprietari.

Contesa Angela lesne ar fi putut să-l salveze pentru sine şi pentru familia ei dacă l-ar fi ascultat pe Berend Iván.

. . . . . .

Dar de unde pornea această încăpăţînare a contesei Angela ?

Poate cineva s-o scuze pentru că e atît de capricioasă, atît de neîndurătoare cu bunicul ei şi că stăruie în această încăpăţînare ?

O face din prostie ? Această prostie îi poate motiva faptele ?

Dar să spunem un cuvînt şi în apărarea ei.

Acel prinţ Sondersheim, căruia cu atîta plăcere prinţul Tibald i-ar fi dat-o de soţie pe contesa Angela, este una şi aceeaşi persoană cu Waldemar, despre care a mai fost vorba de cîteva ori.

Şi contesa Angela ştia tot ce se vorbeşte pe seama logodnicului care-i fusese hărăzit.

Putea să procedeze altfel ? Putea să accepte ceea ce o sfătuise Iván ? Să răspundă femeile la această întrebare, bărbaţii n-au dreptul s-o facă !

TALERII LUAŢI CU JAPCA

Aşadar, domeniul Bondavár fusese obţinut.

Mai lipsea capitalul de zece milioane necesar pentru investiţii.

Apoi, o cale ferată, care să lege minele cu piaţa mondială.

Să facem rost înainte de toate de cele zece milioane.

Zăcămintele de cărbuni de la Bondavár merită atîta, ba chiar şi mai mult. Dar cine ştie ceva despre ele ? Cine să creadă că există ?

Reclama, anunţurile plătite încep să-şi piardă efectul. Toată lumea cunoaşte acest soi de afaceri.

„Binecuvîntarea lui Dumnezeu la Kaulman ! Cine cumpără lozuri de Hamburg ?“

Gluma începe să fie înţeleasă. E cuprinsă într-o simplă prepoziţie, şi anume : binecuvîntare este „*la*“ Kaulman, dar „de la“ el nu vine nici o binecuvîntare.

Dar se întîmplă încă multe lucruri noi sub soare.

Cînd Félix, voind să-i facă un serviciu lui Iván, îi adusese un administrator, în timp ce discutau, a văzut pe masă o bucată plată de cărbune pe care se putea observa amprenta unei frunze palmate. Era din mina de la Bondavár.

— Ah ! Asta nu e cumva urma labei vreunei păsări preistorice ? întrebase Félix.

— Nu, spusese Iván, e urma frunzei unei plante.

— Ştii, şi eu posed o frumoasă colecţie de minerale.

— Atunci ia-o şi pe asta !

Şi Félix luase cu el bucata de cărbune.

Apoi, în vremea cînd se pregătea constituirea societăţii anonime de la Bondavár, un ziar german foarte răspîndit a publicat o descriere ilustrată a unei urme de pasăre recent găsită în fundul minei de cărbuni de la Bondavár. Relatarea era semnată de „Doktor Felicius“.

„Să vedem şi noi amprenta aceea !“ strigară savanţii.

Savantul descoperitor dăduse şi un nume animalului care îşi lăsase amprenta piciorului în cărbunele pe atunci încă moale (!) : *protornithos lithanthracoides.*

„Stai ! Opreşte-te ! îl somară în cor toţi geologii, fiziologii, paleontologii, profesorii, savanţii, specialiştii în fîntîni arteziene. Ai rostit un cuvînt mare !“.

Un grup de savanţi susţinea că e posibil, un alt grup era de părere contrară.

De ce n-ar fi posibil ? Pentru că în perioada formării stratului de cărbune nu existau păsări, nici mamifere, aşa că în cărbune nu se pot găsi decît urme de plante şi melci, şi e mare minune cînd găseşti tiparul vreunui peşte.

Şi de ce ar fi posibil ? Pentru că ceea ce n-a fost descoperit încă de nimeni poate fi descoperit de cineva de-acum înainte. Humboldt, de pildă, s-a jurat că n-ar fi existat maimuţe în timpurile preistorice, pentru că pînă la el nu fusese descoperită prin săpături nici o fosilă de maimuţă, şi uite că de atunci s-au găsit : în Anglia una şi în Franţa trei fosile de macropythecus.

Atunci tabăra celor care tăgăduiau posibilitatea existenţei păsărilor în acea vreme începu să se indigneze din nou şi îi

făcu măgari pe cei care susţineau existenţa păsărilor ; doar şi reptile se găsesc numai în lignit ! Dar ce vină are anthracoteriul ? Despre păsări, însă, nici vorbă !

În sfîrşit, după ce cearta s-a purtat prin toate publicaţiile ilustrate, după ce a provocat senzaţie în rîndurile publicului german, englez şi francez, s-a pus capăt acestei interesante discuţii prin trimiterea unei comisii formate din cinci profesori cu autoritate, cu misiunea de a cerceta amprenta respectivă şi de a trage concluzii.

Doctorul Felicius a oferit o mie de galbeni celui care va dovedi că urma indicată de el nu e de pasăre.

Tribunalul savanţilor, cercetînd cărbunele respectiv, a pronunţat verdictul în unanimitate, şi anume : amprenta în cauză nu e a nici unui *protornithos*, ci a unei frunze de *annularia longifolia*. Nici vorbă nu putea fi decît de o plantă, pentru că bucata de cărbune în cauză nu era lignit, ci antracit pur, şi în perioada de formare a antracitului încă nu existau păsări.

Doctorul Félix Kaulman a plătit frumuşel cei o mie de galbeni şi a mulţumit întregii lumi universitare pentru bunăvoinţa cu care a reuşit să facă cunoscută lumii calitatea cărbunelui de Bondavár. Nici cu patruzeci de mii de fiorini n-ar fi realizat o asemenea reclamă. Acum putea să strige oricine în gura mare că *protornithos*-ul e o şarlatanie, renumele cărbunelui de Bondavár era confirmat de ştiinţă.

Se apropia deci momentul prielnic ca noua întreprindere să-şi facă debutul pe scena bursei.

Aceasta este, de fapt, cea mai mare dintre toate ştiinţele.

Bursa are zile însorite şi zile înnorate. Cîteodată atmosfera e străbătută de curenţi electrici, oile zburdă pe cîmpii ; altă dată oile îşi lasă capul în jos şi nu vor să se înfrupte din verdeaţa bogată a cîmpului. Cîteodată îl roagă behăind pe cioban să le tundă, că lîna s-a făcut grea. Altă dată îşi împreunează capetele, se întorc cu spatele şi nu ascultă de nici un îndemn. Alteori, fără să ştie nimeni de ce, berbecul din frunte o ia la fugă şi, ţîşti ! toate oile după el. Nici ciobanul, nici dulăul nu le mai pot opri.

Deci e lucru important să ştii cînd e zi bună la bursă.

Căci vin uneori timpuri atît de bune şi binecuvîntate, oamenii sînt atît de bine dispuşi, portofelele şi pungile atît de mărinimoase, încît în aceste zile totul merge din plin ; de s-ar trezi cineva să organizeze un consorţiu pentru parcelarea şi vînzarea

muntelui Gellért, tot ar găsi un promotor şi oameni dispuşi să subscrie acţiuni. Alteori însă nu-i interesează nici măcar împrumutul de stat pentru căile ferate turceşti.

Aşadar, într-una din acele zile frumoase, cînd toate se-ntîmplă ca prin minune, a început la bursa din Viena subscripţia publică pentru societatea zăcămintelor de cărbune de la Bondavár. În această zi, armata a fost nevoită să întindă cordoane în faţa băncii „Kaulman" şi pe strada unde se afla casa de credit, pentru a menţine ordinea în rîndurile mulţimii celor dornici să subscrie.

Încă de dimineaţă publicul s-a adunat la porţi ; şi cei care erau mai tari şi-au făcut loc cu coatele ; în învălmăşeală nu se sinchisea nimeni de o pălărie turtită, sau un rever rupt de la palton ; ocările cele mai grosolane, rănirile şi lovirile de gradul doi şi trei nici nu mai contau. Geamurile dinspre stradă fuseseră sparte, şi oamenii strigau : „Subscriu zece mii, o sută de mii, un milion ! Iată şi garanţia !" Cei cu staturi atletice, folosind avantajul puterii, s-au cocoţat pe umerii celor din jur, ca să ajungă pe balcon şi să-şi vîre capul în biroul în care funcţionarii erau buimăciţi de iureşul subscripţiilor : „O jumătate de milion !" După-amiază, cînd, în sfîrşit, ceasul a bătut ora 6 şi porţile s-au închis, mulţimea, risipită cu ajutorul armatei, a auzit strigîndu-se de sus, de la balcon : „Subscripţiile s-au sistat. Depăşiri uriaşe. În loc de zece, s-au subscris opt sute douăzeci de milioane !"

Dar' se găsesc oare în buzunarul celor care au subscris sumele mari la care s-au angajat ?

Nicidecum ! Fiecare a depus doar a zecea parte din suma subscrisă ca garanţie în alte hîrtii de valoare. Iar consorţiul n-a văzut încă nici un ban.

Cei care îşi prăpădesc hainele în aglomeraţia asta nici nu au prea mulţi bani, nici nu au vreo legătură cît de mică cu industria carboniferă, dar acum e timp frumos la bursă, se poate cîştiga. Acţiunile carbonifere „Bondavár" sînt cotate peste valoarea nominală, şi fiecare ar vrea ca acel mic cîştig să ajungă în punga lui. Pe urmă, întîmple-se orice cu acţiunile subscrise.

Numai că cineva a avut grijă să nu lase copacii să crească pînă la cer.

În umbră, aşteaptă, gata de luptă, adversarul.

Prinţul Waldemar, ca unul dintre cei mai renumiţi prinţi ai bursei, este în fruntea *contre-mine*-ului.

E cît se poate de firesc ca toţi cei care au subscris urmărind un cîştig imediat să-şi ducă acţiunile la bursă şi să înceapă să le vîndă. Atunci mişcarea de *hausse* se opreşte, *agio*-ul scade şi încetul cu încetul dispare complet. Dacă întreprinderea e viabilă, dacă acţiunile au ajuns în mîini ferme, s-ar putea să aibă loc o nouă creştere.

Dar ştiinţa a descoperit un remediu şi împotriva acestui fenomen.

Consiliul de administraţie alege un sindicat al acţionarilor. Şi acest sindicat dispune cînd să se înmîneze certificatele de subscripţie.

Şi sindicatul va folosi acest răstimp ca să distribuie gratis agenţilor de bursă cam cinci sute de certificate, pentru a lansa întreprinderea. Aceştia fac apoi o zarvă nemaipomenită în culise şi în incinta bursei, provocînd creşterea cursului. Îşi smulg din mîini certificatele umflate artificial, dar bursa încă n-a văzut o acţiune. Se înregistrează în continuare doar cursul „banilor" şi al „mărfii".

Oamenii experimentaţi ştiu că acesta e un război regizat din culise, pentru că acela care ar vrea să dea bani ar găsi la sursă oricîte acţiuni poftеşte la cursul normal. *Contre-mine*-ul pîndeşte clipa cînd va izbi în promotorii *agio*-ului, scăzînd certificatele sub valoarea nominală, pentru ca apoi să le cumpere pe preţ de nimic. Pe urmă pot să crească cît vor.

Şi în acest joc îşi frînge gîtul micul capitalist care s-a hazardat să zburde pe gheaţă, cel care, atras de zgomotul bacanalelor dezlănţuite în cinstea viţelului de aur, şi-a scos din sertar micile economii care-i aduc dobînzi modeste şi încearcă să obţină un cîştig sigur. Iar cînd izbucneşte *contre-mine*-ul, se pomeneşte cu un picior zdravăn în spate, şi aşa cum îşi lasă racul piciorul, se lasă păgubaş şi de acţiuni şi de diferenţe, şi fuge acasă, mulţumind Domnului că cel puţin şi-a salvat cizmele.

Aşa merg lucrurile astea.

În urbea X există o stradă care se cheamă şi astăzi Strada Grecească. Pe ea se înşiră case frumoase, cu ornamente, construite odinioară de comercianţii greci ; în mijloc se înalţă biserica cu frontispiciul de marmură, cu minunata ei clopotniţă

poleită cu aur, cu cele mai sonore clopote din tot orașul. Se spune că atunci cînd au fost turnate aceste clopote, grecii aruncau pumni întregi de monede de argint în masa topită a metalului.

Destoinici, inventivi și veseli grecii ăștia ! Ei au fost întemeietorii comerțului stabil în Ungaria ; evreii nu aveau voie să posede averi imobile, așa că numai casele grecilor reflectau inteligența și sîrguința stăpînilor lor.

Cu toată originea lor macedoneană, cînd stăteai de vorbă cu ei, puteai să juri că ai în fața ta un maghiar get-beget. Limba lor maternă era cea ungurească, pe a lor o învățau fără folos. Nici nu umblau separat, ci amestecați cu ceilalți locuitori. Majoritatea fuseseră înnobilați și se mîndreau cu blazonul lor ; ședeau cu alții la masa verde, și lumea îi putea deosebi de restul locuitorilor doar prin faptul că, în timp ce ceilalți ciocniseră de mult ouăle roșii, grecii abia peste vreo zece zile începeau cu două ciocănele să bată ritmic toaca pe o placă de lemn, vestind Vinerea mare.

Din orașul X a pierit întreg neamul acesta atît de împămîntenit. Ar merita să se cerceteze din punct de vedere biologic care a fost cauza dispariției lor. De ce au pierit bărbații lor burlaci și fetele lor nemăritate ? La ei, atît sexul masculin, cît și cel feminin se caracterizau printr-un fizic impunător, chipeș, ochi înflăcărați și trăsături nobile. Și au pierit unul după altul.

De fapt, a rămas unul singur, dar și acela e burlac : bătrînul Csanta Ferenc.

Cîndva fusese un om jovial, un cîntăreț plin de haz, bogat și darnic, curta femeile frumoase, era cavaler și cartofor temut ; cu timpul, s-a închis tot mai mult în sine, ocolea oamenii, devenise zgîrcit, ura muzica și cîntecul și dădea bani cu camătă.

Cu cît rămînea mai singur cu atît i se adîncea blazarea. Cum îi murea un prieten vechi, o rudă, un asociat, se grăbea să cumpere casa ; toată strada devenise proprietatea lui, doar alături de el mai rămăsese cineva în casă proprie. Această casă era și ea a unei rude de neam grecesc, care însă avea o fată. În mod cu totul excepțional, aceasta n-a rămas fată bătrînă, ci s-a măritat cu un pianist care purta numele maghiarizat de belényi. A născut apoi un băiat care fu botezat Árpád.

Pe bătrînul grec toate astea îl sîcîiau grozav. De ce se mărită una dintre ultimele grecoaice ? De ce se mărită cu un

pianist ? De ce are un fiu ? De ce-l botează Árpád ? Şi de ce se întîmplă toate astea tocmai în vecinătatea lui ?

Numai această casă mai lipseşte ca să fie a lui toată strada !

Pînă şi biserica e a lui. Afară de el, nimeni nu intră în ea. Preotul rosteşte liturghia numai pentru el, el e patronul, el e enoria, el e curatorul, el e tot prezbiteriul, el e casierul : el e totul.

Dacă moare el, se închide biserica şi poate să-i crească iarbă în prag. Dar în casa aceea de alături, noul vlăstar nu prea avea de gînd să moară. Copilul, Árpád, era vioi ca un ţipar. La vîrsta de 5 anişori scăpa deseori mingea peste casă în curtea grecului. Bineînţeles, bătrînul niciodată nu i-o dădea înapoi.

Dar tînărul vlăstar al vecinilor îi pricinuia şi alte amărăciuni.

Prin oraş curgea un pîrîu frumos, lat de doi stînjeni şi adînc de o jumătate. Grădinile caselor se întindeau pînă la acest pîrîu.

Totul în jur era frumos şi răcoros.

Bătrînul grec şi-a închis cu gratii de fier porţiunea lui de pîrîu. Să nu care cumva să intre cineva în apa lui. Dar orice fel de gratii i-ai pune, apa unui pîrîu are obiceiul de a nu rămîne la un singur stăpîn, ci curge mai departe, şi vine altă apă în loc. Casa lui Belényi era în susul pîrîului. De cîte ori scăpa în grădină, micuţul Árpád avea obiceiul afurisit să facă bărci de hîrtie, să le umple cu fel de fel de flori din grădină şi cu alte bălării şi să le dea drumul pe apă. Bărcile pluteau şi lunecau cu succes printre gratii şi, de obicei, acostau la malul vecinului, care dimineaţa, cînd le găsea, se înfuria cumplit. Dragă Doamne, asta constituia o violare a dreptului de proprietate ! De ce dă drumul copilul ăsta nemernic la adevărate flote de hîrtie pe apa altuia ? Soţii Belényi aveau multă bătaie de cap, mereu îi interziceau lui Árpád experienţele lui nautice. Dar parcă te ascultă un asemenea pici ?

Apoi a venit războiul. De ce venise, nu se putea şti, dar honvezii unguri şi soldaţii nemţi trăgeau unii în alţii. După istoricii mai moderni totul n-a fost decît un „joc de copii“ provocat de faptul că şipaii maghiari, care sînt mahomedani, n-au vrut să rupă cu dinţii vîrful cartuşului lor, pe care nemţii îl fabrică cu untură de porc. Sau asta s-a întîmplat în

India de Est ? Ei, e cam acelaşi lucru. Nu se mai ştie sigur. Ce se spune peste asta e inventat de poeţi.

De altfel, amintim toate acestea pentru ca să se afle cum a ajuns Berend Iván în casa familiei Belényi. În vremea aceea de război a luat parte la respingerea unui atac, sau nu ştiu ce altă drăcie, şi a fost cazat la ei. Îl iubeau foarte mult, deoarece era băiat bun şi vesel. Dar, pe neaşteptate, în timp ce bietul pianist se întorcea liniştit spre casă, a fost nimerit în plin de o schijă de la un obuz căzut mai departe şi a murit imediat. Aşa a rămas orfan Árpád, copilul, şi aşa a ajuns Iván de l-a adoptat. Pînă cînd, într-o bună zi, Iván se văzu silit să predea arma şi să plece. Dar unde şi cum ? Prea de demult s-a întîmplat povestea asta, şi e atît de plicticoasă, încît e mai bine să nu mai vorbim despre ea.

Astfel s-a făcut că Iván i-a dat doamnei Belényi toţi galbenii pe care-i avea, ca să-i folosească pentru instruirea muzicală a lui Árpád. Şi aşa erau bani pierduţi, cărora nu le putea da o destinaţie mai bună. Dacă i-ar fi luat cu el, cine ştie cine ar fi avut parte de ei.

Tot pe vremea aceea s-a întîmplat că un comisar al guvernului maghiar a poruncit să se bată toba în oraşul X ca să-i vestească pe cei care aveau bani austrieci de hîrtie să-i aducă în piaţă. Acolo se va face un rug şi vor fi arşi. Cine nu-i aduce o păţeşte.

Şi cine n-a vrut s-o păţească a adus bancnotele austriece în piaţă, unde li s-au dat foc şi au ars.

Şi doamna Belényi avea vreo cîteva sute de fiorini austrieci puşi deoparte. Ce să facă cu ei ? Să-i arunce în foc, îi părea rău. Se duse, aşadar, la vecinul bogat, la bătrînul grec, şi-l întrebă dacă n-ar vrea să i-i schimbe cu bancnote ungureşti ?

La început era s-o dea afară, dar pînă la urmă i s-a făcut milă de ea şi îi dădu în schimb bancnote ungureşti.

I-a dat chiar mai multe, dar peste o săptămînă s-a dus la ea şi i-a spus :

— Nu vreau să mă folosesc de banii tăi, de banii pe care tatăl tău mi i-a încredinţat pentru şase procente. Ia-ţi cei zece mii de fiorini şi fă ce vrei cu ei.

Şi îi plăti în bancnote maghiare întreg capitalul care se afla depus la el.

După altă săptămînă veni în oraş un nou comandant, de astă dată austriac. Puse să se bată toba, anunţînd pe cei care

au bancnote ungureşti să le aducă imediat spre a fi arse, iar cel care va păstra una singură e sortit morţii !

Sărmana doamnă Belényi alergă disperată la vecin. Ce să facă ? Suma pe care i-a dat-o înapoi se află întreagă în sertar ! Sînt complet ruinaţi, şi ea şi copilul, dacă o vor pierde. De ce i-a plătit tocmai acum ? De ce i-a schimbat bancnotele austriece dacă ştia că vin alţi stăpîni.

— Cine-a ştiut ? o repezi domnul Csanta şi începu să facă el pe nenorocitul. Dacă tu ai sărăcit, eu sînt de trei ori mai sărac. N-am măcar un blestemat de *fillér* în casa mea, n-am cu ce să cumpăr un gram de carne. O sută de mii de fiorini îmi ard în foc. Sînt distrus, sînt un cerşetor !

Şi numaidecît începu să-i ocărască şi să-i blesteme pe beligeranţi, de la mic la mare, încît doamna Belényi se văzu nevoită să-l liniştească, să nu care cumva să-l audă cineva de afară şi să-l spînzure.

— Las' să mă audă ! Las' să fiu spînzurat ! Am să ies în mijlocul pieţei şi le voi striga acolo în faţă că dacă nu mă spînzură ei, mă spînzur eu singur. Mă gîndesc numai unde să mă spînzur, de cumpăna fîntînii sau în clopotniţă.

Doamna Belényi îl rugă să nu cumva să facă una ca asta.

— Dar ce să fac ? Să mă duc la uşa bisericii să cerşesc cîţiva creiţari ? Uite cele din urmă două parale pe care le mai am ! şi cînd le scoase din buzunar, începu să plîngă, îi curgeau lacrimile şiroaie.

Săraca femeie se apucă să-l consoleze, să nu se prăpădească, lasă, că şi morarul şi măcelarul dau pe credit, şi era gata-gata să-i mai dea şi vreo douăzeci de fiorini.

— Ei, ai să vezi ! spunea plîngînd în hohote bătrînul grec. Vino mîine dimineaţă la mine şi-ai să mă găseşti atîrnat de-un cui pe coridor. Nu pot supravieţui acestei nenorociri.

Ce-avea să mai facă sărmana văduvă ? A dus pachetul de bancnote la domnul comandant, şi astfel au fost arşi şi aceşti bani în piaţă.

A fost ceva grozav de hazliu. Multora, cînd îşi aduc aminte, rîd de le dau lacrimile.

Pentru văduvă urmară zile grele.

Pierduse toţi banii moşteniţi de la tatăl ei şi nu-i mai rămăsese decît casa. Camerele din faţă le-a închiriat pentru prăvălii, ea înghesuindu-se în cele din fund, şi îşi ducea zilele din acest venit neînsemnat.

Şi mereu se uita cu teamă spre cerdacul vecinului, nu cumva s-o fi spînzurat vecinul ? Pentru că ea, sărmana, trecuse prin încercări prea mari.

Dar bătrînul nu s-a spînzurat. E adevărat că pierduse şi el cîteva mii de fiorini ; dar aceştia nu reprezentau decît pleavă ; îi rămăsese berechet. Avea o pivniţă la care se ajungea pe sub pămînt printr-o hrubă strîmtă săpată chiar din casă. Pivniţa, aşezată exact sub pîrîu, fusese clădită de un maistru vienez, şi localnicii nu ştiau nimic despre ea. Încăperea era plină de butoaie de o jumătate de *akó*, şi toate erau pline de argint. Zăcea ascunsă acolo, în pivniţa bătrînului, o comoară uriaşă. Prin simpla apăsare pe arcul unui mecanism secret pus în funcţiune din dormitorul lui, se deschidea un stăvilar ascuns în albia pîrîului, astfel că în cîteva clipe toată pivniţa putea fi inundată cu apă. Apoi puteau să tot intre hoţii acolo.

Orice bucată de argint sau de aur care ajungea în mîna domnului Csanta nu mai vedea lumina zilei, lua drumul pivniţei de sub pîrîu.

În acest timp, sărmana văduvă trăia în lipsuri, cosea şi broda, ca să agonisească cîţiva bani pentru pîinea de toate zilele.

Căci pentru nimic în lume n-ar fi folosit aurul primit de la Iván pentru alt scop decît pentru învăţătura lui Árpád.

Şi ce mai costau lecţiile de pian !

Micul Árpád era un geniu ! Dar ca orice copil, el nu se ocupa cu plăcere de talentul pe care i-l dăruise Dumnezeu, ci prefera să-şi piardă vremea cu nimicuri.

Nu-i era îngăduit niciodată să iasă din casă fără maică-sa, ca nu cumva să ia apucături rele de la alţi copii, dar copiii născocesc ei şi singuri fel şi fel de năzbîtii.

De pildă, cu grădina. Îndată ce izbutea să ajungă în grădină, se apuca de treabă la un soc, tăia lăstarele din anul trecut, făcea din ele o morişcă, o aşeza pe apă şi îşi trecea astfel ceasuri în şir, privind fascinat cum se învîrte morişca. Asta încă n-ar fi nimic, dar iscodea şi alte drăcovenii. Din acelaşi soc îşi făcuse un fluier, şi cu jucăria asta primitivă cînta fel de fel de cîntece ţărăneşti. Cînd a aflat că elevul lui cîntă din fluier, domnul Klempler, profesorul de pian, fu exasperat. Pentru un pianist, asta-i sinucidere curată ! Dar încă nu era totul. În grădina de vizavi, de care grădina lor era

despărţită doar de apa pîrîului, la glasul fluierului, apărea o fetiţă blondă, cam de 5 ani. Árpád îi trimitea pe apă bărci de hîrtie, suflînd în ele, iar fetiţa le împingea înapoi pe aceeaşi cale. Ei, asta era de-a dreptul o ticăloşie ! Şi domnişorul Árpád lua pedepse peste pedepse. Dar nimeni nu izbutea să afle unde îşi ascundea el uneltele pentru moară şi fluierul. Cînd se ivea cineva în grădină, toate dispăreau fără urmă.

Domnişorul Árpád lega moara şi fluieraşul cu o sîrmă de aramă şi le cobora în gura unei pivniţe, în aşa fel ca nimeni să nu le poată afla.

Fluieratul îl scotea din sărite pe bătrînul grec. Mai ales exerciţiile la pian, care durau pînă seara. Cît era ziua de mare, era condamnat să le asculte.

Pînă şi noaptea visa doar game : do, re, mi, fa, sol, la, si, do !

Între timp, viaţa se scumpise, iar mijloacele de trai se împuţinau mereu. Doamna Belényi fu nevoită să facă un împrumut pe casă. S-a adresat vecinului, şi acesta i-a dat. Suma împrumutată creştea mereu. La un moment dat vecinului îi veni chef să-şi ceară banii înapoi. Femeia neavînd de unde plăti, au ajuns la proces. Şi procesul s-a încheiat cu scoaterea la mezat a casei lui Belényi. Fiind singurul concurent, domnul Csanta a cumpărat casa pe un sfert de preţ. Cît a prisosit peste suma împrumutată, s-a plătit familiei Belényi, care s-a dus încotro a văzut cu ochii.

Pentru ultima oară micul Árpád şi-a ascuns fluieraşul şi moara în gura pivniţei, şi a făcut deasupra o ziditură de cărămidă, să nu le descopere cineva. Apoi s-a dus cu mamă-sa la Viena, ca să înveţe mai departe. În sfîrşit, bătrînul grec avea în mînă toată strada. Nu-l mai stingherea nimeni. Şi nu mai suferea în apropierea lui nici copii, nici cîini, nici păsări.

Grămada de bani creştea într-una.

Butoaiele de o jumătate de *akó* din pivniţa de sub pîrîu se înmulţeau, şi tot cu argint erau pline. Ce apuca să intre acolo nu mai vedea lumina zilei.

Într-o zi la domnul Csanta veni un musafir.

Un vechi cunoscut, un bancher vienez, cu al cărui tată grecul fusese prieten bun şi la care obişnuia să-şi schimbe bancnotele în argint şi aur.

Musafirul era Félix Kaulman.

— Cărui fapt datorez această cinste ? Ce vînt bun vă aduce pe aici ? întrebă grecul.

— Dragă unchiaşule ! (Aşa obişnuia Félix să i se adreseze.) N-am să-ţi ascund scopul vizitei mele. Nici dumneata n-ai timp, şi nici eu. Aşa că încep. Sînt în fruntea unei societăţi importante, am pus la cale o afacere cu zăcămintele de cărbuni de pe domeniul prinţilor de Bondavár, afacere la care s-a subscris un capital de opt sute douăzeci de milioane de fiorini.

— Ei, asta-i de optzeci şi două de ori mai mult decît îţi trebuie dumitale, nepoţele.

— Banii sînt lucrul cel mai mic. Dar am nevoie de oameni de vază pe care să-i cooptez în consiliul de administraţie, deoarece succesul afacerii depinde de hărnicia, abilitatea şi priceperea consiliului de administraţie.

— O, dar asemenea oameni se pot găsi uşor, mai ales dacă tantiemele sînt bune.

— Ei, tantiemele n-au să fie de lepădat, fiecărui membru o să-i revină cam cinci-şase mii de fiorini pe an.

— Da, e o sumă frumuşică. Fericit cel care va ajunge în consiliu.

— M-am gîndit la dumneata, unchiaşule, să intri în consiliul de administraţie.

— E o mare cinste pentru mine. Dar ce obligaţii am, înainte de asta ?

— Nici una ! Nici înainte, nici după, nici cît ai să fii membru. Singura condiţie este ca fiecare membru al consiliului să subscrie o mie de acţiuni !

— Ei ! Mulţi bani, nepoţele dragă...

— Nu e vorba de plătit, ci numai de subscris.

— Eu, dragă nepoţelule, deşi sînt un biet comerciant dintr-un oraş mic, ştiu măcar atîta lucru, că pentru cel care are de unde, a subscrie sau a plăti este totuna.

— Dacă nu ţii seamă de faptul că subscripţiile reciproce se anulează. Dacă, de pildă, dumneata, unchiaşule, subscrii o mie de acţiuni la întreprinderea mea carboniferă, iar în acelaşi timp eu îţi dau o hîrtie prin care mă oblig să cumpăr de la dumneata o mie de acţiuni *al pari*, cele două obligaţii se anulează reciproc, şi nimeni n-are nimic de pierdut.

— Hm ! Dar ce nevoie ai, nepoate, de această comedie ?

— Am să-ţi spun adevărul adevărat. Aşa-i făcută lumea de azi, se uită mai întîi ce fac oamenii cei mai de vază. Dacă aceştia se mişcă, se mişcă toţi. Dacă la bursă numele dumitale, unchiaşule, va figura cu o mie de acţiuni, toţi capitaliştii mai mici se vor îmbulzi să te urmeze. Pentru asta, unchiaşule, primeşti o sinecură. O să-ţi aducă anual cinci-şase mii de fiorini, iar eu o să am un succes răsunător cu întreprinderea mea. Mă crezi că vorbesc sincer ?

— Hm ! Am să mă mai gîndesc, nepoate. Vino după-amiază la cafenea.

Pînă după-masă domnul Csanta a tras cu urechea cam ce se vorbeşte la cafenea despre întreprinderea Bondavár ; şi-a făcut socoteala că de fapt nu riscă nimic, deoarece cu scrisoarea lui Félix este complet acoperit. Cînd se întîlni cu Félix, se şi hotărîse.

— E-n ordine ! Subscriu acţiunile. Dar nu cumva să-mi rămînă vreuna pe gît. Că mie nu-mi place hîrtia. Hîrtia e hîrtie, dar argintul, oricum îl iei, tot argint rămîne.

— Nici o grijă, unchiaşule. Le opresc eu pe toate. Eu depun garanţie pentru subscripţie, eu fac vărsămintele parţiale.

Félix reuşi să-l liniştească pe grec şi i-a lăsat o scrisoare prin care se obliga să cumpere cele o mie de acţiuni subscrise.

Urmară apoi manevrele de culise !

Agenţii, speculanţii, intermediarii au început să umfle cursul acţiunilor carbonifere Bondavár, care urca rapid.

Sindicatul acţionarilor încă nu eliberase nimănui nici o acţiune. *Contre-mine*-ul era paralizat.

Şi din această zi, domnul Csanta Ferenc a început să urmărească foarte sîrguincios presa.

Nu ziarele ! Ele mint întotdeauna. Ci publicaţiile bursei. Acelea spun adevărul, adevăr de aur !

Şi văzu cu mirare ce se întîmplă cu acţiunile Bondavár.

Zi de zi cursul creştea ! Uite, cincisprezece, optsprezece, în sfîrşit, douăzeci şi şase peste paritate. Cine a subscris două sute de mii de fiorini a cîştigat douăzeci de mii în două săptămîni. Şi poate că nici n-a avut două sute de mii de fiorini, ci doar garanţia depusă pe hîrtie.

Numai cînd te gîndeşti te înfiori !

Să cîştigi douăzeci de mii de fiorini cu două sute, şi numai în două săptămîni !

Cît trebuie să trudească un cămătar cinstit ca să obţină o dobîndă de douăzeci la sută pentru două sute ! Cît trebuie să asude, şi să tremure pentru banii împrumutaţi ! Cîte piei trebuie să iei de pe o droaie de nebuni, la cîţi muritori de foame trebuie să le smulgi perna de sub cap, cu cîţi avocaţi trebuie să te certi la sînge, cîţi judecători trebuie să ungi, cîte înjurături eşti nevoit să suporţi de la concurenţi, în vreme ce un speculant de nimic, un escroc, printr-o mîzgălitură a numelui adună cu mătura suma asta în două săptămîni ! Vai, ce nedreaptă e soarta !

Iar domnul Félix Kaulman pune mîna pe douăzeci de mii de fiorini mari şi laţi numai pentru că Csanta Ferenc a semnat o mie de acţiuni.

Ar mai fi om cinstit acela care, descoperind o asemenea nedreptate, n-ar căuta să facă totul pentru a o zădărnici cu orice preţ, şi nu s-ar strădui mai degrabă s-o facă pentru el însuşi ?

„Ce, sînt nebun, să fur pentru alţii ?“

A fura, în principiu, nu e frumos de loc, dar să furi pentru alţii e de-a dreptul imoral !

Dar uite că apare iar Félix Kaulman, şi vine în vizită la bătrînul său prieten din oraşul X.

Afectuos, cu un surîs viclean, bătrînul grec îl primeşte în camera sa şi-l pofteşte să stea jos.

— Ia loc, dragul meu nepot ! Ce vînt te aduce iar pe-aici ?

— Ştii, începu Félix cu indiferenţa omului de afaceri, am venit în chestiunea transferului acţiunilor, după cum ne-a fost vorba.

— Ce acţiuni ? Aha, acţiunile Bondavár ! E aşa de urgentă chestiunea ?

— Da, pentru că vreau să fac primul vărsămînt, şi pe urmă, la emiterea acţiunilor, taxa de transcriere e de doi fiorini, aşa că dacă se emit direct pe numele meu, fac o economie de două mii de fiorini.

— Aşadar, eşti dispus să le preiei chiar dacă-s mai puţine, nepoate ?

— Aşa cum ne-am obligat prin contract.

— Şi dacă eu nu ţi-aş preda decît cinci sute ?

Kaulman făcu o strîmbătură.

— Ei, atunci aş fi obligat să mă mulţumesc şi cu atît.

— Şi dacă n-aş preda nici una ?

— Ce ? strigă Kaulman, sărind de pe scaun. Cred că glumeşti, unchiaşule !

— Ba nu glumesc de loc ! Ar trebui să fiu nebun ca să-mi scape chiar şi numai o acţiune la care am un cîştig de douăzeci de fiorini.

Kaulman păru agitat peste măsură.

— Bine, unchiule, doar ne-am înţeles ! Ţi-am dat şi în scris.

— Mi-ai dat, dragul meu nepot, mi-ai dat în scris că dumneata eşti obligat să preiei de la mine *al pari* o mie de acţiuni, dar eu nu ţi-am dat în scris, nepoate, că sînt obligat să le predau ; aici e toată şmecheria. Hehehe !

Kaulman se clătină mai să cadă şi rămase cu gura căscată.

— Hehehe ! continua să rîdă grecul, clipind cu viclenie. Aşa-i, nepoate, că tu mai poţi învăţa ceva şi de la mine ?

— Bine, unchiaşule, dar aşa nu se poate, îi dădea înainte bancherul. E împotriva tuturor uzanţelor bursei. Dacă mie îmi spune cineva la bursă : uite, îţi dau în termen o mie de acţiuni, de un fel sau de altul, cu un preţ sau altul, n-am nevoie de alt act scris, e suficient să-mi notez în registru. Astea-s uzanţele bursei.

— Ce mă interesează pe mine uzanţele bursei ? Ele nu-mi poruncesc mie. Eu nu mă duc niciodată pe-acolo.

Kaulman schiţă un zîmbet acru.

— Să ştii, unchiaşule, trebuie să mărturisesc că pe mine, de cînd sînt, nu m-a tras pe sfoară nimeni în halul ăsta. Mărturisesc cinstit că mi-am găsit naşul. Va să zică, nu vrei să dai nici o acţiune !

— Nici una. Nici o jumătate măcar.

— Bine, dar atunci trebuie plătită suma subscrisă.

— O plătesc. O plătesc cum se cuvine.

— Toată.

— Să n-ai nici o teamă. Mai am cu ce ! Se mai găseşte în casa asta. Aş putea să scot ochii întregului consorţiu cu aur, dacă trebuie, şi, dacă trebuie, cu argint.

— Ei, spuse Kaulman, trîntind jobenul pe masă, n-aş fi crezut că în orăşelul ăsta o să-mi facă cineva o asemenea figură.

Domnul Csanta era nespus de mîndru că a reuşit să-l păcălească pe vienezul acesta.

Şi se grăbi să se folosească de această lovitură reuşită.

Se temea că dacă întîrzie cumva plata primului vărsămînt, i se va anula subscripţia. De aceea, se hotărî să depună cît mai în grabă pe masa bancherului primul vărsămînt de 35 la sută în argint.

Dar asta nu era de loc o treabă uşoară. Şaptezeci de mii de fiorini în argint înseamnă cîteva căruţe. Transportul trebuie însoţit de jandarmi, şi asta stîrneşte vîlvă mare. Dar las' să stîrnească !

Cînd domnul Csanta coborî în pivniţă, ca să scoată de acolo şapte din butoaiele aşezate la rînd (pe alţii nu-i lăsa să se atingă de ele), inima îi bătea totuşi cu putere. Argintul ăsta din butoi e un capital deosebit de trainic ! E drept că nu aduce nici un venit, dar îl fereşte de orice risc. Şi cînd, dintre cele douăzeci de butoaie, s-a apucat să aleagă şapte, care pentru prima oară luau alt drum, i-au dat lacrimile. I se rupea inima.

Şi în schimb se alege cu nişte hîrtii !

„Să nu plîngeţi, voi, care rămîneţi singure. Se vor întoarce curînd cele plecate. Doar se duc într-o călătorie sigură, nu pornesc pe mare şi nu pot naufragia. Vor merge pe calea ferată, pe osii, ca să se înmulţească, să facă alţi bani. Îndată ce acţiunile au să ajungă în mîna noastră, le vindem, nici măcar o noapte nu ţinem noi hîrtiile acelea, cumpărăm alt argint. Schimbăm şi cîştigul în argint, şi în loc de şapte butoaie voi aduce nouă !"

Consolîndu-le astfel pe cele rămase acasă, domnul Csanta făcu socoteala la cursul zilei, cam cît este preţul argintului, să vadă ce diferenţă va încasa. Organiză apoi expedierea lor, şi plecă el însuşi cu transportul la Viena.

Cu o zi înainte de a se fi hotărît domnul Csanta să transporte argintul, *contre-mine*-ul făcuse o mişcare.

Era doar o încercare. Voia să afle dacă cumva se mişcă vreun dinte de-al adversarului. Au început să cumpere devize. Dacă preţul argintului se urcă, scade valoarea hîrtiilor.

Domnul Csanta sosi deci la momentul potrivit cu cele şapte butoaie de argint.

Cele două căruţe încărcate cu butoaie sigilate cu plumb şi escortate cu baioneta la armă stîrniră senzaţie pe străzile Vienei. Darămite cînd se va afla că butoaiele sînt pline cu argint ! Darămite cînd se va afla că grămada asta de argint

urmează să fie depusă ca prim vărsămînt pentru acţiunile „Bondavár" !

Parcă Peru şi Brazilia îşi desferecaseră izvoarele !

Firma „Kaulman" a contribuit la creşterea zarvei. Preluarea s-a făcut în prezenţa unor persoane oficiale şi a început un du-te-vino pe plan naţional, ca domnul Csanta să-şi primească chitanţa pentru banii de metal predaţi, chitanţă ce urmează să fie preschimbată după-masă în acţiuni, decontîndu-se în acelaşi timp diferenţa de preţ a argintului. Firma „Kaulman" rezolva totul fără să ceară nimic.

Kaulman alese pe cel mai iscusit agent ca să aranjeze lucrurile.

I-a dat îndrumări cum să se poarte cu grecul, pentru orice bacşiş să-i sărute mîna şi să-i stea la dispoziţie toată ziua.

Agentul se numea Spitzhase.

Pînă la prînz Spitzhase i-a adus lui Csanta nota de decontare, restul de bani ce i se cuvenea, precum şi acţiunile. Cu multă complezenţă i-a făcut cunoscut domniei-sale că a adus cu şapte sute de fiorini mai mult decît se calculase, deoarece de alaltăieri, cînd se făcuse decontul, cursul argintului se urcase cu unu la sută.

„Hm ! E un băiat cinstit ! gîndi în sinea lui domnul Csanta. Ar trebui să-i dau un bacşiş." Şi îi dădu o hîrtie de cinci fiorini.

Spitzhase mulţumi cu însufleţire şi nu uită să-i sărute mîna.

„Hm, gîndi iarăşi domnul Csanta, e cam prea mult pentru el cinci fiorini ! Ia dă-mi puţin hîrtia ceea, am vrut să-ţi dau alta, am greşit."

Şi îi dădu în locul hîrtiei de cinci fiorini una de un fiorin.

Spitzhase îi mulţumi şi pentru asta şi îi sărută mîna.

„Hm ! Cumsecade om ! Întocmai după gustul meu. Dă-mi înapoi fiorinul cela, iar am greşit."

Şi îi dădu cincizeci de fiorini.

Acum Spitzhase îi sărută amîndouă mîinile şi îi dori numai bine pînă la porţile raiului.

Domnul Csanta era convins că, de, îl făcuse fericit pe veci, cu toată familia lui.

— Dar dac-am fi aşteptat pînă poimîine cu argintul, nu luam mai mult ?

— Oh, nu, credeţi-mă, azi a fost momentul cel mai prielnic. Poimîine va coborî cu două procente.

— Dar de unde ştii dumneata acest lucru ?

— Ei, cunosc eu prea bine mersul bursei !

— Dumneata ? Dacă ştii aşa de bine, de ce nu faci şi dumneata speculaţii la bursă ?

— Pentru că e nevoie de bani, şi n-am. Vînez şi eu cu banii altora.

— Eşti chiar atît de versat în ale bursei ?

— Acolo trăiesc, numai că nu dorm acolo.

— Atunci du-mă pînă la bursă. Vreau să văd şi eu ce-i pe-acolo.

Domnul Csanta intenţiona, în caz că va găsi un amator, să vîndă imediat acţiunile.

— Se poate merge şi seara ?

— Mai ales seara, atunci e cea mai mare animaţie, în special într-o zi ca asta.

Domnul Csanta se lăsă condus în templul idolului banilor.

Încă de afară se auzea hărmălaia care domnea înăuntru. Intrară, şi pe domnul Csanta îl cuprinse ameţeala în faţa acelui spectacol nemaivăzut.

Era acolo omenire cît ar fi încăput într-o biserică, cam o mie de oameni, toţi cu joben, învălmăşindu-se şi călcîndu-se unii pe alţii. Toţi vorbeau, toţi strigau cu mînie, înfierbîntaţi, ca şi cum s-ar fi certat ; învîrteau în aer pumni şi hîrtii, arătau cu degetele fel şi fel de cifre, strigau denumiri ciudate şi sume, de te zăpăceau.

Spitzhase, ca un om umblat, îl conduse prin mulţime pe domnul Csanta, care a constatat un lucru cu totul neobişnuit, şi anume, că primea ghionturi din toate părţile, fără ca nimeni să-şi ceară iertare.

Ar fi vrut să afle ce înseamnă cuvintele „*ich gebe !*“ şi „*ich nehme !*“ pe care le rosteau alandala cei care păreau gata că se încaieră.

Dar şi mai mult îi atrase atenţia un nume, pe care începu să-l desluşească încetul cu încetul : „*«Puntafár — Puntafár» !*“ Nu cumva e *Bondavár ?*

Ştia şi el măcar atît din practicile oricărui tîrg, că atunci cînd vrei să vinzi ceva, mai întîi îi întrebi pe cei din jur, ca şi cum ai vrea să cumperi, cu cît se vinde marfa, ca să ştii şi tu cît să ceri.

De aceea întrebă pe unul din cei care strigau : „*Wer will «Puntafár» !*“ cu cît dă o acţiune „Bondavár“ ?

— Treizeci peste paritate.

Domnului Csanta îi scăpărau ochii. Imposibil !

— E foarte mult. Ieri a fost numai douăzeci.

— Asta a fost ieri, azi e treizeci. Dacă o să cumpăraţi mîine, domnule, o să daţi treizeci şi cinci. Toată lumea cumpără. Un nabab din Indiile Orientale şi-a adus tot argintul şi a cumpărat „Puntafár“. Vin peruvieni, brazilieni şi plătesc numai în argint. Un bei marocan şi un prinţ muscal care are o mină de argint au comandat fiecare cîte zece mii de bucăţi. Cine n-are decît o sută de fiorini dă buzna peste alţii şi roagă să i se dea Puntafár cu un *agio* de treizeci de fiorini. Ce vreţi, asta e !

Domnul Csanta nici nu bănuia că nababul din India, incaşul din Peru, beiul din Maroc şi prinţul muscal erau el însuşi, că el era cauza directă a agitaţiei de aici.

Mai mult, credea că ceilalţi glumesc şi că era cazul de tocmeală. El s-ar fi mulţumit şi cu mai puţin.

— Oh, ce tot vorbiţi, domnule ! îl apostrofă el pe unul care se tocmea. Ce treizeci de fiorini peste *pari !* Eu vă dau, domnule, o mie de acţiuni „Bondavár“ cu douăzeci şi cinci peste *pari !*

Niciodată nu-i fusese dat domnului Csanta s-audă o hărmălaie mai mare decît cea stîrnită de cuvintele lui.

L-au înghesuit din faţă, din spate, din părţi, s-au răstit la el, l-au bruscat, i-au urlat în urechi, i-au gesticulat sub nas. „Cine-i ăsta ?“ „Ce-i cu ăsta ?“ „*Contre-mineur !*“ „*Baisseur !*“ „Hoţule !“ „Banditule !“ „Reacţionarule ! „Agent plătit !“ „Afară cu el !“ „Turtiţi-i pălăria !“ „Douăzeci şi cinci la spate !“ „Aruncaţi-l afară !“

Abia a izbutit Spitzhase să-l scape pe domnul Csanta din lăcaşul sfînt, dar pălăria tot i-a fost făcută ferfeniţă. Afară începu şi Spitzhase să-l dojenească.

— Ce dracu-aţi făcut, domnule ? Atît de fără minte sînteţi, cînd *contre-mine*-ul e la pămînt, să faceţi pe *contre-mineur*-ul şi să doborîţi propriile noastre acţiuni ?

— Dar n-am vrut să le dobor, se scuză domnul Csanta, voiam doar să văd dacă într-adevăr se plăteşte atît.

— Dacă se plăteşte atît ? exclamă cu indignare domnul Spitzhase. Credeţi că de asta vin oamenii la bursă, ca să-şi

bată joc unul de altul ? Păi acţiunile „Puntafár“ sînt aur ! Azi sînt oferite la treizeci, şi cerute la douăzeci şi opt, mîine vor fi oferite la treizeci şi doi şi cerute la treizeci, şi aşa tot mai sus. De-aş avea bani, aş cumpăra „Puntafár“ pînă la ultima para. Ştiu eu ce ştiu ! Cunosc eu atmosfera la bursă ! Ce-am mai aflat şi în birourile lui Kaulman ! Ei, dar n-am voie să vorbesc...

— Ce-aţi aflat ? stărui domnul Csanta. Mie poţi să-mi spui fără frică.

— Îndrăznesc să vă spun doar atît, zise Spitzhase, uitîndu-se împrejur, că „Puntafár“ n-a ajuns încă la apogeu. Oho ! Fericiţi cei care îşi mai pot procura cu treizeci şi doi. Cunosc eu planul, dar, bineînţeles, nu pot să divulg amănuntele. Să vedeţi cum o să vină un şoc după altul, şi-o să le împingă tot mai sus, în astea şase luni într-un fel, în cealaltă jumătate a anului alt fel ; lumea o să rămînă cu gura căscată. De astăzi într-un an „Puntafárii“ au să stea sută la sută peste *pari.*

— Sută la sută ? se îngrozi domnul Csanta şi se rezemă de perete.

Dar apoi îşi reveni şi-l acuză pe Spitzhase că vrea să-l păcălească :

— Ascultă, dumneata eşti un mare *Aufschneider.* Du-te înapoi, ajung acasă şi singur.

Şi-l alungă pe Spitzhase.

Totuşi, a doua zi primul lucru a fost să-i ceară chelnerului să-i aducă un *Börsenbericht.*

Şi într-adevăr acolo scria exact ce prevăzuse Spitzhase. Preţul argintului scăzuse dintr-o dată cu doi la sută, iar „Bondavár“ erau cerute la treizeci şi oferite cu treizeci şi doi. Literă de evanghelie !

— Nu vînd nici una ! exclamă domnul Csanta, lovindu-se cu pumnul în palmă. E destul ca omul să uite noaptea geamul deschis, şi pînă dimineaţa toate sertarele îi sînt pline cu bani. Am un noroc formidabil !

Se sculă şi se îmbrăcă.

Mai era la micul dejun, cînd sosi Spitzhase. Faţa lui radia victorioasă.

— Ei ? Ce v-am spus ? zise, punînd în faţa domnului Csanta *Börsenbericht*-ul, pe care-l adusese cu el.

Poziţiile care-l interesau erau subliniate cu creion roşu.

Domnul Csanta nu-i spuse că cercetase *Börsenbericht*-ul, şi putu deci să pozeze ca un financiar cu sînge rece. Aruncă o privire peste cifre şi dădu afirmativ din cap :

— Da, cam aşa e ! Ei, nu-i nici o nenorocire !

— Sigur că nu ! Pînă diseară cursul va ajunge la treizeci şi cinci ! Ah, de-aş avea eu mai multe !

— Aşa-i ! Ţine, Spitzhase, îţi dau încă cincizeci. Fii fericit şi dumneata. Cumpără-ţi un „Bondavár". Nu-mi săruta mîna, nu-ţi dau voie.

Dar îi dădu voie.

— Vezi nu cumva să speculezi cu acţiunea ! Ţine-o pentru dumneata. Cînd va veni timpul pentru plata celorlalte vărsăminte, am s-o plătesc şi pe-aceea, în locul dumitale. Dar nu-mi săruta mîinile pentru toate. Am să-ţi mai fac încă mult bine. Dacă o să-mi săruţi mîna ori de cîte ori îţi fac vreun bine, rămîn fără mîini. Acuma însă aştept şi eu de la dumneata, ca semn de recunoştinţă, să mă anunţi cînd şeful dumitale pune la cale o nouă manevră cu acţiunile lui. În mod special să mă anunţi cînd va veni timpul să le vînd. Mă-nţelegi dumneata ? Aşa ! Vezi bine, acuma eşti şi dumneata interesat, că doar ai şi dumneata acţiuni. Trebuie să fii cu atît mai atent. Pe urmă, cînd o să vindem acţiunile, ai să-ţi primeşti şi dumneata partea dumitale.

Spitzhase îi sărută pe rînd toate degetele domnului Csanta.

— Vă rog doar un singur lucru, se rugă Spitzhase, să nu mă trădaţi domnului Kaulman, că dacă află că divulg cuiva secretele lui de afaceri, mă dă afară imediat.

— Să n-ai nici o grijă. Ai de-a face cu un om cinstit.

Şi acest om cinstit credea că l-a mituit pe celălalt om cinstit. Dintre atîţia oameni cinstiţi, care oare îl va înşela mai cumplit pe celălalt ?

NU ! EVELINE !

Era într-adevăr vremea ca Iván să se întoarcă acasă la mină. În timp ce el îşi pierdea vremea la Pesta, în Valea Bondei se întîmplau lucruri mari.

În primul rînd, la o aruncătură de băţ de uzina lui, răsăriseră ca în basme clădiri noi, uriaşe, ca atunci cînd se construieşte fără să se întrebe cineva cît costă, ci numai cînd e gata, indiferent de preţ.

Acţiunile nici nu fuseseră emise încă, şi consorţiul alocase de mult un milion de fiorini pentru construcţii.

Pretutindeni se desfăşura o activitate febrilă ; ici un cărămidar lucrează la o presă acţionată cu aburi, colo nişte vagonete transportă materiale pentru zidurile care se înalţă ; grămezi enorme de pămînt se înalţă în urma săpăturilor executate, din coşuri iese fum, se aşază ţigle pe acoperişuri. Apoi se construieşte o adevărată stradă, un oraş întreg.

Domnul Rauné nu-i scrisese nimic lui Iván despre construcţii.

Domnul Rauné îi mai ascunsese şi altceva celui plecat.

Şi anume, că în mină s-a născut un al treilea spirit înfricoşător, care rivaliza cu *vibeder*-ul şi cu *zuhatar*-ul : „greva" !

O parte dintre muncitori voiau să plece în mina nouă, căreia îi spuneau „mină boierească". Căci acolo li se promiteau salarii cu cincizeci la sută mai mari decît cele plătite de Iván.

Însuşi domnul Rauné şi-a dat demisia şi a declarat că funcţia de director ce i s-a oferit la societatea anonimă e mai avantajoasă pentru el.

Era firesc deci ca el însuşi să aleagă dintre muncitorii lui Iván pe cei mai destoinici, făgăduindu-le salarii mari, ademenindu-i să lucreze pentru societatea anonimă.

Acum vedea Iván ce prostie făcuse angajînd în mina sa pe acest supraveghetor adus de prietenul său drag.

Aşa sînt savanţii !

Ei cercetează pînă la ultima suflare ce animale au trăit în cărbunele mineral cu sute de mii de ani în urmă, dar nu se gîndesc să nu-i lase pe concurenţi să intre în galeriile minei.

Şi cel mai prostănac arendaş s-ar fi priceput ca atunci cînd prietenul său drag, Félix, l-a anunţat că constituie o societate anonimă pentru extracţia cărbunelui de pe domeniul vecin, să-l facă numaidecît pachet pe domnul Rauné şi să-i spună : „Să nu rămîi aici, prietene, nici măcar să respiri aerul nostru".

Dar el a împărtăşit duşmanului toate secretele afacerilor sale. Şi s-a convins repede că acesta nu se sfiise să folosească cît mai bine aceste secrete.

Aflînd de primejdia care-l ameninţa, Iván convocă muncitorii şi le spuse :

„Fraţilor ! Este aici o întreprindere care vă oferă un salariu atît de mare, încît nu poate fi plătit decît în pierdere. Mina mea pînă acum a adus beneficii. Eu vă propun ca, în afară de salariile voastre, să împart cu voi şi beneficiul. Ceea ce cîştigăm, împărţim. La sfîrşit de an vă înfăţişez toate socotelile. Delegaţii voştri le vor verifica, şi fiecare îşi va primi cota de beneficii în raport cu salariul şi munca depusă. Dacă sînteţi de acord cu asta, continuăm munca. Dacă însă preferaţi să treceţi la societatea anonimă pentru un salariu mai mare, n-am să mă ruinez concurînd cu o societate care dispune de multe milioane, ci am să-i vînd mina, şi atunci puteţi fi siguri că de îndată ce cele două mine vor ajunge într-o singură mînă, salariile vor fi din nou scăzute. Celor care îmi rămîn credincioşi le ofer această înţelegere, valabilă pe viaţă. Cît timp voi fi proprietar, beneficiul acestei mine va fi totdeauna împărţit între proprietar şi muncitori."

Această propunere a fost înţeleasă de mulţi, şi societatea anonimă nu putea să facă acelaşi lucru. Mai mult de jumătate dintre muncitori au căzut de acord cu Iván, să rămînă, să nu părăsească mina veche. Un lot mare, însă, ademenit de cîţiva agenţi plătiţi, trecu la mina boierească.

Cei rămaşi credincioşi au avut mult de suferit de la cei care se separaseră. De atunci nu trecuse nici o duminică fără încăierări între muncitorii celor două mine.

Nu peste mult timp Iván îşi dădu seama că puternicul său adversar găsise un răspuns la manevra sa. Clienţii lui obişnuiţi, cărora de obicei le livra cărbune, fontă şi fier în bare, îl înştiinţară, pe rînd, că mina şi furnalul societăţii anonime de la Bondavár le oferă produse cu cincizeci la sută mai ieftine ; pe viitor, deci, nu vor mai cumpăra produsele lui decît la acest preţ.

Salarii mai mari cu cincizeci la sută, produse cu reducere de preţ de cincizeci la sută, asta înseamnă să lucrezi pe gratis.

Rauné avea în mînă legăturile comerciale ale lui Iván, putea deci să-l joace cum poftea.

Cu toate acestea, Iván nu-şi pierdu curajul. Le răspunse tuturor clienţilor că nici de i-ar rămîne toată marfa nevîndută, nu le va vinde nici cărbune, nici fier măcar cu o jumătate de *fillér* mai ieftin ca pînă acum.

Consecinţa a fost că fierul şi cărbunele au început să se adune grămadă în remize şi magazii. Abia mai venea cîte-o căruţă pe drumul negru de la Bondavár. Mina şi furnalul lucrau în gol.

Muncitorii rămaşi credincioşi aveau în faţă o perspectivă întunecată. Şi din cauza asta tovarăşii lor de la mina vecină îşi băteau joc de ei. Unde-s beneficiile ? Poftim de vă împărţiţi barele de fier şi minereul de cărbune !

Iván îi linişti. La sfîrşitul anului totul se va vinde cu preţ bun. Nimic nu trebuie aruncat în vînt. El nu va urma procedeele de la mina vecină.

Cînd construcţiile grandioase ale uzinei au fost terminate, direcţiunea a organizat o mare serbare pentru sfinţirea întreprinderii.

De departe, de la Viena, sosiră domnii acţionari principali, membrii consiliului de administraţie şi preşedintele, ca să participe la festivitatea de inaugurare.

Uriaşa magazie a uzinei a fost transformată şi împodobită ca să servească drept sală de mese, ferestrele erau împodobite cu ghirlande de flori, mesele de pe margini fiind rezervate pentru muncitori, cea principală pentru musafiri.

Se anunţase că va veni şi prinţul în persoană. Pe el îl alesese consorţiul ca preşedinte al întreprinderii. Prinţii, după cum se ştie, se pricep grozav la întreprinderi industriale, şi mai ales prinţul Tibald avea un talent deosebit la speculaţii şi socoteli. Personal subscrisese acţiuni în valoare de un milion de fiorini. Acest milion i-a fost împrumutat de către Kaulman, întabulîndu-se o ipotecă de un milion asupra domeniului Bondavár. Acest milion, firește, nu exista nicăieri.

Festivitatea a fost precedată de o slujbă religioasă, la care, cum fusese anunţat dinainte, sfînta liturghie a fost oficiată de vestitul abate Sámuel. Aşa se şi cuvenea. În faţa unor musafiri cu atît de înalte ranguri, nu putea să slujească un preot de ţară, blînd şi simplu, ca părintele Mahók.

Caleşti cu geamuri îi aduc la scară pe musafiri de la castelul Bondavár, unde au sosit încă din ajun. În frunte, caleaşca prinţului, cu blazonul pe ea. În spate, doi lachei, în costume

cusute cu fir ; în față, vizitiul, cu perucă albă și cu tricorn. Lacheii se grăbesc să deschidă ușa caleștii. Din ea coboară mai întîi un domn bătrîn, distins, cu părul alb, argintiu, cu o față netedă, bărbierită, amabilă și blîndă, cu privire inteligentă, și același domn întinde mîna spre o doamnă îmbrăcată în catifea și dantelă și o ajută să coboare, luînd o expresie caldă, foarte familiară.

La coborîrea din caleașcă, doamnei i se văd pantofiorii de atlaz violet și ciorapii strălucitori de mătase.

„Mare doamnă trebuie să fie asta !" își spune mulțimea care căsca gura în fața bisericii, așteptînd cu capul descoperit sosirea domnilor.

Doar unul dintre ei, îmbrăcat în haine de pănură, cînd o văzu coborînd pe acea doamnă chipeșă, strigă speriat :

— Evila !

Era Szaffrán Péter.

Doamna auzi strigătul acela de mirare și își întoarse fața într-acolo surîzînd.

— Nu ! Eveline !

Spunînd asta, urcă cu grație treptele bisericii.

Pe Eveline o aducea în aceste locuri vanitatea.

Voia să-și arate ciorapii ei de mătase acelor oameni care o văzuseră în saboți și desculță.

Era vanitatea fetei de țăran.

Nu era trufie, ci doar vanitate. Nu voia să-i desconsidere pe foștii ei tovarăși, voia să le facă un bine, să le împartă bani, să-i oblige să-i fie recunoscători, s-o respecte ; și voia să le arate mai ales acelora care fuseseră buni cu ea că acum, cînd ajunsese doamnă mare, n-a uitat recunoștința pe care le-o datora ; dorea să-i facă fericiți.

Eveline se bucura dinainte că se va întîlni cu fostul ei logodnic. Fără îndoială s-o fi consolat de mult ; poate s-o fi însurat chiar. Un mic dar bănesc îl va face foarte fericit.

Bănuia că se va întîlni și cu Iván. Îi va dovedi și lui că își aduce aminte de el cu recunoștință și că îi stă în putere să dovedească această recunoștință și cu fapte. Nu-i poate da, desigur, vreun cadou, dar îi poate aduce la cunoștință ce pericol reprezintă pentru uzina lui puternicul consorțiu și îi poate oferi influența ei hotărîtoare dacă ar vrea să se înțeleagă cu adversarul său uriaș, care urmărea să-l strivească.

Tuturor voia să le facă un bine, pentru ca apoi oamenii să spună „Ei ! A ajutat-o Dumnezeu să ajungă mare şi tare, dar are inimă bună ! Nu i-a uitat pe prietenii ei săraci !“

Pînă aici o împingea vanitatea binefăcătorului.

A aranjat ea în aşa fel ca să se întîlnească şi cu Berend. Notabilităţile regiunii şi moşierii au fost invitaţi, în numele prinţului, să ia parte la festivitate şi la banchet. O astfel de invitaţie nu se poate refuza. Dar atunci cînd Eveline îi făcu abatelui Sámuel aluzii dacă nu cumva are de gînd să-l viziteze pe Berend, ca pe un coleg în ale ştiinţei, sau să-l invite la banchet, abatele răspunse că nici pentru cea mai mare comoară din lume nu s-ar duce la prietenul său, Berend Iván, să-l invite în saloanele nobilei familii de Bondavár. Probabil ştia el ce ştia.

Pe cînd Szaffrán Péter căsca gura la minunea care-i trecea prin faţă, cineva din spate îl bătu pe umăr. Era Félix Kaulman.

Văzîndu-l, în prima clipă Péter se făcu palid de spaimă, apoi de mînie.

Félix însă îi surîse cu superioritate, ca unuia de care îl leagă o glumă comună, din alte timpuri.

— Bună ziua, băiatule ! Să vii şi tu la ospăţ !

Szaffrán Péter se holbă la toţi domnii care i se perindau prin faţă, iar după ce intrară în biserică, porni şi el după ei.

Acolo îngenunche în faţa unei icoane, în colţul cel mai întunecos al bisericii, şi, rezemîndu-şi de perete mîinile încleştate şi îngropîndu-şi faţa între braţe, făcu un legămînt, un teribil şi greu legămînt. Cei ce l-au văzut credeau că se căieşte de păcate şi se roagă. Apoi se sculă, nu aştepă sfîrşitul slujbei pompoase, se grăbi să iasă din biserică, aruncînd priviri sălbatice înapoi, să vadă dacă cumva icoanele nu strigau după el, arătîndu-l cu degetul : „Prindeţi-l ! Legaţi-l !“

După sfînta liturghie, oaspeţii s-au dus să viziteze uzina. Sub arcul triumfal alcătuit din crengi de brad, domnii au fost primiţi de delegaţia muncitorilor, şi conducătorul lor ar fi ţinut o cuvîntare strălucită dacă nu s-ar fi încurcat. În schimb, un grup de fetiţe îmbrăcate în alb au avut norocul să spună bine poezia învăţată ; una din fetiţe i-a dat Evelinei un splendid buchet de flori.

Eveline o sărută pe copilă şi o întrebă :

— Mă mai cunoşti, Miciko ?

Cum s-o cunoască ? Nici nu îndrăznea s-o privească pe Eveline, atît de frumoasă era.

Clădirile uzinei, fabricile, furnalele, forja, mina, cocseria au fost prezentate tuturor de către domnul Rauné, directorul, apoi s-au întors cu toţii, obosiţi, la magazia transformată în sală de mese, unde erau aşteptaţi de două tarafuri de ţigani, care îi primiră, fireşte, cu *Marşul lui Rákóczi.*

Au venit la această festivitate şi cei chemaţi, şi cei nechemaţi, de la vlădică pînă la opincă.

Numai că printre cei de faţă Eveline nu-l găsi pe Iván.

Nu trimisese nici măcar o scrisoare de scuze. Bineînţeles, s-a îmbrăcat iarăşi cu cămaşa neagră, nu poate face complimente mincinoase dacă simte altceva. Un bădăran !

O fi avînd motive să se poarte aşa.

Cînd se bea pe pielea ursului din pădure, ursul ar trebui să aibă măcar dreptul să nu fie prezent la acest aldămaş.

Dar era prezent Szaffrán Péti.

Ba chiar i s-a făcut cinstea să fie aşezat pe primul loc la masa muncitorilor, doar era musafirul lor. Dar afară de el, nu mai era nici un muncitor de la uzina din Valea Bondei.

Ospăţul a ţinut pînă seara tîrziu. Şi domnii şi muncitorii erau foarte veseli.

Spre sfîrşitul petrecerii, Félix îl chemă la dînsul pe Szaffrán Péter.

Îl prezentă prinţului.

— Acesta este acel muncitor destoinic despre care v-am vorbit, excelenţă.

Szaffrán simţi cum i se urcă sîngele în obraji şi îi năvăleşte spre tîmple.

— Cum te mai descurci, băiete, de cînd nu ne-am mai văzut ? îl întrebă Félix. Tot te mai temi de doctori ? Ia ţine ici un pic de plasture, să-ţi vindeci frica !

Scoase din portmoneu o bancnotă nouă-nouţă de o sută de fiorini şi-o puse cu de-a sila în palma lui Péter.

— Nu mie, ci doamnei să-i săruţi mîna.

Szaffrán Péter îl ascultă şi sărută mîna Evelinei, punîndu-şi buzele pe mănuşa ei frumoasă, mov-pal.

Ia uite ce băiat bun şi ascultător s-a făcut acest antropofag !

— Doamna este foarte binevoitoare cu tine, urmă Félix. La propunerea ei, excelenţa-sa, prinţul, a ordonat să te angajăm ca supraveghetor la uzina societăţii, cu un salariu de o mie de fiorini pe lună. Ce părere ai, băiete ?

Ce să spună ? A sărutat şi mîna înălţimii-sale prinţului.

— Ei, acum bea cu mine un pahar ! spuse afabil domnul Kaulman, umplînd o cupă cu şampanie spumoasă lui Szaffrán Péter. Trăiască ilustrisimul nostru preşedinte, înălţimea-sa prinţul !

— Să trăiască femeia cea mai frumoasă ! adăugă prinţul curtenitor, înainte de a se auzi acordul viorilor, ca răspuns la toastul rostit.

Apoi toţi patru au ciocnit paharele : Szaffrán Péter, prinţul, bancherul şi doamna cea frumoasă.

Ţărănimea era vrăjită de această scenă. Cum pot ciocni paharele nişte domni de un rang atît de mare cu un muncitor în straie de pănură ? Se vede că iubesc într-adevăr poporul.

În acest timp, Szaffrán Péter încerca să ghicească în sinea lui care dintre cei doi domni, unul în stînga, şi altul la dreapta doamnei frumoase, este soţul ei, şi ce putea să-i fie celălalt ?

Goli paharul, dar nici cu asta nu rezolvă problema.

Festivitatea se termină cu un minunat foc de artificii. Scînteile aurii ale petardelor care explodau zburau pe deasupra minei lui Iván.

A doua zi dimineaţa, Szaffrán Péter se duse la Iván şi îl anunţă că s-a angajat la mina domnilor.

Iván gîndi cu amărăciune : „Şi tu ?“

— Du-te, dar, spuse Iván.

Szaffrán era mai palid ca de obicei. Aştepta ca Iván să-i facă reproşuri, dar aştepta degeaba, pentru că Iván nu mai scoase nici un cuvînt. Atunci izbucni din el ceea ce voia de fapt să spună :

— De ce-i spuneaţi „atunci“ acelui om „doctore“ ?

— Pentru că este în adevăr *doctor philosophiae*.

Szaffrán ridică degetul ameninţător.

— Totuşi, a fost o greşeală, domnule, că i-aţi spus „doctore“ !

Spunînd asta, s-a întors şi a plecat fără să-l mai salute.

Tăria sufletească a lui Iván trecu printr-o încercare grea.

Îl părăsiră oamenii lui cei mai buni. Capitaluri mari, colosale, se rostogoleau spre căsuţa lui ca s-o mături, vechii lui tovarăşi de afaceri şi clienţii îl părăseau. Avea nevoie de inimă tare ca să nu fugă din căsuţa aceea plină de funingine şi să nu lase pe mîna adversarilor lui victorioşi mina care îi aducea atît de puţin.

Dar în această grea înfrîngere îi rămînea un prieten adevărat şi neschimbător, care nu-l lăsă să dispere : tabla înmulţirii, faptul că doi ori doi fac patru.

Ea îi arăta adevărata faţă a lucrurilor :

„Este asta asociaţia unor industriaşi ? Nu, e a unor cavaleri de bursă."

„Se ocupă ei cu probleme de economie naţională ? Nu, joacă la noroc."

„E aceasta o uzină ? Nu, e turnul Babel."

Doi ori doi fac patru. Şi veşnic doar patru.

Şi dacă toţi împăraţii ar porunci şi ar da un ucaz ca doi ori doi să facă de acum încolo cinci, dacă toţi papii ar edicta ca toţi credincioşii să creadă că doi ori doi fac cinci, şi dacă toţi regii banilor ar calcula că doi ori doi fac cinci, tot nu vor putea schimba adevărul că de două ori doi fac patru.

Această măreaţă întreprindere a societăţii anonime vrea să lucreze împotriva acestui adevăr elementar. Construieşte, achiziţionează, fondează, contractează, cumpără, vinde cu o risipă uşuratică ; totul, totul împotriva adevărului că doi ori doi fac patru. Nu-şi propune să lucreze pentru un beneficiu viitor, ci pentru succesul momentan, imediat.

„Eu le voi supravieţui acestor nemuritori !"

. . . . . .

La sfîrşitul anului, lumea oamenilor de afaceri avu încă o surpriză.

Cursul acţiunilor „Bondavár" a început să se stabilizeze între treizeci şi cinci şi patruzeci, deşi se apropia data cînd trebuia plătit al doilea vărsămînt.

În această perioadă de obicei scade orice „hîrtie tînără".

Domnul Csanta tocmai se frămînta cu gîndul că e momentul cel mai favorabil să-şi vîndă acţiunile şi să-şi transporte acasă argintul.

Dar chiar atunci a primit de la Spitzhase o comunicare secretă : Să nu cumva să vîndă. Azi direcţiunea a făcut bi-

lanţul pe cele două luni care au trecut, şi la proxima adunare generală le va face o surpriză acţionarilor : le va repartiza 20 la sută din profit, fapt care va avea ca urmare ridicarea rapidă, imediată a acţiunilor. Să se folosească bine de acest secret.

Şi, într-adevăr, lumea de afaceri a avut această surpriză. Uzinele „Bondavár" au reuşit să prezinte un profit atît de strălucit, realizat în primele două luni de la începerea activităţii, încît în afară de tantiemele direcţiei, fiecare acţiune primea cîte şase fiorini dividende, ceea ce reprezenta un cîştig nemaiauzit, după cele 35 la sută plătite acum două luni.

Iván rîse cu hohote cînd citi aceste ştiri.

El ştia mai bine decît oricine cu ce fel de cîştiguri lucrează această uzină. Căci nu este mare lucru să întocmească un bilanţ, astfel ca soldul care se găseşte în casă să figureze ca profit net. Ce ştie un acţionar naiv ? Membrii direcţiunii ştiu însă acest lucru, doar ei văd ce se face. Chiar dacă se pierde tot ceea ce s-a investit în acţiuni, profiturile lor sînt asigurate, iar în ce priveşte publicul, n-are decît să plîngă.

Pe teritoriul bursei nu funcţionează legea marţială.

Aşa că domnul Csanta nu-şi vîndu acţiunile, făcu şi al doilea vărsămînt în argint, se bucură de cîştig şi-l binecuvîntă pe Spitzhase, care îl oprise să-şi vîndă acţiunile. Peste o săptămînă acestea s-au ridicat la 45.

Iván privea liniştit această zarvă diabolică şi se întreba : „Oare cît va mai dura această glumă ?"

CULTUL PĂNURII

O coincidenţă bizară a constelaţiilor a făcut ca tocmai pe cînd Iván rîdea în sinea lui : „Oare cît va mai dura această glumă ?", la bursă, prinţul Waldemar să-l oprească pe Kaulman, care strălucea de bucurie în urma victoriei obţinute, şi să-l întrebe :

— Ce credeţi dumneavoastră, cît mai durează comedia asta ?

— Mai avem actul trei ! răspunse bancherul.

— Da, rata a treia. Atunci vă arunc în aer.

— Voi fi şi eu acolo !

Contre-mine-ul nu reuşi să ghicească ce planuri putea să mai aibă Kaulman. Că pregăteşte ceva, era sigur. Nu ştiau despre acest lucru decît abatele Sámuel şi prinţul Tibald.

Actul al treilea era calea ferată „Bondavár".

Sarcină grea ! Conducătorii statului sînt supăraţi pe Ungaria, şi în supărarea lor nu vor să-i aprobe nici un fel de cale ferată, nu-i pietruiesc nici măcar drumurile, las' s-ajungă un deşert, o bucată de Asie !

Şi oare nu au motive să fie supăraţi ? Ideea lor scumpă despre stat se izbeşte de încăpăţînarea acestui neam cu grumazul tare.

Toţi cei ce se îmbracă cu postav în Ungaria se ridică împotriva lor. Întreg corpul funcţionăresc, clasa de mijloc, intelectualitatea mai degrabă renunţă la slujbe decît să sprijine realizarea himerei omului de stat din Viena. Nu-i nimic ! Au angajat alt grup : musafir la masa pusă se găseşte întotdeauna. Nici cu asta nu s-a făcut vreo treabă. Grupul funcţionarilor nou angajaţi a încasat salariile, a adus felicitări, a fost instalat, a depus jurămîntul, şi-a umplut buzunarele, dar pentru ideea de stat nu şi-a mişcat nici măcar un deget.

Între cei demisionaţi şi cei nou angajaţi exista o singură deosebire, şi anume : că primii au spus deschis că nu vor să facă nimic, iar ultimii se făceau că încearcă să acţioneze şi că nu reuşesc. Ar împinge ei lucrurile înainte, dar dacă nu se poate...

La clasa care poartă postav nu se poate găsi ceea ce caută înţelepţii statului.

Altădată se realiza un soi de echilibru prin clasa purtătoare de mătase şi catifea ; mantia de gală şi reverenda, adică aristocraţia şi preoţimea. Acum şi aceştia au rămas deoparte.

Primatul sfinţeşte, episcopii reprezintă, conţii, foştii prefecţi sînt la Pesta şi protestează, poate şi complotează.

Flectere si nequeo superos...

Dar să ne întoarcem la pănură.

Pănura, după cum ştim, este varietatea cea mai ordinară a postavului cenuşiu, varietatea folosită de neamurile cele mai sărace.

În acea vreme pănura era mult căutată în oraşul de reşedinţă a împăratului.

Nu pentru că doamnele șic și-ar fi pierdut capul după postav ca să-și facă din el *saut-en-canot*-uri, ci pentru că purtătorii de pănură ocupau o bancă întreagă în Corpul Legislativ al imperiului. Îi trimisese Galiția.

Ei, și ? Aveți ceva împotrivă ? Nu sîntem noi democrați ? Cum adică ?

Oh, vă rog, sigur că sîntem democrați. N-am nimic împotrivă ; din contra, am vrut să spun că a fost o idee genială să aduci pănura în Corpul Legislativ. Purtătorii de pănură, fără îndoială, sînt oameni cu sufletul foarte curat și cinstit. Dacă arhiepiscopul cască, cască și ei, dacă acesta se scoală în picioare, se scoală și ei, dacă se scarpină în cap, se scarpină și ei, ceea ce demonstrează solidaritate principială. Limba în care au loc dezbaterile n-o înțeleg, e adevărat, dar acest lucru prezintă avantajul de neprețuit că nu țin discursuri lungi și nu întrerup cu intervenții discuțiile ce au loc. N-au adus cu ei cine știe ce cunoștințe profunde cu privire la legislație, sau la probleme constituționale, la reforme sau articole bugetare, dar tocmai această simplitate paradisiacă face ca acțiunile lor să se bucure de cea mai mare încredere, căci nimeni nu-i poate suspecta că votează cu guvernul numai ca să obțină o funcție.

Repetăm, merită toată cinstea inițiatorul introducerii zeghei de pănură în inima Corpului Legislativ și al Adunării Constituante.

Și în Ungaria poartă mulți pănura. Dar cele o sută și ceva de scaune destinate lor stau goale în palatul legislativ din Schottenthor.

O singură pătură socială mai lipsește : preoțimea.

Căci acești preoți din Ungaria sînt atît de barbari, atît de necivilizați, încît pînă și acum preferă să rămînă credincioși tradițiilor din timpul lui Rákóczi decît să accepte cuceririle civilizației moderne.

Chiar un om atît de neînsemnat ca părintele Mahók trimite înapoi declarația ministrului, pe care trebuia s-o citească de pe amvon în fața credincioșilor, cu observația că el nu e paznicul satului. Dacă vor să publice ceva, există piață, aprod, tobă : să bată toba, să anunțe ce vor, dar în biserica lui nu se citesc circulare !

Trebuie înfrîntă odată și preoțimea asta cu capul tare !

— A venit timpul faptelor ! îi spuse Félix Kaulman abatelui Sámuel.

„A venit timpul faptelor !“ își spuse singur abatele Sámuel.

Primatul a fost la Viena. Primatul n-a obținut audiență. Primatul a căzut în dizgrație. Episcopul Transilvaniei a fost eliberat din funcția sa. Sabia a fost ascuțită împotriva clerului din Ungaria. Și pentru firul de care atîrnă sabia lui Damocles se pregătește foarfeca !

Calea ferată „Bondavár“ este *gradus ad Parnassum.*

Dacă proiectul reușește, casa „Kaulman“ va fi în rînd cu Pereira și Strousberg.

Și atunci se va putea lansa în folosul curiei papale un împrumut garantat de averile bisericești maghiare.

Totul dintr-o singură lovitură.

Rang în lume, putere în țară, influență în imperiu, succes în afaceri și glorie în împărăția bisericească.

Abatele Sámuel începu să-și joace rolul plin de orgoliu.

Prima lui sarcină era ca și purtătorii de postav din Ungaria să fie introduși în Corpul Legislativ și să primească în schimb calea ferată „Bondavár“, iar el să obțină titlul episcopal și un loc în Senat.

Toate trei îi zăceau în palmă.

Personajele cele mai de seamă erau simple piese de șah, pe care trebuia să le miște după placul lui : omul de stat, regele bursei și femeia frumoasă !

. . . . . .

Într-o sîmbătă, domnul Rauné îl vizită pe Iván și îi comunică pe scurt scopul vizitei : locuitorii mai multor sate din Valea Bondei doresc să ceară guvernului de la Viena și *Reichsrat*-ului îmbunătățirea căilor de comunicații din regiunea lor, lucru ce pînă acum a fost neglijat. Fiind vorba de o problemă care îl interesează și pe Iván, la fel ca și pe ceilalți, să permită ca și muncitorii săi să participe la mitingul ce se va ține a doua zi.

Iván refuză categoric să-și dea aprobarea.

— Trăim într-o vreme guvernată de legi excepționale. Acestea interzic adunările politice. Or, mitingul va avea acest aspect. Eu respect interdicția dată de sus.

A doua zi mitingul a avut totuşi loc, iar abatele Sámuel a ţinut o cuvîntare înflăcărată în faţa adunării. Figura lui însăşi era plină de autoritate, iar discursul, clar şi atrăgător.

Subiectul tratat era de pur interes public, aşa că nu se putea obiecta nimic. Şi ca nu cumva să se poată suspecta nici cît negru sub unghie, cuvîntul *Reichsrat*, care se bucura de o popularitate nefastă, nici nu apăru în discurs.

S-a aprobat în unanimitate ca poporul să aleagă o delegaţie formată din doisprezece membri, care să meargă la Viena şi să prezinte cererile masei. Va fi foarte bine aşa.

Abatele Sámuel strigă numele celor doisprezece candidaţi, iar cei din jur aprobară strigînd „ura".

Din mărinimia societăţii anonime „Bondavár", fiecare membru al delegaţiei avea să primească întreţinere pe toată durata drumului şi în afară de asta, un suman, pălărie şi cizme, toate noi.

Pentru douăsprezece sumane se pot găsi doisprezece amatori să le îmbrace.

Dar nu era chiar atît de uşor, pentru că pănura e neîncrezătoare.

Nu-i place să fie bătută pe umăr de domni. Iar în ce priveşte darurile, ea e de părere că acestea se răscumpără cu vîrf şi îndesat. Dacă propunătorul ar fi fost un surtucar oarecare, ar fi întîmpinat o mare opoziţie, dar era un preot, un preot distins. Pe unul ca el poţi să-l urmezi. Nu e cazul să-ţi fie teamă că va conduce delegaţia cine ştie unde, şi va fi silită să ia asupra ei nu se ştie ce sarcini, şi să te pomeneşti cîndva că trebuie să-ţi părăseşti casa şi pămîntul. De ce ? Pentru că într-o împrejurare sau alta doisprezece oameni s-au dus la Viena şi acolo au vîndut Diavolului, sau dracu ştiu cui, drepturile pămînteşti şi cereşti ale întregului popor.

Un preot nu te poate păcăli.

Totuşi, li s-a atras atenţia celor douăsprezece sumane ca acolo, la Viena, să spună că nu ştiu carte, nu cumva să-şi mîzgălească numele pe vreun act ; şi mai ales dacă li se va pune întrebarea care cît pămînt are, cîţi flăcăi, să se ferească de a da un răspuns.

În delegaţie a fost ales, bineînţeles, şi Szaffrán Péter. De el era o deosebită nevoie la Viena.

A doua zi delegaţia porni la drum, sub conducerea domnului abate.

lar în a treia zi Iván fu citat în faţa comandantului militar al celui mai apropiat comisariat teritorial.

Comandantul i-a adus la cunoştinţă că s-a primit un denunţ împotriva domnului Berend. Denunţul afirmă că domnul Berend instigă împotriva constituţiei, aduce injurii *Reichsrat*-ului în faţa poporului, îi împiedică mai ales pe muncitorii săi să depună declaraţii de credinţă, vorbeşte de rău pe membrii înaltului guvern şi face parte din asociaţii secrete.

Comandantul i-a pus în vedere ca pe viitor să se ferească de asemenea fapte, deoarece, în caz contrar, se vor porni cercetări împotriva lui, şi rezultatele ar putea fi triste. De data asta, pentru ultima oară, scapă doar cu un simplu avertisment.

Iván ştia bine de unde vine acest denunţ.

Atît i-ar mai trebui întreprinderii sale, ca unicul ei director şi administrator să stea închis doar un anişor, în mod preventiv, pentru cercetări. Pe urmă se va dovedi nevinovăţia lui şi va fi eliberat, dar în acest timp întreprinderea sa ar da faliment.

Norocul lui Iván a fost că anchetatorul era om însurat, şi soţia lui locuia în camera destinată celor deţinuţi preventiv. Se întîmpla să fie şi lehuză. Aşa că au preferat să-l lase pe Iván să plece acasă decît să ia camera acelei femei bolnave. Cu asta cred că e de acord oricine.

. . . . . .

Ah, a fost o adevărată sărbătoare apariţia în metropolă a douăsprezece sumane noi-nouţe de pănură din Valea Bondei.

Priviţi-i, sînt unguri ! Copiii pămîntului cu sentimente curate, în delegaţie la *Reichsrat*.

Asta înseamnă recunoaşterea Constituţiei din Februarie. Primii pionieri.

De trei ori „ura“ pentru ei !

Toate ziarele erau pline cu saluturi de bunvenit. Ziarele politice publicau articole de fond cu privire la acest eveniment însemnat.

Oamenii de stat le-au acordat audienţe speciale. Domnul abate, în numele delegaţiei, rosti discursuri pompoase, împletind fraze despre impasul actual în care se zbate ţara şi din care poporul doreşte să iasă, începînd să-i recunoască pe bine-

făcătorii adevăraţi, să-i deosebească de cei care îi îndeamnă la pasivitate.

Domnul abate a stăruit în mod deosebit asupra acestei clarviziuni a poporului atunci cînd s-au înfăţişat excelenţei-sale, care avea cuvîntul hotărîtor.

Excelenţa-sa a strîns cu bunăvoinţă mîna domnului abate şi l-a asigurat că episcopia X va fi vacantă în curînd şi se va avea grijă ca să fie numit acolo prelatul cel mai credincios. Excelenţa-sa a schimbat cîteva vorbe amabile şi cu membrii delegaţiei. De această conversaţie prietenească erau mulţumite ambele părţi, deşi una nu înţelegea limba celeilalte.

Mai mult chiar. Cînd excelenţa-sa află de la domnul abate că personalitatea cea mai marcantă dintre delegaţi este Szaffrán Péter, îi strînse mîna şi îşi exprimă speranţa că la şedinţa de mîine a *Reichsrat*-ului îl va vedea la galerie. „Deocamdată“ doar la galerie !

Péter îi promise că vor fi cu toţii acolo. El singur înţelegea ce i se spunea. Ştia nemţeşte, ba chiar şi franţuzeşte. Se lipise cîte ceva de el pe vremea cînd fusese matroz.

Dar domnul ministru n-a dat nici un răspuns cu privire la aprobarea căii ferate „Bondavár“. Or, aceasta era problema principală.

După audienţele la mărimile politice, urmară ovaţiile populare. Redactorii a trei reviste ilustrate au rugat delegaţia să se lase fotografiată pentru publicaţiile lor, în acele noi şi pitoreşti sumane. Fotografia lor interesantă, în grup, a apărut în cel mai scurt timp în vitrinele tuturor magazinelor cu obiecte de artă şi a atras o mulţime de gură-cască.

La şedinţa de-a doua zi a *Reichsrat*-ului li s-a rezervat toată banca întîi de la galerie, şi scumpii oaspeţi au luat loc pe rînd, s-au rezemat cu coatele de balustradă, lăsînd să le atîrne pălăriile ca nişte ciuperci.

Ca să le facă plăcere, excelenţa-sa a rostit o cuvîntare de o oră şi jumătate, şi reprezentanţii cehi au numărat că în acest timp s-a uitat de cincizeci şi două de ori în sus, spre balcon, ca să vadă ce impresie face.

Unul a adormit şi a scăpat pălăria. În schimb, pălăria l-a trezit pe altul care dormea în băncile deputaţilor. Această întîmplare a fost prezentată ca un calambur, trei zile la rînd, de toată presa din imperiu, pînă cînd a ajuns prada pr·sei

satirice. Li s-au atribuit fel de fel de vorbe de duh pe care ei nu le rostiseră niciodată.

Au stat însă pînă la sfîrşitul şedinţei. Oameni cumsecade!

Ca recompensă pentru această suferinţă şi ca răsplată pentru perseverenţa lor neclintită, vîrfurile Corpului Legislativ au organizat în cinstea lor un strălucit banchet la hotel „Munsch", unde Szaffrán Péter a avut onoarea să stea în capul mesei, chiar la dreapta domnului abate, şi a putut fi admirat în toată splendoarea lui de întreaga asistenţă. Din toasturile însufleţite care i-au fost adresate direct de către distinşii oratori, domnii doctori, domnii *Reichsrat* şi *Geheimrat*, Szaffrán Péter a înţeles că toată lumea cinsteşte în persoana lui pe *Reichsrat*-ul care va fi trimis aici să reprezinte populaţia din Valea Bondei, colegul mult aşteptat şi viitorul legislator. Iar din şuşotelile în limba franceză pe care le auzea în spatele lui, înţelese că cei de faţă vedeau în el pe celebrul flăcău, fost logodnic al divinei Eveline, pe care i-o răpise Kaulman.

Szaffrán Péter se făcea că nu aude nici ce i se spunea în faţă cu vorbe entuziaste, nici ce se şoptea în spatele lui cu rîsete ironice.

Dar în sinea lui gîndea: „Dacă ar şti domnii ăştia că eu am mîncat cîndva şi carne de om!"

Spre sfîrşitul banchetului, domnii doctori, personalităţile şi savanţii renumiţi s-au sărutat cu bravii oaspeţi, şi numai noaptea tîrzie a pus capăt acestui elan de iubire. A doua zi toţi cetăţenii din Valea Bondei erau ameţiţi aflînd ce de bunătăţi consumase delegaţia lor. Ei nu erau obişnuiţi cu aşa ceva.

Dar abia acum începeau o mulţime de parăzi. Trebuiau să se ducă la castelul imperial şi să prezinte respectele şi omagiul lor către tron. În faţa bietei pănuri se deschideau şi porţile cele mai înalte.

A doua zi trecură în revistă o grandioasă paradă militară! Ce de tunuri! Cîtă cavalerie! Ce pădure înfricoşătoare de baionete!

Tot în acea zi de duminică au vizitat la rînd bisericile. Dar ce fel de biserici! Nici n-ai curajul să rosteşti în ele modestele rugăciuni ţărăneşti pe care le-ai învăţat acasă. Sînt şi acolo cîntece şi orgă! Dar aici Dumnezeu e într-adevăr bogat! Ce rusine pentru bietul ţăran că dumnezeul din satul lui e atît de sărac!

După-masă a avut loc o serbare populară. Hei, acolo au avut ce să vadă : animale minunate, dansatori pe frînghie, scamatori, atleţi, baloane care se ridicau în aer. Apoi, bere cît pofteşti. De plătit, plăteşte domnul abate.

Şi tot nu se terminase. Trebuiau vizitate toate locurile renumite ale oraşului imperial : galeriile de artă, colecţiile de raritäţi, Arsenalul, turnătoria de tunuri, tezaurele şi comorile, ca să-şi dea seama pănura ce măreţie, ce putere, glorie şi bogăţie dau mîna cu el, cu sărăcia, deşertăciunea, ignoranţa, neputinţa şi smerenia lui.

Dar pănura nu mai dorea altceva decît să se vadă acasă, să se întindă bine la masa lui, pe care să aburească un castron cu cartofi fierţi.

În ultima seară au fost duşi la teatru.

Nu la „Burgtheater", ci la acela numit „Treumann".

Acolo s-a reprezentat o piesă anume pentru ei, la care se putea rîde mult şi se putea căsca gura şi mai mult.

Piesa era toată numai cîntec, dans şi surpriză. Dar surpriza cea mai mare era că în rolul titular juca frumoasa Eveline, doamna Kaulman. Oare o va recunoaşte Szaffrán Péti ?

Eveline nu putuse fi angajată direct la Operă, pentru că acolo era în plină desfăşurare stagiunea italiană ; dar i se promisese că va fi angajată îndată după asta, cu condiţia ca pînă atunci să joace pe cîteva scene de mîna a doua, pentru a-şi lichida tracul.

Aşa ajunsese să-şi dea concursul la spectacolele teatrului „Treumann".

Farmecele ei naturale au fascinat publicul, şi încă de pe atunci spunea că e excepţională, iar tinerii de bani gata erau nebuni după ea.

Spectacolul care avea loc în seara asta în cinstea pănurii era una din operetele mai frivole ale lui Offenbach, în care doamnele de pe scenă au puţine lucruri de ascuns în faţa publicului.

Quirites-ii se delectau şi exultau de plăcere.

Dar pănura nu s-a prea distrat.

Nu le-au fost pe plac nici scîrţîitul din vioară şi din fluier, nici baletul şi nimfele cu îmbrăcăminte uşoară, gesturi cochete şi zîmbete seducătoare, nici salturile îndrăzneţe şi fustele scurte.

E adevărat că şi fetele omului sărac îşi ridică poalele cînd lucrează, cînd spală la pîrîu, dar ele muncesc. Cine se uită într-acolo, cine se gîndeşte la ele ?

Nu e un dicton al cavalerilor, ci al oamenilor în sumane cel care spune : *Honni soit qui mal y pense !*

Pănurii i se păru c-ar trebui să-i fie lui ruşine în locul actriţelor şi al spectatorilor.

Dar cînd a apărut şi Eveline !

Era o zînă, o zeiţă din mitologie, îmbrăcată în nori, nişte nori auriţi de razele soarelui, şi prin crăpăturile norilor se vedea... ei da, se vedea cerul...

Péter simţea un val fierbinte cuprinzîndu-i fiinţa.

Cum adică, oricine are dreptul să privească acest cer ?

Cînd lucrau în mină, se uita cu invidie şi gelozie de multe ori la picioarele acelea frumoase care se iveau de sub fusta sumeasă ; dar fata nu ştia că e ceva de văzut la picioarele ei, iar pentru muncitori, într-adevăr : *Honni soit qui mal y pense !*

Acum ştie să cocheteze, să zîmbească, să-şi atragă admiraţia a mii de oameni.

Péter nu ţinea seama că era vorba de teatru, că zînele care jucau acum, după ce părăseau scena, erau femei foarte virtuoase şi fete ascultătoare, că aşa e arta.

Fostul logodnic în suman de pănură simţea repulsie şi amărăciune. Să te îmbrăţişezi din joacă, de formă să declari dragoste, să seduci, să te alinţi !

Doamna aceea de pe scenă e silită să-şi atragă o asemenea ruşine ?

Sau poate nu e ruşine, poate e glorie ? !

Da, aşa-i, glorie. Din lojă zboară la picioarele ei o ploaie de cununi, abia se poate feri de ploaia de flori. Asta-i gloria.

Aplauzele sînt gata să dărîme sala. Acesta-i respect. Nu e respectul cuvenit oamenilor, nici acela cu care sînt veneraţi sfinţii, ci un fel nou de adoraţie. E adoraţia idolului. Şi femeii îi place să fie idol.

Aşa se silea să gîndească Szaffrán Péter, dar nu fu cu nimic mai îngăduitor faţă de Eveline.

Îl mîngîia doar gîndul că dintre toţi tovarăşii săi, nici unul nu recunoscuse în fiinţa seducătoare de pe scenă pe fata care căra cîndva cărbuni cu roaba.

Péter duse cu el acasă de la teatru numai amărăciune şi scîrbă.

Cînd, după spectacol, se întîlni la hotel cu domnul abate, îi spuse :

— Nu mai plecăm acasă odată ?

— Te-ai plictisit, Péter ?

— Da !

— Ei, ai răbdare. Mîine trebuie să mai aducem omagiile noastre cuiva. Unei femei frumoase. Tu mergi unde trebuie şi nu întreba de ce. Dacă vrem să cîştigăm ceva, trebuie să folosim toate mijloacele. Trebuie să obţinem protecţia unei femei, de la care un singur cuvînt valorează în faţa excelenţei-sale mai mult decît toate litaniile noastre.

— Bine, mergem şi-acolo.

CEI DOI ADORATORI

A doua zi la orele 11, abatele îşi sui turma în trăsuri şi-o duse la ultima instanţă : la doamna cu influenţă asupra excelenţei-sale, un singur cuvînt din gura ei valorînd mai mult decît discursul rafinat al oricărui preot sau orator.

S-au oprit în faţa unui palat somptuos. Un portar într-un cojoc stacojiu, cu o căciulă din blană de urs pe cap, trase cordonul soneriei, apoi trecură pe sub un şir de coloane de marmură ce se întindea de la poartă pînă la scară. Treptele erau şi ele din marmură albă, acoperite cu două preşuri. Ce fericit ar fi un învăţător de ţară dacă i s-ar da din acele preşuri groase măcar atît cît trebuie pentru un palton !

Balustrada scării era străjuită de statui atît de frumoase, încît omului sărac îi veneau să le sărute mîna.

Tot coridorul era încălzit, iar curtea şi scările erau acoperite cu sticlă, ca nu cumva să amorţească frumoasele flori din glastrele scumpe.

În vestibul, noii-veniţi au fost întîmpinaţi de servitori cu epoleţi de argint, care i-au introdus în salonul de primire, unde li se tăie răsuflarea.

Aici nici că se văd zidurile, pereţii fiind îmbrăcaţi de sus pînă jos cu mătase scumpă, înflorată, perdele şi draperii înzor-

zonate şi aurite, iar deasupra tapiseriei de mătase sînt agăţate picturi splendide în rame aurite. Ca în bisericile bogate, partea superioară a ferestrelor este prevăzută cu vitralii, iar în celălalt capăt al salonului se află un cămin mare, din marmură albă, pe care ticăie o minunată pendulă împodobită cu o surprinzătoare statuie reprezentînd o zînă. Mobila e din mahon ; de bolta pictată cu fresce aurite, la care e o adevărată încîntare să te uiţi, atîrnă un lampadar cu o sută de braţe şi cu mii de prisme de sticlă. Ce minune trebuie să fie aici cînd se aprind toate luminile !

Blajina delegaţie abia apucă să caşte puţin gura, că iată se iveşte un distins domn, în frac negru şi cravată albă, care, dacă nu era stăpînul, era de bună seamă un valet, şi-i anunţă să treacă în alt salon, unde doamna e gata să-i primească.

Între camere nu erau uşi, ci doar perdele grele de damasc, cum sînt prapurii bisericii din sat.

Celălalt salon era şi mai somptuos. Pereţii acoperiţi cu mătase de culoarea porumbelului sălbatic, cu oglinzi din tavan pînă la pardoseală, în rame de porţelan înflorat, şi între oglinzi, pe console sculptate, nimfe din marmură albă, dansînd ; podeaua era acoperită cu un covor moale, în care piciorul se înfunda ca într-o pătură de muşchi ; căminul era din marmură neagră, cu gratii de argint ; mobilele erau copiate după cele de la Versailles, picioarele scaunelor şi ale meselor fiind din porţelan de Sèvres, iar pe braţele scaunelor erau sculptate ghirlande de flori sau figuri seducătoare de femei ; totul era operă de artă. Pe mese, atît pe cele din mijloc, cît şi pe cele de pe lături, stăteau înşirate ceşti şi vaze japoneze, pestriţe. Pe pervazul unei ferestre, într-un acvariu, cîţiva peştişori aurii înotau printre minunate plante marine.

Dar bietul om de la ţară nici nu putea cuprinde dintr-o privire toate acestea, pentru că, păşind printre atîtea oglinzi, i se părea că, din alte trei laturi ale sălii, mai intră încă trei delegaţii îmbrăcate în sumane, în frunte cu tot atîţia prelaţi cu cruce de aur la gît.

Dar fură de-a dreptul uluiţi cînd în faţa lor apăru doamna.

Era de o frumuseţe fenomenală. Se îmbrăcase într-o rochie de mătase mov, încheiată pînă la gît, împodobită cu dantele scumpe căzînd în falduri. Părul ei bogat aluneca pe spate şi pe umeri în bucle negre, iar faţa ei era atît de frumoasă şi

încîntătoare, atît de demnă, încît nu puteai să-i suporţi privirea.

Dar Szaffrán Péter o recunoscu şi de data asta. Ea este, e tot ea şi aici. Priviţi cu ce reverenţă plină de respect se apropie de ea domnul abate, cum se înclină în faţa ei, cu ce ton grav îşi rosteşte discursul înflorit, invocînd protecţia doamnei pentru cauza poporului de la Bondavár. Iar onorata doamnă plină de graţie şi de har, făgăduieşte că va face toate intervenţiile, tot ce-i va sta în putinţă. Şi adăugă : „La urma urmei, şi eu m-am născut în Valea Bondei".

La aceste cuvinte, deputăţia îmbrăcată în sumane de pănură îi aruncă o privire întrebătoare, dar îşi răspund tot ei : „De bună seamă, este fiica sau soţia vreunui boier din Bondavár".

Numai Szaffrán se frămînta în sine : „Dar ce fel de om eşti tu ? Aseară cîntai, zburdai, făceai pe paiaţa într-o rochie de nori, îţi arătai nurii unei spurcate adunături de orăşeni, care se uita la tine cu binoclul, în loc să-şi acopere ochii cu pălăria, ca să nu te vadă ; iar astăzi primeşti o delegaţie, asculţi o doleanţă serioasă şi promiţi protecţia unui principe ecleziastic care-ţi cere favoruri. Era serios ceea ce făceai aseară, sau e o comedie ceea ce faci acum cu preotul şi cu noi ?"

Cuprins de aceste îndoieli, Szaffrán îşi aduse aminte de sălbaticii mărilor îndepărtate, din insulele Fiji, de a căror ignoranţă rîsese pe vremea cînd umblase pe acolo. Cum se mai mirau hotentoţii văzîndu-i pe albi cum îşi jupoaie pielea de pe mînă şi totuşi mai au un rînd de piele dedesubt.

Szaffrán se simţea acum tot atît de prost ca un hotentot. Numai că acum era vorba de toată pielea.

Domnul abate, ca omul foarte mulţumit de rezultatele misiunii, le făcu semn celor din spate să înceapă să se strecoare spre ieşire şi se plecă reverenţios în faţa doamnei.

Dar doamna rămase pe loc şi şopti ceva la urechea abatelui.

Acesta îl luă de mînă pe Szaffrán Péti şi-i spuse încet :

— Tu, Péter, rămîi aici. Înalta doamnă vrea să-ţi spună cîteva cuvinte.

Szaffrán simţea că-i năvăleşte sîngele în cap.

Se întoarse ameţit de sub perdelele date într-o parte.

După ce plecară ceilalţi, Eveline veni repede spre el.

Nu mai avea pe mînă acea mănuşă urîtă, aşa că Szaffrán îi simţi pielea catifelată cînd o împinse în palma lui aspră, şi recunoscu iarăşi vocea pe care o auzise de atîtea ori, vocea şăgalnică şi veselă :

— Ei, Péter, nu te-ai îndurat nici măcar să-mi spui „bine te-am găsit" ! începu Eveline, bătîndu-l de cîteva ori pe spate pe cel care stătea uluit în faţa ei. Tot mai eşti supărat pe mine, Péter ? Ei, hai, nu mai fi supărat ! Rămîi cu mine la masă, să bem apoi *Bruderschaft.*

Vorbind astfel, îl luă de braţ, bătu uşor obrazul lui Péter cu mînuţele ei fine şi albe, pe care nu se mai vedeau urmele muncii aspre de altădată.

. . . . . .

Potrivit promisiunii, Eveline obişnuia să-i comunice zilnic prinţului Tibald pe cine ar dori să primească în saloanele ei şi-l întreba dacă nu cumva are ceva de obiectat.

Şi prinţul îi spunea totdeauna părerea lui părintească.

Doar există şi adevăraţi iubitori de artă, sînt şi *gentleman*-i cinstiţi (sau cel puţin ar trebui să fie), care pot fi primiţi fără primejdie de către o doamnă care nu locuieşte cu soţul ei.

Prinţului însuşi îi plăcea societatea veselă, şi dacă invitaţii erau pe placul lui, se distra bine cu ei, în timp ce Eveline făcea onorurile.

Pentru astăzi Eveline îi anunţă prinţului doi musafiri :

Unul era Szaffrán Péti.

Prinţul surîse :

— Bine. Sărmanul băiat ! Ospătează-l, o să-i facă plăcere. Nu e un om periculos.

Celălalt era excelenţa-sa.

— Dar ce caută la dumneata excelenţa-sa ?

— De ce ? Urăşte cumva femeile ?

— Dimpotrivă. Excelenţa-sa este un răufăcător fără pereche, numai că nu-i place să arate public acest lucru. Oamenii mari, care învîrtesc roata norocului, pot avea şi ei slăbiciuni, dar nu le este îngăduit să le divulge şi altora. Un om cu o poziţie aşa înaltă nu poate fi introdus fără pretext în salonul unei doamne ca un *habitué* al „Jockey-Club"-ului.

— Dar pretext există. Eu i-am cerut o întîlnire.

— Dumneata i-ai cerut ?

— De fapt, l-am întrebat cînd mă poate primi în audienţă, şi el mi-a răspuns prin secretar că mai bine vine el la mine.

— Dar ce vrei cu această audienţă ?

— Félix mi-a ordonat.

— Aşa ? Domnul Kaulman ? Şi în ce scop ?

— Pentru semnarea acestui act.

Eveline îi arătă prinţului un act împăturit. Prinţul îşi aruncă ochii peste el şi dădu mirat din cap.

— Şi excelenţa-sa ştie că vrei să-i vorbeşti despre acest lucru ?

— De unde să ştie ? ! rîse Eveline. Cînd m-a întrebat prin secretarul său în ce problemă vreau să-i vorbesc, i-am spus că în legătură cu angajarea mea la Operă. Mi-a răspuns imediat că vine. Despre chestiunea din actul pe care-l am în mînă, nu ştie nimic.

— Domnul Kaulman ţi-a dat acest sfat ?

— Da, el.

— Bine. Domnul Kaulman e un impostor rafinat. Dar fă cum ţi-a spus. Se înşală domnul Kaulman dacă-şi închipuie că un vînat atît de mare se poate prinde cu o plasă de mătase. Poţi să-l primeşti pe înaltul oaspete. Nu sînt îngrijorat pentru dumneata, ci pentru acest act. Mi-e frică de pe acum că se va întîmpla ceva cu el.

. . . . . .

Aşadar, Eveline îl luă pe Szaffrán Péter de braţ şi îl conduse într-o altă cameră, împodobită numai cu argint. De acolo au trecut într-o a patra cameră, care avea pe jos, în loc de covor, o pardoseală alcătuită din bucăţele de lemn artistic îmbinate. Plafonul era sprijinit cu grinzi, sculptate şi ele cu fel de fel de zorzoane, cu melci care atîrnau cu cochiliile în jos ; perdelele de la ferestre erau prinse cu amoraşi sculptaţi în lemn de aceeaşi culoare cu peretele, mobilierul antic era împodobit cu minunate cariatide şi superbe sculpturi dăltuite cu măiestrie ; ceasul, o piesă veche de două sute de ani, ţinută sub un clopot de sticlă, avea deasupra un soare care răsare, luna şi sistemul planetar ; tot ce era posomorît în camera asta din cauza lambriului era înveselit de priveliştile pictate pe porţelanuri rotunde prinse pe pereţi. Peisaje asemănătoare erau zugrăvite şi pe trei dintre ferestrele ovale, numai că aceste peisaje erau transparente, iar cea de-a patra fereastră cu ramă tot atît

de bogată ca şi tablourile, se deschidea asupra unei sere. Privind-o, ai impresia că în faţa ta se întinde o cîmpie japoneză plină cu camelii, azalee şi hortensii înflorite. Din plafon, în loc de lustră, atîrnă o glastră din care volbura se întinde pe grinzi, se lasă în jos şi-şi încolăceşte frunzele ei verzi şi ciorchinii de flori roşii în jurul figurilor omeneşti cu bicorn şi coadă de peşte, după moda rococoului.

Eveline îl pofti pe Szaffrán Péti să ia loc pe o canapea, lîngă masă. Ea se aşează lîngă el într-un fotoliu.

Nu mai era nimeni în cameră, afară de ei doi.

— Vezi, Péter ! spuse Eveline, punînd mîna pe braţul bărbatului îmbrăcat în suman de pănură. Aşa a vrut Dumnezeu ca să mă despart atunci de tine. Mi-a fost greu, crede-mă, deoarece pentru căsătoria noastră se şi făcuseră cele trei strigări în biserică. Dar nu trebuia să te atingi de bietul Jánoska. Şi pe mine m-ai bătut. Bine, despre asta să nu vorbim. Nu m-a durut. Eu, totuşi, nu m-am supărat pe tine. Dar tu nici nu ştii că, după ce ai plecat, am pornit după tine prin pădurea întunecoasă, pînă la hanul din vale. Acolo te-am pîndit pe fereastră. Am văzut cum dansai cu Cifra Manci. Ai şi sărutat-o. Atunci într-adevăr m-am supărat pe tine.

Péter scrîşni din dinţi. Ştia că e prins, că e legat de mîini şi de picioare. Va să zică, tot el e vinovat ! Nici nu se putea apăra. Nu putea spune că un lucru îngăduit unui bărbat o femeie n-are voie să-l facă. Dacă, pentru aşa ceva, nevasta unui om cinstit şi blînd i-ar face observaţii acasă, lesne ar fi a-i răspunde, răspunsul fiind o bătaie bună ; dar cum să contrazici o doamnă aşa de distinsă, cum să-i pui mîna pe păr şi s-o tragi pînă cînd ar recunoaşte că n-are dreptate ?

— Ei, dar să trecem peste asta ! spuse Eveline, devenind zglobie şi veselă. Vezi, Dumnezeu a îndreptat lucrurile. Tu ai fi fost veşnic amărît cu mine, pentru că mie îmi place să contrazic, sînt încăpăţînată şi geloasă. Acum poţi să faci ce vrei. În ce mă priveşte, trăiesc ca domnii. Pot să fac bine multora ! În fiecare zi se ospătează în casa mea douăzeci de săraci. Rezolv problemele multor oameni care vin cu felurite plîngeri, nu mă costă decît un cuvînt către cei sus-puşi. Pot să ajung binefăcătoarea întregii voastre văi, să înfăptuiesc lucruri pentru care mă vor binecuvînta mii şi mii de oameni. E vreun rău în asta ?

Eveline aştepta un răspuns. Szaffrán Péti îşi dădu seama că sosise timpul să arate că nu e mut.

— Şi toată bogăţia asta mare e adunată din cărbunele de la Bondavár ?

Eveline roşi la faţă. Ce putea răspunde la asemenea întrebare ?

— Nu chiar toată. Cîştig şi eu cu arta mea. Vezi, pentru o singură apariţie la teatru primesc cinci sute de fiorini.

„Cinci sute de fiorini ! gîndi Péter. Frumuşei bani. Asta explică multe. Cu banii ăştia o femeie ar putea pune pe ea mai multe haine, dar dacă adunăturii din capitală îi place mai mult aşa ! S-ar putea să fie într-adevăr o muncă. Se cîştigă mai bine decît cu căratul cărbunilor. Trebuie să te obişnuieşti şi cu asta, că munca, oricare ar fi ea, e o cinste."

Szaffrán Péter începu să se liniştească.

— Ei, nu mai fă mutra asta morocănoasă ! îl îndemnă Eveline. Dacă te duci acasă, spune-le c-ai vorbit cu mine, că am fost împreună. Dacă cineva de pe la voi are vreun necaz, să-mi scrie un singur rînd, îl ajut imediat cum pot. Şi, pe urmă, căsătoreşte-te, dacă nu te-ai însurat pînă acum, o ai acolo pe Panna, e o fată frumoasă şi vrednică, mi-a fost prietenă bună ; sau Anica, aceea care se ţinea mereu de tine, ar fi o soţie bună. Numai pe Manci să n-o iei, pentru că n-ai fi fericit cu ea. Dacă te căsătoreşti, uite ici pentru viitoarea ta logodnică o pereche de cercei, un colier, o broşă, daruri de mireasă de la mine ; iar ţie îţi dau ca amintire ceasul ăsta, uite, pe cadran e pictat chipul meu. Să vă aduceţi aminte de mine cînd o să fiţi fericiţi.

În timp ce vorbea şi îndesa cadourile în buzunarele lui Péter, ochii Evelinei înotau în lacrimi şi buzele-i tremurau. Péter înţelese că bogăţia şi luxul de aici nu aduc fericire.

Un gînd începu să-i topească gheaţa din inimă. „Nu podoabele scumpe pe care le primise, nu cadourile de mireasă. Nu ajung ele la nici un fel de mireasă ! De aur, ori de plumb, totuna : n-o să le vadă nimeni niciodată ! Dar, se gîndea, las' că-i bine aşa cum e."

De obicei, Szaffrán vorbea puţin cu voce tare, dar cu atît mai mult gîndea.

„Ai inimă bună, eşti darnică. Împarţi aurul cu pumnul. Uite, dac-ai vrea să te binecuvîntez, n-ar trebui nici un pic de aur. Ai putea să-mi dai un sărut. Ce contează la tine un sărut ?

O nimica toată. Un sărut din cele ce se găsesc pretutindeni ! Pe scenă îl dai şi unui comediant cu faţa vopsită !"

Sărmanul de el ! Nu ştia că sărutările acelea de pe scenă sînt false, că şi cozonacii şi torturile care se mănîncă acolo sînt false. Totul e de mucava.

Péter credea că după acest sărut i-ar trece toată setea, toată foamea. Deşi simţea o dorinţă nebună să mestece nişte carne de om. Ar fi vrut să-i sfîşie cu dinţii pe toţi cei care închinau paharul cu el şi pe urmă îi rîdeau în spate, pe cei care se lăudau cu comorile lor, îşi etalau frumuseţea şi făceau paradă de meritele lor, pe cei care adormeau la discursuri, care urmăreau cu binoclul ţopăitul altora şi pe preotul care-i adusese aici, pe el şi pe fraţii săi, care se uitau ca viţelul la poarta nouă. Îi ardea gîtlejul de sete.

Cu un sărut, toată această suferinţă ar trece.

„Sîntem singuri, am fost îndrăgostiţi, de ce nu s-ar putea ?"

Dar nu ştia cum să înceapă, cum să-i spună acest lucru.

— Hai să mîncăm amîndoi, Péter ! spuse doamna cu amabilitate. Vai, îmi închipui că te-ai săturat de mîncărurile astea boiereşti, cu care eşti tratat în fiecare zi la Viena. Stai puţin, azi îţi gătesc eu. Mîncarea ta preferată, pentru care m-ai lăudat de atîtea ori şi spuneai că nimeni n-o poate găti mai bine ca mine. Îţi fac nişte fiertură de hrişcă.

Pe faţa lui Szaffrán Péti apăru un zîmbet contrariat. Nu se putea şti dacă zîmbeşte pentru că auzise de mîncarea lui preferată, sau pentru că înalta doamnă se mai pricepea şi acum să i-o gătească.

Dar cum o s-o facă, doar aici nu era nici vatră, nici ceaun.

— Îndată termin, spuse cu o vioiciune copilărească Eveline. Îmi schimb doar rochia, cu asta nu pot să gătesc.

Vorbind astfel, se strecură într-o odaie alăturată, şi peste două minute apăru cu o altă rochie. (Actriţelor le e uşor.) Avea pe ea un capot alb, brodat, şi pe cap o bonetă de dantelă.

Nu chemă nici o servitoare s-o ajute, ea însăşi întinse faţa de masă pe masa veche de stejar ; aşeză pe ea ceaunul de argint, sub care, într-o căldăruşă de argint, ardea cu flacără spirtul. Apa începu să fiarbă. Eveline îşi sumese pînă la coate mînecile largi ale capotului, şi din pumnii ei trandafirii şi gingaşi lăsă să curgă în apa fierbinte făina de hrişcă. O mestecă fără încetare cu o lingură de argint pînă s-a umflat şi s-a învîrtoşat. Apoi, a apucat ceaunul de cele două toarte şi răsturnă fiertura

într-un castron de lut smălţuit ; da, într-un castron de lut a pus mai întîi caimacul călduţ, a luat apoi două linguri de lemn, i-a dat una lui Péter şi pe cealaltă a luat-o ea.

— Să mîncăm din acelaşi castron, Péter !

Şi cu linguri de lemn au mîncat fiertură de hrişcă din acelaşi castron.

Péter simţi ceva fierbinte picurîndu-i din ochi pe mînă. Poate erau lacrimi...

— Ce bună e fiertura de hrişcă !

Dacă toţi bucătarii din Viena s-ar bate cap în cap, şi tot n-ar putea-o găti aşa bună.

Vin nu era, şi nici pahare pe masă. Ţăranul nu bea în timpul mesei.

Dar după ce aproape au golit castronul, Eveline scoase de sub masă o cană de lut, bău ea mai întîi o gură, aşa cum se cuvine, apoi i-o dădu lui Péter.

— Bea, Péter ! Şi asta ştiu că-ţi place !

Era mied. Băutura lui preferată. Leacul nevinovat care te răcoreşte. Péter socoti că era de datoria lui s-o bea pînă la ultima picătură.

Şi în această picătură se stinse totul, tot iadul de flăcări pieri.

„Da ! Aşa va fi ! spuse în sinea lui. Mă întorc la biserică, acolo unde am făcut acel legămînt teribil. Am să mă rog de sfîntul acela să mă dezlege de făgăduiala ce i-am făcut. Nu mă ating de nimeni, nu mă răzbun pentru nimic. Las' să înverzească iarba frumoasă pe cîmp ! Iar tu să străluceşti mai departe în aur, în mătase, în zîmbetul domnilor mari, nu mai sînt supărat pe tine. Uit şi ziua în care m-ai primit şi cea în care m-ai lăsat. Dar acum dă-mi un sărut. Să nu-mi mai aduc aminte de nimic decît de acest sărut !“

Obrajii frumoasei doamne străluceau îmbietor, buzele îi erau roşii ca focul şi tulburătoare, ochii plini de dorinţă, rochia aceea albă părea un fel de chemare. Şi totuşi Péter nu ştia cum să înceapă, cum să-i spună aceste cuvinte mari : „Dă-i logodnicului tău părăsit un prim şi ultim sărut !“

Şi tot căutînd cuvîntul cel mai potrivit, iată că brusc se deschide uşa şi năvăleşte lacheul, anunţînd că a venit excelenţa-sa.

Ei, de-acuma, Péter, Dumnezeu să te-ajute ! Fugi cît mai repede de-aici. Nu mai vezi tu nici sărut, nici fiertură. Nici să

te conducă nu poate doamna, pentru că trebuie să fugă repede să se schimbe iarăşi. Lacheul o să te scoată frumuşel pe uşa dosnică, pe urmă un servitor o să te conducă pe scara din dos şi o să-ţi dea drumul, pe portiţă, şi-o să ajungi pe o uliţă necunoscută, pe care n-ai mai călcat niciodată. Şi pînă cînd ai să găseşti drumul spre hotel, vei avea timp să te gîndeşti ce i-ai spune acestei femei frumoase dacă ai mai putea fi cu ea un ceas întreg într-o cameră cu ferestre ovale.

Cînd ajunse în stradă, Szaffrán Péter se lovi cu pumnii în cap şi scrîşni din dinţi.

Fluviile de foc ale iadului îi vîjîiau în vine. Fluvii de smoală topită, în care se chinuie sufletele celor blestemaţi !

„Să nu mai înverzească iarba pe cîmpia aceea !"

Venind aici, în acest Mare Babilon, adusese cu el numai răzbunarea şi gelozia. Acum li se mai adaugă ura, scîrba, invidia, mînia şi fanatismul politic. Frumoasă podoabă cînd se adună toate astea la un loc !

UNDE DIAMANTUL NU PRINDE

Ce a discutat la această întîlnire multdorită excelenţa-sa cu frumoasa doamnă, nu vă putem spune vorbă cu vorbă, pentru că stenograful nostru n-a fost de faţă.

Dar putem bănui că a elogiat talentele ei artistice, i-a promis înalta sa protecţie şi, deoarece pe lumea asta nimic nu se capătă pe degeaba, şi întrucît excelenţa-sa era, într-o anumită privinţă aşa cum îl calificase prinţul, un mare bandit, pesemne că i-a făcut şi unele aluzii cu privire la arvuna ce i s-ar cuveni pentru protecţia acordată.

Eveline însă voia să vadă mai întîi negru pe alb promisiunile făcute, şi scoase din sertar documentul cunoscut.

Excelenţa-sa crezu, probabil, că era cererea pentru numirea ei la Operă şi spuse cu un surîs cît se poate de vesel că actul poate fi considerat ca şi semnat de el.

Însă cum aruncă o privire pe hîrtia desfăcută, mai mult ca sigur că pe faţa lui se ivi grimasa oficială, deoarece nu era vorba de istoria cu Opera, ci de aprobarea căii ferate din Valea Bondei.

Excelenţa-sa se ridică numaidecît de lîngă femeia frumoasă şi, pierindu-i orice chef de a face curte, începu să-i vorbească despre piedici de netrecut, despre opoziţia mare din *Reichsrat*, despre opoziţia şi mai mare din Senat, unde prinţul Sondersheim face pe dracu în patru spre a zădărnici aprobarea proiectului căii ferate „Bondavár" ; despre condiţiile politice, despre greutăţile financiare, despre suprasolicitarea bugetului, despre consideraţiunile strategice, despre greutăţi teritoriale şi alte dificultăţi de această natură, din cauza cărora este exclusă, sau cel puţin deocamdată imposibilă, aprobarea construirii, cu subvenţia statului, a unei căi ferate pînă la Bondavár.

Fapt este că excelenţa-sa îşi luă repede pălăria şi o părăsi pe frumoasa doamnă.

În timp ce cobora treptele, cu faţa palidă, zîmbind amar, îşi spunea cam aşa : „Dacă ştiam că nu actriţa, ci soţia bancherului vrea să vorbească cu mine, n-aş mai fi venit eu aici !" Evident, deducţii psihologice.

Dar ceea ce e absolut sigur e faptul că după ce s-a urcat în birjă, trînti uşa aşa de tare, încît se sparseră geamurile.

. . . . . .

În acest timp, în palatul prinţului Tibald avea loc o şedinţă a consiliului de administraţie. Era în discuţie fixarea termenului pentru efectuarea celui de al treilea vărsămînt. Operaţia cea mai oneroasă executată pe punga publicului.

Pentru asta era atît de necesară calea ferată de la Bondavár.

Kaulman spera că cel mult într-o săptămînă aveau să obţină aprobarea. Delegaţia din Valea Bondei făcuse o impresie bună.

Pe urmă, consorţiul mai are un protector puternic, care poate să obţină orice de la excelenţele-lor, chiar şi calea ferată.

Faţa fină, aristocratică a preşedintelui nu trăda prin nici un semn că l-ar cunoaşte pe acest oarecare protector tainic.

Kaulman nu-şi închipuia că Eveline ar fi putut fi atît de naivă încît să-i divulge prinţului, care ţinea un palat pentru ea, numele tuturor acelora care o vizitau în lipsa lui.

Dacă totuşi le-a divulgat, e un lucru neaşteptat, şi tocmai lui i s-a întîmplat.

În timpul şedinţei, lui Kaulman i se aduse o scrisoare.

Félix recunoscu scrisul Evelinei.

O desfăcu cu grabă, apoi o puse pe masă cu o mutră acră. Arăta ca unul care a băut oţet şi nu vrea să se cunoască.

— Ce este ? întrebă prinţul Tibald, luînd hîrtia fără să ceară voie.

Era actul neiscălit.

Furios, Kaulman trînti tocul pe masă.

— S-a dus dracului calea ferată !

Prinţul îşi zise : „Dar femeia a scăpat şi de data asta".

Apoi, aplecîndu-se spre Kaulman, îi puse mîna pe umăr şi îi şopti :

— Nu se dă aşa ceva pentru o pereche de ochi negri, bunul meu prieten !

Secretarul consiliului de administraţie era Spitzhase.

După această scenă, el scrise ceva pe un bileţel şi-l întinse lui Kaulman.

Kaulman îl citi, îl rupse în bucăţele şi ridică din umeri.

— Ştiam şi fără scrisoarea asta.

Şedinţa consiliului s-a încheiat într-o atmosferă de înmormîntare.

Cheltuielile de regie ale farsei cu delegaţia din Valea Bondei se ridicaseră la două mii de fiorini, şi fără nici un folos. Trebuia să se recurgă la ultima posibilitate.

. . . . . .

Domnul Csanta era ferm hotărît ca atunci cînd va trebui să efectueze şi cel de al treilea vărsămînt să nu mai plătească nimic. Să creadă ce vor pofti, el va arunca pe piaţă toate acţiunile.

În ziua cînd s-a anunţat termenul pentru efectuarea celui de al treilea vărsămînt, a primit de la Spitzhase o scrisoare cu următorul cuprins :

Domnul meu !

Mîine vă va vizita domnul Kaulman şi se va oferi să vă cumpere toate acţiunile cu 45 de puncte peste paritate. Fiţi atent. Vă pot spune cu siguranţă că aprobarea pentru calea ferată din Valea Bondei a fost obţinută, şi cum se va face public acest fapt, valoarea acţiunilor se va urca din nou cu 20 procente dintr-o dată.

Domnul Csanta credea în Spitzhase ca într-un oracol ; îl credea, dar nici nu se lăsa înşelat.

După anunţarea termenului pentru facerea celui de al treilea vărsămînt, cînd acţiunile scăzuseră puţin, iată că apare la el domnul Kaulman şi îi oferă pentru acţiunile sale 45 de puncte peste paritate.

Nu i le-a dat, a rămas de neclintit.

Mai degrabă şi-ar fi scos ultimul butoi cu argint din pivniţă şi l-ar fi dus la Viena decît să se despartă măcar de-o singură acţiune.

Şi-a primit îndată şi răsplata.

A treia zi după plata vărsămîntului află din ziare în ce condiţii bune a fost votată legea privind calea ferată din Valea Bondei, atît în *Reichsrat*, cît şi în Senat.

Excelenţa-sa cea mare, în persoană, a susţinut proiectul în Parlament şi Senat, dovedind fără echivoc că atît ţelurile politice, cît şi motive strategice şi înlesniri teritoriale cer asigurarea unor credite de stat pentru calea ferată de la Bondavár ; astfel, măsura a trecut prin ambele camere, cu o opoziţie neînsemnată. Prinţul Waldemar a protestat împotriva lui, dar nimeni nu i-a dat vreo atenţie.

. . . . . .

La ultima revizie, comisia de cenzori a consorţiului „Bondavár" găsi următoarea poziţie :

„Pentru cheltuieli de constituire, 40 mii de fiorini."

— Ce-i asta ? strigară toţi cenzorii în cor.

Kaulman şopti ceva la urechea preşedintelui comisiei de cenzori. Acesta trecu şoapta mai departe. Atunci toţi îşi traseră capul între umeri şi spuseră că e bine.

După ce s-a aprobat construirea căii ferate, acţiunile „Bondavár" s-au ridicat la 70 peste paritate. De bucurie, domnul Csanta bău un *punch*.

Mai tîrziu, în foaierul teatrului „Treumann", Eveline se întîlni cu excelenţa-sa.

Excelenţa-sa socoti că sunase ceasul să valorifice protecţia pe care i-o acordase frumoasei doamne.

— Ei, dragă, ai văzut ? Am reuşit să obţin aprobarea căii ferate „Bondavár" !

Eveline făcu o plecăciune adîncă. Era tocmai în costumul prinţesei de Gerolstein.

— Îi datorez excelenţei-sale recunoştinţă veşnică. Cu prima ocazie vă voi trimite patruzeci de mii de sărutări.

Nu se ştie de ce, cînd auzi vorbindu-se de patruzeci de mii, excelenţa-sa strîmbă din nas şi nu mai făcu curte prinţesei de Gerolstein. Numai că şi Eveline putea fi sigură că oricît de bine ar fi cîntat, angajament la Opera Curţii nu va mai primi.

COROLARELE CĂII FERATE „BONDAVÁR"

Aşadar, calea ferată „Bondavár" se afla în construcţie. Prinţul Waldemar fusese înfrînt şi, împreună cu el, tot *contre-mine*-ul. Căci există şi oameni care mor de foame din cauză că recolta e prea bună. Prinţul Waldemar se întîlni la „Jockey-Club" cu prinţul Tibald şi se opri în faţa lui.

— Ai devenit căpetenia duşmanilor mei. Ai făcut totul ca să mă sfidezi.

— M-am oferit să-ţi aranjez problemele financiare, sînt foarte încurcate, dar tu ai preferat să recurgi pentru asta la casa „Kaulman", care îmi este duşmănoasă. Ţi-am cerut mîna nepoatei, şi mi-ai promis-o. Dar sub fel de fel de pretexte ai îndepărtat-o de la Viena, şi acum aud că e logodită cu un oarecare Salista, căpitan de condotieri la Pesta. Am avut poftă de o femeiuşcă frumoasă, pe care tu, ca nu cumva să pun mîna pe ea, ai dus-o în palatul tău şi i-ai dat instrucţiuni că poate să primească pe oricine, afară de mine. Dai moşia strămoşească de la Bondavár, singura pe care n-ai făcut încă datorii, pe mîna unui consorţiu aiurit, care vrea să mi se urce în cap, şi devii chiar tu preşedintele lui. Prin maşinaţiunile tale, ai obţinut un împrumut de stat pentru construirea unei căi ferate în folosul întreprinderii tale carbonifere, cale ferată care nu va recupera nici două procente. Tu însuţi nu ştii la ce înălţime te-ai căţărat. Mi-e milă de tine, căci te-am respectat totdeauna. Dar fii atent, dacă am să pot vreodată să dau cu piciorul în piramidă, pe al cărei vîrf te găseşti, tu ai să cazi cel mai rău!

Şi rostind aceste cuvinte, se depărtă de prinţul Tibald.

Dintre toate frazele neplăcute, acesta reţinu doar pe aceea care-l anunţa că Angela se logodise cu marchizul Salista.

Ea nici măcar nu-i scrisese despre asta. A trebuit să afle de la un străin.

. . . . . .

Deci calea ferată de la Bondavár se construieşte. Nu mai este nevoie de ochii negri ca de diamant ai femeii frumoase. De-acum pot fi îndepărtaţi.

Într-o zi Eveline îşi vizită soţul la locuinţa lui.

— Domnule ! Am venit să vă întreb ceva. Observ la prinţul Tibald, de cîteva zile, o melancolie neobişnuită. Cunoaşteţi cumva cauza ?

— O cunosc prea bine ! Nepoata lui, contesa Angela, s-a căsătorit, şi ginerele lui, marchizul Salista, cere instituirea unei curatele asupra prinţului pentru motivul că-şi risipeşte fără rost averea.

— Printre cheltuielile fără rost probabil figurez şi eu ?

— Ai o minte ageră, Eveline !

— Vreau să pun capăt acestei situaţii ! Chiar azi îi comunic prinţului că-i părăsesc palatul. Totuşi, am să-i fiu pe veci recunoscătoare. Mi-a fost un binefăcător. Ca şi dumneavoastră, de altfel, domnule. Ar fi trebuit să vă amintesc pe dumneavoastră în primul rînd. Amîndoi m-aţi dat la învăţătură, m-aţi educat. Dumneavoastră trebuie să vă mulţumesc că valorez ceva, chiar dacă mă lipsesc de toate diamantele de pe mine ; pot să-mi cîştig o pîine. Am să mă fac artistă. Dar vreau să părăsesc Viena. Nu mai am poftă să rămîn aici.

— Bine faci, Eveline. Vezi ce aproape ne sînt gîndurile ? Tocmai voiam să-ţi propun ceea ce dumneata singură doreşti. Părăseşte Viena, ia drumul scenei şi valorifică-ţi talentele de notorietate mondială. Îmi voi îndeplini toate îndatoririle ce-mi revin faţă de dumneata în calitate de soţ. Te voi conduce la Paris. Mă mut în casa mea de acolo şi voi fonda o firmă, ca să te pot ajuta. Acolo vei avea succes. Şi pe urmă rămînem prieteni buni pentru totdeauna.

Deşi avusese destule prilejuri să-l cunoască bine pe acest om, totuşi Eveline se înduioşă şi se întreba dacă nu cumva a fost uneori nedreaptă cu el.

Era, totuşi, mare sacrificiul ce voia să-l facă pentru ea. Ca să-i facă plăcere, iată, era gata să-şi mute afacerile la Paris.

Dacă ar fi ştiut ea că face toate acestea pentru ca să-i poată spune într-o bună zi : *„Madame !* De mîine sînteţi din nou

mademoiselle ! Aşa poruncesc legile franceze, care nu recunosc decît căsătoria civilă."

Diamantele negre şi-au îndeplinit misiunea, diamantele negre se pot întoarce la locul lor !

De fapt, Kaulman trebuia să se mute la Paris şi pentru lansarea marelui împrumut asupra averilor bisericeşti, deoarece conta mai ales pe lumea financiară franceză şi belgiană.

. . . . . .

Calea ferată „Bondavár" se află deci în construcţie. Şi cetăţile abatelui Sámuel se înalţă şi ele.

Această cale ferată e şi drumul lui spre culmi.

Firma „Kaulman" ajunsese cunoscută pe plan mondial prin acest succes.

Acum poate îndrăzni să întreprindă afaceri de proporţii mondiale. Are rang princiar pe piaţa financiară.

Din rîndurile conţilor s-a ridicat în rîndurile prinţilor bursei. Dacă-i reuşeşte împrumutul, ajunge regele bursei.

Iar numele abatelui Sámuel începe să fie încununat de glorie.

Oamenii de stat ştiu că, în mîna lor, acest mare orator popular poate să devină o armă puternică, în stare să despartă poporul de domni şi să aducă mulţimea capetelor întunecate în marele imperiu mult visat.

Poporul îl admiră ca pe un binefăcător sus-pus, al cărui cuvînt atîrnă foarte greu. Dovadă e calea ferată „Bondavár", a cărei construcţie a început. Toţi cei doisprezece purtători de pănură sînt convinşi că ei au adus acasă această cale ferată, în mîneca sumanului.

Clerul maghiar vede în el un Mesia care se naşte.

La Roma e preamărit pentru ajutoarele trimise Sfîntului Scaun. Dacă va fi numit episcop, el va fi cel dintîi prelat maghiar care pătrunde în Senatul din Viena.

Ministerul se va mira cînd planul oficial de secularizare a averilor bisericeşti va fi zădărnicit de planul unui împrumut sacru în vederea propăşirii curiei romane, garantat cu ipotecă asupra aceleiaşi averi.

Dar lumea financiară franceză şi belgiană va primi acest lucru cu osanale ; iar curia romană şi Sfîntul Scaun vor săpa pe o tablă de aur numele salvatorului lor.

Şi pe lîngă asta, chiar în Ungaria operaţia va fi interpretată ca o salvare a averii bisericeşti, pentru că guvernul nu va putea anula ipoteca niciodată.

Apoi...

Arhiepiscopul e om bătrîn, papa, şi mai bătrîn.

Toate rotiţele sînt în bună stare, maşina poate porni.

Cînd, împodobită cu flori, cea dintîi locomotivă va şuiera pe şinele de fier din Valea Bondei, abatele Sámuel va putea spune :

„Acest drum duce la Roma !“

. . . . . .

Deci, calea ferată din Valea Bondei se construieşte. Berend Iván poate prevedea de pe acum ruina întreprinderii sale.

Pe această cale ferată produsele minei societăţii anonime vor putea ajunge pe piaţa mondială şi vor concura nu numai cu mica lui întreprindere, ci şi cu cărbunele prusac şi cu fierul englez. El nici nu mai contează. Uriaşul trece prin lume cu cizmele lui de şapte poşte.

Calea ferată, care va constitui un avantaj pentru mina societăţii, va fi un mare dezavantaj pentru întreprinderea lui.

Traseul liniei ferate nu trece prin valea unde se află mina lui, deşi această soluţie ar fi fost cea mai ieftină şi cea mai firească. Ca să-l ocolească pe Iván şi să aducă linia în faţa minei societăţii, au preferat să străpungă muntele şi să construiască un tunel. Ca să ajungă de la mină la calea ferată, Iván trebuia să facă un ocol de o jumătate de zi, deoarece societatea anonimă i-a refuzat concurentului ei un drum direct pînă la gară, peste domeniul Bondavár. Prin urmare, preţul de cost al produselor lui Iván va fi cu cinci-şase la sută mai mare decît cel al produselor societăţii.

Deci primea o lovitură hotărîtoare.

Între timp se apropia sfîrşitul anului. Trebuia plătită cota de beneficii făgăduită muncitorilor, dar cărbunele şi fierul produse de el nu se puteau vinde. Preţurile scăzute ale societăţii celei noi îi ademeneau pe clienţi.

Iván ştia şi el şmecheria : cel care are bani de prisos nefolosiţi poate afirma că realizează cîştiguri chiar atunci cînd de fapt înregistrează mari pierderi. În terminologia adecvată se spune : „A minţi pe propria ta căciulă“.

(Deşi în mod obişnuit se uită cu jind la „buzunarul altuia".)

Are şi el capital nefolosit, pentru că a fost un bun gospodar. Banii pe care i-a pus deoparte se ridică la cîteva sute de mii de fiorini, încît chiar dacă ar fi silit să lucreze şi mai departe în pierdere, ar putea rezista zece ani întrecerea cu uriaşul concurent.

Numai că uriaşii au şi degete foarte îndemînatice.

Nu se dau înapoi nici de la unele mici pungăşii.

Cînd s-a anunţat licitaţia pentru şinele necesare căii ferate din Valea Bondei, Iván îşi spusese : „Acum le joc eu festa. După informaţiile şi calculele mele, societatea vinde fierul cu şase la sută sub preţul de cost. Le trimit şi eu o ofertă antreprenorilor de căi ferate şi ofer să le livrez şinele cu zece la sută mai ieftin decît mă costă pe mine. Pierd cincizeci de mii de fiorini, dar îi iau cheful vecinului să mai scadă preţurile fără rost."

Mare naivitate ! Aşa sînt savanţii : îşi închipuie că de asta pecetluiesc scrisorile, ca să se păstreze secretul corespondenţei, şi visează că atunci cînd se va desface mulţimea ofertelor, numaidecît o să i se dea comanda celui care a făcut oferta cea mai avantajoasă.

Dar nu era de loc aşa !

De mult era stabilit cine va obţine comanda.

Iar atunci cînd s-au deschis plicurile cu ofertele şi s-a aflat că cineva a făcut o ofertă mai avantajoasă decît cel protejat, acestuia i s-a spus : „Ia toc şi hîrtie şi scrie repede o altă ofertă, mai ieftină cu o jumătate de procent".

Metoda e cunoscută de toţi, numai oamenii de felul lui Iván — oamenii care-şi pierd vremea cu fosilele şi cu stelele — nu-l ştiu.

Şi astfel contractul pentru livrarea şinelor necesare căii ferate a fost obţinut de societatea anonimă la un preţ cu un sfert de procent mai mic decît preţul la care le oferise Iván.

Dar nici păţania asta nu-i frînse cerbicia. Doi ori doi fac şi acum patru. Şi mai devreme sau mai tîrziu, cei care nesocotesc acest adevăr sînt sortiţi să piară.

Iván fabrica în continuare şine de cale ferată şi le stivuia sub şoproane. Va veni timpul cînd vor fi cumpărate.

. . . . . .

Deci linia „Bondavár" se construieşte.

Domnul Csanta se hotărăşte să vîndă proprietăţile din oraşul X. Şi scoate în vînzare tot rîndul lui de case.

Spune că pleacă la Viena şi că va fi *Ausschuss!* În felul acesta, poţi primi pe degeaba un salariu mare.

Îşi va schimba toţi banii în hîrtii. Nu există în lumea de astăzi pămînt, sau mină, sau vite, sau case mai valoroase decît hîrtia. Nu are nevoie nici de arginţi, nici de îngrăşăminte, fîn, ovăz, nici de asigurare împotriva incendiului! Mai ales hîrtiile de felul acesta, pentru care nu numai că nu trebuie să plăteşti impozite statului, ba, dimpotrivă, statul completează venitul sărmanului om de afaceri, dacă acest venit e prea mic.

De aceea tot rîndul de case e de vînzare. Norocul lui că în X sînt atît de puţini bani, încît tot oraşul nu este în stare să cumpere o stradă întreagă.

. . . . . .

Deci calea ferată din Valea Bondei se construieşte. Pe tot traseul se desfăşoară o activitate intensă. Un furnicar de oameni lucrează, asudă şi cară de dimineaţă pînă seara. Sapă pămîntul, dărîmă stînci, sfredelesc munţi, ridică terasamente, bat stîlpi, cioplesc pietre pe o întindere de mile şi mile.

În gura neagră a minei de la Bondavár stă un bărbat, privind nemişcat cum se desfăşoară munca. Privirea lui întunecată, ameninţătoare este aţintită asupra acestui tablou în continuă mişcare.

E Szaffrán Péter.

Ţine în mînă o bucată mare de huilă.

Şi cînd privirea îi alunecă de la priveliştea zgomotoasă la planta pietrificată, moartă şi liniştită, ochii lui scînteietori par a spune:

„Tu eşti casa, izvorul, forţa vitală a acestei glorii, a acestei bogăţii, a acestei puteri? Tu!"

Şi trînteşte cărbunele de pereţi.

Mi-ai scris că ai a-mi comunica ceva, spuse prinţul Tibald, pe care Eveline îl chemase la ea chiar în ziua în care dînsa vorbise cu soţul ei.

— Vreau să plec din Viena.

— Ah ! E surprinzător. Şi unde ?

— În lume. Soţul meu se mută la Paris, şi cu această ocazie plec cu el.

Prinţul se uită cu atenţie la faţa ei.

— Te-ai plictisit să mai trăieşti lîngă mine ?

— Degeaba aş tăgădui. Aici sînt o sclavă. Trăiesc într-o strălucitoare robie. Şi încă nici nu ştiu ce înseamnă viaţa.

— Regreţi cuvîntul ce mi l-ai dat ? Ţi-l dau înapoi. Rămîi aici.

— Prea sînt mîndră ca să nu fiu recunoscătoare faţă de cel de ale cărui binefaceri mă bucur. E de ajuns să ştiu că în acest palat dumneavoastră sînteţi stăpîn, şi numai prin asta am şi devenit roaba dumneavoastră. Nu mai vreau să-mi facă nimeni niciodată vreun bine.

— Vrei să te faci artistă ?

— *Şi* artistă.

Eveline apăsă ostentativ pe primul cuvînt.

— Din ambiţie.

— Nu. Atunci aş fi mai sîrguincioasă la învăţătură. Vreau să gust libertatea. Vreau şi eu să umblu o dată prin lume fără lanţuri.

— E un drum lunecos pentru femeile frumoase.

— Nu cad ele aşa de rău ca să nu mai poată fi ridicate !

— Cine ţi-a spus ?

— Văd.

— Deci vrei să scapi numai de mine ?

— Da, da, da ! repetă de trei ori Eveline, scoasă din fire.

— Atunci aş proceda foarte bine dacă te-aş scăpa cît mai repede de prezenţa mea neplăcută, zise contele, luîndu-şi pălăria. Şi apoi adăugă ironic : Vă rog să mă iertaţi, doamnă, pentru ceasurile plicticoase pe care vi le-am provocat uneori.

Eveline se întoarse cu spatele către cel care se îndepărta şi bătu din picior cu nerăbdare.

În antreu, prinţul băgă de seamă că în loc să-şi lase bastonul afară, îl adusese cu el înăuntru şi-l uitase acolo. Era bastonul lui drag. Îl primise în dar de la Eveline de Anul nou. Nu voia să-l lase la dînsa şi se întoarse să-l ia.

Cînd ajunse în uşa camerei, unde o lăsase pe Eveline, se opri mirat.

Doamna era tot cu spatele spre uşă.

Strîngea la piept cu amîndouă mîinile şi cu patimă bastonul pe care-l căuta prinţul şi plîngea în hohote.

Prinţul se retrase pe nesimţite, aşa cum venise.

Înţelegea totul.

Doamna se certase cu el ca să uşureze despărţirea, se prefăcuse doar că e meschină, ca să se facă uitată mai uşor.

Dar de ce proceda aşa ?

A doua zi prinţul află motivul.

Lacheul îi aduse prinţului cheile apartamentului Evelinei. Doamna plecase devreme, cu un tren de dimineaţă.

Prinţul se duse numaidecît în camera ei, şi aici află de ce-l părăsise Eveline.

Tot ce primise în dar de la el lăsase acolo. Bijuterii, argintărie, dantele.

Nimic nu luase cu ea.

Şi prinţul înţelese de ce îl părăsise.

Şi-a găsit şi bastonul acolo, pe masă, şi abia mai tîrziu a observat că în locul unde mînerul de fildeş al bastonului se împreună cu inelul de aur, pe crestătura aceea, era înfăşurat un fir de păr, un fir din părul lung, mătăsos, care-i ajungea ei pînă la călcîie.

Dar ce putere a avut acest simplu fir de păr !

Eveline a ajuns la Paris mai repede decît Kaulman.

S-au înţeles că pînă ce Kaulman îi va aranja o locuinţă, ea să stea la hotel.

După cîteva săptămîni, domnul Félix îi făcu o vizită la hotel şi îi spuse :

— Locuinţa dumitale e gata. Dacă vrei, te conduc.

Eveline urcă într-o trăsură şi se lăsă însoţită spre noua ei locuinţă.

Aceasta se găsea în cartierul cel mai luxos al metropolei, pe Boulevard Sébastopol, la etajul întîi al unei clădiri elegante.

Cînd Eveline intră în cameră, inima începu să-i bată cu putere.

Aceeaşi cameră cu covor vişiniu, cu un cămin negru ornamentat cu mătase de culoarea porumbelului sălbatic şi, în sfîrşit, acelaşi scrin cu sculpturi rococo, cu incrustaţii rotunde de porţelan, cu o fereastră spre seră, exact ca la Viena. Aceleaşi tablouri, aceeaşi argintărie, aceeaşi garderobă, aceleaşi casete pentru bijuterii, totul, pînă şi mănuşa uitată pe masă la Viena.

— Sărmanul prinţ bun ! suspină ca pentru sine doamna, lăsînd să-i cadă în poală mîinile încleştate, şi ochii i se împăienjeniră de lacrimi.

Domnul Félix întrebă în acest moment, foarte flegmatic :

— Ei, ţi-am aranjat bine locuinţa ?

...Bunul şi sărmanul prinţ.

Şi Eveline suspină de mai multe ori în şir. Pentru că din clipa cînd fusese angajată la cel mai mare teatru de operă din Paris, de la primul buchet de flori ce i-a fost aruncat la picioare, totul, absolut totul se datora prinţului Tibald, care, de cînd rostise pentru întîia oară : „Fata mea", n-o mai părăsise.

DIES IRAE !

Într-o zi posomorîtă, de toamnă, Iván se întorcea pe jos de la forjă spre mină. Pe drum căzu pe gînduri :

„Ce ticăloasă e lumea asta !"

Pîinea nu e a celor înţelepţi, şi victoria nu e a celor puternici.

Exact ca pe vremea înţeleptului Solomon.

Totul merge de-a-ndoaselea.

După un an prost, vine altul la fel.

Chiar şi natura e vitregă faţă de om.

Poporul flămînzeşte şi cerşeşte pîine.

Şi după ce-o capătă, îl uită pe cel care i-a dat-o.

Ignoranţa e duşmanul nostru cel mai mare.

Mari latifundii se distrug, fără ca proprietarii lor să fi făcut vreo faptă bună, vrednică de amintire pentru binele ţării, al

naţiunii, pentru cauza obştească. Toată povara prezentului şi a viitorului apasă pe o pătură puţin numeroasă şi exploatată.

Nici domnii mari, nici poporul nu par a fi acasă.

Iată : ţundrele astea unsuroase se sfătuiesc lîngă moară pe cine să aleagă delegat în *Reichsrat.*

Iar Szaffrán Péti, de cînd s-a întors de la Viena, nici nu mai stă de vorbă cu vechii săi cunoscuţi, aşa de mult i-a crescut nasul.

Lumea este a nebunilor.

Nimeni nu mai poate fi nici măcar îndrăzneţ. Patriotul oftează cu amărăciune, cîntă doar *Szózat*-ul şi se vaită lîngă un pahar de vin, mai şi ameninţă, dar de îndrăznit, nu mai îndrăzneşte.

S-a stins orice vlagă. Nu mai e nici un bărbat în ţara asta.

Dar femei sînt ? Da, *fiinţe* de sex feminin.

Uite una din ele. Se dă celui care a defăimat-o numai ca să-şi poată arăta dispreţul adînc faţă de mizerabilul care i-a luat apărarea.

Dar cealaltă ?

Favorita prinţilor şi seducătoarea întregii lumi.

Nu e nici o deosebire între o doamnă şi o ţărancă : amîndouă-s lipsite de inimă.

Şi nici sub pămînt nu e o lume mai bună. În mină umblă de mai multe zile *vihedér*-ul. Emanaţiile de grizu sînt atît de puternice, încît nu se poate lucra.

De s-ar prăvăli odată totul pe el, acolo, sub pămînt.

Gînduri care ţin de lumea aceasta neagră.

Pe drum de la forjă, trecînd prin faţa caselor muncitorilor, văzu ieşind pe uşa ultimei case un om care se împletica. Era uşa unei cîrciumi.

Omul era cu spatele la el, aşa că nu-l recunoscu. Se vedea că se străduieşte să meargă drept, să nu se mai clatine.

„Cine poate fi ăsta, care de dimineaţă iese din cîrciumă clătinîndu-se ?“ se întreba Iván şi, vrînd să ştie cine era, se luă după el ca să-l vadă la faţă.

Îl ajunse şi-l recunoscu cu mirare. Era Szaffrán Péter.

Pe Iván îl izbi acest lucru. Îşi aducea aminte că în ziua dispariţiei Evelinei, Szaffrán jurase că nu va mai bea rachiu niciodată.

Ştia că pînă acum Szaffrán se ţinuse de cuvînt.

Dar îşi mai aducea aminte şi faptul că tot atunci îi spusese că va mai bea o singură dată în viaţă, şi adăugase la asta o ameninţare plină de tîlc.

Las' să bea ! Treaba lui.

Dar oare de ce vine să bea aici, în perimetrul minei lui Iván ? Nu se găseşte destul rachiu în prăvăliile de lîngă uzina unde lucrează ?

I-o fi plăcînd lui aşa.

Şi Iván îl salută pe Szaffrán.

— Bună dimineaţa, Péter !

Dar Péter nu-i răspunse, ci se uită, sălbatic, drept în ochii lui, ca un cîine turbat, care nu mai recunoaşte pe nimeni. Îşi strînse buzele, şi nările i se umflară. Îşi trăsese şapca pe sprîncene.

Iván voia să scoată ceva de la el.

— Umblă şi prin galeriile voastre *viheder*-ul ?

Cel întrebat nici de data asta nu răspunse. Îşi împinse şapca în sus, pe frunte, şi, căscînd larg ochii, se apropie de Iván, deschise gura şi, fără o vorbă, îi suflă puternic în faţă. Apoi se întoarse, şi tot aşa de tăcut apucă pe drumul care ducea spre mina societăţii.

Cînd duhoarea de rachiu îi năvăli în faţă, Iván se înfioră. Într-adevăr, nu era de loc un miros plăcut.

Rămînînd pe loc, se uită lung după cel care se depărta. După ce făcu vreo douăzeci de paşi, Péter întoarse capul cu aceeaşi privire ameninţătoare şi turbată. Rînjea ca un cîine gata să se repeadă şi i se vedeau dinţii albi şi gingia roşie şi lată.

Văzîndu-l astfel, Iván băgă mîna în buzunar şi, dînd de patul pistolului, o clipă îi trecu prin minte gîndul că dacă acum ar trage şi l-ar ucide pe loc pe omul acesta, ar împlini voia lui Dumnezeu. În ultima vreme Iván era nevoit să poarte pistolul la el, deoarece muncitorii de la mina vecină îl ameninţaseră că dacă-l vor prinde o dată singur, au să-l arunce într-un puţ părăsit dacă nu-l vor putea nimici în alt fel. De la o asemenea adunătură de fel de fel de elemente suspecte te poţi aştepta la orice.

Dar pînă la urmă îl lăsă pe Szaffrán Péter în plata Domnului. Se întoarse şi el, îndreptîndu-se spre mină, să controleze pompa pneumatică.

În mină proporţia de grizu era de trei la şapte. Aşa că Iván opri lucrul subteran în acea zi. Mai întîi trebuiau evacuate gazele periculoase.

I-a pus pe muncitori să adune cărbunele de afară, iar în mină nu rămaseră decît cei care lucrau la pompe.

Rămase cu ei pînă seara tîrziu să supravegheze, apoi le dădu drumul să plece acasă. Nici noaptea nu aveau să lucreze.

Se retrase şi el mai devreme în căsuţa lui.

Era o vreme urîtă, ceţoasă şi înnourată, care de obicei exercită o influenţă apăsătoare asupra stării sufleteşti a omului, pentru că omul suferă împreună cu natura.

Cînd cerul e melancolic, e melancolic şi omul. Dar cînd mai e şi pămîntul bolnav ! De multe zile pămîntul avea febră. Cărbunele emana gaze ucigătoare, şi exalaţiile lui otrăvite otrăveau şi aerul : fructele cad din cauza omizilor şi mucegaiului, în cereale prinde tăciunele, gălbeaza seceră animalele. Omul însuşi boleşte.

Toată ziua aceea Iván simţise că-l cuprinde un fel de groază ciudată. Nesuferită stare !

Rămas singur în casa pustie, fu şi mai mult copleşit de acel sentiment ca de gheaţă. Se încreţea pielea pe el. Era neliniştit.

Orice gînd îi era insuportabil. Starea materială, treburile ţării, prietenii lui, femeile frumoase, toate îi făceau silă.

Nici ştiinţa nu-l mai consola. Era bîjbîială prin întuneric.

Munca nu-i mai plăcea. Şi acesta era semnul cel mai rău al bolii.

Cînd nu-ţi cade bine mîncarea sau băutura, cînd îţi dă tîrcoale somnul, sau nu te mai încălzeşte vorba femeii, mai treacă-meargă, dar cînd nici munca nu-ţi mai place, atunci să ştii că eşti bolnav de-a binelea.

Nu mai simţea nevoia nici să doarmă, nici să rămînă treaz.

Se culcă doar ca să stea întins, închise ochii doar ca să nu mai vadă nimic.

Dar mai tîrziu, în faţa ochilor săi închişi, lumea începu să se mişte. În mintea lui învie trecutul.

Îşi aminti cu scîrbă — şi scîrba împrospătează de minune amintirile — de damful de rachiu al lui Szaffrán Péter, şi această scîrbă îl duse înapoi, la vorbele pe care le rostise cîndva acest muncitor.

„Nu mai beau rachiu în viaţa mea ! Dar o dată totuşi am să beau ! Cînd o să simţiţi că miros a rachiu sau o să mă vedeţi ieşind din cîrciumă, în ziua aceea să staţi acasă, pentru că în ziua aceea nimeni n-o să poată şti cum şi de ce îşi va găsi moartea."

„Dar ce tot mă frămînt cu beţia ta ? îşi zise Iván. Dormi tu acasă la tine, şi eu aici la mine !"

Totuşi, fantoma lui Péter nu voia să stea acasă. Ţinea cu orice preţ să doarmă într-un pat cu Iván.

Cum aţipi puţin, Iván simţi din nou în nări acel miros urît, şi, prin pleoapele lăsate, văzu obrazul lui Péter aplecîndu-se spre el, pironindu-l cu ochii injectaţi şi suflînd printre buzele lui răsfrînte şi dinţii lui încleştaţi.

Făcea eforturi să alunge această vedenie.

Deodată îl aduse la realitate o explozie îngrozitoare, parcă s-ar fi prăbuşit lumea în ziua judecăţii de apoi.

Se pomeni aruncat din pat pe podea, şi abia acolo se dezmetici.

Întîiul lui gînd a fost : „*Zuhatar*-ul mi-a distrus mina !"

O năpastă ca asta îi mai lipsea, ca să fie complet la pămînt !

Alergă în grabă afară.

Noaptea era neagră, ca de smoală, şi domnea o linişte desăvîrşită.

Nu ştia încotro s-apuce. Să strige ? Pe cine să strige ? Mai rămăsese oare vreo fiinţă vie în valea asta ? Nu cumva erau cu toţii morţi şi înmormîntaţi ? Sau mai trăiau şi amuţiseră cu toţii, cum amuţise şi el ?

Ce-a fost asta ? De unde a venit detunătura asta care-a făcut să se cutremure pămîntul şi să urle văzduhul ? Clipa următoare îi aduse răspunsul.

În noaptea neagră cum e catranul, dinspre clădirile societăţii anonime s-a ridicat deodată o coloană de flăcări orbitoare, şi după încă o clipă, se auzi o explozie şi mai puternică decît cea dintîi. Suflul sparse geamurile caselor şi mătură coşurile care se prăbuşeau pe acoperişuri. Presiunea uriaşă îl pironi pe Iván de uşă.

Şi în acea lumină de iad, Iván îi văzu pe muncitorii de la mina sa stînd în genunchi, cu o spaimă cumplită întipărită pe feţele lor înroşite de văpaia focului. Pe pragul caselor

din apropiere făpturi de femei şi de copii încremeniseră de groază.

Toată valea semăna cu craterul unui vulcan în erupţie, parcă era Gomora potopită de foc, scufundîndu-se în Marea Moartă. Flăcările uriaşe se ridicau pînă la nori şi făceau cerurile să tune cu un bubuit pe care furtuna nu l-ar putea întrece niciodată.

Peste cîteva clipe flăcările dispărură şi se lăsă iarăşi beznă. Deasupra minei societăţii mai plutea însă un nor subţire şi alb.

— A sărit în aer mina vecină ! strigă Iván cu un urlet disperat, parcă nu-şi dădea seama că detunătura infernală îi trezise pe toţi cei care rămăseseră în viaţă. Hai să-i salvăm, oameni buni !

Uitase că „lumea e mîrşavă", că „oamenii îi sînt duşmani", ştia doar că sub pămînt, al oricui va fi fost acest pămînt, se întîmplase o groaznică nenorocire, ceva ce nici nu putea fi exprimat în vorbe.

— Ajutor, oameni buni ! mai urlă el o dată şi, alergînd la clopotul de alarmă, începu să-l smucească din răsputeri.

Peste o clipă se iviră de pretutindeni muncitorii săi, treziţi din somn, strigînd : „A explodat mina vecină !", ca şi cum ar mai fi fost cineva care să nu ştie acest lucru.

Se scurseră cîteva clipe lungi de tăcere. Cu felinarele în mînă, minerii îl înconjurară pe Iván, aşteptînd să le dea îndrumări.

— Trebuie să-i salvăm ! fură cele dintîi cuvinte ale lui.

Oh, acesta era gîndul tuturor.

Cei îngropaţi în subteran (oare or mai fi trăind ?) trebuiau salvaţi de către cei care rămăseseră sub cerul bunului Dumnezeu. Nu mai sînt duşmani, ci numai oameni.

— Repede pompa şi găleţile ! porunci Iván. Luaţi toţi cîte ceva ca să vă legaţi la gură. Aduceţi scule de spart pereţii, şi funii, furtunuri de cauciuc şi scări. Să nu rămînă aici decît femeile. Haideţi !

Luă pe umăr o rangă grea de fier şi, după ce îmbrăcă o haină ponosită, porni în fruntea muncitorilor către mina societăţii.

Noii stăpîni îşi îngrădiseră proprietatea cît putuseră mai straşnic, pentru ca să nu poată trece pe la ei căruţele lui Iván.

La porţi erau atîrnate tăbliţe pe care sta scris cu litere mari : „Intrarea pe această poartă este strict interzisă fără aprobare !“

Dar acum nu mai era nevoie de aprobare.

Poarta fiind închisă, Iván băgă ranga sub ea, balamalele săriră din loc şi poarta se deschise.

Oamenii nu mai înhămaseră caii la căruţele cu care se transportau pompele, ci s-au apucat să le împingă singuri, opintindu-se cîte zece, pe drum, şi pe lîngă drum, drept înainte, pe calea cea mai scurtă.

Goana lor disperată semăna cu năvala unei gloate de strigoi în miez de noapte. Aşa păreau cu lămpile care le atîrnau la brîu.

Dar nu peste mult avură lumină din belşug. Una din bolţile forjei, care se găsea lîngă mină, se prăbuşi din cauza zguduirilor puternice, şi lumina focurilor de la furnalele încinse înroşi deodată tot cuprinsul.

Muncitorii trecură mai departe, fără să se oprească. Putea să curgă fierul topit pe unde voia.

Un spectacol înfricoşător li se înfăţişa celor care stăteau în lumina focului.

Cazanele rotunde ale pompelor instalate deasupra puţului nu mai existau, cărămizi sfărîmate acopereau cîmpia pe o mie de stînjeni.

Maşina de extracţie zăcea răsturnată, departe de locul unde fusese instalată, şi nu mai rămăsese în picioare decît unul din zidurile clădirii-turn, de care atîrnau frînturi de bare de fier. De pe acoperişurile caselor apropiate fuseseră măturate toate olanele.

Intrarea dinspre nord a minei era prăbuşită. Portalul, minunat clădit din piatră cioplită, zăcea grămadă şi semăna cu gura unei cariere de piatră părăsite.

Pietroaie, grinzi, drugi de fier şi cărbuni zăceau într-un straniu vălmăşag, parcă fuseseră aruncate acolo de un vulcan.

Dar vaietele acelea înfiorătoare !

Sute şi sute de femei şi copii, poate tot atîtea văduve şi orfani.

Soţii şi părinţii sînt îngropaţi acolo, sub picioarele lor, şi ei nu-i puteau ajuta cu nimic.

Cîţiva bărbaţi, mai mult din prostie decît din curaj, au încercat să pătrundă prin gura prăbuşită a minei, dar gazul

care răbufnea din adîncuri i-a ameţit. Punîndu-şi viaţa în primejdie, tovarăşii lor s-au apucat să-i tîrască afară cu cîngi şi cu funii.

Iată-l pe unul întins pe iarbă. Femei neputincioase îl înconjoară, frîngîndu-şi mîinile.

Cum ajunse, Iván dădu îndrumări :

— Nu vă apropiaţi fără rost de gura minei. Aşteptaţi pînă mă întorc.

Porni în grabă spre clădirea direcţiunii. Îşi uitase angajamentul de-a nu mai vorbi niciodată cu Rauné.

Dar pe Rauné nu-l găsi acasă. Plecase în oraşul vecin, unde avea loc un banchet dat de antreprenorii căii ferate cu prilejul terminării marelui tunel. Şi Rauné avea obligaţia să ia parte.

Îl găsi doar pe inginerul secund, care îi veni în întîmpinare. Inginerul era o fire scandalos de flegmatică.

Se consola că asemenea catastrofe se întîmplă şi în străinătate, dar acolo nici nu sînt luate în considerare.

— Trebuie să se reconstruiască gurile minelor, să se rearmeze reţeaua de galerii, şi se poate începe un alt cîmp de abataj. Asta o să coste bani mulţi. *Voilà tout !*

— Cîţi oameni lucrau în subteran ? întrebă Iván.

— Acum, numai vreo sută cincizeci.

— Numai ? Şi ce credeţi, ce se va întîmpla cu ei ?

— Ei, o să fie cam greu să-i salvăm, pentru că tocmai se lucra la străpungerea care trebuia să lege galeria de nord cu cea de est, ca să se facă o aerisire mai bună.

— Va să zică, nu mai e nici o intrare în afară de cea care s-a prăbuşit.

— Păi şi galeria de est s-a prăbuşit ! Flacăra de-acolo a răbufnit pe gura puţului. Aţi văzut-o ?

— Pentru mine rămîne de neînţeles cum s-a putut produce o a doua explozie doar la un interval de cîteva minute.

— Foarte simplu : peretele care urma să fie străpuns era atît de subţire, încît explozia din galeria de nord pesemne că l-a năruit. Atunci, fără îndoială, nu din cauza flăcării, care se stinsese, ci din cauza presiunii mari (şi aceasta produce căldură) s-au aprins gazele din galeria de est şi, neputîndu-şi face loc către cărbunele care se surpa, au izbucnit prin gura puţului. S-a întîmplat exact ca în cazul cînd ţeava unei puşti

e înfundată cu nisip şi praful de puşcă mai curînd reuşeşte să spargă ţeava decît să împingă nisipul afară.

Inginerul îi vorbea lui Iván cu atîta sînge rece, de parcă din toată nenorocirea asta pe el l-ar fi interesat doar faptul că va trebui să proiecteze noi guri de mină.

— Ca să-i putem salva pe muncitorii înmormîntaţi de vii ar trebui măcar să pompăm afară gazul din gura puţului şi să începem evacuarea dărîmăturilor. Unde e pompa dumneavoastră ?

— Uite-o ! spuse inginerul, arătînd în sus, spre cer. Dacă n-o fi căzut cumva.

— Şi pompe portabile nu aveţi ?

— N-a prevăzut nimeni c-ar putea fi necesare.

— Bine ! Am adus eu una. Să începem treaba cu ea.

— Aş fi curios să aflu cum ? Dacă pompa e cu ţeavă de aramă, nu poate fi introdusă în zigzag printre dărîmături, iar dacă e cu furtun, acesta se îndoaie.

— Furtunul trebuie introdus de către un om.

— Un om ? făcu inginerul, ţuguindu-şi buzele. Priviţi, chiar acum e scos al treilea om care s-a băgat ca un nebun printre dărîmături.

— Totuşi, cei de jos n-au murit încă. Îi putem readuce la viaţă.

— Eu, unul, nu prea cred c-aţi putea găsi nici pînă diseară pe cineva care să tragă capătul furtunului la cincizeci de paşi printre ruine.

— Am şi găsit. Fac eu însumi treaba asta.

Inginerul ridică din umeri şi nu-l opri.

Iván se întoarse la oamenii săi, care între timp începuseră să se pregătească de lucru. Îl chemă deoparte pe minerul cel mai bătrîn.

— Nea Pál ! Cineva trebuie să intre pe gura galeriei cu furtunul pompei.

— Bine ! Tragem la sorţi !

— Nu tragem la sorţi. Intru chiar eu. Voi toţi sînteţi capi de familie. Aveţi soţii şi copii ; eu n-am pe nimeni. Cît timp rezistă un om fără să respire în mină, în gaze ?

— Cam o sută de pulsaţii.

— Bine ! Daţi-mi furtunul. Legaţi-mi o funie de mijloc şi lăsaţi-o uşor după mine. Dacă vedeţi că nu mai trag de

furtun, atunci începeţi voi să trageţi uşor de funie ; dar încet de tot, să nu-mi zdrobesc capul dacă cumva nu mai ştiu de mine.

În acest timp Iván îşi scoase brîul de bumbac pe care-l purta în jurul şoldurilor, îl muie într-o căldare cu oţet de vin, îl stoarse, apoi îşi înfăşură faţa în aşa fel ca nasul şi gura să-i fie acoperite.

Îşi potrivi la subţioară capătul funiei, luă pe umeri furtunul şi porni spre intrarea ruinată a minei.

Bătrînul muncitor mormăi în urma lui :

— Număraţi secundele ! Cincizeci încolo, cincizeci înapoi.

Iván dispăru printre dărîmături.

Muncitorii îşi scoaseră pălăriile şi îşi împreunară mîinile.

Cu mîna dreaptă bătrînul îşi apucă încheietura mîinii stîngi şi începu să-şi numere pulsul.

Trecu de cincizeci, dar furtunul se ducea tot mai adînc.

Ajunse la şaizeci, la şaptezeci, şi furtunul continua să înainteze. Iván pătrundea tot mai adînc în acea lume a morţii.

De pe fruntea bătrînului picurau broboane de sudoare.

Optzeci, nouăzeci, o sută de secunde !

N-o să-l mai vedem niciodată pe Iván ! Dar tocmai atunci furtunul se opri şi începură să tragă de frînghie.

Era moale, n-o ţinea nici o greutate. Iván se ţinea pe picioarele lui.

Tot mai mergea, pentru că frînghia era tot neîntinsă. Deodată se întinse. Acum trebuie tras cu atenţie ! Dar deodată iară se lăsă moale. Bătrînul muncitor ajunsese cu număratul la o sută şaizeci. Atunci se ivi şi Iván din gura puţului, sprijinindu-se de cheia bolţii dărîmate, însă nu mai avu putere să treacă peste ea ; şi căzu ameţit în braţele muncitorilor care alergaseră să-l ajute. Era palid la faţă ca un om care se luptă cu moartea.

— Nu-i nimic ! spuse el rîzînd, revenindu-şi după ce respirase puţin aer proaspăt şi după ce-i frecaseră fruntea cu oţet. Ah, e îngrozitor aerul înăuntru ! Prin ce suferinţe vor fi trecînd cei care au rămas închişi acolo !

Şi nici nu-i trecu prin gînd să le spună :

„Aici sînteţi voi, mizerabililor, care m-aţi părăsit atît de ingrat, voi, care v-aţi înţeles să mă pierdeţi, i-aţi prigonit pe adepţii mei, şi m-aţi pîrît, aţi vrut să mă ucideţi pe ascuns,

aţi alcătuit delegaţii, şi v-aţi pregătit să le trimiteţi la duşmanii propriului vostru pămînt natal ! Acum sînteţi aici, înmormîntaţi în întunericul pămîntului care v-a născut şi care se răzbună !“ El însă nu se gîndea decît la un singur lucru : „Cît trebuie să sufere cei de sub pămînt ! Să-i salvăm !“

După ce pompa de aer a fost pusă în funcţiune, au început lucrul.

Era o luptă grea, dar nu fără folos.

Iván repartiză oamenii la locurile lor de muncă.

La înlăturarea dărîmăturilor oamenii nu vor lucra mai mult de o oră în cap.

Toţi trebuie să-şi ţină faţa acoperită. Cînd vreunul dă semne de ameţeală, numaidecît ceilalţi să-l ducă de acolo cît mai e pe picioare.

Pînă la ziuă gura minei surpate fu curăţată.

Dar în gura golului lumina soarelui încă nu putea pătrunde.

Într-o parte tavanul de ardezie era prăbuşit cu totul, aşa că Iván, chinuindu-se să bage furtunul, abia se putuse strecura. În locul unde se găsea acum capătul furtunului, tavanul era complet dărîmat.

Era necesar un efort supraomenesc ca să faci în cîteva zile o treabă care necesita săptămîni întregi. Totuşi trebuia făcut.

Muncitorii lui Iván, ajutaţi într-o foarte mică măsură de cei de la societate, au continuat deblocarea intrării galeriei surpate.

Explozia se produsese în timpul cînd muncitorii se schimbau.

Cînd atmosfera e grizutoasă, muncitorii se schimbă de patru ori.

Explozia s-a produs în momentul cînd intra schimbul de noapte. O parte din muncitori coborau tocmai atunci pe puţ ; aceştia de mult sînt pe lumea cealaltă.

O altă parte se afla în drum spre ieşire, şi aceştia au fost striviţi de explozie şi de surpăturile galeriei. Unii rămăseseră probabil în rampa puţului şi fuseseră feriţi de flăcări şi de dărîmături şi acum erau îngropaţi de vii acolo.

Afară nu rămăseseră mai mult de douăzeci-treizeci de mineri.

Mai erau muncitorii de la forjă, dar directorul de aici a refuzat categoric să-i dea pentru deblocarea galeriilor. Toate furnalele sînt pline cu metal topit, şi dacă nu au grijă suficientă de ele, vor rezulta numai „urşi" (aşa numesc furnaliştii masa de metal care, din cauza unei topiri greşite, nu iese din furnal şi care, fiind inutilizabilă, este aruncată cu cuptor cu tot).

Activitatea forjei nu suferă amînare. Şinele trebuie să fie livrate la timp, altfel se vor plăti penalizări uriaşe.

Aşadar, Iván şi muncitorii lui s-au văzut nevoiţi să desfăşoare aproape singuri acţiunea de salvare. Doar femeile le-au sărit în ajutor, muncind alături de cei care încercau să le salveze soţii.

Era o muncă istovitoare. Galeriile, aproape prăbuşite, trebuiau armate cu grinzi din jumătate în jumătate de stînjen. Apoi, deodată, pătrunzînd printre dărîmături, s-au întîlnit cu un alt duşman.

După explozie, galeriile fuseseră inundate de apă.

Trebuiau puse în funcţiune şi pompele de apă. Unde nu puteau ajunge cu ele, erau nevoiţi să scoată mîlul negru cu găleţile.

După-amiază se întoarse şi domnul Rauné.

Aflase despre nenorocire în toiul petrecerii şi era foarte înfuriat.

Veni la mină şi-i blestemă pe muncitorii care pieriseră în subteran.

— Bandiţii ! Au făcut pagube de un milion societăţii. Mai bine crăpau cu toţii ! De ce vă omorîţi cu salvarea lor ? Să piară acolo ! Beţivani şi ticăloşi ce sînt !

Minerii care lucrau la curăţirea galeriei nu-i răspunseră nimic. Mai întîi pentru că n-aveau timp, apoi pentru că toţi aveau gura legată. Deblocarea unei galerii surpate e o muncă tăcută.

Dar la un moment dat, tocmai cînd domnul Rauné îi înjura aprig şi-i blestema pe cei înmormîntaţi, un muncitor se opri în faţa lui şi i se uită între ochi cu multă îndrăzneală.

Era tot atît de plin de nămol şi murdar de cărbune ca şi ceilalţi. Faţa lui, ca şi a celorlalţi, era acoperită pînă sub ochi cu o basma, şi restul figurii îi era înnegrit cu praf de cărbune, dar putea fi totuşi recunoscut după ochi.

Cine s-a uitat o singură dată în aceşti ochi nu i-a uitat nicicînd.

Erau ochii lui Iván.

Domnul Raunć tăcu subit şi se cără de-acolo împreună cu inginerul său, lăsînd pe Iván să-şi continue treaba după voia lui.

Patru zile şi patru nopţi munca şi eforturile n-au încetat.

Bravii oameni au învins toate obstacolele şi şi-au croit drum pînă la cea dintîi galerie liberă.

În tot acest timp, Iván nu s-a aşezat la masă şi n-a dormit în pat. Îmbuca pe apucate, pe piatra cea mai apropiată, şi dormea o oră, două, cînd îl dobora somnul, oriunde, numai să nu fie în calea muncitorilor. Nu părăsi galeria nici măcar pentru o oră.

Şi în a patra zi dădură de primul om.

Om, dacă aşa se putea chema masa aceea strivită de perete. Fusese cîndva o făptură în carne şi oase.

La cîţiva stînjeni mai încolo zăcea un altul, al cărui cap nu-l putură găsi.

Apoi dădură de un cărucior cu care se cară cărbunele afară ; era rupt în bucăţi, şi aşchiile lui străpunseseră cadavrul unui om.

Pe urmă descoperiră cîţiva oameni carbonizaţi. Flăcările ajunseseră pînă aici.

Într-un loc, un strat de ardezie surpat strivise sub greutatea lui de o sută de chintale vreo cincisprezece muncitori. Fură nevoiţi să-i lase acolo, pentru c-ar fi fost necesare zile întregi ca să sfarme piatra aceea.

Trebuiau să se grăbească, să dea de cei vii, dacă se mai afla vreunul.

Peste tot, în toate galeriile, găsiră morţi, dar numărul lor era încă foarte departe de acela al dispăruţilor.

Muncitorii de la mina societăţii i-au spus lui Iván că dacă mai sînt totuşi mineri în viaţă, aceştia nu s-ar putea găsi decît la rampa puţului, unde îşi lăsau ei traistele pînă după terminarea lucrului.

Numai că galeriile erau distruse în aşa măsură, încît înşişi muncitorii care cunoşteau bine mina abia reuşeau să se orienteze ; în unele locuri explozia surpase pereţii despărţitori, în altele astupase intrările sau prăvălise galerii suprapuse. Chiar

şi omul cel mai umblat prin subteran orbecăia după galeria principală, singura după care s-ar fi putut orienta.

În cele din urmă lui Iván i se păru că de sub un morman mare de cărbune şi de dărîmături de ardezie se aude un geamăt înăbuşit.

— Să începem să săpăm aici ! le spuse el muncitorilor.

Începură să dea la o parte dărîmăturile, şi după ce curăţară locul, muncitorii de la mina societăţii păreau că încep să se orienteze.

— Da ! Aici e uşa care duce la rampa puţului.

Fără îndoială că suflul trîntise uşa, iar peretele lateral se prăbuşise peste ea acoperind-o, şi îi îngropase pe cei aflaţi acolo, scăpîndu-i de carbonizare.

Aşa era !

Gemetele şi strigătele de ajutor se auzeau tot mai tare printre dărîmături, acum se vedea şi uşa, şi îndată după ce o scoaseră din ţîţîni, Iván lumină rampa.

Nu l-au întîmpinat cu strigăte de bucurie. Nu s-au repezit să-i îmbrăţişeze genunchii oamenii aceia scăpaţi din dezastru. Zăceau acolo făpturi desfigurate, în ultimele zbateri ale vieţii.

Mai mult de o sută erau.

Mai trăiau, dar cum ! Uscaţi din cauza foamei şi a setei, sufocaţi de gazele subterane, copleşiţi de disperare. La pătrunderea celei dintîi raze de lumină, acele umbre omeneşti cînd ridicau mîna, cînd înălţau capul. Ca şi cum s-ar fi ivit luceafărul de dimineaţă într-un mormînt. La semnul învierii se mişcau morţii.

Un geamăt care-ţi străpungea inima, un geamăt în care nu mai era nimic omenesc izbucni din o sută de piepturi. Cei care l-au auzit aveau să-l ţină minte toată viaţa.

Oamenii aceştia fuseseră izolaţi în momentul exploziei. Suflul le stinsese lămpile şi ar fi fost o nebunie să încerce să le reaprindă. De atunci zăceau înmormîntaţi de vii în beznă.

Dar pericolul creştea, pentru că, după ce au fost acoperiţi de dărîmături, au băgat de seamă că apa se infiltra încet în încăperea care devenise pentru ei şi adăpost şi mormînt. Rampa se afla cu o jumătate de stînjen mai jos decît galeria.

Atunci, pe întuneric, au început să construiască o schelă din scîndurile şi grinzile aflate acolo. S-au urcat cu toţii pe

această schelă, aşteptînd acolo o întreită moarte. Foamea, grizuul, sau apa care creştea. Oricare din ele putea să le aducă sfîrşitul.

Cînd salvatorii au scos uşa, apa începuse să bată în partea de jos a schelei.

Sub supravegherea lui Iván, nefericiţii fură scoşi în linişte şi ordine din funebrul lor adăpost. Nu s-au îmbulzit, ci au aşteptat, culcaţi pe locurile lor, să le vină rîndul.

Încercarea morţii făcuse din ei oameni foarte aşezaţi.

Unii nu puteau nici măcar să-şi deschidă ochii ; dar mai trăiau cu toţii, şi natura omenească este făcătoare de minuni !

Erau deci salvaţi.

Cu asta misiunea lor nu era încheiată.

Poate că mai erau oameni înmormîntaţi la străpungere.

Apoi, trebuiau neapărat să se convingă dacă lucrurile s-au întîmplat aşa cum presupusese inginerul, şi anume dacă explozia terminase străpungerea dintre cele două galerii şi deci dacă se putea trece dincolo, ceea ce ar fi înlesnit mult operaţiile de salvare a nenorociţilor din galeria răsăriteană.

La intrarea în galeria de străpungere zăcea un cadavru carbonizat pînă la desfigurare.

În mînă ţinea o lampă „Davy" deschisă.

Aşadar, acesta era blestematul care săvîrşise crima.

E adevărat deci că nebunia omenească pusese la cale această distrugere infernală !

Cadavrul era de nerecunoscut. Hainele îi erau scrum. Dar de cureaua lui de piele era prins un toc de oţel. În toc au găsit un ceas de aur, pe capacul căruia era zugrăvit, în email, bustul unei femei frumoase.

Iván o recunoscu pe Eveline.

Lîngă poză era o bancnotă de o sută de fiorini, înnegrită, dar nu carbonizată.

Pe spatele bancnotei era scris :

„Am primit-o acum un an, o restitui astăzi."

Groaznică restituire !

. . . . . .

Abia acum înţelegea Iván legătura dintre faptele şi cuvintele acestui om înspăimîntător, pe care amintirea antropofagiei îl mînase pînă la desăvîrşirea acestui măcel.

Înţelegea acum şi ameninţarea pe care o rostise acest om mai demult, cînd îi fusese răpită logodnica.

Şi faptul că se angajase atît de degrabă la mina societăţii.

Şi ultima lui beţie, şi damful acela, pe care, sfidător, i-l suflase în obraz.

Era o adevărată întrupare a lui Antihrist, un demon ascuns într-o fiinţă cu chip de om, care se jertfeşte pe sine ca să se poată răzbuna pe toţi cei care l-au jignit şi l-au înşelat, care au rîs de el şi l-au batjocorit, l-au dispreţuit, l-au păcălit, i-au ţinut toasturi, l-au sfidat cu bogăţia lor, l-au înfruntat cu fastul lor, l-au dus de nas, profitînd de naivitatea lui.

Cum au să mai cadă toţi după el, după ce va răsturna cu piciorul piatra pe care stă, cum au să se prăbuşească pe mormîntul lui, unul după altul : preot, bancher, om de afaceri, diplomat, ministru şi comediantă ! Iadul însuşi nu mai avea ce-l învăţa pe acest om.

. . . . . .

Adîncit în gînduri, Iván stătea lîngă cadavru, şi în asemenea clipe, deşi se găsea sub pămînt, atingea cerul cu fruntea.

Şi în sufletul lui se învălmăşeau aceste porniri !

Şi el fusese jefuit şi pungăşit de aceia asupra cărora acest om îşi revărsase veninul răzbunării, şi de el îşi bătuseră joc, şi pe el îl striviseră cu bogăţia lor, şi lui îi înfipseseră pumnale otrăvite în inimă.

Iar el se grăbea acum să salveze viaţa şi averea duşmanilor săi.

Se bătea cu cinste nu numai pentru viaţa oamenilor, dar şi pentru averea lor.

Pentru că această avuţie uriaşă, care zace aici sub pămînt, nu e numai averea duşmanilor săi, ci şi a omenirii, aici se află rezervorul tainic al bogăţiei statului, al progresului industriei.

Încă o teamă îl chinuia.

Nu îndrăznea să se destăinuiască nimănui, căci dacă aceşti muncitori care-l urmaseră prin toate primejdiile i-ar afla gîndurile, l-ar părăsi îndată şi s-ar grăbi să ajungă la aer liber.

Cilindrul de metal al lămpilor „Davy“ era plin pînă la refuz cu o flacără roşie, ceea ce arăta că în galerie era mai

mult de o treime grizu şi mai puţin de două treimi aer respirabil.

Dar lor nu le mai era frică de gazul de mină. Se obişnuiseră să privească cu îndrăzneală în ochii acestei fantome groaznice. Chiar şi atunci cînd aşezau pe targă corpurile sfîrtecate ale victimelor ei.

Dar mai era acolo şi o altă fantomă care vine cu ochii închişi. Cu aceasta nimeni nu are curajul să se întîlnească. Oxidul de carbon din mină.

Prezenţa acestuia e înspăimîntătoare.

Cînd au ajuns la străpungerea dintre cele două tuneluri, l-au găsit, aşa cum prezisese inginerul.

Pereţii despărţitori fuseseră dărîmaţi de explozie şi trebuiau doar îndepărtate dărîmăturile, spre a se stabili legătura cu galeria de est. Nici unul din muncitorii care aveau de executat această sarcină n-a putut rezista mult timp la această muncă.

După cîteva minute, se întorceau unul cîte unul şi se plîngeau că îi apucă tusea şi că lampa arde prost în acel loc.

Pe coridor, în cilindrul lămpilor flacăra ardea mare, iar în dreptul dărîmăturilor flacăra abia mai pîlpîia. Acest fenomen era rău prevestitor.

Cel care se întorsese ultimul povestea că atunci cînd mişcase o mare bucată de cărbune, prin apărătoarea gurii a pătruns un miros atît de neplăcut, încît nu a putut rezista. Miasma aceea semăna cu a verzei acre stricate.

Muncitorii mai bătrîni ştiau de mult ce înseamnă duhoarea de varză în galerie.

Bătrînul Pál îl vesti pe Iván, care se duse el însuşi să cerceteze locul acela, ferindu-se să respire, chiar prin apărătoarea de la gură, hotărît să se întoarcă repede.

Iván luă ranga de fier şi lampa şi, ţinîndu-şi răsuflarea, porni spre dărîmături.

Apucînd ranga cu amîndouă mîinile, împinse cu toată puterea blocul de cărbune, care se prăbuşi cu zgomot mare în partea cealaltă.

Apoi agăţă mînerul lămpii de ghearele răngii şi strecură ranga prin spărtură.

Lampa se stinse dintr-o dată.

Continuă să privească în întuneric prin gaură şi văzu îngrozit că în galeria vecină mijeşte un fel de lumină roşie.

Ştia bine ce înseamnă asta.

Ştia aşa de bine, încît, de groază, lăsă acolo pînă şi ranga, şi se îndepărtă cît putu mai iute.

— Arde galeria de est ! strigă cu spaimă către muncitori.

Aceştia n-au scos un cuvînt, l-au apucat pe Iván de braţe şi l-au tîrît după ei, ca nu cumva să rămînă în urmă.

Ceea ce venea acum după ei, mirosul acela groaznic, nu mai era *viheder*-ul fioros, care ameninţă şi distruge dacă i se stîrneşte mînia, ci oxidul de carbon, perfidul, care se dezvoltă din cauza incendiilor de mină şi care nu se lasă înfruntat, nu respectă inima vitează, iar cel asfixiat de el nu poate fi readus la viaţă nici prin masaj, nici prin rugăciune. Singura scăpare e fuga.

În cîteva minute galeria s-a golit.

Cînd ajunseră la lumină, unde morţii sau cei care mai trăiau erau înconjuraţi de plînsetele de bucurie sau de vaietele mulţimii de femei şi copii, Iván îl regăsi pe inginer.

Îşi smulse cîrpa de la gură şi zise :

— Acum, domnule, vă pot spune ce-i acolo, jos. Prăpădul. Galeria de est arde. Cred că arde de mai multe zile, deoarece a cuprins tot coridorul. N-am să uit niciodată această privelişte. Asta nu mai e opera răutăţii omeneşti, nu mai e pedeapsa lui Dumnezeu, ci pur şi simplu neglijenţa supraveghetorilor. Dumneavoastră, ca mare fizician, trebuia să ştiţi că o mină se aprinde singură atunci cînd sfărîmăturile de cărbuni care conţin pirită gălbuie şi care de fapt nu se mai întrebuinţează sînt lăsate să se adune în mormane. Acolo cărbunii se supraîncălzesc şi se aprind. Galeriile dumneavoastră sînt pline de astfel de grămezi provocatoare de incendii. Şi acum vă urez noapte bună, şi dumneavoastră şi mie. Incendiul din mină nu-l poate stinge nimeni. Aţi auzit de muntele care arde la Duttweiler ? Au trecut o sută douăzeci de ani de cînd s-a aprins în el cărbunele. Şi mai arde şi acum. Perechea lui va fi aici. Noapte bună, domnule !

Inginerul ridică din umeri. Ce-i păsa lui ?

Împreună cu muncitorii, Iván părăsi mina bătută de Dumnezeu.

Dar ce s-o fi întîmplat între timp în mina lui ? Patru zile şi patru nopţi nici nu se gîndise la avutul lui.

Cine vrea să cunoască sensul zicalei : „De la sublim la ridicol nu-i decît un pas", să joace la bursă. Acolo îl va afla.

Azi poţi fi un „mic dumnezeu", iar mîine, o mică javră.

Azi, toţi cei şaizeci *agents de change* strigă de răguşesc numele întreprinderii tale, lîngă bara rotundă a *corbeille*-ului ; toţi stăpînii bursei te caută acolo pe „parchet" şi îţi scrutează faţa, să vadă dacă eşti vesel sau nu, dacă nu cumva se ascunde vreo umbră sub seninul feţei tale. Astăzi, cînd se face ora 1 şi începe să sune clopotul bursei, se îmbulzeşte după tine mulţimea de *coulissiers* şi de *agents de change*, care îţi arată de departe ale lor *carnets* pline cu *affaires* încheiate în favoarea ta. Marea de oameni care se înghesuie în *coulisse* îşi sprijină hîrtiile unul pe spatele celuilalt, şi astfel îşi notează cu creionul tranzacţiile încheiate asupra acţiunilor tale. Toate mîinile stau ridicate, arătînd spre *pointage*, martorul ridicării tale. Mulţimile blochează trecerile de la Passage de l'Opéra, făcînd speculaţii în numele ţării. Azi hîrtiile tale strigă înfuriate : *„Je prends ! Je vends !"* şi se încheie asupra lor contracte pe *fin courant*, pe *fin prochain*. *„En liquide !"* Chiar şi în afara bursei, unde mişună „sexul frumos", deoarece femeile, conform legii, nu au voie să joace la bursă, cam o mie de muieri avide, ahtiate după bani, pîndesc delegatul cu carnetele, care strigă prin grilaj către această *bourse des femmes* cum le mai stau acţiunile. Iar pe partea cealaltă a aleii, doamnele din înalta societate, cărora le este ruşine să vină mai aproape, dar nu le este ruşine să joace, se apleacă pe ferestrele caleştilor, să afle cît au cîştigat „prin tine". Asta se întîmplă astăzi.

Dar mîine s-ar putea să nu mai fii nicăieri.

Numele tău e şters din toate agendele. Se observă că nu mai eşti la „parchet", şi de aici află toţi că nu mai eşti pe lume.

Chiar şi babele dinafara grilajului bursei ştiu că nu mai eşti. Nici măcar om nu mai eşti, nu mai eşti nimic. Eşti un loc gol.

. . . . . .

Firma „Kaulman" strălucea în apogeul gloriei sale.

În timpul siestei de după masă, învăluiţi în norii de fum ai bătăliei, domnul Félix şi bunul său prieten, abatele, îşi zideau castelele lor strălucitoare.

— Mîine se va lansa la bursă împrumutul papal, garantaţ cu ipotecă asupra bunurilor bisericeşti maghiare, spuse Félix.

— Mîine primesc de la Viena numirea în scaunul episcopal al Transilvaniei, afunţă abatele Sámuel.

— Regii finanţei sînt interesaţi în împrumutul nostru pînă la ordinul milioanelor.

— Papa mi-a dat binecuvîntarea, şi pălăria de cardinal pluteşte de pe acum deasupra capului meu.

— Regii finanţei care aparţin partidului legitimist sînt supăraţi că o femeie care-mi poartă numele se află pe scenă. Oare asta ar putea dăuna cu ceva împrumutului ?

— E uşor să te desparţi de ea.

— Nu mai am nevoie de ea. Mîine am s-o lămuresc cu privire la situaţia ei.

— Se spune că prinţul Waldemar ar fi sosit la Paris.

— Se vorbeşte c-a venit după această femeie frumoasă.

— Dar dacă are de gînd să pună piedici afacerilor noastre financiare ?

— Nu mai are nici o posibilitate. De cînd a suferit înfrîngeri ruşinoase atît în privinţa societăţii anonime de la Bondavár, cît şi în privinţa căii ferate, *contre-mine*-ul va tăcea chitic multă vreme.

— Deci, ar fi venit la Paris numai pentru Eveline ?

— Este de-a dreptul nebun după ea. Se spune că oriunde ar călători Eveline, o urmează. La hanurile la care a stat dînsa, Waldemar îi mituieşte pe servitori ca să se poată culca în patul din care s-a sculat ea, îi mituieşte pe servitorii de la băi ca să poată face baie în cada ei, în apa în care s-a scăldat ea.

— E nebun de legat ! Şi femeia nu-l poate suferi.

— Treaba ei !

— Prinţul Tibald n-o s-o poată duce mult aşa.

— Cu toate c-am încercat să-i aranjez daraverile financiare, n-are s-o ducă mai mult de doi ani fără să fie necesar să-şi convoace creditorii.

— Dacă n-o să ceară ginerele punerea lui sub curatelă.

— Se vorbea despre aşa ceva cînd am plecat din Viena.

— Şi asta n-o să aibă nici o repercusiune asupra treburilor de la Bondavár ?

— De loc. Pentru capitalul necesar subscrierii acţiunilor sale am luat ipotecă pe moşia de la Bondavár, care-i liberă de sarcini. Întreprinderea de la Bondavár e clădită pe o stîncă de diamant.

Un servitor intră şi le aduse nişte telegrame. Corespondenţa pe care domnul abate trebuia s-o primească de la prietenii lui din Viena era trimisă tot pe adresa lui Kaulman.

— *Lupus in fabula !* spuse Kaulman deschizînd prima depeşă şi întinzînd-o abatelui Sámuel.

Abatele citi :

S-a ordonat punerea sub curatelă a prinţului Tibald B.

— Săraca Eveline ! A păţit-o ! spuse Félix cu un umor cinic.

Abatele desfăcu telegrama adresată lui şi o parcurse într-o secundă.

— Cu asta am păţit-o eu !

Întinse telegrama lui Félix.

În ea se puteau citi următoarele :

Toţi miniştrii şi-au prezentat demisia. Împăratul a acceptat. Regimul se schimbă.

Adio mitră episcopală ! Adio pălărie de cardinal ! Adio fotoliu de catifea în *Reichsrat !*

Cînd a fost să deschidă cea de-a treia telegramă, şi-au apropiat amîndoi capetele s-o citească.

Ea glăsuia :

Mina de la Bondavár a explodat. Toată mina arde.

— Cu asta am păţit-o amîndoi ! bolborosi Félix, scăpînd depeşa din mînă.

Cele trei lovituri căzuseră una după alta ca un fulger întreit.

Dar ultima lovitură era cea mai grea.

Dacă află prinţul Waldemar, izbucnesc dintr-o dată toate gurile de foc ale *contre-mine*-ului.

Trebuie făcut ceva pentru înlăturarea pericolului.

Dar ce ?

Măcar de s-ar cîştiga timp pînă la lansarea marelui împrumut bisericesc. După aceea, un fleac ca întreprinderea de la Bondavár nici nu mai merită să fie luat în considerare.

Dar cum poţi astupa gura adversarului ?
S-a hotărît ca preotul să discute problema cu Eveline.
Iar cu prinţul Waldemar, să discute Kaulman.
Şi cum s-au mai întunecat feţele lor radioase !
Toată gloria bărbaţilor să atîrne oare de firul de mătase al unui zîmbet de femeie ?

DOI COPII

Eveline nimerise la Paris într-o perioadă cînd moda feminină cunoştea o prefacere neobişnuită.

Era pe vremea cînd împărăteasa Eugenia dezbrăcase crinolina şi, ca să-i facă plăcere monseniorului Chigi, nunţiul papal, ordonase doamnelor de onoare ca la recepţii să apară toate cu rochii închise la gît.

Gura rea a lumii şi presa coruptă era de părere că acest lucru nici măcar nu i-ar fi fost pe plac nunţiului.

Data epocală a renunţării la crinolină nu e încă notată cu litere roşii, nu e trecută printre sărbătorile din calendar, dar ne amintim cu toţii că acest eveniment a provocat o revoluţie (ca să nu spun : restauraţie) într-adevăr salutară în toată lumea feminină.

În locurile publice au apărut rochii de culoare închisă, încheiate pînă la gît, jos strîmte şi înguste ; au ajuns la modă bijuteriile negre, lanţurile grele, şiragurile de mărgele din cărbune de piatră ca nişte mătănii, la capăt cu o cruce.

Cu această modă exterioară s-au pus de acord şi sufletele. Cei cu bun-simţ se duceau la biserică să asculte predica. Lumea feminină a învăţat să se roage cu eleganţă şi să-şi plece ochii frumoşi spre cartea de rugăciuni.

Căinţa şi întristarea faţă de depravarea lumii s-au manifestat şi în fapte cu efecte mai practice.

Doamnele elegante au început să facă colecte pentru scopuri preacucernice, cum ar fi darurile pentru vitejii entuziaşti mobilizaţi în apărarea Sfîntului Scaun, pentru restituirea banilor plătiţi drept amendă de către unii ziarişti drept-credincioşi, pentru subvenţionarea preoţilor alungaţi de că-

tre atei din lăcaşurile lor. Pentru aceste sublime scopuri, cele mai vestite frumuseţi ale saloanelor şi scenelor strîngeau ofrandele nu numai în cercul cunoştinţelor, ci mergeau pînă acolo cu pietatea şi smerenia, că se postau cu puşculiţe pe la intrarea bisericilor, să adune bănuţi de la publicul pios.

Domnul Kaulman nici c-ar fi putut găsi moment mai favorabil pentru realizarea formidabilului plan făurit de abatele Sámuel.

Acest aspect al vieţii spirituale a lumii moderne pariziene corespundea întru totul cu sentimentele Evelinei.

La cîteva zile după sosirea la Paris, frăţiorul ei infirm murise. Un medic vestit l-a operat în aşa fel încît l-a vindecat pe veci.

În urma acestei pierderi, Eveline căzu într-o mare tristeţe. Simţea că nu mai are pentru cine trăi.

Cîrjile tocite ale răposatului le ţinea în budoar, rezemate de o parte şi de alta a măsuţei de toaletă, şi de două ori pe săptămînă se ducea cu trăsura la cimitir, ca să depună coroane de flori proaspete pe mormîntul lui.

Aşadar, moda ispăşirii era în conformitate cu adevăratele ei sentimente.

Cînta mai bucuroasă din Mozart şi Händel la biserică decît din Verdi la Operă.

Mai mult chiar, hotărîse să organizeze în saloanele ei un concert religios cu preţuri de intrare ridicate, urmînd ca reţeta să fie folosită pentru atingerea unui obiectiv foarte cucernic. În legătură cu o unitate de zuavi, sau cam aşa ceva. Nu ştiu sigur. Dar o să aflaţi de ce nu ştiu.

Pe cînd îşi frămînta creierii cu alcătuirea programului, dădu buzna, fără să se anunţe, prietenul ei vechi şi preferat, zvăpăiatul şi poznaşul Árpád.

Eveline aruncă tocul din mînă, fugi rîzînd în întîmpinarea lui şi îl îmbrăţişă.

— Ah, dumneata, marele poznaş ! Dar cum ai ajuns aici ?

— Umblu şi eu cu meseria mea, spuse Árpád rîzînd. Caut să văd unde m-aş putea duce cu ţambalul să dau un concert.

— Ai venit la ţanc ! Parcă te-ar fi chemat cineva. Dar cum de m-ai găsit ?

— Mare lucru să vă găsească cineva pe dumneavoastră ! Dacă nu v-aş fi văzut numele pe afişele teatrelor, v-aş fi găsit pe cele ale bisericii Saint Eustache.

— M-ai şi ascultat ?

— În ambele locuri. Şi pe scenă, şi în biserică. Numai că, trebuie s-o spun, la biserică intrarea e foarte scumpă. În timp ce la Operă v-am putut obţine cu doisprezece franci, la uşa bisericii, prinţesa aceea care strîngea banii nu m-a lăsat să intru pînă nu i-am dat douăzeci.

— Vai, ce nebunatic eşti ! M-ai *obţinut* cu doisprezece franci... Ce expresie e asta ? Numaidecît te obţin eu pe dumneata ! Cu cît te poate obţine omul ?

— Întrebarea este : pentru ce ?

— Ia uită-te, prostuţul de el ! Doar nu pentru rîşnit cafea vreau să te prind. Pentru cît dai un concert de pian ?

— Pe dumneavoastră vă costă o strîngere de mînă, pentru alţii, preţ fix : cinci sute de franci.

— Dar dacă-i vorba de scopuri de binefacere ?

— Pentru aşa ceva nici pe gratis, nici pe bani.

— Ei, ei, ce vorbă-i asta ? Eşti un cinic. N-ai milă de nimeni. Nu vrei să faci nimic pentru săraci ?

— Am eu o femeie săracă. Ei îi datorez totul : mama. Orice ban pe care l-aş da altcuiva e luat de la un sărac care a fost jefuit în modul cel mai nedrept de pe lume : mama. Să-i dea lumea înapoi mamei ceea ce i s-a furat, şi eu îi dau lumii tot ce am. Pînă atunci, totul e al mamei.

— Eşti un papă-lapte ! Bine, vei primi acei cinci sute de franci, dar trebuie să cînţi nişte bucăţi frumoase, sfinte. *Missa* lui Liszt sau *Oratoriul* lui Händel.

— Ce ? Te pomeneşti că pregătiţi un concert ca să recrutaţi zuavi pentru Roma ?

— Ei da ! Eu îl organizez.

— Atunci n-am ce căuta.

— De ce nu ?

— De ce ? Pentru că nu cînt împotriva lui Garibaldi

— Oh ! Ce copil prost eşti ! Nu vrea să cînte împotriva lui Garibaldi !

— Cu nici un preţ ! se înflăcără tînărul. Şi, pentru a da o greutate mai mare împotrivirii sale, îşi desfăcu vesta la piept şi îi spuse Evelinei : Vedeţi asta ?

Purta o cămaşă roşie.

Eveline nu-şi putu stăpîni rîsul.

— Ia te uită la el, poartă cămaşă roşie ! Nu m-aş mira să te văd şi pe dumneata partizan al lui Garibaldi.

— Dacă n-aş ţine seama de cuvîntul mamei, m-aş fi înrolat de mult.

— Dar dacă te-ar împuşca în mînă, ce-ai face ?

— Aş ajunge cerşetor la casa vreunei doamne. S-ar găsi careva să mă întreţină.

De astă dată Eveline izbucni în plîns.

Árpád nu putea pricepe ce-o apucase.

S-a apropiat de ea, a rugat-o, a consolat-o, a întrebat-o dacă nu cumva o jignise cu ceva, pînă ce, în cele din urmă, plîngînd în hohote, îi răspunse :

— Jánoska, săracul, a murit. Cîrjile lui sînt aici, lîngă masa mea.

— Îmi pare într-adevăr rău. Am petrecut multe clipe frumoase cu bietul băiat.

— Aşa-i că şi dumneata l-ai iubit ? De cînd nu mai aud bocănind cîrjile lui pe trepte, pentru mine lumea e goală. Nici nu ştiu de ce mai trăiesc. Aş vrea să trăiesc pentru un om care nu se poate ajuta singur, care să aibă nevoie de îngrijirea mea. Poate pentru un pictor care şi-a pierdut vederea, pentru un violonist rămas fără mîna dreaptă, sau pentru un mare luptător politic care e urmărit şi nu-şi poate părăsi locuinţa, şi pentru care aş fi totul, bineînţeles, bucătăreasa care-i aduce pîinea zilnică. Du-te la Garibaldi !

Şi începu să rîdă şi ea. Apoi întrebă :

— Dar spune-mi, m-ai auzit cîntînd ? Ce părere ai ?

— Dacă le-aţi cînta diavolilor aşa cum ştiţi să le cîntaţi îngerilor, aţi fi o mare artistă.

— Dar ce înţelegi prin diavoli ?

— Poate ştiţi din predicile lui *pater* Anselme că teatrul este sinagoga diavolilor.

— Vai... vai... eşti un bădăran ! Nu ştii că sînt actriţă ?

— Mii de scuze ! Credeam că ziua sînteţi stareţă de maici, şi numai seara sînteţi actriţă. Ascultaţi-mă pe mine, n-ar fi o ocupaţie proastă.

— Cară-te de-aici, că eşti nebun ! De ce mă consideri stareţă ?

— Nu sînteţi oare îmbrăcată ca o stareţă ?

— M-am îmbrăcat numai pentru ispăşire. Eşti ateu şi dumneata. Îţi baţi joc de cele sfinte !

— Eu nu, *madame*. Ceva mai mult ! Recunosc că a umbla în mătase gri şi neagră este o mare ispăşire, a cocheta cu ochii

în pămînt e o mare pocăinţă, şi a mînca homari de douăzeci de franci bucata înseamnă a posti. Mai cred şi ceea ce spune lumea milostivă despre femeile din Paris, şi anume, că poartă rochii închise pentru că, după moda medievală, se flagelează şi vor să ascundă urmele lăsate de bici.

— Ah ! Nu-i adevărat ! Nu fac una ca asta ! protestă Eveline.

— Nu ştiu. Lumea vorbeşte. E taina dumneavoastră.

— Dar nu-i adevărat ! se aprinse Eveline. Nu mă flagelez. Ia uită-te aici !

Spunînd asta, se aplecă în faţa lui Árpád şi, cu o cochetărie inconştientă, îşi ridică guleraşul brodat în aşa fel ca băiatul să-i poată vedea spatele.

Árpád roşi şi nu se uită.

Într-adevăr, se purtau ca doi copii.

Árpád îşi luă pălăria şi spuse în glumă :

— Recrutaţi mai departe cu cîntecul dumneavoastră unităţi de zuavi pentru domnul Mérode, iar noi, ajutaţi de Garibaldi, o să-i împrăştiem cu muzica noastră.

Apoi, lăsîndu-i Evelinei o carte de vizită cu adresa lui, zvăpăiatul plecă.

Iar cealaltă zvăpăiată îşi continua programul, pioasă.

„IMMACULATA"

Greva femeilor din Paris ţinu cam mult.

Noi, cei care am avut parte de greva tipografilor, sau a muncitorilor brutari, ştim ce greu sînt de suportat grevele în ramurile care împlinesc nevoile vieţii de fiecare zi.

Darămite o grevă a femeilor !

Parbleu !

La Paris e primejdios să glumeşti cu astfel de lucruri.

Acum o sută de ani autorităţile ecleziastice pariziene au recomandat renunţarea la plăceri şi mortificarea trupului, şi, încetul cu încetul, în aşa măsură s-a răspîndit această furie religioasă, încît toate femeile şi fetele frumoase, în loc să se ocupe de iubiţii lor, umblau prin cimitire şi se flagelau. Unele

puneau să fie bătute cu nuiele, şi în acest timp strigau : „Vai, ce plăcut e ! Vai, ce fericire !“

Pînă la urmă regele se văzu nevoit să închidă cimitirele şi să interzică flagelările, iar drept răspuns femeile au născocit acest *bon mot :*

De par le Roi, défense à Dieu,
De faire miracle en ce lieu.

(În numele regelui, îi este interzis lui Dumnezeu de a face miracole în acest loc.)

În sfîrşit, după ce nici regele, nici Parlamentul n-au reuşit să pună capăt acestei furii, ea a fost înlăturată de o nouă modă.

Binecuvîntat fie cel care a inventat *chignon*-ul şi le-a dat femeilor frumoase alte preocupări decît să se dea în vînt după stările sublime. Pentru că altfel, după falimentul crinolinei, obiceiul flagelării s-ar fi răspîndit în întreaga lume.

. . . . . .

Abatele Sámuel o vizită pe Eveline.

La Paris nimeni nu vede ceva neobişnuit în faptul că o faţă bisericească vizitează o actriţă.

Domnul abate era bine primit în ambele case, atît în cea a soţului, cît şi în a soţiei.

Eveline îl primi şi-i arătă programul concertului pe care voia să-l organizeze în salonul ei, în scopuri preacucernice.

Abatele a manifestat un viu interes pentru program.

— Ia uitaţi-vă, îi spuse cu ciudă Eveline, ce bine s-ar fi potrivit aici, între partea de canto şi cea de violoncel, un număr de pian al acestui puşti, dar nu vrea să vină, prostul de el !

— Cum ? Árpád e aici ?

— Sigur că da ! Mai adineauri a şters-o. E nebun. L-am rugat frumos să ia parte la concertul meu. El ar fi cel mai potrivit să mă acompanieze la armoniu cînd voi cînta *Stabat Mater*. Dar nu m-a ascultat. E nebun şi a ajuns şi eretic.

Abatele rîse cu poftă, dar în acest timp se gîndea la ceva.

Femeia asta vorbeşte cu mare plăcere despre un puşti ca Árpád, dar puştiul se apropie de 20 de ani, şi ea, de 19.

Copilei îi trebuie „şi“ ceva distracţii, ca să fie pregătită pentru încercări mai serioase şi mai grele. Ce-ar fi să îndulcim puţin pilula cu Waldemar aducîndu-i-l pe Árpád ?

— Bun. Aranjez eu cu Belényi Árpád să cînte la concert, să vă acompanieze şi la *Stabat Mater*, dar ce îmi daţi ?

— Oh ! N-o să vrea. Îl cunosc eu. E foarte încăpăţînat cînd îşi bagă ceva în capul lui de papagal ! Dacă nici „eu" nu l-am putut convinge !

Eveline îşi da seama de puterea de fascinaţie a ochilor ei.

— Totuşi, am să-l conving. Dar ce-mi daţi în schimb ? insistă abatele.

— Cum o să-l convingeţi ? întrebă Eveline (fără a-i răspunde la întrebare).

— Am să văd eu. De pildă, am să-i dau a înţelege că, dacă va cînta aici, va putea cînta şi în saloanele împărătesei, şi cu asta şi-a găsit norocul pentru întregul sezon. Un artist poate să-şi dea seama ce înseamnă asta. Şi pe urmă i se oferă şi ceva bani.

— Ah, i-am promis şi eu cinci sute de franci.

— S-ar putea foarte bine ca ceea ce n-au putut face cinci sute de franci oferiţi de o doamnă frumoasă unui tînăr, să facă o sută de napoleoni de aur trimişi de un preot unei femei bătrîne. Trebuie aranjate lucrurile cu mama lui Árpád, şi atunci el va face ceea ce va fi hotărît bătrîna. Cunosc eu relaţiile dintre ei.

— Ei, sînteţi într-adevăr un om deştept, domnule abate ! Mie nu mi-ar fi dat prin cap una ca asta. Sigur, n-ar fi trebuit să tratez cu puştiul, ci cu maică-sa. Aşadar, vă angajaţi să faceţi dumneavoastră acest lucru ? Să ştiţi că dacă reuşiţi, puteţi cere de la mine orice !

Femeia era aşa de încîntată, încît, într-adevăr, puteai îndrăzni să-i ceri orice.

Şi preotul îndrăzni.

— Ceea ce vă cer este o invitaţie la concertul dumneavoastră de binefacere.

— Oh ! Şi zece ! strigă cu bucurie Eveline.

— Dar invitaţia e personală şi trebuie s-o adresaţi cu mîna dumneavoastră.

— Dictaţi-mi cui să adresez invitaţia !

Cînd trase sertarul biroului şi scoase de acolo o invitaţie, Eveline tremura de bucurie.

— Pe ce nume ?

— Prinţul Waldemar Sondersheim.

La auzul acestui nume, Eveline trînti tocul aşa de tare, încît acesta se înfipse cu vîrful peniţei în masă. Sări în picioare aprinsă.

— Nu !

Domnul abate spuse rîzînd :

— Vai, ce bine vă stă cînd sînteţi furioasă ! Ia mai rupeţi, vă rog, cîteva tocuri.

— Nu-i trimit nici o invitaţie prinţului Sondersheim, spuse Eveline şi se aruncă îmbufnată pe canapea.

— Îl consideraţi pe prinţ un om neplăcut ?

— Insuportabil !

— Şi credeţi dumneavoastră că în lume trebuie să existe numai oameni ca Belényi Árpád ?

Eveline sări în picioare şi, mînioasă, rupse programul.

— Rămînă, dar, şi Árpád acasă, lîngă fusta maică-si ! N-am nevoie nici de el, nici de altul, nici de concert ! S-a terminat. Nu mai vreau să ştiu de nimic.

Şi aruncă programul în sobă.

Atunci se ridică şi abatele şi apucă mîna femeii agitate.

— Calmaţi-vă, doamnă. Am venit cu o problemă foarte serioasă, care vă interesează şi pe dumneavoastră, şi pe soţul dumneavoastră şi — nu vreau s-ascund acest lucru — mă interesează şi pe mine ; ne interesează pe toţi trei în aşa măsură, încît pot afirma că e o problemă vitală. Dacă lucrurile se întorc împotriva noastră, soţul dumneavoastră va fi exilat în America, eu voi fi surghiunit la mănăstire, iar dumneavoastră nu ştiu unde.

Femeia căzu în scaun, uluită.

— Să începem mai întîi cu dumneavoastră, urmă abatele. Ştiţi probabil că prinţul Tibald, după ce i-aţi dat pur şi simplu înapoi palatul din Maximilianstrasse, pe care-l primiseţi în dar, a depus pe numele dumneavoastră acţiuni „Bondavár“ în valoare de un milion de fiorini.

— Nu ştiu nimic ! exclamă Eveline, mirată.

— Ei, asta înseamnă că nu v-aţi ostenit să-l întrebaţi pe domnul Kaulman cu ce sînt acoperite cheltuielile acestui lux princiar, trăsura pompoasă, servitorimea, sera şi toate celelalte.

— Credeam, îngăimă tulburată femeia, că salariul meu de la teatru şi domnul Kaulman...

Dar văzînd surîsul ironic care flutura pe buzele abatelui, se întrerupse.

Preotul continuă :

— Acum totul s-a terminat ! Potrivit unei telegrame primite astăzi, ginerele prinţului a cerut punerea lui sub curatelă, şi această cerere i s-a încuviinţat. Fără îndoială că şi acţiunile „Bondavár" depuse pe numele dumneavoastră vor fi sechestrate.

— N-au decît să le sechestreze ! spuse femeia într-o doară.

— Totuşi, hotărîrea ar putea fi atacată pe cale judiciară. Dar altul e buclucul cel mare ! Conform altei telegrame, săptămîna trecută mina de la Bondavár a fost distrusă de o explozie de *zuhatar*.

Auzind această veste, Eveline izbucni :

— Şi mina domnului Berend ?

Abatele se uită mirat la ea şi, privind-o atent, continuă :

— A lui, nu ! Dar cea a societăţii, în întregime. Şi după cît ne informează telegrama, în mină a izbucnit şi un incendiu, care e cu neputinţă de stins.

În ochii ei, înălţaţi spre cer, domnul abate putu să citească o mulţumire adîncă : „Slavă Domnului ! Bine că lui Berend nu i s-a întîmplat nimic !"

— Acum, din această cauză, se naşte un mare pericol, continuă abatele. Aţi auzit, poate, că, datorită minei „Bondavár", domnul Kaulman a devenit o personalitate marcantă în lumea financiară. Milioane sînt efectiv investite în această afacere, şi la bursă sînt încheiate tranzacţii de zeci de milioane, iar acum toate acestea sînt în aer. În mîna duşmanului, această catastrofă — din care, eventual, ar mai exista o ieşire dacă s-ar putea stinge incendiul din mină — a devenit o armă, cu ajutorul căreia Kaulman poate fi împins la faliment. Mina distrusă este în acelaşi timp şi mina *contre-mine*-ului. Averea unui rege al finanţelor nu constă în milioanele pe care le păstrează în lada lui de fier, ci în miliardele ce-i stau la dispoziţie în sertarele străine, sub formă de credite. E de ajuns un insucces zgomotos, şi toate aceste sertare i se închid, şi dacă nu fuge cu ce apucă, pierde chiar şi ce a avut el sub cheie. Kaulman este acum în această situaţie. Astăzi i se oferă din toate părţile sute de milioane. Mîine ajunge un strigăt, şi toţi vor bate la porţile lui, cerînd înapoi ceea ce i-au încredinţat. Dacă acest strigăt va fi scos sau nu, depinde acum de un

singur om, şi acesta e prinţul Waldemar Sondersheim. E aici. A sosit astăzi. Probabil c-a aflat de la agenţii lui secreţi despre catastrofa de la Bondavár mai devreme decît a aflat Kaulman de la directorii lui de acolo, care au crezut că vor putea înăbuşi pericolul. Soarta lui Kaulman e în mîinile lui Sondersheim, şi, n-am de ce să ascund, şi soarta mea. Am fost motorul unei acţiuni uriaşe, care cuprindea jumătate din lume. Mîine urmează să se lanseze pe pieţele financiare din Paris şi Bruxelles obligaţiile împrumutului bisericesc mijlocit de Kaulman, care ar putea da alt curs întregii istorii mondiale. Dacă prinţul Waldemar se foloseşte de catastrofa de la Bondavár şi intervine, totul se destramă ca un vis. Dacă vine la bursă şi strigă : „Acţiunea «Kaulman» şaizeci sub pari !", sîntem pierduţi. Dacă tace, planul nostru formidabil va ieşi triumfător, şi atunci, micul necaz de la Bondavár va rămîne un lucru atît de mărunt, încît va trece neobservat pe piaţa financiară. Vă daţi seama ce putere magică ar putea avea un singur cuvînt de-al dumneavoastră, ce puteţi obţine dacă i-aţi spune un singur cuvînt prinţului Waldemar ?

Fără a scoate nici un cuvînt, Eveline clătină din cap şi puse degetul arătător pe buze. Arăta ca un geniu al tăcerii.

— Cum ? Nu vreţi să faceţi ce v-am rugat ? sări domnul abate, cuprins de o sfîntă mînie. Nu vă gîndiţi că nu vă costă decît un singur cuvînt, şi puteţi atinge un ţel înalt ? Veţi îngădui oare ca să se prăbuşească Sfîntul Scaun, şi pe castelul San Angiolo, în locul sfintei cruci, să fie împlîntat steagul cel roşu al necredincioşilor, sfinţii să fie alungaţi din lăcaşurile lor, şi toate acestea numai dintr-un capriciu femeiesc ?

Eveline dădu braţele în lături, parcă ar fi pornit să înfrunte un uriaş, şi strigă cu hotărîre :

— Nu pot să vorbesc cu acel om !

Pe abatele Sámuel începu să-l irite capriciile ei. Şi văzînd că nu reuşeşte s-o convingă pe această femeie, se hotărî ca măcar să o jignească, aşa ca să simtă.

Drept care-şi luă pălăria şi, ţinînd-o într-o mînă la spate, îi spuse cu ironie rece :

— Nu înţeleg antipatia dumneavoastră. Doar prinţul Sondersheim nu e cu nimic mai prejos decît ceilalţi bărbaţi pe care i-aţi primit pînă acum.

În faţa acestei jigniri, Eveline apucă cu violenţă mîna preotului şi, cu o sinceritate convingătoare, rosti din inimă :

— Domnul meu ! Eu sînt încă tată !

Abatele oftă.

Faţa aprinsă şi îmbujorată de supărare pe care doamna şi-o întoarse într-o parte, privirea feciorelnică lăsată în pămînt, plînsul ei nevinovat erau o mărturie că spunea adevărul.

Auzind vorbele Evelinei, simţi cum se destramă şi se risipeşte toată măreţia sa. Şi pentru el acestea erau lucruri mai de preţ decît castelul San Angiolo.

O femeie cu *talon rouge* la picioare şi cu mirt pe cap.

Curtezană şi neprihănită.

Şi preotul înţelese deplin de astă dată taina Sfinxului. Datorită acestei simple destăinuiri, abatele se simţea azvîrlit de pe orbită.

Nici pe Saul vedenia aceea fulgerătoare nu-l convertise mai temeinic.

Simţea că, faţă de culmile atinse de această femeie în clipa cînd îi vorbise, tot ceea ce poate visa un bărbat — măreţie, glorie, frumuseţe, putere sau renume — nu era decît fum şi pulbere.

Pentru a respecta voinţa soţului ei, căruia îi jurase credinţă, femeia aceasta şi-a pus pe faţă fardul unei fiinţe scoase la mezat, păstrîndu-şi însă sub el roşeaţa pudorii.

Preotul nu mai încercă s-o coboare de pe aceste culmi.

— Eveline ! vorbi el cu o seriozitate plină de blîndeţe. Ceea ce am auzit acum mă trimite în exil în celula mea. Ei bine, mă duc acolo ! Mi-aţi spulberat visurile mele cele mai bune despre măreţia lumească. De-acum încolo nu mai am visuri. Aţi spus : „Sînt încă fată !“ Bine, fiţi, într-adevăr, „fată“. Legile franceze nu recunosc o căsătorie care nu s-a oficiat în faţa autorităţilor civile. În această ţară, căsătoria dumneavoastră cu Félix Kaulman e nulă şi inexistentă. Dumneavoastră sînteţi aici domnişoara Dirmák Éva, şi nimic mai mult. Puteţi să-i spuneţi domnului Kaulman că aţi aflat asta de la mine. Eu l-am sfătuit să procedeze aşa cu dumneavoastră. Acum mă întorc la mănăstirea mea, să mă împac cu Dumnezeu...

„Dirmák Éva“ se prăbuşi la picioarele preotului, îi acoperi mîinile cu sărutări şi le udă cu lacrimile ei.

— Puneţi-mi mîna pe cap ! îl imploră fata plîngînd cu hohote. Binecuvîntaţi-mă, părinte !

Abatele ridică mîna spre ea, dar n-o atinse.

— Oh, fata mea, îi spuse dînsul, deasupra capului tău plutește neîncetat o mînă nevăzută. Să te aibă pe veci în paza ei.

Apoi plecă. Nici nu mai trecu pe la Kaulman. Își scoase bilet de tren și se închise în liniștea mănăstirii lui.

Și lumea n-a mai auzit nimic despre el.

SOȚ ȘI BARBAT

Între timp, Félix era foarte grăbit să se întîlnească cu prințul.

Nu aștepță pînă seara, cînd se deschidea bursa și unde putea să-l întîlnească fără nici o ceremonie, ci trecu pe la el.

Waldemar nu-l lăsă să aștepte mult în anticameră ; chiar și regii finanțelor obișnuiesc să-și respecte reciproc rangul, cel puțin în aparență.

Îl primi pe bancher în camera lui de lucru.

— Ah, prințul lucrează ? spuse Kaulman cu falsă afecțiune, mirîndu-se grozav că un domn atît de distins e capabil să taie cu mîinile proprii o broșură și să sublinieze în ea cu creion roșu și albastru rîndurile care îl interesează.

Prințul își lăsă broșura pe masă și îl rugă pe Félix să ia loc.

— Chiar acum am aflat că ați sosit la Paris și m-am grăbit să fiu primul care vă salută.

— Și eu mă gîndeam tocmai la dumneavoastră.

Félix înțelese foarte bine surîsul ce însoțea cuvintele prințului.

— De data asta vin la cartierul general al dușmanului cu steagul alb al parlamentarului.

Prințul gîndi : „Știu, acest drapel este o batistă cu litera E brodată într-un colț".

— S-au împăcat oameni mai mari decît noi, reluă Félix, și din adversari au devenit aliați cînd i-a unit un interes comun.

— În cazul nostru care-i acest interes comun ?

— Afacerea cu împrumutul, plănuit de mine.

Prințul nu răspunse nimic, schiță doar un zîmbet batjocoritor, care îl făcu pe bancher să-și piardă sîngele rece.

— Domnule ! spuse Félix, ridicîndu-se în picioare, ca să-şi poată expune părerile cu mai multă emfază. E vorba despre împrumutul în favoarea Sfîntului Scaun. Şi ştiu bine că sînteţi un catolic cucernic.

— Oare cine m-a trădat ?

— În afară de asta, sînteţi un aristocrat înnăscut. Nu puteţi sta cu braţele încrucişate, în timp ce în Ungaria un ministru birocrat se pregăteşte să bage pur şi simplu în buzunar averile bisericeşti şi în timp ce un pumn de francmasoni complotează să dea Imperiul Sfîntului Petru pe mîna unei *canaille sans culotte*, cu atît mai mult cînd împreună putem împiedica ambele acţiuni cu o singură lovitură. Dumneavoastră sînteţi un om nobil !

— Şi ce mai sînt ?

— Şi *un fin financiar*. E imposibil să nu observaţi că întreprinderea noastră este una dintre cele mai grandioase, una dintre cele mai rentabile întreprinderi. Dumneavoastră sînteţi un om deştept, puteţi să calculaţi.

— Mai sînt şi altceva ?

Félix nu se lăsă doborît de sarcasmul rece al lui Waldemar. Cu o mişcare îndrăzneaţă, afişînd expresia celei mai dulci afecţiuni, îi întinse prinţului mîna.

— Mai sînteţi şi prietenul cel mai bun al firmei „Félix Kaulman".

Rostind această frază, risca ori să i se dea mîna şi să i se primească prietenia, ori să fie pălmuit.

Dar o păţi şi mai rău.

Prinţul luă de pe masă hîrtia pe care, cu puţin mai înainte, subliniase ceva cu creionul albastru şi roşu şi zise :

— Ascultaţi, dragul meu coreligionar catolic, aristocrat egal cu mine în rang, *compagnon financier* şi cel mai bun prieten : aruncaţi-vă ochii pe acest mic manifest şi veţi găsi în el răspunsul pe care vi-l datorez. Vă rog, faceţi-vă comod.

În timp ce Félix parcurgea broşura ce-i fusese dată, Waldemar găsi de cuviinţă să-şi pilească unghiile, rotunjindu-le.

Félix lăsă broşura jos.

— Să fie asta biografia mea ?

— După cum dovedeşte şi coperta.

— Aţi scris-o chiar dumneavoastră ?

— Cel puţin datele eu le-am dictat.

— Aici sînt dezvăluite diferite manopere de-ale mele, cu care, chipurile, aş fi aruncat praf în ochii publicului în legătură cu constituirea societăţii „Bondavár", prin mijlocirea căreia, cu ajutorul bilanţurilor false şi al dividendelor fictive, am adunat zeci de milioane de la diferiţi capitalişti, bani care acum, din cauza catastrofei care a avut loc, sînt cu desăvîrşire pierduţi. E un pamflet necruţător.

— Nu cumva e un neadevăr ?

— Dimpotrivă ! În dumneavoastră mi-am găsit un biograf fidel. Dar vreau să-mi continui autobiografia. Paguba cauzată ieri, pot s-o acopăr mîine ; o afacere proastă e lichidată de una bună. Mica înfrîngere e acoperită de o victorie mare. Ce urmăriţi, prinţe, cu acest pamflet ?

— La ora la care veţi lansa împrumutul la bursă, difuzez acest act în *corbeille*, şi în culise, încep *contre-mine*-ul şi fac ca acţiunile dumneavoastră să fie şterse de pe listă.

— Ştiam asta dinainte, şi tocmai de aceea am venit aici, ca să previn acest lucru.

Félix Kaulman voia să-şi exprime exasperarea clipind des din ochi ; îşi înfipse mîinile în vestă şi, cu o voce surdă, continuă :

— Domnule ! Dacă aţi vrut să mor în faţa ochilor dumneavoastră, v-aţi atins scopul.

Waldemar rîse cu poftă şi îl bătu pe Kaulman pe umăr.

— Vă rog, nu glumiţi cu mine. Nu pentru asta aţi venit la mine, ca să vă trageţi un glonte în cap, în faţa mea, ci ca să-mi vindeţi ceva. Sînteţi un escroc care a dat faliment şi care mai are o ultimă comoară, o bucată minunată de cărbune negru, pe care aţi cules-o dintr-o grămadă de antracit, aţi cizelat-o, aţi vîndut-o de multe ori, aţi cîştigat mult de pe urma ei şi acum a ajuns din nou la dumneavoastră ; ştiţi bine că sînt înnebunit după această comoară a dumneavoastră şi sînt gata să licitez pe ea împotriva întregii lumi ; de asta aţi venit aici ! Deci, să ne înţelegem. Sînt gata să discut. Ce preţ are ?

Prinţul se trînti în fotoliul său şi nici nu-l mai invită pe Kaulman să şadă şi el.

Tulburarea acestuia se risipi, şi obrazul lui îşi reluă expresia obişnuită. Dacă la el putea fi vorbă despre obraz.

— În primul rînd, broşura ! începu Kaulman, punînd mîna pe tipăritură.

— Bun, o veţi avea. O mie de exemplare, împreună cu manuscrisul original. Puteţi să-l puneţi pe foc, dacă nu cumva vreţi să-l păstraţi ca amintire.

— În al doilea rînd, renunţaţi la *contre-mine* ; în cele trei zile de subscriere la împrumut nu veţi întreprinde nici o manevră împotriva mea şi a asociaţilor mei. Dimpotrivă, veţi fi printre primii subscriitori şi veţi subscrie o sumă corespunzătoare cu numele dumneavoastră.

— Bun ! spuse prinţul. Ne-am înţeles. Dar ascultaţi acum şi amendamentele mele. În prima zi de subscriere nu întreprind nimic împotriva dumneavoastră, dar nici nu subscriu nimic. Nici a doua zi nu vă fac nimic, dar nici nu vă ajut. În a treia zi subscriu la împrumut un milion, şi de atunci încolo vă voi sprijini afacerile din plin, ca un adevărat prieten !

— Dar de ce nu în prima zi ?

— Am să vă spun ce se va întîmpla în primele două zile. Chiar astăzi îi veţi comunica doamnei că prinţul Tibald a fost pus sub curatelă şi că dînsa nu mai poate locui în casa lui. *Madame* a mai avut o dată dărnicia de a-i înapoia lui Tibald întregul palat, cu tot ce se afla în el ; va proceda şi a doua oară la fel şi se va întoarce la soţul ei. Soţul va sărbători ziua împăcării printr-o serată strălucitoare. La această serată îl va invita şi pe cel mai bun prieten al firmei sale. (Cu o mişcare semnificativă prinţul îşi duse degetul la piept.) Cu acest prilej, acesta îi va arăta doamnei poza unui minunat palat de vară de pe malul lacului Como, care îşi aşteaptă stăpîna, ştiind că dînsa are urgentă nevoie să trăiască în Italia şi de o schimbare de aer.

— Sînteţi un om foarte delicat.

— Nu mă lăudaţi încă, vă rog. A doua zi va fi folosită pentru ca domnul Félix Kaulman s-o lămurească pe *madame* că pentru valabilitatea unei căsătorii în Franţa, este absolut necesar un act al ofiţerului stării civile. Deci, o veţi duce la notar şi veţi încheia căsătoria civilă.

— Dar de ce e nevoie de asta ? strigă Kaulman, dîndu-se înapoi, cu o mutră într-adevăr speriată.

— De ce ? repetă prinţul, ridicîndu-se în picioare, ca să-şi poată lovi victima mai de-aproape. Pentru ca dumneavoastră, un speculant viclean, să nu puteţi face ceea ce vreţi, adică să vă însuraţi cu o fată frumoasă într-o ţară, pentru ca apoi într-o alta, unde legea vă îngăduie să scăpaţi de ea, s-o re-

pudiaţi. Vreau ca niciodată şi nicăieri să nu vă puteţi lua înapoi numele dat doamnei. Aşa-i ? A patra zi mi-aţi rîde în faţă şi mi-aţi spune : „Ceea ce ţi-am dat n-a fost al meu niciodată !“ Mie îmi trebuie şi montura diamantului. Nu admit să fie scos din verigheta dumneavoastră, domnule, ci vreau să-l am împreună cu aceasta.

Kaulman nu-şi mai putea ascunde tulburarea.

— Nu înţeleg acest capriciu !

— Eu îl înţeleg ! Şi dacă vreţi, puteţi să-l înţelegeţi şi dumneavoastră. Sînt nebun după femeia aceasta. Iar ea nu mă poate suferi. Şi eu ştiu cauza, dumneavoastră nici nu bănuiţi. Soţia dumneavoastră este o femeie virtuoasă ! Vă miraţi, nu ? Nu e mertiul dumneavoastră că e aşa, ci al prinţului Tibald. Mi-a spus-o chiar el. A făcut-o pe doamna să jure că nu mă va primi niciodată. Bietul bătrîn ! Credea că o va împăca pe nepoată-sa cu mine dacă renunţ la Eveline. A fost un prost psiholog. În felul acesta mi-a aţîţat şi mai mult pasiunea. Pentru o femeie decăzută n-aş alerga dintr-o ţară în alta. Aş fi uitat-o demult. Dar o urmăresc pentru că mi s-a trădat secretul purităţii ei. O ador pentru că e strălucitoare, curată, sclipitoare ; acestei străluciri diafane îi trebuie un titlu, întărit în mod legal. Acest titlul este numele dumneavoastră. Iată, acum ştiţi ce pretind de la dumneavoastră !

— Prinţe ! Aveţi idei infernale ! Vreţi să mă legaţi de infamia mea !

— De infamia dumneavoastră ! Dar cine v-a chemat la un tîrg unde se vinde şi se cumpără infamia ? Ce vă ofer eu ? Nu cumva posibilitatea ca numele dumneavoastră să obţină o înaltă apreciere ? Vai, numele de Kaulman trebuie să rămînă nepătat. Şeful firmei „Kaulman“ trebuie să fie socotit un bărbat cinstit şi onorabil. Pentru lumea dinafară, o autoritate, la bursă, comisar, bărbat integru şi cap de familie respectat. Care e realitatea în afară, în lume, ştim numai noi doi, iar ceea ce este acasă, o să ştim numai noi trei.

Kaulman voia să arate că în sufletul lui se da o luptă grozavă.

— Ei, domnule, nu vă mai frecaţi atîta ochii şi obrazul ! zise prinţul întorcîndu-se. Tot n-am să vă cred că sînteţi în stare să plîngeţi sau să roşiţi. Timpul e scurt, mai bine grăbiţi-vă să-l folosiţi.

Adevărat. Trebuia să se grăbească. Aşa că domnul Félix renunţă la scena finală în care urma să-şi smulgă părul, ca o ilustrare a luptei dintre disperare şi datorie. Socoti că a încheiat un tîrg avantajos şi-i întinse mîna lui Waldemar.

Numai că Waldemar nu i-o strînse, ci doar îi mulţumi.

— Notaţi tranzacţia asta în registrele dumneavoastră, pe lîngă celelalte afaceri încheiate. N-are rost să ne strîngem mîna. Reţineţi exact datele. Dacă pînă mîine la ora unu, la prînz, primesc de la dumneavoastră o invitaţie la serată, atunci nu mă prezint la bursă. Dacă pînă poimîine la prînz, la ora unu, am comunicarea oficială a notarului dumneavoastră cu privire la încheierea căsătoriei civile, nu mă duc la bursă nici poimîine. Şi dacă în cea de-a patra zi, pînă la prînz, la ora unu, se prezintă la mine împuternicitul dumneavoastră şi-mi aduce informaţia c-aţi plecat la Bruxelles ca să supravegheaţi acolo la bursă lansarea împrumutului şi dacă totodată îmi trimiteţi cheia apartamentului dumneavoastră, rugîndu-mă, în acelaşi timp, să vă reprezint aici, ca asociat, atunci am să mă prezint la bursă şi am să duc împrumutul la un triumf strălucit. Acum puteţi să plîngeţi sau să rîdeţi, dar nu aici la mine.

DIRMÁK ÉVA

Aşadar, domnul Kaulman aranjase foarte bine lucrurile cu prinţul Waldemar.

Acesta era într-adevăr îndrăgostit de Eveline.

De cînd o auzise cîntînd la biserica Saint Eustache, ar fi fost capabil să se ducă după ea şi într-un pustiu, să trăiască într-o peşteră şi să se hrănească cu lăcuste, ca sfîntul Anton, numai să fie el acela care s-o ducă în ispită !

Kaulman repurtase un succes deplin.

Prinţul nu va mai lansa *contre-mine*-ul, nu va exploata explozia de la Bondavár, nu va zădărnici operaţiile casei „Kaulman".

Dimpotrivă, va stăvili panica ce se va crea la bursa din Viena în urma ştirii despre catastrofă şi va menţine cursul acţiunilor. Nu numai că nu va stînjeni lansarea împrumutului

la bursa din Paris şi Bruxelles, dar se va număra chiar el printre cei care vor subscrie sume foarte însemnate.

Şi ce plătea pentru toate acestea ? Nimic ! O vorbă dulce din partea unei femei frumoase.

Să-şi mai exercite încă o dată vraja diamantele negre : ochii Evelinei. Pe urmă vor rămîne ai aceluia care dă mai mult !

Kaulman îl aşteptă mult pe abatele Sámuel, şi cînd văzu că nu mai vine, hotărî să se ducă personal la Eveline.

Dar n-a găsit-o acasă. Portarul îi spuse că doamna se dusese la teatru.

Kaulman uitase să se uite la program, şi abia acum afla că Eveline joacă.

S-a dus deci cu trăsura la Operă.

A intrat degrabă, luînd loc în loja soţiei, unde nu se afla decît dama de companie.

De acolo s-a uitat în sală. La parter erau destui din cei plătiţi ca să aplaude. Într-una din lojile din avanscenă îl zări pe prinţul Waldemar.

Ah ! Deci prinţul ştia că Eveline cîntă astăzi.

Apoi ieşi în foaier şi, fiind cunoscut ca soţ al doamnei, fu lăsat să intre în cabina Evelinei.

Eveline era costumată şi aştepta intrarea în scenă.

Cînd îl văzu pe Kaulman, îi întoarse spatele bosumflată. De ce o deranja tocmai acum ? Acum, cînd îşi făcea meseria.

— Am venit să vă spun bună seara, frumoasă doamnă !

— Puteaţi să amînaţi pe mîine dimineaţă.

— Ce ? Să amîn seara ? Ha, ha !

— Nu asta, ci salutul. Ştiţi bine că înainte de spectacol mi-e inima cît un purice.

— N-am vrut să întîrzii. Ştiţi că crema societăţii se luptă să obţină bilete la concertul dumneavoastră de binefacere. Mi-aţi pus şi mie un bilet deoparte ?

Domnul Félix era plin de amabilitate şi afecţiune.

— Nu, n-am pus.

— Ah ! Şi de ce ? întrebă el cu o sclifoseală prefăcut naivă.

— Pentru că nu se va alege nimic din acel concert. Am renunţat la el.

Faţa domnului Félix se lungi deodată.

— N-aţi vrea să-mi spuneţi din ce cauză ?

— După spectacol. Acum trebuie să intru în scenă.

Şi cu asta, doamna ieşi din vestiar şi umblă de colo-colo prin culise, pînă la intrarea în scenă.

Kaulman îşi căută un loc în culise de unde putea s-o urmărească pe soţia sa şi în acelaşi timp să vadă şi avanscena.

Eveline n-a jucat şi nici n-a cîntat bine. Tremura. Nu numai că intona prost, dar sărea pasaje. Se vedea bine că era emoţionată.

Dar clica, bine organizată, bătea din palme de se cutremura tavanul. Prinţul Waldemar aplauda şi el, de parcă lui i s-ar fi plătit cel mai mult.

După aria finală, din loja lui Waldemar, stoluri-stoluri de jerbe şi buchete de flori îşi luară zborul, căzînd la picioarele Evelinei.

Dar Eveline nu ridică nici măcar o floare, ci dispăru repede spre vestiar.

Kaulman o urmă.

— De ce n-aţi luat măcar una din mulţimea aceea de cununi fumoase ? întrebă el.

— Pentru că nu le-am meritat. Simt, ştiu că am cîntat foarte prost.

— Măcar una trebuia să ridicaţi, de dragul celui care vi le-a oferit.

— Aşa ? Ţineţi chiar atît de mult la asta ?

— Eu ?

— Ei da ! Credeam că toate florile îmi sînt oferite din ordinul dumneavoastră.

— Oh, nu ! N-aţi văzut ? Toate porneau dintr-o singură lojă. Nu l-aţi recunoscut pe cel care se afla în lojă ?

— Nu m-am uitat într-acolo.

— Era prinţul Waldemar.

— Ah ! Marele dumneavoastră duşman ? Cel care vrea să vă împingă la faliment ?

— O, s-a schimbat întru totul. Acum e cel mai bun prieten al nostru.

— Al cui „al nostru“ ?

— Adică al meu şi al dumneavoastră.

— Mulţumesc ! Eu renunţ la partea mea.

— Va fi cam greu, *madame* ! Pentru că de-acum e prietenul meu bun, şi casa mea îi este deschisă.

— Casa mea e închisă.

— Ei, acum sînt obligat să vă destăinui ceva neplăcut. Aţi terminat spectacolul, nu ? Nu vă mai enervaţi...

— Da, spuneţi-mi, vă ascult, zise Eveline, ştergîndu-şi fardul de pe faţă cu o cremă fină.

— N-o să mai puteţi ţine mult timp casă proprie. Prinţul Tibald a fost pus sub curatelă şi, după cum aţi putut bănui cu mintea dumneavoastră ageră, datoraţi casa dumneavoastră din Paris numai gestului său prietenesc. Acum s-a sfîrşit. Iar eu n-am posibilitatea să vă asigur o gospodărie separată, şi astfel vom fi nevoiţi să locuim împreună. Atunci, desigur, prin forţa lucrurilor, musafirii bine primiţi în saloanele mele vor trebui să fie şi musafirii dumneavoastră.

Eveline dezbrăcă costumul sclipitor de regină, îşi scoase diadema, brăţările de aur şi, întorcîndu-se pe jumătate către Kaulman, vorbi astfel :

— Credeţi dumneavoastră că dacă va trebui să părăsesc acea casă fastuoasă, nu voi putea închiria la Paris o mansardă cu o singură uşă, iar la uşă cu un zăvor, pe care să-l pot închide în nasul oricărui prinţ din lume, ca să nu poată intra ?

Kaulman aşteptă să termine. Nu mai era nici amabil, nici afectuos.

— Vreau să vă fac atentă, doamnă, că în Franţa există legi neplăcute, care obligă soţia să locuiască la soţul ei legitim, să călătorească cu el, să se supună voinţei lui.

Eveline tocmai îşi descălţa sandalele aurii. Se uită la Kaulman cu ochii ei negri, pătrunzători, şi zise :

— Iar eu vreau să vă fac atent, domnule, că în Franţa există legi neplăcute, care declară nule şi inexistente căsătoriile cetăţenilor francezi încheiate în faţa altarului dacă nu au fost legalizate şi în faţa organelor civile.

Kaulman sări de pe loc, ca muşcat de o viespe.

— Ce spuneţi ?

Eveline îşi scoase din picioare sandalele aurii de safian. Şi rămînînd în jupon şi cu picioarele goale, aruncă sandalele la picioarele lui Kaulman.

— Şi „acestea“ sînt ale dumneavoastră, dar eu, „Dirmák Éva, *demoiselle*“, sînt a mea, numai a mea !

— Cine v-a spus asta ? întrebă, uimit, bancherul.

— Tot acela care v-a sfătuit să procedaţi aşa cu mine.

Ameţit, Kaulman se sprijini de masă.

— Şi acum, adăugă Eveline, făcînd un semn cu mîna, aveţi în vedere, domnule, că vă aflaţi în vestiarul domnişoarei Dirmák !

Kaulman nu aşteptă să i se spună acest lucru a doua oară. Îşi luă pălăria şi plecă în grabă.

O porni aşa de iute, încît părea că nu se va opri pînă nu va cădea undeva.

Totul era pierdut. Nu se mai putea salva nimic.

Se întîmpla exact aşa cum prezisese abatele.

Ieri era încă stăpînul multor milioane. Sute de milioane i se ofereau, era de ajuns să le primească ; mîine, o mie de mîini se vor întinde ca să rupă în bucăţele şi ceea ce a rămas, să schimbe milioanele în mărunţiş.

N-avea altă cale decît ori să se împuşte, ori să bage mîna în casa de bani şi să fugă în lume cu ce avea.

Kaulman alese calea din urmă şi fugi.

PRABUŞIREA

Eveline se simţea ca un om care, după o viaţă prost începută, a găsit puterea să renască.

Nu mai era căsătorită.

Nu era nici văduvă, ca să-şi plîngă bucuriile trecutului.

Era din nou fata înaintea căreia se întinde drumul înflorit al vieţii şi nu ştie ce floare să culeagă mai întîi.

Inima îi era plină de dorinţe noi, de speranţe şi iluzii ce nu se pot spune. O taină plină de farmece, care aştepta dezlegarea.

A doua zi, cînd auzi că Félix fugise şi că nu va mai putea să se întoarcă, simţi cum se rup lanţurile robiei.

O pasăre sălbatică scăpa din colivia sa.

Încotro zboară o pasăre sălbatică, aşa cum este ea, atunci cînd simte văzduhul deschis sub aripile sale ? Se mai gîndeşte oare cît de strălucitoare i-a fost colivia ? Cît de dulce o linguşea stăpînul ei, ce hrană aleasă i-a dat, cum o apăra de frig, de duşmani, cît de frumos a învăţat-o să cînte ?

Pasărea sălbatică se gîndeşte numai la zbor.

În libertate va fi poate sfîşiată, poate va îngheţa, poate nici nu va mai şti cum să-şi culeagă hrana de pe pămînt. Ea totuşi zboară. Caută un tufiş. Îşi caută perechea.

Eveline nu s-a gîndit că vestea fugii lui Kaulman va atrage după sine fel de fel de vorbe legate de persoana ei. Toţi se întrebau cui îi va rămîne această femeie frumoasă? Această femeie frumoasă, care juca un rol mai mare în saloane decît pe scenă. Pe scenă era o diletantă, dar dincolo, era o actriţă cu experienţă.

Pe cine-l va alege ca rege, pentru că regatul acesta rebel, care este o femeie frumoasă, îşi păstrează mereu dreptul de a alege un rege, sau să scrie repede o *déchéance acta.* O ciudată monarhie constituţională, cu un minister care nu răspunde în faţa regelui, o monarhie constituţională unde noţiunile despre lista civilă sînt diametral opuse noţiunilor noastre.

Aşadar, acum nu mai are pe nimeni. Casa e goală. Dar inima îi e plină de o bucurie care n-are încă nume. Oare ce nume să-i dea?

La cine să se gîndească? Cine este cel mai aproape de ea?

Cui să-i spună mai întîi că e fericită, nemărginit de fericită, că a devenit alt om, că e liberă?

Pe masa ei zăcea cartea de vizită a lui Árpád.

Porunci să se înhame caii, dădu valetului biletul cu adresa şi se duse să facă o vizită familiei Belényi.

Locuiau departe, într-o mahala a Parisului, unde nu sînt decît case cu parter.

Doamnei Belényi îi plăcea să stea numai în case fără etaj. Şi casa ei, pe care o vînduse cu un preţ de nimic, tot aşa era.

Şi mai era ceva.

Cînd se opreau în vreun oraş unde Árpád avea de dat concerte sau lecţii de pian, mama lui cerea totdeauna o locuinţă cu bucătărie, ca să poată găti acasă, să poată mînca împreună cu fiul ei. Proceda aşa, pentru ca el să nu se dezobişnuiască de supravegherea maternă şi să nu care cumva să ajungă în societatea unor desfrînaţi, lucru inevitabil cînd mănînci la restaurant.

Văduva, firește, gătea singură, şi Árpád adora mîncărurile pregătite de ea; şi dac-ar fi vrut cineva să-l indispună, atunci n-avea decît să-l cheme la un prînz domnesc. Cînd era posibil, se scuza că nu poate mînca decît acasă, deoarece urmează un tratament homeopatic.

Doar nu putea să le spună domnilor care-l invitau că le mulţumeşte, dar că maică-sa a gătit acasă fasole cu urechi de porc şi că el la mîncarea asta nu renunţă pentru nimic în lume!

Vizitiului şi valetului Evelinei le-a trebuit mult şi bine pînă să nimerească în strada aceea, pe undeva prin Montmartre, unde locuia familia Belényi.

Eveline n-a intrat cu trăsura în stradă, ci a coborît la colţul ei, şi, însoţită de valet, s-a dus pe jos pînă în faţa casei. Doamna Belényi închiriase două camere, despărţite printr-o bucătărie, într-o clădire modestă, care avea şi o grădină.

O servitoare care spăla vase în curte i-a arătat Evelinei camera în care locuia domnişorul.

Intrînd încet în bucătărie, Eveline observă că uşa încăperii dinspre curte se deschise îndată, lăsînd doar o crăpătură, prin care se ivi faţa curioasă a unei femei.

Era desigur mama lui Árpád, care voia să vadă cine a venit în vizită la fiul ei.

În vîrful picioarelor, Eveline se îndreptă către uşa cealaltă şi o deschise fără zgomot.

Voia să-i facă o surpriză lui Árpád.

Camera lui Árpád era drăguţă şi confortabilă. Se observa mîna mamei. Pe masă, pe pereţi, numai amintiri primite de la înalte personalităţi: cupe, sculpturi, arme vechi, picturi minunate. La ferestre erau glastre cu flori, iar într-un colţ, o bibliotecă luxoasă.

Mama aranjase locuinţa în aşa fel ca feciorului ei să-i placă să stea acasă.

Pianul, închiriat — una dintre cele mai bune piese „Everardi" — era deschis.

Árpád stătea în faţa pianului, cu spatele spre un alt instrument muzical, şi picta pe o măsuţă.

Pianistul pictînd!

Toţi artiştii au astfel de gărgăuni; pictorului renumit îi place să-şi chinuiască vecinii cîntînd la vioară, muzicianul virtuoz se apucă de versuri, iar romancierului îi place să strice marmura, sau fildeşul, sculptînd figuri stîngace.

Oare ce-o fi pictînd Árpád?

Eveline se apropie tiptil, dar foşnetul rochiei de mătase o trădă; Árpád tresări şi, speriat, ascunse pictura în sertar. Eveline văzu doar atît, că era un fel de portret.

— Vai ! Dumneavoastră eraţi ? se bîlbîi el tulburat. Credeam că-i mama.

— Aha ! Deci făceai un lucru neîngăduit. Mama dumitale nu te lasă să pictezi. Ce idee ! Un pianist să-şi piardă timpul cu pictura ! Dar ce pictai ?

— Ah, o prostie. O floare.

Cum mai minte ! Picta un portret.

— Dacă-i o floare, dă-mi-o mie.

— Nu v-o dau.

— Dar dacă e o simplă floare !

— Nu v-o dau.

— Ei, nu te supăra pe mine. Oferă-mi, te rog, un scaun.

Sincer vorbind, Árpád era supărat pe ea.

Ce nevoie a avut să-l sperie în halul ăsta ? Dacă nu l-ar fi speriat, poate c-ar fi primit-o cu multă bucurie.

Introducerea asta strica toată întîlnirea.

Portretul acela nu era al Evelinei.

— Stai lîngă mine, zise ea. Altfel, pot să cred că ţi-e frică de mine. Vezi, mă aşteptam să vii la mine astăzi, să-mi spui părerea despre felul cum am jucat ieri. Fiindcă n-ai venit, uite, am venit eu. Ei, ce zici ? Aşa-i c-am cîntat prost ?

— Foarte prost ! răspunse Árpád fără chef. Dumneavoastră daţi înapoi, regresaţi. Simţeam că roşesc de ruşine pentru dumneavoastră, acolo, între spectatori ! Şi mai ales jocul ! Mi se părea că sînt într-un teatru de marionete !

— Da, am fost într-o dispoziţie foarte proastă. Am avut unele grave neplăceri acasă, atît de grave, încît m-am despărţit definitiv de Kaulman.

— Totuşi, cred că nu Kaulman e singurul motiv că aţi avut un falset. Vă puteaţi despărţi de el şi fără să greşiţi măsura. Domnul Kaulman să-şi vadă de milioanele lui. Nici pînă acum nu v-aţi ocupat prea mult de el.

Oare Árpád încă nu ştia ce s-a întîmplat cu Kaulman ? Pesemne că vestea nu ajunsese încă pînă în Montmartre.

— Cel puţin să nu fi pus să vi se arunce flori dacă aţi cîntat atît de prost !

Eveline se simţi lovită pe nedrept într-un punct foarte sensibil.

Se scuză aproape plîngînd :

— Dar, crede-mă, eu nu pun pe nimeni să-mi arunce flori.

— Ei da, unul din adoratorii dumneavoastră ! Un oarecare prinţ nebun. Să fii frumoasă, să cînţi prost şi să primeşti flori ! Sînt trei păcate înmănuncheate, pe care lumea nu le vrea despărţite niciodată.

— Bine dar ! Ceartă-mă, înjură-mă, dascăl bătrîn şi cicălitor ! Mai ştii ceva rău despre mine ?

— Iertaţi-mă, frumoasă doamnă ! Grosolăniile de pînă acum au fost bombăneli ale unui profesor adresate elevei sale, artistă. Cu asta am terminat. Hai, să fim din nou copii şi să ne alintăm. Să aduc jocul de dame ? Vrei să joci *hanzli* cu mine ? Sau să ne jucăm de-a fripta ?

Vocea asta veselă schimbă dintr-o dată reaua dispoziţie a Evelinei. Rîse, şi-l lovi peste mînă pe Árpád, care o tachina.

— Ce-o să faceţi acum, după ce l-aţi alungat pe domnul Kaulman ? Vă măritaţi din nou ? Un alt soţ vă va răsări ca din pămînt ? Cred că răsar ca ciupercile. Sau ne păstrăm independenţa de artistă ?

Eveline lăsă ochi în pămînt şi rămase pe gînduri.

— N-am pe nimeni, spuse cu tristeţe.

— Hm ! Dar asta nu înseamnă că „pe mine nu mă are nimeni".

— E acelaşi lucru. Nici nu vreau să fiu a nimănui. Nu vreau să-mi fie stăpîn altcineva decît unul de acelaşi rang cu mine ! Vezi dumneata, fata care căra cărbuni, care-a fugit desculţă din mină, îşi păstrează rangul ! Cel care va putea găsi un loc în inima mea trebuie să fie stăpînul voinţei sale, liber, nelimitat în puteri, aşa cum sînt eu ca femeie. Să nu depinzi de nici un stăpîn, să nu depinzi de nimic, în afară de geniul tău propriu. Să fii admirat nu pentru bani, ci pentru propria-ţi strălucire. Trebuie să fii artist şi mîndru.

Era de ajuns pentru cel care putea înţelege.

Árpád o înţelegea, dar strîmbă iar din nas.

— Hm ! Femeie frumoasă ! Dar aţi pornit pe un drum pe care nu veţi da ochi niciodată cu un asemenea om.

— Ce vrei să spui ?

Árpád se ridică cu o mişcare plină de zburdălnicie.

— Vreau să spun că artiştii adevăraţi au o concepţie bizară despre viaţă. Priviţi aici, pe masa mea, iată, acest pocal frumos, antic, pe care l-am primit cadou cu ocazia unuia din concertele mele la prinţul Demidoff. La rîndul său, el îl moşte-

nise de la un strămoş, care şi el îl primise în dar de la ţarul Petru cel Mare. E o amintire de preţ, o operă de artă. Au băut din el domnitori şi prinţi. Îl apreciez mult. Ţin în el cărţile de vizită. Dar la masă, pentru băut, folosesc un pahar de sticlă pe care mi l-am cumpărat cu cincisprezece bănuţi şi din care n-a băut nimeni, niciodată, în afară de mine.

Eveline roşi toată cînd auzi aceste vorbe crude.

Dar Árpád era hotărît să-i explice totul.

— Dumneavoastră, frumoasa mea doamnă, căutaţi un artist, mîndru şi liber, stăpîn absolut pe voinţa sa, luminînd în jur cu geniul său. Dumneavoastră credeţi că un astfel de om liber va sta alături de dumneavoastră cînd vă veţi plimba cu trăsura pe Champs-Elysées şi lumea va zice : „Vedeţi, asta e aleasa lui Apollo, dar caii de la trăsura ei nu sînt urmaşii lui Pegas, care a făcut să ţîşnească Hippocrena, ci caii pursînge ai prinţului X, iar strălucirea femeii se datoreşte nu gloriei soţului ei, ci diamantelor marchizului Y !“ ? Credeţi că veţi putea găsi un astfel de om, frumoasă doamnă ?

Spre nenorocirea ei, biata Eveline se grăbi să se apere de acest copil plin de cruzime :

— Dar dacă eu mă lipsesc de diamante, de toată strălucirea străină, de tot ce nu e al meu, de tot ce n-am meritat, de tot ce-am obţinut fără să dau nimic în schimb, nici măcar o mulţumire, sau un zîmbet, atunci nu rămîn altceva decît ceea ce sînt în urma muncii mele : artistă ; dacă lucrez zi şi noapte ca să-mi educ talentul, ca să nu strălucesc prin altceva decît prin gloria artistului...

Răspunzîndu-i, Árpád îi spuse ceea ce dînsa nu ştia încă. Copiii şi nebunii spun adevărul ! În Árpád era ceva din amîndoi. Era un copil din pricina vîrstei, şi artist în virtutea artei sale.

— Frumoasa mea doamnă, dumneavoastră nu veţi ajunge artistă niciodată, dar niciodată ! Sînteţi dintre acele fiice vitrege ale muzei, care au talent din plin, dar cărora le lipseşte un singur lucru : curajul. Dumneavoastră cîntaţi minunat acasă, jucaţi genial şi cu umor în faţa a trei oameni, dar cum ajungeţi în faţa luminilor rampei, vocea vă este cuprinsă de sfială, pieptul vi se strînge, intonaţi fals, nu vedeţi, nu auziţi, n-aveţi ochi, n-aveţi urechi. Şi pe lîngă toate astea, jucaţi ca o păpuşă de lemn. Asta se numeşte trac, şi de el nu se vin-

decă nimeni. El a nimicit mai multe talente decît critica. Dumneavoastră clătinaţi din cap la aceste cuvinte şi vă referiţi la faptul că aţi obţinut succese. Nu vă amăgiţi singură. Eu cunosc meseria asta a noastră pînă în cele mai mici amănunte tehnice, şi cunosc chiar şi mijloacele prin care se produc tunetele în culise. Dumneavoastră aveţi succes, sînteţi aplaudată, înotaţi în flori la fiecare reprezentaţie. A doua zi citiţi cronici elogioase în ziare. Totul e un fum auriu. Ţine atît cît aveţi protectori bogaţi. Eu ştiu cît costă acest fel de-a face curte. Dar încercaţi o dată să-i alungaţi pe toţi curtezanii, să închideţi uşa în faţa marilor protectori şi să jucaţi pe scenă cu următoarea pretenţie : „Acum nu pe mine să mă aplaudaţi, ci interpretarea mea !“ Veţi afla atunci ce ieftin e fluieratul şi că critica distrugătoare e chiar pe gratis.

Eveline înclină capul zdrobită.

Ea ştia de mult că toate acestea sînt adevărate.

Árpád privea lucrurile uşor ca artist, dar ca tînăr le judeca foarte sever.

Vedea în faţa lui o femeie la modă, pe care cunoscătorul în artă, cu sufletul curat, nu trebuie s-o măgulească. De ce s-o îmbete cu iluzii deşarte ? În schimb, compătimea în ea pe tovarăşa de joc, care fusese totdeauna bună cu el. N-a supărat-o niciodată. Atunci, de ce s-a purtat cu el atît de neomenos ?

De ce ciupise Eveline acea coardă a inimii care nu trebuia atinsă ?

De ce-l smulsese de lîngă paleta lui ? De ce întrebase ce reprezintă portretul pe care-l ascunsese ?

Putea să fie orice.

Las' să fie o floare !

Şi dacă era o floare, de ce i-a cerut-o ?

Dacă s-a atins de el, trebuia să-i dea peste mînă, dar el nu era în stare de aşa ceva...

— Şi acum ce să fac ? Ce mi-a mai rămas ? întrebă Eveline abătută, ridicînd spre Árpád ochii scăldaţi în lacrimi, şi aşteptă un răspuns.

Băiatul rămase pe gînduri, nu ştia dacă trebuie să-i spună chiar totul.

Dar dacă i-a cerut paharul, să-l bea pînă-n fund !

— Am să vă spun, frumoasă doamnă. Dumneavoastră trebuie s-alegeţi una din aceste două posibilităţi. Pentru că pe a treia, adică aceea a reîntoarcerii la soţul dumneavoastră, nu v-o recomand. Dacă aş fi femeie, mai degrabă aş sta pe o masă la morgă decît între milioanele lui adunate prin jaf. Deci vă rămîn două căi : să rămîneţi pe scenă, ca pînă acum, să primiţi flori şi aplauze, aşa cum vin ele, şi să vă alegeţi prinţul care vă place ; sau să vă întoarceţi la cărat cărbuni.

Eveline se sculă de pe scaun, îşi strînse pe corp şalul şi cu o voce sfioasă spuse :

— Mulţumesc !

Şi plecă foarte grăbită.

Cînd o văzu plecînd, lui Árpád îi dădură lacrimile.

Bine, dar de ce venise tocmai cînd el lucra la portret ?

Abia plecase doamna, şi Árpád deschise sertarul, să vadă dacă din cauza grabei cu care ascunsese tabloul nu cumva se şterseseră culorile.

Era într-adevăr o floare.

Un copil blond, cu ochi albaştri.

Dar se deschise uşa, şi el ascunse din nou tabloul.

Nu venise nimeni, era mama lui, care întrebă prin crăpătura uşii :

— Fiule, cine-a fost frumoasa prinţesă care te-a vizitat acum ?

— E o femeie săracă, mamă, o cerşetoare.

— Hm ! Curios, ce fel de cerşetori cu podoabe sînt aici la Paris ! Au rochii de mătase şi şaluri persane ! I-ai dat ceva ?

— Nu i-am dat nimic, mamă.

— Bine-ai făcut, fiule.

Închise uşa spunînd acestea şi se întoarse în camera ei din fund să coasă mai departe un guler la cămaşa fiului ei.

CĂRBUNELE DE PIATRĂ

Eveline procedă ca un om care nu vrea să moară.

Nu vrea să moară tocmai pentru că medicul i-a spus că nu mai poate trăi.

Era mult adevăr în tot ce-i spusese băiatul acela, într-o privinţă însă îi va dovedi totuşi că n-avea dreptate!

În legătură cu ceea ce „poate" deveni ea, cu ceea ce „trebuia" să devină!

Din clipa în care se văzuse singură pe lume, simţea cum se trezeşte în ea energia şi încăpăţînarea.

Mulţi capătă puteri noi dacă ajung să gîndească aşa: „Dacă n-am pe nimeni, am să răzbat singur, numai pentru mine!"

Şi s-a hotărît „să fie" cineva!

Să fie artistă.

Să arate lumii ce poate ea dacă vrea.

Va avea curaj în faţa reflectoarelor. Va avea curaj tocmai pentru că alţii nu cred în curajul ei.

Va cînta ca şi cum ar cînta numai pentru sine. Poate să facă asta, de vreme ce, pentru ea, lumea care o înconjoară nu este decît suma „nimicului" şi a „nimănui".

A petrecut o noapte chinuită; opulenţa saloanelor ei o obosea şi parcă-i făceau reproşuri toate obiectele de artă de pe mese şi din vitrine; vasele, pocalele de preţ, cupele cu pietre scumpe parcă-i spuneau: „Ce valoare au argintul şi aurul dacă n-ai un pahar de cincisprezece parale!" Dar pînă la urmă o fură somnul, şi dimineaţa se trezi cu voinţa oţelită.

În ziua aceea se reprezenta din nou opera în care cîntase cu două zile înainte.

Dimineaţa avea repetiţie.

Le va arăta ea chiar la repetiţie ce ştie. Nu se va uita la oameni, va cînta ca o privighetoare oarbă.

Porunci să se înhame caii şi plecă la repetiţie. După ce ajunse la teatru, dădu drumul trăsurii cu dispoziţia ca să se reîntoarcă peste două ore s-o ia. Cam atît trebuia să ţină repetiţia.

Dar cînd intră în foaier, o întîmpină regizorul, care îi aduse la cunoştinţă că astăzi rolul ei avea să fie jucat de o altă primadonă.

Eveline se înfurie cînd primi această veste. De ce i-au luat rolul? De ce nu i-au spus mai dinainte? Era o lipsă de atenţie faţă de ea.

Regizorul îşi exprimă părerea de rău că nu-i poate da nici o lămurire. Să-l întrebe pe impresar.

Foarte agitată, Eveline îl căută pe impresar, dar acesta nu era în biroul lui.

În schimb, secretarul acestuia, cu o politeţe rigidă, i-a predat un plic, pe care, potrivit dispoziţiei impresarului, tocmai voia să i-l expedieze.

Eveline luă plicul şi, cum ajunse în hol, îl desfăcu şi citi.

Era o scrisoare de concediere. Concediere imediată. Motivată de insuccesul de alaltăieri.

Nici nu mai ştia cum a ieşit din holul teatrului şi cum a ajuns în stradă. Nu şi-a revenit decît după ce s-a aflat în mijlocul mulţimii care se îmbulzea pe străzi. Atunci abia a început să se mire.

Ce ciudat e un om care nu mai trăieşte şi totuşi umblă pe pămînt !

El îi vede pe oameni, dar pe el nu-l mai vede nimeni.

Merge, se mişcă, dar trupul şi sufletul lui umblă pe căi diferite

Ce uşor poţi să ajungi un nimic !

Deci, să fi fost adevărat tot ce-i spusese acel copil zburdalnic ? !

Deci, strălucirea norilor nu ţine decît pînă la apusul soarelui ?

Deci, toată lumea venea dinafară şi nimic dinăuntru ?

Deci, făptura aceea frumoasă n-a fost decît o jucărie păcătoasă în nişte mîini şi mai păcătoase ?

Deci, norocul nebun nu durează decît atîta timp cît există pe lume nebuni norocoşi ?

Eveline rătăci pe străzi vreme îndelungată, pînă ce, în cele din urmă, se trezi acasă. Umblase tot timpul pe jos.

Îi fusese ruşine să ia o trăsură, sau poate nu îndrăznise să oprească un vizitiu, temîndu-se ca nu cumva acesta să-i citească în ochi că nu mai era nimica şi s-o întrebe : „Dar cine-mi plăteşte cursa ?“

Nu s-ar fi mirat de loc dacă la poarta casei i s-ar fi spus că acolo nu stă nici o femeie cu numele ei, că a murit de mult, sau că s-a mutat.

Totuşi, o mai aştepta ceva care o făcu să treacă de la buimăceală la uluire.

Străbătu încăperile apartamentului şi, ajungînd în budoarul ei, găsi un bărbat care stătea comod pe un fotoliu.

Era prinţul Waldemar.

A venit timpul să-l prezentăm pe eroul nostru atît de des pomenit.

Gentleman perfect, cu o ţinută elegantă, cu părul bine îngrijit, cu barbă blondă, lăsată în jos pe ambii obraji, *en cotellettes*, cu mustăţi răsucite în sus, cu ochi mari, rotunzi, şi buze subţiri, cu colţurile ridicate. Surîsul îi e distins şi irezistibil, privirea limpede şi sfidătoare.

Cu un glas în care era mînie, surpriză şi spaimă, Eveline strigă :

— Ce căutaţi aici ?

— Vă aşteptam, frumoasă doamnă ! răspunse prinţul cu glas cam răguşit, dar sigur de sine, şi fără a se ridica din fotoliul în care părea că se simte foarte bine.

— Cine v-a permis să intraţi aici ? întrebă Eveline, indignată.

— N-am cerut aprobare de la nimeni !

— Atunci cu ce drept vă aflaţi aici ?

— Cu dreptul acesta, doamnă ! îi replică el, ducînd, cu o mişcare leneşă, mîna la buzunarul hainei şi scoţînd un anunţ care avea toate rîndurile subliniate cu creion roşu.

Îl întinse Evelinei. Cînd îl citi, hîrtia tremura în mîna ei. Întrebă mirată :

— Ce-i asta ? Nu înţeleg !

— Totuşi, e foarte uşor de înţeles ! o asigură prinţul Waldemar, hotărîndu-se, în sfîrşit, să se scoale din fotoliu. Creditorii domnului Kaulman au pus sechestru pe toate lucrurile dumneavoastră. Domnul Kaulman a fost destul de lipsit de prevedere sau distrat cînd a declarat şi lucrurile soţiei pe numele lui, astfel că v-a sechestrat totul ; în lipsa dumneavoastră, camerele au fost deschise cu forţa de autorităţi, iar, la poartă, creditorii au afişat un anunţ invitîndu-i pe amatori să cerceteze lucrurile de vînzare. Acestui anunţ îi datorez prilejul de a fi aici şi de a putea privi în jurul meu. După cum vedeţi, pe fiecare piesă s-a pus o pecete. Eu mă aflu aici în calitate de cumpărător !

Uitîndu-se în jurul ei, Eveline constată că acesta era adevărul.

— Dar, domnule, e imposibil ! Kaulman ştia bine că nimic din ce-i aici nu-i aparţine.

— Vă cred. În orice caz, e greşeala notarului dumneavoastră că n-are documente care să dovedească acest fapt. Astăzi nu se ştie decît un singur lucru, şi anume, că totul a fost adus de domnul Kaulman. El a cumpărat, el a procurat totul. Iar domnul Kaulman, din păcate, cu toată bunăvoinţa, nu mai poate să dovedească contrariul, întrucît i s-a întîmplat o nenorocire. Pe cînd se afla în trenul de Calais, a observat că e urmărit de poliţie. A sărit din vagon şi a murit pe loc.

Eveline se prăbuşi pe divan şi îşi luă capul în mîini.

— Dacă vreţi să vărsaţi cîteva lacrimi în memoria domnului Kaulman, iată îmi întorc privirea în altă parte ! zise prinţul Waldemar, schiţînd o reverenţă.

La asta Eveline nu-i răspunse nimic.

Să piară totul în urma lui.

Dacă a murit, fie-i ţărîna uşoară. Un tîlhar omorît în timp ce e urmărit face o bună afacere : cel puţin nu va fi spînzurat.

Soţia unui *banqueroutier*, căreia i se aduce ştirea morţii soţului ei, să-l laude pe Dumnezeu pentru că a procedat bine. Pămîntul acopere soţul, şi cu el, ruşinea.

La ce altceva putea să se mai gîndească ?

Să se judece pentru bunurile pierdute ?

Să meargă în faţa tribunalului ? Să se prezinte cu îndrăzneală în faţa judecătorilor ? Să aducă oare martori cu care să facă proba că cutare şi cutare bijuterie sau garnitură scumpă n-a fost proprietatea soţului, ci un dar făcut de un aristocrat maghiar, cărunt, cinstit, unei artiste, fiicei sale adoptive, fără nici un gînd ruşinos sau ascuns ? Să dovedească asta în faţa unor oameni care vor rîde cu ironie ? Să caute pe cineva care s-o creadă ? Să dea în vileag numele binefăcătorului ei, ca să devină subiect de batjocură alături de numele ei ?

Nu, mai bine să piardă totul !

— Nu plîng, domnule ! spuse Eveline. Spuneţi-mi, ce ştiri bune mai aveţi ?

— Mai ştiu multe ! zise Waldemar şi se sprijini de căminul cu grilaj de argint. Prinţul Tibald, înaltul dumneavoastră protector, pus sub curatelă de către ai săi, a fost lipsit de orice influenţă efectivă asupra evenimentelor.

— Asta o ştiu.

— Şi prin aceasta, şi acţiunile în valoare de un milion de fiorini, depuse pe numele dumneavoastră, au ajuns în mîinile curatorului.

— Sînt informată şi despre asta.

— Dar şi această întîmplare are o semnificaţie schimbată, întrucît, o dată cu explozia minei şi a incendiului care nu se poate stinge, cursul acţiunilor Bondavár s-a prăbuşit.

— Ce-mi pasă ?

— Nu vă pasă ? Dar în acelaşi timp a căzut şi omul de stat din Viena care v-a fost cel mai mare protector.

— Nu-mi pasă !

— N-am terminat încă. Abatele care v-a fost bun prieten şi visa să ajungă episcop s-a întors la mănăstire.

— Ştiu de mult.

— Se vede că am aflat amîndoi totul deodată. Deci şi eu ştiu, frumoasă doamnă, că azi-dimineaţă impresarul v-a scris o scrisoare, prin care vă aduce la cunoştinţă rezilierea contractului dumneavoastră.

— Iată scrisoarea ! spuse Eveline, scoţînd din buzunar hîrtia mototolită şi aruncînd-o pe masă.

Apoi, cu ochi fără lacrimi, se uită în ochii prinţului Waldemar.

În acest moment era deosebit de frumoasă.

— Aţi venit aici numai ca să-mi spuneţi aceste lucruri ? întrebă Eveline. Şi ochii îi străluceau tare, nu de lacrimi, ci de focul lor ascuns.

— Nu, nu am venit „*numai*“ pentru asta ! spuse Waldemar, păşind spre femeia aşezată pe divan şi aplecîndu-se spre ea. De acum încolo am să vă spun numai cuvinte înţelepte. Iată că toate visurile dumneavoastră s-au prăbuşit. Mina de la Bondavár arde. Acţiunile scad vertiginos. Omul de stat a căzut. Prinţul a ajuns sub curatelă. Soţul a fugit şi a suferit un accident mortal. Palatul din Maximilianstrasse a fost sechestrat. Bunurile dumneavoastră din Paris sînt scoase la mezat. La teatru vi s-a reziliat contractul. S-au terminat toate cele cinci acte ale dramei. Să aplaudăm, dacă ne place, şi să începem alta. Eu vă dau înapoi hîrtiile de „rentă“, obţin pentru dumneavoastră palatul din Maximilianstrasse, vă răscumpăr mobilele, diamantele şi caii sechestraţi, aranjez ca la teatru să vi se încheie un nou contract în condiţii mult mai

avantajoase ca pînă acum. Vă fac mai renumită decît aţi fost şi vă ofer un sclav mai fidel, cu mai mult spirit de sacrificiu, care vă adoră mai mult decît cei pe care i-aţi avut pînă acum. Numele lui este prinţul Waldemar Sondersheim.

Şi rostind aceste cuvinte, se plecă adînc în faţa Evelinei.

Ea se uită la el cu adînc dispreţ.

Waldemar era convins că acum e stăpîn pe situaţie.

Şi cum Eveline tăcea într-una, el scoase ceasul din buzunarul din dreapta al vestei (era un cronometru minunat) şi îl puse în mîna ei.

— Doamnă ! Timpul meu e scump. Sînt aşteptat la bursă. Mă duc să nimicesc întreprinderile „Kaulman". E exact ora douăsprezece. Vă dau o oră timp de gîndire. Hotărîţi asupra soartei dumneavoastră. Aştept aici. Cer de la dumneavoastră un răspuns scurt : „Da", sau : „Nu" !

Eveline îi dădu un răspuns şi mai scurt.

Trînti de pămînt ceasul cu atîta putere, încît bietul obiect se fărîmă în bucăţi.

Acesta era răspunsul ei.

Prinţul Waldemar începu să rîdă şi îşi bagă mîna în buzunarul din stînga al vestei, de unde scoase un alt ceas. Apoi, cu pleoapele lăsate în jos, zise ironic :

— Eram pregătit pentru acest răspuns, frumoasă doamnă, deoarece am adus cu mine încă un ceas. Vă rog, trîntiţi-l de pămînt şi pe acesta. Vă voi da apoi un al treilea.

Dar Eveline nu-l luă nici pe cel de al doilea. În schimb, sări brusc de la locul ei şi, arătînd cu mîna spre ieşire, strigă :

— Dacă dumneavoastră mi-aţi cumpărat mobilele, luaţi-le de aici ! Locuinţa însă e încă a mea. Plecaţi de-aici !

Prinţul Waldemar îşi înălţă cu mîndrie faţa care surîdea mereu.

— Frumoasă doamnă ! Ceea ce spuneţi e uşor de spus. Dar gîndiţi-vă ce vă aşteaptă dacă mă refuzaţi. Dumneavoastră nu mai aveţi unde să vă duceţi.

— Mai am un refugiu ! strigă ea, plină de amărăciune. Pot să mă întorc acolo oricînd.

— Ce fel de refugiu ?

— Cărbunele !

Prinţul Waldemar îşi lăsă capul în jos, nu mai scoase nici o vorbă, îşi luă pălăria şi plecă.

Femeia care se poate întoarce la cărbuni nu mai are nevoie de prietenia nimănui niciodată.

În capitala lumii mondene, multe femei frumoase au văzut în el ultimul lor protector !

Chiar în aceeaşi seară Eveline făcu o vizită bijutierului său şi îi duse ultimii ei cercei cu briliante. Atît îi mai rămăsese, restul bijuteriilor se aflau sub sechestru.

Şi îi vîndu bijutierului diamantele. Banii îi lăsă la el, cu dispoziţia ca, din dobînda lor, mormîntul fratelui ei de la Père Lachaise să fie curăţat de două ori pe an şi ca o dată pe an, de Ziua Morţilor, să aibă grijă să sădească pe el flori proaspete. Îi spuse apoi că dînsa avea să plece într-o lungă călătorie.

Şi pare-se că într-adevăr a şi plecat departe.

A doua zi în zori, pe malul Senei a fost găsit un pachet cu o rochie de caşmir, şi servitorii casei au recunoscut îmbrăcămintea cîntăreţei dispărute.

Prinţul Waldemar promise o recompensă mare celui care va găsi cadavrul frumoasei femei.

Se pare însă că frumoasa femeie a izbutit să-şi ascundă cadavrul cu atîta grijă, încît niciodată n-a mai fost găsit.

Se prea poate însă că pachetul cu haine, lăsat pe malul Senei, n-a fost decît un tertip, şi că, în timp ce toţi o căutau în adîncul fluviului, ea se ţinuse într-adevăr de cuvînt şi se refugiase la cărbuni, la cărbunii care te acoperă cu încetul, care închid ochii muribunzilor, care te duc pe lumea cealaltă...

Prinţul Waldemar n-a mai aflat nimic despre ea. Şi timp de şase săptămîni, el şi toată casa lui au purtat doliu.

TESTAMENTUL GRECULUI

Acţiunile „Bondavár“ ajunseseră la şaizeci peste valoarea lor nominală şi aveau tendinţa să urce şi mai sus.

Dar pînă la urmă domnul Csanta s-a săturat de atîta cîştig.

Ce e prea mult strică. Şi din ceea ce e bun nu e bine să ai prea mult. Omul să nu fie nesăţios. Să nu dorească să în-

ghită toată lumea. Şaizeci de mii de fiorini din nimic, şi într-un singur an, e un cîştig foarte frumos.

Pe urmă, la drept vorbind, e destul de greu să trăieşti fără strîngere de inimă un an de zile, să stai deasupra unei pivniţe care nu e plină cu monede de aur şi argint. Să încerce, cine doreşte, acest chin. Să doarmă cu conştiinţa că nu mai are taleri sub el.

Aşa încît, indiferent de ce i-ar spune domnul Spitzhase, hotărî că venise timpul să le administreze acelor oameni bolnavi de la bursă puţin cîte puţin din acţiunile sale. Poate că se vor vindeca, săracii.

De la un timp, şi aşa li s-a stabilizat cursul. S-au şi plictisit să tot vadă pe lista cursurilor de la bursă acel text stereotip :

„«Bondavár» : 60 peste *paritate*."

Aşa că, într-o bună dimineaţă, cînd domnul Csanta se sculase tocmai cu intenţia de a-şi trimite acţiunile la Viena, se duse la cafenea şi luă în mînă primul ziar găsit liber şi, firește, începu să-l citească de la coadă, de-acolo unde erau publicate cu litere groase telegramele de la bursă.

Îi sări în ochi mai întîi un rînd tipărit cu litere masive.

„«Bondavár» : 60 sub *paritate*."

„A ! E o greşeală de tipar, şi încă una grosolană ! Era beat redactorul, bun de spînzurat, cînd l-a dat la tipar. Ar trebui închis, nemernicul ! Dacă mai există poliţie la Viena şi dreptate în monarhie, pentru o astfel de faptă mîrşavă o să fie, fără îndoială, pus în lanţuri unul ca ăsta, care-i sperie pe oamenii cinstiţi. Căci singura calificare ce s-ar putea da unui asemenea fapt este : «Tulburare a liniştii publice»".

Pe urmă însă se uită la toate celelalte ziare. Şi văzu că în acea zi, într-un chip cu totul miraculos, toţi redactorii se înţeleseseră să se îmbete în aşa hal, încît să nu mai poată face deosebirea între „peste" şi „sub paritate".

Nici măcar nu e Întîi Aprilie, ca să zicem c-ar fi vrut să păcălească lumea.

Ajunse la concluzia că trebuie să fie vorba de o neînţelegere uriaşă, şi numaidecît îi bătu o telegramă lui Spitzhase, întrebîndu-l ce s-a întîmplat.

Dar telegrama lui Spitzhase s-a încrucişat cu a lui ; acesta îi telegrafiase chiar mai înainte.

„Bucluc mare... Mina «Bondavár» arde... Mare panică... Acţiunile 60 sub paritate... Vindeţi totul !...“

— Vai ! La dracu ! înjură domnul Csanta. Să vînd totul... 60 sub paritate ! Cu o pierdere de şaizeci de mii de fiorini ! Aşadar, a venit timpul ! Unde-i funia clopotului, unde-i grinda din cerdac ca să mă spînzur ? Şase butoaie de argint s-au dus ! Fac moarte de om ! Am să-i mănînc ! Mă duc la Viena. Dacă nu-mi dă înapoi argintul, dau cu piciorul în toată Viena asta, ca într-un muşuroi de furnici ! Eu nu l-am dat ca să rămînă acolo !

Şi clocotind de mînie ca un taur turbat, aruncă din seif toate acţiunile şi le călcă în picioare.

— Ticăloaselor ! Infamelor ! Voi, hîrtii ! Cerşetoare murdare ! Voi vreţi să-mi mîncaţi arginţii în valoare de şaizeci de mii de fiorini ? Vă scot maţele ! Scot de pe spinarea voastră tot argintul meu ! Vă ucid ! Vă strivesc !

Şi cum le răvăşea aşa, rămase în mînă cu ceva deosebit. Un act.

— Oh, ia uite ! De ce mă înfurii oare ca un nebun în cuşcă ? Ce mi s-a întîmplat ? Nu trebuie să fiu necăjit nici cît un bob de mac. Uite ici scrisoarea nepoţelului meu ! Ce bine că nu i-am dat-o înapoi ! Prin asta s-a obligat să preia oricînd de la mine o mie de acţiuni „Bondavár“ la valoarea lor nominală. Ah, ce deştept am fost că nu mi-am aprins pipa cu actul ăsta ! Aş putea să mă pup singur c-am fost atît de înţelept ! Oh, mintea mea scumpă ! Oh, năsucul meu, care a mirosit totul dinainte ! Acum sînt perfect acoperit cu această scrisoare. Poate să tune şi să fulgere din partea mea ; pe mine nu mă poate atinge !

Vorbind astfel, puse frumos acţiunile şi scrisoarea la loc în sertarul seifului şi se simţi cu desăvîrşire liniştit.

S-a apucat numaidecît să-i scrie o scrisoare nepotului la Paris, avea notată adresa biroului lui, şi-l rugă, omeneşte, ca, avînd în vedere că lucrurile stau aşa şi aşa, să trimită pe cineva după acţiuni, să le preia, sau, dacă vrea, îi poate face serviciul de a le duce el personal, numai să-i spună unde şi cine le va plăti. În ce priveşte eventualele dobînzi, se vor înţelege ei.

La această scrisoare n-a primit răspuns timp de o săptămînă. De fapt, nici Parisul nu e la un pas de oraşul X !

În toate zilele acelei săptămîni a primit atît dimineaţa, cît şi seara cîte o telegramă de la Spitzhase, în care acesta îl îndemna să scape rapid de acţiuni, deoarece scad vertiginos. În fiecare zi scad cu zece fiorini. În ultima zi a săptămînii au cotat abia 80 de fiorini : şi asta „cu o cerere lîncedă". *Contre-mine*-ul a ajuns formidabil de puternic.

Domnul Csanta nu-şi plecă nici măcar vîrful urechii la aceste cuvinte ale telegramelor.

„Vorbeşte tu, vorbeşte ! Toceşte-ţi unghiile tot telegrafiind. Ce-mi pasă mie dacă acţiunile voastre au început să crească în jos, ca morcovii, şi dacă săptămîna viitoare o să oferiţi o sută de fiorini celui care va accepta să ia măcar una din ele, din milă creştinească ? Pentru mine astea nu sînt acţiuni. Ce, am eu nevoie de hîrtiile voastre ?! Ale voastre să rămînă ! Luaţi-le. Mie să-mi daţi înapoi argintul meu. Vă trag eu de urechi !"

Se ducea zilnic la cafenea şi arăta ca un om bine dispus. Nu era de loc în toane rele. Să se vaiete cel pe care-l doare ceva !

Numai într-a opta zi, cînd citi într-un ziar de dimineaţă o telegramă din Paris în care se arăta că domnul Félix, directorul firmei „Kaulman", fugise, lăsînd în urmă uriaşe datorii fără nici o acoperire, şi cînd mai citi şi depeşa din Calais care vestea că, încercînd să scape de poliţie, care era pe urmele lui, Kaulman sărise din accelerat şi-şi frînsese gîtul, atunci puţin i-a lipsit domnului Csanta să nu capete un atac de apoplexie.

Îi telegrafie imediat lui Spitzhase, ca să-i vîndă toate acţiunile, dacă se poate cu 80 de fiorini, chiar şi mai ieftin, cu orice preţ, numai să le vîndă.

Spitzhase îi răspunse îndată :

„Prea tîrziu ! Cursul e la şaptezeci. Şi asta numai platonic. Există numai ofertă, cerere de loc. S-a zis cu mina, s-a zis cu calea ferată ! S-a zis cu totul. De ce nu le-aţi vîndut acum o săptămînă, cînd v-am telegrafiat ? Acum puteţi să le puneţi pe foc, pentru a coace castanele !"

— M-au omorît !

Atît putu să rostească domnul Csanta.

„Mă duc acasă. Mă culc. Vreau să mor. N-are rost să mai trăiesc nici măcar trei zile."

Şi-a luat rămas bun de la toţi cunoscuţii. Să nu fie îngrijoraţi. Nu se va sinucide. Va muri singur şi liniştit, aşa, din cauza mîhnirii ; aşa cum mor alţii în mod normal din cauza unei boli.

Dacă moartea omului se poate trage de la o briză mai rece, dintr-o bucăţică de mîncare, de la respiraţia unui bolnav, cum să nu moară de durerea unei astfel de pierderi ?

S-au dus două sute de mii de fiorini !

Două sute de mii de fiorini adevăraţi, aranjaţi frumos, puşi în butoaie, schimbaţi în taleri !

Şi nu fiorini închipuiţi, din ceia pictaţi pe hîrtie, azi roşii, mîine verzi ! Ci fiorini adevăraţi, grei, sunători. Bani care rămîn bani şi peste o mie de ani !

Pierduţi !

Domnul Csanta se lăsă dus acasă, în casa lui, de nişte suflete milostive. Singur n-ar fi reuşit să ajungă niciodată. Ar fi bătut la uşa tuturor caselor de pe uliţă şi-ar fi întrebat dacă nu cumva locuieşte el acolo.

Oamenii ar fi crezut că vine de undeva de la o petrecere mare şi că e pilit.

Ajungînd acasă, se lăsă condus încă o dată în pivniţa construită de el acolo, sub pîrîu, ca să vadă cu ochii lui dacă într-adevăr butoaiele lui pline cu argint mai există sau nu.

Nu mai existau ! Nici unul nu mai exista. Toate fuseseră scoase de acolo prin înşelăciune de hoţul acela nemernic de la Viena.

Oh, de ce oare şi-a rupt gîtul tîlharul ? De ce nu are atîtea gîturi cîte butoaie fuseseră scoase de aici, la îndemnul lui ?

Ce frumos stăteau aici unul lîngă altul, bine rînduite ! Ăsta era de douăzeci, ăsta, de un fiorin, ăsta, de un taler imperial, ăsta, de o coroană.

Ce frumoşi sînt banii de argint ! Bani adevăraţi ! Poate să piară regi, să fie înăbuşite revoluţii, dar ei rămîn. Poate să facă legi stăpînirea austriacă, sau cea maghiară, dar lor nu le porunceşte nimeni.

Şi banii aceştia frumoşi, adevăraţi, i-au scăpat din mînă, momiţi fiind de alţii ! Au scăpat din pivniţa lui sigură, în care nu putea intra nici un hoţ, pentru că, printr-un mecanism simplu, pivniţa putea fi inundată cu apă !

— Lăsaţi să curgă apă în pivniţă ! horcăi ca ieşit din minţi cămătarul. Las' să se umple pivniţa ! Să se înece cine intră acolo.

Dar era prea tîrziu !

Ar fi trebuit să dea drumul la apă mai devreme !

Cînd mai erau acolo butoaiele, să nu le poată atinge nici măcar stăpînul lor ! Ar mai fi fost şi acum acolo dac-ar fi dat drumul la apă la vreme ! Monedele de douăzeci, frumuşele şi verzi, talerii spălaţi, albi şi curaţi. Şi acum, i-auzi cum mai orăcăie broaştele : „Oac, oac, oac !"

Domnul Csanta se dezbrăcă şi se culcă în pat.

Trimise după preot, se spovedi şi se împărtăşi.

Apoi chemă autorităţile şi îşi făcu testamentul.

Hotărî soarta averii sale lumeşti.

Mai avea avere multă. Dar ce valoare mai putea să aibă dacă lipsea baza, trofeul victoriei, argintul ?

Casele lui, de pe toată uliţa, le-a lăsat acelei biserici goale în care de acum nu va mai intra nimeni, în pragul căreia va creşte iarba printre pietre şi va potopi cu verdeaţă tot zidul, iar în curte se vor juca copiii cu mingea în fiecare joi după-masă.

Totuşi, a lăsat cu limbă de moarte ca biserica aceea să aibă preot, paracliser şi clopotar.

Preotul să slujească, clopotarul să tragă clopotele, paracliserul să deschidă zilnic uşa, ca pe vremea cînd pe poartă intrau sute şi sute de bărbaţi frumoşi, cu nasturi de argint, şi femei cu trenă lungă de mătase, ai căror urmaşi nu se mai află pe pămînt.

Această biserică să amintească mereu că ei „au fost" !

Iar casa vecină a poruncit să fie restituită văduvei aceleia, ultima fiică a celui din urmă grec din oraş, văduvei de la care luase casa la licitaţie, aproape pe nimic.

Şi pentru că avea cu această femeie un proces mai vechi, în care Dumnezeu să fie judecător, un proces în care era vorba de nişte hîrtii cu o valoare azi mare, mîine mică, îi lasă moştenire ei şi fiului ei acel maldăr de hîrtii, blestemate, fără valoare, care se numesc acţiuni „Bondavár", acel maldăr de hîrtii care acum îl ucideau. Ale lor să fie ! Dacă îşi vor pierde valoarea, ei să piardă, dacă vor avea cîndva valoare, ei să se bucure de cîştig.

Astfel, lăsînd în ordine averea sa lumească, sigilă testamentul şi îl iscăli cu mîna proprie : împărţi ultimii bani de aur şi argint la cunoscuţi şi servitori, clopotarului îi ordonă să tragă îndată clopotele, de trei ori la fiecare două ceasuri, şi dacă întreabă cineva de ce bat clopotele, să spună că a murit domnul Csanta !

Astfel vorbi şi îi scoase pe toţi din casă.

A doua zi dimineaţă îl găsiră mort.

Nu-şi luase viaţa singur.

L-a omorît numai şi numai supărarea. Aşa cum poate muri un moşneag cînd i se stinge baba cu care a îmbătrînit alături, aşa cum poate muri un om cu voinţă de fier, care, o dată hotărît să nu mai întîrzie pe lumea asta, poate pleca din ea.

CÎND PĂMÎNTUL ARDE SUB PICIOARELE NOASTRE

Blestemul lui Szaffrán Péter începu să se împlinească : „Să nu mai înverzească iarba pe cîmpia aceasta !"

E adevărat că pe cîmp mai înverzeşte iarba, dar dedesubt, în sînul pămîntului, nu se ştie ce se întîmplă.

Direcţiunea minei societăţii s-a gîndit să încerce înăbuşirea incendiului prin astuparea tuturor ieşirilor, gurilor de galerie şi a puţurilor. Neavînd aer de afară, focul se va stinge de la sine.

Numai că s-a ivit un alt necaz : terminîndu-se stocul de cărbuni, n-au mai avut cu ce încălzi furnalele.

Au încercat să ardă lemne, pădure era destulă ; dar nu erau obişnuiţi să lucreze cu acest combustibil, şi o cantitate mare de fier a fost pierdută.

În loc de şine de cale ferată, în jurul forjei zăceau numai „urşi" aruncaţi grămadă.

La forjă, ca şi în alte locuri, fuseseră angajaţi muncitori îndepărtaţi din fabricile de prin străinătate ca neproductivi, desfrînaţi şi cîrpaci, direcţiunea urmărind să arunce praf în ochii lumii şi ai acţionarilor, demonstrîndu-le că au reuşit, ca

prin farmec, să înfiinţeze o fabrică de mare capacitate dintr-o singură lovitură.

Drept este că lovitura s-a produs, dar nu valora nici două parale.

Nici în vis nu mai era cu putinţă ca şinele contractate să poată fi livrate întreprinderii de cale ferată la termenul prevăzut. Garanţia depusă era pierdută ! Dar şi garanţia constructorilor căii ferate se afla în mare pericol în ipoteza că la termen nu vor fi în măsură să dea în exploatare calea ferată.

Aşadar, societatea minieră şi întreprinderea de cale ferată, strîns înlănţuite, se rostogoleau pe o pantă periculoasă, cînd una, cînd alta cădea mai jos, dar amîndouă coborau în aceeaşi direcţie.

În sfîrşit, una din direcţiuni o obligă pe cealaltă să cumpere cărbune de unde se găseşte şi cu orice preţ. Mina din Bonda a lui Berend Iván se afla la doi paşi. Acolo era cărbune destul, pentru că de un an nu se mai vînduse nimic, aşa că se putea cumpăra de acolo.

Domnul Rauné se hotărî deci să-i scrie lui Iván şi să-i ceară cărbuni ! Frumoasă afacere ! „Nevoia te duce şi pe unde nu ţi-e voia !“

Numai că scrisorile adresate lui Iván i-au fost restituite lui Rauné fără să fi fost deschise.

Fiind strîns cu uşa, domnul Rauné se hotărî, în sfîrşit, să se ducă personal la Iván, să se tocmească în privinţa cărbunilor.

Vizita a fost foarte scurtă. Domnul Rauné n-a stat mai mult de două minute în biroul lui Iván. A ieşit mai repede decît pălăria sa, iar în urmă-i se auzi vocea lui Iván :

— Nu vorbesc cu trădătorii !

Dacă acest bun rămas a fost însoţit şi de acte de violenţă, nu ştim ; ceea ce-i sigur e că domnul Rauné nu i-a intentat proces lui Iván şi nici nu i-a trimis martori, în schimb a expediat o scrisoare lungă către direcţie, în care arăta că Berend este un profitor murdar. Vrea să tragă folos de pe urma nenorocirii ce se abătuse asupra minei societăţii şi nu vrea să vîndă cărbuni pentru nimic în lume, căci se apucase să fabrice şine de cale ferată, contînd pe faptul că societatea va fi obligată să le cumpere cu orice preţ. Asta i-ar fi declarat chiar Berend Iván. Este inexplicabil cum într-un interval de două minute,

din care trebuie să scădem intrarea şi ieşirea (e drept însă că ieşirea durase foarte puţin), a putut obţine această lungă informaţie.

Rezultatul la care a ajuns domnul Rauné a fost neaşteptat : direcţiunea întreprinderii care construia calea ferată s-a adresat direct lui Iván, propunîndu-i să cumpere tot stocul lui de şine la un preţ care depăşea cu mult preţul de cost. Dacă Iván le-ar fi cerut cu cincizeci la sută mai mult, i-ar fi dat şi atît.

Le ardea pămîntul sub picioare.

Şi aşa s-a adunat dintr-un condei suma necesară pentru plata dividendelor făgăduite muncitorilor rămaşi credincioşi lui Iván, şi chiar mai mult.

Atunci, minerii care dezertaseră la inamic cerură să fie reprimiţi. Dincolo, în mina cealaltă, munca încetase.

Berend îi reprimi, dar pe alese. Juriul „celor credincioşi" hotăra prin vot care dintre cei plecaţi putea fi reprimit şi cine putea fi angajat la mină.

Un singur vot „contra" era o condamnare, şi nici Iván n-avea drept de graţiere. Cel admis trebuia să slujească timp de un an în mină, ca salariat obişnuit, după care hotărîrea dacă noul angajat este vrednic să intre în rîndul minerilor permanenţi şi să primească la anul partea sa de dividend o lua nu juriul, ci *suffrage universel.*

Munca mergea de minune : toţi muncitorii considerau mina ca proprietatea lor. Pagubele erau mai puţine, rezultatele muncii mai valoroase ; nu se irosea nici timp, nici forţă de muncă. Domnea ordinea fără porunci de sus.

Dar oare incendiul din vecinătate nu punea mina în primejdie ?

Ba da.

După poziţia stratelor de cărbune era lesne de bănuit că incendiul se propaga spre Valea Bondei. Vor trece desigur ani pînă ce va ajunge acolo, dar soarta celor două mine va fi aceeaşi, amîndouă vor fi nimicite.

Cîte comori erau condamnate să piară sub pămînt !

Pierise şi aşa destul deasupra pămîntului în urma catastrofei de la Bondavár.

La început, consiliul de administraţie al societăţii anonime s-a grăbit ca, folosind capitalul ce-l mai avea, să cumpere

acţiunile al căror curs se prăbuşea, urmărind astfel un dublu scop : pe de o parte, să redobîndească acţiunile emise *al pari* la un preţ mult sub acest nivel, iar pe de altă parte, să oprească scăderea cursului în continuare.

Dar prin această măsură consiliul n-a obţinut alt rezultat decît c-a făcut să se irosească încetul cu încetul rezerva de capital, încît pînă la urmă n-au mai avut bani nici pentru acoperirea cheltuielilor strict necesare.

Căderea acţiunilor nu mai putea fi oprită. Abia ajunseseră cei care se înecau, săracii, la puţin aer, că veni *contre-mine*-ul şi-i împinse la fund.

Prinţul Waldemar ştia la ce pot servi ziarele.

Fel de fel de aspecte şi ştiri inventate despre incendiul de sub muntele Bondavár au alimentat o rubrică specială de reportaje şi noutăţi.

Descrieri despre felul cum crăpa pămîntul şi emana gaze cu mirosuri urîte, care aveau proprietatea de a preschimba orice floare roşie într-una albastră.

Cum pe mari întinderi iarba se usucă de la rădăcină şi cum încă de cu primăvară cade frunzişul unor păduri întregi.

Cum plugarii observă uluiţi că pămîntul bun, argilos, răscolit de plugurile lor, se face roşu !

Cum pe fundul gropilor de argilă încep să se ivească grămezi de pămînt calcinat, ca nişte cărămizi, arse peste măsură.

Cum pe alocurea, sub covorul de iarbă, straţele de marnă şi de ardezie se prăbuşesc treptat.

Cum în fîntîna străvechiului castel din Bondavár apa se face mai întîi călduţă, cu gust de sulf, apoi începe să scadă, se evaporează şi în cele din urmă puţul seacă. Mai tîrziu răbufnesc şi aburi fierbinţi. În sfîrşit, pe pietrele fîntînii se depune un strat de cristale noi, încă necunoscute.

În vitrinele anticariatelor şi în prăvăliile cu produse naturale erau expuse mostre de pămînt argilos ars pînă cînd arăta ca jaspul, bucăţi de zgură şi fel de fel de cristale, menite să constituie mărturii despre proporţiile incendiului de sub muntele Bondavár. Savanţii şi geologii atestau că aceste mostre sînt într-adevăr produse ale acelui incendiu subteran.

Zadarnic protestau acţionarii, negînd totul, degeaba afirmau că la Bondavár iarba şi pădurea sînt verzi, că aceste resturi arse au fost aduse de la muntele Duttweiler, care arde de o sută douăzeci de ani, sau de la mina de cărbuni de la

Planitz, mistuită de mult de incendiu, că cristalele sînt rezultatul incendiului de la Epterode şi Bilin. Totul era în zadar.

Omul cuprins de spaimă crede tot ce-i rău.

Fapt era însă că la Bondavár focul lucra sub pămînt.

Dacă nu astăzi, peste zece, peste douăzeci de ani, oricum se va prăbuşi totul, va fi ars şi distrus, aşa cum se afirmă acum.

Şi prinţul Waldemar scornea mereu alte sperietori.

Izbutise să provoace scăderea acţiunilor pînă la treizeci, pînă la douăzeci şi voia să ajungă şi mai jos.

Pînă la zero.

Tocmai în vremea aceea se ivise un caz în care acţiunile unei mari societăţi financiare coborîseră chiar sub zero. Proprietarii ajunseseră să ofere unu la sută celui care va accepta să transcrie măcar o acţiune pe numele lui.

Era un joc halucinant ! Mii şi mii de oameni ajunseră la sapă de lemn.

Mulţimea aceea de oameni mărunţi şi săraci, care cu un an înainte, scontînd cîştiguri fabuloase, alergaseră să-şi investească economiile în acţiuni „Bondavár" ; micul funcţionar, care pînă şi cu banii de chirie cumpărase acţiuni ; băcanul, care ceea ce cîştiga băga la ciorap ; servitorul, care se bucurase că a găsit un bun plasament pentru salariul său ; văduva, care-şi schimbase rentele cu dobîndă mică pe aceste hîrtii mai rentabile ; casierul, care, sperînd un cîştig sigur, se încumetase să folosească banii daţi în seama lui, pierzîndu-şi pînă la urmă şi banii şi cinstea : toţi, absolut toţi ajunseseră nişte mizerabili cerşetori, lipsiţi şi de pîinea de toate zilele ! Meseriaşi cu stare bună, pe care capriciile norocului îi scosese din atelierele lor, au ajuns la ruină ! Domni care nu se dădeau jos din caleaşcă ajunseseră să meargă pe jos.

Vai şi vai, pretutindeni !

În schimb, ce satisfacţie pentru cei care ajunseseră deasupra !

Şi acum era zarvă la bursă, dar acum vociferau cei care jucau *à la baisse.*

Se apropia timpul cînd, în faţa barei, prinţul Waldemar va rosti aceste cuvinte :

„Cine doreşte «Bondavár» cu zece fiorini ? Sînt vînător !"

Şi nu-i plîng numai oamenii de rînd. Căci şi mulţi dintre cei sus-puşi au fost doborîţi de această lovitură.

De pildă, prinţul şi contesele de Bondavár.

Ginerele prinţului îşi dă acum seama că nu poţi scoate cheia de boltă a unei arcade fără să se prăbuşească întreaga arcadă. Curatela instituită asupra prinţului Tibald avusese drept urmare apariţia creditorilor.

Şi astfel, marile domenii, ai căror proprietari fuseseră cîndva mai puternici decît oricare dintre prinţii domnitori, au căzut în mîna creditorilor.

Abia atunci a început să le ardă de-a binelea pămîntul sub picioare.

Dacă administrarea moşiei de către arendaş putea fi socotită drept hoţie, apoi gospodărirea făcută de creditori era pur şi simplu jaf. Minunatele păduri seculare au fost defrişate ; parcurile, terenurile de vînătoare — distruse ; cirezile, herghelliile şi turmele de oi merinos — irosite ; orice bucăţică de pămînt roditor a fost semănată cu grîu. Dar Dumnezeu i-a pedepsit, le-a dat o recoltă formidabilă, dar nu le-a dat şi un negustor care s-o cumpere. Şi astfel, recolta aceea abundentă n-a avut nici o valoare.

În această nenorocire comună a fost cuprinsă şi moşia Bondavár.

Pe seama ei s-au iscat vreo zece procese, în care unii interesaţi au devenit şi reclamanţi şi pîrîţi în acelaşi timp, unul împotriva tuturor, toţi împotriva unuia ! Puteai auzi vorbindu-se la aceste procese despre testamente şi *vitalicium*, despre dreptul la zestre şi la moştenire, *aviticitas* şi majorat, contracte de locaţiuni de servicii şi uzufruct viager, servituţi şi concesiuni miniere, întabulări şi drepturi reale create prin statute, cheltuieli şi ameliorări, ipoteci şi privilegii. Toate prinse într-o plasă de şiretlicuri avocăţeşti, înnodate într-o asemenea ţesătură complicată, încît, pînă cînd tribunalele le vor descurca pe toate, generaţia de azi va fi de mult pe lumea cealaltă.

Urmarea cea mai directă a tuturor acestor încurcături a fost că nici contesei Theudelinda n-a mai avut cine să-i plătească cei patruzeci de mii de fiorini, pe care trebuia să-i primească anual.

Şi cînd se termină banii, încep inevitabil certurile de familie.

Impasul financiar al contesei Theudelinda a fost resimţit cel mai mult de contesa Angela.

După ce s-a căsătorit, marchizul Salista risipea banii în aşa hal, de parcă s-ar fi însurat cu douăzeci de milioane de fiorini, şi era greu să-l convingi că nu-i aşa. Din această cauză între cei doi soţi aveau loc scene foarte violente.

Contesa Angela se purta şi ea ca una care-şi alesese soţul nu în urma unei aprecieri judicioase, ci pur şi simplu din ciudă.

Toţi ştiau acest lucru.

Ar fi putut să-l ştie şi Iván.

Numai că mintea lui Iván era cu totul în altă parte.

La focul de sub picioarele lor !

JOCURI DE COPII

Înştiinţarea despre moartea domnului Csanta şi vestea că, prin testamentul lui, casa pierdută la licitaţie ajungea din nou proprietatea lor, au parvenit familiei Belényi în plin sezon de concerte.

Chiar dacă Beethoven, Mozart şi Haydn l-ar fi aşteptat să cînte un cvartet cu ei, Árpád tot ar fi părăsit imediat Parisul ca să revadă curtea casei părăsite.

Cînd auzi cuvintele : „Sîntem chemaţi acasă !“, pînă şi doamna Belényi a lăsat baltă socoteala încasărilor şi a taxelor de intrare.

„Oare o mai fi în picioare salcia de lîngă fîntînă ? Pînă unde s-o fi înălţat iedera pe cerdac ? O fi avut cineva grijă de pomii roditori din grădină ? Mai există oare lăcrămioarele de lîngă zid ? Nu s-or fi prăpădit cumva tufele de nu-mă-uita de pe malul pîrîului ?“

Acestea erau acum întrebările cele mai de seamă.

Ar fi putut oare să mai întîrzie măcar o zi ? Nu. Unul era mai înfierbîntat decît celălalt.

A doua zi se şi urcară în tren. Se grăbeau, parcă fugeau de frica creditorilor.

Nu s-au odihnit nicăieri, nici ziua, nici noaptea. Au ajuns în oraşul X în cursul după-amiezii.

La ora aceea curatorul succesiunii, un domn senator, juca preferans la cazinou, dar nu l-au lăsat să stea liniştit pînă a

doua zi dimineaţă, ci l-au smuls de lîngă masa de joc şi l-au silit să le predea imobilul.

Şi bunul domn se văzu obligat să lichideze partida şi să-i urmeze.

Pe drum, doamna Belényi se întreba cu îngrijorare dacă nu cumva domnul Csanta nu transformase camera ei de la stradă în prăvălie. Cel puţin de-ar găsi o cameră mică, goală, neînchiriată, ca să poată dormi acolo, în casa ei, chiar din prima noapte.

Domnul senator căuta s-o liniştească, spunîndu-i că în casă nu locuieşte nimeni. Domnul Csanta nu suferea chiriaşi în casele din vecinătatea lui imediată. Voia să trăiască în linişte, fără vecini. Nimeni să nu tragă cu ochiul în curtea lui. Nimeni să nu se poată uita pe ferestrele pivniţei. Angajase un singur servitor, cu obligaţia de a păzi casele, să nu intre hoţii în ele. Doar el avea o cămăruţă acolo.

Domnul senator invită în casă pe doamna Belényi şi pe fiul ei şi le deschise o cameră după alta.

Toată mobila era la locul ei, aşa cum o lăsaseră. Nici măcar praful nu fusese şters de pe ele cine ştie de cîţi ani.

Primul gînd al lui Árpád a fost să fugă în grădină, dar domnul senator îl reţinu.

Mai avea ceva de predat. O ladă mare de fier, cu trei încuietori.

În ea se afla o comoară.

Acţiunile „Bondavár".

— Să le ia dracu de acţiuni ! rîse Árpád. Vine vara, nu-i nevoie să facem focul.

— E adevărat, acum au o valoare foarte scăzută ! confirmă domnul senator. La cursul zilei, valoarea lor abia se ridică la peste zece fiorini bucata. Dacă n-ar fi fost aşa, nici domnul Csanta n-ar fi murit.

Totuşi, le primiră. Calul de dar nu se caută la dinţi.

Doamna Belényi mai avea multe de discutat cu domnul senator, despre fel şi fel de lucruri, dar pe Árpád nu-l mai interesa nimic. Se strecură afară şi fugi în grădină.

Pomii erau toţi la locul lor, şi încă în plină floare ; lîngă gard strălucea piersicul încărcat de flori roşii. Pe vremuri, dacă ai fi avut curajul să rupi din el o singură floare, erai pasibil de pedeapsa cu moartea ; pe malul apei se zărea şi albastrul florilor de nu-mă-uita, iar lîngă zid, campanulele

lăcrămioarelor cîntau parcă în cor. Să fie numai cine să le asculte.

Toate erau în fiinţă, dar crescuseră mult de-atunci. Pomii de pe cele două maluri îşi împreunau vîrfurile deasupra pîrîului.

Primul gînd al lui Árpád a fost să spargă gura zidită a pivniţei. Mai e oare acolo lanţul de sîrmă cu morişca de soc agăţată de el ?

Era acolo.

Dar fluierul ?

Şi el era acolo.

Oare se mai potrivesc crestăturile ?

Perfect.

Din morişcă nu lipsea nimic.

Se culcă apoi pe burtă în iarba verde, smălţuită cu flori galbene, puse morişca de soc pe apă şi, sprijinindu-şi bărbia în mîini, privea cu mare satisfacţie cum se învîrtea roata de soc, cum clămpăneau lopeţile, cum se rotea axul ei. De-acum n-o să-l mai bată nimeni pentru că se joacă acolo.

În sfîrşit, se putea juca după plac.

Renume, glorie ? Ce scriu ziarele ? Că regretă dispariţia lui subită din metropolă ? Femei din lumea bună îndrăgostite ? Ce contează toate acestea faţă de şoapta moriştii ?

Dar fluieraşul ce spune ?

Nu s-o fi stricat de-atunci ? N-a amuţit ? N-a crăpat, n-a putrezit ?

N-are nimic. Stătuse ascuns într-un loc potrivit. Într-un loc bine aerisit, rece şi uscat. Poţi oricînd să cînţi din el. Şi a cîntat ca o mierlă.

Nici pentru asta n-o să-l mai certe nimeni !

Ce-a mai rămas ? Bărcuţele de hîrtie ! Nici pentru ele nu mai poate bombăni vecinul, iar maică-sa n-o să-l mai certe.

Árpád scoase din buzunar o hîrtie mare : amintirea gloriei sale pariziene. Afişul concertului pe care urma să-l dea. Cît de departe rămăsese totul !

Făcu din afiş o barcă mare de tot, cu pînze, şi, ca să aibă şi încărcătură, puse în ea flori roşii de piersic — nu mai era nimeni care să-l mai bată pentru aşa ceva — îi dădu drumul pe apă şi, în timp ce barca plutea liniştit, iar în jurul ei se rotea o libelulă, se întinse din nou în iarba verde plină de nu-

mă-uita şi începu să cînte din fluier: „*Zboară, rîndunica mea*".

La sunetul fluierului, în grădina casei de pe malul celălalt apăru un copil. O fetiţă blondă, cam de 15 ani. Cu obraji rumeni, bucălaţi şi surîzători, cu ochi albaştri ca vioreaua. Făcu sfioasă cîţiva paşi, ca o căprioară, şi se uită cu mirare. Veni mai aproape. Se opri din nou. Cel care cînta n-o vedea. Nu era atent decît la fluierul lui, la morişca de soc şi la barca ce plutea cu încărcătura ei de flori.

Copila ajunsese pe malul apei, dar el încă n-o vedea. Ea începu atunci să rîdă. Rîsul ei vesel ca de copil semăna cu sunetul unor clopoţei.

Árpád tresări şi ridică ochii mirat.

— Ah, dumneata eşti, Zséfika? Vai ce fată frumoasă te-ai făcut de cînd nu te-am văzut! Împinge, te rog, barca înapoi.

Fata nu se lăsă îndemnată de două ori. Sări lîngă apă. Îşi strînse rochiţa între genunchi, ca să nu se ude, şi, aruncînd încă un buchet de flori albe peste încărcătura de flori roşii din barcă, o împinse înapoi spre celălalt mal cu ajutorul unei crenguţe de răchită.

Apoi o luară de la început.

Era o distracţie atît de plăcută!

Doamna Belényi stătea pe cerdac şi se uita în grădină. Nu le spuse nimic. Îi lăsă pînă la apusul soarelui; se făcu răcoare, şi unul din cei doi, cel mai deştept (probabil fata), îi spuse celuilalt că a început să cadă roua pe iarbă şi ar fi bine să se întoarcă acasă.

Atunci Árpád îşi legă frumos morişca, puse la o parte fluierul şi se duse la maică-sa.

Doamna Belényi nu-l certă, dar nici nu-l sărută pe frunte, ca altă dată.

Îi arătă cum aranjase casa cît timp fusese el în grădină.

Árpád era foarte mulţumit.

— De-acum încolo o să locuim numai aici.

La un moment dat maică-sa îi spuse:

— Băiete, nu mi-ar părea de loc rău dacă te-ai însura. Dac-ai aduce o fată bună în casă.

— Eu? Cum, mamă? făcu Árpád, rîzînd mirat.

— Uite-aşa! Eşti băiat mare acum, n-am să pot avea mereu grija ta.

Árpád nu-şi putea stăpîni rîsul.

— Va să zică pentru că m-am făcut băiat mare şi mai-că-mea nu se mai descurcă cu mine, trebuie să-mi caut o altă femeie, să mă îngrijească mai bine ?

— Da, aşa-i ! Asta e în firea lucrurilor ! întări cu toată seriozitatea doamna Belényi.

Ca şi cum altfel nici nu putea fi. Pînă cînd se face mare, un copil stă sub îngrijirea mamei, pe urmă mama îl dă altei femei, numită soţie, ca să aibă grijă de el. Doar n-o să laşi un copil de capul lui !

— Am s-o fac şi pe asta, mai devreme sau mai tîrziu, numai ca să-ţi fiu pe plac, mamă. Acum avem casă, dar mai trebuie să şi cînt, ca să avem ce pune în oală, şi cînd voi avea pe cineva lîngă mine, să nu fiu nevoit să umblu prin lume. Pentru că, vezi, în viaţa asta de ţigan e tot o belea, fie că-ţi laşi soţia acasă, fie că o cari după tine, pe la Petersburg sau pe la Paris.

— Ei, mai avem şi noi cîte ceva. Am gospodărit bine cîştigul tău. Şi mai sînt şi acţiunile astea. Nu rîde, nebunaticule. Chiar dacă valorează numai zece fiorini bucata, sînt totuşi o mie. Într-un oraş mic, asta reprezintă un capital. Pe baza lui poţi să te însori.

— Mamă, nu lua aşa lucrurile ! Se poate vinde într-o zi „o“ acţiune cu zece fiorini, dar dacă a doua zi mă duc în acelaşi loc ca să mai vînd una, mi se îndeasă pălăria pe ochi şi mă dă afară. Dar dacă anunţ că vreau să vînd o mie de acţiuni „Bondavár“, atunci mă leagă şi mă închide la balamuc. Pune-le bine lîngă celelalte hîrtii pe care le păstrezi, pînă o veni vremea să preţuiască atîţia fiorini cît scrie pe ele.

— Acest lucru s-ar putea întîmpla. Nu s-au mai întîmplat atîtea lucruri mari ? Ai fi crezut vreodată c-o să ne luăm casa înapoi ? Îmi pare rău că le-am ars şi pe celelalte. Cine ştie ce noroc ne aşteaptă şi cu acţiunile astea ? Dacă le creşte odată preţul şi-o să luăm două sute de mii de fiorini pe ele ?

— Nu, mamă, nu mă bizui pe un asemenea noroc. Cel mai prost serviciu pe care-l poate face Dumnezeu omului este să-l lase să cîştige la loterie. Parcă i-ar zice : „Uite, măgarule, altfel nu te pot ajuta“. Dar un om cu cap nu poate să cîştige la loterie. Unuia ca ăsta norocul îi spune cam aşa : „Piei din faţa mea, obraznicule ! Nu-ţi ajunge că ţi-am dat talent ? La un *Haupttreffer* n-au dreptul decît tîmpiţii !“ N-ai nici o

grijă, mamă, o să trăim din arta mea. Să mai aşteptăm puţin. Avem destul timp. Iar fetiţei ăleia am să-i cumpăr o păpuşă cu cap de porţelan, să se mai joace puţin. Vei avea tu grijă de mine şi de-acum încolo.

Auzind aceste vorbe, văduva îşi sărută feciorul.

Dar seara, la lumina lunii, tînărul Árpád se aşează sub salcia pletoasă şi începu să cînte din fluier cîntecul său trist. Se oprea din cînd în cînd să asculte cum dincolo de pîrîu, în curtea casei celeilalte, o voce dulce, cristalină, cînta o dată cu el.

Dar după ce s-a oprit el din cîntec, a încetat şi vocea de dincolo ; fata se ruşinase.

„...Zău că-i bine să fii copil !

Domnul să mă aibă în pază !...“

EVRICA

După cinci zile de muncă la mina prăbuşită, Iván se întoarse acasă. Dar nu intră în casă, ci se duse la mină.

Nu cumva s-a întîmplat vreo nenorocire în mina lui ?

Setea şi somnul, nevoia de a bea un pahar cu apă rece nu-l chinuiau atît cît nerăbdarea de a afla ce s-a întîmplat în mină.

Doar fusese zguduit tot muntele.

Într-adevăr, se întîmplase şi acolo cîte ceva.

În primul rînd, l-a surprins faptul că mirosul de gaze abia se simţea în mină ; în schimb, toate galeriile erau pline cu apă.

Pereţii despărţitori erau crăpaţi ici-colo, dar nu era încă pericol de prăbuşire. Se duse repede să vadă cum se prezintă lacul.

Nu mai era în el nici o picătură de apă.

Aşteptă, poate totuşi se va umple. Sprijinit de balustradă, pîndea întoarcerea apei, dar nici după trei ore apa nu s-a arătat.

Atunci lăsă în locul lui un muncitor, le spuse şi celorlalţi să facă de strajă cu schimbul, toată noaptea, lîngă lac, şi cum vor vedea apa, să-i dea de veste.

Se duse apoi acasă, să se spele şi să se culce.

A adormit atît de adînc, după oboseala aceea mare, că se trezi abia cînd soarele îşi trimitea în cameră razele strălucitoare.

Era foarte intrigat că muncitorii nu l-au trezit noaptea, aşa cum le poruncise.

Poate au adormit şi ei, săracii, după atîta trudă.

Sau poate, cine ştie, o fi dormit atît de adînc, încît n-a auzit bătăile lor în uşă.

Porni în grabă spre mină.

Muncitorii care stătuseră de strajă toată noaptea i-au spus că apa nu se ivise.

Şi Iván deduse cauza acestui fenomen.

Era vorba de teoria izvoarelor periodice.

În sînul muntelui există un bazin pe care o boltă stîncoasă îl izolează ermetic în partea lui superioară de presiunea atmosferică de afară. Acest bazin este alimentat cu apa care se scurge printre stînci.

O crăpătură între stînci, a cărei deschidere superioară pătrunde în bazin, deasupra nivelului apei, face legătura cu o hrubă aşezată mai jos, dar în care pătrunde aerul de afară.

Aerul care se ridică din hruba de jos exercită o presiune asupra apei din bazin, din care cauză aceasta năvăleşte în jos, prin crăpăturile stîncilor, pînă ce se astupă deschiderea inferioară a crevasei ; atunci, dintr-o dată încetează presiunea de jos asupra bazinului superior, şi apa de aici nu se mai pierde pînă ce masa de apă adunată în bazinul inferior nu se scurge iar prin drumurile ei subterane. Apoi crăpătura se eliberează din nou, şi presiunea aerului îşi poate exercita de la capăt acţiunea.

Aşadar, două ar putea fi cauzele pentru care acest izvor periodic de apă nu mai apare.

Ori crevasa a fost astupată ermetic şi apa din bazinul superior nu mai e supusă presiunii atmosferice de afară şi e silită să se scurgă în jos, ori în bolta bazinului superior s-a ivit o crăpătură oarecare, prin care poate pătrunde aerul de afară, şi atunci toată apa s-a sours într-o cavitate aşezată şi mai jos.

Vă rog să fiţi foarte atenţi la această problemă ! Numai aşa veţi putea cîntări îndrăzneala de care a dat dovadă Iván şi care e aproape o sfidare adusă cerului.

Acum drumul e liber. Galeriile negre ale tărîmului morţii sînt deschise în faţa lui. Poate intra în acest labirint întunecat. Poate să caute ceea ce voia de mult să afle. Legătura dintre bazinul superior şi cel inferior. Era nevoie de încă un om la această treabă.

Îl chemă pe bătrînul Pál.

— Cîţi ani ai, măi Pál ?

— Şaizeci şi nouă.

— Şi vrei să ajungi şi la şaptezeci, nu ?

— Aş dori să pot sărbători nunta de aur a acestei mine. Să fiu aici cînd se vor împlini cincizeci de ani de cînd a fost deschisă. Eu am fost în ea primul muncitor.

— Dar dac-ar trebui să mori înainte ?

— Aş spune : „Fie numele Domnului binecuvîntat !"

— Copiii sînt mari ?

— Ehe, chiar şi nepoţii îşi cîştigă singuri pîinea.

— Ai fi gata să vii cu mine într-un loc unde se poate muri uşor ?

— Hm ! N-am mai fost eu cu dumneavoastră într-un loc de ăsta ?

— Bagă de seamă unde te chem ! Trebuie să vedem unde e apa din lac. S-o căutăm. Pentru noi şi pentru foarte mulţi oameni din ţinutul ăsta e o problemă de viaţă şi de moarte. De aceea cred că Dumnezeu ne va ajuta. Dar dacă nu ne-ajută ? Dacă ne spune : „Ce, vreţi să împiedicaţi, voi, viermilor, împlinirea pedepsei cumplite la care am supus acest ţinut ? N-am ascultat eu plînsul lui Lot, şi acum oraşul e scufundat sub Marea Moartă. Nici voi nu sînteţi mai buni decît aceia !" Înţelege-mă bine. Eu de multe ori am umblat după apele dispărute ale lacului, în văgăuni întunecoase şi întortocheate, aşa de înguste, că în unele locuri trebuie să răzbaţi cu pieptul ca într-o menghină, în alte locuri trebuie să pătrunzi prin crăpăturile grotelor tîrîndu-te pe burtă ; sub picioare se deschid hăuri întunecate, peste care trebuie să treci agăţîndu-te de pereţi ; trebuie să cobori prin hornuri înguste, sprijinindu-te pe coate şi pe genunchi. Toate aceste crăpături din stîncă, aceste despicături sînt urmarea unui cutremur de odinioară, care a provocat o alunecare în tot stratul de cărbune. Acum s-ar putea întîmpla ca marea explozie din mină să fi închis unele crăpături şi să fi deschis altele. Dacă a închis deschizătura aceea care leagă o hrubă aflată dedesubtul nostru cu cea de deasupra noastră,

atunci deasupra capului avem apa unui întreg lac. Dacă în cursul cercetătorilor desfacem această închizătoare, dacă facem doar o gaură cît am da o dată cu tîrnăcopul, toată apa de deasupra se va revărsa în capul nostru. Cînd om auzi numai zgomotul apei, atunci sîntem pierduţi. Dacă însă crăpătura s-a produs în stînca de sus şi zguduitura pămîntului a lăsat-o deschisă, atunci lacul de deasupra capului nostru a dispărut şi se află sub picioarele noastre. Şi, vii sau morţi, noi trebuie să aflăm unde este ea.

— Habar n-am ce vrei de la mine, stăpîne. Dar tu ştii, şi eu te urmez.

— Atunci du-te acasă, ia-ţi rămas bun de la familia ta, ca şi cum ai pleca într-o călătorie lungă. Treci pe la preot şi împărtăşeşte-te. Pe urmă întoarce-te aici, dar să nu spui nimănui încotro plecăm.

Iván însuşi se pregăti de drum, spunîndu-şi că s-ar putea să nu se mai întoarcă.

Îşi făcu testamentul. Mina o lăsă muncitorilor săi, banii, familiei lui Pál, care, de ar fi pierit el, ar fi pierit desigur şi ea.

Apoi, înainte de a coborî în ţara nopţii veşnice, mai privi o dată lumea.

Ce frumos e totuşi aici, sus !

Albastrul cerului care se întinde cît vezi cu ochii, verdele ierbii aici, sub picioarele tale.

I se aduse o scrisoare de la poştă.

Era de la Belényi Árpád, care-i anunţa cele întîmplate la Paris. Soarta lui Kaulman şi dispariţia femeii frumoase. Toţi spun despre ea că s-a sinucis.

Iván oftă. La această veste, inima i se prefăcu într-o bucată de fier şi parcă nu mai simţea nimic.

Cerul nu i se mai păru atît de albastru şi nici iarba aşa verde.

Vino, întuneric veşnic al minelor de cărbuni !

Cele aflate îi prindeau bine la drumul acesta. Nu se mai îngrozea de nimic.

Îşi puse într-o traistă de piele uneltele pentru drum : nivela, goniometrul, firul cu plumb şi instrumente de desenat. Îşi agăţă traista de gît. Pál luă cu el tîrnăcopul, ranga şi funia. Aşa au coborît amîndoi în bazin şi se pierdură în crăpăturile care însoţeau drumul apei.

S-au întors după şase ore.

Şi aşa zi de zi.

Iván schiţă pe hîrtie planul fiecărei văgăuni, al fiecărui horn, apoi le puse laolaltă. Acasă îl aştepta o sarcină şi mai grea : calculele inginereşti, în urma datelor obţinute. Toată ziua şi-o petrecea cu această muncă.

Noaptea se închidea în bîrlogul lui de savant, aprindea focul în cuptoare şi fierbea în eprubete gazele ucigătoare, silind elementele care alcătuiesc universul să-i divulge secretul de mult căutat. Printre ele erau şi demoni care nu voiau să i se supună. Care dintre voi este spiritul care înăbuşă focul ?

„Fă-te văzut, arată-te !

Nu în numele lui alfa şi omega, nici în cel al lui pentagrammaton, nici în numele puterii lui *abraxas* şi *meithras*, ci în numele ştiinţei care cucereşte totul, îţi poruncesc : Arată-te !"

Dar nimic nu se ivea.

Şi această îndoită luptă, jos cu pămîntul, sus cu aerul, cu aceşti doi demoni uriaşi ai creaţiei, se purta zi de zi, noaptea şi ziua. Fără odihnă.

Şi într-o zi i se aduse vestea că în fîntîna castelului apa începuse să devină călduţă şi să prindă gust de sulf.

Era disperat.

Aşadar, incendiul subteran se propaga mai repede decît îşi închipuise.

Întreg ţinutul este condamnat să piară. Un deceniu ar fi de ajuns ca să fie nimicit.

Ca urmare a acestei situaţii, domnul Rauné părăsi societatea anonimă şi se puse în slujba prinţului Waldemar. Din însărcinarea acestuia, publică în ziarele vieneze tot istoricul catastrofei, fiind martorul cel mai autentic.

În vremea asta Iván începu cercetările cu forţa disperării.

Pătrunse tot mai adînc în labirintul subteran. Îngrozit de locurile prin care era purtat, bătrînul său însoţitor vedea peste tot numai stafii.

La un moment dat ajunseră într-o văgăună formată în masa stîncoasă, unde drumul se închidea.

Într-un loc însă peretele suna a gol.

Stratele de ardezie suprapuse, lipite unul de celălalt, dovedeau că trecerea fusese închisă de curînd.

— Aici trebuie să spargem ! strigă Iván şi apucă tîrnăcopul.

Bătrînul Pál se lipi cu groază de peretele de stîncă şi se uita ce făcea Iván.

Parcă bătea cineva la uşa iadului ca să-l cheme la luptă pe Diavolul însuşi !

Tîrnăcopul făcu o crăpătură. Iván băgă în ea ranga şi desprinse un strat întreg de ardezie.

Dacă apa e deasupra, acum le poate năvăli în cap.

Bătrînul îşi făcu cruce şi se rugă lui Dumnezeu să-i primească sufletul în cer.

Dar cu bucuria omului care a descoperit ceva Iván strigă :

— Auzi clipocitul pe care-l fac pietrele cînd cad dincolo ? Bazinul de jos e sub picioarele noastre.

Dar dacă şi cel de sus e tot plin ?

Dacă e aşa, se va vedea după o sută de bătăi ale pulsului.

Nu-şi număraseră pulsul mai cu groază nici atunci cînd Iván orbecăise prin mina prăbuşită.

Nu se auzi nici un zgomot. Sînul pămîntului era liniştit.

— L-am găsit ! strigă Iván, tremurînd de emoţia victoriei. Acum leagă-mă cu funia de mijloc şi lasă-mă jos în golul puţului !

Asta mai trebuia !

În sinea lui bătrînul se ruga mereu Sfintei Fecioare, în timp ce lăsa funia lui Iván ; „Să nu ţii seamă că cel care coboară e un eretic !"

Lumina lămpii pîlpîia tot mai stins în adîncuri. Deodată se auzi strigătul lui Iván : „Sus !"

Bătrînul său ortac îl trase încet din prăpastia adîncă.

Cînd îi întinse mîna să-l ajute, Iván îl îmbrăţişă pe bătrîn :

— Am ajuns la ţintă. Firul cu plumb ne spune că acolo jos se află o masă mare de apă.

Abia acum în capul lui Pál miji o fărîmă de lumină cu privire la scopul cercetărilor.

— Acum să ne grăbim să ajungem afară la lumină !

Cum ieşi din mină, Iván fugi acasă. Şi-a comparat măsurătorile făcute de la distanţă şi era mulţumit de rezultat.

Bine dispus, seara se închise în laboratorul său de chimie. Stătea în faţa fantomelor asediate, cu mîndria unui comandant victorios care cere ultimului oraş asediat să capituleze.

„Pe ceilalţi i-am învins, acum trebuie să vă predaţi şi voi !"

Se ivesc în viaţa spiritelor creatoare clipe măreţe, cînd Dumnezeu le împrumută ceva din puterea sa de creaţie.

Clipe grele, care nasc fiinţe noi, în care filozoful aleargă înnebunit pe străzi şi strigă mulţimii bucuria sa : „*Evrica !*“ (Am găsit !)

Zece picături din acest lichid, atît cît picură de pe vîrful unei peniţe, şi tot laboratorul rămîne dintr-o dată în întuneric ; cuptorul încălzit cu cărbunele lui alb, incandescent, se stinge într-o secundă.

Totul se întunecă.

Această noapte neagră era lumina căutată de Iván.

Acest întuneric în care se concentrau toate razele ştiinţei sale : un „focar“ negru.

— L-am găsit ! strigă el.

— L-am găsit ! strigă şi către muncitorii lui cînd se repezi afară, cu capul gol, numai în cămaşă, ca un nebun.

Aceştia nu ştiau ce anume găsise el, dar ştiau că fapta care îl bucură pe acest om în aşa măsură trebuie să fie o descoperire bună şi folositoare.

AL PARI !

La bursă, comedia infernală nu se terminase încă.

Hîrtiile condamnate la moarte, acţiunile uzinei şi cele ale căii ferate „Bondavár“ zburau dintr-o mînă într-alta.

Dar acum tragedia începea să aibă un iz comic, nenorocirea căpăta şi aspecte caraghioase.

Cuvîntul „Bondavár“ era bun numai ca să provoace ilaritatea publicului de la bursă.

Cel care izbutea să-şi vîndă cu mare pierdere şi ultima acţiune rîdea de cel care o cumpărase.

Au început să se ofere acţiuni în schimbul unor obiecte cu valoare neînsemnată. Ca supliment la o umbrelă veche, pentru o umbrelă nouă, de pildă.

Se foloseau ca echivalent pentru abonamente la unele ziare pe care redactorul voia neapărat să ţi le bage pe gît.

Unii chiar le-au dăruit pentru scopuri filantropice.

S-au găsit şi oameni spirituali, care şi-au făcut din ele o mantie pentru bal mascat, aşa cum făcuse pe vremuri prinţul E*** cu minunatele picturi ale lui Tizian.

La bursă mai rămăsese doar o singură cale de a duce lupta. Proprietarii principali ai acţiunilor luptau pentru ultima pîlpîire a opaiţului, pe care *contre-mine*-ul voia să-l stingă cu totul.

Prinţul Waldemar, conducătorul *contre-mine*-ului, făcu ca acţiunile să coboare din ce în ce mai jos. În ultimul timp acestea cedau doar cu unu la sută, apoi cu o jumătate la sută, cu un sfert la sută ; lupta se dădea acum pentru această jumătate sau sfert de fiorin.

Sondersheim voia ca valoarea acţiunilor să coboare atît de jos, încît să fie şterse de pe listele bursei. Proprietarii luptau acum de fapt numai pentru împiedicarea acestui lucru.

În ziua în care articolul domnului Rauné a fost publicat în toate ziarele vieneze şi în care erau analizate din punct de vedere chimic substanţele găsite în apa fîntînii din curtea castelului Bondavár, după incendiu, articol care produse o mare senzaţie, prinţul Waldemar a socotit că poate să le dea lovitura de graţie celor de la Bondavár.

A anunţat la bursă că în ultimele zile ale lunii va vinde acţiunile „Bondavár“ cu zece fiorini.

S-au găsit cumpărători care să accepte şi această afacere. Obişnuiţi ai bursei, care, deşi ştiau că vor pierde, acceptînd o astfel de propunere, nu voiau să admită ca acţiunile lor să fie şterse definitiv de pe liste.

Prinţul Waldemar izbuti pînă la prînz să primească oferte pentru aproximativ cinci mii de acţiuni.

Acele acţiuni nu le avea nici el în mînă, dar nici cei care se angajaseră să le cumpere, de fapt, nu voiau să le dobîndească ; totul era doar un joc.

Dacă pînă la sfîrşitul lunii acţiunile aveau să coboare la şase fiorini, atunci urma ca ei să-i plătească diferenţa de douăzeci de mii de fiorini, dacă aveau să urce cu patru fiorini, urma să le plătească el lor tot atît.

La prînz apăru la bară un agent, care anunţă cu o voce destul de sonoră că dincolo de balustradă se află un domn doritor să cumpere cinci sute de acţiuni „Bondavár“ la cursul zilei.

Acest cuvînt produse o zarvă aşa de mare, de parcă cineva ar fi lovit cu barosul într-un pian.

Rîsete ironice, strigăte de mirare, urlete de bucurie, injurii, glasuri neîncrezătoare se ridicau de-a valma în jurul barei.

— Cine e ? A înnebunit ? Acţiuni „Bondavár" ! Unde-i omul acela ?

Agentul îl arătă.

Era un om de la ţară, cu o înfăţişare modestă. Se rezemase de un stîlp şi contempla acea privelişte olimpică.

— Ah ! Ăsta-i un clovn care vrea să ne păcălească ! zise în zeflemea prinţul Waldemar. Duceţi-vă la el, spuse agentului, şi întrebaţi-l cum îl cheamă. Vrem să cunoaştem numele celui cu care încheiem operaţiile.

Agentul se îndreptă spre el, schimbă cîteva vorbe şi se întoarse.

— Domnul vă trimite vorbă că numele lui este „O sută de mii de fiorini". Banii vorbesc.

Şi arătă zece cecuri, fiecare în valoare de zece mii de fiorini.

— Cine dă cinci sute de acţiuni „Bondavár" ? întrebă necunoscutul.

Această întîmplare provocă o adevărată revoluţie la bursă.

Lumea care, cu puţin timp înainte, părea atît de liniştită, din care se ridicau doar cîteva voci, s-a destrămat dintr-o dată : creduli sau increduli, năvăleau spre acel necunoscut, îl încurajau, îl asediau cu zeci de întrebări, îi întindeau unii peste capul celorlalţi carnetele lor pentru încheierea tranzacţiilor. Străinul privi cu deosebită răceală toată această hărmălaie şi îndemnă pe cei care se înghesuiau să stea de vorbă cu agentul lui, să încheie operaţiile cu acesta.

În sfîrşit, prinţul Waldemar îşi făcu drum prin mulţime pînă la necunoscut.

Cu o impertinenţă ostentativă, trăgîndu-şi pălăria pe ochi şi băgîndu-şi mîinile în buzunarele vestei, îl întrebă :

— Domnule, prin prezenţa dumneavoastră aţi provocat o adevărată revoluţie. Aş putea afla numele dumneavoastră ?

— Numele meu e Berend Iván ! spuse străinul, sprijinindu-se mai departe cu umărul de stîlp.

— Ah ! spuse Waldemar, scoţîndu-şi repede pălăria şi îndoindu-se de mijloc, făcînd o plecăciune în batjocură. Am onoarea să vă cunosc din auzite. Dumneavoastră sînteţi trăgătorul acela renumit, care nimereşte cu pistolul ţigara din gura oamenilor ? În acest caz, eu sînt un nimeni ; de fapt, aş fi prinţul Sondersheim Waldemar. Dar ca dumneavoastră,

într-adevăr, nu ştiu să trag. Să discutăm deci ca doi oameni inteligenţi. Dumneavoastră cumpăraţi acţiuni „Bondavár" *al pari*. Nu cumva sînteţi moştenitorul unui nabab din Indiile de Est, care a dispus prin testament să se cumpere acţiuni „Bondavár" *al pari* ?

— Nu ! Le cumpăr pentru că atît valorează.

— Dar mina de la Bondavár arde.

— Ştiu, a mea se află alături.

— Atunci vă ardeţi de două ori.

— Nu, pentru că în două săptămîni focul va fi stins de mine.

La aceste cuvinte, hărmălaia atinse apogeul, cei interesaţi fiind gata-gata să-l strivească pe Iván.

„Iată omul care va stinge incendiul din mină ! Uzina va fi repusă în funcţiune ! «Bondavár» din nou *al pari !*"

Contre-mine-ul s-a văzut dintr-o dată dat peste cap, acţionarii înnebuniţi îl ridicară pe Iván pe braţe, purtîndu-l în triumf prin toată clădirea bursei. În aceeaşi seară s-a convocat o mare adunare publică, în faţa căreia, într-o sală plină pînă la refuz, Iván a expus planul său infailibil de a stinge în termen de două săptămîni incendiul din mina societăţii. În acelaşi timp, i-a invitat pe toţi să asiste la proba pe care o va face a doua zi dimineaţă în aer liber, cu substanţa extinctoare, pe care o inventase recent, pentru ca toată lumea să se convingă că promisiunea lui nu era o vorbă în vînt.

A doua zi dimineaţa, în faţa unei mari mulţimi, avu loc o experienţă care a fost încununată de un strălucit succes : o grămadă de cărbune amestecat cu turbă, stropită cu petrol şi aprinsă din toate părţile, deşi ardea cu flăcări uriaşe, fu stinsă în cinci minute cu ajutorul unui singur extinctor.

În culmea fericirii, publicul l-a purtat pe Iván pînă în centrul oraşului, şi la o şedinţă a acţionarilor care s-a ţinut în continuare, s-a hotărît să i se acorde lui Iván, în ipoteza că va stinge incendiul şi va face ca mina să fie din nou utilizabilă, un premiu de şase sute de mii de fiorini.

N-au lipsit, desigur, nici păreri contrarii. Era acolo, în primul rînd, prinţul Waldemar, acum unul din posesorii celor mai multe acţiuni şi unul dintre cei care au ridicat cele mai multe obiecţii, voind cu orice preţ să tăgăduiască eficacitatea descoperirii ştiinţifice făcute de Iván.

— Admit, îi spuse el lui Iván, că dumneavoastră, cu un *akó* de lichid, stingeţi şase stînjeni de cărbune incandescent. Dar ia gîndiţi-vă că în mina de la Bondavár, de la locul exploziei pînă la castel, dacă o luăm aşa, ard cel puţin şaizeci de mii de stînjeni de cărbune, pentru care aveţi nevoie de zece mii de *akó* de lichid, aruncate dintr-o dată drept pe locul incendiului. Cu ce maşină consideraţi că se poate realiza această operaţiune ?

— În planul meu n-am omis să rezolv acest aspect al problemei ! îi răspunse Iván.

— Bine, dar presupunînd că aţi reuşi să împroşcaţi dintr-o dată o asemenea cantitate de lichid asupra minei incendiate, aceasta ar dezvolta un atît de mare volum de gaze în galerii, încît toată mina ar sări în aer.

— M-am gîndit dinainte şi la asta.

— În sfîrşit, dacă vă pricepeţi puţin la maşini şi la mecanică atunci trebuie să recunoaşteţi că nu veţi putea să acoperiţi cheltuielile nici cu un milion, sumă absolut necesară pentru primele încercări.

— Mi-am făcut toate calculele în ce priveşte cheltuielile necesare.

Acţionarii începură să urle că vor suporta ei orice cheltuieli, chiar şi un milion, şi că erau dispuşi să-i dea lui Iván depline puteri, să întreprindă pe teritoriul minei de la Bondavár orice măsuri va socoti util şi necesar, oricît ar costa.

Prinţul Sondersheim îşi dădu seama că, deocamdată, noua întorsătură a lucrurilor, determinată de Iván, nu putea fi zădărnicită prin nici o contramanevră.

După ce adunarea acţionarilor a întărit convenţia încheiată, prinţul îl luă pe Iván la o parte şi îi spuse :

— Domnule Berend ! Acum ori vă reuşeşte această încercare, ori nu (eu mai degrabă cred că nu), mi-aţi scos din buzunar un milion curat. În afară de asta, şi pe dumneavoastră vă costă o sută de mii, fără a mai calcula cheltuielile unei experienţe riscante. Dar, în sfîrşit. Prin manevra dumneavoastră aţi stabilizat cursul la bursă pe timp de două săptămîni. De fapt, nu va fi nici cumpărare, nici vînzare, pentru că ambele părţi rămîn în expectativă, dar notarea se va face pe tabela cursurilor, şi eu sînt obligat să achit diferenţa pînă la valoarea acestui curs la toate tranzacţiile făcute de mine. Acest lucru

mă costă un milion. Dar nu face nimic. Am mai pierdut eu un milion. Pînă la urmă, s-a întors la păgubaş. În lupta de la bursă este nevoie de calm. Dar dacă, întîmplător, într-un termen mai scurt de două săptămîni, aţi ajunge la concluzia că ceea ce v-aţi propus e imposibil de realizat şi veţi anunţa acest lucru în public, eu aş depune acest milion chiar în mîna dumneavoastră !

Iván răspunse cu calmul unui adevărat om de afaceri :

— Domnule Sondersheim ! Ştiu foarte bine că bursa are un anume specific, aici ai voie să spui fel de fel de cuvinte murdare, brutale, fără nici o consecinţă. Ceea ce se spune, se propune sau se presupune aici nu poate fi măsurat cu cîntarul regulilor normale de conduită. Aici ai voie să întrebi pe orişicine : „Cu cît vinzi cinstea ta ?“ Şi dacă răspunde : „Nu e de vînzare !“, îi spui : „Ei, dacă n-o vinzi, atîta pagubă !“ Aici poţi să te adresezi orişicui cu vorbele : „Hai să jefuim pe cineva !“ şi cel căruia te-ai adresat nu se supără dacă nu-i place oferta, cel mult poate să-ţi răspundă : „N-am timp !“ Aici, dacă te batjocoreşte sau te scuipă cineva, dacă-ţi dă cineva în cap de-ţi înfundă pălăria peste ochi, nu e nici o ruşine ; omul se întoarce într-o parte, ca şi cum n-ar fi auzit nimic, se şterge pe faţă, îşi îndreaptă pălăria, şi-o pune din nou pe cap, şi peste un ceas pleacă braţ la braţ cu adversarul. Nimeni nu spune că s-au certat ; a fost doar o mică „divergenţă“ între ei, şi asta a dat naştere la o atmosferă prea „animată“. Aşa că la ceea ce „domnul“ Sondersheim, regele bursei, i-a spus acum negustorului de cărbuni din Valea Bondei, acesta îi răspunde doar atît : „Nu se poate lua în considerare“. Dar să se păzească „prinţul“ Sondersheim să repete această ofertă în faţa lui Berend Iván dincolo de pragul bursei !

Prinţul Waldemar dădu să rîdă :

— Ştiam asta prea bine. Am avut onoarea să aud de multe ori numele dumneavoastră, şi dacă mă port frumos, să ştiţi că nu-i degeaba. Dumneavoastră aţi fost cîndva protectorul meu pe lîngă o doamnă frumoasă. Nu cunosc motivul pentru care aţi procedat aşa, dar principalul e că aşa a fost. Toată lumea ştie. Aţi renunţat şi la propriile dumneavoastră pretenţii, deşi aveaţi dreptul să le mărturisiţi acestei doamne minunate. Dar totul a fost în zadar. Pînă la urmă ea a ajuns soţia unui om de nimic. Ei, acum, e totuna ! Intervenţia dumneavoastră

inexplicabilă, dacă n-a izvorît dintr-un calcul mercantil, nu putea să pornească decît dintr-un puritanism înnăscut, şi eu n-am să uit niciodată. Dacă femeia aceea frumoasă v-ar fi ascultat atunci, astăzi nu s-ar scoate din fîntîna de la Bondavár apă fierbinte pentru băi de sulf, pentru că n-ar fi ieşit nimic din toată afacerea asta. Deci, oricum am vorbi dincolo de pragul bursei, eu îmi notez în agendă propunerea ce v-am făcut. Dacă reuşiţi să stingeţi incendiul din mină, primiţi şase sute de mii de fiorini, dacă nu reuşiţi, primiţi un milion.

Acţionarii, văzînd că Waldemar vorbeşte foarte mult cu Iván, se năpustiră cu toţii asupra lor.

— Nici un *techtl-mechtl*, domnule prinţ ! Lăsaţi-l în pace pe omul nostru !

Le era frică să nu-l ademenească, făgăduindu-i ceva.

— Nu fiţi geloşi ! strigă prinţul. Vorbeam de o femeie frumoasă, căreia i-am făcut curte amîndoi. Aşa să-mi ajute Dumnezeu !

Dar acţionarii nu s-au lăsat păcăliţi.

Au ales dintre ei o delegaţie de trei persoane, care să-l urmărească pe Iván pas cu pas, să nu-l părăsească nicăieri, să mănînce cu el, să doarmă pe pragul camerei lui, să facă de strajă sub fereastra lui, ca nu cumva duşmanul să ajungă la el.

Şi făceau toate acestea sub pretextul că vor să-i vină în ajutor, să-l finanţeze cu sumele necesare.

Iván, împreună cu cei trei însoţitori, s-a întors îndată în Valea Bondei, aducînd cu sine maşinile şi muncitorii necesari pentru realizarea planului său.

Cei trei aveau sarcina să trimită zilnic informaţii despre mersul lucrărilor.

Unul dintre cei trei era domnul Spitzhase.

Era necesar să fie şi el acolo, fiind sluga cea mai credincioasă, cea mai grijulie şi cea mai obraznică a societăţii anonime.

(Ultimul epitet ce i l-am atribuit nu constituie un semn de dispreţ. În probleme financiare bunul simţ şi ruşinea sînt un mare defect, iar contrariul acestor trăsături este o însuşire incomensurabilă. Deci, ceea ce s-a spus a fost spus ca o apreciere.)

Pe acest domn, Iván îl va da de cîteva ori afară pe uşă, dar el se va întoarce tot de atîtea ori pe fereastră.

Cei trei delegaţi au avut foarte puţine lucruri de comunicat în primele şapte zile.

Berend se întîlnea cu ei în fiecare dimineaţă, şi la masă, la restaurant, în fiecare seară. Restul zilei şi al nopţii îl petrecea sub pămînt. La întrebările lor nu răspundea decît că totul merge foarte bine.

Ce anume merge bine, nu se putea şti.

Dar ceea ce era cît se poate de suspect era faptul că Berend îşi petrecea tot timpul numai în mina sa, acolo coborîse şi maşinile pe care le adusese şi substanţele chimice, pe cînd la mina societăţii nu se deschisese nici măcar o intrare şi nu se făcea nici o pregătire pentru stingerea focului.

Iar Berend, la întrebările care i se puneau, nu dădea nici un fel de răspuns. E adevărat că maşinile funcţionau în permanenţă şi oamenii din mină, în loc de cărbune, cărau cu roaba numai argilă, piatră şi bucăţi de stîncă. Totuşi, acest lucru era de neînţeles.

În cea de-a opta zi, domnul Spitzhase îşi pierdu răbdarea.

— Domnule, îl interpelă el pe Iván, cu îndrăzneala caracteristică oamenilor de afaceri, aţi promis că veţi stinge incendiul în două săptămîni ! Una a şi trecut. N-am văzut să se fi făcut ceva în această săptămînă.

— E foarte firesc ! îi răspunse Iván liniştit.

— Dumneavoastră afirmaţi totuşi că totul merge bine.

— E chiar aşa.

— Aş vrea să văd că-i aşa !

— De aici, de unde vă aflaţi acum, în nici un caz nu puteţi vedea nimic.

— Atunci conduceţi-mă într-un loc de unde să pot vedea.

— Într-adevăr, vreţi să veniţi acolo ? E un loc foarte incomod.

— Unde puteţi merge dumneavoastră, pot merge şi eu. Chiar de aţi merge în infern.

— Mult nu-i lipseşte ca să fie chiar infern.

— Merg şi eu. Aş vrea să fac cunoştinţă cu Diavolul. Cine ştie, poate închei cu el vreo afacere, ca de acum încolo să nu cumpere cărbuni decît de la noi.

— Aş vrea să vă mai atrag atenţia asupra unui lucru. Acolo unde mă duc, nimeni nu poate să caşte gura, deoarece nu e loc decît pentru doi oameni, şi munca necesită numai doi oameni. Va trebui deci să lucraţi aşa cum lucrez şi eu.

— Eu nu mă sperii de nici o muncă. Sînt dat dracului!

— Bine, atunci haideţi cu mine! spuse Iván. Şi dacă şi ceilalţi doi domni au chef să ne însoţească pînă la maşini, pot să vină şi ei pînă acolo.

Au acceptat propunerea. Curiozitatea îi zgîndărise şi pînă acum.

Iván îi îmbrăcă pe cei trei domni în costume de miner, şi colivia îi duse jos în mină.

Fiecare primi cîte o lampă „Davy" de agăţat la curea, precum şi o pălărie groasă de pîslă.

Prin galeriile întortocheate Iván îi duse pînă la uşa de fier, pe unde, pînă nu demult, lacul trecea încoace şi încolo. Aici se găsea acum o instalaţie de moară, pusă în funcţiune de o curea de transmisie care cobora de sus.

Această moară măcina ceva, şi printr-o ţeavă, resturile se întorceau din nou sub platformă. Cureaua de la roata mare dispărea tot sub podul platformei.

Iván îşi conduse musafirii mai departe, mereu prin coridoare înguste. Au trebuit să mai coboare încă o dată într-un puţ adînc. De astă dată, pe lungi scări de frînghie.

Ajunşi la fund, se găsiră într-o cămăruţă mică, doar de vreo trei stînjeni pătraţi. Aici făceau de pază doi muncitori: unul bătrîn, celălalt tînăr.

— Ei, domnule, îi spuse Iván lui Spitzhase, asta e camera de toaletă; să începem costumarea.

— Ce? Îmbrăcăm haine şi mai frumoase ca astea?

— Da, nişte armuri. Pentru turnirul la care ne ducem, avem nevoie şi de platoşe.

Făcu un semn, şi cei doi muncitori aduseră costumele şi începură să-l îmbrace.

Semănau cu echipamentul de protecţie al pompierilor, fiind alcătuite din haine şi nădragi largi, diforme, pe dinafară cu o ţesătură din azbest, mătase şi fire metalice neinflamabile, iar spaţiul dintre această ţesătură şi stofă, cu care erau căptuşite, era umplut cu un fel de rumeguş de mangal. Cele două piese ale costumului erau legate între ele cu un cordon.

Degetele de la mîini erau închise ermetic în niște mănuși groase de amiantă.

— O să fim niște viteji grozavi ! glumi domnul Spitzhase.

— Așteptați să vă punem și coifurile !

Era vorba de sfere de sticlă — cam de mărimea butoiașelor de douăsprezece *itce* — și aveau cîte trei orificii fiecare.

Iván le dădu explicații asupra rostului acestora.

— Acolo unde coborîm, locul e plin de oxid de carbon. Trebuie să mergem deci pregătiți ca și cum am coborî sub apă. În același timp, vom fi nevoiți să trecem și prin foc cîteodată...

— Prin foc !?

Domnului Spitzhase începu să-i pară rău că venise aici, dar, totodată, îi era rușine să se întoarcă. Apoi și perspectivele bănești îi dădeau curaj.

— Deci avem nevoie de o îmbrăcăminte de azbest ! continuă Iván. Acest costum îmbină elemente din echipamentul pompierilor cu elemente din cel al scafandrilor. Din această cască de sticlă, care, printr-o garnitură de cauciuc, va fi legată ermetic de gulerul costumului nostru, se leagă două tuburi, pe unul din ele primim aer proaspăt, prin celălalt îl eliminăm pe cel folosit. Capetele tuburilor rămîn aici, iar restul se tîrăște după noi, exact ca în mare, la scafandri. Printr-unul ni se pompează oxigenul, pe celălalt iese aerul viciat, sub presiunea celui dintîi. Vom primi un aer mai cald decît cel de sus și cu miros de cauciuc vulcanizat, dar nu ne vom sufoca. Orificiul al treilea este ocupat de o țeavă elastică și bine fixată, care leagă cele două căști. Ea ne ajută să comunicăm, să auzim și unul și altul, pentru că altfel, prin această cască groasă de sticlă, n-am putea auzi nici un sunet, mai ales de la cel care poartă și el o asemenea cască.

Domnul Spitzhase nu se simți de loc bine cînd i-au înșurubat casca pe cap, și mai ales cînd au fost fixate și tuburile la cele trei orificii. Se trezi dintr-o dată surd, nu mai auzea nimic din ce-și spuneau ceilalți doi domni. Nu mai era pe lumea asta.

Auzea doar vocea unui singur om, vocea aceluia a cărui existență era legată de a lui.

— Luați-vă pe braț colacul acela de cauciuc, se auzi în casca sa strîmtă vocea acestuia, care părea atît de îndepărtată ca și cum ar fi venit de la o sută de pași sau dintr-un turn.

Mașinal, lăsă să i se pună pe braț furtunul încolăcit.

— Veniţi după mine ! se auzi vocea lui Iván, care, luînd şi el pe braţ un colac de cauciuc, deschise o uşă groasă de stejar, pînă atunci încuiată.

Cei doi domni rămaşi în urmă n-au mai auzit nimic din ceea ce discutau cei cu casca pe cap. Unul dintre ei, cuprins de frică, întrebă dacă, deschizîndu-se uşa, nu va pătrunde pînă la ei aerul viciat...

Muncitorul cel bătrîn îl linişti. Oxidul de carbon e mult mai greu decît oxigenul, şi mai ales decît hidrogenul, deci va rămîne jos, acolo unde coborîseră cei doi scafandri. Pot fi urmaţi fără frică pînă unde mai arde lampa „Davy".

Prin uşa deschisă ajunseră într-o deschizătură spaţioasă, şi după pereţii ei se putea vedea că era creată de natură.

Doi pereţi dezlipiţi, cu crestături care intrau perfect una în cealaltă, erau din loc în loc netezi ca o oglindă de oţel. Erau bancuri de cărbune rupte de folii.

Acest gol era podit cu scînduri groase de lemn tare.

De pe acest pod, un coridor de o înălţime foarte mică pătrundea oblic în masa de piatră.

Dincolo de intrarea acestei văgăuni întunecoase nu mai ardea nici o lampă. Acolo începea împărăţia oxidului de carbon.

Pe pod era instalat un motor electric, prevăzut cu un far acoperit cu o plasă de sîrmă.

Bătrînul muncitor puse în funcţie motorul şi proiectă razele farului în văgăuna întunecoasă.

Aceasta era de fapt gura tunelului pe care Iván şi muncitorii lui îl săpaseră în patru săptămîni, gura tunelului ducînd din galeriile sale pînă la mina vecină.

N-a anunţat pe nimeni, pînă ce nu mai rămăsese de efectuat decît străpungerea zidului despărţitor.

Această ultimă operaţie nu se putea face decît în costum de scafandru, de aceea a durat încă o săptămînă încheiată.

Razele farului luminară coridorul îngust pe o mare adîncime, iar acolo unde cotea erau instalate oglinzi înalte din tablă lustruită, strălucitoare, care proiectau lumina mai departe. O altă oglindă o reflecta mai adînc, o licărire abia vizibilă, cu ajutorul căreia cei doi scafandri abia puteau să deslușească conturul obiectelor.

— Îndată vom intra în beznă, îi spuse Spitzhase lui Iván.

— Curînd vom avea lumină suficientă, îl încurajă Iván.

Şi-l cără cu el înainte.

Trebuia să-l urmeze, deoarece capetele le erau legate unul de altul.

Păreau nişte miraculoşi fraţi siamezi. Dacă tubul de legătură s-ar fi rupt, ar fi fost sortiţi să moară amîndoi deodată.

— Stai ! spuse Iván. Pompa e aici. Dă-mi furtunul.

În iad se tutuiau. Trebuiau să vorbească concis.

În semiîntuneric deslușiră o maşină mică, de vreo trei picioare şi jumătate, prevăzută cu un volant. Fusese adusă aici cu o zi înainte.

Iván luă de la colegul lui capătul furtunului de cauciuc şi, cu ajutorul unei mufe, îl fixă la orificiul corespunzător al maşinii. Apoi dădu drumul volantului, care începu să se învîrtă acţionat de două biele greoaie.

Luă capătul furtunului şi, deschizînd robinetul maşinii, îi restitui colacul tovarăşului, însă de astă dată, în loc să i-l atîrne de braţ, i-l aşeză pe grumaz, trecîndu-i-l peste cap.

Spitzhase simţi că acest colac de cauciuc, care pînă acum abia cîntărea zece funzi, parcă se făcuse brusc de o jumătate de majă. Dar deodată furtunul se întinse.

— Hai să ne grăbim ! se auzi vocea lui Iván prin tub.

— Începe să fie o căldură de iad ! mormăi drept răspuns ortacul său.

— Asta e o parte din galeria stinsă, spuse Iván.

De picioarele celor doi erau legate nişte tălpici de sticlă, altfel ar fi simţit că cenuşa pe care călcau era încă fierbinte.

Furtunul de cauciuc se descolăci încet de pe umerii lui Spitzhase.

Între timp se întuneca tot mai mult.

Pînă la urmă îi învălui o beznă adîncă.

— Nu mai văd nimic ! se auzi vocea lui Spitzhase.

— Hai după mine cu curaj ! îl îndemnă Iván.

Dintr-o dată începu să se lumineze. Lumina care se ivise înaintea lor era de culoare roz. Sub pămînt se iveau zorile.

Spitzhase se plînse că respiră greu.

— Acum e încă uşor ! îl consolă Iván.

Cotind pe după unul din colţurile coridorului, se treziră brusc în faţa unei adevărate privelişti de infern.

Iadul însuşi !

Un labirint în flăcări, în a cărui masă incandescentă se schimbau una după alta toate culorile spectrului.

Din flăcările albastre-verzui ale terenului se ridicau stacojii pereţii despărţitori ai coridorului, care mai departe căpătau o culoare purpurie-închisă, în timp ce crăpăturile lor răspîndeau parcă o lumină albă, orbitoare, ca a razelor solare. În miezul jarului incandescent dansa parcă un grup de demoni ai flăcărilor subterane, cu chică verde şi creastă roşie, iar din roşul de cinabru al boltei cădea o ploaie de aur, un potop de scîntei ! Din cîte o crăpătură a peretelui despărţitor, ţîşnea pieziş, şuierînd, gazul evadat, luminînd noaptea subterană, iar dintr-o gaură adîncă izbucnea o jerbă aprinsă, din a cărei coamă săreau scîntei. Deasupra întregului peisaj plutea liniştit un nor alb, ca laptele, ridicîndu-se pînă la boltă, apoi coborînd din nou şi părînd că se îndreaptă spre cei doi musafiri îndrăzneţi ai iadului.

Spitzhase se sprijini îngrozit de perete. Această privelişte îi zdruncina nervii.

— Lasă jos furtunul ! se auzi vocea lui Iván.

Lăsat jos, furtunul se întinse dintr-o dată ca un şarpe scăpat din strînsoare.

— Şi acum hai după mine ! spuse Iván. Ţine furtunul pe braţ.

Îl trase după sine, şi Spitzhase fu silit să-l urmeze.

Capetele lor erau legate unul de altul.

Dacă se rupea tubul de legătură, prin violenţă sau din greşeală, nu putea scăpa : pătrunzînd în cască, oxidul de carbon l-ar fi omorît pe loc.

Se lăsa dus ca un automat.

Iadul, cu toate grozăviile lui, îi apăru în faţă, vîlvîind şi înspăimîntîndu-l.

Celălalt nu se îngrozea la văzul lor.

Nu e om, ci o arătare cel care are o asemenea putere magică asupra zînelor focului.

Se duse pînă acolo unde marea de flăcări avea încă ţărmuri solide.

Acolo îşi scoase cu deosebit curaj de pe umeri furtunul încolăcit şi, îndreptîndu-i capătul spre mijlocul iadului, deschise robinetul.

Din capul furtunului ţîşni un şuvoi de diamant care se abătu asupra acelei gheene incandescente.

— Ţin-te bine ! se auzi vocea lui Iván.

Sub puterea uriaşă a şuvoiului, din miezul aprins al pămîntului năvăli deodată trîmbe de aburi groşi, care învăluiră ca într-o negură cenuşie galeria atît de strălucitoare înainte. Masa de vapori năvăli şi asupra celor doi cutezători, acoperindu-i.

Unul dintre ei se clătină.

— Nu te teme, vino după mine ! îi spuse primul şi-l trase după el pe tovarăşul care se împleticea peste rocile fumegînde, pe sub văgăunile din care ţîşneau aburi.

Şi oriunde vedea flăcări, Iván le împroşca cu jetul de lichid ce înăbuşea focul satanic.

Gazele şuieră, aburii fierbinţi vîjîie, flăcările muribunde i se oglindesc în ochi, dar el nu se sperie de nimic.

Înainte, tot înainte. Norul subteran trece peste ei.

— Sîntem pierduţi ! îngăimă celălalt, simţindu-se pierdut între fantome şi căzînd în genunchi.

— Laşule, spuse cel care înfrunta iadul, şi îi întinse mîna. Atunci hai să ne întoarcem !

Şi l-a ridicat aşa cum l-a ridicat Mîntuitorul pe Petru cînd era să se înece în mare.

Apoi închise robinetul, înfăşură la loc furtunul în jurul gîtului şi se întoarseră împreună pînă la pompa lăsată în funcţiune.

O închise şi pe aceasta şi-şi conduse tovarăşul pînă la locul de echipare.

Cum ajunse acolo, Spitzhase se prăbuşi.

După ce-i scoaseră casca de sticlă de pe cap, Spitzhase răsufla anevoie, sufocîndu-se. Iván se uită la el cu compătimire. Muncitorii se grăbiră să le dea limonadă amîndurora şi le frecară tîmplele cu oţet tare.

Apoi îi dezbrăcară pînă la piele şi îi vîrîră într-o cadă cu apă rece. După două minute îi scoaseră afară şi le frecară tot corpul cu prosoape aspre de bumbac.

Nevinovatul Spitzhase abia atunci începu să-şi revină şi să fie stăpîn pe toate cele cinci simţuri ale lui.

Cînd se îmbrăcară din nou în costumele lor obişnuite, Iván îl întrebă :

— Ei, ce ziceţi, domnule, v-a plăcut ?

Spitzhase nu era prost. Răspunse cu voioşie :

— Să ştiţi, domnule, că face o sută de mii de fiorini ce-am văzut, dar n-aş mai merge încă o dată nici pentru de două ori atît !

— Acum aveţi ce să raportaţi consiliului de administraţie. Pál, condu-i acasă pe aceşti domni. Eu rămîn să continui treaba.

. . . . . .

Ca să redau felul entuziast în care domnul Spitzhase a descris în ziarele vieneze lupta subterană, ar fi necesară o imaginaţie mai vie ca a mea.

Iván era descris ca un Antiprometeu, ca un Moise, ca un al doilea Florian.

Toate aceste hiperbole şi *auxesis* erau formule retorice care dădeau un sprijin substanţial cursului acţiunilor.

Era foarte firesc ca în seara aceea delegaţia formată din cele trei persoane să facă un mare chef. Şampania curgea. Cum ajunsese cîrciumarul din Bondavár să aibă şampanie ? La această întrebare ar putea răspunde, credem, domnul Rauné.

Înfierbîntaţi de şampanie şi entuziasmaţi de lăudăroşenia exagerată a domnului Spitzhase, ceilalţi doi domni s-au înflăcărat şi ei în aşa măsură, încît pînă la urmă au făcut pariu că vor face şi ei un drum în iad, cum făcuse domnul Spitzhase cu Iván. Şi chiar a doua zi.

A doua zi dimineaţă, în plin *Katzenjammer*, fireşte, le părea foarte rău că făcuseră pariu, dar simţul onoarei nu le îngăduia să dea înapoi.

Au coborît în mină sub conducerea unui supraveghetor. Iván nu era în subteran. Spuneau că e undeva la suprafaţă.

Cei doi domni nu s-au lăsat descurajaţi de acest fapt.

În vestiar zăceau atunci nefolosite costumele de scafandru. Spuseră că ar vrea să le îmbrace.

Nimeni nu s-a opus.

Vor să îmbrace costumele de scafandru amîndoi deodată ?

Poftim !

Vor să facă experienţă cu capetele legate unul de altul ? Cum doresc !

Le-au pus costumele şi căştile şi le-au dat drumul pe uşa de stejar în cotlonul bazinului.

Acolo nu izbutiră să găsească nicăieri intrarea tunelului.

— Unde-i intrarea tunelului ? întrebă unul.

— Unde să fie intrarea tunelului ? întrebă celălalt.

Strigătele lor nu erau auzite de nimeni, în afară de ei. Pentru restul lumii ei erau muţi.

Pînă la urmă, negăsind nicidecum tunelul, s-au întors şi s-au dezechipat.

— Dar unde-a dispărut tunelul ? strigară cu mînie.

Şi în mînia lor era ceva din bravada duelistului, care, după ce s-a frămîntat toată noaptea cum să scape, primeşte în cele din urmă scuzele scrise ale celui provocat. Auzi, laşul, a dat înapoi ! (Ce bine a făcut !)

— Unde-a dispărut tunelul ?

— E umplut cu saci de nisip şi zidit, le răspunse supraveghetorul.

— Dar de ce e zidit ?

— Eu nu vă pot spune.

Amarnic înşelaţi în aşteptările lor, porniră în grabă, care încotro, să-l caute pe Berend Iván. Îl găsiră la mina societăţii anonime, ocupat şi acum cu stingerea incendiului.

— Am putea afla de ce e astupată intrarea tunelului ?

— Cu plăcere ! îi răspunse Iván celui care-i pusese întrebarea. În tot ce am făcut pînă acum pentru stingerea focului au fost doar tatonări, pentru a afla ce rezultate dă soluţia asta contra incendiilor. N-am folosit mai mult de douăzeci şi cinci-treizeci de hectolitri dintr-o dată ; pentru a stinge focul într-o galerie deschisă, cantitatea aceasta era suficientă. Aşa ne-am deschis drum pînă la mijlocul cotlonului unde ardea focul, dar acolo, acţiunea unui singur om, a unui singur jet de lichid, era insuficientă. Ceea ce se stingea în prima clipă se aprindea în următoarea, şi aerul fierbinte, degajat în cantităţi masive, nu putea fi suportat nici cu costumul de protecţie. Acum am instalat ţevi cu diametrul de patru degete pînă la focarul central al incendiului. Cum mă întorc, vom pune în funcţiune maşina cu aburi de mare presiune, care în patru ore poate împroşca zece mii

de *akó* de lichid în mina aprinsă. Aceasta va fi bătălia decisivă, domnilor.

— Ei, drăcia dracului ! spuse domnul Spitzhase. Nu cumva gluma asta o să se termine cu dislocarea întregii mine din pricina gazelor şi-o să ne îngroape pe toţi ca pe locuitorii oraşelor Herculanum şi Pompei ?

— Să n-aveţi nici o grijă ! Tocmai asta studiam acum. Direcţiunea minei societăţii a astupat cu saci de nisip şi a zidit toate ieşirile galeriilor. Intrarea în puţ este de asemenea închisă cu o uriaşă uşă de fier forjat, bandajată cu un strat gros de argilă. Dacă în mina incendiată, drept rezultat al pompării masive a lichidului de stins, masa de gaze va ajunge la o presiune atît de mare încît să erupă, atunci uşa asta de fier a puţului va servi ca un fel de supapă de siguranţă, va fi dată la o parte de gazele care îşi vor croi drum.

Domnilor din delegaţie, cînd au auzit această explicaţie, le clănţăniră dinţii.

Se pregăteşte un mic cutremur !

Iván n-a putut discuta mai mult cu cei trei domni.

Trebuia să mai ia o serie de măsuri.

Era nevoie de precizie şi de prudenţă. Se întoarse la mina lui abia spre prînz.

După ce sună clopotul de amiază, dădu dispoziţii să fie pusă în acţiune pompa cea mare.

Din acel moment, personal a stat lîngă maşină şi nu s-a mişcat pînă la terminarea lucrului.

Domnii din delegaţie, lucru lăudabil, au hotărît să rămînă cu el tot timpul. Dar fără să vorbească. Nimeni, în afară de Iván, n-avea voie să vorbească.

După ce s-a dat semnalul, s-a auzit de sub pămînt un zgomot ca un ropot de ploaie, parcă undeva în depărtare un puhoi de apă ar fi rupt zăgazurile şi s-ar fi revărsat.

Deocamdată maşina funcţiona doar cu jumătate capacitate.

Peste vreo jumătate de oră se auzi un vuiet amestecîndu-se cu zgomotul puhoiului, un vuiet asemănător cu cel care se aude plutind în văzduh după ultimul dangăt al clopotului. Numai că în cazul de acum se întîmpla tocmai invers, vibraţiile în loc să se stingă încetul cu încetul, se întăreau tot mai mult.

Pămîntul avea febră.

Începu să vibreze sub picioarele oamenilor.

Tremurau şi oamenii care se sprijineau cu picioarele pe acest pămînt neliniştit. Febra lui trecea şi în trupurile oamenilor.

Unul singur nu tremura : maestrul.

Se uita liniştit la pendulul care indica minutele, la termometrul maşinii, la oscilaţiile manometrului, la indicatoarele de ozon şi de curent şi îşi nota observaţiile într-un carnet.

După o oră îi făcu semn mecanicului :

— Mai tare !...

Şi atunci, în subteran se dezlănţui lupta titanilor.

În hăurile din adîncurile pămîntului se auzea o bubuitură surdă, ca ecoul unui tunet, prelungindu-se şi răbufnind din cînd în cînd.

Se zguduiau acum toate clădirile de la suprafaţă, tremurau vîrfurile plopilor, se clătina şi se zbuciuma crucea de pe turnul bisericii, împrăştiind groaza în întreaga vale.

Sub pămînt oastea uriaşilor încleştaţi în luptă, cuprinsă de furie, urla, răcnea, mugea, ridicînd cu umerii, împingînd cu capetele pămîntul inert ; mugetul uraganului închis în bîrlog se lua la întrecere cu urletul gigantului, şi-şi sfărîma lanţurile, hohotind ca Leviatan în chinuri.

Amuţiţi, împietriţi, oamenii se uitau la Iván, şi privirea lor îngheţată părea că-l întreabă :

„Ce faci ? Asmuţi împotriva noastră zeii infernului ?“

Iar el se uita la ei senin şi parcă le spunea :

„Nu vă temeţi ! Am pus piciorul pe capul lui Leviatan !“

De trei ore se purta această luptă subpămînteană.

Oamenii se mişcau ameţiţi pe pămîntul care se clătina şi-l ocărau pe maestru !

„Oi fi fiind tu Dumnezeu ca să provoci un cutremur ?“

Dar Iván nu se sinchisea de frica lor.

Făcu din nou un semn mecanicului.

— Cu toată presiunea !...

Maşina se năpusti cu toată puterea zeiască a forţei omeneşti asupra porţilor iadului.

Zguduirile subterane se accelerară, se înteţiră, vuietul adînc crescu, devenind un cutremur asurzitor.

— Sîntem pierduţi ! ţipau în vale femeile şi bărbaţii.

Atunci văzduhul fu străbătut de un ţipăt sfîşietor, ca şi cum un vulcan s-ar fi apucat să fluiere, ca un tunet suflînd într-un tub de orgă.

Şi din puţul de mină al societăţii izbucni cu o iuţeală înspăimîntătoare o coloană albă de aburi, care, atingînd straturile reci ale atmosferei, formă un nor rotund pe bolta senină. Din acel nor începu îndată să se cearnă o ploaie mărunţă, şi soarele care apunea desfăşură deodată cununa curcubeului.

Zguduirile subterane încetară, doar vuietul din cer mai răsună un timp în depărtare. Oamenii veniră pînă la o distanţă de şase mile de acel loc şi întrebară : „Ce se aude acolo ?“

— Pál, spuse Iván, adună în pluviometru burniţa asta. Trebuie să văd ce conţine.

Apoi îi făcu semn mecanicului să oprească pompa. Nici măcar fruntea nu-i era asudată după această muncă supraomenească.

După ce pluviometrul s-a umplut, a turnat într-o sticlă apa adunată şi a pus-o în buzunar.

— Şi acum, domnilor, vă puteţi duce să cinaţi. Treaba e terminată.

— S-a stins focul ? întrebă Spitzhase.

— Desigur !

— Şi coloana de aburi ?

— Mai ţine pînă la miezul nopţii, aburii au să iasă încă mult timp. Duceţi-vă să cinaţi. Eu am nişte treburi urgente acasă.

Dar îi mai ardea cuiva de mîncare ? Toţi îşi simţeau gîtlejul aşa de strîmt, încît n-ar fi putut înghiţi nici măcar o îmbucătură.

Coloana de aburi năvălea mereu în sus, alcătuind acum un nor mare ; se concentrau şi vaporii din atmosferă, încît ploua cu găleata. Se vedeau şi fulgere mute. Totuşi, nimeni nu se adăpostea, domnii îşi îmbrăcaseră mantalele de cauciuc, ţăranii îşi luaseră sumanele şi căscau gura la acest fenomen, care începu să dispară abia spre ora 10 seara. Norul prinse să coboare, zgomotul se atenuă, ghemotocul alb de aburi veni tot mai jos, vuind din cînd în cînd şi străfulgerîndu-şi chica lui încoronată. Norul scînteia în permanenţă, dar fără tunet şi fără descărcări fulgerătoare. Deodată co-

losul de aburi căzu pînă la gura bîrlogului său, mai scotea din cînd în cînd capul buclat, dar nu mai amenința pe nimeni cu glasul lui. Tremurul pămîntului încetă cu totul. Hăuitul nu se mai auzi dedesubt. În jurul bisericii din depărtare se auzea acum un fel de cîntec. „Aleluia ! Aleluia !“ Poporul făcea o procesiune nocturnă, cu steaguri și lampioane.

Cînd ajunseră la restaurant, cei trei domni îl găsiră acolo pe Iván, cinînd singur.

Căci avea poftă de mîncare chiar și în asemenea clipe.

Își adusese aminte că e om și mînca o tocăniță.

— Am și făcut analiza chimică, spuse Iván cu indiferența unui farmacist, și pot să vă comunic cu bucurie că în apa de ploaie am găsit 0,75 acid carbonic dizolvat.

Domnul Spitzhase întrebă mirat :

— Dar ce binefacere e pentru noi că există în apa de ploaie 0,75 acid carbonic ?

— Pentru că mîine putem deschide amîndouă intrările minei, și după prima aerisire putem intra să începem lucrul !

. . . . . .

„Aleluia ! Aleluia !“

APOTEOZA

Fusese cîștigat trofeul acestei lupte : avere, renume, respectul lumii.

Recunoștința îl zeifică pe om.

Și oare nu i se cuveneau toate ?

Celui care a salvat o comoară uriașă aparținînd mulțimilor, unei țări, întregii industrii, întregii omeniri ;

care a împiedicat o catastrofă pustiitoare, ce amenința o întreagă regiune cu prăbușiri plutoniene ;

care a redat pîinea de fiecare zi miilor de oameni ajunși cerșetori și a șters lacrimile orfanilor și văduvelor.

Un asemenea om nu e oare îndreptățit să simtă că în el sălășluiește Dumnezeu ?

Este într-adevăr înălţător faptul că acest locuitor mărunt al globului, cît un bob de mac, şi-a făurit crezul, că cerul întreg, sorii, căile lactee şi galaxiile, totul se învîrte în jurul stelei sale nevăzute.

Dacă există locuitori pe stelele vecine, şi eu cred că există, şi dacă au mijloace să vadă mai de aproape planeta numită Pămînt, şi eu cred că au, atunci pot privi cu admiraţie schimbările petrecute aici.

De cînd ultima prefacere a şters insulele verzi de pe întinderea albastră a mării şi a ridicat noi continente pestriţe din ocean, cîte locuri noi n-au fost create ! Şi creatorul lor e Omul !

Mlaştinile verzi dispar de pe suprafaţa Pămîntului, şi în locul lor apar cîmpii galbene de spice.

Omul a secat mlaştinile.

În mijlocul deşerturilor scînteietoare apar puncte verzi, înşirate în linie dreaptă.

Există fîntîni arteziene, săpate de mîna omului, care a silit natura să nască pămînturi roditoare.

Fluvii, altădată şerpuitoare, astăzi sînt silite să curgă în linie dreaptă, geometrică, mîna omului le-a dat o albie nouă.

O strîmtoare desparte două mări, şi iată-le deodată unindu-se. Mîna omului a pus la cale această întîlnire.

Pe mare străbat în toate direcţiile coloşi cu vele : nu sînt monştri mînaţi de mîna dumnezeiască, ci uriaşi plutitori creaţi de om.

În locul codrilor seculari, de un verde-închis, apare un covor pestriţ.

În aceste locuri mîna omului a defrişat pădurea sălbatică şi a brodat pămîntul cu plante înfloritoare, galbene, albastre, roşii.

Linii lungi, drepte, se întind de la ţărmul unui ocean pînă la ţărmul celuilalt, şi pe ele gonesc şerpi nemăsurat de lungi, care pot fi zăriţi de la depărtări de mile.

Sînt căi ferate şi trenuri cu aburi, făurite de mîna omului.

Iar noaptea (dar ce o fi însemnînd noaptea Pămîntului pentru stelele vecine ?), cînd Pămîntul se apropie de stele şi îşi întoarce către ele partea sa întunecată, se văd nenumărate puncte scînteietoare.

Oare ce or fi acestea ? Oraşe, luminate de mîna omului, pentru că lui îi place să vadă.

Nu e oare această lume mai frumoasă decît lumea mamuţilor ?

Oare nu are dreptul specia asta pitică să calce cu mîndrie pe osemintele uriaşilor ?

Dacă stelele vecine văd aceste lucruri, pot depune mărturie.

Dar, fără îndoială, toate acestea sînt văzute de cel care le-a creat.

Cel care a şters cu o mînă lumea frumoasă în care cărbunele mineral creştea sub formă de copac, şi în care strămoşul elefantului domnea ca un rege, şi cu cealaltă mînă i-a pus un alt înveliş, l-a populat cu o specie născută goală, şi nu i-a dat altceva decît porunca :

„Pînă acum am creat eu, mai departe creează tu".

Şi omul a continuat opera lui Dumnezeu.

Asta e răsplata lui.

Dar a rămas om.

Aceasta e consolarea lui.

Căci a fi Dumnezeu, e un gînd care îţi dă fiori reci.

Înseamnă să iubeşti şi să nu simţi căldura sîngelui !

Ştiau asta şi zeii din antichitate, şi ori de cîte ori puteau, coborau din Olimp ca să simtă cu inimă omenească.

Şi dumnezeul *Vechiului testament* a luat în *Noul testament* chipul şi înfăţişarea omului.

Mintea omenească nu şi-l poate închipui pe Dumnezeu fără faţă omenească, fără sentimente omeneşti. Chiar şi adoratorii soarelui înfăţişează acest astru cu mîini şi picioare : aşa şi-l închipuie umblînd pe cer.

Zeii caută antropomorfismul, dar oamenii de ce caută apoteoza ?

Ce folos au ei de pe urma acesteia ? Ţi se spune :

„Tu să iubeşti pe toată lumea, dar să nu ai pe nimeni pe care să-l iubeşti numai tu !"

„Să faci numai bine miilor de oameni, să fii glorificat, să asculţi cum te preamăresc toţi, să culegi laurii cu care ţi se umple carul de triumf, să fii bogat !"

„Dar să nu rîvneşti o faţă surîzătoare, care să stea cu tine la masă, să n-auzi un copil sporovăind, care cere şi îţi mulţumeşte, să nu ai un fir de micşunea la butonieră, dăruit aşa, numai ţie."

„Să ai coroane întregi, să te înăbuşi în ele, dar să nu-ţi dea nimeni un fir de floare !“

„Să ţi se arunce mii de sărutări, dar să nu primeşti un singur sărut de pe buzele unei fiinţe !“

„Să umbli printr-o ploaie de aur, dar să nu ştie nimeni că tu doreşti doar o mică pomană.“

„Pomana iubirii.“

„Lucru pe care-l are cel care merge prin praf, dar tu nu-l ai ; îl are cel care merge prin praf, care se întoarce acasă pe jos de la o petrecere, cărîndu-şi în braţe plodul somnoros, iar tu treci iute cu caleaşca pe lîngă el. Vă salutaţi, căci tu eşti cineva, iar el nimic, tu îl invidiezi, dar el nu te invidiază !“

. . . . . .

După succesul său răsunător, Iván fu elogiat în toate chipurile.

De la cîrmuire a primit un brevet prin care i se conferea pe viaţă dreptul exclusiv de a fabrica lichidul acela de stins incendii. De la societatea anonimă a primit un premiu şi a fost solicitat în mod stăruitor de către delegaţii acţionarilor să primească funcţia de director. A fost ales membru al multor societăţi ştiinţifice din ţară şi din străinătate, de dincoace şi de dincolo de Ocean. Toate revistele ilustrate i-au publicat fotografia şi biografia. În toate satele din Valea Bondei oamenii simpli îl pomeneau în rugăciunile lor, şi cînd s-a inaugurat noua cale ferată, locomotivei primului tren i se dădu numele de „Berend“.

Şi numai Dumnezeu l-o fi ferit să nu se aleagă şi cu vreo decoraţie.

ANGELA VA FI A LUI IVÁN !

Dar dintre toate scrisorile de salut şi de mulţumire pe care le-a primit Iván, cea mai interesantă a fost aceea de la contesa Angela de Bondavár.

Contesa îi relată în mod sincer tot ce se întîmplase de la ultima lor întîlnire.

Că se măritase cu marchizul Salista şi că nu era fericită.

Că, la cererea lui Salista, bunicul ei, prinţul Tibald, fusese pus sub curatelă, ceea ce a avut drept urmare că din imensa avere a familiei Bondavár s-a ales praf şi pulbere.

Că aflase şi ea ce înseamnă nevoia.

Pînă şi redevenţele ce se cuveneau contesei Theudelinda, potrivit contractului prin care fusese concesionată moşia Bondavár, au încetat să-i mai fie plătite.

Contesele s-au văzut nevoite să-şi restrîngă cheltuielile.

Această situaţie dificilă le-a ajutat să cunoască adevărata faţă a multora dintre vechii lor prieteni. Printre care şi aceea a lui Salista. Acesta a plecat în Mexic în calitate de colonel.

În asemenea împrejurări intervenise acţiunea salvatoare a lui Iván.

În primul rînd, îl răsturnase din carul său triumfal pe prinţul Waldemar.

În al doilea rînd, îi redase prinţului Tibald milionul care zăcea ca şi pierdut în acţiuni „Bondavár".

După asta, prinţul Tibald se împăcase cu nepoata sa.

Scăpase din ghearele creditorilor, şi acuma daraverile sale financiare aveau să fie limpezite.

Contesa Theudelinda primea din nou, în mod regulat, redevenţele cuvenite.

O familie de viţă veche, condamnată la pieire, scăpase şi trăieşte din nou.

Trăia datorită unui savant modest, pe care...

Aici Angela îşi întrerupsese scrisoarea.

Dar după ce se iscăli, adăugă un post-scriptum care suna astfel :

„Răspundeţi-mi, vă rog, la această scrisoare. Vreau doar un singur rînd. Scrieţi-mi numai atît : «Vă iert !»"

Iván îi răspunse imediat.

Îi scrise contesei că îi mulţumeşte mult că s-a gîndit la dînsul. Dar că nu-şi aminteşte pentru ce ar trebui s-o ierte. Dimpotrivă, îşi aduce aminte, cu cea mai vie recunoştinţă, de bunăvoinţa fără margini pe care i-o arătase.

Scrisoarea se străduia să fie şi amabilă, şi rece.

Angela îi răspunse :

„Nu mă întrebaţi cu ce am păcătuit faţă de dumnevoastră şi cu ce nu, glăsuia scrisoarea. E suficient că ştiu eu. Nu dumneavoastră, ci propriul meu cuget îmi face mustrări. El

are nevoie de o liniştire. Răspundeţi-mi sincer, puteţi să mă iertaţi vreodată ? Nu se cădea să mă port cu dumneavoastră precum m-am purtat !"

De astă dată Iván îi trimise o scrisoare mai lungă.

Îi dezvălui unele secrete şi-i făcu mărturisiri pe care de la el nu le auzise încă nimeni şi o rugă pe contesă să fie cu conştiinţa împăcată, căci pe el nu-l jignise niciodată. În ochii săi persoana Angelei sta şi acum la aceeaşi înălţime la care a stat din primul moment.

Drept răspuns primi o a treia scrisoare de la ea

„Domnul meu !

Scrieţi-mi pe o hîrtie acest singur rînd :

«Angela de Bondavár. Vă iert din toată inima.»

Oare aţi putea să faceţi asta ?

Altceva nimic."

Iván îi scrise acest rînd, şi altceva nimic.

. . . . . .

Într-o seară, în faţa locuinţei lui Iván se opri o caleaşcă, şi încă o trăsură. Iván locuia acum la parter, în clădirea direcţiei minei „Bondavár".

Portarul schimbă cîteva vorbe cu persoana din caleaşcă, apoi îi aduse lui Iván două cărţi de vizită.

Iván citi cu surprindere cele două nume :

„Theudelinda, contesă de Bondavár."

„Angela, contesă de Bondavár."

I se păru curios că alături de cel de-al doilea nume nu figurează şi numele soţului.

Îi spuse portarului să poftească înăuntru pe cele două doamne. El le sta la dispoziţie.

Oare ce vor fi dorind de la el ? La ce cazne aveau de gînd să-i supună inima ? Căci el nu le făcuse nici un rău niciodată. Totdeauna le-a vrut binele şi le-a făcut numai bine. Şi acum de ce nu l-or mai fi lăsînd în pace odată ?

Uşa se deschise, şi Iván văzu apărînd o singură doamnă.

Era în întregime în doliu, chiar şi faţa îi era acoperită cu un voal gros, negru, mătasea i se lipea de faţă, îi acoperea trăsăturile, dîndu-i aparenţa unei statui.

Era contesa Theudelinda.

Purta, fără ostentaţie, o pelerină neagră, cu platcă dublă. Cînd Iván îi ieşi grabnic în întîmpinare, de sub pelerină se

ivi o mănuşă neagră şi îi întinse doar vîrful degetelor. Iván le atinse cu buzele.

— Bine v-am găsit ! şopti persoana voalată.

— Unde-i marchiza ? întrebă Iván, cu o strîngere de inimă.

— Vine numaidecît. Se mişcă anevoie.

Iván conduse doamna şi o rugă să ia loc pe canapea.

— Nu-i ieşiţi înainte ! spuse contesa. Nimereşte ea şi singură. O primiţi cu plăcere, nu-i aşa ?

— Oh, contesă, mai încape vorbă ?

— Fără cuvinte alese ! îi reteză vorba contesa. Nu de asta am venit la dumneavoastră, ca să ne spunem fraze frumoase şi să schimbăm amabilităţi. Noi venim cu pretenţii bine stabilite. Răspunsul e simplu : *oui ou non.* Angela vrea să rămînă aici.

— Aici ? întrebă Iván consternat.

— Da, aici ! De ce vă speriaţi ? Aici, în apropierea dumneavoastră. Pentru vecie ! Să fie mereu aici. Să locuiască împreună cu dumneavoastră. Să nu vă părăsească niciodată. Asta doreşte, şi are tot dreptul să o dorească.

Iván era de-a dreptul uluit.

Afară, pe coridor, se auziră deodată paşii grei ai mai multor bărbaţi.

Uşa se deschise, şi patru mineri aduseră înăuntru un sicriu de metal, avînd pe capac o coroană albă de argint, care înconjura blazonul familiei Bondavár, iar sub coroană, cu litere de aur, stătea scris un nume : „Angela de Bondavár". Oamenii aşezară sicriul pe masa mare de stejar.

Iván stătea încremenit ca o statuie, cu ochii aţintiţi la nume şi la coroană.

Theudelinda se ridică şi apucă mîna lui Iván.

— Aici e contesa Angela de Bondavár. Vă roagă pe dumneavoastră, stăpînul de la Bondavár, să-i acordaţi un locşor cît de mic aici, în cavoul castelului strămoşesc, unde să-l poată aştepta pe mirele tuturor femeilor, pe Isus Hristos.

— Cum se poate ? murmură Iván, copleşit.

— Cum se poate ? Foarte simplu. Aruncaţi un trandafir în foc, şi peste două minute întrebaţi cum de s-a putut transforma în cenuşă. Şi acum îi aud rîsul. Era veselă în clipa aceea. O tachinam. Ea rîdea într-una. S-a apropiat de cămin.

În minutul următor am auzit un țipăt : ea stătea în fața mea, cuprinsă de flăcări.

— A ars ? strigă Iván, astupîndu-și fața cu mîinile.

— Încă n-ați văzut un asemenea diamant arzînd.

— Dar nu era nimeni în apropierea ei, nu i-a sărit nimeni într-ajutor ?

— Nimeni ? strigă doamna. Dar cine e acest nimeni ? N-ați tresărit în somn în patul dumneavoastră la ora unu după miezul nopții ? N-ați auzit strigătul ei : „Iván, ajută-mă !“ N-ați auzit numele dumneavoastră ? Un înger cu iadul în el ! Unde erați atunci, să fi sărit la ea, să fi înăbușit cu un covor focul care i-a cuprins veșmintele, s-o fi luat în brațe, s-o fi reținut cu forța, s-o fi smuls din gheara morții ? Dumneavoastră sînteți acel „nimeni“ ! Acum e aici și celălalt și zice : „Acum sînt un nimeni și eu. Să fim împreună.“

O durere cumplită strînse inima lui Iván ca într-o mînă de fier.

— A suferit două zile în chinuri supraomenești, spuse Theudelinda. Cînd mă gîndesc la ea, îmi vine să înnebunesc, și totuși mă gîndesc mereu la ea. Pînă în ultima clipă nu și-a pierdut cunoștința și vorbea. Nu ! De ce să aflați ce-a spus ? În ultimul său ceas a cerut un creion și v-a scris ceva pe o hîrtie. E aici, în această scrisoare. N-o desfaceți, n-o citiți cît sînt eu aici, tot n-aș putea să vă dau lămuriri. Dacă aveți ceva de întrebat, întrebați-vă singur. Iată cheia sicriului. V-o dau dumneavoastră.

Cînd îi întinse cheia, mîna lui Iván se trase înapoi cu o mișcare înspăimîntată.

— De ce vă speriați ? Vă este frică să deschideți sicriul ? Să nu vă îngroziți. E îmbălsămată. Fața nu i-a fost atinsă de flăcări. O să vedeți că mai zîmbește încă.

Iván își luă inima în dinți, descuie sicriul, ridică repede capacul și privi chipul femeii.

Vai, nu mai zîmbea. Era rece și calmă. Ca atunci, în pădure, cînd o culcase leșinată pe bușteanul acela îmbrăcat în mușchi.

Zăcea atît de liniștită pe perna de atlaz alb, încît Iván avea impresia că dacă i-ar vorbi, ca atunci, și-ar deschide ochii pentru o clipă și ar zice cu mîndrie : „N-am nevoie de nimic !“ Apoi s-ar stinge din nou.

Era frumoasă şi acum această faţă de marmură, cu sprîncenele subţiri, nemişcate. Iván izbuti să se stăpînească şi de data asta ca şi atunci, să n-o atingă nici măcar cu un sărut. Poate că nimeni nu s-ar fi supărat nici atunci pentru acest gest, cum nu s-ar fi supărat nici acum.

Aşa cum făcuse cu acul de cravată, acum lăsă capacul sicriului peste frumoasa taină. Ea nu trebuia să ştie niciodată, nici vie, nici moartă.

— Păstraţi cheia ! spuse Theudelinda. Este a dumneavoastră, al dumneavoastră e şi sicriul şi comoara din el. Asta i-a fost voia. Dumneavoastră sînteţi stăpînul. E datoria dumneavoastră s-o înmormîntaţi. Acum nu mai puteţi fugi de ea.

Prin voal Theudelinda se uită în ochii aprinşi ai lui Iván, iar el se uită ţintă în ochii ei.

Dacă unul dintre ei ar fi lăsat să i se prelingă din ochi o singură lacrimă, amîndoi ar fi izbucnit în plîns. Dar şi ea şi el voiau să arate cîtă tărie sufletească au. Că pot porunci pînă şi ochilor !

— Acceptaţi această obligaţie ? întrebă contesa.

Iván dădu din cap fără a rosti nici un cuvînt.

— Prin urmare, o veţi înmormînta dumneavoastră, pentru că eu, una, în cripta de la Bondavár nu calc. Ştiţi de ce.

Tăcură cîteva minute amîndoi.

Apoi Theudelinda vorbi din nou :

— Nici un preot ! Nu vreau să văd preot ! Blestemat fie cel care m-a ademenit din vizuina mea, unde mi-aş închipui şi acum că stau de vorbă cu spiritele străbunilor mei în fiecare noapte. N-aş fi plecat în lumea mare să caut nefericirea, n-ar fi venit la mine Angela, n-ar fi ajuns fratele meu Tibald de rîsul lumii, nu s-ar fi deschis iadul sub castelul de la Bondavár. Nu v-aş fi cunoscut niciodată. Nu s-ar fi întîmplat tot ce s-a întîmplat... Nu vreau să mai văd preoţi niciodată, nu vreau să mai aud cîntece religioase niciodată !

Căzu din nou pe gînduri. Apoi, într-un tîrziu, adăugă :

— De fapt, de ce n-aţi afla şi dumneavoastră ? Angela, în ultimele zile, s-a convertit la religia protestantă, ca să se poată despărţi de soţul ei. Şi dumneavoastră sînteţi protestant, nu-i aşa ? Dar ce vă interesează ? Nu-i nevoie de nici un preot. Oamenii vor duce sicriul pînă la uşa cavoului, frumos, liniştit, acolo ne despărţim, pentru că eu nu intru înăuntru. Dumneavoastră veţi rosti o rugăciune la căpătîiul ei, dacă ştiţi

să vă rugaţi. Eu nici asta nu mai ştiu. Acolo ne despărţim. Pentru totdeauna. Veţi pune sicriul la locul lui. Iar eu mă voi întoarce acolo unde nu mă aşteaptă nimeni.

Iván îi chemă pe cei patru mineri. Aceştia luară din nou sicriul pe umeri, trecură prin coridor, şi pe uşa din spate îl scoaseră în aleea din grădină.

Parcul englezesc despărţea castelul de clădirea direcţiei minei.

Cum treceau pe cărările întortocheate, copacii îşi scuturau frunzele galbene pe sicriu, ca un semn de rămas bun. Păsările de pe ramuri cîntau cîntece funebre.

Iván mergea după sicriu cu capul descoperit ; după el, ceva mai în urmă, păşea contesa Theudelinda.

Cînd ajunseră la uşa criptei, Iván porunci ca sicriul să fie lăsat jos. Se aplecă deasupra lui şi stătu mult timp aşa.

Poate aceasta îi era rugăciunea.

Dumnezeu îi ascultă şi pe cei care nu-i vorbesc cu glas tare. Îi aude şi pe cei care nu spun nimic, ci simt doar.

Theudelinda se aplecă spre Iván, şi prin voalul negru îl sărută pe frunte.

— Vă mulţumesc că aţi însoţit-o. Acum e a dumneavoastră.

Şi porni zorită înapoi pe cărările întortocheate ale grădinii, ca şi cum s-ar fi temut ca nu cumva Iván să i-o dea înapoi pe cea pe care i-o adusese.

Iván ordonă ca sicriul să fie coborît în cripta nobilei familii Bondavár, îl aşeză în lăcaşul său trist, apoi dădu drumul oamenilor.

El mai rămase acolo. La lumina unei lumînări de ceară scoase scrisoarea cu ultimele cuvinte ale muribundei.

Aceste cuvinte sunau aşa :

„Dar eu pe cine am să aştept sub aurora boreală ?"

Iván scoase un suspin adînc :

— Pe mine cine mă va aştepta sub aurora boreală ?

. . . . . .

Cînd se întoarse de la criptă la locuinţa directorială, nu se mai vedea nici măcar praful răscolit de caleaşca contesei Theudelinda şi nici de trăsura mortuară.

Aşadar, pieriseră amîndouă : şi contesa, şi ţăranca. Au plecat acolo unde nu-i nimeni frumos, unde nimeni nu are păcate.

Pe una a răpit-o cărbunele, pe cealaltă focul. Două spirite răzbunătoare ! Pentru că Iván le-a învins şi le-a forţat să-l slujească, spiritele au ucis cele două femei la care mai avea un oarecare drept pe lumea asta.

Avea dreptul să se gîndească la ele cu amărăciune.

Acum era lipsit şi de această plăcere chinuitoare.

Pentru că femeia frumoasă care te-a înşelat şi care trăieşte pentru altul este încă a ta.

Femeia frumoasă care te-a iubit, a murit şi pe care ai înmormîntat-o, tot a ta rămîne.

Dar din femeia frumoasă care a ajuns a altuia şi a murit pentru altul, nu-ţi mai rămîne nimic. Nici n-a existat !

Abia acum simţea Iván că e singur pe lume.

Şi-ar fi dat toată gloria de-ar fi putut salva măcar pe una din ele.

Purta doliu.

Nu haine de doliu, sau crep la pălărie.

Ce poate însemna asta ?

Europeanul poartă doliu negru, chinezul galben, musulmanul gri, cei vechi purtau doliu alb, maghiarii de odinioară, violet, evreii îmbrăcau haine rupte, filozoful însă poartă doliu în inimă.

Filozoful nu-şi împărtăşeşte tristeţea altuia. Dimpotrivă. El dăruieşte altora numai bucuriile sale.

În colibele din Valea Bondei s-a împămîntenit bunăstarea. În locul pădurilor pustii s-au ivit oameni.

În minţile ignorante s-a făcut lumină.

Morala curată, caracterul tare au început să se răspîndească în popor.

Iván trimise pe cheltuiala sa tineri ca să studieze în fabricile din străinătate.

A adus meşteri pietrari din Elveţia, lucrătoare de dantele din Holstein, ca să-i înveţe pe copiii şi pe femeile din ţinut să facă acele munci care se pot numi distractive, care umplu timpul şi asigură pîinea parcă din nimicuri. Căci poporul care

munceşte, de la mic la mare, de nevoie, sau din plăcere, cînd ajunge să vadă în muncă o binecuvîntare, şi nu o caznă cumplită, se înnobilează.

S-a îngrijit de şcoli, l-a ridicat pe învăţător din rîndul robilor nenorociţi, a stimulat cu burse tineretul studios, a pus cărţi cu miez în mîna adulţilor. În fiecare sat a înfiinţat cîte o bibliotecă şi cercuri de lectură.

A obişnuit poporul să-şi economisească bănuţii care-i prisoseau. Făcu cunoscute avantajele ajutorului reciproc. A întemeiat o casă de economii şi un dispensar în Valea Bondei.

Iar mina lui o transformă într-o colonie model.

Muncitorul era în acelaşi timp şi stăpîn, împărţea venitul pe jumătate cu proprietarul.

Cel care voia să intre în această colonie, fie că era bărbat, fie că era femeie, trebuia să se supună unui examen sever, un an întreg de încercare.

Şi această probă nu era uşoară.

Mai ales pentru fetele tinere.

Nici sub ochii mamei, nici în mănăstire sau la pension nu era atît de bine supravegheată o fată tînără ca în mina de la Bondavár. Fiecare cuvînt, fiecare pas al ei era urmărit.

Dar cine nu corespundea, cine nu dădea satisfacţie în anul de încercare, nu era dat afară sau făcut de ruşine. I se spunea :

„Eşti avansat ! Treci la mina societăţii. Acolo vei primi salariu mai mare !“

Nu i se spunea că asta înseamnă o degradare.

Acolo morala era mai liberă, legea nu mai era aşa severă.

Cel care trecea cu bine toate încercările era încet-încet promovat membru al coloniei şi-şi lua partea din beneficiul minei.

Iar la aniversarea zilei în care Iván stinsese incendiul din mină, se institui un premiu de virtute pentru mineriţa nemăritată care va fi dovedit ţinuta morală cea mai bună, care se va fi arătat cea mai sîrguincioasă.

Pentru acest premiu, Iván afectă cincizeci de galbeni, iar muncitorii, un minunat văl de mireasă.

Nimeni nu ştia în ce va consta premiul. Cîştigătoarea urma să-l primească fără să-i cunoască valoarea. Acesta era secretul bătrînilor.

Înmînarea premiului nu avea să fie însoţită de nici o festivitate deosebită. Avea să aibă loc într-o zi de lucru, cînd

în mîna fiecărui muncitor se mai găseau cazmaua şi tîrnăcopul, ca să vadă fiecare că premiul se acorda nu pentru un obraz frumos, ci pentru a răsplăti o inimă bună şi un braţ sîrguincios.

Ce mare va fi bucuria poporului în acea zi.

Aşa purta Iván doliu.

NU ! EVILA

Sosi şi ziua aniversării unui an de la stingerea incendiului.

Bătrînul Pál se duse să-l viziteze pe Iván, care, de cînd devenise directorul minei societăţii, locuia la uzina principală. Nu mai putea sta retras la locuinţa sa de sihastru. Postul de director cerea un contact permanent cu personalul.

În drum spre mină întîlnindu-l pe bătrînul muncitor, Iván îl luă cu el în trăsură.

— Azi se împlineşte un an de la ziua aceea de neuitat, zise Pál.

— Ştiu, Pál. Azi atribuim premiul de virtute. Juriul a hotărît cui să-l dea ?

— Da, în unanimitate, îl dă unei fete care a intrat în mină cu puţin înainte de evenimentul pe care-l sărbătorim azi.

— Şi e socotită vrednică să-l primească ?

— Fără doar şi poate. E sîrguincioasă. În fiecare zi vine prima la lucru şi pleacă ultima. Şi în timpul lucrului nu se vede că ar fi nemulţumită, ca alte multe femeiuşti care se strîmbă cînd aud scîrţîitul roabei. Asta lucrează parcă i-ar face mare plăcere. Cînd i se umple roaba, chiar ea îi îndeamnă pe cei care încarcă : „Mai puneţi o lopată !“ Apoi aleargă veselă cu roaba, şi cînd se întoarce, cîntă, parcă ar veni de la petrecere. La sfîrşitul ceasului de odihnă îi îndeamnă pe ceilalţi : „Hai să începem odată !“

— Nu e semeaţă ?

— Nu. Are aceeaşi rochie de sărbătoare ca acum un an, cînd a venit aici, şi rochia e tot aşa de curată ca atunci. Nu poartă la gît nici un şir de mărgele, numai pe cap o fundă îngustă, cu care îşi leagă părul. Noaptea îşi spală singură ro-

chiţele albe la jgheab. E foarte curios că ei îi place să îmbrace în fiecare zi o rochie albă, curată. Dar ea singură şi-o spală, numai ea se trudeşte.

— E econoamă ?

— La casa noastră de credit ea are depusă suma cea mai mare. Ar putea avea şi mai mult, dar în fiecare duminică le împarte cerşetorilor care stau pe la uşa bisericii cîştigul ei pe cel puţin o zi. Cu toate că ei sînt ajutaţi de comunitatea noastră. Dar preotul zice că e de dorit ca la slujba religioasă, şchiopii şi ologii să stea duminica acolo, pe pragul bisericii, ca poporul să se obişnuiască cu virtutea de a da de pomană.

— Se duce regulat la biserică ?

— În fiecare duminică vine cu noi, dar, lucru curios, ea nu stă cu celelalte fete în bancă, ci îngenunchează într-un colţ în faţa altarului lateral şi rămîne acolo cu faţa acoperită tot timpul liturghiei.

— E cumsecade ?

— Niciodată nu jigneşte pe nimeni şi nu se supără pentru nimic. O dată o femeie i-a spus un cuvînt jignitor. În astfel de cazuri, noi obişnuim să aplicăm sancţiuni severe. Ceilalţi muncitori au pîrît-o. Ea însă a negat că ar fi fost jignită. Nu după mult timp, femeia aceea s-a îmbolnăvit. N-avea pe nimeni, pentru că e văduvă, şi atunci fata asta a stat de veghe lîngă ea nopţi de-a rîndul, şi seara, după terminarea lucrului, se ducea la farmacie să-i aducă medicamente.

— Nu e prefăcută ? Nu-i haină ?

— Dimpotrivă, e mereu veselă şi glumeaţă. Ştiţi, cei de teapa noastră sînt uşori la vorbă, nu-şi aleg cuvintele. Ar fi vai de cel care, auzind cuvinte mai crude, ar strîmba din nas. Ţăranca n-are voie să izbucnească în plîns dacă i se vorbeşte mai grosolan şi trebuie să-i dea şi peste mînă celui care, făcînd glume proaste, mai pune şi mîna. Asta e ceea ce la noi se cheamă virtute. Fata care ar începe să plîngă ar face de rîs judecata noastră sănătoasă, ţărănească ! Dar dacă ne trage o palmă, spunem : „Straşnică fată !“ Mai bine să aibă o mînă iute decît să plîngă din te miri ce, să dea toată ziua bună ziua apă la şoareci. O văd lăcrămînd numai atunci cînd, duminica după-masă, în grădina cu duzi, tineretul se adună în cerc şi încep, nu ştiu a cîtea oară, să povestească întîmplarea aceea, cînd dumneavoastră, domnule, aţi coborît sin-

gur-singurel cu furtunul în mîna prăbuşită, şi noi am crezut că aţi şi pierit acolo. Femeile şi copiii ascultă povestea mea cu răsuflarea oprită, deşi îi ştiu de mult sfîrşitul. Unul oftează, altul se miră. Pe faţa unuia sau altuia se vede dinainte bucuria cînd vine vorba de aducerea la suprafaţă a celor înmormîntaţi de vii. Altul se înfioară cînd trec la descoperirea incendiului din mină ; numai ea singura plînge de la început pînă la sfîrşit, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

— Şi e o fată cuminte ?

— Cu privire la asta am convocat femeile, ca să ne spună ce anume ştiu despre ea. Şi, domnule, vă spun o vorbă mare : nici una n-a găsit să spună cu privire la ea nici un pic de rău, nici cît un bob de mac. Apoi i-am luat la rînd pe tineri. Nu cumva e vreunul care se plimbă pe sub fereastra ei ? Nici unul n-a recunoscut că ar face aşa ceva. La urma urmei, de ce-ar ascunde dacă n-ar fi aşa ? Fata de ţăran e făcută să fie a ţăranului. Cel care o iubeşte poate s-o ia.

— Bine, Pál.

Între timp ajunseră la mina cea veche. Coborîră din trăsură şi urcară la cantonul de lîngă decovil.

(Exista un decovil care lega calea ferată de vechea mină, tăind peste domeniul Bondavár.)

Acolo Iván găsi adunată o parte din muncitori şi dădu dispoziţia să fie chemaţi şi ceilalţi, iar munca să fie oprită pentru astăzi.

Femei şi bărbaţi se adunau încetul cu încetul ; rămase în mină numai un grup de fete, care se angajaseră să nu întrerupă lucrul pînă cînd nu vor căra cu roaba, pînă sus, pe grămada uriaşă de cărbune care zăcea lîngă decovil şi aştepta să fie transportată mai departe, încă o încărcătură care tocmai atunci ieşise din mină. Grămada aceea nu se termină niciodată, deşi se căra mereu din ea.

Pentru cei aflaţi la canton, împreună cu Iván, mormanul de cărbune ascundea intrarea minei.

Se auzea doar chicotitul vesel al fetelor aflate dincolo de morman, care se îndemnau una pe alta să grăbească treaba.

Una din ele începu să cînte un cîntec popular.

Melodia era tristă şi melancolică, aşa cum sînt de obicei melodiile slovace, parcă ar fi fost ticluite plîngînd.

Vocea care cînta era frumoasă, cristalină şi nostalgică. Textul era simplu :

Cînd uşor te-am pieptănat,
Părul ţi l-am răsfirat.
Iar ocări, cînd te-am lăut,
Nu ţi-am spus, am tot tăcut...

Iván se încruntă.

De ce se mai cînta acest cîntec ? De ce cîntă altcineva această melodie ? De ce n-o lăsau să piară, să se uite odată ?

— Auziţi, vine fata ceea, spuse bătrînul Pál. Ăsta-i cîntecul ei. Iat-o, acum se urcă pe vîrful mormanului.

După o clipă, fata se ivi pe vîrful dealului negru.

Din fugă, împinse roaba încărcată şi, ajungînd sus, deşertă cărbunii cu o grabă plină de supleţe. Bucăţi mari de cărbune se rostogoleau în jos.

Era o fată tînără, bine dezvoltată, şi purta un pieptar albastru şi o fustă roşie.

Dar această fustă nu era sumeasă şi prinsă la şold, ci lăsa să se vadă doar laba piciorului şi gleznele subţiri.

De pe cap îi alunecase basmaua pestriţă, şi lăsa să i se vadă frumoasele bucle negre în jurul capului.

Faţa îi era plină de praf de cărbune şi strălucea de voie bună. Pulbere pămîntească şi glorie cerească.

Dar ceva nu putea fi acoperit de praful de cărbune : ochii mari, negri, două diamante mari, negre. Întuneric spuzit de stele.

Fata se opri puţin, nemişcată, pe vîrful mormanului de cărbune, şi se uita uimită la mulţimea adunată.

În clipa următoare Iván era lîngă ea.

Cu spaima turbată a bucuriei, sări peste şanţul terasamentului din faţa cantonului şi urcă în fugă pe mormanul de cărbune.

— Eveline ! strigă, apucînd mîna fetei.

Fata se uită la el şi, clătinînd din cap liniştită, răspunse :

— Nu, Evila.

— Tu eşti aici ! Ai venit aici !

Fata îi răspunse blajin :

— Lucrez aici, domnule, în mina dumneavoastră, de un an de zile... Şi dacă mă lăsaţi, am să lucrez aici şi de-acum încolo.

— A, nu ! Ai să fii soţia mea ! strigă aprins Iván, şi trase mîna fetei spre pieptul lui.

Îl puteau vedea, îl puteau auzi toţi cei adunaţi acolo.

Fata înclină capul, lăsîndu-l pe mîna lui, pe care apoi o duse la gură.

— Nu ! Nu, domnule. Lăsaţi-mă să vă fiu servitoare, slujnică, în casa dumneavoastră. Slujnica soţiei dumneavoastră. Eu pot fi fericită şi acolo. Nu vreau nimic mai mult.

— Dar vreau eu ! Ai venit la mine şi ai să fii a mea. Cum ai putut fi aşa de crudă, atît de aproape de mine timp de un an şi să nu-mi dai de ştire ?

— Oh, domnule, nu mă puteţi ridica pînă la dumneavoastră, spuse fata cu o căutătură îndurerată şi cu sfială chinuită. Dumneavoastră nu mă puteţi ierta. Nu ştiţi cine am fost eu ?

— Ştiu totul ! Şi-ţi iert totul.

Vorbind astfel, Iván dovedea că nu ştie nimic. Căci dacă ar fi ştiut totul, nu fata ar fi trebuit să stea în genunchi la picioarele lui, ci el în faţa ei, şi s-ar fi cuvenit să-i sărute mîinile care n-au fost mînjite de moscul desfrînării, ci au fost sfinţite de praful de cărbune.

Iván o strînse la piept.

Ea zise cu o voce tremurîndă :

— Dumneavoastră mă iertaţi, dar lumea n-are să v-o ierte niciodată.

— Lumea ! strigă Iván, înălţînd capul cu o mîndrie mai mult decît aristocratică. Lumea mea este aici ! spuse, bătîndu-se cu pumnul în piept. Lumea ? Priveşte în jur ! Toţi cei care trăiesc în această vale îmi sînt datori pînă în ultima clipă a vieţii lor. Fiecare fir de iarbă să-mi mulţumească mie că poate înverzi mai departe. Munţii şi văile ştiu că, după Dumnezeu, eu am fost acela care am avut grijă de ele ! Am făcut rost de un milion ! Fără să fi jefuit pe cineva. Cîţi *filléri* am dat, atîtea binecuvîntări am primit. De la palatele princiare, pînă la cocioaba văduvei, eu am uscat lacrimile disperării. I-am scos pe duşmanii mei din mormintele lor, şi am şters numele de orfan şi văduvă pe care le purtau copiii şi soţiile lor. Tot globul îmi trîmbiţa numele, glorificîndu-l, dar

eu m-am ascuns sub pămînt, să nu aud. Am văzut surîzîndu-mi cea mai frumoasă dintre femei, şi în acest surîs era cuprinsă toată lumea ! Am păstrat numai cheia sicriului aceleia care făcea ca lumea să fie atît de frumoasă. Lumea mea este aici, înăuntru. Şi în această lume n-a locuit nimeni în afară de tine. Spune : mă vei iubi ?

Ochii fetei se întunecau. Simţea că întreg raiul coboară asupra ei. Faţa plină de strălucire a lui Zeus, care cu o singură privire a ucis-o pe Semele.

— O, domnule, şopti ea, dacă n-am să mor acum... atunci vă voi iubi veşnic, dar eu ştiu... că va trebui să mor... acum...

Cu aceste cuvinte se prăbuşi în braţele lui Iván, neînsufleţită. Faţa ei, cu cîteva clipe înainte atît de roşie, se făcu galbenă cum e ceara, ochii ei, adineauri atît de strălucitori, încremeniseră ca două pietre ; trupul ei, cu o clipă înainte gingaş ca trandafirul îmbobocit, se făcu moale ca frunza veştedă.

Iván ţinea în braţe fiinţa aceea fără viaţă, pentru care luptase şi suferise atît, şi care-i spusese : „Dacă n-am să mor, atunci vă voi iubi veşnic. Dar eu ştiu că va trebui să mor acum !..." Dar n-a murit.

ULTIMUL CAPITOL

Ce-a fost diamant, diamant a rămas.

NOTA

Pentru cititorii mei care nu cunosc limba latină, anexez traducerea vesperei satirice din capitolul *Duşmanul diavolilor.*

Publicată în text, traducerea ar fi pricinuit numai confuzii.

Totodată, notez că această excelentă poezie latină este o moştenire străveche şi autentică, al cărei autor a trăit în vremea „călugărilor roşii".

Găteşte-te, Bahus, pentru băutură!

Altă voce :

Şi grăbeşte la sugăciune! Slavă ţie, Bahus, şi odraslei tale, Berea, şi sfîntului Bur-duh, ca unul din Bahus născut, acum şi pururea şi-n beciul beciurilor, Amvin.

Antifonul :

Daţi-ne nouă din berea voastră, căci însetate-s gîtlejurile noastre!

Psalmul :

Şi-acel frate zise : Frate,
Mai ţii la înc-o jumate?
Ţie, Bahus, slavă, ţie, Ceres din ciorchin,
Păzeşte-ne de-al setei chin.
Sug din zori în noaptea deasă,
De parale nici nu-mi pasă.
Doar cel ce bînd sub masă pică
Frate-i volnic să ne zică.
Pe lege, bem, mereu, împărăteşte,
Pîn'ce soare nou iar creşte.

L-amiază luăm altă bărdacă,
Zeului de noi să-i placă.
Nume de fraţi beţivi purtăm,
Zi şi noapte ştim să bem.
Cu noi deci cine vrea să meargă,
Cu vrednicie vinu-l soarbă.
Slavă lui Bahus!

Capitulum :

Luaţi seama, fraţilor, şi frămîntaţi-vă, şi înturnîndu-vă de la cîrciumă, toate ulicioarele cercetaţi-le, şi tot ce veţi afla într-însele pe loc deşertaţi, ca deşartă să nu rămînă venirea vinului, şi tot asemenea să lucraţi în beciul beciurilor,
Amvin.
Slavă lui Bahus!

Corul :

O, Bahus, tu, al Cererei tătic,
Zeu al oricărui coglic-coglic,
Dintr-a ta-ndurare,
Belşug e la pahare.
Iar noi sprinteni vom bea
Nentrerupt spre lauda ta,
Pe care oriunde şi oricînd
Cînta-o-vom vinul sorbind.
Slavă ţie, Bahus!

Vocea preotului :

Bahus cu voi!

Corul :

Şi cu Bur-duhul tău!

Oraţia :

Lui Bahus să ne-afumăm !

O, Bahus, atoateborîtorule, tu, care întemeiat-ai întru slava-ţi frăţia noastră, fă, rugămu-ne, ca astă frăţie, slobodă de orice prigoană, să sporească pururi cu şi mai straşnici băutori, acum şi-n beciul beciurilor, Amvin. ⋆

⋆ Traducerea textelor latineşti aparţine lui Radu Albala.

GLOSAR

A

abraxas — cuvînt de origine obscură, folosit de magicieni şi alchimişti

abrenuntio — renunţ (lb. lat.) ; primul cuvînt al formulei sacramentale de renunţare la credinţa protestantă şi de convertire la catolicism

absint — băutură alcoolică de culoare verzuie, preparată cu pelin, anason şi alte plante aromate

adeptus — iniţiat (lb. lat.) ; aici în sensul de membru al unui grup sau al unei clase sociale

adieu — adio (lb. fr.)

ad peram et saccum — pînă în fundul traistei şi al sacului (lb. lat.)

ad vocem — la aceasta ; asta mi-aminteşte (lb. lat.)

afeliu — punctul cel mai îndepărtat de soare de pe orbita unei planete

affaire — afacere (lb. fr.)

aphis — denumire ştiinţifică a unor insecte care trăiesc pe frunze, ramuri sau lujeri, denumite popular „pureci de plante"

agent de change — agent de schimb, agent la bursă (lb. fr.)

agio — în lumea capitalistă, profit rezultat din speculaţiile asupra insemnelor monetare, asupra mijloacelor de plată şi asupra hîrtiilor de valoare (acţiuni, obligaţii, rente etc.) (lb. it.)

ah, ça — ei, asta (lb. fr.)

akó — veche unitate de măsură maghiară pentru capacitate ; un *akó* este echivalent cu 50—80 de litri

alfa şi omega — numele primei şi ultimei litere ale alfabetului grecesc ; aici în sens figurat : începutul şi sfîrşitul

allonge — perucă buclată în creştetul capului, la modă pe timpul regelui Ludovic al XIV-lea al Franţei (lb. fr.)

al pari — egal, la valoarea egală (lb. it.) ; la bursă acţiunea se găseşte *al pari* dacă cursul său e egal cu valoarea nominală

amadisse — povestire populară cu subiect cavaleresc, în genul cunoscutului roman medieval spaniol *Amadís de Gáula*

amiantă — varietate de azbest, cu numeroase întrebuinţări în tehnică

a minori ad majus — de la mai mic la mai mare (lb. lat.) ; adică prin inducţie

annularia longifolia — denumirea ştiinţifică a unor plante înrudite cu coada-calului ; fosilele lor se întîlnesc frecvent în straturile de cărbuni

antracoteriu — mamifer fosil, strămoş al hipopotamului şi al porcilor

antifon — versete din psalmi care, în timpul slujbei religioase, se recită de două coruri sau de două voci în ritmul psalmilor ce urmează

apage, Satanas — înapoi, Satana (lb. lat.) ; citat biblic

asteroizi — micile planete ale sistemului solar, ale căror orbite sînt, în general, cuprinse între orbitele lui Marte şi Jupiter

a tempo — în ritm, în cadenţa originală (lb. it.)

a vista — la vedere (lb. it.)

aviticitas — instituţie de drept cutumiar maghiar, menită să asigure integritatea bunului familial (lb. lat.)

Aufschneider — mincinos, lăudăros, fanfaron (lb. germ.)

Aufsitzer — pretext (lb. germ.)

Ausschuss — comisie, comitet (lb. germ.)

autodafé — ardere pe rug la care erau osîndiţi în timpul inchiziţiei cei socotiţi eretici (lb. sp.)

auxesis — figură stilistică, cunoscută şi sub numele de hiperbolă (lb. gr.)

B

Bachus vobiscum — Bachus cu voi (lb. lat.)

bacanală — la romani, sărbătoare în cinstea lui Bachus, caracterizată prin exaltare mistică şi orgii ; aici în sensul de petrecere zgomotoasă şi destrăbălată

bacantă — preoteasă a zeului Bachus ; aici în sensul de femeie destrăbălată

baisse — scădere (lb. fr.) ; termenul este folosit cu referire la scăderea cursului valorilor bursiere

baiaderă — dansatoare indiană

Bankeria — denumirea ştiinţifică a unui arbust originar din Australia

banqueroutier — falit care a fost găsit vinovat de fraude în dauna creditorilor (lb. fr.)

baobab — arbore de dimensiuni uriaşe din Africa tropicală *(Adansonia digitata)*

bath — hîrtie de scris de calitate superioară, numită astfel după oraşul Bath din Anglia, unde se fabrica

betting-house — birou unde se încheie pariuri pentru cursele de cai (lb. engl.)

Blitzjung — foarte tînăr (lb. germ.)
bon enfant — copil ascultător (lb. fr.)
bon mot — vorbă de duh (lb. fr.)
bon ton — ansamblul regulilor de purtare adoptate de societatea „aleasă" (lb. fr.)
bourse des femmes — bursa femeilor (lb. fr.)
Börsenbericht — Buletinul bursei (lb. germ.)
bristol — hîrtie albă, groasă, de bună calitate, din care se fac copertele de cărţi şi cărţile de vizită
brîul Afroditei — brîu „fermecat", care, după mitologie, conferă celor ce-l poartă o forţă de atracţie irezistibilă
Bruder — frate (lb. germ.)
burian — vîrtej de nisip în Asia Centrală şi de Nord
burnuz — manta albă, lungă pînă în călcîie, de obicei cu glugă, purtată de arabi ; îmbrăcăminte de casă femeiască, croită după modelul burnuzurilor

C

ça — asta (lb. fr.)
Calamites — plantă fosilă, înrudită cu trestia
ça mord — muşcă (lb. fr.)
caradoc — perioada superioară a silurianului
cavalièrement — în mod cavaleresc (lb. fr.)
cendrillon — cenuşăreasă (lb. fr.)
cercle — cerc, societate restrînsă (lb. fr.)
cercopiteci — familie de maimuţe cu botul alungit
charta bianca — document semnat în alb, cec cu sumă necompletată (lb. it.)
chignon — coc sau conci (lb. fr.)
chiton squamosus — denumirea ştiinţifică a unei specii de melci din Marea Mediterană
ciau — salut (lb. it.)
çi-devant — fost ; care a avut o calitate, un rang, o funcţie în trecut (lb. fr.)
cinabru — sulfură de mercur naturală de culoare roşie, folosită ca vopsea în pictură
compagnon financier — tovarăş de afaceri (lb. fr.)
condotier — căpetenie care lua în soldă mercenari şi îi ducea în serviciul unui principe sau al unei republici italiene

confiteor — mărturisesc (lb. lat.) ; cuvînt din tipicul spovedaniei la catolici
consumo — consum (lb. lat.)
contre-mine — contramină (lb. fr.) ; în sens propriu : lucrare subterană făcută spre a descoperi şi a distruge minele aşezate de inamic ; aici în sens figurat : uneltire bursieră în scopul de a determina scăderea cursului anumitor valori
contre-mineur — jucător la bursă interesat în scăderea cursurilor unor valori anume
corbeille — coş, în terminologia bursieră, spaţiu circular înconjurat cu o balustradă în jurul căruia se întrunesc agenţii de schimb (lb. fr.)
côtelettes — favoriţi (lb. fr.)
cotillon — dans cu figuri şi scene mimice (lb. fr.)
coulisse — în sens propriu : acea parte a bursei unde jucătorii încheie tranzacţii fără intermediul agenţilor oficiali de schimb ; în sens figurat : totalitatea jucătorilor care cumpără şi vînd valori pentru contul lor propriu (lb. fr.)
coulissier — speculant la bursa de acţiuni (lb. fr.)
coetus — adunare, reuniune (lb. fr.)
creaţie plutoniană — teorie care atribuie căldurii subterane schimbările scoarţei şi formarea rocilor
creiţar — monedă de aramă în uz în imperiul austro-ungar ; creiţarul reprezenta a suta parte dintr-un fiorin

D

das böse Wetter — vremea cea rea (lb. germ.) ; numire metaforică pentru gazul grizu
das schlagende Wetter — vremea care loveşte (lb. germ.) ; altă numire metaforică pentru gazul grizu
déchéance acta — document prin care se pronunţă o decădere din drepturi sau o degradare (în original pe jumătate în franceză, pe jumătate în latină)
deget — veche unitate de măsură maghiară de lungime egală cu 2,6 cm
demoiselle — domnişoară (lb. fr.)
De profundis — Din adîncurile abisului (lb. lat.) ; cuvintele de început ale versiunii latine a psalmului 139, care se cîntă pentru morţi
devonian — subdiviziune a erei primare sau paleozoice, caracterizată prin formarea munţilor, prin apariţia ultimelor tipuri de nevertebrate, a unor peşti vertebraţi şi a reptilelor primitive şi prin dezvoltarea florei continentale

diable — diavol (lb. fr.)

Dies irae — Ziua mîniei (lb. lat.) ; ziua judecăţii de apoi, titlul şi primele cuvinte ale rugăciunii pentru morţi la catolici

diluviu — numele vechi al subdiviziunii superioare a erei cuaternare ; corespunde perioadei de extensiune maximă a gheţurilor

dinoteriu — mamifer fosil din era terţiară, strămoş al elefantului ; de mărimie uriaşă, avea doi fildeşi îndoiţi la falca de jos

dividend — partea de beneficiu ce revine acţionarilor societăţilor anonime în raport cu valoarea acţiunilor ce le posedă

doctor philosophiae — doctor în filozofie (lb. lat.)

doliu tragic — aluzie la perioada de crunte represiuni exercitate de camarila vieneză împotriva participanţilor la revoluţia ungară din 1848

dramolette — dramă scurtă (lb. fr.)

dudolkálás — a fredona (lb. magh.)

duplex libelli dos est — Copia actului [de căsătorie] este chitanţa de primire a zestrei (lb. lat.)

Du sublime au ridicule — De la sublim la ridicol (lb. fr.) ; observaţie făcută de Napoleon I în legătură cu retragerea din Rusia

E

Ehren-praeses — preşedinte de onoare (lb. germ. şi lat.)

emporium — piaţă, centru comercial, loc de întîlnire a negustorilor (lb. lat.)

en bon enfant — ca un copil ascultător (lb. fr.)

en famille — în familie, în intimitate (lb. fr.)

en liquide — plata pe loc, cu bani gheaţă (lb. fr.)

enfin — în sfîrşit (lb. fr.)

encaustică — pictură pe lemn, cu culori topite în ceară fierbinte

ensemble — ansamblu (lb. fr.)

Equisetum — denumirea ştiinţifică a plantei numite, popular, coada-calului ; forme înrudite au fost găsite ca fosile

E pur si muove — Şi totuşi se mişcă (lb. it.) ; cuvinte pe care le-ar fi rostit *Galileo Galilei* (1564—1642) după ce a fost constrîns să repudieze teoria heliocentrică

établissement — întreprindere, afacere (lb. fr.)

Evrica — Am găsit (lb. elină) ; exclamaţie atribuită lui Arhimede, care ar fi rostit-o cu prilejul descoperirii legii hidrostatice

F

fait accompli — fapt împlinit (lb. fr.)
fillér — monedă divizionară austro-ungară ; reprezenta a suta parte dintr-o coroană
fin courant — sfîrşitul lunii curente (lb. fr.)
fin prochain — sfîrşitul lunii următoare (lb. fr.)
fiorin — monedă care a circulat în vechiul imperiu austro-ungar
flectere si nequeo superos — dacă nu reuşesc să-i înduplec pe cei din ceruri... (lb. lat.)
formaţie plutoniană — (vezi *creaţie plutoniană*)
forum — la vechii romani, piaţă publică destinată adunărilor şi judecăţilor ; în sens figurat : autoritate, tribunal, public

G

garde des dames — însoţitoare mai în vîrstă a unei femei tinere (lb. fr.)
garçon — băiat (lb. fr.)
Geheimrat — membru al consiliului secret (lb. germ.) ; titlu acordat în imperiul austro-ungar anumitor înalţi funcţionari de stat
getrunker — băut (lb. germ.)
Glyptodon — mamifer fosil (din era terţiară), cu aspect de broască-ţestoasă
grand vin de Cliquot — renumit vin franţuzesc
gradus ad Parnassum — treaptă către Parnas (lb. lat.) ; în sens figurat : drumul spre gloria literară
grève — grevă (în limba franceză în original)
gros de Naples — stofă la modă în secolul al XVIII-lea (lb. fr.)
grossartig — formidabil (lb. germ.)

H

habitué — vizitator obişnuit (lb. fr.)
Haliotys — specie de melc marin, al cărui sidef se foloseşte la fabricarea de bibelouri
Halmaturus — mamifer edentat dispărut, strămoş al cangurului
hanzli — joc de cărţi
Haupttreffer — lozul cel mare (lb. germ.)

hausse — urcare (lb. fr.) ; termenul este folosit cu referire la urcarea cursului valorilor bursiere

haute école — şcoală înaltă (lb. fr.) ; se foloseşte îndeosebi cu referire la echitaţie

herein — poftim, intraţi (lb. germ.)

high life — înalta societate (lb. engl.)

Hylobates — numele ştiinţific al unei maimuţe antropoide din sud-estul Asiei, numită popular gibon

hipoteriu — mamifer fosil, strămoşul calului

Honni soit qui mal y pense — De rîs şi de ocară să fie cel ce va crede ceva rău despre asta (lb. fr.), deviza Ordinului englez al Jartierei

honoris causa — în mod onorific (lb. lat.)

honved — nume purtat de soldaţii din infanteria maghiară sub monarhia austro-ungară

hora canonica — ora canonică (lb. lat.) ; timpul rezervat rostirii rugăciunilor obligatorii de către membrii clerului catolic

I

ich bin erkannt — m-au recunoscut (lb. germ.)

ich gebe — vînd, dau (lb. germ.)

ich nehme — cumpăr, iau (lb. germ.)

iguanodon — reptilă fosilă uriaşă din era secundară

in thesi — în general, în teorie (lb. lat.)

itce — unitate de măsură de lungime maghiară

ivoire — hîrtie de scris foarte fină, de culoare gălbuie (lb. fr.)

J

ja, lieber Johann, bringen Sie mir ein Glass Wasser — da, dragă Johann, adu-mi un pahar cu apă (lb. germ.)

je prends ! je vends ! — cumpăr ! vînd ! (lb. fr.)

Jockey-Club — numele sub care era îndeobşte cunoscută aristocratica Asociaţie hipică maghiară

jurasic — a doua perioadă a erei secundare sau mezozoice

juzi tabulari — în Ungaria feudală, magistraţi onorifici aleşi exclusiv dintre nobili ; aveau atribuţii judecătoreşti aproximativ corespunzătoare acelora ale unei instanţe de apel

K

Katzenjammer — mahmureală (lb. germ.)

know nothing — a nu şti nimic (lb. engl.) ; în S.U.A., deviza mişcării rasiste şi xenofobe care urmărea excluderea străinilor de la drepturile politice

Konversations-Lexikon — enciclopedie (lb. germ.)

Kunstmecen — protector al artelor (lb. germ.)

L

lampa „Davy" — lampă de siguranţă (inventată de chimistul englez *Humphrey Davy* — 1778—1829), folosită în minele bîntuite de gaz grizu ; în această lampă, flacăra e protejată de o reţea metalică ce are rolul de a împiedica propagarea căldurii şi, prin urmare, aprinderea gazelor

latakia — specie de tutun de origine orientală, originară din Siria, cultivată şi în Ungaria

legitimist — în Franţa, membru al partidului regalist

leneşi — mamifere caracterizate prin mişcările lor încete şi prin faptul că zile întregi stau agăţate de aceeaşi cracă

lepidodendron — plantă fosilă (paleozoic), înrudită cu feriga, din care s-au format importante zăcăminte de cărbuni

lepidoptere — în zoologie, ordinul fluturilor

Llandilo — una dintre subdiviziunile silurianului

lombard — împrumut sau avans de bani garantat cu valori de bursă (acţiuni, obligaţiuni, rente etc.)

Ludlow — una dintre subdiviziunile silurianului

Lupus in fabula — Lupul din poveste (citat din Terentus) ; în traducere liberă : Vorbeşti de lup şi lupul la uşă

M

Machairodus — răpitor dispărut, înrudit cu pisica şi tigrul şi caracterizat prin colţii săi uriaşi

mademoiselle — domnişoară (lb. fr.)

majă — unitate de măsură pentru greutăţi, egală după regiuni cu 50 ori 100 de kg sau cu 100 de ocale

majolică — faianţă italiană din epoca Renaşterii
malahit — mineral de culoare verde, folosit la fabricarea unor obiecte decorative şi a unor vopsele
malheur — nenorocire (lb. fr.)
mamülites — de mamut (lb. lat.)
maniheus — adept al ereziei maniheene
marnă — rocă, alcătuită din argilă şi calcar
masaget — nomazi războinici din antichitate, care îşi aveau sălaşele în pustiul de la nordul Mării Caspice
mea culpa — e vina mea (lb. lat.)
Mecena — protector al literelor, ştiinţelor şi artelor
megateriu — uriaş mamifer fosil din era cuaternară, înrudit cu leneşul
meithras — cuvînt de origine obscură, folosit de magicieni şi alchimişti
menadele — însoţitoarele zeului Dionysos
mésalliance — mezalianţă, căsătorie cu o persoană de condiţie socială inferioară (lb. fr.)
métier — meşteşug (lb. fr.)
mich in den Bauerstand zu erheben — să mă ridice la rangul de ţăran (lb. germ.)
Mylodon — edentat fosil, înrudit cu megateriul
monadă — în filozofia premarxistă termen folosit pentru a desemna unităţi indivizibile
mormon — membru al unei secte religioase din S.U.A. care admite poligamia
Murex — melc marin din care, în vechime, se fabrica purpura

N

nec portae Inferi — nici măcar porţile Infernului (lb. lat.)
n'en parlons plus — să nu mai vorbim de asta (lb. fr.)
s'is scho' vorbei — a şi trecut (lb. germ.)
nemira (sau *Nemere*) — în Transilvania, vînt rece, foarte puternic ce bate dinspre răsărit ; de fapt este crivăţul, care iarna pătrunde uneori peste lanţul Carpaţilor Răsăriteni
neutri generis — de gen neutru (lb. lat.)
neveux — nepoţi (lb. fr.)
nez-à-nez — nas în nas (lb. fr.)
niaiserie — copilărie (lb. fr.)

nièce — nepoată (lb. fr.)
noctua — denumirea ştiinţifică a fluturilor de noapte
nomen est omen — numele este profeţie (lb. lat.) ; cu alte cuvinte, numele determină destinul omului

O

officina — atelier (lb. lat.)
oui ou non — da sau ba (lb. fr.)

P

palam et publice — pe faţă şi în mod public (lb. lat.)
Pandanus — copaci sau arbuşti care cresc mai ales în insulele Asiei de Sud
parbleu — zău, vezi bine (lb. fr.)
pari — vezi *al pari*
parta — podoabă alcătuită din monede de aur sau de argint înşirate pe o panglică ; fetele şi femeile tinere maghiare leagă parta pe frunte sau şi-o înnoadă în păr
partie égale — partidă egală (lb. fr.)
parvenu — parvenit (lb. fr.)
pater, peccavi — părinte, am păcătuit (lb. lat.)
pentagrammaton — pentagon folosit ca semn magic
peremptorius — peremptoriu, evident, vădit, care nu poate fi tăgăduit (lb. lat.)
periheliu — punctul cel mai apropiat de soare de pe orbita unei planete
pfund — măsură de greutate egală cu aproximativ 0,5 kg
picior — unitate de măsură avînd lungimea de aproximativ o treime dintr-un metru, folosită înainte de adoptarea sistemului metric
Phaseolives — numele ştiinţific al fasolei
pizong — palmier ce produce banane
plutonian — (vezi *creaţie plutoniană*)
pliocen — epoca superioară a neogenului (a doua perioadă a erei terţiare)
poetica licentia — licenţă poetică (lb. lat.)
point — punct (lb. fr.)

pointage — la bursă, tabel indicator pe care sînt înscrise cursurile valorilor (lb. fr.)

polariscop — instrument pentru constatarea polarizării luminii

Pressburger Mussirender — vin spumos ieftin de Pressburg (Bratislava de azi)

pretium affectionis — valoare afectivă (lb. lat.)

prezbiteriu — sfatul prezbiterilor unei comunităţi creştine

primat — şeful bisericii

pterodactil — reptilă zburătoare din era secundară, cu aripi ca ale liliacului

punch — băutură făcută dintr-un amestec de rom, zahăr, lămîie, fructe şi diverse mirodenii

Q

quirites — cetăţeni romani (lb. lat.)

R

Ramphorchynchus — reptilă zburătoare dispărută aparţinînd ordinului saurienilor

rencontre — întîlnire (lb. fr.)

rococo — stil artistic, caracterizat prin forme întortocheate şi ornamentaţie exuberantă

rostrum sau *tribuna rostrata* — tribuna din forul roman (lb. lat.)

S

sacrebleu — la naiba (lb. fr.)

sansculotte canaille — în revoluţia burgheză franceză, termen peiorativ folosit de reacţionari pentru a-i desemna pe revoluţionari (lb. fr.)

sans gêne — fără jenă (lb. fr.)

saurieni — ordin de reptile care cuprinde uriaşele şopîrle fosile

saut-en-canot — mantie scurtă şi largă purtată de femei (lb. fr.)

scont — operaţie bancară care consta în a plăti cuiva, în schimbul unui mic beneficiu, în mod anticipat, valoarea unei poliţe

sequioris sexus — genul inferior, femei

septemvir — în Ungaria, înalt funcţionar, membru al aşa-numitei *Tabula septemviralis*, corp de sfetnici numiţi de rege pentru a-l ajuta pe palatin ; acest for a fost creat după înfrîngerea de la Mohács (1526), cînd, părăsind Ungaria, regele s-a văzut silit să încredinţeze conducerea statului unui palatin

shocking — necuviincios, scandalos (lb. engl.)

silurian — perioada a doua a erei paleozoice, caracterizată prin sedimentări de calcar, de gresie şi şisturi argiloase, precum şi prin dezvoltarea nevertebratelor marine

simun — vînt puternic fierbinte şi uscat, care bate în Sahara şi în Arabia

Singedl — cîntecel (în limba germană, dialect austriac)

siroco — vînt cald din sud, uscat în unele regiuni şi umed în altele, care bate pe coastele Mării Mediterane

sivateriu — mamifer fosil, înrudit cu rumegătoarele din zilele noastre

soi-disant — aşa-zis (lb. fr.)

soirées amalgamantes — serate menite să cimenteze relaţiile între diferitele pături ale societăţii (lb. fr.)

sottise — prostie (lb. fr.)

Sphenophyllum — plantă fosilă (paleozoic), înrudită cu coada-calului

sportsman — sportiv (lb. engl.)

stolă — fîşie lungă de mătase pe care o poartă preoţii catolici în timpul slujbelor religioase

stormglass — denumirea englezească a barometrului

sublimior mathesis — cunoaşterea superioară (lb. lat.)

Ş

şipai — termen prin care sînt desemnaţi indienii înrolaţi în armata engleză ; în momentul cînd autorul îşi scria romanul, răscoala naţională a şipailor (1857—1859) era încă vie în memoria lumii

T

talon rouge — toc roşu (lb. fr.) ; la figurat, înseamnă uşuratic, frivol

tamen aliquid haeret — totuşi ceva se prinde (lb. lat.)

tantiemă — în capitalism, indemnizaţie acordată membrilor consiliului de administraţie sau funcţionarilor

taroc — joc de cărţi
techtl-mechtl — tocmeală meschină (lb. germ.)
Te Deum laudamus — Pe tine, Doamne, te lăudăm (lb. lat.) ; primele cuvinte ale unui imn de mulţumire către Dumnezeu
tête-à-tête — între patru ochi (lb. fr.)
thug — în India, în secolul trecut, membru al unei asociaţii secrete de tîlhari care-şi sugrumau victimele
tirs — toiag simbolic, împodobit cu viţă-de-vie şi cu un con de brad, cu care era înfăţişat zeul Bachus
tohuvabohu — pustiu şi gol (citat biblic din limba ebraică) ; în sens figurat : haos
Trionyx — o specie de broaşte-ţestoase de apă dulce
tun „Armstrong" — tun cu tragere rapidă construit de inginerul englez *William George Armstrong* (1810—1900)

U

ultramontan — în Franţa, termen prin care sînt desemnate tendinţele reacţionare extreme ale clerului catolic ; termenul îşi are originea în faptul că în anii următori Revoluţiei Franceze acest curent politic îşi avea sursa peste Alpi, adică la Roma
uncie — veche unitate de măsură pentru greutăţi, egală cu aproximativ 35 de grame ;
un fin financier — un financiar abil (lb. fr.)
ursuline — călugăriţe dintr-un ordin călugăresc catolic

V

Verticularia — denumirea ştiinţifică a unei familii de plante cărcia îi aparţin : ulmul, dudul şi unele soiuri de urzici
vertugadin — în Franţa secolului al XVII-lea, un accesoriu al costumului feminin, care avea menirea să facă rochiile bufante
vesperae — vecernie (lb. lat.)
via facti — pe o cale de fapt (spre deosebire de cea indicată de norma de drept) (lb. lat.)
vitalicium — drept de uzufruct (lb. lat.)
voilà tout — iată totul, asta-i totul (lb. fr.)
Vor — avantaj, avans (lb. germ.)

W

Wer will „Puntafár“ ? — Cine doreşte „Bondavár“ ? (lb. germ.)
whist — joc de cărţi
Wetterwechsel — schimbare de vreme (lb. germ.)

Z

zuav pontifical — spre deosebire de zuavii obişnuiţi (militari francezi trimişi să lupte în colonii), zuavii pontificali au fost recrutaţi în 1860 în toate colţurile lumii spre a fi trimişi să apere Statul Papal împotriva lui Garibaldi.

INDICE DE NUME

A

Absalon — personaj biblic, fiu al regelui David

Afrodita — în mitologia elină, zeiţa dragostei şi a frumuseţii

Amalazunta (?—535) — fiica lui Teodoric, regele ostrogoţilor ; în calitate de regentă, a cîrmuit regatul ostrogoţilor între 526 şi 534

Anchise — principe troian, tatăl lui Enea

Anselme, pater (1652—1737) — celebru predicator catolic

Antar (vezi *Viaţa lui Antar*)

Antiprometeu — adică antipodul lui Prometeu ; cu alte cuvinte, unul care opreşte focul (prin opoziţie cu Prometeu, eroul mitologic elin care a furat focul din cer şi l-a adus oamenilor)

Anton, sfîntul (251—365) — organizator al vieţii monastice creştine ; ar fi trăit în pustie, fiind încercat de ispite şi suferinţe grele

Apolo — în mitologia elină, zeul soarelui, al artelor şi al medicinei

Aramea — denumirea sub care este desemnată în *Vechiul testament* regiunea de la gurile Tigrului şi Eufratului

Arcadia — provincie a Greciei antice, în centrul Peloponezului, privită de poeţi ca lăcaşul nevinovăţiei şi al fericirii

Ariel — unul dintre personajele piesei *Furtuna* de Shakespeare ; întrupare a principiului spiritual

Ariosto, Lodovico (1474—1533) — mare poet al Renaşterii italiene, autorul epopeii *Orlando furioso*

Armstrong, William George (1810—1900) — inginer englez, constructorul tunului ce-i poartă numele

Asmodai — în superstiţiile iudeilor, demon care tulbură liniştea căsătoriilor

Astarte — divinitate feniciană, zeiţa dragostei şi a fertilităţii

Atahualpa (1495 ?—1533) — ultimul rege al incaşilor ; a murit decapitat de cuceritorii spanioli

Atlas (Munţii ~) — lanţ de munţi în nord-vestul Africii

Augustin, sfîntul (354—430) — episcop de Hipona, autorul mai multor lucrări teologice, unul dintre părinţii bisericii creştine

Bachus (sau *Bahus*) — în mitologia latină, zeul vinului

Baker, Sir Samuel (1821—1893) — explorator englez al Africii Centrale ; a fost însoţit în toate expediţiile de soţia sa, care era de origine maghiară

Bánk-bán — numele şi titlul eroului unei cunoscute drame istorice de *Katona József* (1791—1830)

Barataria (insula ~) — insulă imaginară din romanul *Don Quijote* al lui Cervantes, vremelnic cîrmuită de Sancho Panza

Barbarossa — porecla sub care este cunoscut piratul Khair-ed-Din, stăpînul Algerului

Barrow (strîmtoarea ~) — în nord-vestul Canadei, descoperită în 1819 ; numită astfel în memoria călătorului şi geografului englez *Sir John Barrow* (1764—1848)

Belcher, Sir Edward (1799—1877) — navigator englez ; în 1852, pentru salvarea lui sir John Franklin, a condus o expediţie care a eşuat, fiind nevoit să-şi părăsească cele 4 vase după ce au fost prinse de gheţuri

Belmont — orăşel în S.U.A. (statul Missouri) incendiat de meteoriţi în anul 1836

Belzebut — divinitate supremă a filistenilor ; *Evangheliile* îl consideră drept căpetenie a demonilor

Bérard, Joseph Frédéric (1789—1828) — medic şi om de ştiinţă francez

Bernadotte, Charles (1764—1844) — mareşal francez, a fost adoptat în 1810 de Carol al XIII-lea, regele Suediei, căruia i-a urmat la tron sub numele de Carol al XIV-lea, fiind întemeietorul dinastiei care domneşte azi în Suedia

Berzelius, J. J. (1779—1848) — vestit om de ştiinţă suedez, unul dintre întemeietorii chimiei moderne

Bethlen — veche familie de nobili maghiari, din rîndul căreia s-a distins, între alţii, *Bethlen Gábor* (1580—1629), care a luptat împotriva dominaţiei habsburgice

Biele, Wilhelm (1782—1856) — astronom austriac ; a descoperit, între altele, cometa care-i poartă numele

Bilin — orăşel în Cehoslovacia, în vecinătatea căruia se află mari zăcăminte de cărbuni şi izvoare de apă minerală

Blumenbach, Johann Friedrich (1752—1840) — naturalist german ; autorul unor importante lucrări de zoologie şi antropologie

Bocskay, István (1557—1606) — căpetenie din Transilvania, sprijinitor al luptei de independenţă a Ungariei împotriva habsburgilor

Borgia — familie care a jucat un rol de seamă în istoria Renaşterii italiene ; a dat doi papi şi şi-a legat numele de nenumărate nelegiuiri

Bosco, Bartolomeo (1793—1863) — scamator italian ; a vizitat Moldova în al doilea pătrar al secolului al XIX-lea, lăsînd în limba română cuvîntul „boscărie", sinonim cu scamatorie

Brahe, Tycho (1546—1601) — mare astronom danez

Brontes — personaj din mitologia elină, unul dintre cei trei ciclopi (uriaşi cu un singur ochi în frunte), amintiţi în operele poetului antic Hesiod

Buda (?—448) — fratele lui Attila, căpetenia hunilor

Bunsen, Robert Wilhelm (1811—1899) — chimist şi fizician german

Burgtheater — teatrul curţii imperiale vieneze întemeiat în 1741

Burns, Robert (1759—1796) — mare poet al Scoţiei

Byron, George Gordon (1788—1824) — reprezentantul cel mai de seamă al romantismului englez

C

Cagliostro, Alexandre, conte de (1743—1795) — faimos aventurier italian, medic şi alchimist

Cain — personaj biblic, fiul lui Adam ; l-a ucis din invidie pe fratele său, Abel

Caliban — personaj din *Furtuna* lui Shakespeare ; făptură diformă, stăpînită de dorinţe josnice, întrupare a principiului răului

Caracalla (188—271) — împărat roman (211—271), odios prin cruzimile sale

Caribda — vîrtej în Strîmtoarea Siciliei în faţa stîncii Scylla ; era spaima navigatorilor antichităţii de la care a rămas vorba : „A cădea din Scylla în Caribda", adică a scăpa dintr-o primejdie pentru a da de alta mai mare

Castelfidardo — orăşel în Italia, unde, în 1860, trupele pontificale au fost zdrobite de armata dinastiei de Savoia

Castelul San Angiolo — cetăţuie situată la Roma, pe malul drept al Tibrului

Cazinoul Naţional (Nemzeti Casino) — întemeiat în 1827, la Pesta, a devenit o organizaţie reacţionară, mai cu seamă în perioada dualismului

Cellini, Benvenuto (1500—1572) — celebru sculptor şi argintar italian

Cenci, Beatrice (1577—1599) — descendentă dintr-o bogată şi desfrînată familie romană, şi-a cîştigat o tristă faimă ucigîndu-şi tatăl ; eroină a multor opere literare, printre care tragedia *Cenci* de Percy Bysshe Shelley

Chigi — familie princiară italiană, ai cărei membri s-au distins ca protectori ai artelor

Cilley — veche familie aristocratică maghiară, care în secolul al XV-lea a înfruntat familia Huniazilor

Como — oraş din nordul Italiei, pe ţărmul lacului cu acelaşi nume

Constituţia din Februarie — este vorba de compromisul din 8 februarie 1867, prin care s-a repus în vigoare constituţia din 1848 a imperiului austro-ungar, instituindu-se efectiv sistemul dualist cu două parlamente, unul la Viena *(Reichsrat)* şi altul la Budapesta *(Dieta)*

Creusot — orăşel industrial în împrejurimile Parisului, unde s-a închegat unul din cele mai puternice complexe siderurgice ale Franţei, uzinele „Schneider-Creusot"

Csokonai, Vitéz Mihály (1773—1805) — mare poet iluminist maghiar

Cuvier, Georges (1769—1832) — naturalist francez, unul dintre întemeietorii anatomiei comparate şi al zoologiei moderne

D

Dahomey — fostă colonie franceză în Africa de Vest ; şi-a redobîndit independenţa în 1960, sub numele de republica Dahomey

Demidov, Anatol Nikolaevici (1812—1870) — scriitor şi călător rus ; în 1838, însoţit de pictorul francez *Denis Auguste Raffet* (1804—1860), a vizitat Principatele Române şi Ungaria

Doré, Gustave (1833—1883) — pictor şi grafician francez ; a ilustrat, între altele, *Biblia, Divina comedie* şi *Don Quijote*

Dryden, John (1631—1700) — poet, dramaturg şi critic englez

E

Ecaterina, ţarina (1679—1727) — soţia lui Petru cel Mare

Edip — personaj al mitologiei eline ; după ce şi-a ucis tatăl, fără să-l cunoască, şi a devenit, fără să ştie, bărbatul propriei sale mame, Edip şi-a scos ochii şi a rătăcit din cetate în cetate, călăuzit de fiicele sale

Endor — oraş din Iudeea, unde, potrivit legendei biblice, o vrăjitoare i-a prezis regelui Saul că va fi înfrînt şi ucis

Eugenia — împărătească a Franţei (1826—1920), soţia lui Napoleon al III-lea

Everardi, Sebastien (1752—1831) — constructor francez de instrumente muzicale ; a întemeiat o renumită fabrică de piane şi harpe

F

Fairy Queen (Crăiasa zînelor) — poem alegoric, capodopera lui *Edmund Spenser* (1552—1599), poet de seamă al Renaşterii engleze

Faustina (?—174) — fiica lui Antonius Pius şi soţia lui Marcus Aurelius, căreia unii istorici îi pun în seamă mari destrăbălări

Figaro — personaj din piesele *Bărbierul din Sevilla* şi *Nunta lui Figaro* de Beaumarchais şi din operele respective compuse de Rossini şi Mozart

Fiji (insulele ~) — în Oceanul Pacific, la răsărit de Australia, colonie britanică din 1874

Franklin, John (1786—1847), navigator englez, explorator al Arcticei, şi-a aflat moartea în 1847 în cursul unei expediţii al cărei scop era să înconjoare pe la miazănoapte continentul american

Frithiofs saga — saga islandeză, din secolul al XIII-lea, despre dragostea viteazului Frithiof şi a frumoasei Ingeborg ; povestea lor a fost reluată şi cîntată în versuri de poetul suedez *Esaias Tegner* (1782—1846)

G

Garibaldi, Giuseppe (1807—1882) — conducătorul mişcării de eliberare naţională din Italia în secolul al XIX-lea

Gellért (Gellérthegy) — deal pe malul drept al Dunării, la marginea Budapestei

Gerolstein (prinţesa de ~) — titlul uneia dintre operetele lui Jacques Offenbach

Gomora — oraş legendar din Palestina ; potrivit tradiţiei biblice, oraşul a fost nimicit o dată cu Sodoma, ca o pedeapsă pentru păcatele locuitorilor

Gonzaga, Giulia de (1501—1566) — interesantă personalitate a Renaşterii italiene ; a sprijinit numeroşi poeţi ai epocii, îmbinînd în mod ciudat tendinţele umaniste ale Renaşterii cu ascetismul medieval ; Jókai Mór se referă în text la următorul episod legendar : în vara anului 1534, Khair-ed-Din, poreclit Barbarossa (pirat în slujba lui Soliman al II-lea), a atacat Fondi cu gîndul de a o răpi pe Giulia de Gonzaga, dar aceasta dispăruse ; fusese salvată de un servitor, pe care, pentru că o văzuse goală, l-a ucis cu mîna ei, după care s-a retras la mănăstire.

Gyöngyös — localitate din nordul Ungariei, la poalele Munţilor Mátra

H

Hariri, Abu Mohamed al-Kasimin al-Hariri (1054—1122) — unul dintre cei mai de seamă poeţi arabi

Haydn, Joseph (1732—1809) — mare compozitor austriac ; oratoriile la care autorul se referă în text sînt : *Creaţia* (1797) şi *Anotimpurile* (1801)

Haynau, Iulius (1786—1853) — general austriac ; după înfrîngerea revoluţiei de la 1848 în Ungaria, a condus cu puteri dictatoriale represiunile împotriva participanţilor la revoluţie

Haendel, Georg Friedrich (1685—1759) — mare compozitor german

Hebe — în mitologia elină, zeiţa tinereţii

Helvetia — vechiul nume latin al Elveţiei

Herculanum — (vezi *Pompei*)

Hernani — operă de Verdi, după cunoscuta dramă romantică a lui Victor Hugo

Hiparh (160—125 î.e.n.) — cel mai de seamă astronom al antichităţii

Hippocrena — vestită fîntînă din Atica ; această fîntînă, consacrată muzelor, era considerată de greci şi latini drept simbolul inspiraţiei poetice

Holstein — provincie din nordul Germaniei

Horeb (Muntele ~) — în peninsula Sinai ; potrivit tradiţiei biblice, este locul unde Moise ar fi primit Tablele legii

Hugo, Victor (1802—1885) — poet, romancier şi dramaturg, reprezentant de seamă al romantismului francez

Humboldt, Alexander (1769—1859) — naturalist şi explorator german

I

Idők Tanúja — unul dintre numeroasele calendare ce au apărut în Ungaria în perioada de după revoluţia de la 1848

Ioana (Giovanna) (1326—1382) — regina Neapolelui, care după ce şi-a ucis primul soţ, pe Andrei, fratele lui Ludovic cel Mare, regele Ungariei, s-a mai căsătorit de trei ori şi a sfîrşit prin a fi sugrumată

Iréne — titlul şi numele eroinei unei drame istorice scrise de *Kisfaludy Károly* (1788—1830), unul dintre reprezentanţii de frunte ai romantismului maghiar

J

Jeanne la Folle (Juana la Loca — 1504—1555) (în limba franceză în original) — regina Castiliei

Judit — personaj legendar despre care *Biblia* spune că, fiind înconjurată în cetatea sa de Holofern, s-a dus în tabăra lui şi l-a ucis noaptea pe cînd dormea

K

Kane, Elisha Kent (1820—1857) — căpitan de marină american, explorator al Arcticei

Kazinczy Ferenc (1759—1831) — scriitor maghiar

Kecskemét — localitate în centrul Ungariei

Kennedy (Canalul ~) — canal maritim în Oceanul Îngheţat de Nord numit astfel în cinstea lui *John Pendleton Kennedy* (1795—1870), care, în calitate de ministru al marinei S.U.A., a încurajat cercetările arctice

L

Lánchid — pod metalic peste Dunăre care leagă Buda de Pesta

Lavater, Johann Kaspar (1741—1801) — scriitor elveţian, întemeietorul pseudoştiinţei fizionomiei, care pretinde că se poate cunoaşte caracterul oamenilor după expresia feţei

Lavoisier, Antoine Laurent (1743—1794) — chimist francez, unul dintre întemeietorii chimiei moderne

Légende des Siècles (Legenda secolelor) — culegere de versuri de mare răsunet, scrise de Victor Hugo în anii exilului

Lehel (?—955) — conducător al unor seminţii migratoare maghiare

Lendvay Márton (1807—1858) — unul dintre cei mai mari actori ai teatrului maghiar

Leviatan — monstru pomenit în legendele biblice

Liszt, Ferenc (1811—1886) — mare compozitor şi pianist maghiar ; a concertat în Transilvania în 1846, şi, în Principate, la Bucureşti şi la Iaşi, în 1847 ; l-a cunoscut pe Vasile Alecsandri şi, prin el, poezia şi muzica noastră populară, care au exercitat o certă înrîurire asupra creaţiei sale ulterioare

Loreley — stîncă abruptă deasupra Rinului ; legenda spune că din vîrful ei zîna Loreley îi ademenea pe marinari

Loyola (Ignaţiu de ~) (1491—1556) — organizator al Inchiziţiei

M

Mab (regina ~) — personaj din basmele engleze ; Shakespeare se referă la ea în *Romeo şi Julieta* (I, 4), iar Shelley i-a închinat poemul filozofic *Queen Mab (Regina Mab)*

Mackintosh, James (1765—1832) — orator, publicist, om de stat şi explorator englez

Maury, Matthew (1806—1873) — navigator şi hidrograf american ; unul dintre creatorii meteorologiei nautice moderne

Medeea — personaj din legendele homerice şi eroina principală a tragediei cu acelaşi nume a lui Euripide ; părăsită de soţul ei, Iason, căpetenia argonauţilor, s-a răzbunat ucigîndu-i pe cei doi copii ai lor, precum şi pe rivala ei

Megera — una din Erynii ; de aici : femeie furioasă

Memnon — statuie monumentală a faraonului Amenhotep al III-lea la Teba ; cum era atinsă de razele soarelui de dimineaţă, această statuie scotea sunete armonioase

Mérode, Frédéric Xavier de (1820—1874) — prelat catolic, provenind dintr-o veche familie belgiană ; a fost ministrul de război al Statului Papal între 1860 şi 1865

Mexic (războiul din ~) — este vorba de intervenţia lui Napoleon al III-lea în Mexic (1863—1867) în favoarea înscăunării arhiducelui Maximilian de Austria ca împărat al Mexicului

Milton, John (1608—1675) — mare poet englez, a cărui viaţă şi operă sînt strîns legate de revoluţia burgheză din Anglia

Montmartre — cartier parizian, vestit prin localurile sale de noapte

Mozart, Wolfgang Amadeus (1756—1791) — compozitor austriac ; a creat opere măreţe în mai toate ramurile muzicii

Myrrha — în mitologia elină, fiica regelui Cinyros al Ciprului ; descoperindu-se că nutreşte o dragoste incestuoasă pentru părintele ei, a fugit în Arabia unde a dat naştere lui Adonis, personificarea frumuseţii masculine

N

Niels, Klim — eroul romanului *Călătoria subpămînteană a lui Niels Klim* (1741) de *Ludwig Holberg* (1684—1754), remarcabil scriitor danez

Ninon de Lenclos (1620—1705) — celebră prin frumuseţe şi spirit, precum şi prin salonul ei literar, în care se întîlneau unele dintre personalităţile cele mai strălucite ale vremii

Nógrad — comitat în vechea împărţire administrativă a Austro-Ungariei

O

Offenbach, Jacques (1819—1880) — compozitor german stabilit în Franţa ; autorul unui mare număr de operete, în care a parodiat şi satirizat societatea franceză din vremea lui Napoleon al III-lea

Ossian — vechi bard irlandez, care se presupune că ar fi trăit în secolul al III-lea ; în secolul al XVIII-lea poetul englez *James Macpherson* (1736—1796) a publicat, sub numele lui Ossian, o culegere de poeme apocrife, care au exercitat o puternică înrîurire asupra romanticilor europeni

Pápai, Páriz Ferenc (1649—1716) — scriitor şi savant maghiar, a desfăşurat o activitate didactică şi ştiinţifică multilaterală, publicînd lucrări de drept, medicină şi filologie

Paracelsus (1493—1541) — celebru medic şi naturalist de origine germană

Parnas — în mitologia elină, munte în Grecia, considerat a fi reşedinţa lui Apolo şi a Muzelor ; în sens figurat : imperiul poeziei

Patak (sau Sárospatak) — localitate din nord-estul Ungariei, vestită pentru şcolile sale, de pe băncile cărora au ieşit numeroşi oameni de seamă

Pater Anselme (vezi *Anselme*)

Peabody (Golful ~) — în nord-vestul Groenlandei

Pegas — în mitologia elină, cal înaripat, simbol al inspiraţiei poetice

Pentateuh — primele cinci cărţi ale *Vechiului testament*

Pereira — familie de bancheri francezi de origine portugheză ; a jucat un rol însemnat în finanţarea construcţiilor de căi ferate în Franţa pe vremea lui Napoleon al III-lea

Père Lachaise — cimitir parizian

Pesti Napló — ziar budapestan (1850—1939), de orientare centristă

Pitaval, François Gayot de (1673—1743) — jurist francez, a publicat o colecţie de dări de seamă despre crimele celebre ale vremii sale

Planitz — zăcămînt de cărbuni de lîngă Zwickau (în R. D. Germană), care arde fără întrerupere de sute de ani

Platon (427—347 î.e.n.) — mare filozof al Greciei antice

Pluto — în mitologia elină, zeul infernului

Polinezia — grup de insule în partea răsăriteană a Oceanului Pacific

Polinia — arhipelag în largul ţărmurilor nordice ale Canadei

Pompei — vechi oraş roman, la sud-est de Napoli, la picioarele Vezuviului, care, împreună cu Herculanum, a fost nimicit de erupţia din anul 79 a vulcanului

Pradier, James (1794—1852) — sculptor francez

Prichard, James (1786—1848) — fiziolog englez

Prometeu — în mitologia elină, erou legendar, care a răpit focul din cer ; drept pedeapsă, a fost ferecat de o stîncă unde un vultur îi sfîşia ficatul

Ptolemeu (secolul al II-lea) — astronom, geograf şi matematician grec din Alexandria, care a elaborat sistemul geocentric

Putifar — personaj biblic, general de la curtea faraonului ; l-a cumpărat pe Iosif

R

Rafael — în legendele biblice, înger care l-a călăuzit pe Tobie de la Ninive la Ecbatana şi l-a sfătuit cum să-i redea vederea tatălui său

Rákóczi (Marşul lui ~) — imn patriotic maghiar datînd din 1848 şi avînd la bază un vechi cîntec popular kuruţ

Reichsrat — numele *Parlamentului* austriac înfiinţat în virtutea constituţiei dualiste din 8 februarie 1867 a imperiului austro-ungar

Reményi, Ede (1828—1898) — violonist şi compozitor maghiar

Robin Hood — erou legendar englez, cîntat de baladele populare engleze şi scoţiene

Rotschild — dinastie de magnaţi ai finanţelor, întemeiată de *Meyer Amschel Rotschild* (1743—1812) din Frankfurt-pe-Main ; fiii acestuia au întemeiat case de bancă la Viena, Londra şi Paris, realizînd profituri fabuloase în vremea războaielor napoleoniene

S

Sacuntala — dramă scrisă de marele poet şi dramaturg indian *Calidasa* (secolul al VI-lea), una dintre capodoperele literaturii sanscrite

Saint Eustache — veche şi frumoasă biserică pariziană, unde se prăznuieşte an de an ziua sfintei Cecilia, pe care catolicii o consideră patroana muzicanţilor

Salomea — personaj biblic, fiica Irodiadei, despre care se spune că a cerut şi a obţinut tăierea capului sfîntului Ioan Botezătorul

Scila şi *Caribda* (vezi *Caribda*)

Sébastopol (Boulevard) — unul din marile bulevarde pariziene

Semele — în mitologia clină, mama zeului Dyonisos

Semiramida — regină legendară a Asiriei şi întemeietoarea Babilonului, pe care l-a împodobit cu clădiri şi grădini de o mare frumuseţe

Sèvres — vestită manufactură de porţelan, înfiinţată în 1756 la Sèvres, localitate situată în împrejurimile Parisului.

Shelley, Percy Bysshe (1792—1822) — mare poet englez, unul dintre primii exponenţi ai unei atitudini noi, optimiste faţă de viaţă şi faţă de frămîntările individului

Sirius — stea din constelaţia Cîinele-Mare, unul dintre aştrii cei mai strălucitori ai emisferei de nord a bolţii cereşti

Somogy — comitat în sud-vestul Ungariei

Strousberg, Bethel (1823—1884) — om de afaceri german, supranumit „regele căilor ferate" ; între altele, a contractat în ţara noastră construirea liniei Bucureşti—Turnu-Severin, în legătură cu care a izbucnit în 1871 un răsunător scandal financiar

Szerdahelyi, Kálmán (1829—1872) — actor maghiar

T

Tasso, Torquato (1544—1595) — mare poet al Renaşterii italiene, autorul epopeii *Gerusalemme eliberata (Ierusalimul eliberat)*

Tell, Wilhelm — erou legendar al Elveţiei, unul dintre capii răscoalei care au scăpat această ţară de sub jugul austriac (1307)

Thorwaldsen, Bertel (1770—1844) — sculptor danez

Tizian, Vecellio (1477—1576) — ilustru pictor italian, şeful şcolii veneţiene

Treuman, Karl (1823—1877) — actor şi director de teatru austriac, întemeietorul teatrului „An der Wien"

Turandot — titlul unei opere compuse de Busoni-Puccini pe un libret bazat pe feeria dramatică cu acelaşi titlu a scriitorului italian *Carlo Gozzi* (1720—1806)

V

Vadnay, Károly (1832—1891) — scriitor şi editor maghiar

Verdi, Giuseppe (1813—1901) — celebru compozitor italian

Veszprém — comitat situat în vestul Ungariei

Viaţa lui Antar — roman popular arab, închegat între secolul al VIII-lea şi al XII-lea în jurul isprăvilor vitejeşti ale marelui poet arab *Antar* (aproximativ secolul al VI-lea)

W

Wollaston, William Hyde (1766—1826) — chimist şi fizician englez

Wordsworth, William (1770—1850) — poet romantic englez

Z

Zampa — operă comică scrisă de compozitorul francez *Louis Herold* (1791—1833)

Zeus — divinitatea supremă a panteonului elin

Zugliget — vale şi loc de recreaţie în apropierea Budapestei

CUPRINSUL

Prefață 5

PARTEA I

Înainte de apariția omului pe pământ 13

PARTEA a II-a

Când omul nu mai încape pe pământ 35
Un ținut negru 38
Robul diamantelor negre 46
Celelalte diamante negre 54
Antropofagul 67
Cel care face bani 73
Domnul doctor 89
Contesa Theudelinda 95
Albumul 108
Dușmanul diavolilor 120
Un om dezagreabil 148
Sublimior mathesi 160
Soirées amalgamantes 167
Prelegerea lui Iván 180
Cavalerul Magnetic 200
O mică *niaiserie* 222

PARTEA a III-a

Treizeci și trei de feluri de femei 237
Două „înainte" 251
Adieu ! 256
A treisprezecea repetiție 265
Talerii luați cu japca 270
Nu ! Eveline ! 290
Cultul pănurii 299

Clubul cărții digitale 2023

Cei doi adoratori 309
Unde diamantul nu prinde 318
Corolarele căii ferate „Bondavár“ 322
Bunul şi sărmanul prinţ 328
Dies irae ! 330
„*Du sublime au ridicule*“ 348
Doi copii 351
„*Immaculata*“ 355
Soţ şi bărbat 362
Dirmák Éva 367
Prăbuşirea 371
Cărbunele de piatră 378
Testamentul grecului 385
Cînd pămîntul arde sub picioarele noastre 391
Jocuri de copii 396
Evrica 402
Al pari ! 408
Lupta cu infernul 415
Apoteoza 427
Angela va fi a lui Iván 430
Cum se poartă doliul 437
Nu ! Evila 439
Ultimul capitol 444
Notă 445

Glosar 449

Indice de nume 463

Clubul cărţii digitale 2023

Redactor responsabil : C. OLARIU
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la cules 23.12.1966. Bun de tipar 04.03.1967. Apărut 1967. Tiraj 80.130. Broşate 50.050. Legate 30.080. Hîrtie ziar sul de 50 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 28,86. Coli tipar 30 A. nr. 14.828. C.Z. pentru bibliotecile mari 8 M. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 M—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60 844 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii Nr. 1, Bucureşti,
Republica Socialistă România

Clubul cărții digitale 2025

CLUB COLECȚIA Povestiri ȘTIINȚIFICO-FANTASTICE

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026